

Korkut Ata Türkiyat Araştırmaları Dergisi

Korkut Ata Journal of Studies in Turcology

Uluslararası Dil, Edebiyat, Kültür,
Tarih, Sanat ve Eğitim
Araştırmaları Dergisi

*The Journal of International
Language, Literature, Culture,
History, Art and Education Research*

Sayı 18 (Ekim 2024)

ISSN: 2687-5675

KORKUT ATA TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Korkut Ata Journal of Studies in Turcology

Uluslararası Dil, Edebiyat, Kültür, Tarih, Sanat ve Eğitim Araştırmaları Dergisi

The Journal of International Language, Literature, Culture, History, Art and Education Research

ULUSLARARASI HAKEMLİ DERGİ/ INTERNATIONAL REFEREED JOURNAL

ISSN: 2687-5675

Sayı 18/ EKİM 2024

Issue 18/OCTOBER 2024

OSMANİYE

KORKUT ATA TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Korkut Ata Journal of Studies in Turcology

Uluslararası Dil, Edebiyat, Kültür, Tarih, Sanat ve Eğitim Araştırmaları Dergisi

The Journal of International Language, Literature, Culture, History, Art and Education Research

ISSN: 2687-5675

Kuruluş Tarihi: 2019

Sayı 18/EKİM 2024 Issue 18/OCTOBER 2024

Editör Kurulu / Editorial Board:

Prof. Dr. Yunus KAPLAN (Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi, Osmaniye/Türkiye)
Arş. Gör. Zahide EFE (Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi, Osmaniye/Türkiye)

YAYIN KURULU / Editorial Board

Prof. Dr. Ketevan Lortkipanidze (Tiflis Üniversitesi, Tiflis/Gürcistan)
Prof. Dr. Bekir ŞİŞMAN (Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun/Türkiye)
Prof. Dr. Benedek PÉRI (Budapeşte Eötvös Lorand Üniversitesi, Budapeşte/Macaristan)
Prof. Dr. İsmail Hakkı AKSOYAK (Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Ankara/Türkiye)
Prof. Dr. Juliboy Eltazarov (Semerkant Devlet Üniversitesi, Semerkant/Özbekistan)
Prof. Dr. Oğuz KARAKARTAL (Lefke Avrupa Üniversitesi, Lefke/KKTC)
Prof. Dr. Ozan YILMAZ (Sakarya Üniversitesi, Sakarya/Türkiye)
Prof. Dr. Osman ÜNLÜ (Bandırma On Yedi Eylül Üniversitesi, Balıkesir/Türkiye)
Doç. Dr. Afag MEMMEDOVA (Bakü Devlet Üniversitesi, Bakü/Azərbaycan)
Doç. Dr. Yılmaz IRMAK (Sütçü İmam Üniversitesi, Kahramanmaraş/Türkiye)
Dr. Öğr. Üyesi Nurdin USEEV (Kırgızistan Türkiye Manas Üniversitesi, Bişkek/Kırgızistan)
Dr. Gerelmaa NAMSRAI (Moğolistan Devlet Üniversitesi/Moğolistan)

DANIŞMA KURULU / Advisory Board

Prof. Dr. Ahmet İÇLİ (Batman Üniversitesi, Batman/Türkiye)
Prof. Dr. Selçuk ÇIKLA (Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun/Türkiye)
Prof. Dr. Edith Gülçin Ambros (Viyana Üniversitesi, Viyana/Avusturya)
Prof. Dr. Yakup YILMAZ (İstanbul Medeniyet Üniversitesi, İstanbul/Türkiye)
Doç. Dr. Elçin İbrahim (Milli İlimler Akademisi, Bakü/Azərbaycan)
Doç. Dr. Firengiz KERİMLİ (Bakü Devlet Üniversitesi, Bakü/Azərbaycan)
Doç. Dr. Ramazan EKİNCİ (Celal Bayar Üniversitesi, Manisa/Türkiye)
Doç. Dr. Özkan UZ (Munzur Üniversitesi, Tunceli/Türkiye)
Dr. Maral TAGANOVA (Türkmenistan İlimler Akademisi, Aşgabat/Türkmenistan)
Dr. Azzaya BADAM (Moğolistan Devlet Üniversitesi, Ulanbator/Moğolistan)
Dr. Nuri BRİNA (Prizren "Ukshin Hoti" Üniversitesi, Prizren/Kosova)

Alan Editörleri / Field Editors

Eski Türk Edebiyatı / Classical Turkish Literature

Prof. Dr. Yakup POYRAZ (Sütçü İmam Üniversitesi, Kahramanmaraş/Türkiye)

Yeni Türk Edebiyatı / New Turkish Literature

Doç. Dr. Abdulhakim TUĞLUK (İğdır Üniversitesi, İğdir/Türkiye)

Halk Edebiyatı / Folk Literature

Doç. Dr. Ayhan KARAKAŞ (Çukurova Üniversitesi, Adana/Türkiye)

Türk Dili / Turkish Language

Doç. Dr. Salih DEMİRBILEK (*Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun/Türkiye*)

Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları / Contemporary Turkish Dialects and Literatures

Dr. Öğr. Üyesi Fatih KURTULMUŞ (*Ardahan Üniversitesi, Ardahan/Türkiye*)

Türk Dili ve Edebiyatı - Türkçe Eğitimi / Turkish Language and Literature - Turkish Education

Doç. Dr. Ömer Tuğrul KARA (*Çukurova Üniversitesi, Adana/Türkiye*)

Yabancı Dil Editörü / Foreign Language Editor

Prof. Dr. Bülent KIRMIZI (*Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi, Osmaniye/Türkiye*)

EKİM 2024 SAYININ HAKEMLERİ / Referees of 18th Issues (October, 2024)

Ahmet Başkan	Hitit Üniversitesi
Aslı Sürgit	Bağımsız Araştırmacı
Aysel Tapan	Kocaeli Üniversitesi
Büşra Sürgit	İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa
Canan Sarıyar Sezan	Batman Üniversitesi
Derya Biderci Dinç	İstanbul Ayvansaray Üniversitesi
Engin Keflioğlu	Bağımsız Araştırmacı
Eralp Erdoğan	Namık Kemal Üniversitesi
Fatih Kurtulmuş	Ardahan Üniversitesi
Ferdi Bozkurt	Anadolu Üniversitesi
Funda Öрге Yaşar	Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Hakan Yalap	Niğde Ömer Halis Demir Üniversitesi
Hüseyin Sayın	Milli Eğitim Bakanlığı
İlker Aydın	Ordu Üniversitesi
İsmail Bülbül	Mustafa Kemal Üniversitesi
Kuban Seçkin	Bağımsız Araştırmacı
Mehmet Özkartal	Süleyman Demirel Üniversitesi
Meltem Cemiloğlu	Anadolu Üniversitesi
Mine Can	Kocaeli Üniversitesi
Muhammet Atasever	Kilis 7 Aralık Üniversitesi
Mukaddes Çetin Büyüktunca	Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi
Müjdat Avcı	Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi
Nurhan Özhan Kuş	Selçuk Üniversitesi
Oğuz Yurttadur	Selçuk Üniversitesi
Ömer Anıl Düşmez	Milli Eğitim Bakanlığı
Ömer Tuğrul Kara	Çukurova Üniversitesi
Sami Baskın	Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi
Savaş Şahin	Akdeniz Üniversitesi
Seçil Dumantepe	İzmir Katip Çelebi Üniversitesi
Selcen Koca	Hitit Üniversitesi
Sevim Karaalioglu	İstanbul Kültür Üniversitesi
Sevtap Arslan	Milli Eğitim Bakanlığı
Şaziye Bahadır Dinçer	Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi
Turdi Mettursun Kara	Bağımsız Araştırmacı
Zehra Görkem Duran Gültekin	Batman Üniversitesi

YÖNETİM MERKEZİ ve POSTA ADRESİ/ Management Center and Post Address

Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
Karacaoğlan Yerleşkesi Osmaniye/Merkez

YAYIN TÜRÜ/ Type of Publication

Uluslararası Hakemli Süreli (yılda 6 sayı) Yayındır.

İLETİŞİM BİLGİLERİ/ Correspondence Address

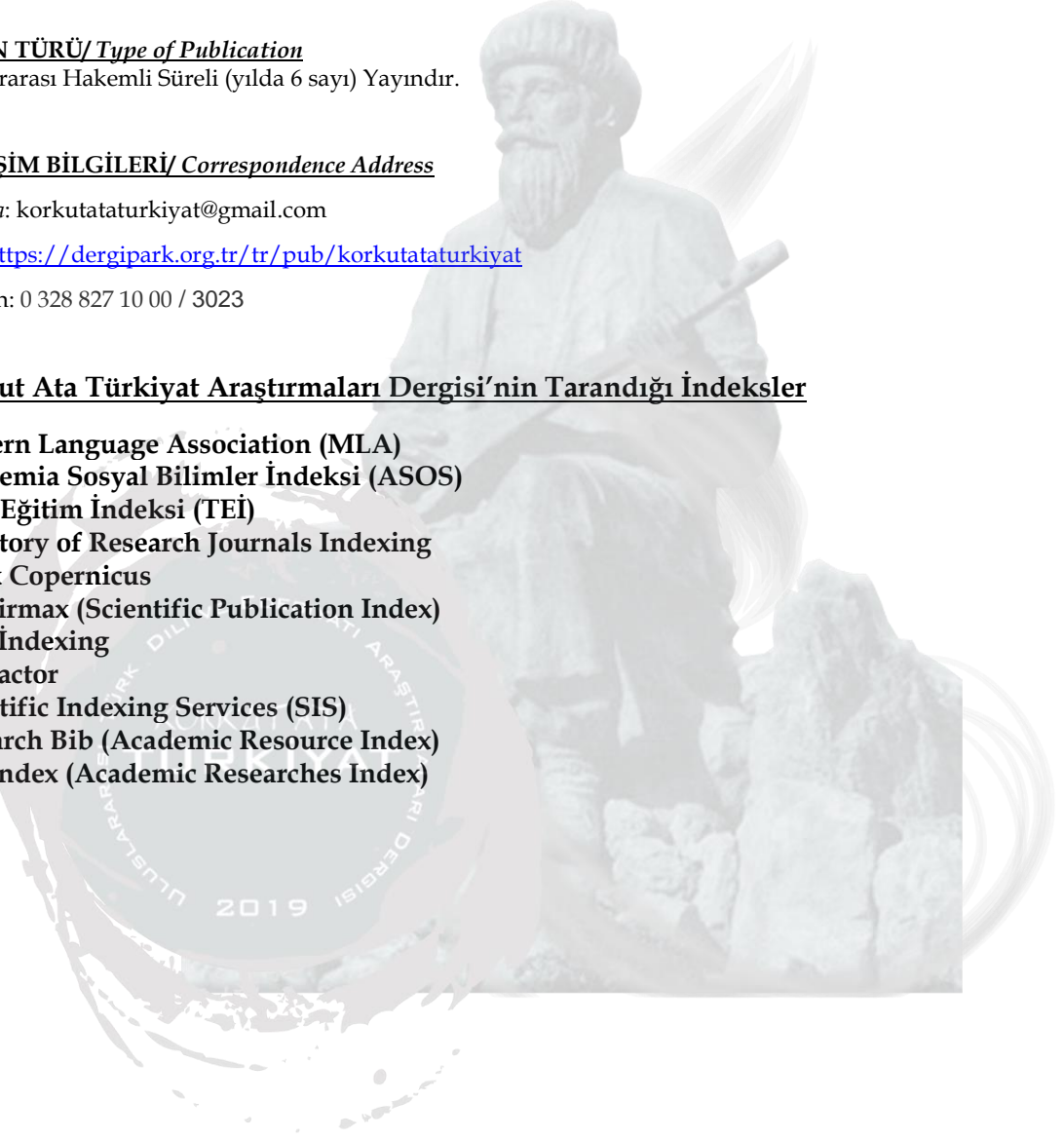
E-Posta: korkutataturkiyat@gmail.com

Web: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/korkutataturkiyat>

Telefon: 0 328 827 10 00 / 3023

Korkut Ata Türkiyat Araştırmaları Dergisi'nin Tarandığı İndeksler

Modern Language Association (MLA)
Akademia Sosyal Bilimler İndeksi (ASOS)
Türk Eğitim İndeksi (TEİ)
Directory of Research Journals Indexing
Index Copernicus
Arastirmax (Scientific Publication Index)
Root Indexing
CiteFactor
Scientific Indexing Services (SIS)
Research Bib (Academic Resource Index)
Acarindex (Academic Researches Index)

İÇİNDEKİLER/CONTENTS

ARAŞTIRMA MAKALELERİ / RESEARCH ARTICLES

Kısa Ömürlü İki Çocuk Dergisi: Haftalık Resimli Haftalık Resimli Gazetemiz (1924) ve Mektepliler Alemi (1925) Dergileri (Çeviriyazı, İnceleme)
Short-Lived Two Children's Magazine: Our Weekly Illustrated Paper (1924) and Flag of Scholars (1925) Magazines (Transcription, Analysis)

Kudret SAVAŞ
Ahmet ÖZSAKARYA
s. 1-24

Yaşar Kemal'in "Karıncanın Su İçtiği" Romanında Yer Alan İkilemeler
Duplicates in Yaşar Kemal's Novel "Karıncanın Su İçtiği"

Melek ÇUBUKCU
s. 25-69

Geç Dönem Çağatay Türkçesi ile Yazılmış İpekçilik Kitabı Üzerine (Yazı Çevrimli Metin-İnceleme)
On a Book about Silksmithing Written in Late Chagatay Turkish (Transcribed Text-Review)

Hatice VELİ
s. 70-84

Kaan Murat Yanık'ın Romanlarında Oyun ve Karnaval
Play and Carnival in the Novels of Kaan Murat Yanık

Yaşar GÜL
Nazlı MEMİŞ BAYTİMUR
s. 85-94

Üstünlüğün Yarattığı Hazzın Komediye Dönüşümü: Mizahta Üstünlük Kuramı Bağlamında Köy Seyirlik Oyunları
The Transformation of the Pleasure Created by Superiority into Comedy: Theatrical Village Plays in the Context of the Superiority Theory of Humor

Pamuk Nurdan GÜMÜŞTEPE
s. 95-113

Yurt Dışında Okutulan "Türkçe ve Türk Kültürü" Ders Kitaplarının Halkbilimsel Bağlamda Değerlendirilmesi
Evaluation of "Turkish Language and Turkish Culture" Textbooks Taught Abroad in the Context of Folklore

Onur ÇETİN
Abdurrahim YILDIZ
s. 114-130

Kemterî İbrâhîm'in Hayatı, Edebi Şahsiyeti ve 'Maktel-i İmâm Hüseyin' Adlı Mesnevisi
Kemterî İbrâhîm's Life, Literary Personality and Mesnevi Called 'Assassination of İmâm Hüseyin'

Jale ZÜMRÜT MENTEŞ
s. 131-144

Türkçe Öğretimine Yönelik Kaynak Kitaplarda Ölçme ve Değerlendirme Yaklaşımları
Measurement and Evaluation Approaches in Resource Books for Turkish Language Teaching

Fatma Nur DOĞAN
Ahmet Turan SİNAN
s. 145-163

İngilizce Bölümü Öğrencilerinin Türkçe Öğrenme Sürecinde Karşılaştığı Zorluklar
Challenges Faced by English Department Students in the Process of Learning Turkish

Kawar Maasom ABDULQADER
s. 164-179

Kral Şakir Resimli Kitap Serisinin Söz Varlığı
Vocabulary in the Kral Şakir Picture Book Series

Bilal UYSAL

Hakan AKTAŞ
s. 180-195

Ortaokul Türkçe Ders Kitaplarının Söz Varlığı Unsurları Açısından İncelenmesi
Analysis of Secondary School Turkish Coursebooks in Terms of Vocabulary Elements

Adem USDA
Mustafa ULUOCAK
s. 196-219

Toplum Bağlamında Değerler Eğitiminin Önemi
The Importance of Values Education in the Context of Society

Mustafa ASLAN
Elvan GÖKÇEN
Özlem KEKİL
s. 220-234

Hun Hükümdarlığı ile Roma İmparatorluğu Arasında Balkanlar
Balkans between the Huns and the Roman Empire

Abdullah ÜSTÜN
s. 235-244

Bilecik İli Bindallı Giysi İşlemelerinin İncelenmesi
Examining Bindallı Clothing Embroideries in Bilecik Province

Tuba BAHAR
s. 245-260

Türk Kültüründe Yer Alan Kağrı İmgesinin Çağdaş Türk Resim Sanatına Yansımaları
Reflections of the Oxcart Image in Turkish Culture on Contemporary Turkish Painting

Sabriye ÖZTÜTÜNCÜ
s. 261-275

Dede Korkut Karakterleri Görsel Temsillerinin Yapay Zekâ ile Yeniden Üretimi
Reproduction of Visual Representations of Dede Korkut Characters with Artificial Intelligence

Ayşegül GÜRDAL PAMUKLU
Mehmet ÖZKARTAL
Emrah PAMUKLU
s. 276-293

KORKUT ATA TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Uluslararası Dil, Edebiyat, Kültür, Tarih, Sanat ve Eğitim Araştırmaları Dergisi

The Journal of International Language, Literature, Culture, History, Art and Education Research

Sayı/Issue 18 (Ekim/October 2024), s. 1-24.

Geliş Tarihi-Received: 00.00.2024

Kabul Tarihi-Accepted: 00.00.2024

Araştırma Makalesi-Research Article

ISSN: 2687-5675

DOI: 10.51531/korkutataturkiyat.238

Kısa Ömürlü İki Çocuk Dergisi: Haftalık Resimli Haftalık Resimli Gazetemiz (1924) ve Mektepliler Alemi (1925) Dergileri (Çeviriyazı, İnceleme)*

Short-Lived Two Children's Magazine: Our Weekly Illustrated Paper (1924) and Flag of Scholars (1925) Magazines (Transcription, Analysis)

Kudret SAVAŞ**
Ahmet ÖZSAKARYA***

Öz

Değerlerin ve öğretilerin edinimi fiziksel ihtiyaçlar kadar önemlidir. Bu bağlamda çocukluk döneminde sunulan çeşitli öğrenme yöntemleri ve keşif fırsatları kritik önem taşır. Bu edinimin kazanılmasındaki fırsatlardan biri olan edebiyat, bağlamın gücünü kullanarak çocukların hayal güçlerini besleyen ve yaşam deneyimlerini zenginleştiren etkili bir araç olarak öne çıkar. Özellikle çocuk edebiyatı, ilgililerine yaş ve gelişim seviyelerine uygun eserlerle hem eğitici hem de eğlenceli içerikler sunar. Çocuklar için hazırlanan gazete ve dergiler de bilgiye erişimi artırma ve çeşitli konularda farkındalık kazandırma bakımından önemli kaynaklardır. Bu yayınlar, zengin içerikleri ve çekici görsel tasarımlarıyla çocukların okuma alışkanlıklarını geliştirmelerine büyük katkı sağlarken bilgi edinmelerini ve sanatsal zevklerini arttırmalarını destekler. Türkiye'de Cumhuriyet'in ilanıyla birlikte, 'genç Cumhuriyet çocuklarının eğitime ve kültürel gelişimine öncelik tanınmıştır. Bu dönem yayınları hem Türk hem de dünya edebiyatından seçilmiş metinlerle çocuklara bilgi kazandırma ve estetik bir deneyim sunmayı amaçlamış; ilk beş yılda bilim ve akıl odaklı içerikleriyle, çocukları modern eğitim anlayışına hazırlayarak toplumsal dönüşümün bir parçası olarak önemli bir köprü işlevi görmüştür. İstanbul'da çıkan yedi sayılı *Haftalık Resimli Gazetemiz* ile İzmir'de çıkan altı sayılı *Mektepliler Alemi*, bahsedilen hedefler ışığında yayın sürecine başlamış, farklı türde metinlere yer vermişlerdir. Bu çalışmada dönemdeki yayınlara nazaran farklılık yaratamayan, beklenenden kısa ömürlü olan iki yayının içeriğinde okuyuculara verilmek istenen iletiler tespit edilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Çocuk, çocuk edebiyatı, Osmanlı alfabeli çocuk dergileri, *Haftalık Resimli Gazetemiz*, *Mektepliler Alemi*.

* Bu makale ikinci yazarın, "Haftalık Resimli Gazetemiz (1924) ile Mektepliler Alemi (1925) Dergileri (Çeviriyazı, İnceleme)" adlı yüksek lisans tezinden hazırlanmıştır.

** Dr. Öğr. Üyesi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, Türkçe Eğitimi, e-posta: kudretsavas@gmail.com, ORCID: 0000-0002-6544-0029.

*** Yüksek Lisans Öğrencisi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, e-posta: ozsakaryahmet.01@gmail.com, ORCID: 0009-0008-2498-8291.

Abstract

The acquisition of values and teachings is as important as physical needs. In this context, the various learning methods and opportunities for exploration offered during childhood are critical. Literature, as one of the opportunities for this acquisition, stands out as an effective tool that feeds children's imagination and enriches their life experiences by using the power of context. Children's literature, in particular, offers both educational and entertaining content to those interested in it, with works appropriate to their age and developmental level. Newspapers and magazines for children are also important sources in terms of increasing access to information and raising awareness on various issues. With their rich content and attractive visual designs, these publications contribute greatly to the development of children's reading habits and support them in acquiring knowledge and increasing their artistic tastes. With the proclamation of the Republic in Turkey, priority was given to the education and cultural development of the 'Children of the Young Republic'. The publications of this period aimed to provide children with knowledge and an aesthetic experience through texts selected from both Turkish and world literature; in the first five years, with their science and reason-oriented content, they served as an important bridge as part of social transformation by preparing children for a modern educational approach. The seven-issue Weekly Illustrated Newspaper published in Istanbul and the six-issue *Flag Of Scholars* published in Izmir began their publishing process in the light of the aforementioned goals and included different types of texts. In this study, it is attempted to determine the messages intended to be given to the readers in the content of two publications that failed to make a difference compared to the publications of their period and were shorter-lived than expected.

Keywords: Child, children's literature, Ottoman-Lettered children's magazines, *Our Weekly Illustrated Paper*, *Flag Of Scholars*.

1. Giriş

Medeniyetlerin inşası ve gelişimi insan edinimlerinin bir tezahürüdür. Bir varlık olarak insan, belirli evrelerde edinilen ortak deneyimlerle şekillenen karmaşık bir yapıyı temsil eder ve bu deneyimler, hayatını sürdürebilmesinde belirleyici bir etki yaratmaktadır. Çocukluk dönemi, bu yapının temel taşlarından biridir; çünkü bu dönem, insanın zihinsel, fiziksel ve sosyal gelişimini doğrudan etkileyen kritik bir aşamadır. Sağlıklı ve dengeli bir çocukluk dönemi, doğanın karmaşıklığını anlamlandırabilmesi açısından temel bir öneme sahiptir. Çocuk, çevresindeki olayları kavrayabilmek ve bilgi edinmek için doğal bir merak ve öğrenme arzusu taşır. Bu bağlamda, çocuk merkezli bir eğitim ve gelişim yaklaşımının titizlikle planlanması, güçlü ve etkili bir duruş sergilenmesini destekleyebilir. Edebiyat, deneyimleri, duyguları ve düşünceleri ifade eden; kültürel değerler, tarihsel olaylar aracılığıyla okuyucuda duygusal ve entelektüel etkiler yaratımını amaçlayan bir sanat biçimidir. Temel işlevi, dil aracılığıyla hafızayı oluşturan, kültürel kimliği pekiştiren anlam arayışlarını estetik, evrensel ve bireysel bağlamda araştırmak ve anlatmaktır.

Çocuk edebiyatı, çocuğun yaş ve gelişim düzeyine uygun şekilde oluşturulmuş yazın türlerini ifade eder. Çocuk edebiyatının amacı, çocuğun hayal gücünü geliştirmek, dil becerilerini güçlendirmek ve ona sosyal değerleri öğretmektir. Çocuk edebiyatı, eğlendirici ve öğretici nitelikler taşıyan farklı türde eserlerle çocuğun psikolojik ve kültürel gelişimlerine katkıda bulunurken zihinsel ve duygusal dünyalarını şekillendirir; empati, problem çözme, görsel düşünme gibi yetilerini geliştirir. Ayrıca toplumsal değerlerin ve kültürel normların nesilden nesile aktarılmasını sağlayarak kültürel sürekliliği destekler. Çocuk edebiyatının bir parçası olarak, çocuk gazete ve dergileri önemli bir işleve sahiptir. Bu yayınlar, çocuğa ilgi çekici, eğitici ve öğretici içerikler sunar; güncel olaylar ve bilimsel bilgileri sanat ve kültürle harmanlayarak bilgilendirme işlevini yerine getirir. Bunun yanı sıra çocuk gazete ve dergileri, dil becerilerini geliştirmek, okuma alışkanlığı kazandırmak, eleştirel düşünme becerilerini desteklemek ve çeşitli bakış açılarının öğrenimine yardımcı olmak gibi işlevlere de sahiptir. Ayrıca, yazma ve çizim aktiviteleri aracılığıyla çocuğun kendisini ifade etmesini ve yaratıcılığının gelişimini

sağlar, sosyal ve çevresel konular hakkında bilinçlenmesine katkıda bulunur. Sonuç olarak, çocuk gazete ve dergileri, eğlence ve eğitimin harmanlandığı çocuk edebiyatının vazgeçilmez materyallerindedir.

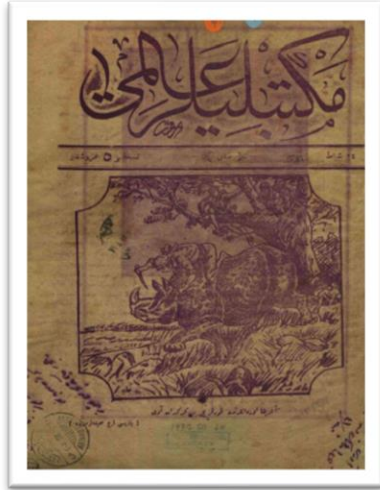
2. Yöntem

2.1. Araştırmanın Modeli

Cumhuriyetin ilanından kısa bir süre sonra süreli yayınlar alanında faaliyete geçen *Haftalık Resimli Gazetemiz* ile *Mektepliler Alemi*'nin incelendiği bu çalışmada insanın davranış, sosyal etkileşim ve deneyimlerini anlamaya yönelik bir araştırma yaklaşımı olan nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelenmesi kullanılmıştır. Mevcut yazılı materyallerin sistematik bir şekilde incelenmesini içeren doküman incelemesi, belgelerin içerik, bağlam ve biçimsel özellikleri açısından derinlemesine analiz edilmesiyle yapılır. Bu inceleme, araştırılan olgu veya olgularla ilgili bilgi sunan yazılı kaynakların detaylı analizini içermektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2005, s. 187). Bu çalışmada her iki dergide yer alan metinler, türleri ve okuyucuya yönelik iletileri bakımından ele alınmıştır.

2.2. İnceleme Materyali

Çalışmanın materyallerini Tahsin Demiray tarafından 1924'te çıkarılan *Haftalık Resimli Gazetemiz* ile Hüsnü Osman Bey ve İlyas Bahri iş birliğinde 1925'te okuyucularıyla buluşan *Mektepliler Alemi* oluşturmaktadır.

Resim 1. *Haftalık Resimli Gazetemiz*'in 1. Sayısı **Resim 2.** *Mektepliler Alemi*'nin 1. Sayısı

2.3. Araştırmanın Önemi

Çocuk için hazırlanmış dinamik araçlar olarak ifade edebileceğimiz gazete ve dergiler, sadece eğitsel açıdan bilgi sunmakla kalmayıp onların gelecekteki düşünce yapılarını ve yaratıcı potansiyellerini şekillendirmede etkili olmaktadır. Bu bakımdan süreli yayınların gün yüzüne çıkarılması ve içerik incelemesinin yapılması çocuk edebiyatı alanında materyal olanağını artırması ve gelecek çalışmaların yolunu açması bakımından kıymetlidir. Döneminin en kısa yayın hayatına sahip olan ve içerik bakımından geride kalan *Haftalık Resimli Gazetemiz* ile *Mektepliler Alemi*, metin türleri ve anlayış bakımından ortaklıklar barındırmaktadır. Aynı zamanda her iki derginin de iddialı cümlelerle yola çıkmasına rağmen kısa yayın hayatlarına sahip olması aralarındaki bir diğer ortaklıktır. Bu nedenle bir arada ele alınması, araştırmalara konu olan diğer süreli çocuk yayınlarına yenilerinin eklenmesi bakımından önem arz etmektedir.

2.4. Araştırmanın Problemi/Alt Problemleri

“Haftalık Resimli Gazetemiz ile Mektepliler Alemi’nin metin içeriğinde okuyuculara aktarılmak istenen iletiler nelerdir?” sorusu araştırmanın problem cümlesini oluşturmaktadır.

- Araştırmanın temel kavramlarının (çocuk, edebiyat ve çocuk edebiyatı) tanımı ve önemi nedir?
- Süreli çocuk yayıncılığının tarihi ve yeri nedir?
- *Haftalık Resimli Gazetemiz* ile *Mektepliler Alemi*’nin metin türleri ve iletileri nelerdir?

soruları ise araştırmanın alt problemlerini oluşturmaktadır.

2.5. Verilerin Toplanması ve Analizi

İlk olarak kavramsal uzamı oluşturabilme açısından akademik kaynaklar incelenerek literatür taraması yapılmıştır, veriler doğrultusunda konu ele alınmıştır. *Haftalık Resimli Gazetemiz*, İstanbul Belediye Kitaplığı (ilk altı sayısı) ve Hakkı Tarık Us Kütüphanesinden (yedinci sayı); *Mektepliler Alemi* ise Ankara Millî Kütüphanesi kataloğundan temin edilerek çevrilmiş ve incelenmiştir.

2.6. Araştırmanın Sınırlılıkları

1923-1928 yılları arasında yayımlanan çocuk yayınlarından *Haftalık Resimli Gazetemiz* (1924) ile *Mektepliler Alemi* (1925) araştırmanın sınırlılığını oluşturmaktadır.

3. Çocuk, Edebiyat ve Çocuk Edebiyatı Kavramları

Çocuk, genel olarak bebeklik (0-2) ile ergenlik (13-14) arasındaki gelişim döneminde bulunan birey, şeklinde ifade edilmektedir. Zaman içerisinde farklı şekillerde algılanan çocuğun “dönem gerçekliği” içerisinde benimsenmesi 20. yüzyılı bulmuştur. Çocuk, araştırmacılar ve disiplinler tarafından deneyimler veya bilimsel alanların yöntem ve kavramları içerisinde farklı perspektiflerden değerlendirilen bir varlıktır. Çocuk, düşünce ve duygu yapısıyla ilk andan itibaren kendine has bir kişiliğe, davranışa, duyguya, zekâyâ ve görünümüne sahip; ilgi ve ihtiyaçları doğrultusunda ortaya koyduğu yaratıcılığı ve potansiyeliyle var olan insan yavrusudur (Demirel, 2009, s. 1). Saf, hassas ve olgunlaşmakta olan çocuk, bu dönemde yüksek bir merak, enerji ve umut doluluk sergiler, oyun yoluyla etkileşimde bulunarak, öğrenme süreçlerine katılarak ve büyüyerek ilerlediğinde hem bireysel mutluluğunu artırır hem de gelecekte topluma önemli katkılarda bulunma potansiyeline sahip olur (Akyüz, 2013, s. 1). Bir bakıma insanoğlunun tasarımını ve potansiyelini barındıran; üzerinde detaylı çalışmalar yaparak tarih, medeniyet ve kültürün anlaşılmasında önemli katkıların alınacağı çocuğun gelişmesini sağlamak en önemli görevlerden biridir (Ülken, 2001, s. 15).

Fonetik sanatlar içerisindeki edebiyat, düşünsel ve duyuşsal yetinin eyleme dönüşerek bağ kurmanın amaçlandığı; değerlere, normlara ve referanslara sahip sanatçının dili kullanma becerisiyle ortaya bir ürün koyduğu çalışma alanıdır. Çeşitli türleri içeren ve gerçeklik ile kurgunun harmanlandığı edebiyat, duyguların, düşüncelerin ve amaçların dilsel araçlarla ifade edilmesini sağlayarak okuyucularına/ilgililerine sanatsal derinlik sunmaktadır. İnsanların duygularını, düşüncelerini ve hayallerini dili kullanarak ifade eden edebiyat, estetik ve sanatsal bir değer taşıyan; ahlaka aykırı unsurları dışlayan yazılı ve sözlü eserlerin tamamını kapsamaktadır (Yalçın ve Aytaş, 2017, s. 19). Oğuzkan’a göre (2013, s. 6-7) edebiyat, dil aracılığıyla hem eğlendirici ve keyifli bir deneyim sunmakta hem de yaratıcı etkinliklerle

bireyin ruhsal canlılığını artırarak keşif ve rehberlik işlevi görmektedir. Kavcar ise edebiyatı, insan deneyimlerini ve eylemlerini etkili bir biçimde yansıtan bir yaratım alanı olarak ifade etmektedir (1994, s. 4-5). Edebiyat, derinlemesine bir etki yaratarak, ayrıntılarda gizli kalan gerçekleri açığa çıkarıp, bakış açıları geliştirerek bilgi ve anlayış kazandırmaktadır. Bu bağlamda edebiyat, tarihî ve kültürel mirası yansıtarak geçmişin izlerini sergiler, mevcut toplumsal ve bireysel durumları yorumlar, gelecekteki değerleri ve kavramları şekillendiren önemli bir ayna işlevi görerek “yaşamın bütünlüğü ve anlamı hakkında bir anlayışa kavuşmamızı sağlar” (Lukens vd., 2021, s. 5).

“Çocuk” kavramında olduğu gibi çocuk için hazırlanmış bir edebiyatın kabulü de zaman almış, çeşitli tartışmalara yol açmıştır. “Çocuğa görelilik” ilkesine göre hazırlanmış ürünlerin varlığı, çocuğun gelişimi ve eğitiminde hayati bir rol oynamaktadır. Çocuk edebiyatı üzerine yapılan çalışmaların başlangıcı, belirli kriterlerin ve sınırların netleştirilmesini sağlamış ve bu durum, mevcut kavrayış ve algıların değişmesine neden olmuştur. Bu değişim, özellikle bireyselliğin ve özgünlüğün öne çıktığı bir eğilimin oluşmasına zemin hazırlamıştır. Edebiyatın hâlihazırdaki doğası ve kuralları içerisinde şekillenen çocuk edebiyatı, Konar’a göre ilk bakışta basit görünse de edebiyatın inceliklerini ve yüksek estetik standartlarını derinlemesine yansıtan nitelikli bir alandır (2018, s. 296-297). Bu bağlamda çocuğa hitap edebilecek, onun dünyasına girebilecek edebiyatı oluşturmak hassasiyet gerektirmektedir (Şirin, 2015, s. 28). “Çocuk edebiyatı (yazını), erken çocukluk döneminden başlayıp ergenlik dönemini de kapsayan bir yaşam evresinde, çocukların dil gelişimi ve anlama düzeylerine uygun olarak duygu ve düşünce dünyalarını sanatsal niteliği olan dilsel ve görsel iletilerle zenginleştiren, beğeni düzeylerini yükselten ürünlerin genel adıdır” (Sever, 2021, s. 17). Çocuk edebiyatı, çocuğun dil becerisini ve okuma alışkanlığını geliştirmesine yardımcı olurken, duygusal ve sosyal becerilerin kazandırılmasında da önemli katkılar sağlamaktadır. Çocuk edebiyatı, estetik ve zevk unsurlarını taşıyabilecek ve bunları etkin bir şekilde aktarabilecek niteliklere sahip olmalı, çocuğun duygusal ve düşünsel dünyasını kapsayarak bu yönde amaçlar geliştirmeli, çocuğu, basit ve yetişkin özellikleri taşıyan bir figür olarak görmemeli, aksine çocuğun yeteneklerini keşfetmeye yönelik bir yaklaşım sergileyerek hem sözlü hem de yazılı eserlerden yararlanarak çocuğa seçici ve eleştirel düşünme becerilerini kazandırmalı; bireyin ve toplumun deneyimlerini yansıtmaya, kültürel aktarım sağlama ve çocuğun evrensel değerlerle tanışmasını destekleme işlevini üstlenmeli, işbirliği içinde çocuğa okur kimliği kazandırarak ana dil bilincinin gelişimine katkıda bulunmalıdır (Baş, 2015, s. 6-7). Çocuk, maddi ve manevi birikimin korunması ve devam ettirilmesinde etkili olan edebiyat yoluyla çeşitli duygusal durumları ve sosyal etkileşimleri öğrenmekte, empati kurma becerisini geliştirmekte ve değerleri içselleştirmektedir. Aslan’a göre de yaş, ilgi alanı ve bilişsel gelişim düzeyi doğrultusunda tasarlanmış, uygun dil ve anlatım aracılığıyla çocuğun dünyasını, duygusal hâllerini ve gerçeklik algısını yansıtacak şekilde düzenlenmiş çocuk edebiyatı ürünleri, hayata hazırlanan bireylerin keşfetme ve anlama ihtiyacını karşılamayı, estetik deneyimler yaşatarak bilişsel, duyuşsal, düşünsel gelişimini sağlamayı amaçlamaktadır (2023, s. 32). Çocuğun edebî ürünlerle buluşması, zamanın gereksinimlerine uyum sağlaması ve bütünsel gelişiminin desteklenmesi açısından kritik önem taşımaktadır. Bu çalışmada ise, çocuk edebiyatındaki süreli yayınların farklı amaçlara hizmet eden rollerine odaklanılmaktadır.

4. Çocuk Gazete ve Dergileri

Genellikle on beş günlük veya aylık dönemlerle yayımlanan ve çeşitli türleri barındıran, teknoloji ve iletişimi vurgulayan çocuk edebiyatı ürünleri olarak değerlendirilen çocuk gazete ve dergileri (Yalçın ve Aytaş, 2017, s. 306) zamanının sosyal,

kültürel ve düşünsel özelliklerini yansıtarak okuyucularıyla bu görüşleri paylaşmayı amaçlayan, ideolojik ve kültürel duruşları ortaya koyan belgelerdir. Metinler ve materyaller, çocukların ilgi ve ihtiyaçlarına uygun olarak tasarlanmalıdır (Kıbrıs, 2016, s. 361) çünkü çocuğun yaşadığı toplumdan başlayarak küresel değerleri öğrenmesine yardımcı olan ve farklı kültürlerle tanışmasını sağlayan gazete ve dergiler, edebî kişiliğin, estetik anlayışın ve dil gelişiminin olgunlaşmasına katkıda bulunmaktadır. Söz konusu çocuk yayınları, geniş ve zengin içerikleriyle adeta bir bilgi deposu işlevi görmekte ve okuyucularına birçok alanda değerli bilgiler sunmaktadır. Şimşek de çocuk gazete ve dergilerini, yaşama hazırlamada etkili araçlar olarak görmektedir. Araştırmacıya göre okuyucularının, ilgi gösterdiği ve koleksiyonuna dahil ettiği süreli yayınlar, masallar, hikayeler, romanlar, fıkralar, bilmeceler, resimler, fotoğraflar ve karikatürler gibi öğretici ve eğlenceli içeriklerle zenginleştirilmiştir (2005, s. 26); bu çeşitlilik de çocukların okuma sürecinde ilgi alanlarını belirlemelerine ve okuma ihtiyaçlarını karşılamalarına önemli ölçüde katkıda bulunmaktadır (Oğuzkan, 2013, s. 341).

Yalnızca çocuk edebiyatı uzmanları ve basın tarihçileri için değil, aynı zamanda Türk ve dünya kültürlerinin zenginliklerini keşfetmek isteyen, sosyal yapıları anlamaya yönelik derinlemesine araştırmalar yapan ve tarihsel bağlamda bilgi edinmek isteyen herkes için önemli bir bilgi kaynağı olan süreli çocuk yayınları (Kür, 1991, s. 1) içerik açısından son derece zengin çeşitliliğiyle edebiyat tarihimizde 1869 yılından itibaren yer almaya başlamıştır. Bu yayınlar hazırlanırken okuyucuların sevebileceği ya da dönemsel unsurları hatırlatabilecek isimler seçilmiş (Okay, 1999, s. 23); ninnilerden masallara, öykülerden romanlara, şiirlerden tiyatro eserlerine, gezi yazılarından biyografik anlatımlara kadar geniş bir konu yelpazesi sunulmuştur. Ayrıca bilmeceler, bulmacalar, resimler, karikatürler ve el işi projeleri gibi çeşitli formatlarla da okuyucularının ilgisi çekilmeye çalışılan yayınlarda “terbiye, ahlak ve eğitim” ana temaları oluşturmaktadır. Ağırlıklı olarak eğitici bir özellik taşıyan bu dergilerde, eğitici ve ahlaki yazılara, okullardan haberlere, okuyucu mektuplarına, bilmecelere, hikâyelere, eşya ve hayvan tanıtımlarına, Osmanlı ve Avrupa basını hakkında bilgilere, yeni gelişmelere, keşiflere yer verilmiştir” (Gürel vd., 2016, s. 224). 1 Kasım 1928’de Latin harflerine geçilmesi yayıncılık hayatında yeni bir devri başlatarak köklü bir dönüşüm sağlarken diğer taraftan da Osmanlı alfabesiyle yayımlanan gazete ve dergilerin uzun yıllar ihmal edilmesine neden olmuştur. Bu konu hakkında Okay, Osmanlı dönemine ait çocuk edebiyatının, geniş bir akademik inceleme yapılmamış bir alan olarak kaldığını; özellikle eski harfli çocuk dergileri üzerine yapılan araştırmalara gereken derinlikte bir ilginin gösterilmediğini ifade etmiştir (1999, s. 8).

Süreli çocuk yayıncılığı, 18. yüzyıl sonlarında Batı’da başlamış ve 19. yüzyılda hızla gelişmiştir. İngiltere, Almanya ve Amerika’da bu dönemde çeşitli amaçlarla çocuk dergileri yayımlanmaya başlamıştır. Yayıncılığın ilk yıllarında İngiltere’de *Juvenile Magazine* (1788), *The Children’s Magazine* (1799), *The Child’s Companion* (1824), *The Carn* (1852) (Oğuzkan, 1987, s. 25) gibi dergiler yayımlanmıştır. Almanya’da başlıca “*Leipziger Wochenblatt für Kinder* (1722), *Nidergaschisches Wochenblatt für Kinder* (1722), *Moralische Wochenschrift* (1724), *Patriot* (1724-1726), *Vernüftiger Tadlerin* (1725), *Wocehenblatt zum Besten der Kinder* (1759-1763), *Wochenschrift zum Besten der Erziehung der Jugend* (1771), *Kinderfreund* (1775), *Kinder Akademie* (1784) (Şimşek, 2001, s. 3) adlı dergiler çıkarılmıştır. Amerika’da ise *The Juvenile* (1826), *The Children’s Magazine* (1829), *Youth’s Magazine* (1850), *Parley’s Magazine* (1832), *The Child’s Friend* (1843), *The Little Pilgrim* (1854) vb. (Oğuzkan, 1987, s. 26) dergiler okuyucularla buluşmuştur. Tarihsel olarak da dünyadaki ilk çocuk dergisi İngiltere’de yayımlanan *Lilliputian Magazine* (1751) kabul edilmiştir.

Türkiye’de çocuk için yayımlanan süreli yayınlar, tarihsel bağlamda Tanzimat, II. Meşrutiyet ve Cumhuriyet dönemleri olmak üzere üç ana dönemde incelenebilir. Her bir dönemin karakteristik özellikleri, bu yayınların içeriğini ve yönelimlerini belirlemede etkili olmuştur. Tanzimat Dönemi’ne ait çocuk gazete ve dergileri, modernleşme çabaları çerçevesinde eğitim ve sosyal hayata dair değişikliklerin ilk adımlarının atıldığı bir dönemi yansıtırken, II. Meşrutiyet Dönemi’nin çocuk gazete ve dergilerinde siyasi reformlar ve toplumsal hareketlilikler doğrultusunda daha geniş bir kitleye hitap eden ve daha çeşitli konuları kapsayan içerikler sunulmuştur. Cumhuriyet Dönemi’nde ise çocuk süreli yayınlarının değerler perspektifi incelendiğinde genellikle pozitivist düşünce yapısının benimsendiği ve “yeni bir nesil” yetiştirme amacıyla kullanıldıkları görülmektedir. 1928 sonrasında da dil ve eğitim reformları doğrultusunda içeriklerin daha sistematik bir şekilde yapılandırıldığı bir süreç öne çıkmaktadır.

29 Ekim 1923’ten harf devrimine kadar geçen sürede Osmanlı alfabesiyle yedi çocuk gazete/dergisi çıkarılmıştır: *Haftalık Resimli Gazetemiz* (1924), *Resimli Dünya* (1924), *Sevimli Mecmua* (1925), *Mektepliler Alemi* (1925), *Gürbüz Türk Çocuğu* (1926), *Çocuk Dünyası* (1926) ve *Çocuk Yıldızı* (1927).

5. *Haftalık Resimli Gazetemiz* (1924) ile *Mektepliler Alemi* (1925)

13 Kasım 1924’te İstanbul’da Tahsin Demiray¹ tarafından çıkarılan; ilk altı sayısı Matbaa-i Ahmed İhsan ve Şürekâsı’nda, son sayısı ise Şems Matbaası’nda basılan; dört sayfalık sayılardan oluşan, çokça görselin bulunduğu *Haftalık Resimli Gazetemiz*, yayıncılık sürecinde güdülen amaçlara ve politikalara dair eksikleri eleştirerek “Gerçek çocuk yayıncılığı” anlayışını göstermek için yayın hayatına başlamış toplam yedi sayılı çocuk gazetesidir. Anı, bilmece, biyografi, deneme, fıkra, haber yazısı, hikâye, makale, masal, şiir ve tiyatro metinleri farklı yazarlar (Demiray, Hayri Recep, M. Nurettin Ali, M.T., Muallim T. Hadi, Yusuf Kâni, H., Hayri, Masalcı ve Hikâyeci) ve okuyucular tarafından on iki sütun (Ahlaki Hikâye, Dünya Etrafında, Eğlenceli Uğraşma ve Zevkli Düşünceler, Eski Zaman Masallarından, Haftanın Hikâyesi, Hayal/Hayali Baba’nın Başından Geçenler, İmtihan, Latife, Milli Hikâye, Mündericatsız Hikâye, Resimli Hikâye, Sihhi Nasihatli) ve diğer metinler çerçevesinde oluşturulmuştur. Gazete, 1 Ocak 1925’ten sonra yayın hayatına devam etmemiştir.

24 Şubat 1925’te İzmir’de Seda-yı Hak Matbaası’nda basılan, her sayısı on altı sayfadan oluşan *Mektepliler Alemi*’nin müdürü Muallim Hüsnü Osman Bey, imtiyaz sahibi ise Muallim İlyas Bahri’dir². *Mektepliler Alemi*, ‘Güvenilir tek dergi’ olduğu iddiasıyla Cumhuriyet ideallerini ve değerlerini aşlamayı hedefleyen; çocukların demokrasi, laiklik, vatandaşlık bilinci ve ulusal kimlik gibi konularda bilgi edinmelerini sağlamak amacıyla içerik üreten bir yayın organı olmuştur. Anı, bilmece, biyografi, deneme, fabl, fıkra, haber

¹ 1903’te İstanbul’da doğan Tahsin Demiray 1919’da Kadıköy Sultanisini bitirerek öğretmenliğe başlar. İstanbul’da baş gösteren gıda kıtlığından dolayı müstantik muavinliği (sorgu hâkimi yardımcısı) göreviyle annesi ve kardeşiyle Bolu’ya gider. İstanbul’a döndüğü 1922’de öğretmenliğe tekrar başlar. İlköğretime yardımcı çocuk kitapları yayımlayarak yayıncılığa adım atar. Muallimler Birliği Genel Sekreterliği görevini üstlenir. 1924’te Türkiye Yayınevini kurar ve 1929’da Ziya Kozanoğlu ile yeni alfabeyle çocuk kitapları yayınlar. *Türkiye gazetesi*, *Resimli Mecmua* ve *Hafta* dergisini yayınlar. 1952’de Türkiye Köylü Partisinin kurucuları arasında yerini alır. Daha sonra Adalet Partisinin kuruluş çalışmalarına katılır. Ömrünün sonuna kadar Le Play tarafından ortaya atılan Science Sociale anlayışını savunur. 26 Haziran 1971’de İstanbul’da hayatını kaybeder. (Daha geniş bilgi için bakınız R. Ertürk, (2012). Cumhuriyet Döneminde Bir Le Playcı: Tahsin Demiray. İstanbul University Journal of Sociology, 3(1), 107-146)

² 1913’e kadar İzmir Kız Muallim Okulunun müdürlüğünü yapmıştır. Resmî açılışı 1914 başlarında yapılan Aydın Sultanîsinin Müdürü İlyas Bahri Efendi talebenin ihtiyacı olan eğitim araç ve gereçlerini bizzat kendisi tedarik etme yoluna gitmiştir (Güneş, 2010, s. 31). Ayrıca Konak ilçesinde bulunan Hakimiyet-i Milliye İlkokulunun ilk başöğretmenidir.

yazısı, hikâye, karikatür, makale, masal, piyes ve şiir metinleri farklı yazarlar (Faik Şemsettin, Muallim Kadir, Kadircan Kaflı, Mehmet Sırrı, Emin Ali, Gözlüklü Amca, Sakalsız Hoca, Gül Dikeni) ve okuyucular tarafından on dört sütun (Ahlaki Hikâye, Anket, Bilmece, Büyüklerimiz, Cevaplarımız, Çocuk Edebiyatı-Çocuklarımız İçin, Dünya Havadisleri-Akıllara Hayret Veren Dünya Haberleri, Her Hafta Bir Nasihat, Her Hafta Fâideli Bir Ders, Hikâye, Karikatür, Küçüklere Mahsus Temsil, Monolog, Şundan Bundan) ve diğer yazılar şeklinde hazırlanmıştır. 7 Nisan 1925'te beklenmedik bir şekilde derginin yayın hayatı sona ermiştir.

6. Haftalık Resimli Gazetemiz (1924) ile Mektepliler Alemi (1925)'nin Metin Türleri ve İletileri Bakımından İncelenmesi

Çocuk süreli yayınlarının hazırlayıcıları, dilin gücünden yararlanarak yazılı ve görsel içerikler aracılığıyla çocuğun yaşam alanında dönem şartlarına uygun bir etkileşim sağlamayı hedefler. Bu bağlamda çocuk, içeriklerin uygunluğuna ve zenginliğine bağlı olarak çevrelerini tanıma, bilgi edinme ve estetik değerler kazanma fırsatı bulur. Süreçte tür çeşitliliği sağlanırken içeriğin kalitesine özen gösterilmesi de kritik bir öneme sahiptir. Çalışmamızda *Haftalık Resimli Gazetemiz* ve *Mektepliler Alemi*'nde genç okurlara ulaştırılmış ürünler, türlerine göre ayrılarak incelenmiştir. Bu tür incelemeler, çocuk yayınlarının içerik zenginliğini ve çeşitliliğini değerlendirmek, olumlu/olumsuz yargıları bulmak açısından değerli bilgiler sunmaktadır.

Tablo 1. *Haftalık Resimli Gazetemiz*'de Yer Alan Hikâye Metinleri

SAYI	METİN ADI
1.Sayı	Sekiz Bin Sene Sonra Dirilen Firavun, Amcanın Mirası
2.Sayı	Sekiz Bin Sonra Dirilen Firavun, Mündericatsız Hikâye, Kâmi Baba'nın Çıngırakları
3.Sayı	Haşarı Emin, Hindistan'ın Esrareniz Köşelerinde, Mündericatsız Hikâye, Hayali Baba'nın Başından Geçenler -Ağaçlar Söken Bora
4.Sayı	İntikam, Hindistan'ın Esrareniz Köşelerinde, Bir Salkım Üzüm (Manzum), Arslan ve Timsah
5.Sayı	İntikam, Hindistan'ın Esrareniz Köşelerinde, Hesapta Kuvvetliymiş
6.Sayı	Hindistan'ın Esrareniz Köşelerinde, Hırsızlığın Neticesi, Dört Buçuk Saat Balık Karnında, Su Damlası (Kıssa)
7.Sayı	Yüz Şahit, Kutup Ayıları İçinde

Sekiz Bin Sene Sonra Dirilen Firavun- Binlerce sene sonra dirilen bir firavunun yaşadığı hayal kırıklığı ve şaşkınlık anlatılır. Hikâye, zamanla değişen koşullara uyum sağlamanın ve mutluluğun önemini vurgular. *Amcanın Mirası*- Osman ve Vecdi, ölen amcalarının bıraktığı ceketteki altınları paylaşmak için köye davet edilir. Osman dürüst kalırken, Vecdi altınları çalmaya çalışır ama Osman bunu fark eder. Hikâye, dürüstlük ve hırsın sonuçlarını işler. *Kâmi Baba'nın Çıngırakları*'nda iki çocuk Kâmi Baba'nın bahçesinden çıngırak çalmaya çalışırken yakalanır. Kâmi Baba, Tarık'ı tanıyıp İsmet'i evine geri getirir. İsmet pişman olup özür diler. Hikâye, dürüstlük ve vicdanın önemini vurgular. *Haşarı Emin*- Emin, okuldan kaçıp tehlikeli oyunlar oynar, bu da ailesini zorlar. Mezarlıkta yaralandığında annesi ona şefkatle yaklaşır. Hikâye, tehlikeli davranışların çocuklar için zararlı olduğunu gösterir. *Hindistan'ın Esrareniz Köşelerinde*- Öğretmen Zekai Bey, eski Hint hazinesini bulmak için Hindistan'a gider ve mezarda bir mumya tarafından esir alınır, ama kaçmayı başarır ve hazine bilgisi edinir. İngilizler hazinenin kontrolünü alır,

ancak Zekai Bey çabasıyla lise müdürü olur. Hikâye, bilgi arzusunun ve merakın etkilerini ortaya koyar. *Hayali Baba'nın Başına Gelenler*- Yaşlı Hayali Baba, Seylan Adası'na gitmek üzere çıktığı gemide fırtınaya yakalanır. Fırtına dindikten sonra, uçan bir ağaç adanın kötü ünlü reisinin evine düşer ve reisi öldürür; adalılar çifti yeni reisleri olarak kabul eder. Hikâye, kötülüklerin cezasız kalmayacağını ve tesadüflerin hayatın bir parçası olduğunu anlatır. *İntikam*- Yunan askerleri tarafından babası öldürülen Fahire, intikam arzusunu kardeşi Necdet'e anlatır. Babasını öldürenlerin intikamını aldığında mezarın başına gururla gider. Hikâye, intikam duygusunun insanı nasıl esir aldığını ve savaşın trajedisini gösterir. *Bir Salkım Üzüm*- Küçük Nezihe, okuldan eve döndüğünde annesi ona üzüm verir. Bahçede bu üzümü babasına ve ağabeyine verir; ağabeyi de üzümü annesine iletir. Hikâye, aile içindeki sevgi ve dayanışmanın önemini vurgular. *Arslan ve Timsah*- Hayali Baba, Seylan Adası'nda aslan ve timsahla karşılaşır. Timsahın aslanı ısırmasını fırsat bilip her ikisini de öldürür. Hikâye, zorluklara rağmen cesaretle mücadele etmenin önemini anlatır. *Hesapta Kuvvetliymiş*- Çocuk, köyde ailesine hesapta ne kadar güçlü olduğunu öne sürer. Babasının tabak sayısını iki olarak söylediği halde üç tabak olduğunu iddia eder ve basit bir hata yüzünden kuru ekmek yemek zorunda kalır. Hikâye, aşırı özgüvenin zararlarını gösterir. *Hırsızlığın Neticesi*- Çalışmayı sevmeyen Hasan, hırsızlık yaparak maddi sorunlarını çözmek ister ama planı başarısız olur. Sandıkta ağır yaralanır ve hapse girer, pişmanlık duyar. Hikâye, hırsızlığın kötü sonuçlarını anlatır. *Dört Buçuk Saat Balık Karnında*- Bir gün denize giren anlatıcı, dev bir balığın midesinde mahsur kalır ve dört buçuk saat boyunca hayatta kalmak için mücadele eder. Sonunda bir İtalyan gemisi tarafından kurtarılır. Hikâye, zorluklarla başa çıkma ve umudu kaybetmemenin önemini vurgular. *Su Damlası*- Bir su damlası denize düştüğünde kaybolur ama Allah ona bir sedef içinde değerli bir inci olma fırsatı verir. Hikâye, zorlukların sonunda değerli bir şeyin ortaya çıkabileceğini ve Allah'ın zorlu deneyimlerle insanları yükselttiğini anlatır. *Yüz Şahit*- Ali Efendi, bayramda yüz dilim baklava yapıp her dilime altın koyar ve Osman Ağa aracılığıyla kadıya gönderir. Osman Ağa yolda üç dilim yer ve kadı sadece doksan yedi dilim alır. Osman Ağa, üç dilimin öldüğünü ve gömüldüğünü söyler. Hikâye, kötü niyetli insanların adaleti engelleyebileceğini ve dürüst olmayan davranışların cezalandırılabilceğini anlatır. *Kutup Ayıları İçinde*- Anlatıcı, Kaptan Fayy'ın kutup seyahatine katılır ve beyaz ayılarla karşılaşır. Bir ayının altında kalıp onu öldürür ve postunu giyerek diğer ayılar arasına karışır. Gemiye döndüğünde ayıları öldürmek zorunda kalır ve yaşadıklarını kanıtlayana kadar kimse ona inanmaz. Hikâye, doğa ile mücadele, cesaret ve ahlaki değerlerin sorgulanmasını ele alır.

Tablo 2. *Mektepliler Alemi'*nde Yer Alan Hikâye Metinleri

SAYI	METİN ADI
1.Sayı	Afrika Ormanlarında Korkunç Bir Gergedan Avı
2.Sayı	Ne Sihirdir Ne Keramet! El Çabukluğu Marifet, Darılmaca Yok! 1
3.Sayı	Ne Sihirdir Ne Keramet! El Çabukluğu Marifet, Darılmaca Yok! 2
4.Sayı	Para İçin, Hakiki Kibar Çalışıp Kazanandır, Eski İtiyadın Neticesi, Darılmaca Yok! 3
5.Sayı	Batmış Tahtelbâhir, Darılmaca Yok! 4
6.Sayı	İğne ve Toplu İğne, Türkan Bey'imın Tekrar Dirilmesi, Üçer Üçer (Manzum), Darılmaca Yok! 5

Afrika Ormanlarında Korkunç Gergedan Avı- On kişi, Afrika'da kayıkla karaya çıkar. Kaluda, gergedan saldırısına uğrar ve arkadaşlarını ağaçlara çıkmaya zorlar. Kaluda, gergedanı yaralar ama kendisi de yaralanır ve arkadaşları tarafından kurtarılır. Hikâye, cesaret ve

fedakarlığın önemini anlatır. *Ne Sihirdir Ne Keramet!.. El Çabukluğu Marifet-* Zengin Fahri'nin kır ziyafetinde hokkabaz Nuri, çeşitli numaralar yaparak misafirleri eğlendirir ve bardaktaki suyu kaybettirir. Hikâye, başkalarını yargılamadan önce derinlemesine bakmanın ve yetenekleri küçümsememenin önemini vurgular. *Darılmaca Yok-Kurnaz Köse*, Sivas'ta Ali'yi hizmetçi olarak çalıştırıp beş bin lira vaat eder ama onu aç bırakır. Ali'nin kardeşleri de Köse'nin oyunlarına kapılır. Osman, Köse'nin hilesini fark edip sabırla dayanır. Köse, Osman'ı kandırmak için ölme numarası yapar ama Osman, Köse'yi kaynar suyla cezalandırarak oyunu bozar. Hikâye, dürüstlüğün ve sabrın önemini ele alır. *Para İçin-* Konya'dan Ahmet Ağa, Amerika'da para kazanmak için gider ama başarısız olup odun kesmek zorunda kalır. Ormanda vahşi kedilerle savaşıyor, bayılır ama uyanıp kedilerin postlarını satarak para kazanır. Hikâye, azmin ve dürüst çalışmanın başarı getireceğini anlatır. *Hakiki Kibar Çalışıp Kazanandır-* Dul bir kadının çocukları, babalarının mirasını tüketip zor durumda kalır. Başka bir şehre taşınıp çalışmaya başlarlar. Genç çocuk, cam işçiliğinden dokumacılığa geçer ve ailesine yardım eder. Uzun süredir kayıp olan büyük oğul döner, hatalarını kabul edip özür diler. Hikâye, çalışkanlık ve aile sorumluluğunun önemini vurgular. *Eski İtiyadın Neticesi-* Eski bir hoca, talebelerine uzun cümleler kullanmayı öğretir. Bir gün, hocanın kavuğu mangalda yanarken, talebeler uzun ve abartılı cümlelerle durumu bildirmeye çalışır ama kavuk yanar. Hikâye, uzun cümlelerin bazen olumsuz sonuçlara yol açabileceğini gösterir. *Batmış Tahtelbâhir-* İhtiyar Temel, oğlu tarafından geliştirilen icada inanmaz. Bir tahtelbahir battığında, oğlu icadı kullanarak kazazedeleri kurtarır ve bayılır, ama kısa sürede iyileşir. Türk hükümeti ona ödül verir. Hikâye, cesaret ve azmin imkânsız gibi görünen durumları çözebileceğini anlatır. *İğne ve Toplu İğne-* Bir kız çocuğu, iğneleri kaybettiği için azar işitir. Ailenin dostu, iğnelerin değerini anlatmak için iki hikâye paylaşır: Bir toplu iğne bulan genç iş bulur ve başarılı olur; bir dilenci çocuğa iğne veren kız ise zengin bir tüccar olur ve evlenir. Hikâye, küçük şeylerin büyük değişimlere yol açabileceğini gösterir. *Türkan Bey'imın Tekrar Dirilmesi-* 650 yıl boyunca mumyalanmış olan Türkan, iki bilim adamı tarafından diriltir ve modern dünyayı anlamakta zorluk çeker. İstanbul'a gelip Fahire Hanım'ın evine yerleşir ve Naciye ile dost olur. Hikâye, Fahir Bey'in Türkan'ın eski çağlardan geldiğini fark etmesiyle yarıda kalır. *Üçer Üçer-* İki haylaz çocuk, şeftali yerken oburluk ve rekabet içindedir. Şeftali azalınca paylaşmayı önerirler ama ikisi de üçer üçer yemeye devam eder. Bu durum, oburluk ve rekabet yüzünden paylaşmayı unutup tatmin olamadıklarını gösterir.

Tablo 3. Haftalık Resimli Gazetemiz'de Yer Alan Masal Metinleri

SAYI	METİN ADI
1.Sayı	Sanduc yahut Altın Enfiye Kutusu
2.Sayı	Sanduc yahut Altın Enfiye Kutusu
3.Sayı	Sanduc yahut Altın Enfiye Kutusu
4.Sayı	Yer almamaktadır.
5.Sayı	Yer almamaktadır.
6.Sayı	Yer almamaktadır.
7.Sayı	Yer almamaktadır.

Sanduc yahut Altın Enfiye Kutusu- Sanduc, sihirli bir altın enfiye kutusuyla dünyayı keşfeder ve Sert Ağa'nın zorlu görevlerini başarıyla tamamlar, Ağa'nın kızıyla evlenir. Düğün sırasında hizmetçi kutuyu kaybeder. Sanduc, çeşitli hayvanlarla iş birliği yaparak

konağı bulur ve Ağa'nın güvenini yeniden kazanır. Masal, sadakat ve dayanışmanın önemini anlatır.

Tablo 4. *Mektepliler Alemi'*nde Yer Alan Masal Metinleri

SAYI	METİN ADI
1.Sayı	Yer almamaktadır.
2.Sayı	Sihirli Ney
3.Sayı	İhtiyar Arslan (Manzum), Arslan ile İnsan (Manzum), Kıskançlığın Cezası
4.Sayı	Yer almamaktadır.
5.Sayı	Yer almamaktadır.
6.Sayı	Yer almamaktadır.

Sihirli Ney- Genç bir çoban, kaybolan neyini bulmak için yardım alır. Neyinin evde olduğunu öğrenir ve bir kibar adamla birlikte Altın Mağarası'na girer. Çoban, ejderhayı ney çalarak uyutur ve bir kızı kurtarır. Kibar adam hazineleri almayı dener ama hazineler erir. Çoban, kızla evlenir ve sultan olur. Masal, dürüstlük ve cesaretin sonunda mutluluğu getireceğini gösterir. *İhtiyar Arslan-* Güçlü aslan, yaşlandığında diğer hayvanlar tarafından alay edilir. Atın tekmesi, kurdun ısırması ve öküzün boynuzuna maruz kalır. Eşeğin alaylarına dayanamayarak hiddetlenir ve onu kaçıtır. Masal, hayat boyunca yaptıklarımızın karşılığını göreceğimizi ve güçlünün bile zayıflayabileceğini anlatır. *Arslan ile İnsan-* Bir ressamın tablosunda mağlup bir arslan, insanın ayağı altında yatmaktadır. Ormandan geçen başka bir arslan bu manzarayı gülerken izler ve insanların kendilerini üstün görme biçimlerine şaşırır. Masal, insanların doğa üzerindeki güç kullanımını ve zekâsını eleştirir. *Kıskançlığın Cezası-* Bir padişah, yetenekli bir genci baş akıl hocası olarak atar. Kıskanç biri, gencin tahtı ele geçirmeye çalıştığını iddia eder. Padişah, araştırma yapınca kıskanç adamın gerçek niyetini anlar. Genci takdir eder ve ona tahtı verir. Masal, kıskançlık ve iftiranın zararını, dürüstlük ve sadakatin ödüllendirileceğini gösterir.

Tablo 5. *Haftalık Resimli Gazetemiz'*de Yer Alan Şiir Metinleri

SAYI	METİN ADI
1.Sayı	Kırlangıçlar Giderken
2.Sayı	Sporculara
3.Sayı	Yer almamaktadır.
4.Sayı	Yer almamaktadır.
5.Sayı	Sevgili Gazetemize
6.Sayı	Büyük Söyleme!
7.Sayı	Yer almamaktadır.

Kırlangıçlar Giderken- Cemile, kırlangıçların göç sebebini sorar; annesi, rüzgarlar ve fırtınalardan bahseder. Kırlangıçların sıcak yerlere göç ettiğini açıklar. Cemile, insanların da mevsimlere uyum sağlaması gerektiğini belirtir. Demiray tarafından kaleme alınan şiirde, doğa döngüsüne uyum ve saygıyı anlatır. *Sporculara-* Hayri Recep, Türk genç sporcuları cesaretlendirir, dostluk ve kardeşliği ön planda tutmalarını ve millî ideallere

sahip çıkmalarını ister. Geçmişten ders alıp gelecekteki başarıları hedeflemeleri gerektiğini vurgular. *Sevgili Gazetemize*- Beşinci sınıf öğrencisi Feridun *Haftalık Resimli Gazete'*ye duyduğu sevgiyi anlatır. Gazeteyi bir çiçek gibi görüp sürekli takip edilmesini ve sevgiyle kucaklanmasını ister. Gazetenin öğretici ve ruhları yansıtan bir rolü olduğunu belirtir ve Cumhuriyet çocuklarını gazeteye davet eder. *Büyük Söyleme!* - Bir çocuğun kuşları izlerken yaşadığı karışık duygular tasvir edilir. Kuşlar tepki vermeyince sinirlenen çocuk, taş atar ve kovalar. Uçurumla karşılaşınca korkar. Şiir, çocukluk dönemindeki duygusal geçişleri anlatır. Gazetede yer alan dört şiirde dikkat çeken ortak nokta ise şiirleri kaleme alanların estetik bir dil kullanma gayreti sergilememeleridir. Söz konusu isimler içeriği ön plana çıkarmayı tercih etmişlerdir.

Tablo 6. *Mektepliler Alemi'nde* Yer Alan Şiir Metinleri

SAYI	METİN ADI
1.Sayı	Manzum Sarf
2.Sayı	Yer almamaktadır.
3.Sayı	Yer almamaktadır.
4.Sayı	Akşam Duası
5.Sayı	İlkbahar, Yaşasın Cumhuriyet
6.Sayı	Mektepliler Alemi Mecmuasına, Erken Kalkın

Manzum Sarf- E. Ali, Türkçenin dil bilgisi temel kavramlarını ve yapısını açıklar. Harflerden kelimelere, kelimelerden cümlelere geçiş ve dil bilgisi unsurları örneklerle anlatılır. *Akşam Duası*- Kadir Can şiirde, akşamın gelişini ve Allah'a ettiği duaları anlatır. Şair, doğanın değişimleriyle insanın duygularını yansıtır ve Allah'tan güzel rüyalar, kurtuluş, mutlu bir yuva, huzurlu bir gece ve kederlerden arınmış bir yaşam dileğinde bulunur. Şiir, insanın manevi ihtiyaçlarını ifade eden bir araç olarak sunulur. *İlkbahar-Şiirde*, ilkbaharın gelişini ve doğanın canlanmasını tasvir eden E. Ali, çiçekler, kuşlar ve çimenlerdeki çiğ damlalarıyla ilkbaharın güzelliklerini ve sevinç uyandıran etkisini anlatır. *Yaşasın Cumhuriyet*- Cumhuriyet'in ilanıyla Türkiye'deki değişimleri ve milletin sevincini anlatan şair Kadir Can, sıkıntıların geride kaldığını, aydınlık bir geleceğe umutla ilerleyeceğimizi vurgular ve gençleri bu anlayışa teşvik eder. *Mektepliler Alemi Mecmuasına*- Şiir, eğitim ve öğretimin insan gelişimi üzerindeki önemini vurgular. Ömer T., derginin okuyucularına birçok şey öğrettiğini ve değerler kazandırdığını ifade eder. Ana tema, okumanın gücü ve bilimin önemidir. *Erken Kalkın*- Şiir, sabah erken kalkmanın önemini ve doğanın bu saatlerdeki güzelliğini anlatır. Şair E. Ali, erken uyanmanın doğadaki canlıların neşesini ve enerjisini nasıl artırdığını vurgular. Erken kalkmanın insanlara sağladığı enerji ve verimlilik gibi faydalara da değinir. Dergideki şiirlerde kullanılan dilde, imgeler ve metaforlar yerine basit ve doğrudan ifadeler kullanılarak okuyucunun duygusal bağ kurmasının önüne geçilmiş olduğu söylenebilir.

Tablo 7. *Haftalık Resimli Gazetemiz'*de Yer Alan Fıkra Metinleri

SAYI	METİN ADI
1.Sayı	Her Sakallı, Kim Kimi Yiyecek?, Hangi Mevki?
2.Sayı	Lokomotif Yüzer mi?
3.Sayı	Hırsız ile Bekçi Arasında, Din Dersine, Sözü Geri Alıyor
4.Sayı	Yer almamaktadır.

5.Sayı	Düşünmüş Ama Nasıl?, Duyurmamak Şartıyla
6.Sayı	Babamın Arabası
7.Sayı	Ne Güzel Mantık!, Yaramazlık Sıhhatin İyi Olmasından İleri Gelmiş

Her Sakallı- Fıkra iki yaşındaki Necla'nın sakallı kediyi büyüklerle yemek yiyebilecek biri olarak görmesi üzerinden çocukların soyut kavramları anlamadaki zorluklarını mizahi bir şekilde yansıtır. *Kim Kimi Yiyecek-* Fıkra, küçük Necla'nın öküzleri korkutucu bulmasını ve gerçek dışı korkularını mizahi bir şekilde yansıtır. *Hangi Mevki-* Fıkra, Celal'in sınavdaki başarısını değil, fiziksel konumunu belirtmesini mizahi bir şekilde ele alır, çocukların kavramsal farkındalıklarını yansıtır. *Lokomotif Yüzer mi?* - Çocuk, gemiyi lokomotif zannedip denizde yüzdüğünü düşünür. Bu, çocuğun sınırlı gözlem yeteneğini ve geniş hayal dünyasını mizahi bir şekilde gösterir. *Hırsız ile Bekçi Arasında-* Bekçi, hırsıza hırsızlığı nasıl yapacağını göstereceğini söyler. Hırsız, bu tekliften memnuniyetle yararlanmak ister ve kendini bu şekilde alaya alır. *Din Dersine-* Hoca, okula yeni gelen bir öğrenciye karşıdaki tepelerin kim tarafından yapıldığını sorar. Öğrenci ise, "Bilmiyorum efendim. Biz buraya daha yeni taşındık" şeklinde yanıtlar. Bu fıkra, çocukların olaylara yetişkinlerden farklı bir bakış açısıyla yaklaşabileceğini ve bazen pratik bilgi eksikliği nedeniyle yanlış anlaşılacaklarını gösterir. *Sözünü Geri Alıyor-* Bir adam, "Evimizin uşağı şehremininden kaba," der. Şehremin bunu duyunca adam, sözünü düzelterek, "Uşağımız şehremin kadar kaba değil," der. Fıkra, yanlış sözlerin etkilerini ve hataları düzeltme gereğini mizahi bir şekilde gösterir. *Düşünmüş Ama Nasıl?* - Anne, çocuğun şekerleri yemesi nedeniyle obur olduğunu söyler. Çocuk, "Şekerlerin zararı ne ki?" der. Anne, küçük kardeşini düşünmediğini belirtir. Çocuk, "Kardeşimi düşündüm; belki şekerleri paylaşırız diye endişelendim," der. Fıkra, çocukların paylaşımcı olmanın önemini anlamalarının gerektiğini vurgular. *Duyurmamak Şartıyla-* Bir kadın, yaşını gizlemek için otuzdan fazla olmadığını söyler. Kızı, yaşını soranlara "Anama söylemeden on beş!" der. Fıkra, yaşın gizlenmesinin komik sonuçlarını ve toplumsal yaş algısını ele alır. *Babamın Arabası-* Bir zengin, arabasına yaklaşırken arabacısının çocuğuna kim olduğunu sorar. Çocuk, "Babamın arabasına binen efendi değil misin?" der. Fıkra, toplumsal statü ve çocukların bu konudaki algısını mizahi bir şekilde yansıtır. *Ne Güzel Mantık!* - Üç yaşındaki Cemile, neden horozların yüksek yerlerde, tavukların ise daha alçakta olduğunu sorar. Ablası, tavukların yumurtalarının düşüp kırılabilceğini söyler. Fıkra, çocukların mantıklı düşünme yeteneğini ve basit çözümlerin bazen en etkili olabileceğini gösterir. *Yaramazlık Sıhhatin İyi Olmasından İleri Gelmiş-* Bir kız çocuğu, odadaki bebeklerle oynarken bebeklerin uslu olmalarını gereksiz bulur ve onların yaramazlıklarının sağlıklarından kaynaklandığını söyler. Fıkra, çocukların oyunlarında gerçek dünyayı taklit etme biçimlerini ve olaylara farklı açılardan yaklaşmalarını gösterir.

Tablo 8. *Mektepliler Alemi'*nde Yer Alan Fıkra Metinleri

SAYI	METİN ADI
1.Sayı	Yer almamaktadır.
2.Sayı	Yer almamaktadır.
3.Sayı	Eşek ve Gölgesi yahut Kavga Etmeyiniz Yoksa Her Şeyi Kaybedersiniz
4.Sayı	Yer almamaktadır.
5.Sayı	Latife, İkiye Bir, Hesabın İngilizcesi
6.Sayı	Yer almamaktadır.

Eşek ve Gölgesi yahut Kavga Etmeyiniz Yoksa Her Şeyi Kaybedersiniz- Bir genç, köy yolculuğunda eşeğin gölgesine oturur. Eşeğin sahibi, gölgenin hakkı olduğunu iddia ederek tartışır. Kavga sırasında eşek kaçır ve genç hem eşeği hem de gölgesini kaybeder. Fıkra, bencilliğin ve kavganın hem kişisel hem de ortak kayıplara yol açabileceğini gösterir. *Latife-* Bir çocuk, Hamit'in kendisine hakaret ettiğini söyler. Kardeşi Vecdi, aynı şekilde karşılık vermesini tavsiye eder, ancak nedenini "Sözünü mahkemede kanıtlamasından korkuyorum" diyerek açıklar. Fıkra, dolaylı yoldan hakaret etme ve kısas tavsiyesinin çocuklar için olumsuz etkilerini gösterir. *İkiye Bir-* Bir hâkim, insan vücudundaki organların işlevlerini mizahi bir şekilde açıklayarak organların işlevlerine eğlenceli bir yaklaşım sunar. *Hesabın İngilizcesi-* Bir İngiliz, biletindeki mevkiye rağmen farklı bir sınıfta oturduğunu fark edince memurun fiyat farkını ödemesi gerektiğini söyler. Fıkra, zekice çözüm önerilerini ve beklenmedik durumları mizahi şekilde ele alır.

- *Haftalık Resimli Gazetemiz'* de fabl yer almamaktadır

Tablo 9. *Mektepliler Alemi'* nde Yer Alan Fabl Metinleri

SAYI	METİN ADI
1.Sayı	Yer almamaktadır.
2.Sayı	Yer almamaktadır.
3.Sayı	Yer almamaktadır.
4.Sayı	Kedi ve Limon (Manzum)
5.Sayı	Kurt ile Köpek yahut Esir Olarak Tokluktansa Hür Olarak Aç Gezmek Daha İyidir
6.Sayı	Karga ile Tilki yahut Müdâhenecilerden Sakınız!

Kedi ve Limon- Bir kedi, limonu kokladıktan sonra tadına bakar ama ekşi olduğu için hemen ağzından çıkarır. Bu fabl, dış görünüşe aldanmanın ve acele karar vermenin yanlış olduğunu, içeriğe ve düşünmeye önem verilmesi gerektiğini vurgular. *Kurt ile Köpek-* Bir kurt, köpeğin rahat hayatını görünce köpeğe, boynundaki bukağıyı sorar. Köpek, bukağının bağlı kalmak için olduğunu açıklar. Kurt, özgürlüğünü kaybetmek istemediği için aç kalmayı göze alır. Bu fabl, özgürlüğün, rahatlıktan daha değerli olduğunu vurgular. *Karga ile Tilki yahut Müdâhenecilerden Sakınız!* - Bir karga, peyniri tilkiye kaptırır. Tilki, kargayı övüp peyniri alırken, "Güzelliğinden bahsettim, akıllı olduğunu söylemedim" der. Fabldan çıkarılacak ders ise başkalarının tatlı sözlerine kapılmadan dikkatli ve akıllı olmak gerektiğidir.

Tablo 10. *Haftalık Resimli Gazetemiz'* de Yer Alan Anı Metinleri

SAYI	METİN ADI
1.Sayı	Yer almamaktadır.
2.Sayı	Yer almamaktadır.
3.Sayı	Yer almamaktadır.
4.Sayı	En Müthiş İmtihan
5.Sayı	İmtihan Odasında
6.Sayı	En Heyecanlı İmtihan, Başlıksız
7.Sayı	İmtihanda Kurnazlık

En Müthiş İmtihan- Bir öğrenci, sınav öncesi dersin son kısımlarını göz ardı ettiği için başarısız olduğunu anlatarak her konuda kapsamlı ve dengeli bir hazırlığın gerekliliğine dikkat çeker. *İmtihan Odasında-* Muallim Hakkı Efendi'nin sınavında Kemal hata yaparken, Lami hatasız geçer. Anıda, hazırlığın ve dikkatli çalışmanın sınav başarısını artırdığı mesajı verilir. *En Heyecanlı İmtihan-* Halit, geçen yıl sınavda kitap eksikliği ve eşyalardan korkmasına rağmen heyecanlı bir şekilde soruları başarıyla yanıtlar. Bu durum, zorluklara rağmen bilgi ve cesaretle başarı elde edilebileceğini gösterir. *Başlıksız-İhsan Yavuz,* ortaokuldaki bitirme sınavını "en müthiş imtihan" olarak tanımlar ve bu tür bir sınavı bir daha yaşamak istemediğini ifade eder. Bu, sınavın onun için çok zorlu ve unutulmaz bir deneyim olduğunu gösterir. *İmtihanda Kurnazlık-* Yeterince çalışmayan öğrenci, coğrafya sınavında büyük bir endişe yaşar, ancak başarıyla sınavı geçer ve öğretmenlerinden övgü alır.

- *Mektepliler Alemi'*nde anı yer almamaktadır.

Tablo 11. *Haftalık Resimli Gazetemiz'*de Yer Alan Biyografi Metinleri

SAYI	METİN ADI
1.Sayı	Yer almamaktadır.
2.Sayı	Yer almamaktadır.
3.Sayı	Yer almamaktadır.
4.Sayı	Yer almamaktadır.
5.Sayı	Yer almamaktadır.
6.Sayı	Yer almamaktadır.
7.Sayı	Bahr-i Muhit-i Atlas'yi Tek Başına Geçen Alen Gerbulat

Bahr-i Muhit-i Atlas'yi Tek Başına Geçen Alen Gerbulat- Fransız tenis şampiyonu Alen Gerbulat, küçük bir yelkenli tekneyle Fransa'dan başlayıp İspanya ve Cebelitarık Boğazı'ndan geçerek New York'a ulaşır. Bu yolculuk sırasında üç fırtınayla ve dev dalgalarla mücadele eder. Dayanıklı ve inatçı olan Gerbulat, tehlikeli anlarda bile teknesini kontrol altında tutar. Yazının sonunda yazar, bu tür başarılı gençlerin ülkemizde ne zaman yetişeceğini sorgulayarak okuyucuları teşvik etmeye çalışır.

Tablo 12. *Mektepliler Alemi'*nde Yer Alan Biyografi Metinleri

SAYI	METİN ADI
1.Sayı	Gazi Mustafa Kemal Paşa, Hilmiti Alemdar
2.Sayı	Genç ve Faziletperver Maarif Vekilimiz Şükrü Beyefendi
3.Sayı	Yer almamaktadır.
4.Sayı	Ayaklı Tarih Kütüphanesi
5.Sayı	Celalli Hoca
6.Sayı	Yer almamaktadır.

Gazi Mustafa Kemal Paşa- Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın yaşamı, eğitimi, askerî ve siyasi kariyeri özetlenir. Gençlik dönemindeki mücadeleler, Arabistan'daki faaliyetler ve Kurtuluş Savaşı'ndaki zaferler vurgulanır. Yazar, Mustafa Kemal'in çocuklara örnek olması gerektiğini belirterek gençleri sanatta, ticarete ve bilimde başarılı olmaya teşvik

eder. *Hilmiti Alemdar* -Hasan Hilmiti Alemdar, İzmir’de uzun yıllar öğretmenlik yapmış, geleneksel giyimli ama yenilikçi bir kişiliğe sahip, çocuklara olumlu yaklaşan bir öğretmendir. Okulunun başarısı ve Mehmet Sırrı Bey’in eserlerini canlandırma çabaları ön plandadır. Biyografi, eski ve yeniye birleştiren bir öğretmen örneği sunar. *Genç ve Faziletperver Maarif Vekilimiz Şükrü Beyefendi*- Şükrü Bey, Mülkiye Mektebi mezunu öğretmen ve Millî Mücadele’de aktif rol almış bir liderdir. İzmir’de önemli görevlerde bulunmuş, Belçika ve İsviçre’de eğitim görmüştür. Ülkenin kurtuluşunda kritik bir rol oynadığı ve ahlaki üstünlüğü vurgulanmıştır. *Ayaklı Tarih Kütüphanesi*- Biyografide, İzmir’de yaşamış ve “öğretmenlerin babası” olarak bilinen Yusuf Rıza Efendi’nin eğitimci kimliği, saygınlığı ve geniş bilgi birikimi anlatılmıştır. Öğrencilerini topluma faydalı bireyler olarak yetiştirmekteki başarısı, halk arasındaki popülerliği ve espritüel kişiliği vurgulanmıştır. *Celalli Hoca*- İzmir’deki bir okulda matematikte uzmanlaşmış Celal Hoca, genellikle sevilmeyen bir öğretmen olarak tanıtılmıştır. Derslerde ve sınavlarda ciddi ve asık suratlıdır. Ders notlarını titizlikle vermesi ve iltimas geçmemesi nedeniyle öğrenciler arasında endişe yaratmış ve “Acı Biber” lakabıyla anılmıştır.

Tablo 13. *Haftalık Resimli Gazetemiz’de Yer Alan Makale Metinleri*

SAYI	METİN ADI
1.Sayı	Yer almamaktadır.
2.Sayı	Yemekleri Üflemeiniz
3.Sayı	Yer almamaktadır.
4.Sayı	Yer almamaktadır.
5.Sayı	Yer almamaktadır.
6.Sayı	Akrep
7.Sayı	Nebatata Benzeyen Hayvanlar

Yemekleri Üflemeiniz- Makalede, sıcak yemeklere üflenmemesi gerektiği vurgulanmıştır. Üfleme, yemeklerin içindeki zararlı gazları vücuda taşıyabilir ve sağlık sorunlarına yol açabilir. Yemeklerin doğal yolla soğuması, bu gazların buharlaşmasını sağlar. Bilgisiz kişilere bu bilgilerin somut örneklerle aktarılması gerektiği belirtilmiştir. *Akrep*- Yazıda, akrebin kısıkaçları ve zehirli iğnesiyle sokma etkileri özetlenmiştir. Akrep zehri hızla yayılır ve ciddi sağlık sorunlarına yol açar. Tedavi olarak yaranın sıkılması ve kızgın demirle dağlanması önerilir. *Nebatata Benzeyen Hayvanlar*- Çevresine uyum sağlamak için renk ve şekil değiştiren hayvanlar tanıtılmıştır. Zürafaların desenleri, fiilli böceği ve kallima kelebeği kamuflaj örnekleri olarak gösterilmiştir. Doğanın çeşitliliği karşısında insanın da ilginç bir varlık olduğu vurgulanır.

Tablo 14. *Mektepliler Alemi’nde Yer Alan Makale Metinleri*

SAYI	METİN ADI
1.Sayı	Yer almamaktadır.
2.Sayı	Ateş, Bir Kış Uyuyan Hayvanlar
3.Sayı	Cam, Fotoğrafçılık
4.Sayı	Ekmek, Makine
5.Sayı	Ekmek, Bahr-i Muhitlerde Kuşlar ve Yuvaları

6.Sayı Yer almamaktadır.

Ateş- Ateşin tarihsel önemi ve kültürel etkileri ele alınmıştır. Kibritin icadıyla ateşin kullanımının dönüm noktası olduğu, yemek pişirme ve endüstriyel üretimdeki rolü açıklanmıştır. Ayrıca, ateşin kutsal bir sembol olarak toplumlarda yer aldığı ve öğrenmenin önemi iki kısa hikâye ile vurgulanmıştır. *Bir Kış Uyuyan Hayvanlar-* Kış mevsiminde yiyecek bulmakta zorlanan hayvanlar kış uykusuna yatarak uzun süre aç kalmadan hayatta kalır. Kaplumbağalar, tarla fareleri, kirpiller, kurbağalar, sümüklü böcekler ve arılar, yağ depolayarak kışı geçirir ve baharı bekler. *Cam-* Makalede, camın tesadüfi keşfi, tarihçesi ve antik medeniyetlerdeki kullanımı özetlenmiştir. Camın nadir ve değerli bir malzeme olduğu, üretim tekniklerinin ve makinelerin gelişimi belirtilmiştir. Eski cam üretimi ve camcıların zorluklarına değinilmiştir. *Fotoğrafçılık-* Fotoğrafçılığın sanatsal ve merak uyandırıcı bir alan olduğu vurgulanır. 1829'daki keşfiyle sürekli gelişen fotoğrafçılık, Avrupa'da popülerleşmiştir. Temel prensibi güneş ışığını kullanarak nesnelerin görüntülerini yakalamaktır. Fotoğraf makinesi ve karanlık oda aletleri, fotoğrafçılığın temel araçlarıdır. *Ekme-* Yazar, çocukluk anılarından yola çıkarak ekmeğin yapım sürecinin emek ve zahmet gerektirdiğini anlatır. Tarla, değirmen ve fırın aşamalarını açıklar. Ekmeğin geçmişteki üretim yöntemleriyle günümüzdeki makineleri karşılaştırır ve ekmeğin önemini değışmediğini vurgular *Makine-* Makinenin tanımı ve yapım süreci açıklanır. Basit bir tahta kutu olan bu cihazın kaliteyi sağlamadığı, Avrupalıların geliştirdiği makinelerin ise körük gibi ek özelliklerle daha işlevsel olduğu belirtilir. *Bahr-i Muhitlerde Kuşlar ve Yuvaları-* Deniz kuşlarının uzun mesafeler uçarak adacıklarda yuva yaptığı, bazı türlerin yuvalarını yer altında veya kovuklarda yaptığı anlatılmaktadır. Dişiler kuluçka ve yavru bakımını üstlenirken, erkekler yiyecek temin eder.

Tablo 15. *Haftalık Resimli Gazetemiz'* de Yer Alan Deneme Metinleri

SAYI	METİN ADI
1.Sayı	Küçük Sevimli Okuyuculara, Ana ve Babalara ve Bütün Muallim Arkadaşlara
2.Sayı	Yer almamaktadır.
3.Sayı	Yer almamaktadır.
4.Sayı	Yer almamaktadır.
5.Sayı	Yer almamaktadır.
6.Sayı	Yer almamaktadır.
7.Sayı	Küçük Okuyucularım

Küçük Sevimli Okuyuculara- Editörler tarafından gazetenin vizyon ve misyonun anlatıldığı bir yazıdır. *Ana ve Babalara ve Bütün Muallim Arkadaşlara-* Çocuk gazeteciliğinin gelişim üzerindeki önemini ve karşılaşılan maddi zorluklar, editör yetersizlikleri gibi engelleri ele alır. Çocuk edebiyatı ve gazeteciliğinin kritik rolü vurgulanır ve gelecekteki önemine dikkat çekilir. *Küçük Okuyucularım-* Müziğin insanlar üzerindeki etkisini ve önemini ele alır. Ninnilerden doğa seslerine, enstrüman melodilerinden bestekâr eserlerine kadar müziğin çeşitli yönleri incelenir. Müziğin birleştirici gücü, ruhu dinlendirmesi ve kültürel algıları vurgulanır.

Tablo 16. *Mektepliler Alemi'* nde Yer Alan Deneme Metinleri

SAYI	METİN ADI
1.Sayı	Küçük Mekteplilerden İstediklerimiz, Yetim Çocukların Dertleri, Hokkabaz
2.Sayı	Vahşi Hayvanlar Avı
3.Sayı	Yer almamaktadır.
4.Sayı	Bir Genç Çocuğun Cenazesi Geçerken Kimler Ne Der?
5.Sayı	İnsanın Ömrü
6.Sayı	Cumhuriyet'i Sevelim ve Yaşatalım, Tırnak Vasıtasıyla Keşf-i Ahval

Küçük Mekteplilerden İstediklerimiz- Mektepliler Alemi dergisinin öğrencilere sunduğu imkânlar tanıtılır ve katılım çağrısı yapılır. Derginin öğrenci ihtiyaçlarına duyarlı olduğu ve onların memnuniyetini sağlamak için çalıştığı vurgulanır. *Yetim Çocukların Dertleri-* Yetim bir çocuğun aile kaybı sonrası açlık ve soğukla mücadele ettiğini anlatır. Latife Hanım'ın yönetimindeki Himâye-i Etfal cemiyetinin, yetim çocuklara yardım amacıyla kurulduğu belirtilir ve kış gecelerinde zorluk çeken yetimlere yardım çağrısı yapılır. *Hokkabaz-* Hokkabaz Ali, yabancı sihirbazların insanları kandırdığını eleştirir ve kendi gösterilerinde dil becerilerini kullanarak eğlendirir. Hipnotizmin eğitimli bir toplumda anlamlı olduğunu vurgular ve eğitim sistemini eleştirir. *Vahşi Hayvanlar Avı-* İnsanın zekâsıyla güçlü vahşi hayvanlara, örneğin aslan ve kaplana üstünlük sağlayabildiği vurgulanır. Hindistan'da kutsal kabul edilen, Afrika'da ise dişleri yüzünden avlanan fillerin, fiziksel güçlerinin yanı sıra zekâlarını da kullanarak avlanmada hünerli oldukları belirtilir. Yazar, bu bilgilerle insan-doğa ilişkisine eleştirel bir bakış sunmayı amaçlar. *Bir Genç Çocuğun Cenazesi Geçerken Kimler Ne Der?* - Metinde, bir genç çocuğun cenazesi geçerken toplumun farklı kesimlerinden insanların sergiledikleri çeşitli duygu ve düşünceler aktarılır. *İnsanın Ömrü-* Hayatın kısa ve belirsiz olduğu vurgulanır. İnsanların ölüme her gün yaklaştığı ve mezardan kaçışın mümkün olmadığı anlatılır. Yazar, insanların her anının değerini bilmeleri gerektiğini ve ölüm gerçeğini unutmamaları gerektiğini ifade eder. *Cumhuriyet'i Sevelim ve Yaşatalım-* Ağaç ve sarmaşık metaforlarıyla Osmanlı ve Cumhuriyet arasındaki farklar anlatılır. Halkın, padişahlardan kurtularak Cumhuriyet'in özgürlüğüne kavuştuğu vurgulanır ve Cumhuriyet'e sahip çıkmanın önemi belirtilir. *Tırnak Vasıtasıyla Keşf-i Ahval-* Tırnakların özelliklerine göre insan karakteri yorumlanır. Uzun ve yassı tırnaklar akıllı ve sakin, geniş ve kısa tırnaklar cesur ve sağlığa düşkün, sert ve kırılğan tırnaklar kavgacı, pençe gibi tırnaklar iki yüzlü, yumuşak tırnaklar zayıf, etlerine kadar uzanan tırnaklar ise akılsızlık olarak değerlendirilir.

Tablo 17. *Haftalık Resimli Gazetemiz'*de Yer Alan Haber Yazısı Metinleri

SAYI	METİN ADI
1.Sayı	Dünya Etrafında (Şili'de Yeni Bir İcat, İsveç'te Kâğıttan Bir Lokanta)
2.Sayı	Lisan Bilen Kuş
3.Sayı	Dünya Etrafında (Sudan'da Dev Boylu Bir Kabile, Tersiyer yahut Fantom Maymunu, Meksika'da Yağ Ağacı)
4.Sayı	Dünya Etrafında (Hindistan'da Dünyanın En Küçük Kitabı, Alaska'da Kafa Kafaya Bir Çift Ölü)
5.Sayı	Dünya Etrafında (İsveç'te Dünyanın En Büyük Kitabı, Avusturalya'da Dünyanın En Güzel Tabii Mağarası)

6.Sayı Dünya Etrafında (Arjantin’de Elektrikli Saç Makinesi, İran’da Eski Halılar)

7.Sayı Dünya Etrafında (Tuhaf Bir Alet, Amerika’da Köy Naklediliyor, İki Başlı Yılan, Bruklin Köprüsü)

Dünya Etrafında (Şili’de Yeni Bir İcat, İsveç’te Kâğıttan Bir Lokanta)- Şili’de elektrikli tramvaylara eklenen mektup kutuları, hızlı iletişim sağlar ancak geniş ulaşım ağı gerektirir. İsveç’te ise dayanıklı kâğıttan yapılan lokantalar, düşük maliyetle inşa edilir ve taş binalara benzer dayanıklılığa sahiptir. *Lisan Bilen Kuş*- Londra Hayvanat Bahçesi’nde sergilenen nadir bir serçe türü hem Hintçe hem de İngilizce kelimeleri telaffuz edebilme yeteneği ile dikkat çeker. “Konuşan hayvanlar” bölümünde uzmanlar tarafından incelenmiştir. *Dünya Etrafında (Sudan’da Dev Boylu Bir Kabile, Tersiyer yahut Fantom Maymunu, Meksika’da Yağ Ağacı)*- Sudan’da ortalama iki metre boyunda dev bir kabile bulunmuştur; Sumatra ormanlarında fare büyüklüğünde, uzun bacaklı ve parlak gözlü Fantom Maymunu keşfedilmiştir; Meksika’da yüksek yağ içeren meyvelere sahip bir ağaç keşfedilmiş ve ticari potansiyeli değerlendirilmektedir. *Dünya Etrafında (Hindistan’da Dünyanın En Küçük Kitabı, Alaska’da Kafa Kafaya Bir Çift Ölü)*- Hindistan’da dünyanın en küçük kitabı, pirinç kâğıdından yapılmış ve bir santimetre boyundadır; kitap zengin bir tüccarın koleksiyonundadır. Alaska’da ise kış gününde bulunan ölü bir çift ren geyiği, boynuzlarındaki izlerden dövüşmüş olduklarını gösteriyor. *Dünya Etrafında (İsveç’te Dünyanın En Büyük Kitabı, Avustralya’da Dünyanın En Güzel Tabii Mağarası)*- İsveç Stockholm’de, 517 kilo ağırlığında ve insan boyundan yüksek dünyanın en büyük kitabı yapılmıştır; Avustralya’nın Perth yakınlarındaki, sularla erimiş dünyanın en güzel doğal mağarası tanıtılmaktadır. *Dünya Etrafında (Arjantin’de Elektrikli Saç Makinesi, İran’da Eski Halılar)*- Arjantin’de hızlı saç kesimi sağlayan elektrikli bir saç makinesi icat edilmiştir; İran’da eski halıların değerini artırmak için yeni halılar toprağa gömülüp üzerine hayvan gübresi dökülerek antika görünümü kazandırılmaktadır. *Dünya Etrafında (Tuhaf Bir Alet, Amerika’da Köy Naklediliyor, İki Başlı Yılan, Bruklin Köprüsü)*- Amerika’da pencerelerin merkezi bir demir daire ile aynı anda açılıp kapanmasını sağlayan bir alet geliştirilmiştir; Amerika’da bir köy, ağaç azalması nedeniyle üç günde yeni bir ormanlık alana taşınmıştır; New York’ta iki başlı bir yılan hayvanat bahçesinde sergilenmektedir; Brooklyn ve New York’u bağlayan Bruklin Köprüsü, 1871-1873 arasında inşa edilmiş, 305 milyon liraya mal olmuş ve gece aydınlatılmaktadır.

Tablo 18. Mektepliler Alemi’nde Yer Alan Haber Yazısı Metinleri

SAYI	METİN ADI
1.Sayı	Yer almamaktadır.
2.Sayı	Dumlupınar Mektebinin Talebe Kütüphanesi, İzmir Hususî Ravza-i İrfanda Çay Ziyafeti
3.Sayı	Geçen Hafta Ticaret Mektebinin Mükellef Bir Çay Ziyafeti, Gaz Tenekesi Kadar Kafa!, Ölüsü De Dert İmiş, Siz Bu İşe Ne Dersiniz?
4.Sayı	Yer almamaktadır.
5.Sayı	Akla Hayret Veren Dünya Haberleri
6.Sayı	Adana Lisesi İlk Kısım Talebesinin Şayan-ı Takdir Bir Hareketi

Dumlupınar Mektebinin Talebe Kütüphanesi- Dumlupınar Erkek Numune Mektebi öğrencileri, bilgi ve tartışma zevkini artırmak için bir kütüphane açma kararı almış ve resmî açılış için önümüzdeki hafta çay ziyafeti düzenlenecektir. *İzmir Hususî Ravza-i İrfanda Çay Ziyafeti*- İzmir’deki Ravza-i İrfan Hususi Kız Mektebi’nde, üçüncü sınıf

öğrencileri, Mektepliler Alemi dergisi için düzenlenen sınavın sona ermesini Nahit Bey'in katılımıyla kutlamak amacıyla bir çay ziyafeti verdiler. *Geçen Hafta Ticaret Mektebinin Mükellef Bir Çay Ziyafeti*- Geçen hafta Ticaret Mektebi öğrencileri, devlet yetkilileri ve basın mensuplarının katıldığı samimi bir çay ziyafeti düzenledi. Mektepliler Alemi dergisi, okul müdürünü ve yapılan çalışmaları tebrik etti. *Gaz Tenekesi Kadar Kafa!* - İstanbul'un tanınmış simalarından Pazar Ola Hasan Bey'in kafasının büyüklüğü gaz tüpüne benzetilmiş ve bu yüzden önünde 'Maşallah' yazılı bir külah yapılmıştır. *Ölüsü De Dert İmiş-* İngiltere'de 275 kilo ağırlığındaki bir kadının cenaze töreni, aşırı kilolu olduğu için özel makaralar ve büyük bir araç kullanılarak gerçekleştirilmiştir. *Siz Bu İşe Ne Dersiniz?*- Fransa'da ölen zengin bir sinema oyuncusu, tüm servetini köpeği Fidel'e miras bırakmış; köpek, konak ve hizmetçilerin yeni sahibi olmuştur. *Akla Hayret Veren Dünya Haberleri-* Amerika'da, 12.000 kişiyi taşıyabilen ve birçok tesis içeren dünyanın en büyük vapuru tanıtılmaktadır. Daha büyük bir vapur inşaatı ise başlamıştır. *Adana Lisesi İlk Kısım Talebesinin Şayan-ı Takdir Bir Hareketi-* Adana Lisesi İlk Kısım öğrencileri, İzmir Himaye-i Etfal Cemiyeti'ne 250 kuruş bağış yaparak yardım kampanyası başlatmıştır.

Tablo 19. *Haftalık Resimli Gazetemiz'* de Yer Alan Bilmecce Metinleri

SAYI	METİN ADI
1.Sayı	Eğlenceli Uğraşma ve Zevkli Düşünceler (Aramaca - Bilmecce)
2.Sayı	Eğlenceli Uğraşma ve Zevkli Düşünceler (Aramaca - Bilmecce)
3.Sayı	Başlıksız
4.Sayı	Başlıksız
5.Sayı	Aramaca ve Bilmecce
6.Sayı	Başlıksız
7.Sayı	Bilmecce ve Aramacalarımız

Tablo 20. *Mektepliler Alemi'* nde Yer Alan Bilmecce Metinleri

SAYI	METİN ADI
1.Sayı	Büyük Müsabakamız, Hesap Oyunu, Coğrafya Bulmacası, Bilmecemiz, Aramaca
2.Sayı	Hesap Oyunu, Aramaca, Oyun Aramaca ve Bilmecemizin Mükâfatı-150 Mükâfat, Büyük Müsabakamız, Bilmecemiz
3.Sayı	Aramaca, Bilmecemiz, Büyük Müsabakamız
4.Sayı	Bilmecemiz, Büyük Müsabakamız
5.Sayı	Bilmecemiz
6.Sayı	Bilmecemiz

Tablo 21. *Haftalık Resimli Gazetemiz'* de Yer Alan Tiyatro (Piyas - Diyalog) Metinleri

SAYI	METİN ADI
1.Sayı	Yer almamaktadır.
2.Sayı	Yer almamaktadır.

3.Sayı	Yer almamaktadır.
4.Sayı	Yer almamaktadır.
5.Sayı	Yer almamaktadır.
6.Sayı	İki Çocuk Arasında Samimi Bir Tavsiye (Diyalog)
7.Sayı	İki Küçük Arkadaş Arasında (Diyalog), Taksim (Piyes)

İki Çocuk Arasında Samimi Bir Tavsiye- İki çocuk arasında geçen diyalogda, biri diğerinin mutluluğunu merak eder. Mutlu çocuk, babasının Şekerci Ali Galip Bey Fabrikası'ndan aldığı özel şekerin bu mutluluğun nedeni olduğunu söyler ve şeker hakkında bilgi verir. *İki Küçük Arkadaş Arasında-* İki küçük arkadaş arasında geçen diyalogda, Şekerci Ali Galip Bey'in İstanbul'da da şubeler açacağı duyurulmaktadır. *Taksim-* Piyeste, İlyas ve Naci böreği paylaşamazken, Fazıl adil bir şekilde bölüşme önerisi getirir ancak yine de sonuçsuz kalırlar. Bu durum, adaletin ve açgözlülüğün önemini vurgular.

Tablo 22. *Mektepliler Alemi'*nde Yer Alan Tiyatro (Piyes - Diyalog) Metinleri

SAYI	METİN ADI
1.Sayı	Üç Dilek
2.Sayı	Yer almamaktadır.
3.Sayı	Kaplumbağa ve Tavşan
4.Sayı	Yer almamaktadır.
5.Sayı	Yer almamaktadır.
6.Sayı	Nadide'nin Tedbiri

Üç Dilek- Köylü bir çift, ekmekten çıkan üç dilekle zenginlik arayışına girer ve çeşitli zorluklar yaşar. Sonunda, gerçek mutluluğun sağlık ve huzurda olduğunu anlarlar. Piyes, aceleci davranmanın ve gerçek mutluluğun peşinde dikkat edilmesi gerekenleri vurgular. *Kaplumbağa ve Tavşan-* Anne, çocuklarına ödevlerini bitirmeden sinemaya gitmeyeceklerini söyler. Aceleci Ali ödevi bitiremezken, tembel Aliye kardeşine yardımcı olur ve sinema ödülünü alır. Piyes, empati ve dayanışmanın önemini vurgular. *Nadide'nin Tedbiri-* Nadide ve eski kuyumcu Sakıp, camideki paralarının çalındığını fark eder. Nadide, hırsız Seyit Ali olarak belirler ve parayı geri almasını sağlar. Piyeste, dürüstlük, yardımlaşma ve kötü niyetli davranışların sonuçları vurgulanır.

- *Haftalık Resimli Gazetemiz'*de karikatür yer almamaktadır.

Tablo 23. *Mektepliler Alemi'*nde Yer Alan Karikatür Metinleri

SAYI	METİN ADI
1.Sayı	Başlıksız, Başlıksız, Eski Terbiye, Başlıksız
2.Sayı	Harikulade Yumurta
3.Sayı	Kapanış!
4.Sayı	İnsanın Kuvveti
5.Sayı	Kaplan Racazâde
6.Sayı	Yer almamaktadır.

Başlıksız- Deve ve kaplumbağanın konuştuğu karikatürde çalışmanın mekân ve koşullardan daha önemli olduğunu vurgular. *Başlıksız-* Küçük kız, çikolata getirdiği için en çok teyzesini sevdiğini söyler. Karikatürde, sevginin küçük jestlerle ve basit şeylerle ifade edilebileceği vurgulanır. *Eski Terbiye-* Karikatürde yaşlı hocanın, öğrenciyi dövmekle tehdit etmesi üzerinden geleneksel eğitimdeki sert ve katı disipline dikkat çekilir. *Başlıksız-* Karikatürde bir öğrenci, sınavlarının başarılı geçtiğini ve artık derslerden kalma veya ceza alma gibi sorunların ortadan kalktığını belirtir. Eğitim sisteminin olumlu yönlerine dikkat çekilmektedir. *Harikulade Yumurta-* Bir tavuk, süslü bir yumurtayı kendi yumurtası olarak gösterir. Yumurtanın gerçekliği şüphe uyandırır ve köpek yumurtayı kırınca yalan anlaşılır. Karikatür, yalanların er geç anlaşılacağını vurgular. *Kapanış!-* Tüccar Selim, kundura tamircisi Mustafa'yı hırsızlıkla suçlar. Mustafa'nın masumiyeti kanıtlanır, Selim ceza alır. Mustafa'nın affedici davranışı Selim'i etkiler ve o da dürüst olmaya karar verir. Karikatür, kıskançlık ve iftiranın olumsuz sonuçlarını, dürüstlük ve affetmenin önemini vurgular. *İnsanın Kuvoeti-* Yıllarca hareketsiz duran bir kaya, güçlü varlıkların denemelerine rağmen yerinden oynatılamaz. Ancak, azimli bir insan sonunda kayayı hareket ettirir ve kaya parçalanır. Bu olay, insanın kararlılık ve azimle her zorluğun üstesinden gelebileceğini vurgular. *Kaplan Racazâde-* Racazâde, saray bahçesine yasaklı olmasına rağmen çıkıp eşkiya tarafından kaçırılır ve boynundaki gerdanlığı düşürür. Eşkiya, gerdanlığı aramaz ve Racazâde, haydudu kandırarak gerdanlığın yerini bildiğini söyler. Haydut, kaplan postlarıyla kaçarken bir fakir bu postlardan kurtulmasını sağlar. Racazâde, babasının sarayına döner ve haydudu affeder. Karikatür, cesaret, kurnazlık, affetme ve yardımlaşmanın önemini vurgular.

Haftalık Resimli Gazetemiz ve Mektepliler Alemi çocuk yayınları, ortak hedeflere hizmet eden metinler içerir. Yayında içerik, hedefler, yarışmalar ve ödüller hakkında bilgilendirmeler yapılmıştır. Gazete, okuyucularına teşekkür ve tebrik yazıları gönderirken; dergide okul, öğretmenler ve bilgilendirici yazılarla birlikte reklam yazıları yer almıştır.

7. Sonuç

13 Kasım 1924'te yayın hayatına başlayan, 1 Ocak 1925'te yedinci ve son sayısını yayınlayan, Tahsin Demiray'ın hem sahibi olduğu hem de müdürlüğünü yaptığı *Haftalık Resimli Gazetemiz*, iki farklı matbaada (Matbaa-i Ahmed ve İhsan Şürekâsı ve Şems Matbaası) basılmış, kâğıt kalitesi (basit-orta-üst düzey) ve abonelik süresi (yıllık ve aylık) üzerinden ücretlendirme yapmıştır. 24 Şubat 1925'te okuyucularla bir araya gelen, 7 Nisan 1925'te altıncı sayısı ile yayın hayatını noktlayan; Muallim İlyas Bahri'nin sahip olduğu ve Muallim Hüsnü Osman Bey'in müdürlüğünü üstlendiği *Mektepliler Alemi*, tek matbaada (Seda-yı Hak Matbaası) basılmış ve sadece abonelik süresine bağlı bir fiyatlandırma uygulamıştır. Bu yöntemlerin her iki yayının da farklı ekonomik kesimlere hitap etme amacı taşıdığı söylenebilir. İncelemeler, her iki yayının da ağırlıklı olarak ortaokul ve lise düzeyindeki öğrencilere hitap ettiğini ve herhangi bir yaş veya eğitim seviyesini hedef kitle olarak belirlemediğini göstermektedir.

Her iki yayının da okuyuculardan geri bildirim almak, eksiklikleri gidermek ve iyileştirme yapmak amacıyla öneri ve eleştirileri dikkate aldıkları görülmektedir. *Haftalık Resimli Gazetemiz*, Cumhuriyet ilkelerini yansıtmaya, çocuklar, aileler ve öğretmenler için uygun içerikler sunma ve ticari kaygılardan uzak bir yayın yapma vaadinde bulunmuştur. Öte yandan, *Mektepliler Alemi*, Türk çocuklarının gelecekte başarılı olabileceklerine dair inancını vurgulamış, onlara ödüller ve yararlı bilgiler sunmayı hedeflemiştir. Her iki yayında da "Sizin yayınıız" anlayışı çerçevesinde aidiyet duygusunun güçlendirilmesine çalışılmıştır.

Haftalık Resimli Gazetemiz, 15 hikâye, 1 masal, 4 şiir, 12 fıkra, 5 anı, 1 biyografi, 3 makale, 3 deneme, 7 haber yazısı, 7 bilmece, 3 tiyatro (piyes-diyalog) ve çeşitli diğer metinlerden oluşmaktadır. Ancak, bu yazılarda yabancı kelimelerin fazla olduğu, yeterli boşluk bırakılmadığı ve görsel kalitesinin düşük olduğu gözlemlenmiştir. Noktalama işaretlerinde de dikkat çekici hatalar bulunmaktadır. Gazetenin tefrika metinler, hikâye ve şiirlerle dolu bir içerik sunduğu görülmektedir. Ayrıca, çeşitli şehirlerden gelen okuyucu katkılarıyla geniş bir kitleye ulaştığı ve fıkraların sıklıkla yer aldığı dikkat çekmektedir. Ancak, haber yazılarında Batı kaynaklı yazılara fazlaca yer verilmesi gazetenin dönemin beklentilerini tam olarak karşılamadığını göstermektedir.

Mektepliler Alemi, 10 hikâye, 4 masal, 6 şiir, 4 fıkra, 3 fabl, 5 biyografi, 7 makale, 8 deneme, 8 haber yazısı, 17 bilmece, 3 tiyatro (piyes-diyalog), 8 karikatür ve diğer metinlerden oluşmaktadır. Derginin metin dağılımı dengeli olup, görsel kalitesi daha iyidir. Yabancı terimlerin ve tamlamaların dışında dil genelde açık ve anlaşılırdır. Ancak noktalama hataları nedeniyle standartlar yeterince sağlanamamıştır. Dergi, ideal çocuk profili oluşturmak için hikâyeler, şiirler ve bilgilendirici metinler sunmuş, İzmir ve diğer şehirlerden çocuklarla iletişim kurmaya çalışmıştır. "Mektepliler Alemi memleketin dört tarafına gider, daha çıkar çıkmaz kapışılır. Hatta matbaada makinede basılırken çocuklar dolarlar. Ben alacağım, sen alacaksın diye birbirlerinin başını yarıp gözünü çıkarırlar.." (MA, S5, s. 7) şeklindeki ifadeler ve içerikte yer alan "...Sakın bu iğrenç resimleri, görmeyiniz ve okumayınız!. Sizi okutan, terbiye eden hocalarınızın sizi korumak ve ahlakınızı bozdurtmamak maksadıyla çıkardıkları (Mektepliler Alemi)'ni annenizi ve babanızı sevdiğiniz kadar seviniz.." (MA, S2, s. 15) gibi reklam ve tanıtım yazıları, bazı sorunları beraberinde getirmiştir. Bu yazılarda kullanılan abartılı ifadeler, okuyucuda yanlış bir algı yaratma riskini taşımaktadır. Ayrıca, bazı metinlerinde ve makalelerde kullanılan eleştirel ve sert dil, derginin zaman zaman katı bir propaganda aracı olarak algılanmasına neden olmuştur. Bu durum, derginin içeriklerinin yalnızca eğitici değil, aynı zamanda ideolojik bir yön taşıdığı izlenimi vermektedir. Bu tür yaklaşımlar, derginin objektiflikten uzaklaşarak belirli bir görüşü (Cumhuriyetçilik) teşvik etme amacı taşıdığını düşündürmüş ve okuyucuların derginin genel amacına dair algısını etkilemiştir.

Her iki yayında da hikâye, en yaygın metin türü olarak öne çıkmaktadır. *Haftalık Resimli Gazetemiz*'de en nadir bulunan türler masal ve biyografi iken, *Mektepliler Alemi*'nde fabl ve tiyatro türleri eksiktir. Ayrıca, *Haftalık Resimli Gazetemiz*'de fabl ve karikatür, *Mektepliler Alemi*'nde ise anı türü bulunmamaktadır. Metinlerin türleri arasında bazı örtüşmeler gözlemlenmiş, örneğin biyografi ve hikâye özellikleri taşıyan metinler bulunmuştur.

Haftalık Resimli Gazetemiz ve *Mektepliler Alemi*, çocuk yayıncılığında iddialı çıkışlarına rağmen amacına ulaşamamış birer örnek olarak kabul edilebilir. Her iki dergi de yayın hayatına devam edememiş ve mali zorluklar nedeniyle çağdaşlarının gerisinde kalmışlardır. Her iki yayın da çeşitli metin türlerini ve görselleri bir araya getirerek okuyucu çekmeye çalışmış, hediyelerle teşvik ederek abonelikleri artırmayı hedeflemiştir. Edebiyatın gücünü kullanarak topluma mesaj vermeyi amaçlayan bu iki yayın, finansal zorluklar ve içerik eksiklikleri nedeniyle sınırlı bir etki bırakmıştır.

Cumhuriyetin ilk döneminde yayımlanan çocuk gazete ve dergileri, döneminin edebiyat anlayışını, eğitim metotlarını yansıtır; dilin anlamsal ve gramatik açıdan kullanımını görmemizi sağlar. Ahlaki ve kültürel değerler hakkında bilgi vererek, geçiş dönemi devam eden toplumdaki çocuk ve aile imajını anlamamıza yardımcı olur. Ayrıca, sosyal ve ekonomik yapıya dair önemli ipuçları sunar. Sonuç olarak çocuk edebiyatı alanında yapılan araştırmaların temel kaynakları olarak değerlendirilebilecek bu yayınları farklı bakış açıları ortaya koyarak incelemek alana kayda değer katkılar sunacaktır.

Kaynakça

- Akyüz, E. (2013). *Çocuk hukuku*. Ankara: Pegem Akademi.
- Aslan, C. (2023). *Çocuk edebiyatı ve duyarlılık eğitimi*. Ankara: Pegem Akademi.
- Baş, B. (2015). *Türkçe öğretimi açısından çocuk edebiyatı*. Ankara: Pegem Akademi.
- Demirel, Ş. (2009). *Edebî metinlerle çocuk edebiyatı*. Ankara: Pegem Akademi.
- Ertürk, R. (2012). Cumhuriyet döneminde bir le playcı: Tahsin Demiray. *İstanbul University Journal of Sociology*, 3(1), 107-146.
- Güneş, G. (2010). Taşradan Meşrutiyet'e bakış: II. meşrutiyet döneminde Aydın Sancağı (1908-1918). *CTAD*, 6 (11), 5-43.
- Kavcar, C. (1994). *Edebiyat ve eğitim*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Kıbrıs, İ. (2016). *Çocuk edebiyatı*. Ankara: Kök Yayıncılık.
- Konar, E. (2018). Çocuk, edebiyat ve eğitim. *Hece Dergisi*, (104-105), 296-300.
- Kür, İ. (1991). *Türkiye'de süreli çocuk yayınları*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayını.
- Lukens, R., Smith, J. & Coffel, C. (2021). *Çocuk edebiyatına eleştirel bir bakış*. (Çev.: C. Pamay). İstanbul: Erdem Yayınları.
- Oğuzkan, A. F. (1987). "Dünya çocuk edebiyatının ana çizgileri". (Editör: M. R. Şirin), *Çocuk Edebiyatı Yıllığı*. İstanbul: Gökyüzü.
- Oğuzkan, A. F. (2013). *Çocuk edebiyatı*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Okay, C. (1999). *Eski harfli çocuk dergileri*. İstanbul: Kitabevi.
- Özsakarya, A. (2024). *Haftalık resimli gazetemiz (1924) ile mektepliler alemi (1925) dergileri (çeviriyazı, inceleme)*. [Yüksek Lisans Tezi]. Afyonkarahisar: Afyon Kocatepe Üniv.
- Sever, S. (2021). *Çocuk ve edebiyat*. İzmir: Tudem Yayın Grubu.
- Şimşek, H. (2001). XIX. yüzyıl çocuk dergiciliği ve eğitsel işlevleri üzerine. *Millî Eğitim Dergisi*, (151).
- Şimşek, T. (2005). *Çocuk edebiyatı*. Gümüşhane: Suna Yayınları.
- Şirin, M. R. (2015). Edebiyat ve çocuk edebiyatı edebiyatın amacı ve işlevi. *Türk Dili, CX* (780), 12-31.
- Temizyürek, F., Şahbaz, N. K., Gürel, Z. (2016). *Çocuk edebiyatı*. Ankara: Pegem Akademi.
- Ülken, H. Z. (2001). *Eğitim felsefesi*. İstanbul: Ülken Yayınları.
- Yalçın, A., Aytaş, G. (2017). *Çocuk edebiyatı*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2005). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

KORKUT ATA TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Uluslararası Dil, Edebiyat, Kültür, Tarih, Sanat ve Eğitim Araştırmaları Dergisi

The Journal of International Language, Literature, Culture, History, Art and Education Research

Sayı/Issue 18 (Ekim/October 2024), s. 25-69.

Geliş Tarihi-Received: 00.00.2024

Kabul Tarihi-Accepted: 00.00.2024

Araştırma Makalesi-Research Article

ISSN: 2687-5675

DOI: 10.51531/korkutataturkiyat.232

Yaşar Kemal'in "Karıncanın Su İçtiği" Romanında Yer Alan İkilemeler

Duplicates in Yaşar Kemal's Novel "Karıncanın Su İçtiği"

Melek ÇUBUKCU*

Öz

Genel söz varlığının içerdiği ögeler: temel söz varlığı, yabancı sözcükler, deyimler, atasözleri, ilişki sözleri, kalıplaşmış sözler, terimler, çeviri sözcüklerdir. Türkçenin söz varlığı düşünüldüğünde, Türkçenin türetme gücü ve eğilimi, unutulmuş eski sözcükler, kavramlaştırma, ikilemeler, çok anlamlılık, eş anlamlılık, lehçe ve ağızlarda sürdürülen eski ögeler bu alanda incelenmesi gereken başlıklardandır. Bu başlıklar altında yer alan ikilemeler de dikkate değer bir konumdadır. Zira Türkçe ikilemeler bakımından zengin bir söz varlığına sahiptir. Bir sanatçının veya yazarın da sahip olduğu söz dağarcığı ve dili kullanma yeteneği eserine yansır. İlgili bu söz varlığı da eser üzerine yapılan söz varlığı çalışmalarıyla ortaya çıkarılır. Bu çalışmada, Yaşar Kemal'in *Bir Ada Hikâyesi* dörtlemesinin ikinci kitabı olan, türlü savaşlar ve yıkımlarla yerlerinden, yurtlarından ayrılmak zorunda kalan insanların, yaşadıkları inanılmaz acıların üstüne yeni bir hayat kurmalarının anlatıldığı, *Karıncanın Su İçtiği* romanındaki ikilemeler incelenmiştir. Tespit edilmiş olan ikilemeler anlam özelliklerine ve morfolojik özelliklerine göre ayrıntılı olarak incelenmiştir. Her örnek için metinde ilgili kısımdan alıntı yapılmış ve sayfa numarası da gösterilmiştir. Hem iyi bir geleneksel anlatıcı hem de halkın sesi durumunda olan Yaşar Kemal'in kullandığı dil halkın kullandığı doğal dildir. Bu bakımdan düşünüldüğünde ilgili romanda yer alan ikileme sayısı da fazladır. Bu çalışma ile ikilemelerle ilgili güncel söz varlığımıza katkı sağlamak mümkündür. Çalışma ayrıca, ünlü roman yazarının ve kimilerine göre "tarih anlatıcısı"nın dönemindeki söz varlığının tespit edilmesi ve günümüz söz varlığı ile karşılaştırma yapılabilmesi bakımından da önemlidir.

Anahtar kelimeler: Yaşar Kemal, söz varlığı, ikilemeler.

Abstract

The elements included in the general vocabulary are; basic vocabulary, foreign words, idioms, proverbs, relationship words, formulaic words, terms, translated words. When the vocabulary of Turkish is considered, the derivation power and tendency of Turkish, forgotten old words, conceptualization, reduplications, polysemy, synonyms, old elements maintained in dialects and dialects are the titles that should be examined in this field. The reduplications under these titles are also in a noteworthy position. Because Turkish has a rich vocabulary in terms of reduplications. The vocabulary and language usage ability of an artist or writer are also reflected in their work. This relevant vocabulary is also revealed through vocabulary studies conducted on the work. In this study, the reduplications in the novel *Karıncanın Su İçtiği*, the

* Dr. Öğretim Üyesi, Çukurova Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, e-posta: melek0134@gmail.com, ORCID: 0000-001-6821-2681.

second book of Yaşar Kemal's Bir Ada Hikâyesi tetralogy, which tells the story of people who are forced to leave their homes and homes due to various wars and destructions and how they establish a new life after the incredible pain they experience, were examined. The identified reduplications were examined in detail according to their semantic and morphological features. For each example, the relevant part of the text was quoted and the page number was also shown. The language used by Yaşar Kemal, who is both a good traditional narrator and the voice of the people, is the natural language used by the people. When considered from this perspective, the number of reduplications in the relevant novel is also high. It is possible to contribute to our current vocabulary regarding idioms with this study. The study is also important in terms of determining the vocabulary of the famous novelist and, according to some, the "history teller" during his time and making a comparison with today's vocabulary.

Keywords: Yaşar Kemal, vocabulary, reduplications.

1. Giriş

1.1. İkilemeler

Türkçede kullanılan ikilemeler anlatıma güç veren bir özelliğe sahiptir. Bu özelliği ile Türkçe, kalıplaşmış öğelerden oluşmuş söz varlığı içerir duruma gelmiştir. İkilemeler, hem yapı hem söz dizimi hem de anlambilimin en önemli niteliklerinden biridir. Yunanca hendiadyoin terimiyle adlandırılan ikilemeler, diğer dillerden farklı olarak Türkçede sıkça kullanılmaktadır. Sözcük türleri açısından bakıldığında da ikilemeler içinde zengin örneklerle rastlamak mümkündür.

Türkçenin en eski dönemlerinden beri kullanılmış olan ikilemeler, Türkçe'nin ilk yazılı metinleri olan Orhun Yazıtlarında da sıkça kullanılmıştır. Uygur metinleri için de aynı durum söz konusudur. Mehmet Yastı, bu dönemdeki ikilemeler üzerine çalışmış, Göktürk ve Uygur metinlerinde geçen ikilemeleri tespit etmiş ve günümüz Türkçesi ile karşılaştırmıştır:

"Altun kumuş "altın ve gümüş", arkış tirkiş "kervan kabile", at ku "ad ve ün", bag bodun "boylar ve kabileler", baglar bodun "beyler ve halk", ab bark "ev bark", kız koduz "kızlar ve kadınlar", kun kul "cariye ve erkek köle", kurt konuz "börtü böcek", yabız yablak "sefil ve perişan", yok cıga "yok yoksul", yurtta yolta "dağda bayırda", olu yitu "öle yite", yir sub "yer ve su", ıda taşda "ormanda ve kayalıklarda", tunlu kunlu "gececi gündüzlü", ecum apam "atalarım ve dedelerim", ağış barım "mal mülk", yarıkınta yalmasınta "zırhunda kaftanında", tebliğ kurluğ "hilekar ve sahtekar", icin taşın "içini dışını" gibi çok sayıda ikilemenin kullanıldığını görmekteyiz. Uygur Türkçesi metinlerinde geçen ikilemelere ise a_uru a_uru "yavaşça, sessizce, yavaşçacık", adru adru "ayrı ayrı", ağır ağır "ağırbaşlı, pek ciddi, şerefli", a_uru tur_uru "doğru, müstakim", asan tukul "sağ ve selamet, sağ-esen", basa basa "durmadan, fazlasiyle", birar birar "bire birer", birin birin "teker teker", bakız balguluk "açık, sarıh, belli", arkligin arksizin "ister istemez" (Yastı, 2007, s. 53).

Kaşgarlı Mahmud, Oğuzların sözcükleri ikilemeli olarak kullandığını söyleyerek Oğuzların dilini şu şekilde anlatır:

Bilinmelidir ki Oğuzların dili incedir, Türklerin birisi asıl ve kök öbürüsü takıntı olmak üzere çift olarak kullandıkları her bir ismin ve fiilin Oğuzlar takıntı olanını kullanırlar. Halbuki öbür Türkler, bunu tek olarak söylemezler. Söz gelimi, Türkler bir şeyi kattıkları zaman kattı kardı, derler. Burada kök olan kattı'dır. Kardı kelimesi takıntıdır. Oğuzlar bir şeyi bir şeyle karıştırdıkları zaman kardı deyip asıl olanı bırakırlar. Yine böyle Türkler edgü yawlak derler, iyi kötü demektir. Edgü = iyi, yawlak = yawuz, kötü, anlamındadır. Bu ikisini birlikte kullanırlar. Tek olarak birisini kullanmazlar. Oğuzlar ise bunları tek, yalnız olarak tanırırlar (Atalay, 1998).

TDK'nin Büyük Türkçe Sözlüğünde ikilemenin tanımı, anlamı güçlendirmek için aynı kelimenin tekrarlanması, anlamları birbirine yakın, karşıt olan veya sesleri birbirini andıran

kelimelerin yan yana kullanılması olarak verilir (Tdk, <https://www.sozluk.gov.tr>) (Erişim Tarihi: 03.10. 2024).

Doğan Aksan, dünyanın pek az dilinde Türkçedekine yakın oranda görülen ikilemelerin bugün Korecede ve bir ölçüde Japoncada bulunduğunu buna karşılık Hint-Avrupa dillerinde pek az örneğine rastlandığını, koskoca Latin yazınında birkaç ikileme görüldüğünü (Aksan, 2016, s. 127), iki ayrı göstergenin , tek bir gösterge olarak, belli bir gösterilene sahip olduğunu, zihinde kimi kez tek tek çözümlenme yerine yeni bir kavramın oluşmasını sağladığını, “iyi kötü” ikilemesinde nitelenen eylemin ne iyi ne de kötü olduğunu, ikisi ortası, orta karar bir nitelenenin söz konusu olduğunu söyleyerek (Aksan, 2016, s. 128) Türkçede aynı sözcüğün yinelenmesiyle kurulan ikilemelerin sık kullanılmasının, zihinde bir kavramın algılanması sırasında onun pekiştirilmesini, güçlendirilmesini sağlayan bir anlatım biçimi olduğunu dile getirir (Aksan, 2016, s. 129-130).

Aksan ayrıca, önsesi /m/ ile değiştirilerek ikinci kez kullanılan bir sözcükle oluşan ikileme örneklerinde yine pekiştirmeli, güçlü bir anlatım gerçekleştiğini, “kadın tutmamışlar” yerine “kadın madın tutmamışlar”, “herhangi bir silah görmedim” yerine “silah milah görmedim” ifadesinin çok daha etkili bir anlatım sağladığını, bu kullanım biçiminin özellikle olumsuz yargılarda, bunların pekiştirilmesi için başvuru bir yol olduğunu , bununla birlikte, olumlu anlatımlarda da; “kitap mitap aldık” ya da “çadır madır gerekli” gibi tümcelerde kullanıldığını ifade eder (Aksan, 2016, s. 130-131).

Vecihe Hatiboğlu ikilemenin, anlatım gücünü arttırmak, anlamı pekiştirmek, kavramı zenginleştirmek amacıyla, aynı sözcüğün tekrar edilmesi veya anlamları birbirine yakın yahut karşıt olan ya da sesleri birbirini andıran iki sözcüğün yan yana kullanılması olduğunu söyler (Hatiboğlu, 1981, s. 12).

Hatiboğlu ayrıca, aynı kökten değişik biçimde kurulan iki sözcüğün yan yana kullanılmasının kavramda ayrıca bir güç, bir pekiştirme sağlamadığı için ikileme olamayacağını, bunlara kökteşleme dendiğini, örtü örtmek, ütü ütölemek, yazı yazmak, yemek yemek ve benzerlerinin ikileme olmadığını ifade eder (Hatiboğlu, 1981, s. 18).

Saadet Çağatay ikileme için “Hendiadyoin” sözcüğünü kullanır ve şu açıklamayı yapar:

Aynı manada yahut yakın manadaki iki kelimenin bir tek kelime gibi anlam ifade etmesine hendiadyoin denir. Hendiadyoinler ekseriye iki sinonimden ibarettir. Bunların yanında birbirini tamamlayan, bazen de birbirinin karşılığı hatta zıddı olan kelimelerden mürekkep Hendi-n'ler vardır ki bu gibi teşkillerin kısımlarına antonyme deriz (Çağatay, 1978, s. 29).

Ergin, başa bir ses ilâve edilenlerde, vokalle başlayan kelimelerin doğrudan doğruya başına; konsonantla başlayanların o konsonantı kaldırılarak yerine bir m sesi getirildiğini, böylece elde edilen kelime tekrarın ikinci unsuru olarak kullanıldığını, “adam madam”, “su mu”, “iş miş”, “koştu moştı”, “deniz meniz” örneklerini vererek açıklar (Ergin, 2012, s. 378).

Ergin ayrıca, başa hece ilâve edilenlerde genellikle bazı sıfatların ilk hecelerinin alındığını, bu heceler sonuna vokalle bitiyorlarsa doğrudan doğruya, konsonantla bitiyorlarsa o konsonantları atılarak m, p, r, s seslerinden birinin getirildiğini, meydana gelen, ilk heceden doğma bu unsurun ayrı bir kelime gibi asıl kelimenin önüne getirildiğini, böylece hece tekrarına dayanan, bir bakıma tekrar diyebileceğimiz bir grubun ortaya çıktığını, “düm düz”, “yem yeşil”, “ap açık”, “sap sarı”, “çar çabuk”, “çır çıplak”, “büs bütün”, “kas katı” örneklerini vererek açıklar ve bazen “sapa sağlam”,

"güpe gündüz", "düpe düz", "çırıl çıplak" örneklerinde olduğu gibi p'den sonra bir a, e; r'den sonra ise bir "ıl, il" getirildiğini de ifade eder (Ergin, 2012, s. 25).

Hengirmen ikilemeler için şu açıklamaları yapar: *Anlatımı daha güzel ve etkili duruma getirmek için aralarında ses benzerliği bulunan yakın, aynı ya da zıt anlamlı sözcüklerin yan yana kullanılmasına ikileme denir. İkilemeler genellikle iki sözcükten oluşur. Kimi zaman üç sözcükten oluştuğu da görülür. İngilizce, Almanca, Fransızca, Arapça, Farsça gibi dillerde ikilemelerin sayısı otuz kırkı geçmez. Bu nedenle ikilemeler Türkçenin en büyük ve önemli özelliklerinden biridir. Anlatımda tekrar ve ahenk öğrenmeyi kolaylaştırır. İkilemelerin de en önemli özelliği sözcüklerin tekrarı ve bu tekrardan oluşan ahenktir. Ses benzerliği olan sözcüklerin yan yana kullanılışı hem anlamı pekiştirir hem ahengi artırır. Böylece dil şiirsel bir güzellik kazanır. Türkçenin mucizevi güzelliğinde ikilemelerin büyük payı vardır (Hengirmen, 2002, s. 411).*

Dilek, ikileme kavramının farklı dillerdeki karşılıklarına değinir ve şu açıklamaları yapar: *İkilemeler, dilimizde çok kullanılan dil birliklerindedir. İkileme; Fransızcada redoublement, hendiadyoin, Almancada Verdoppelung, hendiadyoin, İngilizcede reduplication dual, hendiadyoin, Rusçada reduplikatsiya (редупликация) повтор удвоения (повтор удвоения), parniye slova (парные слова) terimleri ile karşılır. Türkiye Türkçesi dilciliğinde ise, ikilemenin karşılığı olarak, ikiz kelime, ikizleme, kelime koşması, tekrar, bağlam öbeği, ikilemeli (yinelemeli) ad, hendiadyoin ve çoğunlukla da "ikileme" kelimeleri kullanılır. Diğer Türk lehçelerinde ise, koş söz, qos söz, cüft söz, cüft tekrar söz, tekrariy söz, narın demdek adı, xos xadıl sös ve kolbolu sös kelimelerinin ikileme karşılığında kullanıldığı görülür (Dilek, 2004, s. 83).*

Eker ikilemelerin çeşitlerinden birinden bahseder ve şunları dile getirir: *İlâveli tekrar olan ikilemelerden bazıları şunlardır: apaçık, bembeyaz, kupkuru, büsbütün, darmadağınık, çepçevre, koskocaman. Bunların benzerleri daima bitişik yazılır (Eker, 2005, s. 503).*

Bu çalışmada, Yaşar Kemal'in *Bir Ada Hikâyesi* dörtlemesinin ikinci kitabı olan, türlü savaşlar ve yıkımlarla yerlerinden yurtlarından ayrılmak zorunda kalan insanların, yaşadıkları inanılmaz acıların üstüne yeni bir hayat kurmalarının anlatıldığı, *Karıncanın Su İçtiği* romanındaki ikilemeler incelenmiştir. Çalışmada bu eserin seçilmesi, Yaşar Kemal'in sözcüklüğünün zengin oluşu, halktan biri olarak Türk insanının günlük konuşma dilini yansıtmaya sebebiyledir. Bu çalışma ile ikilemelerle ilgili güncel söz varlığımıza katkı sağlamak mümkündür.

Çalışmada tespit edilmiş olan ikilemeler anlam özelliklerine ve morfolojik özelliklerine göre ayrıntılı olarak incelenmiştir. Her örnek için metinde ilgili kısımdan alıntı yapılmış ve sayfa numarası da gösterilmiştir. Elde ettiğimiz başlıklar: *Aynı sözcüğün tekrarıyla oluşturulmuş ikilemeler, zıt anlamlı sözcüklerle oluşturulmuş ikilemeler, biri olumlu biri olumsuz sözcükten oluşturulmuş ikilemeler, yakın anlamlı ikilemeler, eş anlamlı ikilemeler, biri anlamlı biri anlamsız sözcüklerle oluşturulmuş ikilemeler, ikisi de anlamsız sözcüklerle oluşturulmuş ikilemeler, sayılarla oluşturulmuş ikilemeler biçimindedir. Ayrıca aynı sözcüğün tekrarıyla oluşturulmuş ikilemeler kendi içinde de sınıflandırılmış, yalın isimlerle oluşturulan ikilemeler, yalın isim+ yönelme ekiyle kurulmuş ikilemeler, ayrılma+ yönelme durum ekli ikilemeler, üleştirme sıfatı almış ikilemeler, ünlemlerle oluşturulmuş ikilemeler, "mi" soru edatıyla pekiştirme amaçlı oluşturulmuş ikilemeler incelenmiştir. Fiil çekim ekleriyle oluşturulmuş ikilemeler ise ayrı bir başlık altında incelenmiş, bu örnekler *filimsilerle oluşturulmuş ikilemeler ve haber kipleriyle oluşturulmuş ikilemeler* biçiminde sınıflandırılarak incelenmiştir.*

2. Bulgular

2.1. Aynı Sözcüğün Tekrarıyla Oluşturulan İkilemeler

2.1.1. Yalın Durumda Olan İkilemeler

Bu durumdaki ikilemelere dâhil edilen ikilemeyi oluşturan bazı kelimeler aslında ek aldığı halde zamanla aldıkları ekler kelimenin köküyle bütünleşerek tek bir sözcük gibi algılanmış ve kullanımda sanki ek almamış gibi görünmüştür. Çalışmada bu şekilde olan ikilemeleri de yalın durumdaki ikilemeler içerisinde değerlendirilmesi uygun görülmüştür. Toplam örnek sayısı 336'dır.

3 örnekte ikilemeler isim görevinde kullanılmıştır:

-denizden patpat sesleri geldi.... (KSİ, s. 302)
- Denizden kulağına hiç motor patpatı geldi mi? (KSİ, s. 302)
- Gün atmadan teknelerin patpatıyla uyandılar. (KSİ, s. 291)

121 örnekte ikilemeler sıfat görevinde kullanılmıştır:

-açık açık gözlerini dikti Poyraza baktı. (KSİ, s. 309)
- ağır ağır yarların kayalığına gidiyordu. (KSİ, s. 14)
-yanakları gene al al oldu. (KSİ, s. 483)
-yüzleri al al olmuştu. (KSİ, s. 56)
- Zehranın yanakları al al oldu. (KSİ, s. 319)
- Zehranın yanakları al al oldu. (KSİ, s. 324)
- Kaval herkesi başka başka dünyalara götürmüştü. (KSİ, s. 327)
-biçim biçim, böylesine bir kuş kümesini hiçbir yerde görmemişti. (KSİ, s. 368)
- bol bol su içti. (KSİ, s. 157)
-bahçeye bol bol kabak ekeriz. (KSİ, s. 398)
- Bol bol çay içtik. (KSİ, s. 490)
- İnşallah gelecek yıl bol bol. (KSİ, s. 398)
- ... karnını bol bol suyla dolduruyor.... (KSİ, s. 135)
-boy boy..... böylesine bir kuş kümesini hiçbir yerde görmemişti. (KSİ, s. 368)
- ... buruş buruş eli balığa uzandı, aldı... (KSİ, s. 85)
- giyiti buruş buruştu.... (KSİ, s. 301)
- kara şalvarı buruş buruş.... (KSİ, s. 34)
- Bir türlü inanamıyordu bu cıvıl cıvıl şehrinin böyle yapayalnız kalışına. (KSİ, s. 146)
- Adamı görür görmez gözleri çakmak çakmak oldu. (KSİ, s. 20)
- kemiklerinin sesi geliyordu çukurdan çatır çatır... (KSİ, s. 159)
-çeşit çeşit kokular geliyordu. (KSİ, s. 157)
- Çeşit çeşit balık ağı da almayı da unutma! (KSİ, s. 248)
-İçinde ıssızlıktan çın çın öten şehrinin..... (KSİ, s. 156)
-ortalığı çın çın öten bir sessizlik aldı. (KSİ, s. 334)
- Meyin sesi çın çın öten ıssızlığı doldurdu. (KSİ, s. 151)
- Ağaefendi, hiç böyle durgun, çizgi çizgi olmuş bir deniz görmedim... (KSİ, s. 409)

- Deniz yer yer çizgi çizgi, halka halkaydı. (KSİ, s. 409)
- ... bu adada çok çok yılan var. (KSİ, s. 19)
- çok çok balık yiyessin ki kendine gelesin. (KSİ, s. 82)
- çok çok iyi olacak dedi. (KSİ, s. 60)
- çok çok iyi olacaksınız. (KSİ, s. 76)
- Çok çok iyi olur. (KSİ, s. 378)
-çuval çuval ceviz toplarlarmış.... (KSİ, s. 482)
-çuval çuval ekmek taşıyıp... (KSİ, s. 163)
- Yazılı kayadan damar damar ışıltılı kan akmaya başladı. (KSİ, s. 147)
-derin derin soluk aldı. (KSİ, s. 412)
- dinleyenlerin de tüyleri diken dikendi. (KSİ, s. 155)
- tüyleri diken diken oldu. (KSİ, s. 96)
- Tepeden tırnağa ürperdi, tüyleri diken diken oldu. (KSİ, s. 171)
- düzgün düzgün soluk alarak uyuyordu. (KSİ, s. 19)
- fıldır fıldır gözleri... (KSİ, s. 73)
-onun küçük fıldır fıldır dönen gözlerine bakamıyor, övgü sözleri ardı ardına sıralanıyordu. (KSİ, s. 273)
- Uso durdu, yöresine fıldır fıldır korkulu gözlerle baktı. (KSİ, s. 300)
-Kavlağın burnundan fitil fitil getirecek dedi. (KSİ, s. 398)
- daha gıcır gıcır yenisini bulurum., (KSİ, s. 267)
- gıcır gıcır tekne uçuyordu. (KSİ, s. 292)
- gıcır gıcır tekne alırlar.... (KSİ, s. 30)
- Deniz yer yer çizgi çizgi, halka halkaydı. (KSİ, s. 409)
- ... giyitleri paramparça, hilim hilimdi. (KSİ, s. 73)
- Şu hilim hilim, şu çıplak, aç insanlar ona çok dokunmuştu. (KSİ, s. 89)
- Yaşlı zeytinlerin yaprakları bile dolgun, ıslıl ıslıldı. (KSİ, s. 316)
-katar katar olmuş turnalar ilişti gözlerine. (KSİ, s. 371)
- ... koca koca kaya parçaları sürükleyerek... (KSİ, s. 118)
- kucak kucak odun taşıdılar. (KSİ, s. 57)
- küçük küçük seyrek dalgalar vuruyorlardı. (KSİ, s. 57)
-küme küme hüthütler geldiler.... (KSİ, s. 372)
-küme küme kuş indi. (KSİ, s. 347)
-küme küme kuşlar konup kalkıyordu. (KSİ, s. 253)
- teneke teneke salamura balığı, küp küp otlu peynir almış.... (KSİ, s. 153)
- paçalı donu liyme liyme olmuştu. (KSİ, s. 73)
-liyme liyme olmuş, kara çizgili Karadeniz işi önlükleri.... (KSİ, s. 489)

- Karların üstüne de oluk oluk kan dökülüyordu. (KSİ, s. 147)
-kanatları pır pır, durdu. (KSİ, s. 349)
- ... dikiş makinası pırıl pırıldı. (KSİ, s. 101)
- ... kan damlaları pırıl pırıldı, ışıldıyordu. (KSİ, s. 146)
-pırıl pırıl dükkanları.... (KSİ, s. 487)
-pırıl pırıl, pırıl da pırıl. (KSİ, s. 484)
- ...kucağında pırıl pırıl bir makinayla çıktı. (KSİ, s. 96)
- Ev tertemiz, pırıl pırıldı. (KSİ, s. 78)
- İçerisi pırıl pırıldı.... (KSİ, s. 483)
- İçi pırıl pırıl arınmış Faki... (KSİ, s. 341)
- Kilise pırıl pırıldı. (KSİ, s. 152)
- Tekne pırıl pırıldı. (KSİ, s. 258)
- Yedi yaşında bir çocuk, saf, pırıl pırıl... (KSİ, s. 206)
-az ötesinde arka arkaya, pul pul menevişli üç balık fırladı...(KSİ, s. 12)
- pul pul parıltılı suyun yüzüne savruluyordu (dağ) (KSİ, s. 150)
- pul pul mavilerin arkasındaki ışıltıların.... (KSİ, s. 194)
-pul pul parıltılar. (KSİ, s. 140)
- renk renk kilimlerin, halıların üstünden... (KSİ, s. 149)
- renk renk balık sürülerini görürdün. (KSİ, s. 215)
-renk renk parlak kuşları başının üstünde.... (KSİ, s. 364)
- ... dalları renk renk kuştan gözükmeyen ormana kadar koştular. (KSİ, s. 126)
- ... rafları renk renk kumaşla doluydu. (KSİ, s. 93)
- ... renk renk fistanlarını savurarak. (KSİ, s. 107)
- ... renk renk kabuklu uçan böceklere... (KSİ, s. 16)
- ... renk renk urbalarını giymiş... (KSİ, s. 107)
- renk renk ışıklara ne oldu... (KSİ, s. 139)
-renk renk, anaları gibi çiçekli fistanlar giyinmiş... (KSİ, s. 44)
- bahar günü hep birden açmış yüzlerce renk renk çiçek bahçeleriyle dolardı. (KSİ, s. 215)
- renk renk işlemeli tavanlar.... (KSİ, s. 291)
- renk renk pampal açmıştı. (KSİ, s. 350)
- renk renk.... böylesine bir kuş kümesini hiçbir yerde görmemişti. (KSİ, s. 368)
-öteki küçük renk renk kuşlar.... (KSİ, s. 372)
-renk renk çakıltaşlarının üstüne çökmüş... (KSİ, s. 410)
- Düzlüğü, renk renk turna tellerinden sağılan ince, belli belirsiz savrulan kıvılcım buğusu aldı. (KSİ, s. 372)

- Evlerin hepsi ahşaptı, renk renk. (KSİ, s. 259)
-üst üste, renk renk kaynaşan kelebekler..... (KSİ, s. 351)
-renk renk çiçekle dolmuş.... (KSİ, s. 368)
-renk renk güzel tekneleri... (KSİ, s. 64)
-şalvarlık renk renk kumaşları... (KSİ, s. 99)
- Şu tepeden aşağıya set set bağlar.... (KSİ, s. 36)
-titremesi sıcak sıcak bal şerbetini, çayları içince durdu. (KSİ, s. 211)
- Sici bir sapsarı ottur, uzun, tel tel, at kuyruğu gibi. (KSİ, s. 328)
- teneke teneke salamura balığı, küp küp otlu peynir almış.... (KSİ, s. 153)
- onun teneke teneke altınları.... (KSİ, s. 400)
- Onda teneke teneke altın var. (KSİ, s. 398)
- ... top top basmaları, pazenleri.... (KSİ,s. 99)
- top top kumaşları raflardan indirdi. (KSİ, s. 93)Sayfa 96
- Bir yanda top top kumaşlar... (KSİ, s. 224)
- Her çalının altında top top menekşe. (KSİ, s. 432)
- Evin içinde ne kadar çok, torba torba mermi.... (KSİ, s. 25)
- Ve gökyüzü, renk renk, tür tür, büyüklü küçüklü kuşlarla gittikçe doluyordu. (KSİ, s. 372)
- türlü türlü balık geliyor... (KSİ, s. 125)
-türlü türlü kokular getiriyordu. (KSİ, s. 369)
- ne çok uzun uzun tüfek..... (KSİ, s. 25)
-dudakları kıpırdarak uzun uzun dualar okudu. (KSİ, s. 156)
- yer yer aşınmış merdiveni gördü. (KSİ, s. 13)
- Deniz yer yer çizgi çizgi, halka halkaydı. (KSİ, s. 409)
- yığın yığın küçücük..... beyaz kelebekler uçuşuyordu. (KSİ, s. 312)
- Kılları yıldır yıldır mavi. (KSİ, s. 28)
- Armutun yöresi yumak yumak olmuş kanatların ipiltisinde, uğultusunda. (KSİ, s. 50)

212 örnekte ikilemeler zarf görevinde kullanılmıştır:

- Acı acı miyavlayınca farkına vardılar. (KSİ, s. 31)
- Poyraz Musa salt acı acı gülümsedi. (KSİ, s. 14)
-Poyrazın düşüncelerini adım adım izliyordu. (KSİ, s. 376)
-adım adım Poyraz Musanın önüne geldi. (KSİ, s. 34)
- taş taş, ağaç ağaç, çiçek çiçek dolaştım. (KSİ, s. 432)
- nar bahçesini ağaç ağaç sessiz dolaştılar. (KSİ, s. 14)
- ağır ağır geçiyorlardı. (KSİ, s. 70)

- ... ağır ağır çiğneyerek karnını doyurdu.... (KSİ, s. 145)
- ... ağır ağır kalkarak gelip... (KSİ, s. 141)
- ... ağır ağır üzüntülü baktı... (KSİ, s. 87)
- ... kanatlarını ağır ağır sallayarak.... (KSİ, s. 125)
- başını ağır ağır suya indiriyordu. (KSİ, s. 322)
- göğe ağır ağır akmaya çabalıyordu. (KSİ, s. 196)
- karanlık ağır ağır açılıyordu. (KSİ, s. 145)
- kendi yöresinde ağır ağır üç kez döndü, durdu. (KSİ, s. 201)
- bir bulut daha ağır ağır geçti... (KSİ, s. 65)
- motor ağır ağır açılıyordu. (KSİ, s. 260)
- nane kokusunu ağır ağır içine çekti... (KSİ, s. 77)
-ağır ağır indi.... (KSİ, s. 408)
-karartıları ağır ağır gökten yere sağılıyordu. (KSİ, s. 369)
-kahvaltısını ağır ağır yaptı. (KSİ, s. 369)
-oradan oraya ağır ağır yürüyorlardı. (KSİ, s. 368)
-sonra ağır ağır kanatlar titremeye başladı. (KSİ, s. 50)
-ancak ağır ağır ilerleyebildi. (KSİ, s. 344)
- Ağır ağır tepeye çıktı. (KSİ, s. 411)
- Başı önünde merdivenleri ağır ağır indi... (KSİ, s. 170)
- Çayı ağır ağır içerken başını önüne eğmiş... (KSİ, s. 416)
- Kadınlar ağır ağır.... yukarı çıktılar. (KSİ, s. 118)
- Nar çiçekleri al al dalgalanır... (KSİ, s. 13)
-araba araba..... şehirlere taşıdı. (KSİ, s. 382)
- az az dağıtıyordu. (KSİ, s. 129)
- Az az yiyor... (KSİ, s. 129)
- Sonra gazı az az artırdı Nişancı. (KSİ, s. 259)
-her seferinde başka başka anlatıyordu. (KSİ, s. 410)
- Bazı bazı da silahlı, atlı kişilerle çocuklar arasında bir savaş başlıyor... (KSİ, s. 158)
- bir bir anlatacak... (KSİ, s. 130)
- kumaşları bir bir elden geçirdikten sonra.... (KSİ, s. 102)
- yitip gittiğini bir bir anlattılar. (KSİ, s. 56)
-bir bir gezdiler. (KSİ, s. 63)
- boy boy dizilmiş..... (KSİ, s. 44)
-böyle böyle bizi dolaştır ha dolaştır ettiler. (KSİ, s. 59)
-durum böyle böyle beyimiz, dediler. (KSİ, s. 320)

- Nah, böyle böyle. (KSİ, s. 298)
- çabuk çabuk, gözleri şahin gözleri, baktı..... (KSİ, s. 102)
- çorbayı da çabuk çabuk kaşıkladı. (KSİ, s. 252)
-evlerine doğru çabuk çabuk gidiyordu. (KSİ, s. 217)
- çabuk çabuk ekmek kırıntılarını toplamaya başladı. (KSİ, s. 348)
- Poyraz çabuk çabuk kahvaltısını bitirdi kalktı. (KSİ, s. 375)
-çadır çadır..... dolaşarak... (KSİ, s. 337)
- adamın yarısını çalı çalıaradılar. (KSİ, s. 310)
- Ben adım adım, çalı çalı adayı dolaştım. (KSİ, s. 432)
- kolları çatır çatır ediyor... (KSİ, s. 81)
- Sesi çın çın ediyordu. (KSİ, s. 131) Sayfa 132
- Sesi sevinçten çın çın ötüyordu. (KSİ, s. 243)
- taş taş, ağaç ağaç, çiçek çiçek dolaştım. (KSİ, s. 432)
- çiftlik çiftlik, dağ bayır, ova ada dolaşıyor... (KSİ, s. 36)
- Yaşları yanaklarından sakalına çizgi çizgi iniyordu. (KSİ, s. 378)
- Çok güzel, çok güzel "Hayırlı uğurlu olsun" dedi. (KSİ, s. 226)
- çok çok iki üç tanesini emiyorlardı. (KSİ, s. 125)
- çok çok korkacaklar.... (KSİ, s. 64)
- Çok çok titrediler. (KSİ, s. 66)
- Kızlar çok çok korktular. (KSİ, s. 66)
-dalga dalga sola vuruyor... (KSİ, s. 333)
- İncecik dalga dalga esen yel... (KSİ, s. 50)
-terler damla damla suratından yere düşüyordu. (KSİ, s. 195)
- Korkuyu derin derin içine çekti. (KSİ, s. 251)
-Şirazdan Kirmanşaha diyar diyar dolaşmış... (KSİ, s. 306)
- böyle dükkan dükkan dolaşır... (KSİ, s. 161)
-el el aramadık sormadık yer bırakmadım. (KSİ, s. 164)
-bütün adayı ev ev dolaştı. (KSİ, s. 63)
- Geri geri yürüyerek dışarıya çıktı. (KSİ, s. 438)
- Gizli gizli birbirlerine bakıp bakıp gülüşüyorlardı. (KSİ, s. 489)
- duaları içinden güldür güldür okuyordu. (KSİ, s. 81)
- gürül gürül Kuran okuruz. (KSİ, s. 60)
-" güzel güzel bir iyice bize söyle" dediler. (KSİ, s. 164)
- Sen güzel güzel, güzelce kaçtın. (KSİ, s. 83)
-halka halka oynayan, açılıp kapanan ipiltilerdeydi. (KSİ, s. 315)

- kadına hayran hayran bakarken... (KSİ, s. 104)
-dışarıyla hemen hemen hiç ilişkileri olmadığı... (KSİ, s. 252)
- Atınada okurken, hemen hemen herkes. (KSİ, s. 410)
- Bizim buralara hemen hemen hiç leylek gelmez. (KSİ, s. 16)
- hızlı hızlı gidip gelen Nişancıyı gösterdi. (KSİ, s. 283)
- Nişancı ter içinde hızlı hızlı soluyordu. (KSİ, s. 281)
- Yüreği de hızlı hızlı atıyordu. (KSİ, s. 196)
- kendisini tutmasa hüngür hüngür ağlayacaktı. (KSİ, s. 286)
-hüngür hüngür ağlayacaktı. (KSİ, s. 96)
- Moru mavisi ışıl ışıl yanıyordu. (KSİ, s. 13)
- telli kavağın yaprakları esen ince yelde ipil ipil hışırdıyordu. (KSİ, s. 147)
-kayalıkların sırtları ipil ipil ışıldadı, söndü... (KSİ, s. 111)
- kamyon kamyon şehirlere taşıdı. (KSİ, s. 382)
-üç gün içinde atlar kapış kapış gitti. (KSİ, s. 390)
- kasaba kasaba... (KSİ, s. 129)
- kasaba kasaba türküler söylersin. (KSİ, s. 307)
- kasaba kasaba..... aramadık sormadık yer bırakmadım. (KSİ, s. 164)
-kasaba kasaba..... dolaşarak... (KSİ, s. 337)
-olana bitene bakıyor, kesik kesik soluk alıyor..... (KSİ, s. 373)
- dudakları kıpır kıpır dualar okuyarak... (KSİ, s. 112)
- Dudakları kıpır kıpır ediyor.,..... (KSİ, s. 386)
- Lenanın boyuna dudakları kıpır kıpır ediyordu. (KSİ, s. 24)
- ... yere kıvrım kıvrım düşecek... (KSİ, s. 65)
- ötekiler gözlerini kocaman kocaman açmışlar..... (KSİ, s. 298)
- o gözlere takılanı kolay kolay bırakmıyor... (KSİ, s. 225)
- kolay kolay kötü hastalıklar gelmez. (KSİ, s. 105)
-ölümden kolay kolay korkmazlar. (KSİ, s. 199)
- İnatçıdırlar, kolay kolay, güçleri yettiğince önlerine kimseyi geçirmezler. (KSİ, s. 186)
- Osmanlıyı kolay kolay kimse bitiremez. (KSİ, s. 436)
- buraya köy köy türkü söyleye söyleye geldim. (KSİ, s. 304)
- köy köy, dağ bayır, ova ada dolaşiyor... (KSİ, s. 36)
- köy köytürküler söylersin. (KSİ, s. 307)
-köy köy dolaşmışlar... (KSİ, s. 129)
- Köy köy..... aramadık sormadık yer bırakmadım. (KSİ, s. 164)
- Küme küme geliyor, ceviz ağaçlarına kanyor.... (KSİ, s. 372)

- yüreği küt küt atıyor... (KSİ, s. 145)
-yüreği küt küt atıyordu.
- Topal ayağını yere basınca küt küt eder. (KSİ, s. 377)
-top güllerini paramparça, liyme liyme etti. (KSİ, s. 378)
-bütün bedenini liyme liyme etmişler... (KSİ, s. 406)
- Salınarak nazlı nazlı yürüyorlardı. (KSİ, s. 350)
- ne güzel, ne güzel... (KSİ, s. 225)
- ne güzel, ne güzel... (KSİ, s. 225)
- Ne güzel, ne güzel, sağol, sağol. (KSİ, s. 225)
- boyun damarları parmak parmak şişerek... (KSİ, s. 402)
-pırl pırl gözüküyordu. (KSİ, s. 371)
-arada bir pul pul uçuşan maviler geçiyordu. (KSİ, s. 194)
-pul pul düşerek..... (KSİ, s. 448)
- Göl bu resimde de pul pul menevişliyordu. (KSİ, s. 147)
- Işıklar pul pul düşüyordu denize. (KSİ, s. 447)
- renk renk, kalın bir sis arkasından... (KSİ, s. 70)
- Ve gökyüzü, renk renk, tür tür, büyüklü küçüklü kuşlarla gittikçe doluyordu. (KSİ, s. 372)
-renk renk kıvılcımlanıyor.... (KSİ, s. 368)
-ahşap evlerin aşağı yukarı hepsi renk renk boyanmış... (KSİ, s. 232)
- Renk renk işlenmiş. Konya işi kaşıklar... (KSİ, s. 490)
-sabah sabah bizim konağa geldi. (KSİ, s. 185)
-sabah sabah gelmişsin evime... (KSİ, s. 112)
- saçak saçak bacaklarına kadar inmiş telleri (KSİ, s. 147)
- kurutulmuş balık gönderirdik sandık sandık (KSİ, s. 269)
-sıtmadan sapır sapır dökülen.... (KSİ, s. 303)
-kokulardan sapır sapır dökülmüşler. (KSİ, s. 183)
-tifüsten sapır sapır dökülen askerleri... (KSİ, s. 52)
-üstünde sepet sepet dolaştığı... (KSİ, s. 225)
-sokak sokak bütün şehri dolaşıyordu. (KSİ, s. 367)
-dibinde şakır şakır kaynayan bir ayazma.... (KSİ, s. 411)
-şakır şakır donuna işiyor. (KSİ, s. 486)
-şaşkın şaşkın, bana ne oldu dercesine.... (KSİ, s. 477)
-soruyordu şaşkın şaşkın. (KSİ, s. 363)
-şaşkın şaşkın yöreye bakıp kapattığını gördü. (KSİ, s. 403)
- şehir şehir dolaşarak... (KSİ, s. 337)

- Bir de şimdi şimdi bir tekne alacak para vereceksin bana.... (KSİ, s. 268)
- Olanı biteni tane tane, öfkesiz, olduğu gibi anlattı. (KSİ, s. 268)
-yere tap tap diye iri damlalar düşer. (KSİ, s. 212)
- ... kendi elimle tas tas ben içiriyorum. (KSİ, s. 294)
- taş taş, ağaç ağaç, çiçek çiçek dolaştım. (KSİ, s. 432)
-ağır damlalar tek tek döküldü. (KSİ, s. 209)
- Aşağıdan, tek tek çan seslerini duyunca.... (KSİ, s. 352)
-kurutulmuş balık gönderirdik....teneke teneke. (KSİ, s. 269)
- tıkış tıkış üstüsteydiler. (KSİ, s. 129)
- çiçekleri top top yere döken bir kuş.... (KSİ, s. 65)
- Kumaşlar, ayakkabılar raflara sığmamış, top top masanın önüne kapıya kadar yığılmıştı. (KSİ, s. 93)
-salt, tuhaf tuhaf acıyarak onun yüzüne bakıyorlardı. (KSİ, s. 161)
- Zehra tuhaf tuhaf elindekilere bakıyordu. (KSİ, s. 417)
- ...uslu uslu oradan ayrıldılar. (KSİ, s. 101)
- oltanın ipini usul usul çekiyor... (KSİ, s. 85)
-ses usul usul iniyor. (KSİ, s. 328)
- Kürekler usul usul inip kalkıyor.... (KSİ, s. 12)
- Nesibe merdivenden usul usul indi... (KSİ, s. 418)
- Tekne usul usul sallanıyordu. (KSİ, s. 301)
- Usul usul merdivenleri geri çıktı. (KSİ, s. 418)
-uzun uzun Kaçak Hasan'a anlattı. (KSİ, s. 495)
- uzun uzun nişancının parmağının gösterdiği yere baktılar. (KSİ, s. 214)
- bin pınarlı dağı, uzun uzun her bir şeyiyle kuşuyla kurduyla, börtü böceğiyle anlatıyordu gidip gelerek. (KSİ, s. 80-81)
- her birinin üstünde uzun uzun durarak baktı. (KSİ, s. 179)
- herkese uzun uzun anlatmıştı. (KSİ, s. 407)
- uzun uzun yüzüne baktı.... (KSİ, s. 363)
-uzun uzun İsmailden, değiş tokuş sürgünlerinden.... konuşular... (KSİ, s. 407)
-Kızıldenizde paşasına balık tutmalarını uzun uzun anlattı. (KSİ, s. 284)
-altına üstüne, yanına yönüne uzun uzun baktı.... (KSİ, s. 226)
-uzun uzun, kendinden geçmiş söylüyordu. (KSİ, s. 417)
-yöresini uzun uzun dolaştılar. (KSİ, s. 235)
-yüzüne uzun uzun baktıktan sonra.... (KSİ, s. 338)
-dizlerini uzun uzun yudu. (KSİ, s. 316)
-uzun uzun baktı. (KSİ, s. 343)

- fırkanın ne olduğunu uzun uzun anlattı. (KSİ, s. 281)
-uzun uzun sıvazladı. (KSİ, s. 319)
- Bey uzun uzun, hayran, delikanlıya baktı. (KSİ, s. 320)
- Çivi yazısına uzun uzun baktı... (KSİ, s. 144)
- Efileyen yelde uzun uzun sallanıyordu. (KSİ, s. 316)
- Gözlerini uzun uzun ovuşturdu. (KSİ, s. 139)
- Kör Salihle uzun uzun konuştular, baştan sona değiş tokuşu anlattılar. (KSİ, s. 267)
- Uso da uzun uzun yıkandı, kendine geldi. (KSİ, s. 299)
- Uzun uzun konuştular. (KSİ, s. 356)
- yalp yalp uçarak gidiyor. (KSİ, s. 139)
-yoğun ışık altında yalp yalp ediyordu. (KSİ, s. 368)
-kalenin dibinde yalp yalp ediyor (cami) (KSİ, s. 155)
- Kayık gecenin içinden yavaş yavaş çıktı. (KSİ, s. 11)
- ... yavaş yavaş, tadını bir iyice çıkararak... (KSİ, s. 100)
- yavaş yavaş üstüne güneş geliyor... (KSİ, s. 18)
- yavaş yavaş geldiler.... (KSİ, s. 358)
-yavaş yavaş alanı boşaltmışlardı. (KSİ, s. 366)
-sonra yavaş yavaş iniyor... (KSİ, s. 327)
-yavaş yavaş adam oluyorsun. (KSİ, s. 482)
-yavaş yavaş eski durumuna geliyordu. (KSİ, s. 478)
- Çarşılar yavaş yavaş boşalıyordu. (KSİ, s. 367)
- Poyraz yavaş yavaş toparlanıyorr... (KSİ, s. 97)
- Vahap gömleğini yavaş yavaş giydi... (KSİ, s. 294)
- Taş burçları yer yer yıkılmış... (KSİ, s. 141)
- ... yer yer kırmızı çizgileri koparak... (KSİ, s. 139)
- Çizmelerinde yer yer su damlaları parlıyor... (KSİ, s. 197)
- Usuldan vızıltılar geldi yer yer armudun dallarından. (KSİ, s. 50)
- Zangır zangır titriyordu. (KSİ, s. 231)
- Zangır zangır titriyorlar.... (KSİ, s. 65)
-bütün motor zangır zangır titriyordu. (KSİ, s. 97)
- Eli ayağı zangır zangır titriyordu. (KSİ, s. 105)

2.1.2. Yalın İsim + Yönelme Durumu Ekli İsimden Oluşan İkilemeler

30 örnekte ikilemeler isim görevinde kullanılmıştır:

- Göz göze geldiler. (KSİ, s. 374)
- ... gene gözü göze geldiler. (KSİ, s. 111)

- gözü geldiler. (KSİ, s. 112)
- gözü gelince eve koştu... (KSİ, s. 111)
- Poyraz'a gelince durdu, gözü geldiler. (KSİ, s. 191)
-gözü geldiler..... (KSİ, s. 373)
-göz göze geldiler. (KSİ, s. 387)
-onunla göz göze gelenler.... (KSİ, s. 387)
-bir daha göz göze geldik. (KSİ, s. 388)
-bir yolda bir yılanla karşı karşıya, göz göze gelince.... (KSİ, s. 384)
-çoğuyla da gözü geliyordu. (KSİ, s. 255)
-göz göze geldik. (KSİ, s. 388)
-göz göze geldiler. (KSİ, s. 381)
-göz göze gelince beni tepeden tırnağa ürpertiyordu. (KSİ, s. 388)
-gözü geliyor bakışıyorlardı. (KSİ, s. 270)
-birçok kez gözü geldiler... (KSİ, s. 197)
-Nişancıyla gözü geliyor... (KSİ, s. 110)
- Bir kez göz göze geldiler. (KSİ, s. 379)
- Göz göze geldik. (KSİ, s. 388)
- Vahap Beyle hakim Mahir bey göz göze geldiler. (KSİ, s. 439)
- Zehrayla gözü geldiler. (KSİ, s. 203)
-orada kanat kanada vermişler süzülüyorlardı. (KSİ, s. 372)
-bir yolda bir yılanla karşı karşıya, göz göze gelince.... (KSİ, s. 384) -.
- Savaşta karşı karşıya gelenlerin.... (KSİ, s. 241)
- kendi kendime yılcılık oynadım... (KSİ, s. 70)
- kendi kendine "buldum" demekten başka.... (KSİ, s. 23)
- emanet, dedi kendi kendine, emanet. (KSİ, s. 402)
- kendi kendime dedim ki.... (KSİ, s. 283)
-kendi kendimle kaldım. (KSİ, s. 476)
- Tamam, dedi, kendi kendine Hacı Remzi.... (KSİ, s. 284)
- 29 örnekte ikilemeler sıfat görevinde kullanılmıştır:**
- Coşkusundan dolayı soluk soluğaydı. (KSİ, s. 439)
- Kalabalık üstüsteydi. (KSİ, s. 145)
- Kartallar, göklerde yan yana, kanat kanada (KSİ, s. 332)
-karşı karşıya oldukları yerde kaldılar. (KSİ, s. 350)
- Bir yanda süğü süğüye taburlar.... (KSİ, s. 331)
- üst üste üç sevinç ve aşk kişnemesiyle onu karşıladı. (KSİ, s. 410)

- ... yıldızlar üstüste yığılıp bir dağ olacaklar. (KSİ, s. 130)
-hırıltılar artık üst üsteydi. (KSİ, s. 374)
-oradan oraya, üst üste kayan yıldızlar. (KSİ, s. 370)
-oradan oraya, üst üste kayan yıldızlar. (KSİ, s. 370)
-üst üste, renk renk kaynaşan kelebekler..... (KSİ, s. 351)
-ölüler üstüste her yer kan deryası. (KSİ, s. 294)
-peteğin üstünde üstüste arılar ağır ağır dolaşıyorlardı. (KSİ, s. 176)
- Gökte üstüste kayan yıldızlar... (KSİ, s. 11)
- Gökyüzünde kartallar yanyana, üstüste kartallar, uzak göklerde teker teker tortop olarak.... (KSİ, s. 433)
- Gözlerinin önünde karmakarış olmuş, üstüste yığılmış, gözlerini kamaştıran ışıkları... (KSİ, s. 12)
- Kıyılarda üstüste yığılmış insan kokusundan.... (KSİ, s. 332)
- Uso, üstüste yığılmış kovanları görünce.... (KSİ, s. 303)
- Yan yana serilen ipek halı seccadelerin.... (KSİ, s. 363)
- yan yana oturmuş üç tepenin üstünde iri kuşlar dönüyordu. (KSİ, s. 395)
-yan yana serilen ipek halı seccadelerin... (KSİ, s. 363)
-yanyana bu kadar çok renk gördünüz mü? (KSİ, s. 216)
-yanyana kayıklar, irili ufaklı tekneler çekilmişti. (KSİ, s. 234)
-yanyana konmuş deniz motorları. (KSİ, s. 224)
- Evler yanyanaydı. (KSİ, s. 181)
- Gökyüzünde kartallar yanyana, üstüste kartallar, uzak göklerde teker teker tortop olarak.... (KSİ, s. 433)
- Hayal meyal yanyana oturmuş karı kocayı seçebildi. (KSİ, s. 296)
- Kartallar, göklerde yan yana, kanat kanada (KSİ, s. 332)
- Yan yana iki pınar kaynardı.... (KSİ, s. 434)

95 örnekte ikilemeler zarf göreviyle kullanılmıştır:

- ... arka arkaya koca narın dibine kadar kaydılar. (KSİ, s. 66)
- ... arka arkaya sıralanmışlar.. (KSİ, s. 140)
- arka arkaya sıralanmışlar.... (KSİ, s. 111)
- kadınlar arka arkaya dizilip.... (KSİ, s. 118)
- yıldızlar arka arkaya durmadan akar, üstüste yığılırken... (KSİ, s. 320)
-az ötesinde arka arkaya, pul pul menevişli üç balık fırladı...(KSİ, s. 12)
-yanyana duruyorlardı. (KSİ, s. 67)
- Arka arkaya birkaç kez gene duyuldu.... (KSİ, s. 296)
- Arka arkaya dizilin bakalım. (KSİ, s. 100)

- Arka arkaya dizilmişler... (KSİ, s. 111)
- Arka arkaya üç balık fırladı. (KSİ, s. 11)
- Çocuklar arka arkaya dizildiler. (KSİ, s. 100)
- Denizden arka arkaya üç balık fırladı... (KSİ, s. 11)
- Şimşekler sağıldı arka arkaya..... (KSİ, s. 209)
- Üç taş da arka arkaya havalandı. (KSİ, s. 262)
- Üç yerden arka arkaya üç kuş sesi geldi. (KSİ, s. 11)
- Yıldızlar durmadan arka arkaya akıyordu. (KSİ, s. 320)
- başbaşa kaldılar. (KSİ, s. 112)
-başbaşa vermişler konuşmuyorlar... (KSİ, s. 318)
-çığlık çığlığa, binlerce bebek ağlar gibi. (KSİ, s. 196)
- babası oğul diz dize oturdular. (KSİ, s. 338)
-üç adam el ele verse çeviremezmiş. (KSİ, s. 337)
-elele verenlerin cennetiydi. (KSİ, s. 479)
-elele vererek.... (KSİ, s. 479)
-elele verip..... (KSİ, s. 479)
-üç adam elele verse çeviremez gövdesiyle.... (KSİ, s. 232)
- Böyle elele hiç konuşmadan... (KSİ, s. 205)
-gırtlak gırtlığa savaşmış askerler.... (KSİ, s. 332)
-böyle göz göze kaldılar. (KSİ, s. 492)
- altın kanatların üstünde kanat kanada dönüyorlardı. (KSİ, s. 26)
- Turnalar yan yana, kanat kanada dolaşiyor.... (KSİ, s. 370)
-karşı karşıya dikildiler... (KSİ, s. 418)
-karşı karşıya oturuyorlardı. (KSİ, s. 415)
- ... kendi kendine konuşuyordu. (KSİ, s. 120)
- döndüm dolaştım, gezdim gördüm, kendi kendime.... (KSİ, s. 47)
- kendi kendine söylendi. (KSİ, s. 19)
- diye kendi kendine söylendi.... (KSİ, s. 24)
- kendi kendine söyleniyordu. (KSİ, s. 71)
-dedi kendi kendine. (KSİ, s. 196)
-dedi kendi kendine. (KSİ, s. 434)
-dedi kendi kendine. (KSİ, s. 442)
-dedi kendi kendine., (KSİ, s. 351)
-kendi kendine..... diye söyleniyordu. (KSİ, s. 484)
-dedi kendi kendine. (KSİ, s. 198)

-dedi kendi kendine. (KSİ, s. 420)
-dedi kendi kendine... (KSİ, s. 89)
-kendi kendine bile sormadı. (KSİ, s. 341)
- Hızırın tekesi! dedi kendi kendine. (KSİ, s. 315)
- Kendi kendine çıkıyor... (KSİ, s. 195)
- Kendi kendine gülümsedi... (KSİ, s. 141)
- Kendi kendine konuşarak... (KSİ, s. 41)
- Kendi kendine konuşarak... (KSİ, s. 41)
- kıran kırana bir tartışma başladı. (KSİ, s. 16)
-koyun koyuna yatıyor. (KSİ, s. 438)
-koyun koyuna yatıyorlar. (KSİ, s. 438)
-ölüleri yanyana, kucak kucağa yatıyorlardı. (KSİ, s. 334)
- soluk soluğa eve vardığında.... (KSİ, s. 118)
- soluk soluğa orada, gözleri faltaşı gibi açılmış durdular... (KSİ, s. 65)
- yan yana sıkışarak.... (KSİ, s. 65)
-soluk soluğa kaymakamın odasına girdi.... (KSİ, s. 158)
- Biraz sonra da süngü süngüye gelindi. (KSİ, s. 334)
- üst üste balığa çıktılar. (KSİ, s. 63)
-üstüste bindiler... (KSİ, s. 333)
-yüzlerce kuş türü üstüste ötüyor.... (KSİ, s. 336)
-Akdenize doğru üstüste yığılmışlar.... (KSİ, s. 331)
-altın kordonları üst üste çakıp sönyordu. (KSİ, s. 442)
-üst üste üç kez sevinçle kışner.... (KSİ, s. 410)
-üstüste yığılıştılar.... (KSİ, s. 334)
-biraz daha üstüste yığıldılar.... (KSİ, s. 334)
-paraları birkaç kez üst üste saydıktan sonra... (KSİ, s. 488)
- Kadehini üst üste iki kez kaldırdı.... (KSİ, s. 442)
- Kuş bir kez daha üst üste öttü. (KSİ, s. 355)
- Nar çiçeklerinde arılar üstüste çokuşmuşlar... (KSİ, s. 55)
- Poyraz üstüste üç kere öksürdü. (KSİ, s. 242)
- Vasili, odunları üstüste koydu. (KSİ, s. 183)
- yan yana dizilip mengi dönmelerini anlattı. (KSİ, s. 451)
- yan yana geldik. (KSİ, s. 388)
- yan yana düşmanla çarpıştıklarını.... (KSİ, s. 383)
-yan yana dizildiler. (KSİ, s. 373)

-göğe ağmışlar yan yana süzülüyorlardı. (KSİ, s. 372)
-Hızırın mavi keçileri yanyana dizilmişler onlara bakıyorlardı. (KSİ, s. 313)
-kumaşı ipekten renk renk sedirlerin üstüne yan yana önemlerine göre oturuyorlardı. (KSİ, s. 361)
- ...yanyana sedire sıralandılar. (KSİ, s. 62)
- Çolak Memetlen yan yana cephede çarpıştık. (KSİ, s. 393)
- Karartıları yan yana öyle kaldılar. (KSİ, s. 351)
- Poyrazla Nişancı yanyana, gülüşerek döndüler. (KSİ, s. 290)
- Turnalar yan yana, kanat kanada dolaşiyor.... (KSİ, s. 370)
- Yanyana biraz yürüdüler. (KSİ, s. 408)
- Yanyana dizilip gözlerini tekneye diktiler. (KSİ, s. 330)
- Yanyana koy üçünü de. (KSİ, s. 262)
- Yanyana mağazanın içine gene daldılar. (KSİ, s. 226)
-yarı yarıya dökülerek geriye dönemiyorlardı. (KSİ, s. 333)
- ...yarı yarıya vurulup düşerek... (KSİ, s. 333)
- Petek yarı yarıya ancak dolmuştu. (KSİ, s. 176)
- yürek yüreğe yaşarlardı. (KSİ, s. 142)

2.1.3. Ayrılma + Yönelme Durumu Ekli İkilemeler

Toplam 39 örnekte görülür.

2 örnekte ikilemeler isim görevinde kullanılmıştır:

- Safi ağıttan ağıda, sesten sese geçiyordu. (KSİ, s. 149)

1 örnekte ikilemeler sıfat görevinde kullanılmıştır:

-çiçekten çiçeğe uçan arıların uğultusu başlardı. (KSİ, s. 396)

36 örnekte ikilemeler zarf görevinde kullanılmıştır:

- baştan başa birkaç kez evi köşe bucak dolaştıktan sonra... (KSİ, s. 122)
-adayı baştan başa dolanıyor.... (KSİ, s. 36)
-çölü baştan başa geçtiler. (KSİ, s. 26)
- Düzlüğü baştan başa yürüdüler. (KSİ, s. 29)
- baştan başa Zehraya anlattı. (KSİ, s. 416)
-baştan başa ağaç parçasını sıvazladı.... (KSİ, s. 358)
-gene baştan aşağı dolaştı. (KSİ, s. 484)
-adayı baştan başa dolanıyor.... (KSİ, s. 36)
-arka bahçeye baştan başa kabak ekerim. (KSİ, s. 383)
- ... bir baştan öbür başa dolaştılar. (KSİ, s. 127)
- Nişancı denizi bir baştan bir başa tarıyordu. (KSİ, s. 215)

- bir uçtan öteki uca, öteki uçtan bu uca adımladılar. (KSİ, s. 30)
-savaş birdenbire kirp diye kesildi... (KSİ, s. 334)
- Ortada şaşkın durmuş kalmış cerenler birdenbire canlandılar... (KSİ, s. 333)
-elini boydan boya bir rafın üstünde dolaştırarak.... (KSİ, s. 483)
-müslüman olduğu da dilden dile yayılmıştı. (KSİ, s. 252)
-müslüman olduğu da dilden dile yayılmıştı. (KSİ, s. 252)
-bütün Mezopotamya'da dilden dile dolaşıyor.... (KSİ, s. 341)
-dilden dile yazıların anlamı gelmeliydi. (KSİ, s. 340)
-elden ele teslim etmişler. (KSİ, s. 477)
-elden ele... (KSİ, s. 225)
- Sultansa günden güne, açılıyordu. (KSİ, s. 122)
- sonra da havadan havaya geçti. (KSİ, s. 326)
- Caminin içinin renkleri de andan ana, ışktan ışığa değişiyordu. (KSİ, s. 151)
-içten içe..... hayran kalıyorlar.... (KSİ, s. 341)
- her tekneyi ineden inceye gözden geçirdiler. (KSİ, s. 235)
- ... kasabadan kasabaya,... (KSİ, s. 127)
- ...köyden köye... (KSİ, s. 127)
- Dünya maviden maviye giriyordu. (KSİ, s. 367)
-oradan oraya, üst üste kayan yıldızlar. (KSİ, s. 370)
-oradan oraya ağır ağır yürüyorlardı. (KSİ, s. 368)
-oradan oraya süründük durduk. (KSİ, s. 49)
-Durmadan oradan oraya sel gibi yıldızlar akar. (KSİ, s. 426)
- Oradan oraya gidip geliyorlar.... (KSİ, s. 41)
- Uyur gezer, oradan oraya gittiler... (KSİ, s. 66)
-şimşek gibi çakararak oradan oraya kayıyorlardı. (KSİ, s. 372)

2.1.4. Üleştirme Sıfatı Almış İkilemeler

23 örnekte görülür. Örneklerin tamamı zarf görevinde kullanılmıştır:

- azar azar belki on beş yirmi günde yedik. (KSİ, s. 132)
- Poyraz Hacı Remziyle konuştuklarını, birem birem anlattı. (KSİ, s. 279)
- ... ikişer ikişer atlayarak çıktı. (KSİ, s. 147)
- Merdivenleri ikişer ikişer atlayarak çıktı. (KSİ, s. 169)
-ikişer ikişer atlayarak merdiveni çıktı..... (KSİ, s. 379)
-basamakları da ikişer ikişer atlayarak çıktı. (KSİ, s. 483)
-konakların teker teker kapılarını açıp.... (KSİ, s. 36)
-çocuklarını teker teker alıp iskelenin üstündeki kocasına veriyor... (KSİ, s. 44)

-teker teker dolaştılar. (KSİ, s. 63)
- Çocuklar teker teker geldiler... (KSİ, s. 100)
- ... yakınlarının evlerini teker teker dolaştı. (KSİ, s. 147)
- Evleri teker teker aradığında... (KSİ, s. 153)
- dükkanları teker teker dolaşmaya başladı. (KSİ, s. 160)
- Gözlerini, teker teker oradakilerin üstünde dolaştırdı. (KSİ, s. 191)
-koltuğu teker teker inceledi. (KSİ, s. 226)
- öbür teknelere de bakın teker teker. (KSİ, s. 235)
- Nişancılar teker teker dediler. (KSİ, s. 252)
-teker teker herkes dağıldı. (KSİ, s. 323)
- teker teker geldiler Fakinin elini öptüler. (KSİ, s. 363)
-teker teker geldiler Fakinin elini öptüler. (KSİ, s. 363)
-teker teker hayranlıkla bakarken.... (KSİ, s. 225)
- Gökyüzünde kartallar yanyana, üstüste kartallar, uzak göklerde teker teker tortop olarak.... (KSİ, s. 433)
-kasabalarını teker teker dolaşılıyor.... (KSİ, s. 380)

2.1.5. Ünlemlerle Oluşturulmuş İkilemeler

35 örnekte görülür:

- Aaah, aaah! (KSİ, s. 210)
-aaah, aah Poyraz kardeşim... (KSİ, s. 198)
-aah ah!...(2) (KSİ, s. 294)
-Allah Allah sesleri... (KSİ, s. 331)
- Allah Allah! (2) (KSİ, s. 280)
- Allah Allah, bir yaşıma daha girdim. (KSİ, s. 172)
- Allah Allah (2) (KSİ, s. 286)
- ...eyvah eyvah! demişler. (KSİ, s. 46)
- Maşallah, maşallah! (KSİ, s. 46)
- Maşallah, maşallah(KSİ, s. 45)
- Maşallah, maşallah.... (KSİ, s. 293)
- Vay alçak vay! (KSİ, s. 293)
- vayvay(3)(KSİ,s. 286)
- Vay yavrular vay. (KSİ, s. 297)
- Vah kızım vah! (3) (KSİ, s. 324)
- Vah dünya güzelim vah.... (2) (KSİ, s. 324)
- “Vah, dünya güzeli kızım vah!” (KSİ, s. 325)
- “Vaaah yavrum vah!” dedi. (KSİ, s. 161)

-boynunda dolaş ha dolaş ediyor.... (KSİ, s. 207)
- Vah vah! dedi Kazım Ağaefendi... (KSİ, s. 189)
- Vah vah! demek Osmanlıda hiç asker kalmamış (KSİ, s. 189)
- Vah vah! (KSİ, s. 189)
- Vah, vah! dedi gene... (KSİ, s. 190)
- “Vah, vah” dedi Poyraz. (KSİ, s. 92)
- Vah vah! dediler balıkçılar,..... (KSİ, s. 28)
- Vah, vah!(KSİ, s. 391)
- Vah, vah, vaaah! (KSİ, s. 391)
- diye yüklen ha yüklen ettiler. (KSİ, s. 283)
- dolaş ha dolaş ediyor... (KSİ, s. 147)

2.1.6. “Mi” Soru Ekiyle Pekiştirme Amaçlı Kurulmuş İkilemeler

2 örnekte görülür. Örneklerin tamamı zarf görevinde kullanılmıştır:

- hiç mi hiç anımsamıyor. (KSİ, s. 234)
- hiç mi hiç evlenmeye niyeti yoktu. (KSİ, s. 447)

2.1.7. Fiil Çekim Eki Almış Olan İkilemeler

2.1.7.1.Fiilimsi İle Oluşturulmuş İkilemeler

2.1.7.1.1. Zarf Fiil Eki Almış İkilemeler

93 örnekte görülür:

-İsmail ağzını açıp açıp kapatıyor. (KSİ, s. 404)
-ellerini açıp açıp kapatıyordu. (KSİ, s. 443)
- Ellerini açıp açıp kapatıyorlardı. (KSİ, s. 280)
-kanların aka aka taşımaysaydın.... (KSİ, s. 386)
-bacağından kan aka aka doktora taşımışsın. (KSİ, s. 384)
-senin kanın aka aka bedenin boşalacak... (KSİ, s. 386)
- İçi alıp alıp verdi. (KSİ, s. 140)
-sırça sarayı anlata anlata bitiremezlerdi. (KSİ, s. 152)
- Araya araya çok küçük....bir elekde buldular. (KSİ, s. 174)
-seke seke, atlaya atlaya gidip..... (KSİ, s. 433)
- Korkusu aza aza nereye varacaktır? (KSİ, s. 449)
- Gizli gizli birbirlerine bakıp bakıp gülüşüyorlardı. (KSİ, s. 489)
- Nişancıya bakıp bakıp gülüyordu. (KSİ, s. 255)
- bastonuna basa basa yürüdü. (KSİ, s. 411)
- Ayaklarının ucuna basa basa oradan uzaklaştılar. (KSİ, s. 296)
- O yöne bastonuna basa basa yürüdü. (KSİ, s. 409)

-"Kızdır" dedi Melek Hatun bastıra bastıra... (KSİ, s. 64)
- Ellerini yere bastıra bastıra ayağa kalktı.... (KSİ, s. 402)
- Bu kavalı kendini bildi bileli mi çalıyordu... (KSİ, s. 357)
-onu bırakmak ölümü bile bile kabul etmek demektir. (KSİ, s. 171)
- Yapamayacağını bile bile veryansın ediyordu. (KSİ, s. 210)
-destan söyleye söyleye, kaval çala çala, birkaç yılda, çoluk çocuk yürüyerek gelmiş. (KSİ, s. 477)
-çalışa çalışa o kasabaya kadar geldik.... (KSİ, s. 490)
- iskelenin üstünden kayalara çarpa çarpa yere düşüyor, boylu boyunca toprağa serpiliyordu. (KSİ, s. 146)
-avuçlarıyla çarpa çarpa yüzünü yudu. (KSİ, s. 380)
-nar gövdelerine çarpa çarpa koştı. (KSİ, s. 55)
- ...merdiven çıkı çıkı... (KSİ, s. 62)
-ölülerle birlikte çırpına çırpına akıyorlar... (KSİ, s. 332)
-zizak çize çize, oraya buraya çavarak denizin üstüne gittiler... (KSİ, s. 254)
- çoğala çoğala, adayı ağzına kadar, iğne atsan yere düşmeyecek... (KSİ, s. 18)
- Ağaefendi bastonuna çöke çöke zeytinliğe girdi... (KSİ, s. 409)
- Biçer Allah deyu deyu. (KSİ, s. 91)
- dolaşa dolaşa bizde hal kalmadı. (KSİ, s. 47)
-denizlerde dolaşa dolaşa... (KSİ, s. 493)
- döne döne dört yana baktı. (KSİ, s. 213)
- döne döne onun baktığı yere bakıyordu. (KSİ, s. 213)
- Döne döne bir duvara çarptı... (KSİ, s. 145)
- döne döne bütün denizi gözden geçirdi. (KSİ, s. 84)
- sağa sola, öne arkaya, döne döne..... adayı, denizleri seyrettiler. (KSİ, s. 302)
-döne döne gelen kum hortumlarından göz gözü görmüyor. (KSİ, s. 331)
-dönüp dönüp adaya baktı. (KSİ, s. 376)
- Durup dururken,.... (KSİ, s. 145)
- İsmail, durup durup Çorbacı Eliaya getiriyordu sözü. (KSİ, s. 399)
-geçe geçe....(KSİ, s. 225)
- buraya geldi geleli... (KSİ, s. 41)
-geldi geleli hiç yüzü gülmüyordu.... (KSİ, s. 416)
- Adaya geldi geleli.... (KSİ, s. 312)
- Adaya geldi geleli.... (KSİ, s. 375)
-ev geze geze (KSİ, s. 62)
- Kız eve girip girip çıkıyor... (KSİ, s. 112)

- onlar gitti gideli her sabah çınarları altına geliyor.... (KSİ, s. 240)
- O gitti gideli de ne maaş aldım ne bir şey. (KSİ, s. 230)
-Van denizini göre göre deryalar kaptanı... (KSİ, s. 266)
-güle güle git. (KSİ, s. 493)
- al paramı da güle güle git. (KSİ, s. 53)
-güle güle çocuklar... (KSİ, s. 486)
- Güle güle (2) (KSİ, s. 444)
- Güle güle efendim. (KSİ, s. 444)
- Güle güle gidin de, güle güle gelin. (KSİ, s. 380)
- Güle güle giyin.... (KSİ, s. 109)
- Güle güle Nişancı... (KSİ, s. 482)
- Güle güle oğlum. (KSİ, s. 429)
- Varsın güle güle gitsinler. (KSİ, s. 239)
-kan ıçe ıçe kana doymamış. (KSİ, s. 443)
- Başını kaldırıp indire indire suyunu içti. (KSİ, s. 348)
-şahadet parmağı, durmadan inip inip kalkıyordu. (KSİ, s. 197)
- Karnı inip inip kalkıyor. (KSİ, s. 433)
- Ben de kaça kaça burasını buldum. (KSİ, s. 263)
- Yirmi yıl kaça kaça adım askere çıkmıştı. (KSİ, s. 264)
- Başını kaldırıp kaldırıp.... (KSİ, s. 283)
- Çeşmeden kana kana bir su içti.. (KSİ, s. 312).
- konaklaya konaklaya evine ancak iki buçuk günde gelebildi. (KSİ, s. 129)
- Konuşa konuşa zeytinli koyağın dibine geldiler... (KSİ, s. 105)
- Van şehri oldu olalı bir su gibi parmaklardan akardı. (KSİ, s. 142)
-balık kokularını saça saça teknesine uçuyor da.... (KSİ, s. 380)
- seke seke yürüdü... (KSİ, s. 118)
-seke seke, atlaya atlaya gidip.... (KSİ, s. 433)
- herkes seve seve bu güzel şehrini, cennetini bıraktı gitti. (KSİ, s. 156)
-insanlara sora sora usanmışlar.... (KSİ, s. 342)
- buraya köy köy türkü söyleye söyleye geldim. (KSİ, s. 304)
-destan söyleye söyleye, kaval çala çala, birkaç yılda, çoluk çocuk yürüyerek gelmiş. (KSİ, s. 477)
-dudaklarını sündüre sündüre uyuyordu. (KSİ, s. 169)
-kamaraya tutuna tutuna öne gitti. (KSİ, s. 433)
-çizmelerine vura vura dolaşılıyor.... (KSİ, s. 291)
- Ayağını taban tahtalarına vura vura, tepeden tırnağa öfkeye kesmiş.... (KSİ, s. 236)

- yalpalaya yalpalaya dışarıya çıktı. (KSİ, s. 96)
- Bu kavalı, yapıldı yapıları, kimse senin gibi çalmamıştır. (KSİ, s. 357)
-kuşları yara yara kayalığın dibine ancak gelebildi... (KSİ, s. 349)
- kırmızı barbunileri yiye yiye şışti... (KSİ, s. 83)
- Kabak çiçeği yiye yiye çiçek kokacağım. (KSİ, s. 256)
- kayalıklardan yuvarlana yuvarlana düştü öldü. (KSİ, s. 28)
- Yürüye yürüye iskeleye geldiler. (KSİ, s. 446)

2.1.7.1.2. Sıfat Fiil Eki Almış İkilemeler

4 örnekte görülür:

- o kuşu arayan arayana. (KSİ, s. 346)
-battı batacak vapuru anlatıyordu. (KSİ, s. 326)
- koşar koşar fişek bağlamıştı bütün bedenine. (KSİ, s. 137)
-Poyraza da iki livar dolusu oynar oynar balık getirmişti. (KSİ, s. 482)

2.1.8. Haber Kipi İle Kurulmuş İkilemeler

2.1.8.1. Belirli Geçmiş Zaman Eki Almış İkilemeler

8 örnekte görülür:

- Durup bize baktılar baktılar... (KSİ, s. 490)
-bir ışıldadı bir ışıldadı... (KSİ, s. 195)
- Ağzından bir, "buldum buldum" çıktı. (KSİ, s. 23)
- Güneşe gelen mercan çaktı çaktı söndü. (KSİ, s. 168)
-saray doldu doldu boşaldı. (KSİ, s. 359)
- Şehrin yöresini döndü döndü... (KSİ, s. 147)
- Van kalesi gözden yitinceye kadar arkasına döndü döndü baktı. (KSİ, s. 154)
- Ölünceye kadar başını kaldırdı kaldırdı bize baktı. (KSİ, s. 378)

2.1.8.2. Şart Eki Almış İkilemeler

2 örnekte görülür:

- olsa olsa bu ulu ormanın içinde yaşardı. (KSİ, s. 344)
-o kuş yaşasa yaşasa böyle bir yerde yaşar.... (KSİ, s. 350)

2.1.8.3. Şimdiki Zaman Eki Almış İkilemeler

3 örnekte görülür:

- Nişancı çırpınıyor çırpınıyor... (KSİ, s. 281)
- Baytar dinliyor dinliyor... (KSİ, s. 147)
- Taşıyor taşıyor bitiremiyor. (KSİ, s. 293)

2.1.8.4. Emir Kipi Almış Olan İkilemeler

2 örnekte görülür:

- beğen beğen, beğendiğini al. (KSİ, s. 238)
-beğen beğen beğendiğini de al. (KSİ, s. 383)

2.1.8.5. İki Farklı Haber Kipiyle Oluşturulmuş İkilemeler**13 örnekte görülür:**

- Ortalık nerdeyse ağardı ağaracak. (KSİ, s. 296)
- Gün battı batacak... (KSİ, s. 49)
-pembe bir renk cümbüşünde battı batacaktı. (KSİ, s. 67)
- Yalnız burnun kocaman, dışarı çıktı çıkacak. (KSİ, s. 174)
-içeriye girdi girecek, korkuyor. (KSİ, s. 245)
- O gün bugündür, tanyerleri ışıldı ışıyacak..... (KSİ, s. 338)
-bir de tanyerleri ışıldı ışıyacak... (KSİ, s. 157)
- Tanyeri ışıldı ışıyacak... (KSİ, s. 311)
-gün ışıldı ışıyacak gökten bir hışıltı koptu. (KSİ, s. 355)
- Karanlık kavuştu kavuşacak.... (KSİ, s. 367)
- Şeftaliler oluştı oluşacak. (KSİ, s. 217)
- Eli kulağında, olgunlaştı olgunlaşacak. (KSİ, s. 168)
-öldüm öleceğim.... (KSİ, s. 392)

2.2. Zıt Anlamlı Sözcüklerle Oluşturulan İkilemeler**27 örnekte isim görevinde görülür:**

-altına üstüne, yanına yönüne uzun uzun baktı.... (KSİ, s. 226)
- Yedi denizlerin altını üstünü bilirdi. (KSİ, s. 124)
-renklerin değişmesini, azalıp çoğalmasını.... (KSİ, s. 216)
- Belki bugün yarın demez hemen gelir. (KSİ, s. 206)
-gecesini gündüzünü birbirine katmıştı. (KSİ, s. 331)
- ... kadın erkek, çoluk çocuk, genç yaşlı.. (KSİ, s. 142)
- çoluk çocuk, genç yaşlı kayalıkların altına toplanmıştı. (KSİ, s. 151)
- kadın erkek, genç yaşlı sarayın yöresini almışlar.... (KSİ, s. 361)
-çoluk çocuk,hasta, genç yaşlı adalara gelip dönüyorlardı. (KSİ, s. 36)
- İç*İ* dışı ince bir nane kokusuna kesti. (KSİ, s. 112)
- İçim dışım deniz kokuyor. (KSİ, s. 29)
- baştan aşağı, içini dışını ışıkla yıkayarak.... (KSİ, s. 51)
- Bıkıp usanmadan eve giriyor çıkıyor, evin içini dışını hayranlıkla seyrediyordu. (KSİ, s. 227)
- insanın içinin dışının tepeden tırnağa denize kestiğini... (KSİ, s. 27)

- Kadın erkek, çoluk çocuk.... (KSİ, s. 363)
- ... kadın erkek, çoluk çocuk, genç yaşlı.. (KSİ, s. 142)
- kadın erkek, genç yaşlı sarayın yöresini almışlar.... (KSİ, s. 361)
-çoluk çocuk, kadın erkek kırmaya başlıyorlardı. (KSİ, s. 341)
- Çoluk çocuk, kadın erkek.... (KSİ, s. 202)
- hayal meyal yanyana oturmuş karı kocayı seçebildi. (KSİ, s. 296)
-mengilerde kız erkek öyle dönerler,.... (KSİ, s. 38)
-olana bitene bakıyor, kesik kesik soluk alıyor..... (KSİ, s. 373)
- onun ölüm kalım, bekleme macerasını yaşadı. (KSİ, s. 245)
-öteberileri evlere taşımaya başladılar. (KSİ, s. 181)
-öteberilerin içinde.... (KSİ, s. 181)
-yeri göğü birbirine katan kadın... (KSİ, s. 122)
- yer gök çiçeğe keser. (KSİ, s. 304)

22 örnekte sıfat görevinde kullanılır:

-halka halka oynayan, açılıp kapanan ipiltilerdeydi. (KSİ, s. 315)
- Şimdi asağı yukarı bütün Anadolu böyle. (KSİ, s. 89)
- Çukurova baştan asağı ormanlık.... (KSİ, s. 336)
-bağırıp çağırın, bir oturup bir kalkan.... (KSİ, s. 274)
- büyük küçüklü hazeran sepet.... (KSİ, s. 167)
- Ve gökyüzü, renk renk, tür tür, büyük küçüklü kuşlarla gittikçe doluyordu. (KSİ, s. 372)
-uzaklardan gelir gibi duyulur duyulmaz bir ses gelmiş. (KSİ, s. 337)
-çimenliğin üstü genç yaşlı.....insanlarla doldu. (KSİ, s. 255)
- hızlı hızlı gidip gelen Nişancıyı gösterdi. (KSİ, s. 283)
-köylülerle hemen kaynaşmış, icli dışlı olmuş.... (KSİ, s. 407)
-irili ufaklı mercanla dolu. (KSİ, s. 214)
-yanyana kayıklar, irili ufaklı tekneler çekilmişti. (KSİ, s. 234)
- Bütün bu olup bitenden habersiz Musa Kazım Ağa efendi.... (KSİ, s. 377)
- ... sağındaki solundaki kayalıklara çarpıp duruyor... (KSİ, s. 120)
- ... tepeden tırnağa yalıma kesilmiş... (KSİ, s. 139)
-ilerde tepeden tırnağa apak çiçeğe durmuş ağaç gözüne çarptı... (KSİ, s. 337)
-tepeden tırnağa, delik deşik, kalbur gibi.... (KSİ, s. 439)
-tepeden tırnağa apak durmuş ağaca bile... (KSİ, s. 200)
- Tepeden tırnağa çiçek açmış ulu armut ağacının... (KSİ, s. 50)
- Tepeden tırnağa sarı, sarıasmalar da sökün ettiler. (KSİ, s. 372)

-Tepeden tırnağa sevinç olmuş çıkmıştı. (KSİ, s. 353)

-... yanıp sönen... (KSİ, s. 140)

89 örnekte zarf görevinde kullanılır:

-...sağa sola, asağı yukarı öyle çabuk dalgalanamıyor... (KSİ, s. 333)

-...ahşap evlerin asağı yukarı hepsi renk renk boyanmış... (KSİ, s. 232)

-...baştan asağı sıvazladı, okşadı. (KSİ, s. 323)

-...baştan asağı, içini dışını ışıkla yıkayarak.... (KSİ, s. 51)

-...baştan asağı.....nakışlarla bezenmişti. (KSİ, s. 391)

-.....başından sonuna kadar.... (KSİ, s. 494)

-... evi baştan asağı sildi süpürdü... (KSİ, s. 129)

-.....çakıp söndükten sonra baştan asağı ipiltiye kesti. (KSİ, s. 342)

-.....evi baştan sona birkaç kez dolaştı. (KSİ, s. 227)

-.....giyitleri baştan asağı balık pullarına bulanmış geliyor.... (KSİ, s. 380)

-Kavali kınından çıkardı, baştan asağı okşar gibi sıvazladı. (KSİ, s. 334)

-Karlara bata çıka yukarıya bir süre yürüdü..... (KSİ, s. 368)

-... o biter bitmez... (KSİ, s. 493)

-.....gözleri çakıp sönyordu. (KSİ, s. 482)

-Kızın eli ona değer değmez.... (KSİ, s. 380)

-... düşe kalka taşlı çığırden kayalığın doruğuna çıktı. (KSİ, s. 111)

-.....düşe kalka iskeleye geldiler.... (KSİ, s. 55)

-.....merdiveni düşe kalka karanlıkta çıktı. (KSİ, s. 415)

-Sultan onlara, düşe kalka koşacak, eli ayağı tutmayacak , onları görür görmez, yere yığılıverecek. (KSİ, s. 130)

-Er geç dönecekler. (KSİ, s. 155)

-..... gece gündüz durmadan at sürdü. (KSİ, s. 362)

-.....gece gündüz başının etini yemedim mi? (KSİ, s. 476)

-.....gece gündüz çalıştırılıp..... (KSİ, s. 424)

-.....gece gündüz otluyordur. (KSİ, s. 433)

-.....Kafkasyayı gece gündüz dinlemişti. (KSİ, s. 311)

-...iskeleye çoluk çocuk, genç yaşlı yığılıştılar. (KSİ, s. 255)

.... bin pınarlı dağı, uzun uzun her bir şeyiyle kuşuyla kurduyla, börtü böceğiyle anlatıyordu gidip gelerek. (KSİ, s. 80-81)

-Gün atncaya kadar gidip gelerek Zehraların evlerinin önünde durarak gitti geldi. (KSİ, s. 311)

-Üç gündür evlere gire çıka... (KSİ, s. 256)

-.....küme küme kuşlar konup kalkıyordu. (KSİ, s. 253)

- Birden ne oldu ne olmadı kuşlar ikiye ayrıldı. (KSİ, s. 349)
-çıvgınlar sağdan soldan, önden arkadan saldırdı. (KSİ, s. 209)
- sağa sola, öne arkaya, döne döne..... adayı, denizleri seyrettiler. (KSİ, s. 302)
-sağa sola, öne arkaya döndükçe kuşlara çarpıyordu. (KSİ, s. 349)
-sabahtan akşama kadar, yukarda çalışan adama bakmış kalmış. (KSİ, s. 142)
- Sabahtan akşama tarhana çorbası içen... (KSİ, s. 388)
-sağa sola.... baktılar. (KSİ, s. 334)
- ... sağa sola gitmiş... (KSİ, s. 144)
- ... sağa sola sallandı. (KSİ, s. 141)
- sağa sola şaşkınlıkla baktı... (KSİ, s. 147)
- sağa sola, öne arkaya, döne döne..... adayı, denizleri seyrettiler. (KSİ, s. 302)
- tepenin üstündeki kümbet..... sağa sola sallanıyordu. (KSİ, s. 156)
-sağa sola sallandı..... (KSİ, s. 477)
-sağa sola, öne arkaya döndükçe kuşlara çarpıyordu. (KSİ, s. 349)
-sağa sola bakamadan..... (KSİ, s. 477)
-bir süre sağa sola sallanarak sarılı kaldılar... (KSİ, s. 386)
-elini kolunu sallayarak sağa sola gidiyor... (KSİ, s. 328)
-sağa sola, aşağı yukarı öyle çabuk dalgalanamıyor... (KSİ, s. 333)
- Bir de canlı, sağa sola var gücüyle atlıyor... (KSİ, s. 168)
- Biraz sağa sola sallandı..... (KSİ, s. 386)
- Sağa sola yorgun bakıyordu. (KSİ, s. 11)
-çıvgınlar sağdan soldan, önden arkadan saldırdı. (KSİ, s. 209)
- Adam sağına soluna dönerek.... (KSİ, s. 73)
- ... sağına soluna bakmadı. (KSİ, s. 149)
- bir sağına soluna..... baktı. (KSİ, s. 357)
-sağına soluna bakmadan kapıya yürüdü. (KSİ, s. 149)
- Nişancı sağına soluna bakındı... (KSİ, s. 117)
- Sağına soluna acı içinde dönerken... (KSİ, s. 147)
- Tepeden tırnağa ürperdi.... (KSİ, s. 308)
- ... tepeden tırnağa ürperdi. (KSİ, s. 66)
- bir süre tepeden tırnağa baktı. (KSİ, s. 103)
- tepeden tırnağa çıngışarak ilk olarak duydu.... (KSİ, s. 106)
- tepeden tırnağa ışıkla donanmış gemileri... (KSİ, s. 64)
- tepeden tırnağa... Poyraz'ı süzdü. (KSİ, s. 218)
- bedeni tepeden tırnağa sızlıyordu. (KSİ, s. 250)

- donmuş kalmış hiç kıpırdamadan adamı tepeden tırnağa süzüyordu. (KSİ, s. 194)
- tepeden tırnağa sevince kesmiş... (KSİ, s. 51)
- tepeden tırnağa mutluluğa bakıp çıkmamıştı. (KSİ, s. 370)
- tepeden tırnağa ter içinde kaldı. (KSİ, s. 287)
-bedeni tepeden tırnağa çıngıştı. (KSİ, s. 380)
-bakışlarıyla tepeden tırnağa okşuyordu. (KSİ, s. 377)
-beni tepeden tırnağa donat desem.... (KSİ, s. 206)
-insanlar tepeden tırnağa sevince kesti. (KSİ, s. 319)
-tepeden tırnağa çıngıştı. (KSİ, s. 196)
-tepeden tırnağa okşuyordu. (KSİ, s. 431)
- Ayağını taban tahtalarına vura vura, tepeden tırnağa öfkeye kesmiş.... (KSİ, s. 236)
- Birden tepeden tırnağa her yerinin sızladığını duyumsadı. (KSİ, s. 402)
-tepeden tırnağa deniz oldum(KSİ, s. 29)
- Karşısındaki acılı yüz Poyrazı tepeden tırnağa ürpertti. (KSİ, s. 52)
- Nişancı Veli tepeden tırnağa, her nereye baksa bir tapınmada bir hayranlıkta deviniyordu. (KSİ, s. 98)
- Poyrazın bedeni tepeden tırnağa, yıldırım çarpmışçasına çıngıştı. (KSİ, s. 323)
- Tepeden tırnağa çiçeğe durmuş... (KSİ, s. 411)
- Tepeden tırnağa ter içinde kalmıştı. (KSİ, s. 262)
- Tepeden tırnağa ürperdi. (KSİ, s. 296)
-üç gün üç gece çaldı. (KSİ, s. 361)
-üç gün üç gece kaval çalacaksın. (KSİ, s. 360)
- Şenlik üç gün üç gece sürdü. (KSİ, s. 365)
- Yarı uykuda yarı uyanık dalmışken... (KSİ, s. 354)
- Yerden göğe kadar hakkın var. (KSİ, s. 386)

22 örnekte ikilemeler çekimli fiil görevinde görülür:

- Suyun üstüne batıp çıkıyorlar. (KSİ, s. 332)
-kıvılcım buğusunun içine battı çıktı. (KSİ, s. 370)
-adamın karartısı da bir görünüp bir yitiyor.... (KSİ, s. 331)
- Karartılar bir süre geldi gitti, gitti geldi. (KSİ, s. 331)
- Poyraz hızlanarak yavaşlayarak gitti geldi, geldi gitti. (KSİ, s. 376)
-evlerinin önünden gelip gidiyordu. (KSİ, s. 209)
-cennete de gider gelir. (KSİ, s. 346)
- hızla gidip geliyordu. (KSİ, s. 291)
-arada tabancaya bir göz atarak gidiyor geliyor.... (KSİ, s. 290)

- akşamlara kadar evlere girdi çıktı. (KSİ, s. 255)
-öteki eve girdiler çıktılar. (KSİ, s. 61)
-savaşlara girdim çıktım. (KSİ, s. 379)
- Bıkıp usanmadan eve giriyor çıkıyor, evin içini dışını hayranlıkla seyrediyordu. (KSİ, s. 227)
- Eve herkes giriyor çıkıyor... (KSİ, s. 227)
- Bunca savaşa girmiş çıkmış... (KSİ, s. 206)
- akşama kadar gitti geldi. (KSİ, s. 282)
-eli tabancasına gitti geldi. (KSİ, s. 442)
-suyu da otlayarak fırdalayı gitti geldi. (KSİ, s. 397)
-"haydaa kınalı kuşlar" diyerek gitti geldi. (KSİ, s. 254)
-böyle gitti geldi.
- Poyraz hızlanarak yavaşlayarak gitti geldi, geldi gitti. (KSİ, s. 376)
-karanlığın içinden yandılar söndüler (gözler) (KSİ, s. 156)

2.3. Biri Olumlu Biri Olumsuz Anlam İçeren Sözcüklerle Oluşturulan İkilemeler

12 örnekte sıfat görevinde kullanılır:

- ... belli belirsiz bir ada ortaya çıktı. (KSİ, s. 11)
- belli belirsiz bir yeşil. (KSİ, s. 213)
- belli belirsiz uçuk bir yeşil. (KSİ, s. 213)
-belli belirsiz bir değişme oldu. (KSİ, s. 371)
-Lokman Hekimin belli belirsiz karartısını görürler. (KSİ, s. 338)
-bir belli belirsiz turuncunun... (KSİ, s. 216)
- Düzlüğü, renk renk turna tellerinden sağılan ince, belli belirsiz savrulan kıvılcım buğusu aldı. (KSİ, s. 372)
- Sabahın belli belirsiz ilk ışıkları.... (KSİ, s. 447)
-duyulur duyulmaz ölü bir sesle sordu. (KSİ, s. 396)
-duyulur duyulmaz bir sesle başladı. (KSİ, s. 327)
- İsmailden duyulur duyulmaz bir ses çıktı. (KSİ, s. 404)
- Lena duyulur duyulmaz bir sesle. (KSİ, s. 43)

1 örnekte çekimli fiil görevinde kullanılır:

- Ne olur, ne olmaz.... (KSİ, s. 194)

88 örnekte zarf görevinde kullanılır:

- Kovanı açar açmaz da kapattı... (KSİ, s. 304)
- Tencerenin kapağını açar açmaz.... (KSİ, s. 449)
- Kutunun kapağı açılır açılmaz da.... (KSİ, s. 406)

- Tencereler açılır açılmaz... (KSİ, s. 451)
-bakar bakmaz gözlerini kapadı.... (KSİ, s. 355)
- Aşağıya bakar bakmaz şaşkınlığa uğradı... (KSİ, s. 315)
- ... buraya ayak basar basmaz. (KSİ, s. 181)
- karaya ayak basar basmaz..... hüngürdemeye başlıyorlardı. (KSİ, s. 179)
- İzmirde karaya ayak basar basmaz çeşmelere korktular. (KSİ, s. 179)
- Birinci Dünya Savaşı başlar başlamaz... (KSİ, s. 228)
- ... belli belirsiz gülümsediler. (KSİ, s. 192)
- ... Süphandağı belli belirsiz, ince bir pus gibi gözüküp yitiyordu. (KSİ, s. 139)
- belli belirsiz akıyordu. (KSİ, s. 17)
- belli belirsiz alıp götürüyordu.... (KSİ, s. 225)
- dağ belli belirsiz sallanıyordu. (KSİ, s. 71)
-belli belirsiz de gülümsüyordu. (KSİ, s. 338)
- ...menevişli denizde belli belirsiz bir yitiyor... (KSİ, s. 12)
- ...sözlerini bitirir bitirmez kalktı. (KSİ, s. 226)
- Alacakaranlıkta bir kayık gördüm belli belirsiz... (KSİ, s. 12)
- Kayık belli belirsiz sallanıyordu. (KSİ, s. 11)
- Yüzü belli belirsiz kızardı. (KSİ, s. 191)
- Zehra belli belirsiz gülümsedi... (KSİ, s. 379)
- Kahvaltı bitir bitirmez Ağaefendi kalktı. (KSİ, s. 408)
- Merhemleme bitir bitirmez İsmail gözlerini açtı..... (KSİ, s. 406)
- Poyraz, sözünü bitirir bitirmez... (KSİ, s. 417)
- Motor çalışır çalışmaz eli tabancasına gitti... (KSİ, s. 197)
- çeker çekmez de ayağa fırladı. (KSİ, s. 102)
- O çıkır çıkmaz da Üzeyir Han.. (KSİ, s. 438)
- ... çıkır çıkmaz da dışarıya bir göz gezdirdiler. (KSİ, s. 112)
-çıkır çıkmaz da koşarcasına geldi... (KSİ, s. 414)
-çıkır çıkmaz da göğe baktı. (KSİ, s. 344)
- Çıkır çıkmaz da bir ince çimenliğe düştü. (KSİ, s. 342)
- ... çözülür çözülmez de yana yattı... (KSİ, s. 141)
-bir kanadının ucunu suya değdirir değdirmez... (KSİ, s. 43)
- der demez..... (KSİ, s. 101)
- Der demez de pişman oldu.... (KSİ, s. 185)
- Der demez de tetiğe bastı.... (KSİ, s. 262)
- Gün doğar doğmaz da Usonun elinde işlemeli kavalı işildadı. (KSİ, s. 331)

-sakalının ucuna dokunur dokunmaz çekti. (KSİ, s. 315)
-doldurur doldurmaz da ateşe başladı. (KSİ, s. 262)
- Poyrazın ağzından Abbas sözcüğü dökülür dökülmez adamın yüzü kırıştı. (KSİ, s. 23)
- Sesi duyar duymaz aklına..... düştü. (KSİ, s. 296)
- Sesi duyar duymaz içine bir sevinç geldi oturdu. (KSİ, s. 355)
- o da son solukta, duyulur duyulmaz, emanet dedi... (KSİ, s. 402)
-portakalları alaca düşer düşmez, sararır sararmaz yemeye başladı. (KSİ, s. 37)
-düşer düşmez de..... gelmeye başladı. (KSİ, s. 349)
- Yola düşer düşmez de stranlar klamlar söylemeye başladı. (KSİ, s. 355)
- O gider gitmez hep birden turnalar da uçtular..... (KSİ, s. 350)
-gider gitmez de dönerseniz... (KSİ, s. 423)
- ... girer girmez... (KSİ, s. 131)
-girer girmez o beş kişi ayağa kalktı.... (KSİ, s. 448)
-yataklarına girer girmez uyudular. (KSİ, s. 335)
- Girer girmez de (KSİ, s. 251)
- Adamı görür görmez gözleri çakmak çakmak oldu. (KSİ, s. 20)
- Sultan onlara, düşe kalka_koşacak, eli ayağı tutmayacak , onları görür görmez, yere yığılıverecek. (KSİ, s. 130)
-evi gösterir göstermez tepeye gel. (KSİ, s. 195)
-baharın ucu gözükür gözükmez.... (KSİ, s. 370)
- Gün ışır ışımaz da ayağa kalktı. (KSİ, s. 349)
- Gün ışır ışımaz.... (KSİ, s. 344)
- Vasili çayını bir solukta içer içmez ayağa kalktı... (KSİ, s. 13)
- ... iner inmez de sıcaktan kavrulmuşlar... (KSİ, s. 65)
-iner inmez de uçarcasına gene yaylar çiziyorlardı. (KSİ, s. 333)
- ...iner inmez de aynı hızla göğşe çıkıyor... (KSİ, s. 43)
- Kaldırır kaldırmaz da.... (KSİ, s. 316)
- kalkar kalkmaz da elini tabancasının üstüne koydu... (KSİ, s. 281)
- kalkar kalkmaz karşısında Süphandağını buldu. (KSİ, s. 138)
- o kalkar kalkmaz.... (KSİ, s. 418)
- kapatır kapatmaz da hemen kovanlardan uzaklaştık. (KSİ, s. 304)
-konar konmaz da kalktılar. (KSİ, s. 254)
- Tepsi masaya konar konmaz da... (KSİ, s. 491)
- Başını yastığa kor komaz da uyudu. (KSİ, s. 270)
-koyar koymaz da çekilip ateş ettiğini.... (KSİ, s. 261)
- oturur oturmaz başını önüne eğdi. (KSİ, s. 226)

-yere oturur oturmaz..... (KSİ, s. 337)
-O, oturur oturmaz..... (KSİ, s. 418)
-oturur oturmaz kahveler bile söylenmeden geldi. (KSİ, s. 437)
-oturur oturmaz.... (KSİ, s. 475)
- Onlar oturur oturmaz.... (KSİ, s. 257)
-portakalları alaca düşer düşmez, sararır sararmaz yemeye başladı. (KSİ, s. 37)
- sözlerini söyler söylemez çabucak eve gitti.... (KSİ, s. 48)
-susar susmaz da öne doğru gidiyor..... (KSİ, s. 347)
-elini uzatır uzatmaz geriye çekti. (KSİ, s. 315)
- Tekne yanaşır yanaşmaz da atladı... (KSİ, s. 84)
- ... yatar yatmaz uyudu. (KSİ, s. 130)
-adalılar yemeklerini yer yemez çınarların altına çoluk çocuk geliyor... (KSİ, s. 328)
-yemeği yer yemez yattılar. (KSİ, s. 26)
- Nişancı yemeğini yer yemez, doğru yatağa. (KSİ, s. 270)
- elimi yüzümü yıkar yıkamaz..... (KSİ, s. 256)

2.4. Yakın Anlamlı Sözcüklerle Oluşturulan İkişemeler

71 örnekte isim görevinde kullanılır:

-ağzını yüzünü yıkadı.... (KSİ, s. 412)
-akıl sır ermez Kavlakzadeye. (KSİ, s. 446)
- akla hayale gelmeyecek düşler kurdular. (KSİ, s. 30)
- atıyla itiyle yese bitiremez. (KSİ, s. 88)
- Araplar, bütün atıyla itiyle, çoluğu çocuğuyla alıp çöle mi götürmüşlerdi? (KSİ, s. 24)
- odunların altındaki çalı çırpıyı tutuşturmak için çaktı.... (KSİ, s. 204)
-kilitli odalarda kalmış çanak çömlek.... (KSİ, s. 291)
-gözünü daldan budaktan esirgemeyen... (KSİ, s. 154)
-deli divane olacaklar. (KSİ, s. 440)
- Meraktan deli divane olmuş Al, Çavuş onu iskelede buldu. (KSİ, s. 271)
-olduğu yerde durup kalması uzun sürdü. (KSİ, s. 384)
- üstelik de sevinçlerinden düğün bayram ederler. (KSİ, s. 38)
-Nişancı Veliyi el kol işaretiyle çağırды, o da Poyrazın işaretini görür görmez..... (KSİ, s. 285)
-beni size, ele aleme rezili rüsvay eyledi... (KSİ, s. 384)
-eli ayağı titreyerek eve yollandı. (KSİ, s. 377)
-eli ayağı titreyerek merdivenleri çıktı.... (KSİ, s. 412)
- Sultan onlara, düşe kalka koşacak, eli ayağı tutmayacak , onları görür görmez, yere yığılıverecek. (KSİ, s. 130)

- ... eli ayağı olmayan asker kaçağı... (KSİ, s. 134)
- onun eli ayağı birbirine dolaşiyor... (KSİ, s. 218)
-eli ayağı titreyerek eve yollandı. (KSİ, s. 377)
-eli ayağı titriyordu. (KSİ, s. 294)
-elini kolunu sallayarak sağa sola gidiyor... (KSİ, s. 328)
-eli ayağı titriyordu. (KSİ, s. 288)
- Eli ayağı titreyerek merdiveni koşarak indi... (KSİ, s. 412)
-herkes elini yüzünü yudu. (KSİ, s. 449)
-elini yüzünü yudu.... (KSİ, s. 447)
- Elini yüzünü yıkarken onu gördüler. (KSİ, s. 397)
- Eşi manendi olmayan bir balıkçıdır. (KSİ, s. 288)
- evleri barkları... bomboş kalmış... (KSİ, s. 121)
- fakir fukaranın derdine derman oluyorsunuz. (KSİ, s. 217)
- Ele avuca sığmıyorlar. (KSİ, s. 318)
- bir hayranlık ışıltısının gelip geçtiğini gördü. (KSİ, s. 275)
- Günler aylar geçtikçe de.... (KSİ, s. 431)
- Kadir kıymet bilmez. (KSİ, s. 384)
-kapkacaklarını dışarıya çıkarmanın yanına gitti. (KSİ, s. 180)
- Kavun karpuz da cabası. (KSİ, s. 30)
- Kazalardan, belalardan kurtulacak. (KSİ, s. 417)
- Her yöreye göre de kılık kıyafet değiştirirler. (KSİ, s. 284)
- Kılık kıyafetini değiştirmiş. (KSİ, s. 284)
-börtü böceğine küsmüşüm, itine kurduna da. (KSİ, s. 234)
-çocukların ölüsünü kurda kuşa, ite çakala yem ettirmeyen.... (KSİ, s. 405)
-çocukların ölüsünü kurda kuşa, ite çakala yem ettirmeyen.... (KSİ, s. 405)
-karasevdanın dünyayı, kurdu kuşu, börtü böceği büyülediğini.... (KSİ, s. 322)
-bir de kurduyla kuşuyla Sarı Kızı çağırın. (KSİ, s. 39)
-cümle mahlukat, kurt kuş, börtü böcek.... (KSİ, s. 379)
- Bu itin cesedini kurtlar kuşlar, itler yesin. (KSİ, s. 402)
- Sarı Kızı kurtların kuşların,.... arasında görenler... (KSİ, s. 46)
- bin pınarlı dağı, uzun uzun her bir şeyiyle kuşuyla kurduyla, börtü böceğiyle anlatıyordu gidip gelerek. (KSİ, s. 80-81)
- Olanı biteni tane tane, öfkesiz, olduğu gibi anlattı. (KSİ, s. 268)
- ... oraya buraya, yatan adama, eşek arılarına.... (KSİ, s. 16)
-zikzak çize çize, oraya buraya çavarak denizin üstüne gittiler... (KSİ, s. 254)
- Senden para pul da istemem. (KSİ, s. 493)

- ...bir patırtı gürültüdür başını almış gidiyordu. (KSİ, s. 319)
-yüreği pirü pak olanlar duyardı. (KSİ, s. 336)
-beni size, ele aleme rezili rüsvay eyledi... (KSİ, s. 384)
- şenlik şadımanlık eyledi. (KSİ, s. 120)
- Kavalın sesi taşa toprağa.....sinmiş.... (KSİ, s. 319)
-taşın toprağın yüreğini eritir (şarkı, türkü) (KSİ, s. 152)
- Taşını toprağını, otunu çiçeğini.....ille de atlarını. (KSİ, s. 311)
- Taşını toprağını, otunu çiçeğini.....ille de atlarını. (KSİ, s. 311)
- ... tuz buz olup her biri bir yana dağılan... (KSİ, s. 89)
- ucu bucağı gözükmeyen düz bir ovanın.... (KSİ, s. 162)
-ucu bucağı gözükmeyen hurmalığın.... (KSİ, s. 342)
-kemiklerini un ufak ederler. (KSİ, s. 394)
- Üstleri başları dökülüyor... (KSİ, s. 33)
-vatan millet ona vız gelir tırıs gider... (KSİ, s. 444)
- Bir süre yanını yöresini unuttu... (KSİ, s. 261)
- Bizim evden yatak yorgan getirdim. (KSİ, s. 308)
- Yorgan döşek, kapkacak..... aldık. (KSİ, s. 180)
- -.....herkesin ustası yerini yurdunu bırakır.... (KSİ, s. 379)

33 örnekte sıfat görevinde kullanılır:

- Ve perişan, aç susuz, yağmur altında. (KSİ, s. 185)
- ...yanından akıp giden yılanlara... (KSİ, s. 43)
-arada sırada sesi duyulan kuşun sesiydi. (KSİ, s. 374)
- Suyun yüzeyi bağırır çağırır.....askerlerle... (KSİ, s. 332)
-bağırıp çağırır, bir oturup bir kalkan.... (KSİ, s. 274)
- bir deri bir kemikti... (KSİ, s. 135)
-uçsuz bucaksız, çimenli çiçekli bir ova uzanıyordu. (KSİ, s. 353)
-uzun uzun İsmailden, değiş tokuş sürgünlerinden.... konuştu... (KSİ, s. 407)
- Önce şaşırıp donup kalmış ırgatlar.... (KSİ, s. 395)
- İskelenin üstünde durmuş kalmış kadınların.... (KSİ, s. 487)
- Ortada şaşkın durmuş kalmış cerenler birdenbire canlandılar... (KSİ, s. 333)
-buralardan gelip geçen çok da yabancı görmüşlerdi. (KSİ, s. 340)
- Görmüş geçirmiş bir adama benziyordu. (KSİ, s. 182)
- Görmüş geçirmiş bir kişi. (KSİ, s. 437)
- Ortalık günlük güneşlik. (KSİ, s. 211)
- Ortalık günlük güneşlikti. (KSİ, s. 27)

-fakinin ince uzun parmaklarına.... (KSİ, s. 358)
- Düzlükte ince uzun bacakları üstünde..... (KSİ, s. 147)
- bu ıssız adada kimsiz kimsesiz, kimlerin eline bakacak.... (KSİ, s. 308)
-Orta Asyadan kopmuş gelmiş en parlak güneşimizsiniz. (KSİ, s. 272)
- Güneşten kopup gelen ışıklar da mavi esiyor. (KSİ, s. 346)
- Uçsuz bucaksız çöl bozkırın ortasında kaldılar. (KSİ, s. 60)
- Çöl uçsuz bucaksızdı.... (KSİ, s. 320)
-uçsuz bucaksız ovaya götürüp bıraktılar. (KSİ, s. 59)
-uçsuz bucaksız, çimenli çiçekli bir ova uzanıyordu. (KSİ, s. 353)
- Göğe uzamış gitmiş çok hurma bahçeleri gördü. (KSİ, s. 340)
- ...yakıp yıktıkları köylere yerleştirildiler. (KSİ, s. 180)
- Yalın ayak başı kabak bir çocuk sürüsü.... (KSİ, s. 126)
-yanar döner ak benekli tüyleriyle.... (KSİ, s. 253)
- ... yanmış yakılmış.... şehri geliyordu gözlerinin önüne. (KSİ, s. 139)
- yanmış yıkılmış köy... (KSİ, s. 36)
- ...yanmış yıkılmış köyler, kasabalar, bağlar bahçeler görmüş... (KSİ, s. 174)
-yitmiş gitmiş Ağaefendi konuşurken değişmiş.... (KSİ, s. 422)
-yumulmuş kalmış Nişancı Veliyi gördü. (KSİ, s. 242)

44 örnekte zarf görevinde kullanılır:

- Kaldık mı biz de çölün ortasında aç susuz, yalın ayak başı kabak. (KSİ, s. 83)
- O kadar aç yoksul, perişan kaldılar... (KSİ, s. 207)
- Siz de açıkta aç çıplak kalırsınız. (KSİ, s. 288)
-bir patırtı gürültüdür başını almış gidiyordu. (KSİ, s. 319)
- Arada sırada da Türkçe de söylüyordum onlara. (KSİ, s. 304)
- Onu arada sırada bir evden ötekine geçerken.... (KSİ, s. 64)
- arada sırada da nehrin kıyısına vurmuş ölülerle birlikte... (KSİ, s. 332)
-arada sırada bir de kanat çırpıyordu. (KSİ, s. 157)
- Ali Çavuş arada sırada, kimseye belli etmeden.... (KSİ, s. 384)
- Arada sırada kanatlarını oynatıyorlar... (KSİ, s. 353)
- ... bir deri bir kemik kalmış, köyelerine, kasabalarına dönüyorlardı. (KSİ, s. 129)
-insanlar bir deri bir kemik kalmışlar. (KSİ, s. 174)
- Onun çıkıp gitmesiyle içeriye küçük bir ak kuş girdi. (KSİ, s. 373)
- köy köy, çiftlik çiftlik, dağ bayır, ova, ada dolaşüyor... (KSİ, s. 36)
-dağ bayır dolaşmış... (KSİ, s. 410)
- doludizgin atı kırbaçlayarak.... (KSİ, s. 429)

- Ve doludizgin gelerek can çekişenleri.... (KSİ, s. 332)
- evlere döğüş çekiş doluşuyorlardı. (KSİ, s. 126)
- döke saça, döke saça memlekete kadar götürür. (KSİ, s. 129)
- kayık döne dolaşa kıyıya kadar gitti. (KSİ, s. 11)
- Nişancı Veliyi el kol işaretleriyle çağırды, o da Poyrazın işaretini görür görmez..... (KSİ, s. 285)
- Bu kadar itilip kakıldıkdan sonra... (KSİ, s. 181)
- dili döndüğünce, dinleyenlere çevriliyordu kırık dökük.... (KSİ, s. 331)
- köşe bucak bütün evi aradılar... (KSİ, s. 61)
- köşe bucak dolaştı..... (KSİ, s. 336)
- Osmanlı altını fiyatına bozdurdular, o da zar zor, naz niyaz. (KSİ, s. 49)
- şimşekler sağılıyordu o yana, bu yana. (KSİ, s. 145)
- Vasili... oraya buraya bakındı... (KSİ, s. 13)
- Köy köy, kasaba kasaba, el el ,ova dağ, aramadık sormadık yer bırakmadım. (KSİ, s. 164)
- köy köy, çiftlik çiftlik, dağ bayır, ova, ada dolaşiyor... (KSİ, s. 36)
- özenerek bezenerek kafesler yapışını.... (KSİ, s. 364)
- Ölüsünü de bütün halk ağıt yakarak kaldırdı şanlı şöretli. (KSİ, s. 153)
- üç kişiyi şöyle böyle aydınlatıyordu. (KSİ, s. 330)
- tekme tokat, onu o kadar dövdüler ki... (KSİ, s. 402)
- uçsuz bucaksız kumların üstüne uzanmış.... (KSİ, s. 332)
- şu uçsuz bucaksız sökülmiş, evleri yerle bir.... (KSİ, s. 36)
- tekneyi yalvar yakar bana vermedi de.... (KSİ, s. 384)
- yana yöreye savruluyorlardı. (KSİ, s. 333)
- Önden, yandan yöreden sesler geliyordu. (KSİ, s. 163)
- Top sesleri geliyordu doğudan, batıdan, yandan, yöreden. (KSİ, s. 150)
- altına üstüne, yanına yönüne uzun uzun baktı.... (KSİ, s. 226)
- Bizim gibi yazıya yabana düşmüş.... (KSİ, s. 76)
- çarşıya yorgun argın yöneldi. (KSİ, s. 147)
- eve dönüyordu yorgun argın, bitkin. (KSİ, s. 64)

60 örnekte çekimli fiil görevinde kullanılır:

- Bir kurşun sağ gözünü almış götürmüş.... (KSİ, s. 266)
- Lena ocaklığın yanında apışmış kalmış... (KSİ, s. 71)
- Alanın ortasında bağırды çağırды, çırpındı. (KSİ, s. 160)
- Derken Nişancı bir yerlerden çıkıp geldi. (KSİ, s. 279)
- üç kez döndü, çıkты gitti. (KSİ, s. 373)

- Çalışıyor çabalıyor... (KSİ, s. 139)
- Bu kadar çalıştık çabaladık. (KSİ, s. 293)
- Derken Nişancı bir yerlerden çıkıp geldi. (KSİ, s. 279)
-hepsi dağıldılar gittiler. (KSİ, s. 390)
-içine yumuldu daldı gitti. (KSİ, s. 407)
-Faki dalmış gitmiş... (KSİ, s. 352)
-iki eli yüzünde, dalmış gitmiş.. (KSİ, s. 228)
- Dalmış gitmişti. (KSİ, s. 363)
- İkisi de dalmış gitmişler. (KSİ, s. 31)
-öylece dikilmiş kalmışlardı. (KSİ, s. 67)
- uzak bir düşünce içinde dolandı durdu. (KSİ, s. 121)
- Donar kalırsınız. (KSİ, s. 423)
-dinleyenler dondular kaldılar. (KSİ, s. 423)
- Nişancı donda kaldı. (KSİ, s. 119)
- Poyraz onu görünce donda kaldı... (KSİ, s. 415)
- donmuş kalmış hiç kıpırdamadan adamı tepeden tırnağa süzüyordu. (KSİ, s. 194)
- Emir donmuş kalmış..... (KSİ, s. 363)
- Sarıkamış Allahuekber dağları, karların üstünde kazık kesilip donmuş kalmış... (KSİ, s. 156)
- döndüm dolaştım, gezdim gördüm, kendi kendime.... (KSİ, s. 47)
- Döndüler geldiler... (KSİ, s. 226)
- uzun bir süre orada durdu kaldı. (KSİ, s. 197)
-pınarın başında durmuş kalmış..... (KSİ, s. 337)
- Emir ayakta durmuş kalmış.... (KSİ, s. 363)
- Yanlarından yürüdü geçti gitti. (KSİ, s. 212)
-göz açıp kapayıncaya kadar geldi geçti. (KSİ, s. 334)
- bak, bahar çoktan geldi geçti bile... (KSİ, s. 177)
-bir sevincin gölgesi yüzünden geldi geçti. (KSİ, s. 271)
- ... giyindi kuşandı... (KSİ, s. 111)
- Giyindi kuşandı.... (KSİ, s. 361)
- Herkes giyindi kuşandı.... (KSİ, s. 107)
-giyiniyor kuşanıyor..... (KSİ, s. 240)
- Uso ıkındı sıkındı... (KSİ, s. 300)
- sevgi dünyası onu sarıp sarmalıyordu. (KSİ, s. 98)
-burada yetiştireceğini saydı döktü.... (KSİ, s. 437)
- ... evi baştan aşağı sildi süpürdü... (KSİ, s. 129)

- incirlerimizi siler süpürürler... (KSİ, s. 39)
- Çocuklar o anda silip süpürdüler. (KSİ, s. 48)
- Fakiye Teyran, sordu soruşturdu..... (KSİ, s. 338)
- Durumlar böyle sürdü gitti. (KSİ, s. 120)
- ...şaşırdık kaldık. (KSİ, s. 234)
- Şaşırdık kaldık. (KSİ, s. 234)
-şaştım kaldım. (KSİ, s. 421)
-gözlerine takılmış kalmıştı. (KSİ, s. 423)
- şehir böylelikle yakılıp yıkılmayacaktı. (KSİ, s. 150)
-şehir yakılıp yıkılmış... (KSİ, s. 151)
- Yalvardım yakardım yapmadı. (KSİ, s. 172)
- Az bir sürede yedi bitirdi. (KSİ, s. 348)
-gün yıkılmış gitmiş... (KSİ, s. 63)
- Çocuk, bir anda yitti gitti.... (KSİ, s. 225)
- bir anda yittiler gittiler., (KSİ, s. 77)
- kendilerine gelemeden yattılar kaldılar. (KSİ, s. 44)
- Aydınlık deniz içini yudu arıttı. (KSİ, s. 188)
-yunur arınır, anadan yeni doğmuş gibi olurdu. (KSİ, s. 38)
-kalabalığın arasından yürümüş gitmiş.... (KSİ, s. 366)
- ... şimdiye aklıktan zıbarmış gitmişlerdi. (KSİ, s. 99)

2.5. Eş Anımlı Sözcüklerle Kurulan İkilemeler

1 örnekte isim görevinde kullanılır:

- Şehirden ses seda gelmiyordu. (KSİ, s. 142)

1 örnekte zarf görevinde kullanılır:

- Bıkıp usanmadan eve giriyor çıkıyor, evin içini dışını hayranlıkla seyrediyordu. (KSİ, s. 227)

2.6. Bir Ögesi Anımlı Bir Ögesi Anımsız Sözcükten Oluşan İkilemeler

23 örnekte isim görevinde kullanılır:

- ağrı mağrı (KSİ, s. 378)
- Amanı mamanı yok dedi Poyraz. (KSİ, s. 211)
-oraya bet bereket getirirler. (KSİ, s. 440)
- Boyu posu, çizmeleri.... (KSİ, s. 330)
- Maşallah boyun posun yerinde... (KSİ, s. 492)
- bin pınarlı dağı, uzun uzun her bir şeyiyle kuşuyla kurduyla, börtü böceğiyle anlatıyordu gidip gelerek. (KSİ, s. 80-81)

-cümle mahlukat, kurt kuş, börtü böcek.... (KSİ, s. 379)
-karasevdanın dünyayı, kurdu kuşu, börtü böceği büyülediğini.... (KSİ, s. 322)
-kurdun kuşun, börtü böceğin, her yaratığın başını döndürürdü. (KSİ, s. 411)
-börtü böceğine küsmüşüm, itine kurduna da. (KSİ, s. 234)
- ... çoluk çocuğa baktı. (KSİ, s. 109)
- çoluk çocuğuyla geldi... (KSİ, s. 109)
-çoluk çocuğumun canını da onun için kurban ederim. (KSİ, s. 443)
-destan söyleye söyleye, kaval çala çala, birkaç yılda, çoluk çocuk yürüyerek gelmiş. (KSİ, s. 477)
-Nişancı yüzlerce kişiyi çoluk çocuk, avrat kuşak aldı da iskeleye getirdi. (KSİ, s. 257)
-iskeleye çoluk çocuk, genç yaşlı yığılıştılar. (KSİ, s. 255)
- Araplar, bütün atıyla itiyle, çoluğu çocuğuyla alıp çöle mi götürmüşlerdi? (KSİ, s. 24)
- Çalışmazlarsa çoluk çocuk açlarından ölecekler. (KSİ, s. 393)
- Çoluk çocuk, Hüsmeni de alın yanınıza. (KSİ, s. 195)
- Kaçası maçası yok... (KSİ, s. 235)
- Soyu soppu kurumuş... (KSİ, s. 107)
- Suçsuz muçsuz değildir. (KSİ, s. 171)
- Oralarda tanrı manrı yok. (KSİ, s. 39)

22 örnekte sıfat görevinde kullanılır:

- Boylu poslu.... (KSİ, s. 192)
-yaşlı gövdesi çakır çukur, eğri büğrü olmuş nar ağacının..... (KSİ, s. 376)
- ... kadın erkek, çoluk çocuk, genç yaşlı.. (KSİ, s. 142)
-çoluk çocuk herkes sofraya oturdu.... (KSİ, s. 319)
-çoluk çocuk, genç yaşlı... (KSİ, s. 32)
-çoluk çocuk, kadın erkek kırmaya başlıyorlardı. (KSİ, s. 341)
- Kadın erkek, çoluk çocuk.... (KSİ, s. 363)
- Çoluk çocuk, kadın erkek.... (KSİ, s. 202)
-tepeden tırnağa, delik deşik, kalbur gibi.... (KSİ, s. 439)
- gövdesi eğri büğrü.... (KSİ, s. 64)
-gövdeleri yarık yuruk, eğri büğrü zeytin ağaçlarının..... (KSİ, s. 315)
-yaşlı gövdesi çakır çukur, eğri büğrü olmuş nar ağacının..... (KSİ, s. 376)
-eski püskü yan yatmış boyaları dökülmüş vapurlar girdiler. (KSİ, s. 34)
- evlerin arkasından gözüken hayal meyal tepe(KSİ, s. 11)
- Kapıda hayal meyal bir baş göründü... (KSİ, s. 254)
- Boyuna saçma sapan sorular soruyorsun... (KSİ, s. 287)

-bizimki sersem sepet (KSİ, s. 204)
- Herkes sen şakraktı. (KSİ, s. 407)
- Nişancı şen şakrak bir çocuktı. (KSİ, s. 244)
-ufak tefek ne varsa... (KSİ, s. 486)
-gövdeleri yarık yuruk, eğri büğrü zeytin ağaçlarının..... (KSİ, s. 315)
-yüzü zehir zemberekti. (KSİ, s. 228)

18 örnekte zarf görevinde kullanılır:

- Baytar, bölük pörçük çok uzakları.... düşünüyordu. (KSİ, s. 162)
- onları karşılamaya gelmişti cümbür cemaat. (KSİ, s. 318)
-yarın çoluk çocuğuyla damlar. (KSİ, s. 428)
- Hristo, çoluk çocuk bir kayıkla vapura doğru yol alırken... (KSİ, s. 237)
- ... hayal meyal Van kalesi bir göründü bir yitti. (KSİ, s. 140)
- ... karşıda hayal meyal Hüsrev Paşa Camisi onu çocukluğuna götürüyor. (KSİ, s. 147)
- bir sis arkasından hayal meyal gözüküyordu. (KSİ, s. 85)
-hayal meyal, ölü müyüm, diri miyim, diye aklından geçirdi. (KSİ, s. 402)
-şehrini hayal meyal düşünüyordu. (KSİ, s. 162)
- Hayal meyal evin ikinci katındaki kapıdan..... gördü. (KSİ, s. 254)
- Hayal meyal yanyana oturmuş karı kocayı seçebildi. (KSİ, s. 296)
- Nişancı karanlığın içinde, hayal meyal, daha yürümesini sürdürüyordu. (KSİ, s. 290)
- İsmail karga tulumba aldılar,..... (KSİ, s. 404)
-adalarına süklüm püklüm vardılar. (KSİ, s. 267)
-kabuk tak tuk ediyor. (KSİ, s. 195)
-yaya yapıldak yollara döküldüler. (KSİ, s. 34)
- zar zor ona birkaç kuruş verdi. (KSİ, s. 486)
-Osmanlı altını fiyatına bozdurdular, o da zar zor, naz niyaz. (KSİ, s. 49)
- torlamış toplamış almış getirmişsiniz. (KSİ, s. 202)

2.7. İki Ögesi De Anlamsız Sözcükten Oluşan İkişemeler

3 örnekte isim görevinde kullanılır:

- Cafer biraz mırın kırın etmiş olacak ki... (KSİ, s. 227)
- Salih allak bullak olmuş.... (KSİ, s. 386)
- her şeyi ıncığına cıncığına kadar bilen bir cin hiç çakmaz mı? (KSİ, s. 20)

2 örnekte sıfat görevinde kullanılır:

-bizimki sersem sepet, allak şallak. (KSİ, s. 204)
- Çocuk, yüzü allak şallak gitti çeşmenin başında durdu. (KSİ, s. 100)

6 örnekte zarf görevinde kullanılır:

-ortalık allak bullak oldu.... (KSİ, s. 359)
-inlemeler gözlerinin önünden karman çorman geçiyordu. (KSİ, s. 308)
-karman çorman oldular.... (KSİ, s. 333)
-karman çorman dağılıp toplanarak.... (KSİ, s. 333)
-çınarın altını zınka zınk doldurdular. (KSİ, s. 384)

2.8. Sayılarla Oluşturulan İkilemeler**1 örnekte isim görevinde kullanılır:**

- bunlara bir iki demez deliklerinden çıkarıverirdi. (KSİ, s. 234)

7 örnekte sıfat görevinde kullanılır:

- Beş on tane de tavuk alır. (KSİ, s. 206)
-ancak binde bir erkeğin başına gelir. (KSİ, s. 205)
-bir iki adım attı geriye döndü. (KSİ, s. 182)
- Bir iki patlama sesi geliyorsa da (KSİ, s. 150)
- birer ikişer hane, üçer beşer hane sığınanlar.... (KSİ, s. 37)
-yedi sekiz silahlı adam bulunurdu. (KSİ, s. 427)
- Yedisinden yetmişine kadar herkes. (KSİ, s. 336)

16 örnekte zarf görevinde kullanılır:

- ... birer ikişer atlayarak dışarıya çıktılar. (KSİ, s. 110)
- birer ikişer köye.... yerleştirildiler. (KSİ, s. 127)
- konakları birer birer gözden geçirdi. (KSİ, s. 75)
- onları birer ikişer evlerine alıyorlar. (KSİ, s. 35)
- Arılar birer ikişer uçtular. (KSİ, s. 50)
- Birer birer ölmeye başladık. (KSİ, s. 83)
-merdivenleri ikişer üçer atlayarak...(KSİ, s. 158)
-üç gün üç gece kaval çalacaksın. (KSİ, s. 360)
- Şenlik üç gün üç gece sürdü. (KSİ, s. 365)
-üç gün üç gece çaldı. (KSİ, s. 361)
-bütün şehir yediden yetmişe alanda toplandı. (KSİ, s. 155)
-saray yediden yetmişe doldu doldu boşaldı. (KSİ, s. 359)
-Hacı Remziyi milli kahraman olarıktan yediden yetmişe karşılamışlardı. (KSİ, s. 295)
-kurdu kuşu, geyiği kaplanı, bin pınarı yediden yetmişe insanıyla herkes. ...(KSİ, s. 413)
-yediden yetmişe ağladılar. (KSİ, s. 41)
- Yediden yetmişe insanlar büyülenmiş... (KSİ, s. 366)

Sonuç

1. Yaşar Kemal'in *Karıncanın Su İçtiği* romanında toplam 1291 adet ikileme görülür. En fazla görülen ikileme çeşidinin aynı sözcüğün tekrarlanmasıyla oluşmuş ikilemeler olduğu görülür (722 örnek). İkinci sırada yakın anlamlı sözcüklerle oluşmuş ikilemeler yer alır (208 örnek). Üçüncü sırada zıt anlamlı sözcüklerle oluşmuş ikilemeler yer alır (160 örnek). Dördüncü sırada biri olumlu biri olumsuz sözcükten oluşmuş ikilemeler yer alır (101 örnek). Beşinci sırada biri anlamlı biri anlamsız sözcükten oluşmuş ikilemeler yer alır (63 örnek). Altıncı sırada sayılardan oluşmuş ikilemeler yer alır (24 örnek). Yedinci sırada ikisi de anlamsız sözcüklerden oluşmuş ikilemeler yer alır (11 örnek). Sekizinci sırada ise eş anlamlı sözcüklerle oluşmuş ikilemeler yer alır (2 örnek).

2. Aynı sözcüğün tekrarlanmasıyla oluşmuş ikilemelerden en çok tercih edilen biçim yalın halde bulunan isimlerle oluşmuş ikilemelerdir (336 örnek). İkinci sırada yalın isim+ yönelme durum ekiyle oluşmuş ikilemeler yer alır (154 örnek). Üçüncü sırada fiil çekim ekleriyle oluşmuş ikilemeler yer alır (133 örnek). Dördüncü sırada ayrılma+ yönelme durum ekli ikilemeler yer alır (39 örnek). Beşinci sırada ünlemle oluşmuş ikilemeler yer alır (35 örnek). Altıncı sırada üleştirme sıfatı ile oluşmuş ikilemeler yer alır (23 örnek). Yedinci sırada haber kipi almış ikilemeler (17 örnek). Sekizinci sırada iki farklı haber kipi almış ikilemeler yer alır (13 örnek). Dokuzuncu sırada "mi" soru ekiyle pekiştirme amaçlı kurulmuş ikilemeler yer alır (2 örnek).

3. Aynı sözcüğün tekrarıyla oluşmuş ikilemelerden isim çekim ekleriyle oluşmuş olanlara baktığımızda şu sonuca ulaşılmıştır: Yalın isimle oluşmuş ikilemelerde 212 örnek zarf, 121 örnek sıfat, 3 örnek ise isim görevinde kullanılmıştır. Yalın isim+ yönelme durumu ekli ikilemelerde 95 örnek zarf, 30 örnek isim, 29 örnek sıfat görevinde kullanılmıştır. Ayrılma+ yönelme durum ekli ikilemelerde 36 örnek zarf, 2 örnek isim, 1 örnek sıfat görevinde kullanılmıştır. Üleştirme sıfatı almış ikilemelerde örneklerin tamamı (23 örnek) zarf görevinde kullanılmıştır. "mi" soru ekiyle pekiştirme amaçlı kullanılan ikilemelerde örneklerin tamamı (2 örnek) zarf görevinde kullanılmıştır.

4. Aynı sözcüğün tekrarıyla oluşmuş ikilemelerden fiil çekim ekiyle oluşturulmuş ikilemelere baktığımızda 133 örnek tespit edilmiştir. Bunların içinden fiilimsilerden oluşan ikilemelerde 93 zarf fiil, 4 sıfat fiil örneğine rastlanır. Haber kiplerinden oluşan ikilemelerde 17 örnek yer alıp, bunlardan 8 örnek belirli geçmiş zaman, 4 örnek emir çekimi, 3 örnek şimdiki zaman çekimi, 2 örnek ise şart çekimi ile ilgilidir.

5. Zıt anlamlı sözcüklerle oluşmuş ikilemelerde 89 örnek zarf, 22 örnek sıfat, 22 örnek çekimli fiil, 27 örnek isim görevinde kullanılmıştır.

6. Biri olumlu biri olumsuz sözcüklerle oluşmuş ikilemelerde, 88 örnek zarf, 12 örnek sıfat, 1 örnek ise çekimli fiil görevinde kullanılmıştır.

7. Yakın anlamlı sözcüklerle oluşmuş ikilemelerde 71 örnek isim, 60 örnek çekimli fiil, 44 örnek zarf, 33 örnek ise sıfat görevinde kullanılmıştır.

8. Eş anlamlı sözcüklerle oluşmuş ikilemelerde 1 örnek isim, 1 örnek fiil görevinde kullanılmıştır.

9. Biri anlamlı biri anlamsız sözcüklerden oluşmuş ikilemelerde, 23 örnek isim, 22 örnek sıfat, 18 örnek zarf görevinde kullanılmıştır.

10. İki de anlamsız sözcüklerden oluşmuş ikilemelerde 6 örnek zarf, 3 örnek isim, 2 örnek sıfat görevinde kullanılmıştır.

11. Sayılardan oluşmuş ikilemelerde 16 örnek zarf, 7 örnek sıfat, 1 örnek isim görevindedir.

12. Yaşar Kemal'in *Karınca'nın Su İçtiği* romanında toplamda 1291 örnekte görülen ikilemelerden en çok görülen sözcük türü zarflardır (722 örnek). İkinci sırada görülen sözcük türü sıfatlardır (253 örnek). Üçüncü sırada görülen sözcük türü isimlerdir (161 örnek). Dördüncü sırada görülen sözcük türü fiillerdir (114 örnek). Beşinci sırada görülen sözcük türü ünlemlerdir (35 örnek).

13. Dilimizin zengin söz varlığı unsurları arasında yer alan ikilemelerin Yaşar Kemal'in *Karınca'nın Su İçtiği* romanında geniş oranda kullanıldığı tespit edilmiştir. 495 sayfalık bir roman için 1291 ikileme sayısı bir hayli fazladır. Bunu Yaşar Kemal'in söz kullanma ustalığı ile açıklamak mümkündür. Halkın içinden olan ve halkın diliyle yazan Yaşar Kemal zengin söz varlığı malzemesini bu eserinde bize sunmuştur.

14. Yaşar Kemal'in *Karınca'nın Su İçtiği* romanında görülen ikilemeleri oluşturan sözcüklerin çoğunlukla Türkçe kökenli olduğu tespit edilmiştir. Alıntı sözcükler istisnai denecek derecede azdır.

15. Zengin söz varlığına sahip olan Yaşar Kemal'in diğer eserleri üzerine de söz varlığı çalışması yapılmalıdır. Bu çalışmalar güzel Türkçemizin zaten zengin olan söz varlığı yapısını daha da zenginleştirecektir. Yapılmış olan bu çalışmanın alana katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Kaynakça

- Aksan, D. (2016). *Anlam bilim anlambilim konuları ve Türkçenin anlambilimi*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Atalay, B. (1998). *Divanü Lugat-it Türk tercümesi* (Cilt 1). Ankara: TDK Yay.
- Çağatay, S. (1978). Türk lehçeleri üzerine denemeler. *Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Yayınları*, 29.
- Dilek, F. G. (2004). Altay Türkçesinde ikilemeler. *Bilig*, (28), 83-100.
- Eker, S. (2005). *Çağdaş Türk dili*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Ergin, M. (2012). *Türk dil bilgisi*. İstanbul: Bayrak Yayınları.
- Hatiboğlu, V. (1981). *Türk dilinde ikileme*. Ankara: TDK Yay.
- Hengirmen, M. (2002). *Türkçe dil bilgisi*. Ankara: Engin Yayınları.
- Kemal, Y. (2002). *Karınca'nın su içtiği – bir ada hikâyesi 2*. Adam Yayınları: İstanbul.
- Yastı, M. (2007). Türkçe deyimlerde geçen ikilemelerin ses ve şekil özellikleri. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (21), 51-87.

Elektronik Kaynaklar

TDK. *Türk Dil Kurumu*, <https://www.sozluk.gov.tr> [Erişim Tarihi: 03.10.2024].

Kısaltmalar

KSİ: *Karınca'nın Su İçtiği*

KORKUT ATA TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Uluslararası Dil, Edebiyat, Kültür, Tarih, Sanat ve Eğitim Araştırmaları Dergisi

The Journal of International Language, Literature, Culture, History, Art and Education Research

Sayı/Issue 18 (Ekim/October 2024), s. 70-84.

Geliş Tarihi-Received: 12.10.2024

Kabul Tarihi-Accepted: 30.10.2024

Araştırma Makalesi-Research Article

ISSN: 2687-5675

DOI: 10.51531/korkutataturkiyat.243

Geç Dönem Çağatay Türkçesi ile Yazılmış İpekçilik Kitabı Üzerine (Yazı Çevrimli Metin-İnceleme)

On a Book about Silksmithing Written in Late Chagatay Turkish (Transcribed Text-Review)

Hatice VELİ*

Öz

Çağatay Türkçesi, 15. yüzyıldan 20. yüzyılın başlarına kadar Orta Asya'da yaşayan Türk halkları tarafından ortak yazı dili olarak kullanılan bir dildir. Çağatay Türkçesi adlandırması, Orta Asya'da yaşayan Türk halklarının dillerinin şive ve ağız özellikleri esas alınarak ayrı bir dil oluşturulmasından sonra kullanımdan kalmıştır. Orta Asya'daki Türk halklarının dilinin bu tür ayrıştırılmasında Rus dil planlayıcılar önemli rol oynamıştır. Günümüzde Özbek Türkçesi ve Yeni Uygur Türkçesi Çağatay Türkçesinin devamı olarak görülmektedir. Uygur Türkleri tarafından 20. yüzyılın ortalarına kadar kullanılmış Çağatay Türkçesiyle farklı türden birçok eser kaleme alınmıştır. Bu eserlerin bazıları el yazma eserleriyken bazıları da Batı tarzı matbaalarda basılan basma eserlerdir. Bu eserlerden biri de 1935 yılında Kaşgar'da basılan *İfekçilik- İfek Kurtlarını Terbiye Kılav -Ücme-Tut Dirahtlarını-Ösdürü Hakkında Rehbername* adlı kitapçıktır. Çalışmamızda Geç dönem Çağatay Türkçesiyle yazılmış bu eserin yazım, ses ve yapı özellikleri incelenmiştir. Eser, Yusif Muzaffer adlı kişi tarafından yazılmış ve Kaşgar Ticaret ve Sanayi Şirketinin sponsorluğunda, İsveç Misyonerlerinin Kaşgar'da kurduğu basımevinde 2000 adet basılmıştır. Toplam 25 sayfadan oluşan kitapçığın 18 sayfası doğrudan ipekçilik ve ipek böceği yetiştiriciliği ile ilgilidir ve eser, İsveç'teki Lund Üniversitesi Kütüphanesi'nin Jarring Koleksiyonunda yer almaktadır. Çalışmamızda ise eserin bilgisayar ortamındaki biçiminden yararlanılmıştır.

Çalışmamız üç farklı bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın *Giriş* bölümünde, Jarring Koleksiyonu hakkında ve çalışmamızın ana malzemesini oluşturan ipekçilik ile kitapçık metni hakkında bilgi verilmiştir. Ardından metnin yazım, ses ve yapı özellikleri üzerinde durulmuştur. Son olarak ise 25 sayfadan oluşan kitapçık metninin transkripsiyonu yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: geç dönem Çağatay Türkçesi, ipekçilik, Kaşgar, dil incelemesi.

Abstract

Chagatay Turkish is a language used as a common written language by the Turkic peoples living in Central Asia from the 15th century until the early 20th century. The name Chagatay

* Dr. Öğretim Üyesi, İstanbul Gelişim Üniversitesi, İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı bölümü, e-posta: haticeveli78@gmail.com, ORCID: 0000-0001-7662-8089.

Turkish fell out of use after the creation of a separate language based on the dialect and dialectal features of the languages of the Turkic peoples living in Central Asia. Russian language planners played an important role in this separation of the languages of the Turkic peoples of Central Asia. Today, Uzbek Turkish and New Uyghur Turkish are seen as the continuation of Chagatay Turkish. Many works of different genres were written in Chagatay Turkish, which was used by Uyghur Turks until the mid-20th century. Some of these works are manuscripts, while others are printed works printed in Western-style printing presses. One of these works is the booklet titled *İpekçilik- İpek Kurtları Terbiye Kılav-Ücme-Tut Dirahtları- Ösdürü Hakkında Rehbername*, published in Kashgar in 1935. In this study, the spelling, phonetic and structural features of this work written in late Chagatay Turkish are analyzed. The work was written by *Yusif Muzaffer* and printed in 2000 copies in the printing house established by the Swedish Missionaries in Kashgar under the sponsorship of the Kashgar Trade and Industry Company. The booklet consists of a total of 25 pages, 18 pages of which are directly related to sericulture and silkworm breeding, and the work is in the Jarring Collection of the Lund University Library in Sweden. In our study, the computerized version of the work was utilized.

Our study consists of three different sections. In the Introduction section of the study, information about the Jarring Collection and sericulture, which constitutes the main material of our study, and the text of the booklet are given. Then, the spelling, phonetic and structural features of the text are emphasized. Finally, the text of the booklet, which consists of 25 pages, has been transcribed.

Keywords: Late Chagatay Turkish, silkmaking, Kashgar, language analysis.

Giriş

Çağatay Türkçesi 15. yüzyıldan 20. yüzyılın başlarına kadar Orta Asya'da kullanılan edebî bir dile verilen addır. Çağatay Türkçesi Hakaniye (Karahanlı) ve Harezmi-Altın Ordu yazı dillerinin devamı olarak Timurular devrinde teşekkül etmiş ve Nevai'nin eserlerinde klasik şeklini almıştır. Oldukça uzun bir tarihi süreç içerisinde kullanılan Çağatay Türkçesi, araştırmacılar tarafından farklı dönemlere ayrılarak da incelenmiştir (Eckmann, 2012, s. 13-16). Genel olarak Çağatay Türkçesinin 20. yüzyılın başlarına kadar yani Orta Asya Türk dilinin şive ve ağız özellikleri esas alınarak ayrı bir dil oluşturulmasına kadar kullanıldığı düşünülmektedir. Ancak Çağatay Türkçesi 20. yüzyılın ortalarına kadar Uygur Türkleri tarafından kullanılmaya devam etmiştir. Batı tarzı matbaanın yaygınlaşmasıyla birlikte 1900'lerin başlarından itibaren Doğu Türkistan'da Çağatay Türkçesi ile çok sayıda gazete, dergi, takvim, ders kitapları ve broşür vb. birçok eser basılmıştır. Bu eserlerin bazıları günümüzde İsveç'teki Lund Üniversitesi kütüphanesinde bulunmaktadır (Jarring, 1991b).

Çalışmamıza konu olan ipekçilik ve ipek böceği yetiştiriciliği ile ilgili bu kitapçık, İsveç misyonerlerinin Kaşgar'da kurduğu basımevlerinde basılmış ve Jarring Koleksiyonu (Jarring Collection) adıyla dijital ortamda erişime açılmıştır. Jarring Koleksiyonu, 560 tane yazma eseri ihtiva etmektedir, bunların çoğu 16. yüzyıldan 20. yüzyıla kadar farklı dönemlere ait eserler olup dünyadaki en büyük üçüncü Doğu Türkistan yazmaları koleksiyonunu oluşturmaktadır. Doğu Türkistan'ın kültürünü ve toplumunu yansıtan klasik ve folklorik edebî metinlerin yanı sıra İslamiyet'e dair dinî yazmalar, tarihî ve kanunî evraklar ile tıp, ticaret ve tasavvuf vb. hakkındaki risaleler ve ayrıca Doğu Türkistan'daki İsveç misyonerlik faaliyetleriyle ilgili kayıtlar gibi birçok türden örnek bir seçkiyi bünyesinde barındırmaktadır (Törnvall, 2014, s. 108; Hacımuhammed, 2023, 74-78).

1. Kitapçık Metni Hakkında

İpekçilik ile ilgili bu eser, 1935 yılında Kaşgar'da basılmıştır. Söz konusu dönemlerde Kaşgar'da misyonerlik faaliyetleri yürüten İsveçlilerin kurduğu basımevinde basılan eser, kapak sayfaları ve ilavelerle birlikte toplam 25 sayfadan oluşmaktadır. Eserin

adı kapak sayfasında Çağatay Türkçesiyle *İfekçilik- İfek Kırtlarını Terbiye Kılıu -Ücme-Tut Dirahtlarını-Ösdürü Hakkında Rehbernâme* “İpekçilik, İpek Böceği Yetiştirme, Dut Ağacı Yetiştirme Hakkında Kılavuz” olarak geçmektedir. Kapak sayfasında eserin Çağatayca adının yanında Çince, Rusça ve İngilizce adı da geçmektedir. Eserin kapak sayfasında eserin yazarının adı (*yazuçı Yusif Muzaffer*), eseri yayınlayan kurumun adı (*Nāşiri: Cenūbī Uyğuristānda İfekçilik Merkezi*), eserin yayımlanmasında sponsor olan kurumun (*Kaşgar Ticāret ve Şinā’at Şirketi*) bilgileri de yer almaktadır. Dut ağacı ve ipek böceğinin resimleri bulunan kapak sayfasında ayrıca miladi takvimi ve Minguo takvimi¹ yer almaktadır.

Kapak sayfasından sonra eserde ipekçiliğin çiftçilik için faydalı bir zanaat (*ifek kırtları bakup terbiye kılıu dihkān rüzgārīga çoṅ fāidedür*) olduğuna dair bir giriş (*sözbaşı*) kısmı da yer almaktadır. Eser ipekçilik, ipek böceği yetiştiriciliği ile konular şu başlıklar altında verilmiştir.

- İfekçilik hem ifek kırtları hakkında ma‘lūmāt* (İpekçilik ve ipek böcekleri hakkında malumat) - [Sayfa 1]
- Fille uruğı kandaı yol ilen çet memleketlerge çıktı* (İpek böceği tohumu hangi yol ile yurtdışına çıktı?) [Sayfa 2]
- İfek kırtları bakup terbiye kılıu dihkān rüzgārīga çoṅ fāidedür* (İpek böceği bakımı ve yetiştiriciliği çiftçilerin yaşamı için çok faydalıdır.) [Sayfa 3]
- Kırt bakuçılarığa maşlahat* (Böcek bakıcılarına tavsiyeler) [Sayfa 3]
- Kırtların keselleri* (Böceklerin hastalıkları) [Sayfa 13]
- Ücme dirahıt-leri-ni österiş yolları* (Dut ağaçlarını yetiştirme yolları) [Sayfa 14]
- Ücme yafraqlarını alış yolları* (Dut ağacının yapraklarını alma yolları) [Sayfa 16]
- Ücme-tut dirahıt-nı keselleri* (Dut ağacının hastalıkları) [Sayfa 17]
- Ücme tut bağış toğrısında ba‘z-ı bir maşlahatlar* (Dut ağacının bakımı hakkında bazı tavsiyeler) [Sayfa 18]

Yukarıdaki her ana başlık altında konular kendi içinde gruplandırılarak açıklamalar yapılmıştır. İpekçilik ve ipek böceği yetiştiriciliği ile ilgili kılavuz niteliğinde olan bu kitapçık, okuyuculara ipek böceğinin hangi yöntemle yetiştirildiğinde en çok verim elde edileceğine anlatan bilgilendirici bir kitaptır. Dolayısıyla kitap içinde zaman zaman ipek böceğinin yaşam döngüsü ile ilgili resimli açıklama ve ipek böceğinin yaşaması için yapılan özel rafların resmi, ipek böceğinin besin kaynağı olan dut ağacının dikimi ile ilgili görsel ve dut ağacının Kaşgar’da en çok yetiştiği yer olan Hidāyetu’llāh İşān Hocā’nın mezarının çevresinin fotoğrafı da ilave edilmiştir. Kitapçığın son sayfasında ise yakında yayınevinden çıkacak olan kitaplarla ilgili duyuru metni, söz konusu dönemdeki Doğu Türkistan’ın ve Kaşgar’ın yöneticilerine ithaf edilen teşekkür yazısı, Kaşgar Transport-Nakliyat Şirketinin açılış duyurusu ve son olarak da Kaşgar Ticaret ve Sanayi Şirketinin maksadı ve şirketin başkanı ve başkan yardımcılarının adlarına yer verilmiştir.

2. Yazım ve İmla Özellikleri

Eserin geneline baktığımızda tutarlı bir imlanın uygulandığı görülse de yine birçok kelimenin yazımında çoklu imla özelliklerinin görüldüğü tespit edilmiştir.

Çoklu Yazım Gösteren Sözcükler

Metinde Türkçe, Arapça ve Farsça kelimelerin yazımında genellikle tek yazım özelliği kullanılsa da yer yer aynı kelimenin iki farklı yazımıyla karşılaşmak mümkündür:

¹ Çin’de 1911 yılında Sun Yat-sen tarafından kurulan Zhonghua Minguo hükümetinin kullandığı takvimdir. Zhonghua Minguo hükümetinin kurulduğu ilk yıl olan 1911 yılı Minguo’nun 1. yılı olarak belirlenmiştir.

ifek ایفەك (sayfa 1/1) / yifek يفك (sayfa 1/ 4), çaplaşup چاپلاشوپ (sayfa 4 / 19)/ çaflaşıp ایسیق (sayfa 1/11), fāyde فایده (sayfa 1/11)/ fāidelanmaqınız فاندەلانماقنیز (sayfa 3 /6), ısıq ısıق (sayfa 3/ 10)/ ısıq اسیق (sayfa 3/14), qandağ قانداغ (sayfa 3/7)/ qanday قانداى (sayfa 2/ 9)/ qandaq صالقون (sayfa 2/12), çığqandan چیققاندىن (sayfa 7/2)/ çıqandan چقان دمن (Sayfa 7 /4), şalkun صالقون (sayfa 3/10)/ salqun سالقون (sayfa 6/7)/ şalkın صالقین (sayfa 9/ 18), bolsa بولسه (sayfa 11/4)/ bolsa بولسا (Sayfa 11/1), yafraqlar يافراقلار (sayfa 16/16)/ yarfaklarını يارفاقلارنى (sayfa 16/17)/ yakraq ياقراق (sayfa 17/5), kèyim كىيم (sayfa 13/15)/ kèyüm كىوم (sayfa 13/16)/ kèyn كىن (sayfa 7/1), kèyin كىين (sayfa 6/17), kepile كپيله (sayfa 6/15)/ kefile كفيله (sayfa 5/3), qavatlik قافاتلىك (sayfa 10/6)/ qabat قابات (sayfa 9/13), kılıp قىلوب (sayfa 14/2)/ kılıf قىليف (sayfa 9/13), kılıp قىلب (sayfa 10/6), qarañgi قارانگى (sayfa 10/14)/ qarañgi قارانگى (sayfa 10/14)/ qarañgu قارانگو (sayfa 10/9), kèrek كرك (sayfa 12/16)/ kèrek كيرك (sayfa 18/6), ācratup آجراتوب (sayfa 4/10)/ acratıp اجرتب (sayfa 13/8)/ ācratıp آجراتيب (sayfa 11/13), āvkat آوقات (sayfa 11/8)/ avkat اوقات (sayfa 13/6), ālip آليب (sayfa 13/11)/ alıp اليب (sayfa 5/7)/ ālup ألوب (sayfa 4/15); yarım يارم (sayfa 15/14), yarım ياريم (sayfa 15/1); kèsüp كىسوب (sayfa 16/1), kèsip كىسيب (sayfa 15/19); bilen بىلن (sayfa 17/13), bilen بىيلن (sayfa 19/1), bilen بيلان (sayfa 5/14); èzüp ايزوب (sayfa 14/15), èzip ايزيب (sayfa 5/14); qolñiz قولينكز (sayfa 5/14), qoluniz-nıñ قولونكزنیک (sayfa 5/15); berseniz برسنكز (sayfa 5/8), bèrseniz بىرسنكز (sayfa 5/15); şaklañiz صاقلانكز (sayfa 3/10), saqlasañiz ساقلاسانكز (sayfa 4/5); çıqsada چىقسەدە (sayfa 4/5), çıksa چىقسا (sayfa 5/1); salıp ساليب (sayfa 4/16), şalıp صاليب (sayfa 4/13); içinden اچىندەن (sayfa 6/13)/ içiden اچىدەن (sayfa 7/2), lāzimdir لازمدر (sayfa 3/3)/ lāzimdur لازمور (sayfa 18/4), kèlgende كىلكەندە (sayfa 2/2)/ kèlgende كىلكەندە (sayfa 3/14).

Ünlülerin yazımı

/a/ ünlüsünün yazımı

a ünlüsü söz başında bazen elif (ا) ile bazen medli elif (ä) ile gösterilmiştir: āq (Sayfa 1/2), ādım (sayfa 1 / 9); alğa (sayfa 3/3). Ancak bazı durumlar aynı kelime için de iki farklı imlanın kullanıldığı görülmüştür: alğa (sayfa 3/3); ālğa (sayfa 1 /6). Kelime içinde bazen gösterilmez: qurtlarnı قورتلرنى (sayfa 1/2), bazen ise elif (ä) ile gösterilir: Kaşgar كاشغر (sayfa 1/ 4). Kelime sonunda ise elif (ا) ile ya da güzel he (ە) ile gösterilmiştir: Uyğuristān-da بولسه (sayfa 1 /9), Uyğuristānda بولسه (sayfa 4 / 3), taza تازا (sayfa 3/ 13), bolsa بولسه (sayfa 1/ 4).

/e / ünlüsünün yazımı

e ünlüsü söz başında bazen elif (ا) ile bazen de elif-ye (اي) ile gösterilmiştir: eger اكر (sayfa 4/5), erige ايريكە (sayfa 2/12), emrine اميرينه (sayfa 2/11), elge ايلگە (sayfa 2/13). Kelime içinde bazen elif (ä) ile, bazen de güzel he (ە) ile gösterilir, bazen ise hiç gösterilmemiştir: ösken اوسكان (sayfa 1/3): ücme اوجمه (sayfa 1 / 2), yeñi يىكى (sayfa 1/11). Kelime sonunda ise güzel he (ە) ile gösterilir: ücme اوجمه (sayfa 1 / 2).

/è/ ünlüsünün yazımı

Kapalı e ünlüsü söz başında bazen elif (ا) ile bazen de elif-ye (اي) ile gösterilmiştir: èrte ايرته (sayfa 4/ 12), èñ اينك (sayfa 9/ 2), ètken ايتكان (sayfa 2), söz içinde ise y (ي) ile gösterilmiştir: kèsip كىسيب (sayfa 5/7), nème نيمە (sayfa 2/1), yèr بىر (sayfa 1/10).

/i, ı / ünlüsünün yazımı

i, ı ünlüsü söz başında bazen elif-ye (ا + ى) ile bazen de elif (ä) ile gösterilir: ifek ایفەك (sayfa 1 / 5), ilen ايلان (sayfa 4 /15), işni اشنى (sayfa 3 /4), ihtimāl احتمال (sayfa 3/ 11), ısıq اسیق (sayfa 4/ 7). Söz içinde bazen elif-ye (ا + ى) ile bazen de y (ي) ile gösterilir, bazen de gösterilmez: èken ايكان (sayfa 2/1), yip بيب (sayfa 2 /3), biz بىز (sayfa 3 /3), yarım يارم (sayfa 4/13),

şalıp صالیب (sayfa 4 /13), kız قیز (sayfa 5/3). Kelime sonunda ise y (ى) ile gösterilmiştir: küni (كونى) (sayfa 4 /9).

/o, u, ö, ü/ ünlülerinin yazımı

o, u, ö, ü, ünlüleri kelime başında daima elif+vav (و +) ile gösterilmiştir: ortasında اورتاسنده (sayfa 6 /15), ötken اوتكان (sayfa 1/11), ücme اوجمه (sayfa 1/2), Uyğuristan اويغورستان (sayfa 2 / 9). Kelime ortasına ve sonunda ise vav (و) ile karşılanmıştır: çoŋ چوڭ (sayfa 3/1), bu بو (sayfa 2 /1).

Ünsüzlerin yazımı

Ünsüzlerin çoğu genel olarak bir harfle işaretlenmiştir. Ancak ünsüzlerden ç, p, ŋ harfleri ise iki harfle işaretlenmiştir. Burada ünsüzlerin hepsinin işaretlenmesini gerek görmedik.

/p/ ünsüzü bazen ب ile, bazen پ ile işaretlenmiştir: koyup قویوب (sayfa 4 /1), köp كوب (sayfa 6 /1), çaplaşup چاپلاشوب (sayfa 4 / 19), postı پوستى (sayfa 6 /17). /ç/ ünsüzü ise چ ile gösterilmiştir: çıkadur چیقادور (sayfa 7/2), üçün اوچون (sayfa 6/ 17). /ŋ/ ünsüzü ise bazen نك ile, bazen ڭ ile bazen de sadece ك ile gösterilmiştir: çoŋ (sayfa 3 /2), fâidelanmaŋıŋız فائدهلانماڭڭیز (sayfa 3 /6), koysaŋız قویسانڭز (sayfa 3 /10), şalaŋ شالاڭ (sayfa (11/10), yürmeŋ يورمەڭ (sayfa 12/18), dirahıtŋ درختك (sayfa18/15).

Biçim Özellikleri

İsim

İsim Hâlleri

İlgi Hâli

Bu metinde ilgi hâli genel olarak /+nIn/+ In/ eklerinden oluşmaktadır: bizniŋ (sayfa 2/10), bunıŋ بونیک (sayfa 2/7), ‘ömürlerinin لرنننيڭ عمر (sayfa 6/11), dirahıtlarıŋ درختلرنڭ (sayfa 18/1), dirahıtŋ şahlarıŋا شاخلاریڭا (sayfa18/15).

Yükleme Hâli

Bu metinde yüklem hâli genel olarak /+nI/ eklerinden oluşmaktadır: kırtlarıŋ قورتلری (sayfa 9/1), yığaçnı یغاچنى (sayfa 9/12), sunı سونى (sayfa 10/1).

Yönelme Hâli

Bu metinde yönelme hâli genel olarak /+GA, +ŋA, +A/ ekleriyle oluşmaktadır: kırtlarıŋا قورتلرغا (sayfa 5/5), uykuğa اویقوغا (sayfa 6/9), rüzgârige روزگاریگه (Sayfa 3/1), sizge سزگه (sayfa 11/14). tarafka طرفقه (sayfa 13/6), özlerine اوزلرینه (sayfa 15/16), buŋا بونکه (sayfa 9/3), uruğına اوروغنه (sayfa 16/10).

Bulunma Hâli

Bu metinde bulunma hâli genel olarak /+dA/ ekleriyle oluşmaktadır: öyde اویده (sayfa 5/7), âftâbda آفتابده (sayfa 4/4).

Ayrılma Hâli

Bu metinde çıkma hâli /+dAn/+dIn/ ekleriyle oluşmuştur: uruğdan اوروڭدان (sayfa 4/12), öziden اوزیدن (sayfa 4/1), künden کوندن (sayfa 2/15), ħaltasıdın خالتهمسیدین (sayfa 3/13), evveldin اولدین (sayfa 4/13).

Eşitlik Hâli

Çalıştığımız bu metinde eşitlik hâli /+çA/ eki ile ifade edilmiştir: şunça شونچه (sayfa 14/3), ança آنچه (sayfa 14/4).

Sınırlama Hâli

Çalıştığımız bu metinde sınırlama hâli /+gIçA/ eki ile ifade edilmiştir: uyğusu-ğıça غیغیسا (sayfa 5/17), yılğıça یلغیچه (sayfa 14/7).

İyelik Ekleri

İncelediğimiz bu metindeki iyelik ekleri aşağıdaki gibidir:

Çokluk 1. şahıs iyelik eki /+(I)mIz/'dır : hayâtımızda حیاتمزدہ (sayfa 3/3). Çokluk ikinci şahıs iyelik eki /+ (I)ŋIz/'dir: fâidelanmağınız فاندہ لانماقئیز (sayfa 3/7), vaqtiniz وقتیکیزده (sayfa 3/9). Teklik üçüncü şahıs iyelik eki /+(s)I/'dir: hatunı خاتونى (Sayfa 2/2), talası تالاسى (sayfa 2/2), melikesi ملیکەسى (sayfa 2/4).

Filler

Geniş Zaman

İncelediğimiz bu metinde geçmiş zaman çekimi /-r, -Ar -Ur/ ekleriyle ifade edilmiştir: taparlar تاپارلار (sayfa 1/3), çıkar چىقار (sayfa 4/13), koyarsız قويارسز (sayfa 4/12), baqarsız باقارسىز (sayfa 4/11), bolur siz بولور سىز (sayfa 12/17).

Şimdiki Zaman

Şimdiki zaman çekim eki Çağatay Türkçesinde olduğu gibi /+A, -y +dUr/ ekiyle yapılmıştır: boladur بولادور (sayfa 11/5), öledür اولدور (sayfa 11/7), oraydur اورايدور (sayfa 11/9).

Geçmiş Zaman I

Görülen Geçmiş Zaman

Bu metinde görülen geçmiş zaman çekimi /-dI/ eklerinden oluşmuştur: yazıldı یازیلدی (sayfa 0/11), kaldı قالدى (sayfa 2/8), idi ایدی (sayfa 2/7).

Öğrenilen Geçmiş Zaman

Bu metinde öğrenilen geçmiş zaman çekimi /-mIş, -GAn/ ekleriyle ifade edilmiştir: kelmışdur کىلمشدر (sayfa 0/7), çıkmış چىقىمش (sayfa 2/10), tarqalğan تارقالغان (sayfa 2/16), yardım êtken ياردم ايتکن (sayfa 2/5), bilgenler لىر بىلگەنلەر (sayfa 1/10).

Geçmiş Zaman II

Geçmiş zaman II çekim eki Çağatay Türkçesinde olduğu gibi /+(I)p+dUr/ ekiyle yapılmıştır: kélipdur كىلىپدور (sayfa 2/16), tutupdur توتوبدور (sayfa 2/4), taşıpdur تاشىپدور (sayfa 10/12).

Gelecek Zaman

İncelediğimiz bu metinde gelecek zaman çekim ekleri /-(y)AçAk, -A+dUr/'dur: olaçaqtır اولاچاقدور (sayfa 0/14), bèreçekdur بىرەچکدور (sayfa 0/17-18), çıkadur چىقادور (sayfa 4/2), kaladur قالادور (sayfa 4/5), yaqmaydur ياقمايدور (sayfa 4/7), çidaylar لار چىدايلار (sayfa 4/8).

Emir-İstek Kipi

Çalışmamızda rastlanan emir-istek ekleri şöyledir. İkinci çokluk emir-istek kipi /-(I) ŋIz/'dır: alınız آلینکىز (sayfa 3/10), şaklañız صاقلانکىز (sayfa 3/12), koyıñız قويىنکىز (sayfa 3/16).

Üçüncü tekil kişi emir-istek kipi eki /-sUn/'dur: bolsun بولسون (sayfa 5/15), berilmesün بیریلماسون (sayfa 5/16), bolmasun بولماسون (sayfa 5/6).

Şart kipi

Çalışmamıza konu olan bu metinde şart kipi çekimi /-sA/ eklerinden oluşmuştur: baqsanız باقسانکیز (sayfa 10/6), bolsa بولسا (sayfa 11/1), yürmeseniz یورماسانکیز (sayfa 12/4).

Gereklilik kipi

Bu metinde gereklilik çekimi genel olarak <kerek>, bazen <lazım> kelimelerinin yardımıyla karşılanmıştır: koyış lazımdur قویش لازمدور (sayfa 18/4), tarımağ kerek تیریماق کیرهک (sayfa 18/6), terbiyelemek kerek تربیهلمهک کیرهک (sayfa 18/12).

Birleşik kipler

Birleşik çekim hikâye, rivayet olmak üzere iki çeşittir:

Hikâye

Hikâye çekimi, /i-/ fiilinin görülen geçmiş zaman eki ile yapılmıştır. Geniş zamanın hikâyesi: bilmes édi بيلماس ایدی (sayfa 1/9).

Rivâyet

Öğrenilen geçmiş zaman rivayeti: tégken éken تیکان ایکن (sayfa 2/12).

İsim-fiiller

Bu metinde rastlanan isim-fiil şekilleri şöyledir: /-mAk, -mAqçı-/: kılmak قیلماق (sayfa 0/1), taşlamak için تاشلاماق اوچون (sayfa 6/18), bilmekçi bolsañız بولسانکیز (sayfa 10/14).

Sıfat-fiiller

Bu metinde sıfat fiiller /-GAN/ ekiyle kurulmuştur: ösken cāy اوسکان جای (sayfa 1/3), körsetilgen maşlahat کورستلگن مصلحت (sayfa 11/3), baqadurğan memleket باقادورغان مملکت (sayfa 1/4), yatқан bir fille یاتقان بیر فله (sayfa 1/13).

Zarf-fiiller

İncelediğimiz bu metinde zarif fiiller /-(l)p, -(U)p, -mAsdAn, -GUNça, -GAndA, -U, -A,-y- / ekleriyle kurulmuştur: başılıp باصلوب (sayfa 0/7), tafıp تافیب (sayfa 1/12), çaflaşıp چافلاشب (sayfa 1/11), yibermesden بیهرمسدن (sayfa 0/6), қошмасдан قوشماسдан (sayfa 4/11), kelgünçe اوسیدپیرو (sayfa 3/11), çıkğunça چیقغونچه (sayfa 4/1), kelgende کیلگنده (sayfa 2/2), ösdürü اوسیدپیرو (sayfa 0/14), çıkqaruو چیقارو (sayfa 0/15), kılu قیلو (sayfa 3/1), kımırlamay قیمرلامای (sayfa 6/19).

3. Yazı Çevrimli Metin

[Kapak Sayfası]

İfekçilik-İfek Kırtlarını Terbiye Kıluv-Ücme-Tut Dirahtlarını-Ösdürü Haqqında Rehbernâme

Nâşiri: Cenübî Uyğuristânda İfekçilik Merkezi

Yazuçı: Yusif Muzaffer

Kaşğar Ticâret ve Şinâ'at Şirketi

Mingoy -24-1935

[Sayfa 0]

Sözbaşı

(1)**İfekçilik dihkāncılığının çok fâidelik bir hüneridir** (2) İfek kırtlarını terbiye kılmak için âk ücme (tut) dirahıtları lâzım- (3) dur. Ücme ösken cāylarda ifek kırtlarından milyonlarca tıllā-lik fāyde (4) körüp dünyāda rāhat yaşaydurlar. Cenübî Uyğuristānda Kaşğar Yārkent Hōten (5) bolsa dünyāda birinci fille uruğını hem ifek-ni dünyāğa çıkarğan bolsa hem (6) özi ifek-çilik işini âlğa yibermesiden belki miñ yıl evvel bolğandın pes (7) derecege kélmişdür. Medeni memleketlerde ifekçilik haqqında miñlerçe kitāb başılıp (8) maħşuş ifek-çilik dāru'l-funūn medreseleri bar. İfekçilik fille kırtlarını terbiye (9) haqqında hem ücme yıgaçları haqqında uşbu kitābçe Uyğuristān-da birinci ādım bolup (10) meshūr mütahaşış-ları Muħammed ħan pādişāh hōca ve Polatof-nıñ kitāb (11)-larından ālınup yazıldı. Mundan kēyin yeni ħükümetimizniñ (12) yārdımı ilen Uyğuristānda fen kitābları kıtarıda (13) ifek-çilik haqqında hem çoñ kitāblar (14) olaçaqtır. Ücme ösdürü (15) fille çıkaru işlerini âlğa (16) başup dihkānlarğa (17) büyük menfa'at bēre (18)-çektür.

[Sayfa 1]

(1) **İfekçilik hem ifek kırtları haqqında ma'lümāt** (2) İfek bu künde tıllā kıtarıda bir kıymetli māludur. Ücme dirahıtları bolğan (3) yerlerde her bir dihkān ħuşūşan ħātūn kız āz miħnet ilen çık ful taparlar bu (4) künde yifek kırtlarını eñ köp baqadurğan memleket bolsa Yaponiyadır. Bunda (5) ifekçiliki bolamağan hiç dihkān 'ā'ilesi yoqdur. Bundan kıala Ĥitāy, İtalya, (6) Fransa, Türkiye memleketleri bolup bizniñ Uyğuristān memleketi bundan 1500 (7) yıl evvel yifekçilikni dünyāğa tarqatsa hem bu künde ārkada kıalup özni yifek (8) ilen te'min kıla ālmasdan Yaponiya, Hindustān, Rusya kibi memleketlerden (9) āldıralar ifek kırtını evvel zamānlarda ādem balaları bilmes idi ifek (10) kırtınıñ başlap tapılğan yeri Ĥitay memleketi bolup başlap fāide ālış-nı (11) Ĥitay bilgen-ler. Ötken zamānda bir ādem ücme dirahıtige çaflaşıp yatқан (12) bir fille-ni tafip ālğan hem közige yaħşı körünüp oyağımı buyağımı kırap

[Sayfa 2]

(1) “Bu nēme ēken” dēyip tartıp kırap ifeklikni nihāyetde pışığlıkını bilgenden (2) kēyin bir munçasını öyge yıgıp kēlgende ħātūni fillelerniñ talasını tartıp baqıp (3) bir tarağğa oħşaş nēme bilen tarap ālıp āndan yip ēgerip pārça (4) parat işlerige tutupdur. Kēyin ifekçilik ālğa kētüp Ĥitay melikesi (5) Silinci Ĥānım ifekçilik-ni teraqqī kıldurğa köp yārdım ētken ifekçilik-ni (6) Ĥitaylar faqat çet memleketlerge çıkarımslık için çet memleketlerge fille (7) uruğ-nı ālıp çıkan ādemlerge ölüm cezāsı ēdi bunıñ için ifek-çilik (8) köp yıllar faqat Ĥitay memleketinde 'ā'id bolup kıaldı. **(9)Fille uruğı kıanday yol ilen çet memleketlerge kııktı** (10) Birinci mertebe fille uruğı bizniñ Uyğuristān memleketinde kııkmış, hem bu (11) ħağda bunday bir rivāyet bar Ĥitay ħāqānı-nıñ bir kıızı Hōten emīrine bundan (12) 1500 yıl evvel kēlini-likke tēgken ēken, hem erige kıandağ bolsada ifek uruğ (13) nı ālıp barmaççı bolğan pādişāh kıızı bolsa hem ifek uruğnı çet ēlge (14) kııarsa elbette kızğa ölüm cezā bolur ēdi. Lākin kız çaçını tarap çaç (15) ārasığa fille uruğı salıp kēlipdur, hem şu künden başlap Hōten, Kaşğar, Yārkend (16) taraflarda ifekçilik başlanup āħırında Uyğuristāndan bütün dünyāğa tarqalğan.

[Sayfa 3]

(1)**İfek kırtları baqıp terbiye kılu dihkān rüzgārige çoñ fā'idedür** (2) Ĥazırkı yeni ħayātımızda biz Uyğuristānda ifekçilik (3) işini ālğa şalmağımız lâzımdır. (4)‘Umūmi ifekçilik kırt-nı terbiye kılu ve ücme (5) dirahıtları ösdürü haqqında uşbu kitābda yazılğan ma'lümātlar (6) -dan fāidelanmağınız tavsiyededür.² **(7) Kırt baquçılarğa maşlahat** (8) <1>Kırt uruğ ālğan vaqtinizde faqat Kaşğar ticāret ve şinā'at şirketi (7) tarafından ħaricden kēlgen fille uruğını ālıñız. (9)

² Metinde تېوشدور şeklinde. Bu yanlış yazım olabilir, sözcük توصیه tavsiye olabilir.

<2>Uruġnı ilgerirak alıp koyġan bolsañız vakıt klgne uruġ (10) ve Őalkn yde Őaklanız ısıġ yde koyšanaız urtı bİ-vakıt ıkıp (11) alıŐ ihtimldur. (12)<12> cme yafraġ ıkariŐıġa yakın klgende uruġnıñ utasını aıp (13) ġaltasından ıkarıp bir tza k lata pk k agez stige yufka ılıp yayıp (14) koyıñız mine Őu vakıtta ısıġ ve uruġ yde saklaysız.

[Sayfa 4]

(1) <4> Şu tertibde koyup urtlar ziden zi ıkıġuna ŐaŐılmasdan Őabr (2) ılıp tursanaız vakıt klgende urtlar ziden zi ıkıġdur. (3)<5> urt-lar tizraġ ıkıŐun deyip lev yakınıġa yaki lepede saklap ıkırı (4) -Őnı mutlak ylamañız ftbda urup alar lev ldıda kyp alar lepede (5) saklasanaız demi kaytup lp aladır eger urt ıkıŐada kesel bolup (6) ıkıġdur. urtlar hem demġe oġŐaġan tirig cnvrdur dem bundaġ oñ (7) bolġanı bilen ısıġ Őoġak ve bed-by-lik yakmaydur, kiik-kine urut andaġ (8) ılıp ıdaydur, Őunki yaġŐılap tŐnp alıŐ kerek-dur. (9) <6> urtlar ıġa baŐlaġanda her kni ıġġan urtlarını, knde keseni (10) knde blek ılıp cratup luñız her kni ıġġan urtlarını birbirige (11) koŐmasdan oñ-nı oñi kiikni kiike ılıp baġarsız. Yanlış bolmaslıġı (12) n hem başka başka aalarda koyarsız. urtlar uruġdan her kni erte (13) bilen ıġar her kni ıġġan urtlarını yarım kn bolġana azañ Şalıp evveldin (14) tayarlangan cyġa alıp temm ıluñız. Kyin ıġġan urt-larını rtesi uşbu (15) yol ilen lup ikinci cyġa koyñız. (16) <7> Uruġdan ıġġan urtlarını azañ salıp ihtiyt ilen lasız. lġanda (17) urtlar izilmesin nki urt uruġdan ıġġan kn krinmeslik (18) adar meyde boladır. (19) <8> urtlarını uruġdan cratup lġanıñızda aılmaġan uruġ-lar aplaŐup

[Sayfa 5]

(1) ıkıŐa kyin urutlar oñ kiik bolup aladır. urtlarını aralaŐ baġudın (2) klgen zarar cİk-dur. (3) urtlar kefile (Őeferek) bolġanda yigit ve ız boladır mine: Şundan (4) Őoñ toġum tuġadır ve tuġdurudur. (5) <9> urtlarġa ġaŐeki³? cme yafraġıdan beriñ yafraġ-lar solaŐmaġan bolsun, (6) hl bolmasun, yaki hl-lep berilmesn, hem ftbda ısıp ktmegen bolsun, (7) añ tufraġ bolmasun, yafraġnı ksip alıp klip urt baġılġan yde zġına (8) yayıp koyup toġtatıp briñiz, yafraġ-nı hl ılıp brŐeñiz urtlarġa (9) “arasan” deġen kesel tgedr urtıñız ırılıp yok boladır. Hemesi lmeŐe (10) hem alġanları yaramaydurġan yamn ve zġına fille boladır. (11) <10> urtlarġa yeñi aılġan vakıtde yafraġnı knige trt beş mertebedin kem (12) brilmesn, toġrı-sı yeġene brilsn elbette yafraġ Őıp aladurġan bolmasun. (13) <11> urt aılġandan başlap ikinci uyġusı-ġıa yafraġ-nı fıak yaki (14) ayi bilen uÇak-lap ksip briñiz yafraġ-nı oluñız bilen uvalap zip (15) brŐeñiz yafraġġa oluñız-nıñ zehri tp alıp urtlarınıñ kesel (16) boluŐıġa sebeb bolasız. (17) <12> Uyġusını lġandan kyin t trtnc uyġusı-ġıa (18) yafraġnı btn bresiz.

[Sayfa 6]

(1) <13> Trtnc uyġusıdan turġandan Őoñ yafraġnı navtası bilen bre (2) -rsiz, trtnc uyġusıdan turġandan Őoñ yafraġnı yeġene brŐeñiz kp (3) yaġŐı iŐ ılġan bolursız egerde kesi turup bir iki mertebe yafraġ br (4)-Őeñiz fidesi ziñizġe kp boladır meŐelen: urt tutuŐka (mutaġaŐıŐ bolġan (5) ġıtyalar urtlar fille oraŐġa) yakın klgende ke kndz berber zġına zġına bolsa (6) hem bir knde kırk mertebe yafraġ bredrler. (7) <14> yamġur yaġıp hav salġun bolġanda urtlar kem-raġ evġt yepdurlar (8) iŐtihadı kemiyip aladır.(9) <15> urtlar uyġuġa kirgende yafraġ brip tınsızlamañ urtlar bir kn (10) yaki bir yarım kn uġlaydurlar. Uyġudan turġanda yafraġ istep ġaraketġe (11) kerip aladurlar mine. Şu vakıtde yafraġ briŐ krek urtlar ‘mrleri-niñ (12) iinde lte mertebe tlleydurlar ya‘ni postlarını taŐlaydurlar. Trt mertebe (13) urtlık

³ Metinde ŐŐeġi Őeklinedir.

vaĥtinde bir mertebe fille orap bolġandan k eyin postını taşlap iĥinden (14) kepile (şeferek) bolup  ıĥadur.  urt vaĥtinde t legenni  urt baĥuĥılar (15) ortasında uĥlagan d eyip  ytil d r. Toġrısı  urtlar uĥlamaydur t rt (16) beş k n yafraĥ yep katta bolġandan kiyin postı  zige tar k lip  aladur mine: (17) şundan soġ postını taşlamak  c n başını k terip bir k n yaki bir yarım (18) k n  ımırlamay yatadur:  urtlar başını t pege  ılıp yatĥanda zorlık bařıġa

[Sayfa 7]

(1) k lip başındaki postı teriş bolup boynındaki postı yırtıladur şundan k yin (2)  heste  heste postı-nıġ iĥiden  ıĥadur bir  z dem alıp harduĥı  ıĥġandan k yin (3) yine evĥ t isteydur  urtlar fille oraġuĥa beş yaşaydur uruġdan (4)  ıĥandan başlap t  uĥlaġunĥa bir yaş toladur. (5) Birinci uyĥusını  lġandan k yin ikinci yařıġa  adem  oyadur. (6) İfek  urtlarını terbiye  ılmaĥ  c n Kařġar řaĥralarında (7)  cme dirahĥları  ıĥdur.

(Resim)

(8) Mez r Hid yet'ull h İş n Hoc   f ĥ Kařġar (9) Huşuşan Hid yet'ull h Hoc   f ĥ mez rının  evreside  cme dirahĥları  ıĥdur.

[Sayfa 8]

(1) Birinci uyĥusı bir k n, ikinci uyĥusı bir k n,  cinci uyĥusı bir (2) yarım k n, t rtinci uyĥusı bir yarım k n,  urtnın uruġdan  ıĥup ġoz  bolup (3)  lgeni-geĥe taĥminen 40 k n v ĥit  ted r bunu k r p tecrube  ılıp turuřnıġ (4) her cihetdin k p f ydası bardur.

Birinci yaşı uruġdan  ıĥĥan k niden ĥes blanadur.

1'inci yaşı- 5-6 k n (resim)

2'nei yaşı – 4- 5 k n (resim)

3' nci yaşı – 5- 6 k n (resim)

4'inci yaşı – 6- 7 k n (resim)

4'inci yaşı- 9-10 g n (resim)

 lem hem fille ġozası

32-39 k n  ayyar boladur

[Sayfa 9]

(1) <16>  urtlarını t za ve  uruĥ  ylerde baĥıġız c y tar bolmasun  urt-(2) nıġ  stı d 'im   uruĥ ve t za bolup tursun k rsetelgen c v n  ıřlaĥ  urt (3) baĥuĥı-ları  c n  ġ  san bir yoldur tut yıġaĥıdan  ılsa boladur buġa  rĥan (4) ve miĥ k rek  mes t t postlaġı (5) bilen baġlasaġız kif ye  ıladur (6) buyreni? elbette taparsız. Cav nnıġ (7)  gizliki on ġariĥ y rdin iki (8) ġariĥ k terip takĥe  ılursız (9) her  abatnıġ  arası  c t rt (10) ġariĥ boladur yaynı⁴? beş  lte ġariĥ (11) uzunluġını  yiġizge l yık  ılsaġız (12) hem boladur. Suri? bir tamanaġa  ġadurġan bolsa  rĥa t mdan bir uzun yıġaĥnı (13) iki b rcekige toġrı  ılıf baġlansa  ımırlamaydur bir  abat cozanıġ (14) kem-ĥiliki şolki bir  yge k p  urt sıġdurup bolmaydur eger  c  abat (15)  ılınmasa bir  uta uruġ  c n kemi  c ĥ ne  y kerek boladur. (16) <17>  urt baĥılġan  yge şim l kirip tursun  urtları  tk nĥi şim llar (17) -dan saĥlaġız  urtlar  ft b yaruġnı bed b yuluġnı ve t t n-ni yam n k red rler. (18)  urt baĥılġan  yni   m li saĥĥan ve  uş arılardan iĥtiy t  ılıġ  urt- (19)nıġ yaĥın d şmanı   m li bolġan-lıĥdan saĥlamaĥ  c n c v n-nıġ  stige

[Sayfa 10]

(1)  yaġları tegige safal t v ĥda su  oyuġız ve sunı her  c t rt k nde yeġilep (2) turuġız egerde tapılsa  ara mayġa latanı h llep c v n-nıġ  yaġıġa baġlap (3)  oyso hem   m leden saĥlaġan

⁴ Metinde yazımı     i şeklinedir.

bolursız. (4) <18> Kırtlarını öyde baķın āyvān (açık cāy) yalangāç tūnike tām-nın (5) tegide baķmanız kırtınızğa zarar boladur. Kırtını cāvānda suride? baķın üç (6) kıvatlık cāvān kılıp baķsanız bu öyge köp kırtlar batadur. Āyvānga köterip (7) āvare bolup yürmeysiz, cāvānnı üç kıvat kılıp baķsanız on, on bir (8) yıgaçlık iki öyde bir kıta uruğ baķsanız boladur. (9) <19> Kırañgu öyde kırt baķmanız kırt baķadurğan öy-nin bir tamanı (10) kırañgu ikicinci tamanı yaruğ bolsa kırtlar kırañgılıķda turmasdan yaruğluķğa (11) kırap yığılıp bir biri üstige uyulup kıalıp kırt baķuķını kıynap kıoyadur (12) kırt baķuķı bolsa tüşünmesden kırtım taşıpdur dēyip söyünüp kıoyadur, bıraķ (13) kırt taşımağan o taşış öyinizniñ nā-kolaylıķıdın kēlgenni bilmekçi bol- (14) sanız kırañğı tamandağı kırttan bir haber ālınız kırt taşıkanı-nın kırañğı (15) taraıdaki kırtlarınıñ kaçķandan ēgeyitini? köresiz. (16) <20> Kırtlar fille oraşķa yakın kēlgende desteni hāzırlap cāvānnın ātraıfığa (17) kıoyınız kırtlar pişkende fille oraş üçün hāzırlıķ köredür içini sürüp (18) boşatadur rengi tınıķ bolup sarğayıp melleden bolup turadur mine şundan (19) kēyin yafraķ yemesden kēyin destege çıķıp kētedür. Kırtlar yayılıp destege

[Sayfa 11]

(1) kiredürgen bolsun orta āçuk tursun, kēyin kıalğan kırtlar bolsa bir kün yarım (2) kün yafraķ bērip turınız. (3) <21> Şu kitābķede körsetilgen maşlahatlarını ri'āye kılıp kırt tutsanız (4) kırt baķış işini çilleki? uruğ bolsa otuz künde āķ bağdād fille bolsa kıırķ (5) künde tamām boladur. (6) <22> Deste kıoyğanızdan kıyın kırtlarınıñ üstini çadır yaki ferde bilen (7) orap kıoymañ üsti yapıķ bolğanda kırtlarğa havā tēgmesden demi kıaytup (8) kıaladur köpleri öledür. Fille orasalar hem kırtlarını çadır bilen orap (9) kıoysanız olvaķıtde yetmişmegen⁶ kırt-lar bir munça vaķit āvķat istep yürüp (10) āħiri nāçārlikide yaki “ölgenin küniden” fille oraydur filleleri şalañ (11) boluşı āyıkdu⁷ bunday fillelerin in behāsı ārzān boladur, kırtların in üsti-ni (12) bekitseniz kıynap kıoyup tirikçilikden kıaldırasız- cāvāndeki ba'zi kırtlar (13) destege çıķmay kıalğan bolsa yaħşı-sı olarını ācratıp alıp başķa baķış (14) kerek şundağ kılınsa sizge āsan boladur, hem yafraķ köp kētmeydür kēyin (15) kıalğan kırtlarını tērip ālmasdan fille orağunça paylasanız ilgiri orap kıalğan

[Sayfa 12]

(1) fillelerden kepile çıķıp kētişi yakın ihtimāldur öziñiz oylap köriñ sizni (2) başınız bilen teniñizni körfege orap kıoyosa yaħşı bolamdur. Nāri barsa (3) yarım sā'atke çıdaysız, kırtlar hem siz ve bizge oħşaş canlı hāyvān şu (4) maşlahatlerge yürmeseniz bir mertebe kırtların in üstini oramasdan tecrībe (5) kılıp köriñiz ondan kēyin fāydesini öziñiz bilüp ālasız. (6) <23> Kırtların in hemesi destege kirüp kētkenden kēyin yette, sekiz kün (7) ötmesden filleni tērmek kırtlar fille orap turğanda fille tērip işiñizni (8) buzup kıoymañ. Filleñizniñ hidi buzulup demi-kıp kıaladur bāzāra⁸ (9) hem behāsı ārzān boladur. Kırtlar filleni, tamām orap işden kıutılğandan kēyin (10) filleni terip alıñ. (11) <24> Filleñizni tērgen vaķitiñizde fille köp bolsun dēyip beş on kıara hem (12) āķ pacaķlarını āralaş kıılmañ, paçaķlarını bölek tēriñ āralaş kıılsanız köp (13) filleni iflās kılıp kıoyadur ve filleniz-nin bāzārda ārzān satılışığa sebeb bolasız. (14) <25> Öziñiz kırt uruğ kıayyar kıılamen dēyip aşla oylamañız kıolda (15) kıayyarlanğan uruğ heme vaķit kesel boladur uruğ kıayyarlaş üçün uruğçılara (16) maħşūş köp bilim kerek boladur kırt uruğ kıayyarlap satsanız hükümet (17) kıaşıda 'ayıbdār bolursız. (18) <26> Dihķançılıķ dēp cāydāri kesel uruğ tutup āvare bolup yürmeñ (19) 'ömriñiz bī-kārga ötedür cāydāri uruğ öziñizniñ kesel-likiden başķa pillisi

[Sayfa 13]

⁵ Metinde yazımı ايكيتتى şeklindedir.

⁶ Metinde yazımı يتشممكمن şeklindedir. Doğru yazımı يتشممكمن olmalıdır.

⁷ Metinde yazımı ائبقور şeklindedir. Doğru yazımı ائبقور olmalıdır.

⁸ Metinde yazımı بازاره şeklindedir. Doğru yazımı بازاره olmalıdır.

(1) bāzārda iki berāber ārzān yūredür, çünki ifeki kem çıkadur. Uruġnı faqaṭ (2) “Kaşġar Ticāret ve Şinā‘at Şirketi” idaresinden ālıñız. (3) **(kurtların keselleri)** (4) Biz kurtların kesel-lerinden uşbularnı yazıp ötemiz. (5) <1> Şarķ yaki sēmiriş keseli: bu kesel kurtınñ fille oraş āldıda peydā (6) boladur, kurt vaķit-siz avķātdan qalıp ifekni boyra? kibi her taraḑka tarķatup (7) özi hem qarayup ölüp qaladur bunıñ üçün bu kesel kurt-larnı (8) selāmet kurtlardan acırtıp qoymaq lāzim. (9) <2> Qarasan keseli bolsa uruġ-nıñ kesel bolġandan yamġurdan höl (10) ġazañ-dın peydā boladur, bu kesel haterli kesel hem ve baki? kurtlarnı öltüre- (11) dür, mümkin qadar selāmet kurtlarnı ācratıp ālıp kesellerni öltirmek lāzim. (12) <3> Qara taban keseli bolsa bir öy emes belki bütün ilinıñ⁹ kurt- (13)larnı-ñı harāp qıladur. Bu kesel bolmasun üçün faqaṭ meşhu¹⁰ mühürli qutalı (14) pille uruġ-nı isti‘māl kılmak lāzim. (15) <4> Kurt baġġan ādem qol-larnı kēyim-lerini pākize kılmak lāzim, kesel bolup (16) kurtlar qarılıp turġan yerden kelgen ādem qolı kēyümi ile kesel-ni başka yerdeki (17) selāmet kurtlarġa ālup kēlebiledür ihtiyāṭlik bolmaq lāzim...

[Sayfa 14]

(1) **Ücme dirahṭ-leri-ni österiş yolları** (2) İfek kurtlarnı terbiye kılıp fille ālmaq üçün ücme dirahṭleri lāzim: dihkān (3) rüzġārında qanča ücme dirahṭı cıķ bolsa şunça fāide ālışke mümkin boladur. (4) Kurt baķmaq üçün āķ ücmenin (ġazañı)nı kerek kara ücme (5) şāh tut-nıñ ġazañı kerek emes, çünki kurt ānça yaḡsı körmeydu (6) ekiş üçün hem āķ ücme āsandur. Ücme yıġaçları yumşak ve kuruġ (7) yerlerni ḡalaydur, ücme dirahṭı yüz yılġaça yaşaydur, b‘azıları üç yüz yaşke (8) qadar yaşaydur lākīn ‘itibārsiz ösken dirahṭ-lar kesel bolup ġazañı kem bolup (9) 20-30 yıl yılda qurup qaladur. Ücme dirahṭ-larnı-ñı ösdürmek üçün iki yol bar. Birsı ücme uruġnı sēpip öz qolıda ündürmek. İkinci-sı (10) ücme köçet-lerini otķaziş. Ücme dirahṭ-larnı sēpip ösdürmek üçün (11) tēkiş¹¹ cāy suġarış āsan, her vaķit āftāb tüşüp qaramāl ve başka hayvānlardan şaķlanmaq üçün tāmli cāy bolmaq lāzim. Bahārda cāy tazalap qoyup (12) tamām yetker kılınadur: ücme uvrġnı¹² sepiş¹³ üçün evvelki yıldan ṭayarlamak lāzim. (13) Uruġnı ṭayarlaġan vaķitte yaḡsı āķ ücme dirahṭ-nıñ tamām pişken ücmelerini (14) dan¹⁴ ālmaq lāzim. Uruġnı ācratıp ālış üçün sim ile kefe şalıp qol bilen (15) ezüp su bilen yuvıp¹⁵ şiresiden acratıladur. Keyken¹⁶? uruġnı yuvıp kurtup (16) şalkın cāyda behārge qadar şaķlanadur. Bir dirahṭ 50 cıñ ücme berse bundan

[Sayfa 15]

(1) bir yarım cıñnı uruġ bolsun. Uruġnı qatar kılıp sēpiş āsan hem yaş (2) köçet-ni oltırtuş āsan boladur. Uruġ sēpiş üçün bir yıġaç qazıķ ilen (3) çönek uzutike¹⁷? ārası beş verşuk¹⁸? qaldırıp tört qatar ārġıca kılınadur (4) çoñķurlıķı yarım yaki üç çārek verşuk? boladur sepilgen uruġ on (5) on beş künden başlap çıkadı 4-5 yakraq çıkarġandan kēyin ārtıķçelerni (6) suġurup taşlaġa lāzim uruġ sēpilgen çönek-ke vaķit-vaķit su sēpip (7) turuşka hem tazalap köçet-niñ tekini çapıp hem boşa kılıp turaladur.(8) Zemīn-ge qarap 4 dın 8 mertebeye qadar otap tazalap turış lāzim. Behārda (9) sēpilgen uruġ küzge qadar çoñ bolup āftāb-dan qorķmaydur. Yazda hem (10) küzde sēpilgen uruġ-larnıñ ösüvi haterlidür 2’inci yılda bahārda kökerġen (11) köçet-lerni kavlap ālıp ikinci orunġa köçeriledür. Bundan maķşad yaş (12) dirahṭ-larġa cıķ-raq cāy birüp çoñ dirahṭ-lar terbiye

⁹ Metinde yazımı اينك نينك şeklindedir. Doğru yazımı عائله نينك olmalıdır.

¹⁰ Metinde yazımı مشهور şeklindedir. Doğru yazımı مشروع olmalıdır.

¹¹ Metinde yazımı تيكس şeklindedir. Doğru yazımı تيكش olmalıdır.

¹² Metinde yazımı اوروغنى şeklindedir. Doğru yazımı اوروغنى olmalıdır.

¹³ Metinde yazımı سش şeklindedir. Doğru yazımı سپش olmalıdır.

¹⁴ Metinde yazımı دن şeklindedir. Doğru yazımı دانه olmalıdır.

¹⁵ Metinde yazımı بوب şeklindedir.

¹⁶ Metinde yazımı كيكين şeklindedir.

¹⁷ Metinde yazımı اوزوتيكه şeklindedir.

¹⁸ Metinde yazımı ویرشوك şeklindedir.

kılmaktadır köçirile (13) turğan cāy āftāb tüşken hem şugarşka kolay hem tegiz yerler bolmak 16-20 (14) verşuk? kadar yeni cāy hem uruğ sēpişke- on, on iki verşuk? çoñkur (15)-lıkda çafılıp āriķ ālnadur līkin ārası yarım gez qaldırılıp köçet igeleri (16) köçet-lerni ēgkende ihtiyāt ilep özlerine yaraşa çoqurğa otkazıladı iki (17) köçet-niñ ārasını yarım gezden qaldırıp iki qatarnıñ ornıda kiçik (18) āriķça ötkerip bir gez āra qaldırmaq lāzım yaş köçet-lerni otkazıp bolğandan (19) kēyin tizden ıldız başlangan-da yerden iki verşuk? yuqarı-lıqdan kēsip

[Sayfa 16]

(1) taşlanadı yeni-den çıkan şahlarını bir çoñrakini qaldırıp başqalarını kesüp (2) taşlanadur hem şu kēskünçe ösüp kētedür yaş dirahıt-nı şugarıp (3) ārtıķ şah-larnı kesüp turuladur yine bahārda yaş dirahıt üçüncü yaşqa (4) çıqğanda bahārda üç mertebe oşuk şahlarını kesüp esāsı (5) şahlarını qaldırılrsa yahşı ösüp kitedür. (6) Bāğlarda zemīn-lerde ücme yağaçnı qatar ündürüp divāl (7) tām kibi kılınsa cıķ fāideli hem çiraylık boladur ifek (8) qurtlarını terbiye kılıp östermek için ücme dirahıt-ları- (9) niñ cıķ bolmaķı lāzım: ālte mişkal (yaki 25 giram) li bir (10) quta fille uruğına otuz beş dān ellik tükpe kadar yetişken ücme dirahıtı lāzım (11) boladur. Yahşı terbiye kılğan dirahıt-lar gazañnı hem köp bereler beş yaşdaki (12) dirahıt 25 cıñ āltı yaşdaki 40 cıñ yete yaşdaki 50 cıñ 8 yaşdaki 60 (13) cıñ 9 yaşdaki 80 cıñ 10 yaşdaki 90 cıñ 10 yaşdaki 130 cıñ (14) 20 yaşdaki 150 cıñ...**(15) Ücme yafraqlarını alış yolları** (16)<1> Āftāb çıqıp yafraqlar quruğandan kēyin hem āftāb oltırışdan ilgiri (17) yarfraqlarını yığmaq lāzım. (18)<2>Āftāb qattıg ı'ssı¹⁹ turğan vaķıtta yafraq²⁰ yığılmasın mundağ yarfak tiz (19) buzulıp qaladur.

[Sayfa 17]

(1) <3>Yafraqnı yığılğandan kēyin basıp qoymasa boladur. Çünki basılğan yafraq (2) kēyin buzuladur. (3) <4>Yafraq salqın ve şāf havālı öyde saqlansun. (4) <5>Yamğurda kēsilgen yafraqlar bolsa şamāllatıp qurutılsun. (5)<6>Yığılğan yafraq²¹larını dölep, üstni körpe yotқан bilen yapılıp qoyılmasın, (6) mundağ bolğanda yafraqlar kızıp qaladur. Bunı yeğen qurtlar hem kesel (7) boladur mümkün kadar yafraqlarını yayıp saqlaş kerek. **(8)Ücme-tut dirahıtı-nıñ keselleri** (9) Ücme dirahıtı yahşı bakılmasa, neçe hil kesel-ge mubtelā boladur. (10)<1> Dirahıt-nıñ sasımaķı: bu kesel dirahıtını kēsip yārādār kılğan yerden (11) başlanadur hem havānıñ yārdımı bilen dirahıt-nıñ ārasığa nem kirip kāvāk kıladur. (12)<2>Yıldızları sası: bu kesel dirahıt için qorğunçılık ve yuķumlılık (13) bir keseldür. Peydā boluşı bilen dirahıt-nıñ yıldızları āypak bolup quru (14) başlaydur ve tizden başqa dirahıtlarğa ötep olarnı hem kārđān çıkaradur. (15) <3>Yafraqqa qara dağ tüşmeklik: egerde dirahıt yahşı bakılmasa, yaki (16) bek nem yer bolsa, küzde yafraqlarğa qara dağlar peydā boladur. Bu kesel-ni (17) yoķaltış-nıñ sebebi kesel şahlarını kēsip taşlamaķ hem tegige tökelgen (18) gazañlarını otkā yaķış ve köydürüş bilen boladur.

[Sayfa 18]

(1)<4> Qadaķ yaki qaynama keseli: qaysı bir vaķıtlarda, dirahıtlarıñ zahım tartқан (2) yerlerinden ösüp çıqıp çoñ dumbaķ boladur. (3) Dirahıtdaki qaynama keseli-ni tügetmek için anı kēsip ālıp, ornığa (4) āħak hem kül bilen āralaşturup kılğan lay-nı sürkep qoyış lāzımdur. **(5) Ücme tut baķış toğrıısında ba'z-ı bir maşlahatlar** (6) <1> Kurt bakmaq için ücme (tut) dirahıtını tērimaķ kerek, vaķtı bilen (7) ol köp fāyda kētiredür. (8) <2>ücme dirahıtını tērip miħnetni āyamasdan toğrı terbiye kılmaq kerek. Çünki (9) dirahıt çoñ bolgaç kılğan küç ve miħnetni töleydur. (10) <3> dirahıtını bek çoñkurğa terimasa boladur. (11) <4> Boş ve bikār bolğan yerlerniñ hemesige ücme dirahıtı tarısa

¹⁹ Metinde yazımı انسسب şeklindedir.

²⁰ Metinde yazımı يافراق şeklindedir. Doğru yazımı يافراق olmalıdır.

²¹ Metinde yazımı يافراقلرنی şeklindedir. Doğru yazımı يافراقلرنی olmalıdır.

boladu. (12) <5> Dirahtlarını bek tâza kılıp terbiyelemek kerek. (13) <6> dirahıtlarını mâl ve ülâğlardan saklamak. (14) <7>Dirahıtlarını kesel bolışdan saklamak. (15) <8> Dirahtıñ tâza ve tertiplik hâlde her bir şâhlarığa âftâb ve havâ tégip tursun. (16) <9> Yafraqını toğrı revışde yıgmağ kerek ya‘nı her qandağ yol bilen bolsada (17) dirahıtkı ziyân yétmesin. Yađrak²² yıgmağ üçün ittik bâğbân pıçağı ve kıyçı hem

[Sayfa 19]

(1) here bilen fâydalanış lâzımdur. Ama qol bilen sındırmağ yaki kıñraq bilen ve (2) ya ki keki bilen çapmağ toğrı emesdur. (3) <10>Tiz tiz kitâbka qarap uşbu kitâbda körsetilgen yol ve maşlahtalarını (4) tutmağ lâzımdur.

Yaqında basılacak kitaplar

Hadıce Yusif Muzafer tarafından yazılğan

1)Uygur alfabesi 2) yeni Uygur alfabesi ve Latin harfi bilen 3) altı şeker tarihi 4) hesap kitabı 5) Uygurlar için Rusçe alfabe kitabı

[Sayfa 20]

İfek, pahta, yuñ, temir, kömüt, kümüş, âltun altı şekerde hesabsız çığdur. Bizge hurriyet oqu yollarını açıp tınc turmuş bergen hem iktisâdi quruluşka yol açqan

Çoqlırımız

Cenâb Şiñ duben, Li Cuşi, Hoca Niyâz Hacım Lo Siliñ Şin Cin Cañ ve Büyük Kahremân Mağmud Sıcañ yaşasun.

[Sayfa 21]

transport-naqliyyät

Dünyânıñ her tarafı birbirine bağlı birbirinden başka hiç insân, yurt devlet yaşamaydur.

Migoy 3.âyıñ 10.küni 24.yıldın başlap yeni açıldı

"Kaşğar transport şirketi"

Erkeştam Âltay Hindistân Transport işlerini yüritedür ibtidâ'i sermâye yüz miñ ser Yarçen boladur.

Re'is: Yusuf Qarı Niyâz Hocâ Oğlı,

Mu'âvinlar: Molla Muhammed Dihqanbay Oğlı

'İsa Âhün Emîn Beg Oğlı

[Sayfa 22]

Kaşğar Ticâret ve Şinâ'at Şirketi Maqşadımız

- 1) Bütün âltı şekerde ifek, pahta, yuñ teri **kibi** mâllarını âlup satmağ.
- 2) Gezmâl kirâsın temir ve gayri milletke lazım bolğan eşyânı keltirip satmağ.
- 3) Kaşğarda 5000 çerâğlik iliktir istansesi kılmağ, radyo aftamabil işlerini yolğa salmağ
- 4) Her türlü fabrika kañ işleri toğrısında maşınalar âldurup iş kılmağ

Kaşğar Ticâret ve Şinâ'at Şirketi İdâresi

Reis İbrâhim Âhün Âhınbayif

Mu'âvin Muğlidin Hacım

Mirşâh Hacı Oğlı

Kaşğar

Kaşğar şehride Sevidiş mişyonıñ basma hânesida basıldı 1935.

²² Metinde yazımı باقراق şeklindedir. Doğru yazımı باقراق olmalıdır.

Sonuç

Tanıtmaya ve incelemeye çalıştığımız *İfekçilik- İfek Kurtlarını Terbiye Kıluv -Ücme-Tut Dirahtlarını-Ösdürü Hakkında Rehbername* adlı kitapçık, ipek böceği yetiştiriciliği ile ilgili konularda başvurulacak bir kaynak niteliğindedir. Bu eser ipek böceği yetiştiriciliğinin tarihi, hangi yollarla diğer ülkelere dağıldığı, ipek böceğinin yaşam döngüsü, ipek böceğinin bakımı, ipek böceği hastalıkları ve ipek böceğinin besin kaynağı olan dut ağacının dikimi ile ilgili detaylı bilgiler vermektedir. Ayrıca eser, geç dönem Çağatay Türkçesinin dil özelliklerini göstermesi bakımından önem arz etmektedir. Bu kitapçık metnine dilsel açıdan bakıldığında eserin okunaklı olması ve sade bir Türkçe ile yazılması dikkat çekicidir. Üstelik metin, Çağatay Türkçesi metinlerinde gördüğümüz büyük bir kısım dil özelliklerini yansıtmaktadır. Kimi durumlarda Batı Türkçesine özgü bazı eklerin kullanıldığı görülse de eser, büyük ölçüde Çağatay Türkçe yapısını muhafaza etmiştir. Ayrıca metinde bazı kelimelerin yazımında görülen çoklu yazım şekilleri de eserin anlam bütünlüğünü bozmayacak ölçüdedir. Kitapçık metninin kısa olması ve yazım üslubundan ötürü eserde Çağatay Türkçesinin tüm ses ve yapısal özelliklerini yansıtan sözcüklere ve cümlelere rastlanılmamıştır.

Kaynakça

- Hacimuhammed, R. (2023). İsveçli misyonerler ve Doğu Türkistan'daki misyonerlik faaliyetleri. *Türkbilig*, 45, 74-78.
- Eckmann, J. (2012). *Çağatay el kitabı*, [çev. Günay Karaağaç], İstanbul: Kesit Yayınları.
- Jarring, G. (1991). *Prints from Kashghar: The printing-office of the Swedish mission in Eastern Turkestan: History and production with an attempt at a bibliography*. İstanbul: Swedish Research Institute in İstanbul.
- Muzaffer, Y. (1935). *İfekçilik- ifek kurtlarını terbiye kıluv -ücme-tut dirahhtlarını-ösdürü hakkında rehbername*. Kaşgar: Cenübî Uyğuristānda İfekçilik Merkezi, Kaşgar Ticāret ve Şinā'at Şirketi, Tıpkıbasım.
- Törnvall, G. (2014) Hoten ve Kaşgar'dan: Gunnar jarring ve jarring koleksiyonu, [çev. Serkan Çakmak]. *Uluslararası Uyğur Araştırmaları Dergisi*, 4, 103-111.

KORKUT ATA TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Uluslararası Dil, Edebiyat, Kültür, Tarih, Sanat ve Eğitim Araştırmaları Dergisi

The Journal of International Language, Literature, Culture, History, Art and Education Research

Sayı/Issue 18 (Ekim/October 2024), s. 85-94.

Geliş Tarihi-Received: 19.08.2024

Kabul Tarihi-Accepted: 25.10.2024

Araştırma Makalesi-Research Article

ISSN: 2687-5675

DOI: 10.51531/korkutataturkiyat.203

Kaan Murat Yanık'ın Romanlarında Oyun ve Karnaval*

Play and Carnival in the Novels of Kaan Murat Yanık

Yaşar GÜL*

Nazlı MEMİŞ BAYTİMUR**

Öz

Modernizm sonrası veya ötesi anlamını taşıyan postmodernizm, modernizmin ortaya koyduğu değerleri yitirdiği iddiası ile ortaya çıkar. Bu ortaya çıkışın kaynağı, modernizmin insanların daha iyi, daha gelişmiş ve huzurlu bir dünyada, ekonomik ve sosyal açıdan rahat, mutlu yaşaması gibi sözlerini gerçekleştirememesinden ileri gelir. Bununla da kalmayarak hedef ve beklentilerin sömürüye, savaşa, yıkıcı birçok şeye sebep olduğunu ileri süren postmodernizm, modernizme karşı bir duruş iradesi gösterir. Modernizmin sürdürülebilirlik, merkezilik, sınırlılık, belirlenmişlik, belli bir tür, tasarım, mevcut gibi unsurlarına karşılık postmodernizm rastlantı, çoğulculuk, melezlik, anarşi, metinler arası ile kendini gösterir ve kendi sanat estetiğini oluşturur. Bu doğrultuda okurla metin arasında ilişki kuran ve okurun birikiminden yararlanan postmodernizm, birbirinden bağımsız unsurları bir araya getirerek alışılmışın dışında kompozisyonlar yaratır. Oyun ve karnaval da postmodernizmin yararlandığı temel unsurlardandır. Oyun, postmodern romanın kurgu dünyasında okurun yer bulmasını sağlamakla beraber onu yaratım sürecine dâhil eder. Böylece okur ve yazar arasında roman kurgusu ekseninde sanatsal bir oyun arkadaşlığı açığa çıkar. Edebiyata roman aracılığı ile taşınan karnaval ise uyumsuzlukların bir arada kullanılmasına dayanmakla birlikte çoğulculuğu ve serbest katılımı önceler. Bu çalışmada son dönem Türk edebiyatının önemli yazarlarından Kaan Murat Yanık'ın postmodern olarak değerlendirilebilecek *Butimar: Sessizliğin Kanatları*, *Uzakların Şarkısı*, *Dünyasızlar* ve *Sular Üstünde Gökler Altında* adını taşıyan dört romanında oyun ile karnaval kavramlarının ne şekilde yer aldığı, yazar tarafından nasıl kullanıldığı tespit edilmeye ve dramatik örneklerle gözler önüne serilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Postmodernizm, postmodern roman, oyun, karnaval, Kaan Murat Yanık.

Abstract

Postmodernism, which carries the meaning of post-modernism or beyond modernism, emerges with the claim that modernism has lost the values it once held. The source of this emergence stems from the failure of modernism to realize its promises of a better, more

* Bu makale, 2024 yılında Sinop Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı'nda tamamlanan "Kaan Murat Yanık'ın Romanlarında Postmodern Unsurlar" isimli yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

* Öğretmen, Sinop Atatürk Anadolu Lisesi, Sinop/Türkiye, e-posta: yasargul_tde@hotmail.com, ORCID: 0009-0006-9584-2754.

** Doç. Dr., Sinop Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Sinop/Türkiye, e-posta: nmbaytimur@sinop.edu.tr, ORCID: 0000-0001-7591-1122.

advanced, and peaceful world, and a comfortable, happy life from economic and social perspectives. Furthermore, postmodernism, which argues that goals and expectations have led to exploitation, wars, and many destructive phenomena, demonstrates a stance against modernism. While modernism is characterized by elements such as sustainability, centrality, limitation, determinacy, specific genres, design, and the existing, postmodernism manifests itself through randomness, pluralism, hybridity, anarchy, and intertextuality, creating its own artistic aesthetics. In this regard, postmodernism establishes a relationship between the reader and the text, utilizing the reader's background, and creates unconventional compositions by combining independent elements. Play and carnival are among the fundamental elements that postmodernism benefits from. Play not only allows the reader to find a place in the fictional world of the postmodern novel but also involves them in the creation process. Thus, an artistic companionship is revealed between the reader and the writer within the axis of the novel's plot. The carnival, introduced into literature through the novel, relies on the juxtaposition of dissonances and emphasizes pluralism and free participation. This study aims to identify and illustrate the use of play and carnival techniques in four novels by Kaan Murat Yanık, a prominent contemporary Turkish writer, which can be evaluated as postmodern: *Butimar: Sessizliğin Kanatları* (The Wings of Silence), *Uzakların Şarkısı* (The Song of the Distant), *Dünyasızlar* (The Worldless), and *Sular Üstünde Gökler Altında* (Above the Waters Below The Sky). The focus is on how these techniques are incorporated and utilized by the author, demonstrated through dramatic examples.

Keywords: Postmodernism, postmodern novel, play, carnival, Kaan Murat Yanık.

Giriş

Yirminci yüzyılın ikinci yarısından itibaren öncelikle Amerika ve Avrupa'da daha sonra ülkemizde adından sıkça söz ettiren postmodernizm, modern sonrası denilebilecek sürecin genel kabul görmeye başlayan bir karşılığı olarak mimaride, bilim ve sanat dünyasında kendine yer edinir. Modern dünyanın gün geçtikçe artan değişim ve gelişme hızı, modernizmin doğal yaşam sürecinin sonunu getirmekle kalmayarak, onun akıl, bilim ve birey temelli gelişim çizgisindeki bazı soru işaretlerini ve açmazlarını da ortaya çıkarır. Dünya çapında iki büyük savaşa tanık olan insanoğlu, modernizmin ahlaki yönünü sorgularken sömürgeciliğin güncellenmiş hâli olan kapitalizmin küresel yüzüyle de aynı yüzyıl içerisinde tanışır (Yıldız, 2005, s. 2-3).

Modernitenin doğurduğu modernizm düşüncesi insanın ideallerine kavuşmasını, insan merkezli bir dünya yaratarak sağlamak niyetindedir. Ancak yaşanan tarih bunun çok da mümkün olmadığını, medenî olmayan uluslara karşı modern ulusların - milliyetçilik ve din gibi rahatlıkla çatışma zemini oluşturabilecek olguları kullanarak-modern öncesi tarihsel süreçleri aratmayan haksızlıkları yaşattığını göstermektedir. Sömürgecilik tarihi olarak ifade edilebilecek bu süreç, içerisinde kitlesel ölümlerin ve yerelde yok edilen kültürlerin tarihi olarak da okunabilir. Postmodernite denilen süreç de bu tarihî zeminden ayrı bir değerlendirmeye tabii tutulamaz. Modern düşüncenin içine düştüğü açmazları bir bunalım olarak açığa çıkaran postmodernizm, önündeki süreci postmodernite olarak başlatır. Bunun üzerine Batı, kendi değerlerine karşı oluşan çelişkilerden kurtulmak için bir arınmaya ihtiyaç duyar. Bu anlamda postmodernite, "modernizmin karnının şiştiği, ağırlaştığı, hantallaştığı, huysuzlaştığı, doğurmanın hemen öncesindeki halet-i ruhiyesine karşılık olarak" (Emre, 2004, s. 30) kullanılan bir kavram olarak ortaya çıkar.

Modernitenin özellikle Dünya savaşlarından ağır yara alarak çıkması ve soğuk savaşın dünyayı her anlamda ikiye bölen çözümsüzlük iklimi, postmodern süreçlerin de dile getirilmesine zemin hazırlar. Bu bağlamda küreselleşme, modernizmin dinamiklerinden biri olmakla birlikte postmodernizmin de önünü açan başat aktörlerden biri olur. Postmodernizm, modernizmin tekçi anlayışına karşı her türlü çeşitliliği ve beraberinde de çokseseliliği yakalamış; değişen medya algısıyla da küresel anlamda yerini sağlamlaştıran bir akım olmuştur (Kolcu, 2011, s. 287-289).

Postmodernizmin bir zorunluluktan doğması, onun varlık nedenini ortaya koyan temel dayanak noktasıdır. Bir başka deyişle modernizmin ideallerine karşı yirmi birinci yüzyıl insanının yaşadığı hayal kırıklığı bu durumun oluşmasında etkili olur. Yani “postmodern” sayılan tutum, üst-anlatılara karşı inançsızlıktır” (Lyotard, 2019, s. 8) şeklinde özetlenebilecek bu tavır, postmodernizmin oluşumundaki dinamiklerden biridir. Modernizmin doğrularının sorgulandığı bu yeni süreç, genel geçer doğruların inançsızlıkla sınıandığı bir düzenin ifadesidir. Bu doğrultuda postmodernizmin; modernizmin yeni bir yorumu olduğu tezi tartışılmakla birlikte, onun modernizmle bir hesaplaşma çabası içerisinde olduğu görüşü daha ağırlıklı olarak öne çıkar.

1950’li yıllarla birlikte değişen sadece bilgi ve iletişim imkânları değildir. Küresel anlamda insanların ihtiyaçları, bunlara yönelik üretim ve tüketim ilişkileri de büyük bir değişim gösterir. Modernizmle birlikte üretim, bir değer olarak öne çıkarken yirminci yüzyılın ikinci yarısında tüketim de ekonomi politikalarının öncelendiği bir değer hâline gelir. İnsanlar tüketmeye karşı medya üzerinden yönlendirilir ve insanlarda bir tüketim arzusu oluşturulur. Yirmi birinci yüzyılla birlikte tüketim arzusunun bir şehvete dönüştüğü, sosyal medya düzeni denilen yeni düzende tükettiğin kadar var olabileceğin algısının genel kabul gördüğü bir dünya yaratılır. Bu yeni düzende bilginin kendisi bir güç olarak öne çıkarken, bilgiyi elde eden toplumların diğerlerine karşı üstünlüğü bir tahakküme dönüşür. Günümüzde bilgiyi üreten devletler, küresel anlamda gücü de elinde bulundurmaktadır. Bu yüzyılda gücün kaynağı olarak düşünülen “bilgi de artık satılmak için üretilmekte ve yeni bir üretimde değerlendirilmek için kullanılmaktadır” (Lyotard, 2019, s. 14-15).

Postmodern düşünürlerden Jean Baudrillard da modern toplumun tüketim-üretim ilişkileri ve değişen algıları üzerine fikirleri olan postmodern bir düşünürdür. Baudrillard’ın tüketim alışkanlıkları üzerindeki değişime dair fikirlerini aktaran Ahmet Cevizci, onun, “bugün biz çok daha fazla enformasyonun, ama daha az anlamın bulunduğu bir evrende yaşamaktayız; (...) enformasyon fazlasına maruz kalan günümüz toplumlarında, mümkün tek direniş tarzı, anlamı reddetmektir.” (Cevizci, 1999, s. 107) şeklindeki yorumunu yazısında ifade eder. Bu söylem, aynı zamanda postmodernizmin modernizme karşı reddedici tavrını da gösterir.

Görsel, işitsel sanatlarda etkisini gösteren postmodernizm, felsefe ve sosyolojinin yanında edebiyat dünyasında da tartışılır ve yirmi birinci yüzyılın sanat eserlerinde üzerinde durulan bir akım olarak varlığı inkâr edilemez bir noktaya ulaşır. Edebiyat dünyasında postmodernizmin yansımaları daha çok roman türünün son yarım asırdaki gelişimi ile gündeme gelir. Roman türünün tarihsel süreç içerisinde çeşitlenerek gelişmesi, bu değişimin zeminini oluşturur. Postmodern roman, modern edebiyatın gerçeği temel alan sanat görüşüne karşı çeşitliliği ve çok sesliliği esas alan bir görünümüdür. Kendi sanat estetiğini oluşturmak durumunda kalan postmodernizm akımının savunucuları yüksek ve elit (seçkin) kültüre karşı yerel unsurların, dışlanmışların ve farklı dinsel ya da cinsel tercihi olanların kültürüne de kapılarını açar. Sanatın popüler hâle gelmesiyle, epistemolojik dünya görüşünün kabul edildiği modernlik düşüncesi yerine her türden farklı varlığı, var oluşları (ontolojik) bakımından olduğu gibi kabul eden ve bunu da çok sesliliğin, çok katmanlılığın gereği olarak gören dünya görüşü, postmodern sanatın genel görüşü olur. Bu durum postmodern sanat anlayışındaki “hem yüksek/seçkin sanat niteliklerine hem de popüler/kitle sanatlarının niteliklerine sahip” (Çetişli, 2011, s. 164) olma düşüncesiyle de yakından ilgilidir.

Bu anlamda postmodernizmin sahip olduğu çoğulcu estetik yapı içerisinde okur da vardır. “Okurla metnin iş birliğini sağlamak ve okurun birikiminden bir katalizör olarak yararlanmak” (Özbek, 2005, s. 26) durumunda olan postmodern sanatın özünde,

“öykünme, bilineni ortaya sürme, kolaj yapma, monte etme yani birbirinden bağımsız birçok öğeyi bir araya getirip, daha önceki sanat akımlarında çok da alışık olmadığımız kompozisyonlar yaratma” (Özbek, 2005, s. 19) düşüncesi vardır. Okuru anlatının içerisine üstkurmaca düzlem ile dâhil eden, bunun yanında büyüğü gerçekçilik, çoğulculuk ve çok kültürlülük, oyun ve karnaval, yabancılaşma, polisiye ve gerilim unsuru gibi kendine özgü alanlarla çok boyutlu bir gelişim gösteren postmodern roman alışılmadık kompozisyonlar yaratma hedefini de büyük oranda metinler arasılık düzlem ile gerçekleştirir.

Türk edebiyatında özellikle Oğuz Atay, Orhan Pamuk, Latife Tekin, İhsan Oktay Anar, Nazlı Eray, Bilge Karasu, Metin Kaçan ve Hasan Ali Toptaş gibi kendisine yer edinen önemli isimler üzerinden postmodernizmin yansımaları akademi ve sanat dünyasının gündeminde yer edinir.

Son dönemin edebiyat dünyasında yetişen pek çok yazar da postmodern edebiyat içerisinde değerlendirilebilir. Kaan Murat Yanık da bu isimler arasındadır. Bu makalenin amacı, Yanık'ın eserlerinde postmodern romanın unsurlarından oyun ve karnavala dair kullanımların varlığını örneklerle ortaya koymaktır.

1. Kaan Murat Yanık'ın Hayatı ve Eserleri

Kaan Murat Yanık, 5 Haziran 1988 tarihinde Iğdır'da doğar. Azeri Türk'ü bir ailenin çocuğudur. Çocukluğu on sekiz yaşına kadar Iğdır'da geçer.

Yüksek öğrenimini İstanbul Kültür Üniversitesinin Türk Dili ve Edebiyatı bölümünde bitirir. Fatih Sultan Mehmet Üniversitesi Klasik Türk Edebiyatı Anabilim Dalındaki eğitimini 2015 yılında *Neşâtî Divanı'nda Sevgili Tipinin İncelenmesi* başlıklı yüksek lisans tezi ile tamamlar. Sonrasında Yıldız Teknik Üniversitesi'nde pedagoji eğitiminin yanı sıra tiyatro ve sahne sanatları eğitimi alır.

Yanık, edebiyat dergilerinde öykü ve denemelerini yayımlar, yayınevlerinde editörlük ve danışmanlık yapar. Yazı sanatı üzerine dersler veren sanatçı, televizyon kanallarında kültür- sanat temalı programlar da yapmakta, yurt içinde ve dışında pek çok konferansa, yazarlığı üzerine gerçekleştirilen söyleşilere katılmaktadır.

Yazmaya şiir ile başlayan Kaan Murat Yanık, 2013 yılında ilk kitabını şiir türünde yayımlar. Kalküta adındaki eser ismini kitaptaki şiirlerin birinden alır. 2014 yılında ise sanatçının tek hikâye kitabı olan *Uçurtma Mevsimi* yayın hayatına girer. Bu eserinden sonra roman türü üzerine yoğunlaşan sanatçının dört romanı bulunmaktadır. Bunlar sırasıyla; *Butimar: Sessizliğin Kanatları* (2015), *Uzakların Şarkısı* (2017), *Dünyasızlar* (2020) ve *Sular Üstünde Gökler Altında* (2023) adlı eserlerdir.

İstasyon dergisinde öyküleri yayımlanan sanatçının romanlarından *Butimar: Sessizliğin Kanatları*, 2015 yılında ESKADER tarafından yılın romanı seçilir. *Dünyasızlar* romanı 2020 yılında TYB / İstanbul Roman Büyük Ödülüne layık görülür. 2023 yılında yayımlanan *Sular Üstünde Gökler Altında* romanı Türkiye Yazarlar Birliği Roman Ödülü ve 4. Uluslararası Kahramanmaraş Edebiyat Ödülleri/ Roman Ödülünün sahibi olur.

2. Oyun ve Karnaval

Postmodern romanın üstkurmaca ve metinler arasılık bağlamında birbiri ile bağlantılı ele alınan iki önemli kavramı daha vardır. Bunlar sırasıyla üstkurmaca temeliyle yakından ilgili olarak oyun ve metinler arasılık ile bağlantılı karnaval ya da karnavallaştırma kavramlarıdır.

Postmodern anlatı, postmodernizmin gerçeği ele alışındaki temel farklılıklara paralel olarak, kurmaca gerçeklik ile nesnel gerçeklik arasındaki çizgiyi belirsizleştirerek kurmaca gerçeklik yönünde ağır basan bir eğilim içerisindedir. Anlatıcının gerçeği ele alışındaki bu önemli değişim yani kurmaca evreninin tüm gerçeklik boyutlarından soyutlanarak ele alınışı, yazar anlatıcı figürün önemini de arttırır. Yazar anlatıcı kendi kurmaca evreninde artık okuru da yaratma sürecinin içine çeken, onun fikrine göre anlatıda değişiklikler yapabilen, anlatıyı okurla yaratarak en doğru okuma biçimine ulaşmayı hedefleyen bir konumdadır.

Hayattaki nesnel gerçekliğin dışına çıkarak kurmacanın sınırsız evreninde dilediği gibi anlatısını şekillendiren anlatıcı, oyun kavramı sayesinde anlatıyı tek bir düzlem üzerine kurgulamaktan da kurtulmuş olur. Postmodernizmdeki oyun kavramı, eğlencelik bir kurmaca düzlem yaratma anlamının dışında, metni daha çok dil oyunları üzerinden ele alır. Postmodern metin bunu gerçekleştirirken modernin yarattığı gerçeğin ruhunu ortadan kaldırmak amacıyla da oyun kavramından yararlanır. Oyun kavramı, postmodern anlatının öncesinde de edebî eserin içinde kullanılmakla birlikte stratejik bir amaç için kullanılması yönüyle de postmodernizm içerisinde bilinçli olarak kendine yer bulur (Emre, 2004, s. 115).

Okurun postmodern anlatıda önemli bir figür haline gelmesi, üstkurmaca düzlem ile gerçekleşir. Bu doğrultuda yazar “okurunu yaratıcı olmaya zorlar. Henüz tamamlanmamış bu -yorum- açık metinlerde, okur metni yeniden yazar. Okur, yazarın oyun arkadaşıdır” (Ecevit, 2021, s. 129). Okur, her okunuşunda yeniden yaratılan postmodern anlatıda okuduklarının, başka anlatılarla kurduğu metinler arası ilişkileri bulmak durumunda olduğunda daha aktif bir okuma eylemi içerisinde yer alır. Her metin bir metinler arası ilişki ağı içerisinde bulunur ve mutlaka başka metinlerden izler taşır. Okurun bu izleri keşfetmesi oyunun da bir parçasıdır.

Üstkurmaca, okurun oyun olarak kurgulanan postmodern anlatı içerisinde kendine yer bulmasını, böylece oyun olarak düşünülen kurmaca dünyasının içerisinde aktif olarak var olmasını sağlayan en temel unsurdur. Okurun yazar anlatıcı ile arasındaki bu oyun arkadaşlığı postmodern anlatının yaratım sürecinde sürekli var olan bir ilişki biçimidir. Çünkü postmodern anlatı her okunuşta yeniden yaratılan bir kurgusal zemin üzerinde tasarlanır. “Yeni metinde okur, yazarın metni birlikte kurguladıkları oyun arkadaşıdır; düşünsel ya da ideolojik değil, tümüyle estetik düzlemde oluşan bu birliktelik (Ecevit, 2021, s. 129) de kurguya sirayet eder.

Üstkurmaca unsurunun, metnin yazılış sürecini postmodern anlatının içerisinde konumlandırmasının yanında, oyun kavramını da devreye sokarak romanı oyunlaştırma amacına hizmet ettiği de görülür. Üstkurmaca ile yazar hem anlatının yaratım sürecine metnin yazılış serüvenini katar hem de oyun kurgusu oluşturarak okuru yaratım sürecine dâhil eder. Bu bağlamda, üstkurmacanın romanda konumlandırılmasının gerekçelerinden biri olarak da postmodernist anlayışın romanı oyunlaştırma eğiliminde olması sayılabilir. Postmodern roman oyun kavramı ile elitist sanatın tahakkümüne de zarar vererek amacına ulaşır (Sazyek, 2015, s. 310).

Yaşamı kurmaca ile kurmacayı da oyun ile eşitleyen postmodern anlatıda, romandaki kişilerin yazma eylemi içerisinde giriştikleri tüm çabalar, anlatının yazılış serüveninin romanın içerisinde konumlandırmak şeklinde tanımlanan üstkurmacaya hizmet eder. Gerçeklik ile kurmaca arasındaki ayırıcı çizginin belirsizleştirilmesi, kurmaca olarak devam eden anlatının kurmacadan çıkarak gerçeklik boyutuna girmesi ve sonrasında tekrardan kurmaca evreni içerisinde yol alması üstkurmacanın okuru oyunun içerisine sokmasıyla mümkündür. Yazar anlatıcı bazen metnin yazılış öyküsünü okuyucuyla paylaşarak bazen de okuru anlatı düzleminin içine figüratif kadronun bir

elemanı şeklinde sokarak kurmaca ile gerçeklik düzlemleri arasındaki geliş gidişleri sağlar.

Postmodern romanın temel dinamiklerinden biri olan metinler arasılık kuramı ve onunla çok ilgili olarak düşünülen karnaval kavramı da postmodern anlatının ayırt edici özelliklerindedir. "Postmodern söylemi (yazıyı) geleneksel söylemden (yazıdan) ayıran en temel özellik" (Aktulum, 2014, s. 10) olarak metinler arasılık kavramı ele alındığında kavramın postmodern anlatı için önemi daha da belirginleşir.

Karnaval teriminin roman sanatı içerisinde değerlendirilmesi alay yani parodinin insanları güldüren ancak güldürürken de ciddi bir iletiyi onlara aktaran türler olarak sayılmasıyla ilgilidir. Batı kültüründe karnaval geleneğinin ciddi iletileri gülünç bir anlatımla insanlara aktarmak noktasında önemli bir işlevi vardır. Karnaval sayesinde insanlar, kilise ve krallık gibi kurumları alaya alan söylemlerde bulunabilirler. Bu doğrultuda karnaval, bir gösteri biçimi olmakla birlikte tam bir eşitliğe dayanmayan, kural ve kanunların tanınmadığı, rütbe ve eşitsizliklerin yok edildiği, herkesin serbestçe içerisine dâhil olduğu ve özgürce konuştuğu, sahnenin ortadan kaldırılarak insanların hem oyuncu hem seyirci olduğu bir etkinlik olarak tanımlanabilir (Aktulum, 2014, s. 30).

"Türlerin "Komik"leşmesi ya da Karnavallaşması" başlıklı yazısında Jale Parla, karnavallaştırma kavramını ele alır. Adı geçen yazıda yalnızca halka ait olan ve ciddiye alınmayan karnaval dilinin ilk defa ciddi bir eser olan Gargantua ve Pantagruel'de kullanılması noktasındaki görüşünü aktaran Parla, grotesk bir gerçekçilikten bahseder ve benzer kullanımın Don Kişot'ta da görüldüğünü belirtir. Ona göre karnavallaştırma, grotesk gerçekçiliğin oluşmasına hizmet eder. Böylece "manevî değerlerin maddi kazanımlara, ulvî aşkların cinselliğe, fantezinin yemeğe ve kasmaya indirgenmesini, kısaca saygın söylemlerin karnaval özgürlüğüyle bozulmasını" (Parla, 2021, s. 60-61) saygın türlerin karnavallaşmasına örnek olarak gösterir.

Postmodern anlatı içerisinde yazara sınırsızlığın kapılarını aralayan metinler arasılık kavramı yazarın kendisinden önce yazılmış metinleri kendi kurgusal düzleminde rahatça ifade edebilme imkânı tanır. Bu anlayış aynı zamanda çoğulculuğa da hizmet eder ve çoğulculuğu, postmodernizmin tek felsefesi olarak gören anlayışla da uyumludur. Çoksesli roman olarak ifade edilen bu durum, "yaşama ait seslerin, tınların, ayrımların bir arada bulunduğu bir orkestra" (Akçam, 2010, s. 15) benzetmesiyle ifade edilebilir. Postmodern anlatının çoğulculuk ilkesi gereği, anlatı içerisinde türlerin çoğullaştırılması söz konusu olduğu gibi; anlatı içerisinde resim, müzik, tiyatro ve sinema gibi farklı sanat dallarıyla ilgili göndermelerin de rahatça kullanıldığı görülür.

Karnavallaştırma olarak düşünülen anlatı biçimi, içerisinde şiir, biyografi, tiyatro, haber metni gibi farklı türleri barındırdığı gibi farklı sanat dallarına ait göndermelerle de kolaj tekniği kullanılarak anlatı içinde bütünleşik bir düzen kurabilir. Karnavallaştırma, anlatı içerisinde özellikle birbiriyle uyumsuz unsurların bir arada kullanımına dayanır. Karnaval sayesinde postmodern metin, uyumsuzlukların özgürce bir arada bulunmasını, çoğulculuğun bir kazanımı olarak göstermesi bakımından önemser. Bu anlamda, "edebiyatla edebiyat dışının en çok ilişkiye girdiği alan, karnaval alanıdır" (Akçam, 2010, s. 15) şeklindeki yorum yerindedir.

Karnaval doğası gereği çoğulculuğu ve serbest katılımı içerisinde barındırır. Bu doğrultuda karnaval ya da karnavalesk, her türden duygu ve düşüncenin eşitçe kendini ifade imkânı bulduğu, özgür bir ortamın yaratımını gerektirir. "Modernizm kitlelerin değil, seçkin bir aydın grubun sanatıdır" (Ecevit, 2021, s. 140) şeklinde ifade edilen yönüyle seçkin sınıfın sanatı olmak durumunda kalan modernizm ve modern sanat, postmodernizmin dayandığı temel felsefe olan çoğulculuğa zıt bir konumdadır. Karnaval

kavramı modernist seçkin tavra karşıt olması yönüyle postmodernizmin çoğulculuk ilkesini yansıtan önemli bir noktadır.

Karnaval, postmodern roman içerisinde groteskin, sanatın bir unsuru olarak kullanımına imkân vermesi bakımından önemlidir. Kısaca kaba gülünçlüklerin, tuhaf, karşıt ve abartılı durumların birleşimiyle oluşan, varlıkların sıra dışı (absürt) özelliklerinin yeniden tasvirine dayanan grotesk sanat, postmodernizmin doğasına uygundur. Karnavalda resmiyete, tek taraflı iktidar söylemine karşı halk kültürünü önceleyen, doğanın ve kolektif yaşamın ahengini, bedenin direnci ve fonksiyonlarını, dil ve edebiyata taşıyan bir tutum ön plandadır. “Başkasının söylemlerini çağırma, içerme, olumlama, çarpıtma ve parodi olanakları karnaval atmosferiyle yaşanır. Uygunsuz birliktelikler yaratılır, hiyerarşiler ortadan kalkar, olgunun içindeki, yaşamın tüm öğeleri sürece etkin olarak katılır (Akçam, 2010, s. 23). Bütün bunlar karnavalın edebî anlatıya kazandırdığı zenginlik olarak yansır.

3. Kaan Murat Yanık’ın Romanlarında Oyun ve Karnaval

Yaşamı kurmaca, kurmacayı da oyun ile birlikte ele alan postmodern romandaki kişilerin yazma eylemi içerisinde giriştikleri tüm çabalar, anlatının yazılış serüvenini romanın içerisinde konumlandırmak şeklinde tanımlanan üstkurmacaya hizmet eder. Gerçeklik ile kurmaca arasındaki çizginin belirsizleştirilmesi, kurmaca olarak devam eden anlatının kurmacadan çıkarak gerçeklik boyutuna girmesi ve sonrasında tekrardan kurmaca evreni içerisinde yol alması üstkurmacanın okuru oyunun içerisine sokmasıyla mümkündür.

Postmodern anlatıda yazarın anlatı içerisinde okurla oynadığı bir oyun söz konusudur. Bu oyun kurgusu ile postmodern metin yazarları, modernin yarattığı gerçeğin ruhunu ortadan kaldırmak, yazarla okuyucu arasındaki sınırı kaldırmak ve bu ikisini birbirine yaklaştırmak noktasında tasarruf sahibi olmuşlardır (Emre, 2004, s. 115). Eğlenmek amacıyla da uzak düşünülmeyen oyun kavramında postmodern yazar sanatsal bağlamda seçkin sayılmayan ve eğlence amaçlı kurgulanan edebî türlere el atar, bu anlamda popülist olarak damgalanmaktan da korkmaz. Okurun anlatıdan zevk almasını amaçlar (Ecevit, 2021, s. 76).

Kaan Murat Yanık’ın romanlarında oyun kavramına yönelik olarak eğlenme amacının yanında yazarla okur arasındaki sınırın kalkmasına yönelik bir tavrın varlığı hissedilir. Yanık’ın romanlarında oyuna dair unsurlar üstkurmaca düzlemle paralellik gösterir.

Yanık’ın romanlarında oyun kavramı anlatının kurgusal zenginliğine katkı sağlamak üzere yoğun bir şekilde kullanılır. *Butimar* romanında psikiyatrist, romanın kurgusuna dair planlarını açıklarken daha ilk elden okuyucuyu kurgusal düzleme çekerek anlatıya ortak eder: “Ben psikiyatrist, en başta şunu söylemekte fayda var. Bana kendimi bulduran o büyümlü âna (yani on ikinci kısma) kadar başımdan geçenleri, dış dünyanın mecburiyetlerinin harap ettiği hayatımı ve bilincimin göğünde uçuşan kuşları kısa notlarla anlatacağım.” (Yanık, 2022a, s. 11). Üstkurmaca düzlemde kurgulanan oyun ile okur bir oyunun figürü haline getirilir. Çünkü postmodern romanda “her şey sanatsal düzlemde oynanan bir oyundur” (Ecevit, 2021, s. 75).

Yusuf’un simya maceraları içerisinde karşılaştığı kara gözlüklü, mavi pantolonlu, gözlerinde badem sarısı sürmeleri olan Gelecekte Gelen Deli, kurgusal gerçeklik ile nesnel gerçekliğin kırıldığı noktada okuyucuyla buluşur. Yusuf’a bacanak diye hitap eden bu Deli, “Peki, selamlar, sevgili okuyucu. Allah’ım sabır ver, iyice beyni erimiş bunun. Ne postmodern adamsın be bacanak.” (Yanık, 2022a, s. 278) şeklindeki ifadelerinde hem oyun

kuramındaki okuyucuyu anlatının içerisinde bir figür olarak yerleştirme fonksiyonunu yerine getirir hem de anlatının postmodern taraflarına açık bir gönderme yapar. Yusuf'un iksiri elde etmeye çalışırken karşısına çıkan bu kişi, ona aradığı lal taşını verir. Üstkurmaca düzlemde Yusuf'la konuşurken kitabın yazarını kurmacaya dâhil eder ve "Ben gelecekte geldim buraya." (Yanık, 2022a, s. 278) diyerek anlatıdaki zaman düzlemini kırar. Bu kişi ayrıca Butimar romanından bahsederek onun yazarını şu şekilde tarif eder ki bu tasvir Kaan Murat Yanık'ın fiziksel portresiyle örtüşür: "Adını boş ver. Ama sakallı, hafif çekik gözlü, yuvarlak yüzlü, kara kaşlı, kara gözlü bir başka deli... Şu an binlerce kişi seni okuyor, onlara selam ver" (Yanık, 2022a, s. 278). Bununla kalmayan Deli aynı zamanda Butimar romanının da gelecekte okunan bir kitap olduğunu Yusuf'a bildirir. Böylece yazar ve okur, zaman kurgusundaki kırılma sayesinde üstkurmaca düzlemde yer alır. Yazarın bu tercihi "yaşamın anlamı konusunda kuşku dolu olan ve okurunu yönlendirmeyi aklından bile geçirmeyen oyunbaz bir kurgu sanatçısı" (Ecevit, 2021, s. 79) olmak istemesiyle açıklanabilir.

Dünyasızlar romanı, üstkurmaca düzleminde bir teknik olarak ifade edilen yazarın kendisini kurgunun içerisinde konumlandırması yönüyle dikkat çeker. Firuz Dede'nin kitaplığındaki yüzlerce kitabın arasında Kaan Murat Yanık'ın da romanları vardır ve romanın içerisinde yazar, kendi yazdığı *Uzakların Şarkısı* romanının ilk cümlesini öz alıntı biçiminde kullanır: "Uzakların Şarkısı... Kitabın kapağını inceleyip karşısına oturdum ve sesimin ölçüsüne dikkat ederek okumaya başladım. 'Tren garına vardığımda kar yeniden başlamıştı...'" (Yanık, 2022b, s. 31). Yine aynı şekilde Firuz Dede'nin kitapları sayılırken aralarında "... Butimar, Uzakların Şarkısı, Dünyasızlar..." (Yanık, 2022b, s. 28) şeklinde yazarın kendi romanları da yazar- anlatıcı figür tarafından dile getirilir. Bu kısımlar yazarın kendisini üstkurmaca düzleme dâhil ederek kurgusal zenginliği sağladığı ve oyun kavramının anlatı içerisinde görüldüğü yerlerdir. Çünkü "postmodern anlatıda kullanılan tarihsel, sosyal ve ahlaksal nitelikli tüm malzeme, kurgusal dünyada oynanan oyunun açılımı için araç" (Gündüz, 2012, s. 27) olmaktan öte bir anlam taşımaz.

Uzakların Şarkısı, oyun kavramını yansıtan örnekleri içinde barındırması yönüyle dikkat çeken bir diğer eserdir. Romanın dışındaki çerçeve kurguda sevgilisi tarafından aldatıldıktan sonra depresyona giren Bünyamin'in yazacağı roman için Kars'a gitmesi, anlatı içinde anlatı formatına uygundur. Ben kişili anlatımla başlayan bu kurgusal düzlemde Eylül adındaki sevgilisiyle ilişkisini aktaran Bünyamin üniversitede, Edebiyat bölümünde, Osmanlıca dersleri gören, morfoloji çalışan bir kişidir. Bünyamin'in yazar olduğu her ortamda okuyucuya hatırlatılır. "Yazar gardaşım menden bu kadar..." (Yanık, 2023, s. 16), "Fakat kavurmanın türlü baharatlarla tütsülenmiş dumanını bir daha içime çekince kendimi bu yemekleri yemek zorunda olan bir roman kahramanı gibi hissettim." (Yanık, 2023, s. 43) gibi ifadeler yazarın oyun kavramına yönelik olarak okura, yazma ediminin üstkurmaca düzlem içerisinde konumlandırılmasını gösterir. Okur, anlatının oyun olduğunu kurmaca ile gerçeklik arasındaki bu türden geçişkenlikler vasıtasıyla anlar. Çünkü postmodern anlatıda "Yaşam=Kurmaca=Oyun" (Ecevit, 2021, s. 109) formülü geçerlidir.

Uzakların Şarkısı'nda üstkurmacayı gösteren en önemli kullanım, merkezdeki kurgusal düzlemde yer alan ve Gülbadem ile Zencefil arasındaki konuşmada geçen, "Orasını bana değil, beni yazan sakallıya sor. Neyse bu bahsi geçelim." (Yanık, 2023, s. 299) ifadelerdir. Burada Zencefil'in ağzından çıkan "sakallı" kelimesi yazarın kendisine yönelen örtük bir göndermeden başka bir şey değildir. Anlatının kahramanlarından biri olan Zencefil, bu cümlesiyle hem yazarı anlatının içerisinde ustaca konumlandırır hem de okuyucuya kurmaca gerçeklik ile nesnel gerçeklik arasındaki çizgiyi tekrar hatırlatır.

Karnaval, romanın çoksesli yapısına uygun olarak ortaya atılan kavramlardan biri olup “yaşama ait seslerin, tınların, ayrımların bir arada bulunduğu bir orkestra” (Akçam, 2010, s. 15) benzetmesiyle daha da anlaşılır hâle gelir. Postmodern anlatının çoğulculuk ilkesi gereği, anlatı içerisinde türlerin çoğullaştırılması söz konusu olduğu gibi; anlatı içerisinde resim, müzik, tiyatro ve sinema gibi farklı sanat dallarıyla ilgili göndermelerin de rahatça kullanıldığı görülür. Karnavallaştırma ise anlatı içerisinde özellikle birbiriyle uyumsuz unsurların bir arada kullanımına dayanır. Karnaval sayesinde postmodern metin, uyumsuzlukların özgürce bir arada bulunmasını, çoğulculuğun bir kazanımı olarak göstermesi bakımından önemser. Bu anlamda, “edebiyatla edebiyat dışının en çok ilişkiye girdiği alan, karnaval alanıdır” (Akçam, 2010, s. 15) şeklindeki yorum yerindedir.

Yanık’ın romanlarında çoksesli bir kurgunun izleri görülür. Karnaval anlayışına uygun olarak düşünülen bu kurgu zenginliği, *Uzakların Şarkısı* romanında Galata eşrafının toplandığı Kukumav Meyhanesi’nin betimlemelerinde kendini gösterir. Kukumav Meyhanesi, Mercimek Fazıl’ın meyhanesi olarak bilinir. Burası her türden müziğin icra edildiği, şiirlerin okunduğu, nargilelerin yanında çeşit çeşit yemişlerin ve meyvelerin ikram edildiği, içeridekileri kendilerinden geçip mest oldukları bir mekândır. Uşşak makamından eserler icra eden sazenceler Nedim’den gazeller okurken dinleyenler de gül şerbetleriyle şarkılara eşlik ederler. Uşşak makamı, Nihavent makamının ardından sahneye çıkan meşhur meddah Fıstıkçı Şahap sayesinde karnavalın eğlence ve coşkusuna tezahürat ve ıslıklar eşlik eder. Yazar böylelikle romanda “karnaval dilinin edebî metnin diline ve kurgusuna hâkim olması”nın (Yağar, 2022, s. 558) önünü açar. Fıstıkçı Şahap, romandaki karnaval anlatısının merkezinde yer alan figürdür.

“... Çünkü biz insanız, zayıfız, riyakârız, korkağız, alçağız! Diye bir girizgâh yaptıktan sonra alkış başlayınca Fıstıkçı Şahap alkışları eliyle durdurdu. Sonra kollarını iki yana açarak ‘Huuuuuuuüşşşşff...’ diye rüzgâr sesi çıkarıp anlatmaya koyuldu. (...) ‘postu üstüme geçirince emekleye emekleye sürüye karıştım. (Fıstıkçı Şahap sahnede koyun gibi yürüyordu) (...) Geriye döndüm ki ne göreyim, bir tane koç! Boynuzlarını kıcıma dayamış halleniyor...’ İçeriden alkış, kahkaha ‘Yaşa Fıstıkçı Şahap’, ‘Aman dikkat’, ‘Kaç hemen’ nidaları yükseldi. (Alkış, ıslık, kahkaha) Fıstıkçı Şahap hikâyeyi bitirince yine kıyamet koptu.” (Yanık, 2023, s. 144-148).

Uzakların Şarkısı’nda karnaval, anlatı içerisinde anlatı formülü ile eğlence ve güldürme amacına yönelik bir kurgunun dikkat çeken örneğidir. Hem meddahın sahneye gelmesinden önceki ortamın tasviri hem de meddahın anlattığı hikâyelerin metinler arası bağlamındaki değeri karnavalın ihtiyaç duyduğu şartları sağlar. “Anadolu’daki sözlü kültürde asırlardır var olan karnaval geleneğinin unsurları olarak Meddah ve Karagöz’de bir yandan değişik lehçeler, aksanlar ve bunlara bağlı topluluk ideolojileri” (Akçam, 2010, s. 78) yansıtılır ve böylece eğlencelik türlerin varlığı sözlü kültür içinde örneklenmiş olur. Ayrıca Kukumav Kahvehanesi romandaki çok sesli ve çok kültürlü ortamın hayat bulduğu bir mekân olarak dikkat çeker.

Yanık’ın diğer romanları karnavalın kullanımını örnekleyecek anlatılar bakımından zayıftır. *Dünyasızlar*’da Firuz ile Ayvaz’ın askerleri eğlendirmek için Karagöz-Hacivat oyunundan sahneleri canlandırması ve Binbir Gece Masallarına göndermeler yapması anlatının karnavala yaklaşan tarafları olarak düşünülse de toplumun tüm kesimlerine hitap etmemesi, sadece belirli bir zümrenin (askerlerin) zorunluluktan doğan katılımını sağlaması nedeniyle bu anlatım çokseslilikten uzak bir görünüm arz eder ve karnavalın özellikleriyle tam olarak örtüşmez.

Sonuç

Postmodernizmin üst anlatılara tavır koyması, postmodern romanda da belirli durumlarda yansımalarını bulur. Modern dünyadaki kopukluk ve parçalanmışlık, postmodern romanı etkisi altına olarak bünyesine girer. Bu doğrultuda bir romana postmodern nitelik kazandıran unsurlar açığa çıkar. Bunlardan ikisi de oyun ve karnavaldır. Yazarlar bunlardan faydalanarak metin dışı unsurları metnin bünyesine yerleştirir. Böylece kurgusunu tematik ve teknik yönden zenginleştirir.

Türk edebiyatının son dönem yazarlarından Kaan Murat Yanık da postmodern olarak nitelenebilecek romanlarında oyun ile karnavalı benzer bir işlevle kullanarak anlatımını pekiştirir ve okuyucunun dikkatini çeker. Yanık'ın romanlarında oyun kavramının sıkça kullanıldığı görülür. *Butimar* romanında okuyucu kurgu dünyasına içine çekilerek oyunun bir parçası hâline gelir. Aynı romanda oyun kavramı, romanın postmodern olarak nitelendirilmesi noktasına da temas eder. Romanda, zamanda yaşanan kırılmalar da okur ve yazarı, kurmaca düzleminde buluşturur. *Dünyasızlar'* da da yazarın kendi romanı olan *Uzakların Şarkısı'*nün yazar anlatıcı tarafından dile getirildiği, yazarın kendisini üstkurmaca düzlem bünyesine kattığı bir oyun kurulur. *Uzakların Şarkısı* da okura anlatının oyun olduğunun, kurmaca ve gerçeklik arasındaki geçişkenlikler yoluyla anladığı bir romandır.

Yanık'ın karnaval anlayışına uygun bir kurgu zenginliği ile beliren en dramatik romanı *Uzakların Şarkısı'*dir. Karnavalın ihtiyaç duyduğu ortamı Anadolu sözlü kültürüne ait unsurlar, dilin farklı kullanımları ve topluluklar ile sağlar. Yazarın *Dünyasızlar* romanı da karnavala dair kısmî örnekler barındırır. Bu açıdan yazarın romanlarında karnavalın kullanımı sınırlıdır.

Kaynakça

- Akçam, A. (2010). *Türk romanında karnaval*. Ankara: Ürün Yayınları
- Aktulum, K. (2014). *Metinlerarası ilişkiler*. Ankara: Kanguru Yayınları.
- Cevizci, A. (1999). *Paradigma felsefe sözlüğü*. İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Çetişli, İ. (2011). *Batı edebiyatında edebî akımlar*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Ecevit, Y. (2021). *Türk romanında postmodern açılımlar*. İstanbul: Everest Yayınları.
- Emre, İ. (2004). *Postmodernizm ve edebiyat*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Gündüz, O. (2012). *İhsan Oktay Anar'ın kurgu dünyası Anar'ın kurgu evreninde postmodern bir gezinti*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Kolcu, A. İ. (2011). *Edebiyat kuramları tanım-tenkit-tahlil*. Erzurum: Salkımsöğüt Yayınevi.
- Lyotard, J. F. (2019). *Postmodern durum*. İsmet Birkan (çev.). Ankara: BilgeSu Yayıncılık.
- Özbek, Y. (2005). *Post-modernizm ve alımlama estetiği*. Konya: Çizgi Kitabevi.
- Parla, J. (2021). *Don Kişot'tan bugüne roman*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Sazyek, H. (2015). *Roman terimleri sözlüğü*. Ankara: Hece Yayınları.
- Yağar, A. S. (2022). Mikhaıl Bakhtin'in karnaval kuramı ışığında Oğuz Atay'ın Tehlikeli Oyunlar romanı: Son Yemek. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araş. Dergisi*, (30), 554-567.
- Yanık, K. M. (2022a). *Butimar: Sessizliğin kanatları*. İstanbul: Ketebe Yayınları.
- Yanık, K. M. (2022b). *Dünyasızlar*. İstanbul: Turkuvaz Kitap.
- Yanık, K. M. (2023). *Uzakların Şarkısı*. İstanbul: Ketebe Yayınları.
- Yıldız, H. (2005). Postmodernizm Nedir?. *Dumlupınar Üniv. Sosyal Bilimler Dergisi*, 13, 1-15.

KORKUT ATA TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Uluslararası Dil, Edebiyat, Kültür, Tarih, Sanat ve Eğitim Araştırmaları Dergisi

The Journal of International Language, Literature, Culture, History, Art and Education Research

Sayı/Issue 18 (Ekim/October 2024), s. 95-113.

Geliş Tarihi-Received: 00.00.2024

Kabul Tarihi-Accepted: 00.00.2024

Araştırma Makalesi-Research Article

ISSN: 2687-5675

DOI: 10.51531/korkutataturkiyat.236

Üstünlüğün Yarattığı Hazzın Komediye Dönüşümü: Mizahta Üstünlük Kuramı Bağlamında Köy Seyirlik Oyunları*

*The Transformation of the Pleasure Created by Superiority into Comedy:
Theatrical Village Plays in the Context of the Superiority Theory of Humor*

Pamuk Nurdan GÜMÜŞTEPE**

Öz

Geleneksel Türk tiyatrosunun günümüzde unutulmaya yüz tutan dramatik nitelikli gösteri sanatlarından birisi "köy seyirlik oyunları"dır. İçerik bakımından hem Orta Asya hem Anadolu kültüründen izler taşıyan köy seyirlik oyunları, teşekkül ettiği toplumda birçok işlevi yerine getirir. Bu dramatik nitelikli oyunların içerdiği mizah öğeleri sayesinde kırsal yaşamdaki en önemli işlevi ise eğlence işlevidir. Türk halk mizahının belirgin örneklerini taşıyan köy seyirlik oyunlarından seçilen örnekler üzerinden söz konusu mizahı incelemeyi amaçlayan bu çalışmada mizah araştırmalarında sıklıkla kullanılan mizah kuramları ile tahlil yöntemi tercih edilmiştir. Çalışmada mizah kuramlarından Üstünlük Kuramı esas alınmış ve köy seyirlik oyunlarında yer alan mizahi unsurlar, bu kuram çerçevesinde metin analizi yöntemiyle tahlil edilmiştir. Üstünlük Kuramı; komik olanı, üstünün zayıf durumdakinin içinde bulunduğu zayıflıktan duyduğu haza dayandırır. Bu kurama göre insan, kendisini karşısındakinden üstün hissettiği anlarda güler. Oldukça ilkel bir duyguya odaklanan bu kurama uygun olan mizahın köy seyirlik oyunlarında sıklıkla kullanıldığı görülmüş; bu çalışmada incelenen köy seyirlik oyunlarında belli tiplerin aşağılanması, bilgi sahibi olanın bu sayede sağladığı üstünlük, sefil ve kandırılan tipler, fiziksel veya mental eksiklikleri olan taklitler ve -özellikle gelin alma sırasında oynanan-çeşitli cezalı oyunların içeriğinde bir tarafı öteki oyuncularından ve/veya seyircilerden aşağı göstererek seyirciye kendisini üstün hissettirme yoluyla mizah üretildiği tespit edilmiştir. Özellikle fars güldürü öğelerinin yoğun olarak kullanıldığı tespit edilen köy seyirlik oyunlarında üstünlük duygusunun yarattığı hazzın izleyicileri güldürdüğü pek çok örneğe rastlanmasının bir tesadüf olmadığı, bunda oyunların beslendiği kaynağın ritüel kökenli olmasının ve toplumun ilkel dönemlerinden izler taşımasının etkileri olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Mizah, köy seyirlik oyunları, geleneksel Türk tiyatrosu, üstünlük kuramı.

Abstract

* Mizah Teorileri Bağlamında Geleneksel Türk Tiyatrosu adlı doktora tezinden üretilen bu çalışma, Karadeniz İnsan ve Toplum Bilimleri Sempozyumu-2024'te sunulan sözlü bildirisinin genişletilmiş hâlidir.

** Arş. Gör., Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Zonguldak/Türkiye, e-posta: nurdangumustepe@gmail.com, ORCID: 0000-0002-6250-5384.

One of the traditional Turkish theater's dramatic performing skills, known as "theatrical village plays," is currently being neglected and forgotten. The theatrical village plays, a mix of Central Asian and Anatolian cultural influences, have multiple purposes within the societies where they originate. The primary function of these dramatic plays in rural life is to provide entertainment, largely due to the inclusion of humorous aspects. In this study, which aims to examine humor through examples selected from village theatrical plays that reflect prominent aspects of Turkish folk humor, humor theories frequently employed in humor studies and the method of analysis have been preferred. The study is based on the Superiority Theory of humor, and the humorous elements in village performances were analyzed using the method of textual analysis within the framework of this theory. The Superiority Theory attributes humor to the pleasure derived from the superiority of one individual over another in a weaker position. According to this theory, people laugh when they feel superior to others. It was observed that humor fitting this theory, which focuses on a rather primal emotion, is frequently used in village performances. In the village theatrical performances analyzed in this study, humor is generated by belittling certain characters, the superiority of the knowledgeable over others, pitiful or deceived characters, imitations of those with physical or mental deficiencies, and various penalty games (particularly during the "bride procession" scenes), all of which portray one party as inferior to the other players and/or audience, allowing the audience to feel superior. It was found that the frequent use of farce elements in village performances is no coincidence, and that the pleasure derived from the sense of superiority that makes the audience laugh is influenced by the fact that the source of these plays is rooted in ritual origins and carries traces from the early stages of society.

Keywords: Humor, theatrical village plays, traditional Turkish theater, superiority theory of humor.

Giriş

Günümüzde neredeyse unutulmaya yüz tutan köy seyirlik oyunları; özellikle geçmiş dönemlerde kırsal bölgelerde; düğünlerde, uzun kış gecelerinde ve diğer özel zaman dilimlerinde icra edilen dramatik nitelikli oyunlardır. Köylüler arasında genellikle "oyun çıkartmak" ya da "oyun oynamak" olarak nitelendirilen bu gösterilere araştırmacılar tarafından da zamanla farklı isimler verilmiştir.

Köylerde icra edilen bu türden oyunları isimlendirirken köy seyirlik oyunları üzerine araştırmalarda bulunan isimlerden; Hamit Zübeyr Koşay "temsil oyunları" (Koşay, 1935), Ahmet Kutsi Tecer "köylü temsilleri" (Tecer, 1940), Süleyman Kazmaz "köylü tiyatrosu" (Kazmaz, 1950), Metin And "seyirlik köylü oyunları, köylü tiyatrosu, köylü gösterileri, köylü oyunları" (And, 1966; And, 1985), Pertev Naili Boratav "seyirlik köylü oyunları" (Boratav, 2014, s. 24), Şükrü Elçin "köy orta oyunları" (Elçin, 1991), Erman Artun ise "seyirlik köy oyunları" (Artun, 2008) tabirlerini kullanmışlardır. Neticede bunlar içerisinde en yaygın kullanılan terim ise "köy seyirlik oyunları" olmuştur.

Son dönem çalışmalarında artık "köy seyirlik oyunları" olarak ortak bir kavramla nitelenen bu dramatik nitelikli oyunlar hakkında pek çok araştırmacı çeşitli tanımlamalarda bulunmuştur. Ahmet Kutsi Tecer'e (1940, s. 4) göre; "Köylü temsilleri, isminden de anlaşılacağı gibi köylerde ve köylüler tarafından yapılan temsili mahiyette oyunlardır". Şükrü Elçin'in ifadeleri ile "Köylülerin uzun kış aylarında ve hususiyle düğünlerde, bayramlarda eğlenmek ve vakit geçirmek için düzenleyip oynadıkları dram karakterli oyunlardır" (1991, s. IX). Dilaver Düzgün'e göre ise "Köy seyirlik oyunları, daha çok köy çevrelerinde, yılın belirli günlerindeki bazı törenlerle düğünlerde ve genellikle kış aylarında düzenlenen sıra gecelerinde sergilenen" (2002, s. 493) oyunlardır.

Geleneksel Türk tiyatrosu üzerinde kapsamlı araştırmaları bulunan Metin And ise köy seyirlik oyunları ile ilgili olarak özellikle şu açıklamada bulunur: "...Anadolu köylü dramatik oyunları çoğunlukla böyle amaçlara yönelik tören ya da kutluk eylemlerden ya da simgesel söylencelerden kaynaklanmıştır..." (1985, s. 74).

Araştırmacılar tarafından dile getirilen bu tanımlar birlikte düşünüldüğünde, köy seyirlik oyunlarının köy halkı tarafından kimi zaman sadece eğlence amaçlı kimi zaman ise ritüel kaynaklı olup belli bir takvimsel süreklilik içerisinde gerçekleştirilmesi zorunlu görülen oyunlar olarak icra edildiği anlaşılmaktadır. Bu noktada özellikle toplumların iptidai dönemlerinde oynanması zorunlu kabul edilen hatta “ritüel kökenli” olarak ifade edilen bu oyunların kaynağına ve “ritüel kökenli” tanımlamasına açıklık getirmek gerekir.

Köy seyirlik oyunlarının kaynaklarına ilişkin görüşler, genellikle bu oyunların büyü törenleri ile olan ilişkisine odaklanmıştır. “Anadolu’da olduğu gibi dünyanın başka yerlerinde de oynanmakta olan köy oyunlarının, ilkel toplulukların büyü törenlerinde yapılan taklitlerin bir uzantısı olduğu sanılmaktadır.” (Şener, 1993, s. 9-10). Köy seyirlik oyunları üzerine araştırmalarda bulunan isimlerden Nurhan Karadağ da bu oyunların büyü törenleri ile benzerliğine dikkati çeker ve büyüsel kökenli köy seyirlik oyunların günümüze değin varlığını korumuş olduğunu belirterek bu durumu, oyunların köken itibarıyla belli bir saygınlığa sahip olması ile ilişkilendirir (1978, s. 11). Oyunların kaynağı hakkında ise şu açıklamalarda bulunur:

“Belirli günlerde oynanan seyirlik oyunların, özellikle toprakla ilgili olanlarının mevsim değişme zamanlarında, yaz-kış gecelerinde oynandığını bu belirli zamanların da Şamanist Türklerden, Anadolu uygarlıklarından, hatta ilkel uygarlıklardan beri geldiğini örneklendirdikten sonra seyirlik oyunların özünü ve biçimini daha tutarlı bir biçimde inceleyebiliriz...Köy seyirlik oyunlarının özünü incelerken de oyunları; kaynağını köyün, köylünün kültürel ve ekonomik ortamından alan, onlarla bütünleşen birer olay olarak yorumlamak gerekir.” (1978, s. 14-15).

Geleneksel Türk tiyatrosunun tüm alanlarında olduğu gibi köy seyirlik oyunları üzerine de kapsamlı araştırmaları bulunan Metin And, Anadolu köylüsünün dramatik nitelikli oyunlarının çoğunlukla tören ya da kutluk eylemlerden ya da simgesel söylencelerden kaynaklandığını belirtir. O nedenle bu oyunların büyük çoğunluğunun birtakım gerçek yaşamdan çok yapıntı bir simgesellikten kaynaklandığı ancak bunun karşısında tıpkı tiyatrodaki olduğu gibi gerçekçi konuları, günlük yaşamı yansıtan oyunların da bulunduğunu (1985, s. 74-75) belirtir.

Seyirlik oyunların genel olarak kaynakları göz önünde bulundurulduğunda ilkel insanın inanç sistemleri içinde gerçekleştirdikleri çeşitli tapınma ve ritüellerin zamanla o günkü değerinin azalmasıyla ya da bu değeri tamamen kaybetmesiyle günümüze ulaştığı düşüncesinin (Durmaz, 2018, s. 131) hâkim olduğu görülür. Önceleri köylü, kendi yaşantısının, toprağının veriminin daha bereketli olması için çeşitli dinî nitelikli ritüeller gerçekleştirir ve bu ritüellere zorunlu ve bilinçli olarak katılırdı. Yüzyılların geçmesi ve doğanın pratik deneylerle çözümlenmesi sonucu bu zorunluluk kendiliğinden yavaş yavaş yitti ve olay bilinçsizce bir eğlence aracı olarak tanımlanmaya başlandı (Karadağ, 1978, s. 9). Metin And’ın da belirttiği üzere başlangıçta dinsel-büyüsel özellik taşıyan bu oyunlar zamanla bunlara olan inançların azalması ve değişen toplumsal inanç dinamikleri nedeniyle işlevleri bakımından da eğlence nitelikli gösterimlere dönüşmüş, daha çok toplantılarda, düğünlerde tıpkı bir tiyatro gösterimi gibi sunulmaya başlanmıştır (1985, s. 72). Sonuç olarak köy seyirlik oyunları; ritüel, oyun ve tiyatronun temel özelliklerini taşıyan ve bu üç alanın kavşak noktasında duran (Metin Basat, 2017, s. 51) oyunlardır.

İçerik bakımından hem Orta Asya hem Anadolu kültüründen izler taşıyan köy seyirlik oyunları, köken itibarı ile toplumun iptidai dönemlerine dair farklı işlevleri bünyesinde barındırır da yakın dönemdeki en önemli toplumsal işlevi eğlencedir. Toplumun ilkel dönemlerindeki büyüsel-dinsel törenlerinde gerçekleştirilen ritüellerden beslendiğini gördüğümüz köy seyirlik oyunları, zaman içerisinde toplumun kabul ettiği

yeni inanç sistemleri, dinlik-büyülük uygulamalara olan inancın değişmesi/zayıflaması ile günümüze yaklaştıkça giderek kutsallık atfedilen değerini kaybetmiş ve eğlence unsuruna dönüşmüştür. Dolayısıyla zamanla içerdiği mizah unsurları bakımından da zenginleşen köy seyirlik oyunlarının işlevi dönüşse de bünyesinde yer alan mizahın toplumun iptidai dönemlerindeki duygu dünyasından beslendiği unutulmamalıdır.

Geleneksel Türk tiyatrosunun diğer unsurlarından Karagöz, Ortaoyunu, meddah ve kuklada olduğu gibi bu oyunlarda da güldürü; söz ve hareket komiği etrafında şekillenmektedir. Köy seyirlik oyunlarını geleneksel Türk tiyatrosunun diğer türlerinden ayıran en belirgin özellik, bu oyunlarda söz komiğinin yerini çoğunlukla hareket komiğine, kaba (fars) güldürüye bırakmış olmasıdır.

Fars denildiğinde hareketlerin biraz daha serbest, abartılı ve gürültülü olduğu bir güldürü akla gelir. Farsta ön planda olan durumlarken karakterleri sadece birer tip olarak görürüz. Bu tiplerin belli bir derinliği bulunmaz, onlar kendine has tavırları ya da psikolojik temelleri olan kişiler değil herkesin bildiği genel tiplerdir. Ayrıca bu türde fiziksel aksiyon çok önemlidir (Nutku, 2001, s. 71). Köy seyirlik oyunlarındaki tipler de tam olarak böyledir. Onların psikolojik derinliği olan tipler olarak değil; köy toplumunda sıklıkla karşılaşılabileceğimiz; dede, çocuk, Arap, kız gibi halktan kimseler olduklarını veya muhtar, çoban, kalaycı, öğretmen, usta, çırak gibi belli meslek gruplarını tanımlayan adlandırmalarla anıldığını görürüz. Farsta da köy seyirlik oyunlarında da abartılı ve ani durum değişiklikleri bunu seyircisine yadırgatmayacak bir organiklik içerisinde yansıtılır. Ortaya konan komiklik, karakterde değil de düşülen durumun içerisinde aranır, bu da fiziksel aksiyonu her iki türde de önemli kılan bir güldürüyü ortaya koyar (Taştan, 2014, s. 43-44). Köy seyirlik oyunları da fars güldürü ile olan benzerliğini içerisinde barındırdığı bu fiziksel aksiyon neticesinde sağladığı mizahtan alır. Özellikle hareket komiği dediğimiz; kaba ve saldırgan davranışlar, abartılı hareketler, taklit ve benzetmeler neticesinde ortaya konan tavırların izleyenleri güldürmesi köy seyirlik oyunlarında sıklıkla karşımıza çıkar (Gümüştepe, 2023, s. 234).

Köy seyirlik oyunlarında yer alan kaba hareket güldürüsünün söz komiğinden daha baskın olması hususunu Gülin Ögüt Eker şöyle açıklar:

“Araştırma alanı, kent merkezlerinden kırsal bölgelere yaklaştıkça, mizahın yönü sözellikten eylemselliğe doğru kaymaya başlar. Eğitim seviyesinin azalması hareket komiğini, yükselmesi ise söz komiğini oluşturur. Köyde mizah daha çok beden dili ile baskındır. Köy eğlenceleri içinde, gruplara ayrılan bireyler bir oyun kurgusu içinde gerekli şartları yerine getiremedikleri, yarışmayı kaybettikleri takdirde bir oyun mizansenini çerçevesinde dövülür ya da yaş ve toplumsal grubu itibarıyla o an için prestij kaybına yol açabilecek bir cezaî davranış sergilemek zorunda kalır. Burada hareket komiğine dayanan dayak ve ceza, izleyicilerin gülme duygusunu tatmin eden en önemli yaptırımlardır.” (2014, s. 94).

İcra edildiği coğrafya, köy seyirlik oyunlarındaki mizahı şekillendiren nedenlerden birisi ve belki de en önemlisidir. Özellikle kırsal bölgelerde mizahı ortaya koyma yöntemlerinde bedensel eylemlerin daha baskın olduğunu, eğlencenin incelikli nüktelerden ziyade salt kaba hareket güldürüsü ile sağlandığını söylemek mümkündür. Özellikle bazı oyunların sonunda doğrudan hareket komiği sayılabilecek cezalandırmalar, dayak/kavga sahneleri, çeşitli cinsel imalı hareketler ve abartılı taklitler, köy seyirlik oyunlarındaki hareket komiğini ortaya çıkaran mizahi unsurlardır (Gümüştepe, 2023, s. 235). Dolayısıyla köy seyirlik oyunlarının eğlence işlevine doğrudan katkı sunan mizah öğelerinin büyük çoğunluğunun daha kaba ve abartılı komik unsurlar üzerine dizayn edildiğini söylemek mümkündür. Bu kaba ve abartılı komik unsurların büyük çoğunluğu mizah kuramları ile açıklanmak istendiğinde ise gülüncü sağlamanın en önemli

yöntemlerinden biri olan öteki karşısında üstünlük hissetme ve karşıdakini aşağılama eylem ve davranışlarının köy seyirlik oyunlarında hareket ve söz komiğini besleyen en önemli kaynak olduğu karşımıza çıkar.

Bu noktada köy seyirlik oyunlarında yer alan mizahı ele alan belli başlı çalışmalara değinmek gerekir. Literatürde köy seyirlik oyunlarındaki mizaha yönelik müstakil çalışmalar oldukça azdır ancak bu dramatik nitelikli gösteri sanatını inceleyen belli başlı araştırmacılar, oyunlarda yer alan mizaha da yer yer değinmişlerdir. Metin And, *Geleneksel Türk Tiyatrosu-Köylü ve Halk Tiyatrosu Gelenekleri* adlı çalışmasında Türk halk tiyatrosunun yalnızca güldürü olarak gelişim gösterdiğini işaret eder ve halk tiyatromuzun öteki ülkelerin güldürü kültürleriyle (mimus, Attika komedyası, commedia dell'arte) olan ilişkisine değinerek bu durumu açıklar. Fakat çalışmasında "Nasıl Bir Halk Güldürüsü?" başlıklı bölümün altında ele aldığı geleneksel Türk tiyatrosunun güldürücülüğü konusundaki örnekleri tamamıyla Karagöz ve Ortaoyunundan alınmış, köy seyirlik oyunlarına bu bölümde bir atıfta bulunulmamıştır (And, 1985, s. 488-495). Yine *Oyun ve Bügü Türk Kültüründe Oyun Kavramı* adlı çalışmasında Anadolu coğrafyasından derlediği pek çok köy seyirlik oyununu çeşitli yönlerden ele alırken kimi zaman oyunlarda yer alan güldürücülüğe de dikkat çekmiştir (And, 2012). Ancak bu eserdeki çıkarımlar da oyunların salt eğlence işlevine yönelik bir yaklaşımı içermez.

Ülkemizde son dönemde hazırlanan en kapsamlı mizah çalışmalarından biri olan ve Gülin Ögüt Eker tarafından hazırlanan *İnsan Kültür Mizah / Eğlence endüstrisinde tüketim nesnesi olarak mizah* isimli çalışmada geleneksel Türk tiyatrosuna ait ürünlerdeki mizah tekniklerinden de örnekler sunulmuş, köy seyirlik oyunları özellikle içerdiği söz ve hareket komiği unsurları bakımından değerlendirilmiştir (Ögüt Eker, 2014, s. 94). Ezgi Metin Basat'ın 2017 yılında yayımlanan *Köy Seyirlik Oyunlarında İnsan, Doğa ve Toplum İlişkisi* adlı kitabında köy seyirlik oyunları insan, mekân ve takvim çerçevesinde incelenirken yer yer oyunların mizah aracılığıyla ortaya koyduğu eğlence işlevine de değinilmiştir (Metin Basat, 2017). Söz konusu çalışma, daha ziyade köy seyirlik oyunlarının kökenine, günümüzdeki durumuna ve değişen insan-doğa ilişkisinin bu dramatik nitelikli gösteri sanatlarına olan etkisine odaklanmıştır. Türk mizah kültürü üzerine son yıllarda hazırlanan kapsamlı yayınlardan biri olan ve Azem Sevindik tarafından hazırlanan *Türk Mizah Ekolojisi* adlı kitapta da geleneksel Türk tiyatrosunun içeriğindeki mizah unsurları sayesinde Türk mizah ekolojisine olan katkısı değerlendirilirken özellikle oyun kültüründe mizah konusunun ele alındığı bölümde Karagöz, ortaoyunu, meddahın yanı sıra köy seyirlik oyunlarının da içeriğindeki güldürü unsurlarına dikkat çekilmiştir (Sevindik, 2021, s. 129-146).

Geleneksel Türk tiyatrosu üzerine hazırlanan pek çok yüksek lisans ve doktora tez çalışmasında da köy seyirlik oyunları konu edilmiştir. Bunların içerisinde bölgesel olarak il-ilçe bazında köy seyirlik oyunlarının derlendiği pek çok tez çalışmasında yer yer oyunların güldürücü yönüne değinilse de bahsi geçen çalışmaların maksadı oyunların bu yönünü ortaya çıkarmak değildir. Ancak özellikle Gizem Taştan tarafından hazırlanan *Köy Seyirlik Oyunlarında Komedi Unsuru Olarak Cinsellik* (2014) isimli yüksek lisans tezi, doğrudan oyunlarda yer alan komedi unsuruna odaklanan ilk çalışmalardan biridir. Ardından İlknur Çolak tarafından *Köy Seyirlik Oyunlarının Mizah Kuramlarına Göre İncelenmesi* (2022) adlı yüksek lisans çalışması kaleme alınmıştır. Pamuk Nurdan Gümüştpe tarafından 2018 yılında çalışmaları başlatılan ve 2023 yılında sonlandırılan *Mizah Teorileri Bağlamında Geleneksel Türk Tiyatrosu*¹ adlı doktora tez çalışması ise

¹ Söz konusu doktora çalışmasında oyunların toplanması ve seçimi aşamasında köy seyirlik oyunları üzerine hazırlanmış kitaplardan; Ahmet Kutsi Tecer *Köylü Temsilleri*'nden 12 oyun, Süleyman Kazmaz *Köy Tiyatrosu*'ndan 30 oyun, Nurhan Karadağ *Köy Seyirlik Oyunları*'ndan 24 oyun, İbrahim Gündüz *Karapınar*

geleneksel Türk tiyatrosunun tüm unsurlarını birlikte değerlendiren ve bunların arasında köy seyirlik oyunlarına da kapsamlı şekilde yer veren doktora tez çalışmasıdır (Gümüštepe, 2023).

Söz konusu çalışmalar dışında makale boyutunda da köy seyirlik oyunlarında yer alan mizaha değinen ve mizah kuramları ile de değerlendirmelerde bulunan çeşitli çalışmalar kaleme alınmıştır. Özellikle Fikret Türkmen ve Pınar Fedakâr tarafından 2009 yılında *Millî Folklor* dergisinde yayımlanan “Türk Halk Tiyatrosunda Hareket Komîğine Bağlı Mizahi Unsurlar” adlı makalede köy seyirlik oyunları da içeriğindeki hareket komîği unsurları bakımından değerlendirilmiş, bu oyunlarda yer alan hareket komîğinin daha ziyade “taklit veya benzetme ya da abartılı ve saldırgan hareketlerle oluşturulduğu” (Türkmen & Fedakâr, 2009, s. 104) tespit edilmiştir. Türkmen ve Fedakâr, geleneksel Türk tiyatrosunun her türünde yer alan hareket komîği sayılabilecek belli başlı örnekleri gülme teorileri bağlamında da tahlil etmişlerdir. Ezgi Metin Basat tarafından 2014 yılında kaleme alınan “Kendine Gülen Köy: Günümüzde Yaşayan Köy Seyirlik Oyunları” adlı makalede de esas alınan *Sınır Taşı, Mercimek Fasulye Satma ve Deli Kız* adlı üç oyun üzerinden köy seyirlik oyunlarının içeriğindeki mizahi özellikler incelenmiştir (Metin Basat, 2014). Ahmet Özgür Güvenç tarafından hazırlanan “Köy Seyirlik Oyunlarında Bir Güldürme Yöntemi Olarak İnsanın Nesneleştirilmesi” başlıklı çalışmada ise köy seyirlik oyunlarında insanların nesne taklitlerine odaklanan bir mizah incelemesi söz konusudur. Bu incelemeler sırasında mizah kuramları bağlamında da değerlendirmelerde bulunan Güvenç, oyunlarda özellikle izleyicilerin oyuncular karşısında üstünlük hissederek

*Folkloru’ndan 21 oyun, Ali Rıza Yalman (Yalgın) Cenupta Türkmen Oymakları I ve II’den 11 oyun, Mevlüt Özhan Kırşehir Köy Seyirlik Oyunları’ndan 36 oyun, Muhsin Kılıç Geleneksel Köy Tiyatrosu Halk Dansları ve Ezgileri ile Sivas’tan 16 oyun, Sinan Gönen Geleneksel Konya Köy Seyirlik Oyunları’ndan 66 oyun, M. Öcal Oğuz-Selcan Gürçayır 2005 Yılında Çorum’da Yaşayan Köy Seyirlik Oyunları’ndan 32 oyun, Şükrü Elçin Anadolu Köy Orta Oyunları’ndan 14 oyun, Metin And Oyun ve Büğü’de çeşitli kaynaklardan alınan 142 oyun, Yüksel Işık Tunceli Folkloru’ndan 11 oyun, Hasan Yüksel-Saim Deligöz-Bilge Han Deligöz Kayseri Halk Oyunları Köy Seyirlik Oyunları Giyim Kuşam’dan 39 oyun, Refik Ahmet Sevengil Eski Türklerde Dram Sanatı’ndan 7 oyun, Erman Artun Seyirlik Köy Oyunları ve Anonim Halk Edebiyatı’ndan 17 oyun olmak üzere toplamda 476 oyun tespit edilmiştir. Köy seyirlik oyunları üzerine hazırlanan çeşitli müstakil tezlerden; Dilaver Düzgün Erzurum Köy Seyirlik Oyunları’ndan 77 oyun, Zehra Didem Yay Elâzığ Köy Seyirlik Oyunları’ndan 43 oyun, Neslihan Ertural Gaziantep Seyirlik Oyunları Üzerine Bir İnceleme’den 73 oyun, Özlem Varışlı Altçeken Karaman’da Oynanan Köy Seyirlik Oyunları ve Türküleri’nden 36 oyun, Uğur Durmaz Balıkesir Köy Seyirlik Oyunları Üzerine Bir İnceleme’den 52 oyunun varlığına ulaşılmıştır. Bahsi geçen çalışmalar dışında hazırlanmış olan il/ilçe ve köy monografileri ile halk kültürü incelemesi yapan tezlerin taranması sonucunda bu minvalde hazırlanan 67 adet yüksek lisans ve doktora tezi tespit edilmiş olup bunlardan 33 tanesinde çeşitli köy seyirlik oyunlarına yer verildiği görülmüş, bu çalışmalarda da 133 adet oyun saptanmıştır. Ayrıca *Tiyatro Araştırmaları Dergisi’nin* 1975 yılında yayımlanan 6. sayısı “Dramatik Köylü Oyunları Özel Sayısı” olarak basılmış ve bu sayı içerisinde Ankara Üniversitesi Tiyatro Kürsüsündeki öğrencilerin hazırlamış olduğu lisans tezlerinde yer alan 42 adet oyuna yer verilmiştir. Böylece müstakil ve monografi bazlı yüksek lisans ve doktora tezleri ile lisans tezlerinden toplamda 456 adet köy seyirlik oyununun varlığına ulaşılmıştır.*

Kitaplar ve tez çalışmaları dışında köy seyirlik oyunları ile ilgili yayımlanan pek çok makale ve bildiri metninde de oyun örneklerine rastlanılmıştır. Özellikle *Halk Bilgisi Haberleri, Türk Folklor Araştırmaları, Türk Folkloru* gibi dergilerde, çeşitli halkevi dergilerinde ve muhtelif zamanlarda düzenlenen halk kültürü ve folklor konulu sempozyum ve panellerde sunulan bildirilerde pek çok köy seyirlik oyunu metnine yer verilmiştir. Bu kapsamda tamamına ulaşmak söz konusu olmasa da örnek teşkil edeceği düşünülecek temin edilen makale ve bildirilerden de toplamda 119 köy seyirlik oyunu metni elde edilmiştir.

Pek çok farklı kaynaktan varlığına ulaşılan toplamda 1053 oyundan çoğunun mükerrer olduğu görülmüştür. Bu oyunlar arasından; aynı olanların, dramatik nitelik taşımayanların, çok kısa veya birkaç cümlelik özet hâlinde anlatılarak tam metni bulunmayanların ve içerisinde mizah unsuru barındırmayanların ayıklanmasından sonra incelemeye 195 adet köy seyirlik oyununun dâhil edilmesine karar verilmiştir. Söz konusu doktora tez çalışmasından üretilen bu makalede ise tezde veri olarak kullanılan köy seyirlik oyunlarından yalnızca mizahta Üstünlük Kuramı bakımından değerlendirilmeye esas alınan belli başlı oyunlar esas alınmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz.: Gümüštepe, P. N. (2023). *Mizah Teorileri Bağlamında Geleneksel Türk Tiyatrosu*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ankara: Gazi Üniversitesi.

gülmelerine neden olan ve Üstünlük Kuramı bağlamında değerlendirilebilecek mizah unsurları hakkında şunları söyler:

“Köy seyirlik oyunlarında özellikle seyircinin oyuncular üzerinde üstünlük kurması söz konusudur. Oyuncular rolleri için kadın, bitki, nesne ve hayvan kılıklarına girerek rollerinin gerektirdiği canlandırmaları yaparlar. Sergilenen görüntüler oyun icabı olsa da gerçek dünyada olan ve bu şartlarda düşünen seyirci, oyuncu üzerinde üstünlük kurarak oyuncunun görünümüne ve yaptıklarına güler. Diğer taraftan oyun sırasında oyuncuların sergiledikleri davranışlar, söyledikleri anlamlı veya anlamsız sözler, yaptıkları kaba-saba hareketler ve içine düştükleri çeşitli durumlar da seyircinin onlar üzerinde üstünlük kurmasına neden olur. Seyircinin oyuncu üzerinde kurduğu bu üstünlük, alay odaklıdır.” (2018, s. 161).

Köy seyirlik oyunlarında yer alan mizahi unsurlara odaklanan bir diğer çalışma, Müjdat Kızıloğlu tarafından hazırlanan ve Erzurum köy seyirlik oyunlarını esas alan “Erzurum Köy Seyirlik Oyunlarında Yer Alan Mizahi Unsurlar” adlı makaledir. Kızıloğlu bu çalışmada Erzurum köy seyirlik oyunlarını daha ziyade Henri Bergson’un gülme yaklaşımı üzerinden değerlendirmeye tâbi tutmuştur (Kızıloğlu, 2018). Bu türden araştırmaları çoğaltmak mümkündür ancak söz konusu çalışmaların büyük çoğunluğu inceleme yöntemi olarak bu çalışmanın konusu olan mizah kuramlarını doğrudan esas alan çalışmalar değildir².

Bu çalışmanın amacı köy seyirlik oyunları dediğimiz ritüel kökenli dramatik nitelikli gösterimlerin zamanla tamamıyla eğlence işlevine yönelen mizahi yönüne odaklanmak ve bu mizahın kaynağını, oyunların kökenine de uygun şekilde insanın en ilkel duygularından biri olan üstünlük duygusunu temele alan mizah kuramı ile açıklamaktır. Bu çalışmada odaklanılan nokta; Üstünlük Kuramının insanın alaycılık ve karşı taraftan kendisini üstün hissetmesinden duyduğu haz neticesinde güldüğüne yönelik çıkarımlarındaki ilkel duyguyu temele almak ve bu duygunun köy seyirlik oyunlarında baskın bir gülme unsuru olarak kullanılmasının nedenini, oyunların toplumun en ilkel dönemlerinden izler taşımaya dayandırmaktır. Bu noktada köy seyirlik oyunlarında yer aldığını belirttiğimiz ve daha ziyade karşı tarafı güç durumda bırakarak diğer insanları eğlendiren mizah anlayışına pek çok açıdan mizahta Üstünlük Kuramı ile açıklama getirmenin mümkün olduğu görülecektir.

1. Üstünlüğün Yarattığı Haz ve Mizahta Üstünlük Kuramı

İlk çağlardan itibaren insanların neye neden güldükleri hep merak edilmiş ve bu merakın neticesinde birtakım filozoflar, araştırmacılar çeşitli teoriler ve kuramlar geliştirmiştir. Tarihsel süreçte gülme ve mizah üzerine yapılan çalışmalar sonucunda ortaya konan mizah kuramları da gelişme göstermiş ve sayı ve işlev bakımından daha farklı kollara ayrılmıştır.

Aristo, Eflatun, Sokrates ve Cicero’yla başlayan mizahın sorgulanması gerektiği düşüncesi, özellikle XIX. yüzyıldan itibaren bir disiplin ve kuram çerçevesinde uygulanmaya başlamıştır. Kültür tarihinde mizahı kuramsal açıdan ele alan pek çok farklı çalışma yapılmıştır. Bu çalışmalarda esas alınan kuramları altı başlıkta toplamak

² Söz konusu çalışmalar içerisinde özellikle *Köy Seyirlik Oyunlarının Mizah Kuramlarına Göre İncelenmesi* adlı yüksek lisans tez çalışmasını bu değerlendirmenin dışında tutmak gerekir. Çünkü bahsi geçen tez çalışması doğrudan mizah kuramlarını temele alarak köy seyirlik oyunlarını tahlil etmeyi amaçlayan bir çalışmadır. Ancak bu çalışmamızın üretildiği doktora tezi olan *Mizah Teorileri Bağlamında Geleneksel Türk Tiyatrosu* adlı eser ise söz konusu tez çalışmasından dört sene önce başlatılmış bir doktora tezi olduğu için aynı konuyu esas alsalar da kapsam bakımından farklı çalışmalar olarak değerlendirilmelidir.

mümkündür. Bunlar; 1. Biyolojik, içgüdüsel ve evrim kuramları, 2. Bilişsel-algısal özellik gösteren uyumsuzluk kuramları, 3. Duygu karmaşası kuramları, 4. Toplumsal değerleri ve algılamaları ön plana çıkararak aşağılama ve üstünlük kuramları, 5. Baskılama ve rahatlama gibi unsurları içeren psikoanalitik kuramlar, 6. Son dönem kuramları (Öğüt Eker, 2014, s. 135). 1900'lerin erken dönemlerinde başlayıp bugüne kadar devam eden gülme ve mizah teorisi sınıflandırmaları, gülme ve mizah hakkında öne sürülen araştırma teorilerinin sayısı zamanla çok yükseldiğinden uzmanların bu teorileri farklı bakış açılarıyla da tasnif etmeleriyle sonuçlanmıştır. Son dönem mizah teorilerinin sınıflandırılması üzerine hazırladığı makalesinde Fedakâr, bu teorileri 1. Tarihsel dönemlere göre sınıflamalar, 2. Teori aileleri sınıflandırmaları ve mizah anlayışı tarzından kaynaklanan sınıflandırmalar, 3. Akademik disiplinlere göre sınıflandırmalar şeklinde üç ana başlık altında toplar ve bunları da kendi içerisinde pek çok farklı tasnife tâbi tutar (2020, s. 54). Dolayısıyla mizah teorilerini tek bir yönden tasnif etmenin zor olduğu görülmektedir. Değişen ve dönüşüm gösteren mizah anlayışı, bununla birlikte neye neden gülündüğüne dair yeni yaklaşımları da beraberinde getirmektedir. Ancak akademik çalışmalarda da sıklıkla kullanılan ve kabul gören üç önemli mizah teorisi öne çıkar. Bunlar; Üstünlük Teorisi, Uyuşmazlık (Uyumsuzluk) Teorisi ve Rahatlama Teorisidir.

Söz konusu teorilerden "Genel olarak Üstünlük Teorisi, tüm mizah durumlarını açıklamaya yönelik bütünsel bir yaklaşım olarak ortaya çıkar. Bu teori, mizahı, kişinin zevkin nesnesinden kendini üstün ya da onu daha aşağı gördüğü alay'a (ridicule) dayandırır." (Sütcü, 2022, s. 52). Komik olanı; üstünün, zayıf durumdakinin içinde bulunduğu zayıflıktan duyduğu hazza dayandıran bu kuram, insanoğlunu gülmeye sevk eden duyguyu bu hazda arar. İnsanın en ilkel duygularından biri olarak kabul edilebilecek üstünlük duygusu, diğeri karşısında hissedilen bu üstünlüğün ortaya çıkardığı hazzı gülücün merkezine yerleştirir. Dolayısıyla bir tarafın mental, fiziksel veya farklı sebepler dolayısıyla karşındakinden kendisini üstün hissettiği durumlarda ortaya çıkan güldürüyü bu kuramla açıklamak mümkündür.

Birçok filozof ve araştırmacı Antik çağdan günümüze elbette gülme ve mizah hakkında pek çok görüş ve fikir aktarmıştır. Peki bundan daha da öncesinde Karanlık çağ, Taş ve Maden çağı insanı güler miydi, güldülerse gülmenin tanımı üzerine düşünmüşler miydi? Bu döneme dair buluntuların sınırlı oluşu bu buluntuların daha çok yaşam şekillerine dair fikir veriyor olmaları nedeniyle kavramlar hakkındaki yaklaşımları neydi bilinmemektedir. Buradan hareketle, IV. yüzyıldan XXI. yüzyıla değin gülmenin alaycılık, küçümseme, kendini üstün görme anlamları taşıdığı yönündeki fikir birliğinin ilk çağ öncesinden kazanılmış bir bilinç olduğu düşünülebilir. Bugün duvara çivi çakarken çekici eline vuran acemi usta nasıl ki bizi güldürüyorsa Taş Devri'nde de taş yontan insanın kendini yaralaması o dönem insanını güldürmüş olabilir (Kanat, 2017, s. 6-7). Düşünüldüğünde Neandertal'in takılıp düşmesi sonrasında onu gören kabile üyelerinin her seferinde bunu hatırlayıp gülmüş oldukları düşüncesi, birçok gülüşün kökeninin bu Neandertal örneğindeki gibi olduğunu hatırlatır. Ani bir beden ya da dil sürçmesinin yol açtığı beklenmedik anlık şaşkınlık, bunun birçok nedenden ötürü bizi eğlendirmesi bizi gülücün kaynağına götürür. İlk olarak, tökezleyen ya da kekeleyen kişi, olağan olanı yepyeni bir yolla göstererek (yeniden sunarak) diğerlerini şaşırtmıştır (Sanders, 2019, s. 25). Aniden tökezleyip düşen adamın kendiliğinden yere oturduğunu bilsek buna gülmezdik. Güldüğümüz şey, adamın kendini yerde bulmasıdır. Dolayısıyla gülmeye sebep olan şey adamın duruşundaki bu ani değişiklik değil, bu değişiklikteki istem dışılık, yani sakarlıktır (Bergson, 2018, s. 9). Tüm bu açıklamalar, gülmenin temelinde bilinç altımızda yatan üstünlük duygusunun ortaya çıkardığı hazzın büyük payı olduğunun ispatıdır.

2. Üstünlük Kuramı Bağlamında Köy Seyirlik Oyunları

Mizah teorileri, içeriğinde mizah barındıran pek çok türü incelerken kullanıla geldiği gibi geleneksel Türk tiyatrosunda yer alan mizahın da bu kuramlar ışığında ele alınması gerektiği düşüncesi hasıl olmuştur. Metin And, "Geleneksel Türk Tiyatrosu Kukla, Karagöz, Ortaoyunu" adlı çalışmasında da Ortaoyunu ve Karagöz oyunlarının mutlaka gülme kuramları ile açıklanması gerektiği görüşünü savunur (1969, s. 316). Tıpkı bu oyunlarda olduğu gibi köy seyirlik oyunlarında yer alan mizah unsurları da mizah kuramları ile açıklanmaya muhtaç görünmektedir. Özellikle toplumun daha ilkel dönemlerindeki ritüelistik eylemlerinden izler taşıyan ve diğer geleneksel Türk tiyatrosu türlerine göre daha fars ağırlıklı bir güldürü içeriği barındıran köy seyirlik oyunlarında yer alan mizahın, bu teorilerden Üstünlük Teorisi ile açıklanabilecek pek çok unsuru bünyesinde barındırdığı tespit edilmiştir.

İncelememize esas tutulan köy seyirlik oyunları günümüze dek Anadolu'nun farklı bölgelerinden derlenmiş ve yazıya geçirilmiş, oyun metni bakımından içeriği sarih bir şekilde aktarılan köy seyirlik oyunlarıdır. Oyunlarda Üstünlük Teorisi ile değerlendirilebilecek mizah unsurlarını genel itibari ile beş başlık altında toplamak mümkündür. Bunlar:

1. Bilgi Sahibi Olmanın Yarattığı Üstünlük
2. Fiziksel veya Mental Eksiklikler
3. Sefil veya Kandırılan Tipler
4. Gelin Alma Sırasındaki Ceza İçerikli Oyunlar
5. Karşı Tarafı Aşağılamaya Yönelik Söylemler

2.1. Bilgi Sahibi Olmanın Yarattığı Üstünlük

Bilgi, insanoğlu için elinde bulundurana karşı taraftan üstün kılan en önemli unsurlardan biridir. Bu nedenle bilgi, çoğu zaman güçle eş tutulmuştur. Kişi, diğerlerinin sahip olmadığı bir bilgiye önceden sahip olarak onlar üzerinde mutlak bir üstünlük kurmuş olur. Bu üstünlüğün ona yaşattığı haz da bazı durumlarda mizahı ortaya çıkarır.

Geleneksel Türk tiyatrosu türlerinde de en sık kullanılan mizah yaratma yöntemlerinden birisi, oyuncuların bazılarının veya hepsinin seyircilerden ve/veya diğer oyuncuların daha az bilgiye sahip olması neticesinde ortaya çıkan zayıflıkları nedeniyle zor duruma düşmeleridir. Bu durumun sıklıkla tekrar etmesinde geleneksel Türk tiyatrosunun daha ziyade "göstermecî tiyatro" dediğimiz türden eserler olarak sahnelenmesi büyük rol oynar.

Antik çağdan itibaren tiyatro oyunlarının seyirciyle olan etkileşimi ve seyircide bırakacağı etkinin dozu üzerine iki farklı görüşün beyan edildiği bilinmektedir. Bunlardan ilki seyircilerin sahnede izlediklerinin gerçek olduğunu düşünmesini isteyen "benzetmecî tiyatro", diğeri ise sahnede gerçekleşenlerin bir oyundan ibaret olduğunu vurgulayan "göstermecî tiyatro" anlayışıdır (Aykaç, 2019, s. 124). "Kapalı biçim" de denilen ve köklerini Aristoteles'in fikirlerinden alan "benzetmecî tiyatro" sanatında gerçeğe öykünme söz konusudur. Yazar ve oyuncu anlattıkları tipleri, onların kişiliğine girerek öykünme yoluyla canlandırır. Burada izleyiciden sahnedeki tip ile kendisi arasında bir bağ kurmasını ve gerçek hayatı sahneye aktarma amacı güdülür (İpşiroğlu, 1988, s. 17). "Açık biçim" olarak ifade edilen "göstermecî tiyatro" da ise gösterilen oyunun bir oyun, oyuncunun oyuncu, oyun yerinin oyun yeri olduğu ve bunların gerçek sanılmaması gerektiği sezdirilir. Yani bu çeşit tiyatrodaki seyirciyi yanıltma yoluna gidilmez. Oyuncular, temsil ettikleri kişilere benzemeğe, birtakım duyguları yaşatmağa

çalışmaz, o kişileri ve duyguları sadece gösterirler (Kudret, 2007, s. 85). Geleneksel Türk tiyatrosu içerisinde özellikle Karagöz ve Ortaoyununun “açık biçim/göstermecî tiyatro” olduğu özellikle belirtilir (And, 1970). Tıpkı Karagöz ve Ortaoyununda olduğu gibi köy seyirlik oyunlarında da göstermecî tiyatro vasıflarına uygun hareket edilir. İzleyici, izlediklerinin bir oyun olduğu bilgisine sahiptir. Oyun içerisindeki bazı oyuncular ise kimi zaman seyirciden daha az bilgi sahibidir ya da öyleymiş gibi görünürler. Başlarına geleceklerden habersizmiş minvalinde sergiledikleri tavırlar, onları olacakların bilgisine sahip olan seyirciler ve/veya diğer oyuncular önünde genellikle küçük düşürür. Bu oyuncuların içine düştükleri durum ise izleyicilerde bir üstünlük duygusu uyandırır ve gülmelerine neden olur.

Esasında bu başlık, diğer başlıkların bir kısmını da içerisine almaktadır. Oyunlardaki sefil veya kandırılan tipler, cezalı oyunlarda başına geleceklerden habersiz olanlar, sahip olmadıkları bilgi neticesinde zayıf duruma düşer ve izleyicilere kendilerini onlardan üstün hissettirir.

Konya'dan derlenen “Arap Oyunu”nda arkasına yastıklar bağlanan bir kişi ile yüzü siyahlaştırılarak Arap yapılan bir oyuncu bulunur. Oyun boyunca Arap, seyirciler arasında yastıklıyı oynatır, kendisi de komik hareketlerle izleyenleri güldürür. Elindeki kuru sıkı silahla sinirlendiği zaman Yastıklı Koca'yı vurur. Yastıklı Koca yaralandı numarasıyla yerlere yatar ve bazen uzun süreli sessiz soluksuz uzanıp kalkmaz. Bu duruma çok üzülen Arap ağlamaya başlar ve dirilmesi için ona yalvarır, sonunda da Yastıklı Koca dirilmeye başlar (Gönen, 2011, s. 123). Her ne kadar oyuncular bu durumun farkında olsalar da seyirci, burada Arap tipinin Yastıklı Koca'yı ölü sandığı ve ağladığı sahnelerde onun ölmediği bilgisine roldeki oyuncuların önce sahip görünmektedir. Arap tipinin sahip olmadığı bilgi, onu aciz duruma düşürmüş ve izleyenlere kendilerini üstün hissettirmiştir. Bu durum neticesinde de gülme gerçekleşmiş olur.

Söz konusu durumu örneklediren köy seyirlik oyunlarının bir diğer örneği ise özellikle kimin vurduğunu tahmin etmeye yönelik oyunlardır. Genellikle yetişkin erkekler arasında daha sık oynanan bu tarz oyunlar, eğlence işlevi oldukça yüksek ancak bir kişiye yoğun manada acı veren vurmaların gerçekleştiği oyunlardır. Hemen her yörede pek çok örneğine rastladığımız bu oyunlardan bir tanesi Konya'dan derlenen “Düdük Oyunu”dur. Oyunda düdüğün ebenin ceketine o fark etmeden bağlanması bu bağlamda değerlendirilebilir (Gönen, 2011, s. 160). Çünkü normal şartlarda ebe arkasına döndüğünde çalınan düdüğün oyuncuların birinin elinde olması ve ebenin onu yakalayabilmesi gerekmektedir. Ancak düdük, onun ceketine ebe fark etmeden bağlandığı için düdüğü kimin çaldığını asla bulamaz ve diğer oyuncular ebeyi iyice yorana kadar oyunu eğlenerek ve seyirciler de durumdan habersiz oyuncuya gülerek sürdürürler.

Bunların dışında köy seyirlik oyunlarında sıklıkla yer alan erkeklerin kadın veya kadınların erkek kılığına girerek karşı cinse ait çeşitli tavırları sergiledikleri oyunlar da bu bağlamda değerlendirilebilir. Gerçeğin bilgisine sahip olan izleyiciyi güldüren de tam olarak bu bilgiye sahip olmanın verdiği üstünlük duygusudur. Kırşehir'den derlenen pek çok oyunda da erkek oyuncuların kadın rolüne girdikleri görülür. “Koca Oyunu”nda Menevşe karakterini, “Zeybek Oyunu”nda gelinleri, “Arap Oyunu”nda kızları erkek oyuncular canlandırır. Erkeklerle genellikle üç etek entari giydirilir, beline şal ve mendil bağlanır. Başları örtülür ve göğüs yerine yün veya bez konulur (Özhan, 2011, s. 82 ,88, 96). Bu kişilerin erkek olduğunu bilen seyirci güler. Adana yöresinden derlenen seyirlik oyunlardan biri olan “Karşılama Oyunu” düğünlerde erkekler arasında oynanan bir oyundur. Gençlerden biri kadın kılığına girer ve kadınların makyaj yapma ve yürüyüşlerini taklit eden hareketler yapar. Seyircilere cilveler yapar. En sonunda

seyirciler içerisinde yaşlılardan birine cilve yaparken bu kişi onu sopayla kovar ve döver (Artun, 2008, s. 24). Bu hareket ve tavırlar gerçekçi değildir. Seyirci gerçeğin farkındadır ve bu durum onları güldüren esas bilgidir. Köy seyirlik oyunlarında modern tiyatrodaki gibi kadını tüm özellikleriyle taklit etme, makyaj ve kostümle tam anlamıyla bir kadın kılığına girme söz konusu değildir. Örnekleri çoğaltmak mümkündür ancak temelde amatörce de olsa görünüşlerini ve kimi zaman da seslerini değiştiren bu oyuncular, diğer oyuncular tarafından karşı cins olarak görülmektedir. Oysa seyirci en başından beri olanları bilmektedir. Dolayısıyla, kadın gibi davranan erkeklerin hâli veya erkek gibi davranan kadınların hâli seyirciyi güldürmektedir.

Köy seyirlik oyunlarının göstermecî tiyatro özelliği arz etmesi bu durumu açıklar. Çünkü “Köy seyirlik oyunları göstermecî tiyatro niteliğinde olduklarından oyunu oluşturan yapısal öğelerin çoğunluğu köylünün elindeki imkânlarla sınırlı olduğundan gerçekçi değildir. Seyirci, oyunu çıkarımlarda bulunarak ve farz ederek seyrederek. Dolayısıyla oyunların göze hitap eden içeriği gülünç görüntülerle doludur” (Güvenç, 2018, s. 163). Tiyatronun bu türünde benzetmecî tiyatrodaki gibi izleyiciler sahnede oyuncularla bir bağ kurmayıp, onların oyuncu olduğunu bildiğinden gerçeğin bilgisine sahip olan izleyici her zaman sahnede rol içerisindeki oyuncularından daha üstün konumdadır ve bilginin sağladığı bu üstünlük onları güldüren esas unsurdur.

Köy seyirlik oyunlarının bazılarında özellikle oyunu bilmeyen kişilerin seçilmesi ve oyuna dahil edilmesi söz konusudur. Böyle oyunlarda oyunun sonunda genellikle oyunu bilmeyen kişinin başına kötü bir durum gelir. Kayseri’den derlenen “Küllü Su Oyunu/Un Oyunu” bu türden bir oyundur. Bu oyunda imam kılığına girmiş bir oyuncunun başına önceden hazırlanmış, tepesinde hafif ıslatılmış un veya kül konur. Bu kişi elinde büyük bir tespih ile dualar okuyarak gelir. Seyirciler içerisinde oyunu bilen ve bilmeyen birkaç kişiyi yanına çağırır. “Sizlere bazı bilmeceler ve sorular soracağım, içinizden kim en akıllı ise kavuğumu ona hediye edeceğim” der. Arka arkaya sorduğu bilmece ve sorulara oyunu bilen kişiler bilerek yanlış cevaplar verirler. Oyunu bilmeyenler ise doğru cevaplar verip kavuğu almaya hak kazandıklarına sevinirler. İmam kavuğu kendi kafasından dikkatle çıkararak bu kişinin başına ters bir şekilde yerleştirir yerleştirmeyen un veya küllü su onun başından aşağı dökülür (Yüksel vd., 2004, s. 211-212). Oyunu en başından beri bilen seyirciler, oyunun nasıl işlediğini bilmeyen bu kişinin içine düştüğü durum karşısında üstünlük hissi ile gülerler.

Balıkesir Pamukçu, Mallica’dan derlenen “Yıldız Gösterme Oyunu”nda da oyuna başlamadan önce oyuncularından biri orada bulunanlara; “Daha önce yıldız görmeyen var mı?” şeklinde bir soru yöneltilir. Bu soruya cevap veren kişi alınıp odanın ortasına sırt üstü yatırılır. Daha sonra başının üstüne bir ceket örtülür ve bu ceketin bir kolu havaya kaldırılır. Bu kaldırılan kolun bir tarafı alttaki kişinin yüzünün üstüne gelir, bu sırada odanın ışığı kapatılır ve bir testi su getirilir. Bir kişi oyuncuya bildiği duaları okumasını, duaları bitince yıldız göreceğini söyler. Oyuncu dua okumaya başlar. Bir süre sonra bir ucu yukarıda duran kolun içinden bir testi su boşaltılır ve altta yatan kişi ıslanır (Durmaz, 2012, s. 88-89). Özellikle oyunu bilmeyen kişilerden biri seçilerek uygulanan bu oyunda, başına geleceklerden habersiz olan kimseye karşı sağlanan üstünlük, seyircileri güldüren mizahı ortaya çıkarmaktadır.

Başına geleceklerden haberi olmayanların aşağılanması üzerine kurulu bir diğer oyun İskilip’ten derlenen “Gıdı Gıdı Oyunu”dur. Oyuncular daire şeklinde oturtulur. Gıdı gıdıyı bilmeyenler arasına oyunu bilenler oturtulur. Daha sonra oyunu bilenler çeşitli bahanelerle dışarı çıkıp bir ellerini kömüre bularlar. Buldukları ellerini kapatıp odaya dönerler. Oyunu yöneten kişi; “Ben ne yaparsam siz de aynısını yapacaksınız.” der ve oyun başlar. Oyun yöneticisi elini kaşına, yüzüne dokundurur. Diğer oyuncular da

yanundakinin kaşlarına yüzlerine dokunur. Başlangıçta oyunu bilenler temiz ellerini gıdı gıdı diyerek kullanırlar. Oyunun ilerleyen bölümlerinde eli kömürlü olanlar, kömürlü ellerini kullanarak diğerlerinin yüzünü, kaşını siyaha boyarlar. Herkes birbirinin karalanmış hâline şaşırıp gülererek eğlenceye devam ederler (Şimşek, 2019, s. 195).

Bu türden örnekleri çoğaltmak mümkündür ancak bu oyunlardaki mizahı sağlayan temel dinamik aynıdır. Gerçeğin farkında olmayan ve bu bilgisizlik neticesinde oyun sonunda zor duruma düşen kişinin aciziyetinin izleyenlerde yarattığı üstünlük duygusu, o duruma düşenin kendileri olmamasından duydukları haz neticesinde gülmeyi ortaya çıkarmış olur.

2.2. Fiziksel veya Mental Eksiklikler

Köy seyirlik oyunlarında en sık rastlanan güldürü unsurlarından biri de belli tiplerin mental veya fiziksel noksanlıklarıyla tasvir edilmeleridir. Pek çok oyunda bedensel veya zihinsel yönden zayıflıkları veya noksanları bulunan tipler, oyunun en önemli güldürü ögesi olarak baş roledir. Özellikle, kambur, çolak, topal, zihinsel yönden engeli bulunan tipler, en sık karşılaşılan tiplerdir.

İncelenen köy seyirlik oyunlarında özellikle kamburluk, oldukça sık canlandırılan bedensel zayıflık olarak değerlendirilebilir. Örneğin Karaman'ın köylerinde oynanan "Kız Kaçırma" oyununda beyaz sakallı, yüzünü una bulamış, başında bir sarık, sırtında kambur, bir elinde veya sırtında patatesten yapılmış tespah ve bir baston bulunan bir koca bulunur (And, 2012, s. 192). Erzurum'un Aşkale ilçesinde ise adı doğrudan "Kambur" olan bir oyun oynanmaktadır. Kambur rolünde oynayan kişi; yüzüne hamur yapıştırılmış, sırtına minder konularak kambur hâle getirilmiş acayip kılıklı bir kadındır. Komik hareketler yaparak diğer kadınlarla konuşur. Ağzının yamuk olmasının nedenini soran kadınlara "Anama çemkirdim", sırtındaki kamburu soranlara ise "Onca haram yük daşıdım ki" şeklinde cevaplar verir (Düzgün, 1999, s. 127). Bu oyunda aslında bedensel bir özrün gerekçeleri kötü davranışlara bağlanmış, bu olumsuz davranışları gerçekleştirdiği için kambur kaldığı mesajı seyirciye verilmiştir. Kambur tiplmesi bir yandan tavırları ile seyirciyi üstünlük duygusu ile güldürürken aslında öte taraftan toplumsal bir mesaj vermektedir. Burada verilen mesajı, çeşitli bedensel engelle sahip bireylerin böyle olmalarının nedenini kendi hatalarına bağlamak olarak düşünülmemelidir. Kırsal kesimde yaşayan insanlar arasında ince düşünülmüş toplumsal mesajlar veya göndermeler yerine esasında mizahın da yardımı ile eğer böyle kötü davranışlar sergilenirse sonuçlarının kötü olabileceği vurgulanmış, mizah yardımıyla bu engeller normalleştirme ve sıradanlaştırmaya, gülünecek bir şeye dönüştürülmeye çalışılmıştır.

Çankırı köylerinden derlenen "Çolak" veya "Kolsuz" oyunundaki karakterlerden birisi gömleğinin kollarını giymeyip, kollarını içeride saklayan ve omuz başlarına uzun değnek takan kolsuzdur. Meydanda iki kadın bulunur, çolak gelir ve kızlarla oynar, iki Alabacak gelir, onu, çolak koluyla kızlarla oynayamayacağını söyleyerek döverler (And, 2012, s. 194). Burada kişiyi bedensel noksanlığı üzerinden aşağılama, doğrudan oyun içerisindeki diğer karakterler üzerinden seyirciye sunulmakta ve alay konusu olmaktadır.

Anadolu'da pek çok yörede benzer adlarla oynanan, mental ve fiziksel yönden eksikleriyle öne çıkan bir tip üzerine kurulu "Deli Kız" oyunları da oldukça meşhurdur. Bu oyunun farklı bölgelerde pek çok varyantı tespit edilmiştir. Örneğin Çorum'dan derlenen "Deli Kız Oyunu"nda kızın topal, kambur ve kel oluşu seyirciyi güldürür (Oğuz ve Gürçayır, 2006, s. 21). Bu oyunun bir benzeri de Kilis'in Karnebi ve Cengin köylerinden derlenen "Kız Sana Düğür Geldiler" adlı oyundur. Oyunda iki kadın vardır; bunlardan birincisinin bir gözü kör, bir eli çolak, bir ayağı topal, sırtı kamburdur, ikinci kadın ona

dünür geldiğini söyleşme ile anlatır, sakatlıklarını sayar, o bunları kabul etmek istemez, dünürlerin gittiğini öğrenince elindeki sopa ile sağa sola saldırır (And, 2012, s. 204). Aynı oyun Gaziantep yöresinde de “Deli Kıza Düğür Gelmiş Oyunu” ismiyle anılmaktadır (Ertural, 2012, s. 141-142). Oyunda dünürücü gidilen kızın hareket ve davranışları normal değildir. Bu oyunda karşılıklı türküler veya söyleşmeler yer almaz. Ancak deli kız kendisine dünürücü gelen kadınlara karşı saçma hareketlerde bulur. Onlar evi pis bulunca hemen evi temizlemeye çalışır. Evi süpürmek için dünürçülerin altlarındaki minderleri çeker, kadınlar yere yuvarlanır. Kızın deli/akılsız olması üzerine bedensel sakatlıkları da eklenince sergilemeye başladığı tutarsız tavırlar izleyicilerin kendilerinde bir üstünlük duygusu hissetmelerine ve gülmelerine neden olur.

2.3. Sefil veya Kandırılan Tipler

Köy seyirlik oyunlarında zor duruma düşen kimseler, sefil veya kandırılan tipler halkın kendisini bu kişilerden üstün hissetmesini sağlayacak pek çok sahnenin aktörü olurlar. Bu tipler üzerinden sağlanan mizahı Üstünlük Teorisi ile değerlendirmek mümkündür.

Bu hususa örnek teşkil eden bir oyun Kayseri yöresinden derlenen “Tarla Sürme Oyunu”dur. Söz konusu oyunda karşımıza biri sefil diğeri kurnaz iki kardeş çıkar. Bu kardeşlerden kurnaz olan az buğdayından çok un elde etmek için değirmenciye bir oyun yapar. Boş tuluğu şişirerek sanki buğday doluymuş gibi değirmenciye kandırır. Gerçeği başından beri bilen seyirci öncelikle değirmencinin düştüğü kandırılma durumu karşısında gülmeye engel olamaz. Kurnaz kardeş boş tuluğu şişirip değirmenciye buğday doluymuş gibi bırakarak tuluğun boş olduğunu gören değirmenciye mahkemeye verip haklı çıkarak haksız da olsa bir kazanç elde eder. Sefil kardeşine de böyle yapmasını tembih edince akıllanan değirmenci artık bu numarayı yemez. Aksine sefil kardeşe bir güzel dayak atar (Karadağ, 1978, s. 109). Kurnaz’ın değirmenciye kandırması, sefil kardeşinse kurnaz ağabeyine aldanıp dayak yemesi seyircide üstünlük hissi uyandırarak onları güldürür.

Akçaaba’tan derlenen “Kocaman” oyununda gece, kızları erkeklerle kaçan Kocaman, sabah uyanıp kızlarını göremeyince güldürücü feryatlar ederek ağlar (Elçin, 1991, s. 95). Kızların durumunu bilen seyirci Kocaman’ın düştüğü durum karşısında onun acizliğine gülerek tepki verir. Yine daha önceki bölümlerde de yer verdiğimiz Konya’dan derlenen “Arap Oyunu”ndaki elindeki kuru sıkı silahla sinirlendiği zaman Yastıklı Koca’yı vuran Arap tipi bu saf tiplerden birine örnek olarak kabul edilebilir (Gönen, 2011, s. 123). Yastıklı Koca’nın yaralanmış numarasıyla yatıp ölü taklidi yapmasını gerçek sanan Arap’ın ağlayarak dövünmeleri, bu sahneyi izleyen izleyicilerde onun saflığından duyulan bir haz duygusuyla birlikte gülmeye yol açar.

Neticede en eski ve büyük olasılıkla en yaygın gülme kuramı, gülmenin bir kişinin diğer insanlar üzerindeki üstünlük duygularının bir ifadesi olduğudur (Morreall, 1997, s. 8). Bu kurama göre insanlığın genel eğilimi bitip tükenmeyen güç arzusu ve galibiyet isteğidir. Hayat denilen mücadele ortamında insanlar rakip olarak yer alırlar. Kişi, ya rakibini alt etmek için onun kusurlarını arar ya da onun talihsiz bir anını bekler. Bu özürlerin kendinde olmaması yahut bu talihsizliğin onun başına gelmemiş olması nedeniyle “birdenbire duyulmuş bir gurur” ile güler (Usta, 2009, s. 82). Köy seyirlik oyunlarında da sefil veya kandırılan tipler, bu sahneleri izleyen izleyici nezdinde üstün hissetmenin karşılığıdır. Neticede izleyenler, onların kusurları ve aldanışları sırasında kendilerini bu tiplerden üstün hisseder ve bu duyguyla birlikte gülmeye tepki verirler.

2.4. Gelin Alma Sırasındaki Ceza İçerikli Oyunlar

Kırsal kesimde özellikle düğünler sırasında gerçekleştirilen birtakım köy seyirlik oyunları, daha ziyade ceza içerikli oyunlardır ve karşı tarafı zor durumda bırakmak amacıyla sergilenirler. Özellikle gelin alma töreni öncesi ve esnasında gerçekleştirilen bazı seyirlik oyunları bu bağlamda değerlendirmek mümkündür.

Genellikle düğünlerde oynanan ve damattan para alabilmek amaçlı düzenlenen bu oyunlar, damadı ve yakınlarını zor durumda bırakmak ve onlara üstünlük sağlamak üzerine kuruludur (Gümüštepe, 2023, s. 133). Örnek olarak Konya Doğanhisar'dan derlenen "Damadın Ayakkabısını Kaçırma Oyunu"nda damadın cami çıkışı ayakkabıları kaçırlır ve kendisinden para istenilir (Gönen, 2011, s. 145). Kargın beldesinden derlenen "Damadı Kaçırma Oyunu" ise düğünün kına gecesinde damat ve sağdıçın davetlilerle beraber toplandığı kahvede icra edilir. Damat etrafında birçok oyun tertip edilir. Oyunlara dâhil edilmek istenen damat başlangıçta istekli davranmaz. Zorla sahneye getirilerek halaya katılan damadın sağdıç, bu sırada damatla beraber oyunun içerisindeyken damadın kemerinden sıkıca tutar. Damadı kaçırmak isteyen kişiler bir boşluğa getirip damadı sağdıçın elinden çekerek hızlı bir şekilde arabaya atıp götürür. Kaçırılan damadın kravatu ceketini çıkarılır, ayakkabıları alınır. Damadı geri vermek için kuzu, para vb. değerli hediyeler istenir. Bu hediyelerin verilmesi kabul edildikten sonra ayakkabıları ve kıyafetleri çıkarılan damat sağdıçta teslim edilir. Oyun bu şekilde sonlanmış olur (Karahana, 2019, s. 88-89). Bu oyunlarda özellikle damada uygulanan eziyetlerle onu aşağılayarak ondan veya damat tarafından para almayı başarma durumu, Üstünlük Kuramı bağlamında değerlendirilebilir.

Kahramanmaraş'ın Göksun ilçesinden derlenen "Kartalo Oyunu" da yine düğünlerde damat tarafına çeşitli zorluklar yaşatmak üzerine kurgulanmış, eğlence amaçlı bir oyundur. Oyunun oynanış şekli şöyle aktarılır:

"Kız tarafının gençleri, erkek tarafının gençlerini halaya dizerek ipe bağlar. Halayın başında ve sonunda kız tarafından oyunu bilen gençler durur, bu oyuncuların ellerinde mendil yerine sopa vardır. Oyun başlar, halay bir tur çekilir ve oyun durdurulur. Halay başı, halay sonundakine şöyle seslenir:

-Kartalooo...

-Kimdir ooo...

-Sizin itle bizim it dövüşmüş...

-Ne için?

-Cırrık, mırrık için...

-Kimin ağzına?

-Ayakkabısını çıkarıp, ağzına almayanın ağzına...

Bunu söyledikten sonra halaydaki tüm kişiler bir tane ayakkabısını çıkarır ve ağzına alır. Eğer ağzına almayan ya da geciken olursa, halay başındaki ve sonundakiler onlara sopa ile vurur. Daha sonra ağızda ayakkabı ile 1 tur oynanır, oyun halay başı tarafından tekrar durdurulur. Yukarıdaki karşılıklı konuşma tekrarlanır. En son olarak ayakkabı yerine, "ayakkabısını giymeyene" denir. Ayakkabılar giyilir ve bir tur daha halay çekilir. Turun sonunda oyun tekrar durdurulur, aynı karşılıklı konuşmalar tekrarlanır, bu sefer, "düzgün oynamayanın ağzına" derler. Düzgün oynamayanlara yine dayak atılır. Bu oyun bu kurallarla oynayanlar bıkana kadar devam eder. Sonraki turlarda şunlar da

denilmektedir,” “gömleğini çıkarmayanın ağzına”, “kucağına bir çocuk almayanın ağzına”, “kucağındaki çocuğu bırakmayanın ağzına” vs. ... denilmektedir. Oyun köylüler tarafından büyük ilgiyle izlenir, kahkahalar atılır. Oyuncuların çocuk aramaları oldukça komik sahnelerin ortaya çıkmasına neden olur, ağlayan, kaçan, bağırarak küçük çocuklar zorla kucaklara alınır. Bazı oyuncular, o sırada küçük çocuk bulamaz, 13-14 yaşındaki çocukları kucaklarına alırlar. Bu oyun kız tarafının erkek tarafından öç almasıdır aslında. Kızı veren taraf, alan tarafa eziyet eder.” (Arslan, 2011, s. 395-396).

Elbette bu oyunları sadece eğlence amaçlı düşünmemek, insan psikolojisini de dikkate alarak değerlendirmek gerekir. Daha ziyade kız tarafının damat ve onun ailesine/yakınlarına karşı uyguladığı eziyet etme, zor duruma düşürme amaçlı bu tavırlar, kızını verirken duygusal bir kayıp yaşayan kız tarafının bir çeşit üstünlük sağlama çabası olarak düşünülebilir. Bu üstünlüğü sağlama çabaları sırasında aciz duruma düşürülen damat ve yakınları pek çok mizahi durumun nesnesi hâline gelir. Oyunu izleyen seyirciler, damat ve yakınlarına uygulanan bu eziyetler ve aşağılamalar karşısında kendilerini kız tarafının yerine koyarak üstün hisseder ve onlara yaşatılan bu haz gülme ile neticelenir.

2.5. Karşı Tarafı Aşağılamaya Yönelik Söylemler

Sözlü aşağılamaları içeriğinde barındıran söylemler, köy seyirlik oyunlarında daha çok söz komiği kısmında değerlendirilebilecek içerikleri ihtiva eder. Söz komiği bakımından hareket komiğine oranla daha az malzeme barındırdığını daha önce de ifade ettiğimiz sözlü kültür ortamının ürünü olan köy seyirlik oyunları, yüzyıllarca süren bir zihinsel kodlama ve deneyimle sağlanan mükemmelleştirmeye, tıpkı dilde atasözlerinde olduğu gibi, özlü ve kısa bir şekilde anlatımda, harekette mükemmellik peşindedir. Bu ortamdan beslenen mizahi oyunlar, az sözle ve hareketle direkt sonuç alma prensibiyle hareket ederler. Oyunlar kısadır fakat heyecan, gönüllü katılım ve gülme eylemi hep üst sınırlardadır (Sevindik, 2021, s. 139). Köy seyirlik oyunlarının metinleri de genellikle bir çatıdan ibarettir. Daha az söz, daha çok hareketle sağlanan bir mizah söz konusudur fakat söz komiğinin hareket komiğini destekleyici etkisi de unutulmamalıdır.

Oyunlarda belli tipler, diğerlerini aşağılayarak bir üstünlük ortaya koyar ve bu durumun seyircide yarattığı haz gülmeye neden olur. Örneğin Sivas Gökdere köyünden derlenen “Kalaycı Oyunu”nda ustası, çırağı okumadığı için onu aşağılar (Köksal, 1975, s. 221-222). Bu çeşit aşağılayıcı sözleri kullanarak üstünlük sağlama yoluyla mizaha başvuru sahnelere en çok gelin-kaynana ilişkilerinin işlendiği oyunlarda rastlarız. Konya Doğanhisar Başköy kasabasında derlenen “Gelin Kaynana Oyunu”nda gelin yemek getirir, kaynana onu beğenmez. Her seferinde gelini kötüleyerek en sonunda onu oğlundan boşatır (Gönen, 2011, s. 168). Gaziantep yöresinden derlenen “Gelin Kaynana” oyununda ise kaynana geline; “Eli zilli gelin/Koltuğu dertli gelin/Oğlanı ben doyurdum/Sahtiyan yüzlü gelin (veya Kara yüzlü gelin)” dizeleriyle seslenir (Ertural, 2012, s. 160). Burdur ilinden derlenen “Dolma Doldurma” oyununda da bir tencere dolmayı kimin dolduracağı üzerine gelin ve kaynanası arasında tartışma başlar. Karşılıklı atışmalar içerisinde kaynana geline; “Kayadan su akıyor/Kayınna ateş yakıyor/Şu zamane kızları/Sıpa gibi yatıyor” (Acar & Göde, 2020, s. 112-113) mânisi ile adeta hakaret eder. Bu tarz aşağılama cümleleri seyircinin üstünlük duygusu içerisinde gülerek tepki vermesine neden olur.

Tam tersi şekilde gelinlerin kaynanalarını kötüledikleri oyunlar da pek çoktur. Bunlardan bir tanesi, Konya'nın Çumra ilçesine bağlı Fethiye köyünden derlenen

“Kaynanam Cadı” oyunudur. Genç kızların kendi aralarında oynadıkları bu oyunda bir kişi kaynana rolünde orta yerde üstü örtülü şekilde oturur. Gelinler etrafında kaynanalarının cadı olduğunu ifade eden bir türkü söyleyerek dönerler. Güya hasta olan kaynananın oğlu sürekli yanına gelip neyi olduğunu sorar. Doktor getirmek için gittiğinde gelinler kaynanayı döverler. Oğul bir daha geldiğinde kaynana gelinleri oğluna şikâyet eder ve oğlan gelinleri azarlar. Ancak oğlan son kez geldiğinde kaynananın artık öldüğünü görür ve gelinler durumdan memnun bir şekilde kaçırlar (Oğuzer, 1973, s. 6621). Elazığ’dan derlenen “Kedi Ciğeri Yerse” oyununda ise kaynababasının getirdiği ciğeri ortalıkta bırakan gelin, eti kedi yedikten sonra başına gelenleri bir türkü edasıyla ezgili şekilde anlatır. Bu sözlerin arasında kendisini kocasına şikâyet edeceğini söyleyen kaynanası için; “O kediyi tutsaydım / Didi didi yolsaydım / Pastırmalar yapsaydım / Kaynanama verseydim” (Yay, 2019, s. 137) diyerek kediyi kesip kaynanasına yedirmek gibi aykırı bir hakarete bulunur. Onun bu ezgili söyleyişi içindeki kaynanasına karşı sarf ettiği sözler seyircileri gülmeye teşvik eder.

Söz konusu oyunlarda özellikle gelin-kaynana çatışmalarının işlendiği sahnelerde, köylerde bu oyunları izleyenlerin de çoğunluğunun bir zamanlar ya da o an gelin veya kaynana olduğu unutulmamalıdır. İzleyenler arasındaki gelinler için oyun içerisindeki kaynanaya söylenen kötü ve iğneleyici sözler, belki de kendi kaynanalarına söylemek isteyip söyleyemediklerinin bir tercümanı olmaktadır. Aynısı kaynanalar için de geçinemedikleri gelinleri için geçerlidir. Burada hem bir rahatlama hem de üstünlük hissi söz konusudur. O nedenle sinirsel bir boşalım da yaşatan böyle sahnelerde yer alan mizahı hem mizahta Rahatlama Teorisi ile hem de Üstünlük Teorisi ile değerlendirmek mümkündür.

Sonuç

İçerdiği mizah unsurları sayesinde halk eğlencesi olarak önemli bir yer tutan köy seyirlik oyunları, Türk komedisinin oluşumu ve gelişmesinde önemli bir yer tutmaktadır. Bu oyunlarda mizah kuramları bağlamında değerlendirilebilecek pek çok güldürü ögesinin varlığı tespit edilmiştir. Bu çalışma ise söz konusu mizah kuramlarından Üstünlük Kuramını esas alarak köy seyirlik oyunlarında yer alan mizahı değerlendirmeyi amaçlamıştır. Çalışmanın bulgularını şöyle sıralamak mümkündür:

Antik Çağ’dan günümüze insanı neyin güldürdüğü üzerine düşünceler üreten filozoflardan bazıları, zayıf olanın üstün olanda hissettirdiği hazı gülücün merkezine yerleştirmiştir. İnsanoğlu ötekini rakip olarak görmüş ve rakibin her türlü mağlubiyeti, aciz duruma düşüşü kişiye ilkel de olsa bir haz yaşatmıştır. Neandertal’in takılıp yere düşmesine gülen ilk insanlardan itibaren gülücün merkezine karşı tarafın zayıflığından duyulan üstünlük duygusunun yarattığı hazı yerleştiren bu anlayışa göre insanın en önemli duygularından birisi olan üstünlük, mizahı da şekillendirmiştir.

Bu çalışmanın konusu olan köy seyirlik oyunları da esasında toplumun iptidai dönemlerinde teşekkül etmiş, köken bakımından en eski dramatik nitelikli seyirlik sanatlar olarak düşünüldüğünde içeriğindeki mizahın da söz konusu antik kökten beslenmiş olabileceği akıllara gelmektedir. Neticede yapılan incelemeler sonucu köy seyirlik oyunlarında yer alan güldürü unsurlarının büyük çoğunluğunun, mizahı kişinin hissettiği üstünlük duygusundan aldığı haza dayandıran ve köken itibarıyla de bu ilkel duyguyla oldukça bağdaşan Üstünlük Teorisi ile değerlendirilebilecek örnekler olduğu görülmüştür.

İncelenen oyunlarda Üstünlük Teorisi ile değerlendirilebilecek mizahi unsurlar beş ayrı başlık altında ele alınmış, özellikle “bilgi sahibi olmanın yarattığı üstünlük” neticesinde kişinin hissettiği üstünlük duygusu ile güldüğü pek çok sahne tespit

edilmiştir. Bunun dışında çeşitli fiziksel veya mental noksanlıklar, köy seyirlik oyunlarında mizahın da yardımıyla normalleştirilmiş fakat aynı zamanda kişilere bu durumda olan tiplerden biri olmamanın verdiği üstünlük hissi ile güldürü unsuru olarak kullanılmıştır. Oyunlar içerisinde sefil veya kandırılan tipler, başına geleceklerden habersiz kişiler de olayın gerçeğini bilen seyirciyi doğal olarak üstün konuma çekmiş ve güldürünün merkezine yerleşmiştir. Özellikle düğünlerde icra edilen ve adeta kızını evlendiren gelin tarafının yaşadığı kaybın öcünü alırcasına damat ve damat tarafını zor durumda bıraktığı cezalı oyunlar da kız tarafıyla empati kuran izleyiciye kendisini üstün hissettirmiş ve onları eğlendirmiştir. Daha ziyade hareket komiği üzerine kurulu bir mizah sergilenen köy seyirlik oyunlarında özellikle karşı tarafı aşağılamaya yönelik söylemlerde ise söz komiğine başvurulmuş ve izleyiciler normalde ifade edemeyecekleri birtakım sözleri kendi adlarına dile getiren oyuncular sayesinde üstünlük ve rahatlama hislerine kapılarak gülmüşlerdir.

Bu çalışmanın sonucunda, ritüel kökenli olup toplumun iptidai dönemlerinden izler taşıyan köy seyirlik oyunlarında yer alan mizahın, kökeninde taşıdığı izler gibi toplumun da en ilkel duygularından biri olan üstünlük hissine bağlı mizahi unsurlarla yoğrulmuş olmasının doğal olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Kaynakça

- Acar, H. & Göde, H. A. (2020). Burdur'da kadın merkezli ritüelistik bir uygulama köy seyirlik oyunu örneği 'dolma doldurma'. *Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Oğuzhan Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(1), 103-116.
- And, M. (1966). Seyirlik oyun ve eğlenceler: Anadolu'da Seyirlik köylü oyunları üzerine. *Türk Folklor Araştırmaları*, Şubat, 10(199), 3994-3997.
- And, M. (1969). *Geleneksel Türk tiyatrosu (kukla, karagöz, ortaoyunu)*. Bilgi Yayınevi.
- And, M. (1970). Tiyatroda "açık biçim" ve türk tiyatrosu bakımından önemi. *Tiyatro Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 19-31.
- And, M. (1985). *Geleneksel Türk tiyatrosu-köylü ve halk tiyatrosu gelenekleri*. İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- And, M. (2012). *Oyun ve bügü/ Türk kültüründe oyun kavramı*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Arslan, D. (2011). *Kahramanmaraş İli Göksun İlçesi halk kültürü araştırması*. [yüksek lisans tezi]. Adana: Çukurova Üniversitesi.
- Artun, E. (2008). *Seyirlik köy oyunları ve anonim halk edebiyatı araştırmaları*. İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Aykaç, O. (2019). *Geçmişten günümüze ortaoyunu geleneği*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Bergson, H. (2018). *Gülme-gülüncün anlamı üzerine deneme* (çev. Devrim Çetinkasap). İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Boratav, P. N. (2014). *100 soruda türk halk edebiyatı*. Ankara: Bilge Su Yayınları.
- Çolak, İ. (2022). *Köy seyirlik oyunlarının mizah kuramlarına göre incelenmesi*. [yüksek lisans tezi]. Kırşehir: Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi.
- Durmaz, U. (2012). *Balıkesir köy seyirlik oyunları üzerine bir inceleme*. [yüksek lisans tezi]. Balıkesir: Balıkesir Üniversitesi.

- Durmaz, U. (2018). Bereket, eğitim, eğlence üçgeninde bir köy seyirlik oyunu: Hibibim. *Millî Folklor*, 30(118), 130-144.
- Düzgün, D. (1999). *Erzurum köy seyirlik oyunları*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Düzgün, D. (2002). Geleneksel türk tiyatrosu. *Türkler*, C. 15. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 487-496.
- Elçin, Ş. (1991). *Anadolu köy orta oyunları*. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Ens. Yay.
- Ertural, N. (2012). *Gaziantep seyirlik oyunları üzerine bir inceleme*. [doktora tezi]. İzmir: Ege Üniversitesi.
- Fedakâr, S. (2020). An evaluation on classification of humor theories. *Millî Folklor*, 16(126), 52-62.
- Gönen, S. (2011). *Geleneksel Konya köy seyirlik oyunları*. Konya: Kömen Yayınları.
- Gümüştepe, P. N. (2023). *Mizah teorileri bağlamında geleneksel türk tiyatrosu*. [Doktora Tezi]. Ankara: Gazi Üniversitesi.
- Güvenç, A. Ö. (2018). Köy seyirlik oyunlarında bir güldürme yöntemi olarak insanın nesneleştirilmesi. *Gülmek*. (haz. Emine Gürsoy Naskali). İstanbul: Libra Yayıncılık, 155-190.
- İpşiroğlu, Z. (1988). *Tiyatroda devrim*. İstanbul: Çağdaş Yayınları.
- Kanat, N. D. (2017). *Mizah Teorileri Bağlamında Bektaşî Fıkraları*. [Yüksek Lisans Tezi]. İstanbul: İstanbul Kültür Üniversitesi.
- Karadağ, N. (1978). *Köy seyirlik oyunları*. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Karahan, K. (2019). *Kargın beldesi monografisi (Erzincan-Tercan)*. [Yüksek Lisans Tezi]. Ankara: Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi.
- Kazmaz, S. (1950). *Köy tiyatrosu*. Ankara: Ulus Basımevi.
- Kızıloğlu, M. (2018). Erzurum köy seyirlik oyunlarında mizahi unsurlar. *ANASAY*, 4, 99-114.
- Koşay, H. Z. (1935). *Ankara Budun bilgisi*. Ankara: Ankara Halkevi Neşriyatı.
- Köksal, H. Ü. (1975). Kalaycı oyunu. *Tiyatro Araştırmaları Dergisi Dramatik Köylü Oyunları Özel Sayısı*, 6, 221-224.
- Kudret, C. (2007). *Ortaoyunu I. Cilt*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Metin Basat, E. (2014). Kendine gülen köy: Günümüzde yaşayan köy seyirlik oyunları. *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 4(8), 97-109.
- Metin Basat, E. (2017). *Köy seyirlik oyunlarında insan, doğa ve topluluk ilişkisi*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Morreall, J. (1997). *Gülmeyi ciddiye almak*. (çev. Kubilay Aysevener ve Şenay Soyer). İstanbul: İris Yayınları.
- Nutku, Ö. (2001). *Dram sanatı*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Oğuz, Ö, Gürçayır S. (2006). *2006 yılında Çorum'da yaşayan köy seyirlik oyunları*. Ankara: Hitit Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Halkbilimi Topluluğu Yayını.
- Oğuzer, Ş. (1973). Çumra'nın Fethiye köyünde "kaynanam cadı" oyunu. *Türk Folklor Araştırmaları*, 14(285), 6621.

- Öğüt Eker, Gülin (2014). *İnsan kültür mizah-eğlence endüstrisinde tüketim nesnesi olarak mizah*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Özhan, M. (2011). *Kırşehir köy seyirlik oyunları*. (y.y.y): Kırşehir Valiliği Yayınları.
- Sanders, B. (2019). *Kahkahanın zaferi yıkıcı tarih olarak gülme*. (çev. Kemal Atakay). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Sevindik, A. (2021). *Türk mizah ekolojisi*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Sütcü, Ö. Y. (2022). Gülmenin ciddiyeti: Üstünlük teorisi. *ETHOS: Felsefe ve Toplumsal Bilimlerde Diyaloglar*, 15(2), 49-65.
- Şener, S. (1993). *Oyundan düşünceye*. Ankara: Gündoğan Yayınları.
- Şimşek, A. (2019). *İskilip monografisi*. [yüksek lisans tezi]. Niğde: Niğde Ömer Hâlisdemir Üniversitesi.
- Taştan, G. (2014). *Köy seyirlik oyunlarında komedi unsuru olarak cinsellik*. [Yüksek Lisans Tezi]. İstanbul: Haliç Üniversitesi.
- Tecer, A. K. (1940). *Köylü temsilleri*. Ankara: Çığır Mecmuası Neşriyatı.
- Türkmen, F. & Fedakâr, P. (2009). Türk halk tiyatrosunda hareket komiğine bağlı mizahi unsurlar. *Millî Folklor*, 11(82), 98-109.
- Usta, Ç. (2009). *Mizah dilinin gizemi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Yay, Z. D. (2019). *Elâzığ köy seyirlik oyunları*. [yüksek lisans tezi]. Elâzığ: Fırat Üniversitesi.
- Yüksel, H. vd. (2004). *Kayseri halk oyunları köy seyirlik oyunları giyim-kuşam*. Kayseri: Laçın Yayınları.

KORKUT ATA TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Uluslararası Dil, Edebiyat, Kültür, Tarih, Sanat ve Eğitim Araştırmaları Dergisi

The Journal of International Language, Literature, Culture, History, Art and Education Research

Sayı/Issue 18 (Ekim/October 2024), s. 114-130.

Geliş Tarihi-Received: 00.00.2024

Kabul Tarihi-Accepted: 00.00.2024

Araştırma Makalesi-Research Article

ISSN: 2687-5675

DOI: 10.51531/korkutataturkiyat.229

Yurt Dışında Okutulan "Türkçe ve Türk Kültürü" Ders Kitaplarının Halkbilimsel Bağlamda Değerlendirilmesi

Evaluation of "Turkish Language and Turkish Culture" Textbooks Taught Abroad in the Context of Folklore

Onur ÇETİN*
Abdurrahim YILDIZ**

Öz

Dil; milletlerin maddi ve manevi kültür unsurlarını, geçmişten gelen birikimlerini, sosyolojik değişim ve gelişim süreçlerini kapsayan köklü ve aynı zamanda güncel bir hazine konumundadır. Tüm bu nitelikleri göz önüne alındığında toplumsal kimliğin oluşumunda dilin yadsınmaz derecede önemli bir yere sahip olduğu açıkça görülmektedir. Dilimizin yabancılara öğretim sürecinde her geçen gün yeni gelişmeler yaşanmakta, Türkçe'nin konuşur sayısı her geçen dönem artış göstermektedir. Tüm bu gelişmelerin yanı sıra yurt dışında bulunan Türk vatandaşlarının buldukları coğrafyanın diline maruz kalmaları nedeniyle ana dil ve öz kültürlerine yabancılaşmalarını adına çeşitli çalışmalar yapılmaktadır. Millî Eğitim Bakanlığı'nın "Türkçe ve Türk Kültürü" adlı ders kitapları serisi yurt dışındaki Türk çocuklarına okutulmak amacıyla hazırlanarak yurt dışında yetişen çocukların kendi kültürel kodlarını hatırlatması ve nesiller arası kültürel geçişin sağlanması adına oldukça kıymetli bir işlevi gerçekleştirmektedir. Bu bağlamda çalışmamız kapsamında; "Türkçe ve Türk Kültürü" kitapları halkbilimsel açıdan içerik incelemesine tâbi tutulacaktır. Kültürel kodları ele alan bu incelemeyle kitapların yeni dönemde daha nitelikli bir şekilde oluşturulması adına değerlendirmelerde bulunarak bir takım tespit ve öneriler sunulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Türkçe, anadil, Türk kültürü.

Abstract

Language; It is a deep-rooted and at the same time current treasure that covers the material and spiritual cultural elements of nations, their past experiences, and sociological change and development processes. Considering all these qualities, it is clear that language has an undeniably important place in the formation of social identity. New developments occur every day in the process of teaching our language to foreigners, and the number of speakers of our language is increasing. In addition to all the developments, various studies are carried out to ensure that Turkish citizens abroad do not become alienated from their native language and culture due to their exposure to the language of the geography they live in. The Ministry of National Education's textbook series called "Turkish Language and Turkish Culture" is prepared to be taught to Turkish children abroad and serves a very important function in

* Öğr. Gör., Kayseri Üniversitesi, e-mail: onurcetin@kayseri.edu.tr, ORCID: 0000-0002-6379-4405.

** Öğr. Gör., Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi, e-mail: ayildiz@subu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-4013-4623.

reminding children growing up abroad of their own cultural codes and ensuring cultural transition between generations. In this context, within the scope of our study; "Turkish and Turkish Culture" books will be subject to content analysis from a folklore perspective. With this review, which deals with cultural codes, a number of findings and suggestions will be made by evaluating the books in order to create them in a more qualified way in the new period.

Keywords: Turkish, native language, Turkish culture.

Giriş

Türk dili gerek Türk kültürü gerekse küreselleşerek kültürel açıdan tek tipleşen dünyada kültür mirası açısından oldukça mühim bir değerdir. Dünya'nın en eski dilleri arasında sayılan Türkçe, tüm bu yönleriyle sadece Türk kültürüne değil, aynı zamanda insanlık mirasına katkı sağlayan köklü bir hazinedir (Yıldız, 2020, s. 10). Kültürel değerlerin en önemli yaşatıcılarından biri olan Türk dili, geçmişten bugüne gelen zaman diliminde içerisindeki sayısız söz varlığı ve birikimiyle Türk milletinin maddi ve manevi değerlerini yaşatarak gelecek nesillere aktarmak gibi ciddi bir vazifeyi üstlenmiştir. "Dilimin sınırları dünyamın sınırlarıdır" anlayışı dikkate alındığında bir dilin yaygınlaşması ve zenginleşmesi aynı zamanda o toplumun gelişmişliğine işaret edecektir (Çetin, 2020, s. 367). Dilin tüm bu işlevleri göz önüne alındığında yurt dışında yaşayan Türk vatandaşlarına yönelik dil-kültür çalışmalarının ne denli ehemmiyet arz ettiği ortaya çıkmaktadır.

Günümüzde yurt dışında yaşayan yaklaşık 7 milyon civarında Türk vatandaşı bulunmaktadır. Bu vatandaşlarımızın küreselleşen dünyada millî kimliklerine sahip çıkarak hem Türkçeyi hem de yaşadıkları ülkenin dilini bilen donanımlı bireyler olmaları bu ülkelerle ikili ilişkilerimizin gelişmesine destek olacaktır. Bu amaçla, Türkiye ilgili ülke makamlarıyla iş birliği sağlayarak vatandaşlarımızın bulunduğu ülkelerdeki eğitim kurumlarında Türkçe anadil ve Türk kültürü derslerini gerçekleştirmektedir (Dış İşleri Bakanlığı, 09.08.2024). Türkçe ve Türk Kültürü ders programının öncelikli amacı yurt dışındaki Türk çocuklarının Türk diline uzaklaşmasının önüne geçerek Türkçeyi dört temel beceride etkili bir şekilde kullanmalarını sağlamaktır. Bunun yanı sıra Türk çocuklarına Türk kültürünün temel unsurlarını aktarmak, Türk kültürü ile buldukları ülkenin kültürel öğelerini ilişkilendirerek kültürlerarasılık özelliklerini geliştirmelerine imkân tanınmaktadır. Kendi dil ve kültürünün bilincinde yetişen bireyler millî, manevi, ahlaki ve sosyal değerler bakımından Türk milletini yurt dışında en iyi şekilde temsil edecektir (MEB, 2018, s. 2). Bu hedefler doğrultusunda Millî Eğitim Bakanlığı tarafından hazırlanan "Türkçe ve Türk Kültürü" seviyelere göre düzenlenmiş 8 ayrı kitaptan teşekkül etmektedir.

Her bir kitapta 8 bölüm bulunmakta ve bu bölümlerin isimleri tüm kitaplarda aynı şekilde yer almaktadır.

Kitapların Bölümleri/Ünite İsimleri

1-Ben ve Ailem

2-Çevre, Farklılıklar ve Birlikte Yaşam

3-Oyun ve Eğlence

4-Bayramlar ve Kutlamalar

5-Gezelim Görelim

6--Geçmişe Açılan Kapı

7-Sanat ve Edebiyat

8-İnsan ve Doğa

1. Kitaplardaki Kültürel Unsurların Tespiti ve Değerlendirilmesi

Göçgün (2010, s. 3), kültür kavramına değinerek "Bilindiği gibi, konuşulan ve yazılan dil başta olmak üzere; edebiyat, resim, heykel, mimarlık, müzik, tiyatro, opera, bale, hat, çini, tezhip, ebru, minyatür... gibi bütün güzel sanatlar ile gündelik hayatın bir parçası olan halı, kilim, yemek, kap-kacak ve her türlü aletler, kullanılan el yapımı eşyalar, bütün folklorik değerler, yas, eğlence törenleri, düğünler, ziyaretler, ziyafetler, mahallî oyunlar, şenlikler vb. bütünüyle millî kültürü meydana getirirler ve bunlar, bir topluluğu millet yapan değerler sisteminin içinde yer alırlar" şeklinde yorumlamalarda bulunur.

Çalışmamız kapsamında kitaplar bölümleriyle birlikte incelenerek kitaplardaki kültürel unsurların tespiti yapılmıştır. Oluşturulan tablolar ile folklorik unsurlar sınıflandırılmış ve bu öğelere hangi kitap ve bölümde yer verildiği belirtilmiştir (örneğin; "5.3." Beşinci kitap, üçüncü ünite).

Tablo 1.

Kültürel İçerikler	Tespit Edilen Kültürel Öğelerin İlgili Kitap ve Bölümleri
Türk Halk Edebiyatı (Nazım)	4.4. Üsküdar Türküsü
1-Koşma	5.2 Türkü
2-Türküler	5.5. Türkü
3-Ninniler	5.6. Türkü
	5.7. Allı Turnam Türküsü
	7.1. Ninni
	7.5. Türkü ve Koşma
	7.5. Allı Turnam
	7.5. Koşma
	7.5. Türkü ve Koşma

Türkçe ve Türk Kültürü kitaplarında Türk Halk Edebiyatı içeriklerini görmek oldukça kıymetlidir. Zira halkın kültürünü, yaşayışını, geleneğini ve duygu dünyasını halk edebiyatı ürünlerinde bulmak mümkündür. Bu doğrultuda kitaplarda koşma, türkü ve ninni örneklerine yer verilmiştir. Bu ürünler Türkçe'nin ses, ahenk ve söyleyiş zenginliğini yansıtmakta, dil öğrencilerinin kelime hazinesi ve hayal dünyasını genişletmektedir. Anonim Halk Edebiyatının en yaygın şekillerinden biri de manilerdir. Genellikle 7 hece ve tek dörtlükten teşekkül eden bu şekil Edirne'den Kars'a tüm Anadolu coğrafyasında benimsenmiş sıklıkla kullanılmıştır. "Mani yakmak, mani düzmek" gibi deyimlerle dillerde dolaşmıştır. Kerkük Türklerinde manilere "hoirat", Azerbaycan Türklerinde "Bayat, Kazak Türklerinde "aytıspa" adı verilmiştir (Güzel & Torun, 2012, s. 150-151). Manilerde toplumsal yaşamın her yönünü görmek mümkündür. Maniler aynı zamanda Türk kıvrak zekâsı ve estetik anlayışının kesiştiği ürünlerdir. Dil ve kültür öğretimi göz önüne alındığında manilerin kısa, akılda kalıcı ve akıcı dili ile kültürel zenginliğinden daha fazla istifade etmek gerekmektedir. Bu kapsamda; maniler ve diğer halk edebiyatı ürünleri Türkçe ve Türk kültürü öğretimi açısından vazgeçilmez bir yere sahiptir.

Tablo 2.

Kültürel İçerikler	Tespit Edilen Kültürel Öğelerin İlgili Kitap ve Bölümleri
Türk Halk Edebiyatı (Nesir)	1.1. Fıkra
1-Masallar (Keloğlan, Kırmızı Başlıklı Kız)	1.3. Tekerleme

2-Tekerleme	1.1. Atasözü
3-Bilmece	1.5. Keloğlan
4-Atasözleri	1.6. Kırmızı Başlıklı Kız
5-Efsane	2.5. Tekerleme
6-Mit	2.6. Masal ve Bilmece
7-Deyimler	2.7. Tekerleme
8-Fıkra	3.2. Atasözleri
	3.5. Kız kulesi Efsanesi
	3.6. Efsane
	5.1. Deyim
	5.2. Bilmece, Tekerleme
	5.7. Türk Kültüründe Kartal
	5.7. Mit-Efsanelerde Kuşlar
	7.5. Ağrı Dağı Efsanesi
	8.3. Deyimler

Türk halk edebiyatı nesir ürünlerinin kitaplarda yer bulmuş olması Türk algısının oluşumuna katkı sağlaması ve Türk düşünce yapısını ortaya koyması bakımından önemli görülmektedir. Türkçe ve Türk Kültürü dersinin amaçları göz önüne alındığında mitoloji ve destan başlıklarının kitaplardaki etkinliğini arttırmanın önemine değinmek gerekmektedir. Türk mitolojisi, bünyesinde barındırdığı karakter, kahraman ve pratiklerle son derece kapsamlı bir kültürel birikime sahiptir. Bu zenginliğin temelinde şüphesiz ki Türk milletinin hayata bakış açısı, merakı, ilgisi ve evrendeki olayları anlamlandırma gayreti bulunmaktadır. Kadim milletimiz tarih boyunca çeşitli coğrafyalarda yer almış; farklı din, kültür ve ırklarla etkileşime girmiştir. Bu durum Türkler nazarında zengin bir kültürel belleğin kapılarını aralamıştır. Eski Türk dini ekseninde şekillenmiş mitik inanışlar Müslümanlığın kabulüyle birlikte İslami formatlara bürünerek etkisini günümüze kadar devam ettirmiştir. Türkçe ve Türk kültürü kitaplarında Türk mitolojisinden izler bulmak özellikle de kültür aktarımı noktasında oldukça değerlidir. Kültür emperyalizmin her geçen gün şiddetlendiği kültürel tek tipleşmenin yaşandığı günümüz dünyası düşünüldüğünde köklü bir birikime sahip olan Türk mitolojisinin daha yoğun bir içerikle öğretime uygun olarak kitaplara yansıtılabileceği kanaatindeyiz. Bugün yurt içinde yaşayan Türk çocuklarının dahi kahraman modellerinin batının mitolojik kahramanları olduğunu görmekteyiz. Oyunlar, reklamlar ve kıyafetlerle batı mitolojisi Anadolu çocuklarını etkisi altına almıştır. Yurt dışındaki Türkler ise bizzat bu kültürün içerisinde yaşamlarını sürdürmektedir. Bu çerçevede Türkçe ve Türk Kültürü kitapları yurt dışındaki vatandaşlarımıza Türk kültürünü hatırlatmak ve yaşatmak gibi oldukça değerli bir imkân sunmaktadır. Kitaplarda; Umay, Tepegöz, Bürküt Ata, Tulpar, Oğuz Kağan gibi pek çok figürden yararlanmak ve bu sayede bireylerin millî benliğine olan bağlılığı arttırmak mümkündür. Aynı zamanda Türkler, tarihin hemen her döneminde destanlara konu olmuş bir millettir. Kahramanca mücadele etmek, bağımsızlık tutkusunu, vatan sevgisi, millî birlik ve dayanışma ruhu gibi Türklerin karakterine ışık tutan pek çok değeri Türk destanlarında görmek mümkündür.

Destanlar tarihin derinliklerinden bugüne kadar Türk boylarının yaşam biçimlerini belli bir gelenek dâhilinde bizlere ulaştıran nazım ve nesrin iç içe sanat eserleridir. Milletimizin hafızasını ve mili şuuru temsil ederler (Türkmen & Cemiloğlu,

2016, s. 7). Bu konuda Türkçe ve Türk Kültürü kitapları "Alper Tunga, Ergenekon, Türeyiş, Manas" gibi pek çok destandan istifade etme imkânına sahiptir. Bu manevi iklimi hatırlatmak, yaşatmak ve gelecek nesillere aktarmak millî bir vazifedir. Bu bağlamda incelediğimiz kitapların Türk destanlarından imgeler bulundurması yurt dışında yaşayan vatandaşlarımızın Türklük algısını kuvvetlendirecektir. Ayrıca; mitler ve destanlar ilgi çekici muhtevalarıyla kitaplarda doğru bir şekilde uyarlandığı takdirde başta çocuklar olmak üzere hemen her yaş grubunun dikkatini çekecek ürünlerdir.

Tablo 3.

<i>Kültürel İçerikler</i>	<i>Tespit Edilen Kültürel Öğelerin İlgili Kitap ve Bölümleri</i>
Hikâyeler	3.6. Boğaç Han, Dede Korkut Hikâyeleri- Kavaklı Çınar Hikâyesi
1-Dede Korkut Hikâyeleri	"Üzümün Parası"
2-Kavaklı Çınar Hikâyesi	3.7. Dede Korkut
3-Üzümün Parası Hikâyesi	4.1. Otuz Oğlu Olan Hakan
4-Otuz Oğlu Olan Hakan Hikâyesi	

Hikâyeler başlığıyla ele aldığımız içerikler, verdikleri mesajlar ve barındırdıkları kültürel kodlarla zihinlerde Türk imajı oluşturmaktadır. Halk hikâyeleri kültürümüzün zenginliğini, derinliğini, toplumsal değerleri içeren ciddi bir edebiyat ve kültür mirası konumundadır. Bu hikâyeler, milletimizin tarihsel geçmişini, halk kültürünü ve halkın estetik anlayışını da bizlere sunmaktadır. Aynı zamanda halk hikâyeciliğinde halkın dilini gözlemleme imkânı bulunmaktadır. Ahlaki değerler, adalet, dürüstlük ve cesaret gibi Türk insanını niteleyen özellikleri bünyesinde barındırmaktadır. Bu bağlamda; Türk kültüründe kapsamlı bir yer edinmiş olan halk hikâyeleri ve hikâyecilik geleneğinden çeşitli örnekleri kitaplarda görmek kitapların kültürel sınırlarını genişletecek ve halk hikâyeciliğinin en mühim temsilcilerinden sayılan âşıkların yurt dışında tanıtılmasına âşıklık geleneğinin kültür kodlarımızdaki yerinin daha net bir şekilde anlaşılmasına katkı sağlayacaktır. Bu kapsamda kitaplarda; Köroğlu, Âşık Sümmani, Âşık Mevlüt İhsani, Âşık Şenlik, Müdami, Âşık Şeref Taşlıova ve dahi pek çok âşığın kültürel birikiminden istifade etme imkânı doğacaktır.

Tablo 3'te temas edeceğimiz bir diğer mevzu Dede Korkut hikâyeleridir. Fuat Köprülü (1960, X) "Bütün Türk edebiyatını terazinin bir kefesine, Dede Korkut destanlarını ise terazinin diğer kefesine koysanız, yine de Dede Korkut hikâyeleri ağır basar" tespitinde bulunmuştur. Dede Korkut destanları Türkçe kitapları serisinde yerini almıştır. Ancak bilim dünyasındaki güncel gelişmeler takip edildiğinde Dede Korkut'un üçüncü el yazması bulunmuştur. Arı, zengin ve ahenkli bir Türkçeye sahip olan yeni nüsha hikmetli sözleri, Oğuzların yaşam felsefesi ve sosyal yapısı hakkında kayda değer bilgiler aktarmaktadır (Azmun, 2019, s. 20). Güncel Türkçe ve Türk Kültürü ders kitaplarında Dede Korkut'un yeni nüshasından örnekler, görseller veya anlatılar bulundurması kültürel canlılığı yansıtacak somut bir örnektir.

Tablo 4.

<i>Kültürel İçerikler</i>	<i>Tespit Edilen Kültürel Öğelerin İlgili Kitap ve Bölümleri</i>
Halk Oyunları	2.4. Halk Oyunları
1-Zeybek	3.2. Zeybek
2-Çayda Çıra	4.4. Zeybek
3-Bar	5.1. Zeybek, Çayda Çıra, Halay, Horon
	5.2. Bar Oyunu- Atabarı

4-Halay 5-Horon 6-Atabarı	
---------------------------------	--

Halk oyunları, çok eski ve genel bir oluşumdur. Bunlara “halk dansları” da denilmektedir. Halk oyunları ritmik, gösterişli ve zaman zaman dramatik unsurlar taşıyan, ilk çıkış kaynağı bilinmeyen ve bu nedenle anonimleşmiş toplu veya bireysel bir dans biçimidir. En yalıtılmış ve modernleşmenin herhangi bir türüyle tanışmamış topluluklardan, en gelişmiş topluluklara kadar her toplum tipinde halk danslarına rastlanmaktadır (Özbek, 1981).

Kitaplarda; halk oyunlarının coğrafi bölgelere göre örneklerine yer verilmiş ve yöresel kıyafetler içeren görsellerin varlığıyla geleneksel değerlere atıflar yapılmıştır. Bu bağlamda halk oyunlarının kitaplara uyarlanmak suretiyle yeteri kadar temsil edildiği görülmektedir.

Tablo 5.

<i>Kültürel İçerikler</i>	<i>Tespit Edilen Kültürel Öğelerin İlgili Kitap ve Bölümleri</i>
Halk Tiyatrosu 1-Karagöz-Hacivat 2-Ortaoyunu 3-Kukla	1.5. Hacivat- Karagöz 2.3. Hacivat-Karagöz 2.7. Kukla 6.3. Kukla- Hacivat-Karagöz 8.1. Hacivat-Karagöz-Ortaoyunu

Halk tiyatrosu; Toplumun seyirlik anlayışını ve mizah kültürünü yansıtmaları bakımından belirleyici bir konuma sahiptir. Karagöz-Hacivat, ortaoyunu ve kukla kitaplarda sıklıkla yer edinmişse de meddahlık geleneğine dair yansımalar yetersiz kalmıştır. Tiyatroyu, taklit sanatını ve hikâye anlatımını bir arada gerçekleştiren meddahlık tek kişilik oyuncu kadrosuyla dikkatleri üstüne çekebilecek bir kültür unsurudur. Ayrıca; “Meddahlık Geleneği”, 2008 yılında UNESCO İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirası Temsili Listesi'ne alınmıştır (Kızık vd. 2022, s. 1734).

Tablo 6.

<i>Kültürel İçerikler</i>	<i>Tespit Edilen Kültürel Öğelerin İlgili Kitap ve Bölümleri</i>
Geleneksel Çocuk Oyunları 1-Saklambaç 2-Üç Taş Oyunu 3-Uçurtma 4-Sek Sek 5-İp Atlama 6- Aç Kapıyı Bezirgânbaşı 7-Çatlak-Patlak 8-Uzun Eşek 9-Körebe 10-Misket 11-İsim-Şehir	1.2. Saklambaç, Kukla 1.3. Yağ Satarım Bal Satarım ve Üçtaş-Uçurtma 2.2. Çatlak-Patlak 2.3. Saklambaç 3.3. Yağ Satarım Bal Satarım, Bülbül Kafeste, İp Atlama, Sek Sek, Uzun Eşek, Körebe 4.3. Çocuk Oyunları, Körebe, Seksek, Mendil Kapmaca, Misket, İsim-Şehir 7.2. Yeni Kiremit-Sandalye Kapmaca-Eşini Bul-Heykel-Şapka Oyunu-Nesi Var Oyunu 8.3. Mendil Kapmaca- Seksek Birdir Bir İp Atlama, Yağ Satarım Bal Satarım- Aç Kapıyı Bezirgânbaşı

12-Mendil Kapmaca	
13-Yedi Kiremit Oyunu	
14-Sandalye Kapmaca	
15-Eşini Bul	
16-Heykel Oyunu	
17-Körebe	
18-Şapka Oyunu	
19-Nesi Var Oyunu	
20-Yağ Satarım Bal Satarım	
21-Bülbül Kafeste	

Geleneksel çocuk oyunları örneklerinin kitaplarda yer alması, çocuk grubunun kitaplara olan ilgisini arttırmaktadır. Geleneksel oyunların tanıtılması ve teşvik edilmesi bu oyunların zamanla yok olma tehlikesinin önüne geçmek için atılacak adımlardandır. Günümüz çocuklarının oyun alışkanlıklarının sanal dünyada devam etmesi çocukların sosyalleşmelerinin önüne geçmekte, içinde buldukları toplumdaki uzaklaşmalarına neden olmaktadır. Geleneksel çocuk oyunlarının hatırlanması ve tekrar oynanmasının teşviki çocukların sosyal, psikolojik ve kültürel gelişimine katkı sağlamaktadır. Geleneksel Türk oyunlarından "mangala" listeye eklenebilir. Hâlihazırda tablo 6'dan anlaşılacağı üzere çocuk oyunları ile ilgili içerikler oldukça çeşitli örnekleriyle kitaplarda yer edinmiştir.

Tablo 7.

<i>Kültürel İçerikler</i>	<i>Tespit Edilen Kültürel Öğelerin İlgili Kitap ve Bölümleri</i>
<i>Geleneksel El Sanatları</i>	1.5. Yöresel Kıyafetler
1-Bez Bebek	1.7. Bez Bebek
2-Kilim ve Halı Dokumacılığı	5.6. Minyatür-Ebru-Kilim-Halı Dokumacılığı
3-Ebru	7.2. Mozaik
4-Minyatür	7.8. Kırk Yama ve Kilim Dokumacılığı
5-Kırk Yama	
6-Mozaik	
7- Yöresel Kıyafetler	

Geleneksel sanatlar, Orta Asya'dan Anadolu'ya kadar halkın kültürel değerlerini taşıyan unsurlardır. İçerisindeki motifler, el işçiliği, yaratıcılık ve anlam yüklü imgelerle zenginleşmişlerdir. Kitaplar bu unsurlara yer vererek Türk kültür-sanat algısını da yansıtmaktadır. Tabloda geçen sanatlara ek olarak; çinicilik, hat, bakırcılık, tespihcilik, seramik ve çömlek yapımı gibi sanatlardan da faydalanmak mümkündür.

Tablo 8.

<i>Kültürel İçerikler</i>	<i>Tespit Edilen Kültürel Öğelerin İlgili Kitap ve Bölümleri</i>
<i>Bayramlar ve Özel Günler</i>	1.3. Bayramlar ve Kutlamalar ve 23 Nisan
1-Ramazan ve Kurban Bayramı	2.3. Ramazan
	2.4. 23 Nisan
2-Milli Bayramlar	2.4. Ramazan ve Kurban

3-Kandiller	3.1. Bayram Ziyaretleri
4-Aşure Günü	3.4. Millî Bayramlar, Cumhuriyet Bayramı, 23 Nisan, 19 Mayıs, 30 Ağustos
5-Nevruz	3.7. Ramazan
6-Hıdrellez	4.4. 23 Nisan- 29 Ekim
7-Kadir Gecesi	5.3. 15 Temmuz
	5.3. Azerbaycan ve Türkiye’de Millî Bayramlar
	6.4. Kurban Bayramı
	7.4. Oruç- Sahur İftar, İftar Çadırı, Mezar Ziyaretleri Bayram Hazırlığı, Arefe, Ramazan Bayramı
	7.8. Aşure
	8.4. Nevruz Hıdrellez Kandillerimiz Kadir Gecesi

Her kültürde kendine has bayram ve özel günler bulunmaktadır. Bu günlerle kültürel birikimler, âdet, gelenek ve inanışlar yaşatılmakta, toplumsal belleğimiz canlı tutularak pratik ve uygulamaların gelecek nesillere aktarımı sağlanmaktadır. Dini bayramlar ve günlerde dini ritüellerin yaşatıldığına şahitlik ederken millî bayramlarda uluslara özgü değer, kahramanlık, zafer veya anma gibi tarihi olayların kutlandığını görmekteyiz. Sonuç olarak bayramlar ve özel günler geçmişi hatırlatan toplumsal birlik bağlarını güçlendiren zamanlardır. Yurt dışındaki Türkler bu hususta Anadolu Türklüğüne nazaran dezavantajlı durumdadır. Zira Türklüğün ve Müslümanlığın ana etken olmadığı yabancı memleketlerde yaşamakta olduklarından millî ve manevi heyecanlarını zaman zaman bastırmak durumunda kalabilmektelerdir. Bayramlar kültürün en dinamik unsurlarından bir tanesidir. Bu bağlamda Türkçe ve Türk Kültürü kitaplarının bu tür konularda ürettiği içerikler yadsınamaz bir değere sahiptir. Yabancı ülkelerdeki Türk çocuklarını bayramların millî ve manevi atmosferine dâhil edebilmek adına atılan her türlü adım takdire şayandır.

Tablo 9.

<i>Kültürel İçerikler</i>	<i>Tespit Edilen Kültürel Öğelerin İlgili Kitap ve Bölümleri</i>
<i>Türk Yeme-İçme Kültürü</i>	2.5. Kebap, Baklava, Kadayıf Kahve ve Baklava, Lahmacun, Pide, Döner, Ayran, Çay
1-Sivas Köfte	Sivas Köfte, Konya-Etli Ekmek, Manti
2-Konya Etli Ekmeği	7.8. Aşure
3-Kayseri Mantısı	8.1. Türk Lokumu
4-Lahmacun	
5-Pide	
6-Çay	
7-Ayran	
8-Kebap	
9-Aşure	
10- Türk Kahvesi	
11-Türk Lokumu	
12-Baklava	
13-Kadayıf	
14-Döner	

Ülkemizin mutfak ve gastronomi alanındaki yeri uluslararası şöhrete ulaşmış durumdadır. Türkiye'nin yiyecek ve içecek kültürü alanındaki başarısı, ülkemizin tarihi derinliği, coğrafi çeşitliliği ve kültürel zenginliğinden gelmektedir. Ayrıca Türk mutfağı UNESCO tarafından Somut Olmayan Kültürel Miras listesinde yer almaktadır (UNESCO, 01.09.2024). Yapılan kültürel aktarım çalışmalarıyla günümüzde Avrupa'da Türk mutfağının etkilerini görmek mümkündür. Tablo 9'da görüldüğü üzere Türk mutfağı açısından en bilindik örnekler kitaplarda yer bulmaktadır. Bu örneklerle ek olarak; fındık, fıstık, incir, kayısı, Osmanlı mesir macunu, zeytinyağlılar, çorba çeşitleri ve çeşitli mezelerin tanıtımı değerli olacaktır.

Tablo 10.

<i>Kültürel İçerikler</i>	<i>Tespit Edilen Kültürel Öğelerin İlgili Kitap ve Bölümleri</i>
<i>Tarihi ve Edebi Şahsiyetler</i>	1.5. Hazerfan Ahmet Çelebi
1-Hazerfan Ahmet Çelebi	1.5. Osman Hamdi Bey
2-Osman Hamdi Bey	5.3. M. Akif Ersoy
3-Mehmet Akif Ersoy	5.5. Mozart
4-Mozart	6.1. Cahit Sıtkı Fikret-Şenses
5-Mimar Sinan	6.7. Mehmet Akif, Necip Fazıl, Nazım Hikmet, Barış Manço, Neşet Ertaş, Mimar Kemaleddin
6-Ömer Seyfettin	7.1. Rıfat Ilgaz
7-Sait Faik Abasıyanık	7.7. Mimar Sinan
8-Atatürk	7.7. Evliya Çelebi, Ömer Seyfettin, Sait Faik Abasıyanık
9-Fatih Sultan Mehmet	8.2. Fatih Sultan Mehmet, II. Beyazıt -Atatürk
10-II. Beyazıt	8.6. Mete Han, Kaşgarlı Mahmut, Osman Bey, Fatih Sultan Mehmet, Kanuni Sultan Süleyman, Atatürk, Farabi, El Cezeri, Uluğ Bey, Cahit Arf
11-Mete Han	
12-Kaşgarlı Mahmut	
13-Farabi	
14-Cezeri	
15-Uluğ Bey	
16-Cahit Arf	
17-Rıfat Ilgaz	
18-Necip Fazıl Kısakürek	
19-Barış Manço	
20- Cahit Sıtkı	
21-Fikret Şenses	
22-Nazım Hikmet	
23-Neşet Ertaş	
24-Mimar Kemalettin	
25-Evliya Çelebi	
26-Osman Bey	
27-Kanuni Sultan Süleyman	

Tablo 10’da yer alan listenin kalabalık olması son derece doğal bir durumdur. Tabloda yer alan her bir ismin kıymeti harbiyesi bulunmaktadır. Farklı dönemlerden isimlerin yer aldığı tablonun genel itibariyle devlet adamları ve edebi çevreden oluşturulduğu gözlemlenmiştir. Türk milletinin tarihinde ve kültüründe iz bırakmış sayısız devlet adamının yanı sıra; kültür insanı, komutan, din adamı, bilim insanı, sanatçı ve adını tarihe yazdırmış halktan insanlar bulunmaktadır. Bu bakımdan tablonun yelpazesini genişletmek içeriğin ve kültürel aktarımın zenginleşmesini sağlayacaktır.

İlk Türk devleti olması ve ilk Türk alfabesine ev sahipliği yapması münasebetiyle Göktürk devletini temsilen bir isim görmek dil ve kültür aktarımını amaçlayan kitaplara katkı sağlayacaktır.

Türklerin İslam’ı kabulüyle beraber Müslümanlığın Türkler arasında öğretilmesi ve yayılmasında kısacası Anadolu’nun İslamlaşması sürecinde Divan-ı Hikmet adlı eseri ve müritleriyle beraber temel role sahip olan Ahmed Yesevi Hazretleri ve devamında Türk tekke ve tasavvuf kültürünün olgunlaşmasını sağlayan Yunus Emre, Hacı Bektaşî Veli, Pir Sultan Abdal, Hacı Bayramı Veli gibi kıymetli şahsiyetler gerek yurt içi gerekse yurt dışındaki vatandaşlarımız için manevi bir rehber konumundadır. Ayrıca; Klasik Türk Edebiyatının en yetkin örneklerini veren Fuzuli, Nesimi, Nabi, Nedim ve diğer şairler ile sultan şairlere temas etmek mümkündür.

13 Mayıs Türk Dili bayramını kutlamamızda en temel paya sahip ve “*Bugünden sonra divanda, dergâhta ve bargâhta, mecliste ve meydanda Türkçeden başka dil kullanılmayacaktır*” (TDV, 01.09.2024) fermanının sahibi Karamanoğlu Mehmet Bey’de ders kitaplarında değerlendirilebilir değere sahip bir isimdir.

Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşu, millî mücadele dönemi; Türklerin tarihindeki belirleyici bir dönüm noktasıdır. Tüm düşmanlara karşı “meydan okumak” deyimini gerçekleştirdiğimiz kurtuluş mücadelemize ait daha yoğun içerik oluşturulması millî ruhu hatırlatması bakımından önemlidir. Halkın zaferi olarak niteleyeceğimiz millî mücadelede halk kahramanlarına yer verilmesi vatandaşlarımızı gururlandıracaktır. Şerife Bacı, Nene Hatun, Kara Fatma, Sabiha Gökçen, Nezahat Onbaşı gibi sayısız kadın kahraman bulunmaktadır. Türk kadınının cesareti, başarısı ve kararlılığını göstermesi bakımından ilham vericidir. Ayrıca Çanakkale zaferinin kahramanlarından Seyit Onbaşı gibi isimleri de kitaplar için örnek göstermek mümkündür.

Bu başlıkta kitapların güncelliği konusuna da değinmekte fayda vardır. Türk milleti tarih boyunca adından söz edilecek nitelik ve kabiliyette insan yetiştirdiği gibi günümüzde de bu geleneği devam ettirmektedir. Özellikle son yıllarda farklı alanlarda ülkemize katma değer sağlayan, milletimizin millî ve manevi birlik ruhunu pekiştiren pek çok isim bulunmaktadır. 15 Temmuz kahramanı Ömer Halisdemir’den olimpiyat başarılarıyla göz parlatan Mete Gazoz gibi sporculara, sanat camiasından Fazıl Say, Türk dilinin savunucusu Oktay Sinanoğlu ve bilim dünyasından Aziz Sancar, İlber Ortaylı, Fuat Sezgin gibi çeşitli alanlarda ülkemizi temsil eden nice değerli isim bulunmaktadır.

Tablo 11.

<i>Kültürel İçerikler</i>	<i>Tespit Edilen Kültürel Öğelerin İlgili Kitap ve Bölümleri</i>
<i>Yardımlaşma ve Dayanışma</i>	1.2. Yardımlaşma- Yemek ve Lokma Dağıtma- Vakıf Dernek
1-Vakıf ve Dernek Kültürü	3.2. Türk Kızılayı
2-Türk Kızılayı	6.4. Akika ve Adak Kurbanları
3-Yemek ve Lokma Dağıtma	7.2. Vakıf Kültürü
	7.6. Yardımlaşma ve Dayanışma-Zimem Defteri- Askıda Ekmek T.C. İnsani Yardım Kızılay

4-Kurban Kesme ve Dağıtma	7.8. Aşure
5-Aşure Günü	8.2. Sığınmacılara Ev Sahipliği ve Yardım
6-Zimem Defteri	
7-Askıda Ekmek	
8-Sığınmacılar ve Yardımlaşma	

Türk milletinin karakterini en net şekilde izah etmek gerektiğinde yardımlaşma ve dayanışma kültürüne değinmek kaçınılmazdır. Zira Türkler, geçmişten bugüne yoksulun, ihtiyaç sahibinin yanında olmuş yalnızca millî sınırlar içerisinde değil dünyanın çeşitli coğrafyalarında ihtiyaç sahiplerine, zulme uğrayanlara destek elini uzatmıştır. Vakıf kültürü sosyal hayatta geniş bir yer edinmiştir. Kitap içerisine dâhil edilen konular Türklerin bu konudaki hassasiyetini yansıtmaları bakımından oldukça kıymetlidir. Henüz etkilerini yeni yeni atlatmaya başladığımız Covid-19 salgını tüm dünyayı etkisi altına alarak başta sağlık olmak üzere sosyal, psikolojik ve ekonomik olarak tüm dünyayı olumsuz etkilemiştir. Bu süreçte Türkiye ciddi bir güç olarak din, dil, ırk ayrımı olmaksızın 100'den fazla ülkeye tıbbi yardım desteğinde bulunarak (AA, 15.08.2024) yardımlaşma kültürünü küresel çapta göstermiştir. Ülkemizin bu tutumu hem bir cömertlik örneği hem de Türk devletinin bölgede belirleyici bir aktör olduğunu gösteren "yumuşak güç" olarak nitelenmektedir. Dünyanın birçok noktasında savaşlar, çatışmalar ve insanlık dramı yaşanırken ülkemiz bu gelişmeleri sığağı sığağına takip etmekte ve sosyal yardımlarını diğer ülkelerden esirgememektedir. 2024 Ağustos ayında sınır komşumuz Yunanistan'da çıkan orman yangınlarına ülkemiz yangın söndürme uçağı ve helikopter göndererek destek olmuştur. Türkçe ve Türk Kültürü ders kitaplarında yer alan yardımlaşma temalarının güncel hayatla ilişkili örneklerle yer vermesi kitaplara olan okur ilgisini arttıracaktır.

Tablo 12.

<i>Kültürel İçerikler</i>	<i>Tespit Edilen Kültürel Öğelerin İlgili Kitap ve Bölümleri</i>
<i>Geçiş Dönemleri</i>	3.7. Düşün
1-Doğum (Ad Verme)	5.1. Kına Gecesi
2-Düşün (Söz, Nişan, Kına Gecesi, Çeyiz Sandığı, Düşün)	7.1. Ad Verme, Kına, Düşün, Doğum
3-Ölüm (Mezarlık Ziyareti)	7.4. Mezar Ziyaretleri

İnsan hayatının başlıca üç önemli geçiş dönemi vardır. Bunlar; doğum, evlenme ve ölümdür. Her biri kendi bünyesi içerisinde bir takım alt bölümlere ve basamaklara ayrılır. Bu üç aşamanın çevresinde birçok inanç, âdet, töre, tören, âyin dinsel ve büyüsel özlü işlem kümelenerek söz konusu geçişleri bağlı buldukları kültürlerin beklentilerine ve kalıplarına uygun bir biçimde yönetmektedir. Bunların hepsinin amacı da kişinin bu geçiş dönemindeki yeni durumunu belirlemek, kutsamak, aynı zamanda da kişiyi bu sırada yoğunlaştığına inanılan tehlikelerden ve zararlı etkilerden korumaktır (Örnek, 1995, s. 131). Geçiş dönemlerinde kümelenen âdetler, gelenekler, ve törenlerle bunların içerisinde yer alan işlemler ve uygulamalar bir ülkenin ya da belirli bir yörenin geleneksel kültürünün ana bölümlerinden birini oluşturur (Artun, 1998, s. 85). Doğum öncesi, doğum ve doğum sonrası; evlilik öncesi ve sonrası ölüm öncesi; ölüm anı ve sonrası olmak üzere birbirinden farklı yörelere göre değişkenlik gösteren sayısız inanç ve ritüeller bulunmaktadır. Örneğin; doğum öncesi kısırlığı giderme yöntemleri, halk hekimliği, aşerme, cinsiyet tayini, göbek bağı kesme, lohusa, kırk basması, ilk diş, saç ve tırnak

kesme ve daha pek çok ritüel bulunmaktadır. Evlilikte ise; kız isteme, nişan, çeyiz, gelin hamamı, çömlek kırma ve dahi birçok uygulama görülür. Geçiş ritüellerinden bir diğeri de ölüm olarak gösterilmektedir. Ölüm öncesinde ölümü düşündüren olaylar veya gözlemler, ölüm esnasında ve sonrasında uygulanan pratikler yer almaktadır. İnsan hayatının en önemli geçiş dönemleri olan doğum, evlilik ve ölüm ritüelleri Türk kültürüyle ilgili sayısız veriyi bünyesinde taşımaktadır. Kısaca detaylandırmaya çalıştığımız geçiş dönemlerinin kitaplarda daha belirgin örnek veya etkinliklerle yer alması geçiş dönemlerinde yapılan pratiklerin yurt dışındaki Türklere de devamlılığını sağlaması bakımından elzemdir.

Tablo 13.

<i>Kültürel İçerikler</i>	<i>Tespit Edilen Kültürel Öğelerin İlgili Kitap ve Bölümleri</i>
<i>Türk Gelenek ve Değerleri</i>	1.2. Hoşgörü ve Hediyeleşme
1-Hediyeleşme	1.7. Sosyal Yaşam (Müzeler)
2-Misafirperverlik	2.2. Sosyal Yaşam (Köy Hayatı)
3-Büyüklerle Saygı ve Atalar Kültü	3.1. Atalar Kültü, Büyüklerle Saygı
4-Ziyaretleşme	3.1. Misafirlik, Ziyaretleşme
5-Kuş Evleri	3.6. Hoşgörü, Büyüklerle Saygı-Adalet
6-Dış Hediği	7.1. Türkçe Dil Bilinci
7-Hoşgörü	7.1. Dış Hediği
8-Hayvan Sevgisi	7.2. Hoşgörü Birlikte Yaşama Kültürü-Hayvan Sevgisi
9-Tekne Orucu	7.2. Kuş Evleri
10-Türkçe Dil Bilinci	7.4. Tekne Orucu
11-Sosyal Yaşam	

Türkler, gelenekleriyle ön plana çıkan bir millettir. İnsan yaşamının hemen her safhasında gelenek-göreneklere görmek mümkündür. Kitaplarda farklı içeriklerde gelenekler çeşitli örnekleriyle yer almaktadır. Gelenekleri yaşatmak ve geleceğe aktarmak gibi önemli bir muhtevaya temas etmesi bakımında Türkçe ve Türk Kültürü kitapları önemli bir işlevi gerçekleştirir.

Tablo 14.

<i>Kültürel İçerikler</i>	<i>Tespit Edilen Kültürel Öğelerin İlgili Kitap ve Bölümleri</i>
<i>Kurum ve Kuruluşlar</i>	8.1. Yunus Emre Enstitüsü
1-TRT	8.5. TİKA
2-TİKA	8.7. TRT
3-Yunus Emre Enstitüsü	

Dil ve kültür öğretimi konusunda kamu kurum ve kuruluşları çeşitli faaliyetler ve eğitimler düzenlemekte Türk dilinin yaygınlaşması adına çalışmalarını gerek ülkemizde gerekse yurt dışında kararlılıkla sürdürmektedir. Bu konuda Türkiye Maarif Vakfı, Yurt Dışı Türklere ve Akraba Topluluklar Başkanlığı, Uluslararası Türk Kültürü Teşkilatı (TÜRKSÖY), Türk Devletleri Teşkilatı, Dış İşleri Bakanlığı, Kültür ve Turizm Bakanlığı ve bazı üniversiteler dil ve kültürümüzün gelişim ve yayılımına ciddi katkılar

sağlamaktadır. Bu kurumların kitaplarda yer almasıyla bilinirlikleri artacak, görev ve hedeflerine ulaşmaları yolunda mesafe kat edilmiş olacaktır.

Tablo 15.

<i>Kültürel İçerikler</i>	<i>Tespit Edilen Kültürel Öğelerin İlgili Kitap ve Bölümleri</i>
<p>Coğrafya ile Özdeşleşen Hayvanlar</p> <p>1-Van Kedisi</p> <p>2-Tiftik Keçisi</p> <p>3-Denizli Horozu</p> <p>4-Sivas Kangalı</p>	<p>8.8. Van Kedisi, Tiftik Keçisi, Denizli Horozu, Sivas Kangalı</p>

Ülkemiz coğrafi konum ve iklim özellikleriyle ilgi çekici konumdadır. Mevsim ve coğrafyanın getirdiği avantajlardan yalnızca insanlar değil diğer canlılar da istifade etmekte Türkçe ve Türk Kültürü ders kitaplarında Anadolu coğrafyasıyla ün salmış hayvanlara yer verilmektedir. Bu listeye, Anadolu Parsı, Gelengi, Dağ Keçisi, Akdeniz Foku gibi hayvanları eklemek mümkündür. Yöreye özgü hayvanların yanı sıra ülkemize has yetişen bitki türleri bulunmaktadır. Kazdağı Göknarı, Anadolu Keteni, Kasnak Meşesi, Sığla Ağacı, Kral Eğreltisi, Sivas Madımağı, Kilikya Adaçayı ve Datça Hurması ülkemizde yetişen endemik bitkilere örneklerdir.

Tablo 16.

<i>Kültürel İçerikler</i>	<i>Tespit Edilen Kültürel Öğelerin İlgili Kitap ve Bölümleri</i>
<p>Şehirler ve Kültürler</p> <p>1-Sultanahmet, Ayasofya, Tarihi Yarımada, Topkapı Sarayı, Kız Kulesi, Dolmabahçe Sarayı,</p> <p>2-Anıtkabir, Kurtuluş Savaşı Müzesi, Etnografya Müzesi, Tacettin Sultan Dergâhı</p> <p>3-Safranbolu</p> <p>4-Pamukkale</p> <p>5-Nemrut</p> <p>6-Herapolis</p> <p>7-Kapadokya</p> <p>8-Kaz Dağı Millî Parkı</p> <p>9-Çorum- Hattuşaş</p> <p>10-Yürüyen Köşk</p> <p>11-Çifte Minareli Medrese</p> <p>12-Eğri Minare</p> <p>13-Mostar Köprüsü</p> <p>14-İshakpaşa Sarayı</p> <p>15-Nizamiye Medreseleri</p>	<p>3.5. Sultanahmet, Ayasofya, Tarihi Yarımada, Topkapı Sarayı,</p> <p>3.5. Ankara, Anıtkabir, Kurtuluş Savaşı Müzesi, Etnografya Müzesi</p> <p>4.5. Safranbolu, Pamukkale, Herapolis Antik Kenti, Kapadokya</p> <p>Nemrut Dağı</p> <p>4.7. Sultanahmet, Kız Kulesi, Dolmabahçe Sarayı, Kocabey Medresesi, Koza Han</p> <p>5.3. Taceddin Sultan Dergâhı</p> <p>5.4. Göbeklitepe, Kazdağı Millî Parkı, Çorum Hattuşaş</p> <p>6.8. Yürüyen Köşk</p> <p>7.7. Çifte Minareli Medrese</p> <p>7.7. Eğri Minare, Mostar Köprüsü, Tacmahal, İshakpaşa Sarayı</p> <p>8.5. Mostar Köprüsü, Nizamiye Medreseleri, Gül Baba Türbesi</p>

16-Gül Baba Türbeleri	
17-Göbeklitepe	

En eski medeniyetlere ev sahipliği yapmış, kültürler arası diyalogun ilk örneklerinin gerçekleştiği Anadolu coğrafyasında yaşamak; hoşgörü, anlayış, insan ilişkileri, ticaret, kültürel çeşitlilik ve mimari yapıların gelişimini de beraberinde getirmektedir. Türkçe ve Türk Kültürü kitap analizleri sonucunda şehirler ve kültürler listesi oldukça geniş yer kaplamaktadır. Bu listeye Ahlat mezar taşları, kapalı çarşı, büyük ada, medeniyetler beşiği Mardin'i gerek gastronomisi gerekse birlikte yaşama kültürü ve hoşgörüsüne sahip Hatay ve dahi birçok bölge ve mimari yapıyı eklemek mümkündür. Tarihi ve kültürel öneme sahip bu mekânların yanı sıra ülkemizde bacasız sanayi olarak bilinen turizme de temas etmekte yarar vardır. Zira ülkemiz gerek yaz-kış turizmlerinde gerekse doğa turizminde yerli ve yabancı milyonlarca turisti ve yurt dışından anavatana gelen vatandaşları ağırlamaktadır. Kışın; Uludağ, Palandöken, Erciyes, Ilgaz gibi kayak merkezleri tercih edilirken yazın daha çok ege ve Akdeniz sahillerine ilgi artmakta Türk halkıyla konaklama, gastronomi, dans, el sanatları, tarihi ve doğal güzelliklere kadar birçok açıdan dil ve kültür ilişkisi kurulmaktadır. Günümüzde terörden arındırılan şehirlerimizde doğa turizmi yapılmaktadır. Bunların dışında Cumhurbaşkanlığı Külliyesi de ülkemizin idari merkezlerinden biri olarak kitaplarda değerlendirilebilir mahiyettedir.

Tablo 17.

<i>Kültürel İçerikler</i>	<i>Tespit Edilen Kültürel Öğelerin İlgili Kitap ve Bölümleri</i>
<i>Millî Unsurlar</i>	2.5. Türk Jet Uçakları
1-Bayrak	3.4. Bayrak Şiiri ve Anıt
2-Türk Askerî Terimleri	5.2. Türk Askeri Terimleri (Zeytindalı, Meşale, Miğfer, Kılıç vb.)
	5.3. İstiklal Marşı

Mili marşımız, bayrağımız ve askeri gücümüzün kitaplarda ele alındığı görülmektedir. Ulusallaşan dünyada millî değerlerin ve askeri teknolojilerin her geçen gün değer kazandığını görülmektedir. Ülkemizin askeri politikalarının yumuşak güç olarak kültür politikalarıyla bütünleşmiş olması gerekmektedir. Kökleri oldukça eskiye dayanan askeri teşkilatlanmamız günümüz dünyasına uyumlu altyapı ve millî teknolojilerle gelişimine devam etmektedir. Yurt içi ve yurt dışında gerçekleşen askeri faaliyetler ile Türk Silahlı Kuvvetleri vatandaşlarımıza güven vermektedir. Kitaplarda yeni nesil askeri teknoloji ve bu yönde atılan adımlara dair ipuçları görmek yurt dışında yaşayan Türk vatandaşlarımızın göğsünü kabartacaktır.

2. Türkçe ve Türk Kültürü Kitaplarına Eleştirel Açından Bakış ve Çeşitli Öneriler

Türkçe ve Türk Kültürü kitapları titizlikle hazırlanmış, gerek görsel-işitsel gerekse okuma-anlama etkinlikleriyle oldukça verimli bir şekilde kullanılmıştır. Çalışmanın bu başlığında kitapların niteliğini ve kapsamını geliştirecek öneriler sunulacaktır.

Türkçe ve Türk Kültürü kitaplarının bölümleri/üniteleri incelendiğinde her bir kitabın aynı ünite başlıklarıyla adlandırıldığı görülmektedir. Bu durumda birinci kitapta yer alan bölüm başlıkları diğer tüm kitapların ünitelerinde kullanılmıştır. Bu durum; kitaplar arası bağlantıların ve devamlılığın sağlanması adına fayda sağlasa da kitapların ünitelerinin daha sığ ve birbirlerine yakın muhtevalardan teşekkül etmesine sebep olmuştur. Bu konuda temel önerimiz tüm kitaplarda ortak başlıklandırılardan ziyade farklı temalarda üniteler oluşturarak kitapların içeriğine yeni bakış açıları getirmek olacaktır.

Bir diğer eleştirimiz ise; kitapların kültürel içeriklerinde dengeli bir dağılımın olmayışıdır. Zira "Tarihi ve edebî şahsiyetler, Millî ve dinî bayramlar, Çocuk Oyunları, Türküler, Halk tiyatrosu ile Şehirler ve Kültürler" başlıklarındaki içeriklere diğer temalara nazaran daha sık yer verilmektedir. Yukarıda bahsettiğimiz, tüm kitaplarda aynı bölüm başlıklarının bulunması da bu duruma sebebiyet verebilmektedir. Bu konu başlıklarında programın içeriğini olumsuz etkilemeden bir sınırlamaya gidilmesi durumunda kitaplarda halk inanışları, halk hekimliği, eski Türk dini, Somut Olmayan Kültürel Miras gibi farklı konulardan içerikler üreterek daha geniş yelpazede kapsayıcı konu içeriklerine ulaşılabacaktır.

Türkçe ve Türk Kültürü kitapları incelemesinde "güncellik" kavramına temas etmek gerektiği kanaatindeyiz. Zira kitapların günümüz dünyasında mevcut Türk algısını ne oranda yansıttığı tartışılmaya değer bir meseledir. Bu konuda göze çarpan en temel husus; kitaplarda Türk imajı çizilirken çok büyük oranda tarihten ilham alınarak oluşturulduğudur. Elbette ki bu durum oldukça doğaldır, ancak kültür kavramının tarifi ve özellikleri incelendiğinde kültür; yalnızca geçmişten bugüne aktarılmakla yetinmez, aynı zamanda yaşadığı toplumun etkileriyle devamlı şekillenir ve dönüşüm gösterir. Kültürün canlı yönü, onun sadece bir miras değil, aynı zamanda sürekli bir yaratım ve yenilik süreci olduğunu gösterir. Bu hareketli yapı, kültürün yalnızca maziyle değil, aynı zamanda gelecekle de ilişkili olduğunu ortaya koymaktadır. Bu bağlamda kitapların kültür aktarımı sürecinde Türk kültürünü, karakterini, sosyal hayatını ve düşünce dünyasını güncel gelişmeler ışığında değerlendirmeyi önemli bulmaktayız. Bu konuda atılabilecek adımlara örnek oluşturması adına son yıllarda ülkemizde yaşanan teknolojik, sanatsal, kültürel, bilimsel ve millî gelişmelerden örnekler sunmakta fayda vardır.

Millî savunmanın son derece kritik olduğuna şahit olduğumuz son yıllarda ülkemiz millî imkânları ve mühendisleriyle askeri teknoloji alanında çok sayıda projeyi tamamlayarak çağın gereklerine uygun bir askeri strateji uygulamaktadır. Bu konuda ASELSAN ve HAVELSAN gibi kurumların yurt dışındaki vatandaşlarımızca bilinmesi önem arz etmektedir. Böylelikle vatandaşlarımızın ülkelerinin millî gücünün farkında olmaları ve millî güven duygusu hissetmelerinin önü açılacaktır.

Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından, 2021 yılından itibaren ülkemizin çeşitli şehirlerinde düzenlenen kültür yolu festivalleri başlatılmıştır. Bu festivaller; ülkemizin uluslararası sahada marka değerini yükseltmeyi ve kültürel birikimlerimizi ön plana çıkarmayı amaçlamaktadır. Kültür yolu festivalleri kapsamında seçilen şehirlerde kültürün farklı unsurları ön plana çıkarılmaktadır. Bu festivallerin Türkçe ve Türk Kültürü kitaplarınca değerlendirilebilir olduğu kanaatindeyiz.

Halk edebiyatı nesir ürünlerinden bahsederken milletimizin tarih boyunca destanlara konu olduğuna değinmiştik. Bu tespitin en güncel ve somut örneği 15 Temmuz 2016 gecesi yaşanmıştır. Millet olarak bayrak ve vatan tutkusuyla meydanlara çıkarak darbecilerin helikopter, tank ve silahlı saldırılarına karşı vatandaşlarımız genciyle yaşlısıyla vatan mefkûresi gölgesinde birleşmek suretiyle alçak planlara engel olmuştur. Bu kalkışma neticesinde TBMM hedef alınmıştır. Bugün Türkiye Büyük Millet Meclisi, Gazi unvanına sahip dünyadaki tek meclistir. Türkçe ve Türk kültürü kitapları hazırlanırken bu hususlara da yer verilebileceği kanaatindeyiz.

Bağımsızlığa düşkün milletimiz tam bağımsızlık ilkesini yalnızca coğrafi sınır veya askeri süreçlerde değil ekonomik boyutlarıyla da sağlamayı temenni etmektedir. Ülkemizin büyük oranda dışarıya bağımlı olduğu petrol ve doğal gazda önemli mühendislik çalışmaları yapılmakta Karadeniz'de gaz, Gabar'da petrol kaynakları tespiti konusunda her geçen gün yeni gelişmeler gündeme gelmektedir.

Türkçe ve Türk kültürü kitaplarının içerik yelpazesinin genişletilmesi, kültürün maddi, manevi ve güncel unsurlarına temas etmeyi sağlayacaktır. Türk film yapımları, TRT'nin çizgi filmleri ve toplum nazarında değer kazanmış sinema oyuncularına kitaplarda temas edilebilir. Bu yaklaşım doğrultusunda; Kemal Sunal, Haluk Bilginer, Yılmaz Erdoğan, Nuri Bilge Ceylan gibi sinema dünyasında tanınmış pek çok isim örnek olarak gösterilebilir.

Kitapların güncel içeriklerle desteklenmesi Türkiye'nin günümüz imajının tanıtılmasına da katkı sağlayacaktır. Ülkemizin saygın bir değeri ve yerli otomobili olarak bugün yollara çıkan TOGG, üretim ve endüstri alanındaki gelişmeleri ortaya koyarak millî otomobile olan ilgiyi arttıracaktır. TOGG ile ülkemiz sanayi alanında yerlilik hareketine ciddi bir soluk getirmiştir.

Uluslararası Olimpiyat Oyunlarında ülkemiz farklı branşlarda millî sporcularla temsil edilmektedir. Burada alınan başarılar tüm dünya kamuoyunda haber değeri kazanmaktadır. Yurt dışındaki vatandaşlarımızın Türk sporcuların başarılarından haberdar olmaları, buldukları coğrafyalarda Türk sporunun başarısını hissetmeleri, millî hisleri yaşamaları ve çevrelerine yansıtılmaları bakımından değerli görülmektedir. Son yıllarda adından sıklıkla bahsettiğimiz isimler arasında Mete Gazoz, Taha Akgül, Naim Süleymanoğlu ve en son düzenlenen 2024 olimpiyatlarında ikonik bir Türk pozu vererek uluslararası arenada gündem olan Yusuf Dikeç atıcılık sporunda herhangi bir teknik donanım kullanmadan eli cebinde rahat bir tavırda atış yaparak ülkemize madalya ile dönmüştür. Tüm bu sporcular millî bir Türk algısının yayılmasına olumlu yönde katkı sağlamaktadır.

Teknofest, ülkemizde millî teknolojinin geliştirilmesi konusunda kritik rol oynayan birçok kurumun paydaşlığında düzenlenen Türkiye'nin ilk havacılık, uzay ve teknoloji festivalidir. Gençlerin ufkunu açarak millî duyguların ve birliktelik ruhunun gelişmesine katkı sağlamaktadır. Türkiye Cumhuriyeti'nin 100. yılında ülkemizin ilk insanlı uzay misyonu gerçekleştirilmiş olup Mustafa Kemal'in "İstikbal göklerde" sözü ilk astronotumuz Alper Gezeravcı tarafından uzayda gururla dillendirilerek uzay misyonunun önemine atıfta bulunulmuştur. Tüm dünyanın bu misyona şahitlik etmesiyle Türk vatandaşlarımız haklı bir gurur yaşamıştır. Ülkemiz genç beyinlerinin uzay yolculukları konusundaki hayallerinin önü açılarak Gezeravcı'nın gerçekleştirdiği bu görev gelecek nesillerin umut ve hayallerini yeşertmiştir.

Sonuç olarak yurt dışında yaşamakta olan Türk vatandaşlarının sayısı bugün 7 milyon civarında seyretmektedir. Bu rakamları yalnızca nüfus veya istatistiksel veri olarak yorumlamak hatalı bir tutum olacaktır. Rakamın yüksekliği göz önüne alındığında Türk dili ve kültürünün yurt dışındaki temsil gücü ortaya çıkacaktır. Bu denli geniş bir kitleyle yurt dışında varlık sürdürmek Türkiye Cumhuriyeti kurum ve kuruluşlarına da ciddi sorumluluklar yüklemektedir. Günümüz dünyasında egemen devletlerin kültürel yayılım politikalarına verdiği önem her geçen dünyanın pek çok coğrafyasında etkisini hissettirmektedir. Bu bağlamda bizlere düşen esas görev; ülkemizin ulusal ve uluslararası kültür politikalarının gözden geçirilmesi, güncellenmesi, kapsamlı bir şekilde irdelenmesi ve uygulanması yönünde çalışmalara gereken hassasiyeti ve desteği göstermek olacaktır. Zira doğru politika ve yaklaşımlar neticesinde yurt dışında yaşayan 7 milyon vatandaşımız Türk dili ve kültürünün temsil gücü olacaktır. Aynı zamanda nitelikli bir dil-kültür öğretimiyle vatandaşlarımızın mili hassasiyetleri artacak bilinçli bir Türk olmanın verdiği özgüven hissiyatıyla hareket etmelerini sağlayacaktır. Aksi durumda ise önümüzdeki dönemlerde kendi öz benliğinden haberdar olmayan kültürel emperyalizm akımlarından etkilenerek millî ve manevi değerlerine uzak bir nesil yetişmesi tehdidi

gözler önündedir. Tüm bu durumlar göz önüne alındığında Türkçe ve Türk Kültürü kitaplarının üstlendiği görev net bir şekilde ortaya çıkmaktadır.

Kaynakça

- Arı, G. (2018). *Türkçe ve Türk kültürü 4*, Ankara: MEB Yayınları.
- Artun, E. (1998). Tekirdağ halk kültüründe geçiş dönemleri doğum-evlenme-ölüm. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 9(10), 85-107.
- Azmun, Y. (2019). *Dede Korkut'un üçüncü el yazması*, İstanbul: Kutlu Yayınevi.
- Çetin, O. (2020). Yabancılara Türkçe öğretimi sertifika programlarında görülen eksiklikler ve çözüm önerileri. R. Özyürek (Ed.), *XV. Uluslararası Büyük Türk Dili Kurultayı Bildiriler Kitabı içinde* (s. 366-375). Tiflis.
- Deniz, K. (2018). *Türkçe ve türk kültürü 5*, Ankara: MEB Yayınları.
- Doğan, Y. (2018). *Türkçe ve türk kültürü 6*, Ankara: MEB Yayınları.
- Ergin, M. (1969). *Dede Korkut kitabı*, İstanbul: Millî Eğitim Basımevi.
- Göçgün, Ö. (2010). *Atatürk millî kültür ve medeniyet*, Denizli: Pamukkale Üniv. Yay.
- Güzel, A. & Torun, A. (2012). *Türk halk edebiyatı el kitabı*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Karatay, H. (2018). *Türkçe ve Türk kültürü 7*, Ankara: MEB Yayınları.
- Keskin, H. K. (2018). *Türkçe ve Türk kültürü 3*, Ankara: MEB Yayınları.
- Kızık, M. M.; Dündar, R. & Kurt, F. (2022). Somut olmayan kültürel miras öğemiz meddahlık ve 5. 6. ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarındaki yeri. *Vakanüvis-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 7, 1731-1751.
- Kurudayıoğlu, M. (2018). *Türkçe ve Türk kültürü 7*, Ankara: MEB Yayınları.
- Örnek, S. V. (1995). *Türk halk bilimi*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Özbek, M. (1981). *Folklor ve türkülerimiz*, İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Sidekli, S. (2018). *Türkçe ve Türk kültürü 1*, Ankara: MEB Yayınları.
- Şen, Ü. (2018). *Türkçe ve Türk Kültürü 2*, Ankara: MEB Yayınları.
- T.C. Millî Eğitim Bakanlığı (2018). *Türkçe ve Türk kültürü dersi öğretim programı (1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 ve 8. seviyeler)*. Ankara: MEB Yayınları.
- Türkmen, F. & Cemiloğlu, M. (2016). *Âşık Mevlüt İhsani'den derlenen halk hikâyeleri* Ankara: TDK Yayınları.
- Yıldız, A. (2020). Kültürel diplomasi bağlamında Türkiye'deki dil politikaları. R. Özyürek (Ed.), *XV. Uluslararası Büyük Türk Dili Kurultayı Bildiriler Kitabı içinde* (s. 9-14). Tiflis.

Elektronik Kaynakça

- <http://mfa.gov.tr> [Erişim Tarihi: 09.08.2024]
- <http://aa.com.tr> [Erişim Tarihi: 15.08.2024]
- <https://www.unesco.org.tr> [Erişim Tarihi: 01.09.2024]
- <https://islamansiklopedisi.org.tr> [Erişim Tarihi: 01.09.2024].

KORKUT ATA TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Uluslararası Dil, Edebiyat, Kültür, Tarih, Sanat ve Eğitim Araştırmaları Dergisi

The Journal of International Language, Literature, Culture, History, Art and Education Research

Sayı/Issue 18 (Ekim/October 2024), s. 131-144.

Geliş Tarihi-Received: 15.10.2024

Kabul Tarihi-Accepted: 30.10.2024

Araştırma Makalesi-Research Article

ISSN: 2687-5675

DOI: 10.51531/korkutataturkiyat.241

Kemterî İbrâhîm'in Hayatı, Edebî Şahsiyeti ve 'Maktel-i İmâm Hüseyin' Adlı Mesnevisi

Kemterî İbrâhîm's Life, Literary Personality and Mesnevi Called 'Assassination of İmâm Hüseyin'

Jale ZÜMRÜT MENTEŞ*

Öz

Kerbela, Hz. Hüseyin şehit edilmeden evvel adından söz edilen önemli bir yer değildi. Bu mekân Hz. Muhammed'in torunu Hz. Hüseyin'in maiyetindekilerle birlikte burada şehit edilmesinden sonra önem kazanmıştır. Kerbelâ; düzlük, savunmaya elverişli olmayan ve sadece içecek suyun bulunduğu bir konaklama yeridir. Hz. Hüseyin'in şehâdetiyle önemli bir ziyaret mekânı haline gelmiş, şehitlerin mezarlarının var olduğu bir şehre dönüşmüştür. İslâm tarihinin en vahim ve en acı olaylarının başında Kerbelâ hadisesi gelir. Hz. Hüseyin'in insafsızca şehit edilmesi halkın muhayyilesinde derin izler bırakmıştır. Bu olay İslâm'ı benimsemiş tüm milletleri etkilemiştir. Bu durum 'Maktel-i Hüseyin' adlı eserler başta olmak üzere 'Kerbela Mersiyeleri', 'Muharremiyeler' gibi manzûm, mensûr ya da manzûm-mensûr karışık olarak yazılan birçok eserin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bu tür eserlerde genellikle olayın tarihsel boyutu, Hz. Hüseyin'in şehit edilmesi ve Yezid ile ilgili olumsuz duygular aktarılmaktadır. Bu eserlerden biri de Kemterî İbrâhîm'in 'Maktel-i İmâm Hüseyin' mesnevisidir. Kemterî İbrâhîm'in maktelinde Hz. Hüseyin'in katledilişi Kerbelâ mesnevilerine uygun olarak işlenmektedir. Bu çalışmada, Kemterî İbrâhîm'in 'Maktel-i İmâm Hüseyin' adlı eseri tanıtılmıştır. Eser üç bölümden oluşmaktadır. Eserin giriş bölümünde şair hakkında bilgi verilmiştir. Birinci bölümde eser şekil özellikleri bakımından incelenmiştir. Eserde Hz. Hüseyin ve taraftarlarının acımasızca şehit edilmesinden duyulan üzüntü ikinci bölümde anlatılmıştır. Üçüncü bölümde ise Maktel-i Hüseyin'in çeviri metni yer almıştır. Eserin anlaşılmasını kolaylaştırmak için esere sözlük de eklenmiştir. Eser anılan muhtevasıyla ihmal edilemeyecek derecede kıymetli bir eserdir.

Anahtar Kelimeler: Kerbelâ, Maktel-i İmâm Hüseyin, Kemterî İbrâhîm, çevriyazı, inceleme.

Abstract

Karbela isn't an important place before St. Hüseyin was martyred. This area would be important after Holy Muhammed's grandson, St. Hüseyin and his close-friends were died. Kerbela is an accomadation place where is flat and has only drinking water. It isn't suitable for defence. It became an important historical-visiting place after St. Hüseyin's death and it became a city which has war-memorial vaults. Kerbela Event is the beginnig of the most suffering eventin İslam History. There were dramatical impressives on people after St. Hüseyin's assassination. That event impressed all of the İslam. That event was theme for a lot

* Dr., Milli Eğitim Bakanlığı, Kahramanmaraş, e-posta: zumrutjale@gmail.com, ORCID: 0000-0003-3585-5925.

of literature which was written in poem or in article like 'Assassination of Hüssein', 'Kerbela Dirges, Muharremiye'. When you look over being dealt the theme on these literatures, especially you can see historical comprehension of event, explaining the assassination of St. Hüssein and negatory feelings of Yezid. One of these works of Kemterî İbrâhîm's the Assassination of St. Hüssein. In tihs study is Kemterî İbrâhîm's the Assassination of St. Hüssein has been introduced. This assassination includes three parts. In the introduction part detailed information about the author. It has been according to its shape in the first part. In the second part the sadness caused by the Martyr of Hz. Hüssein and his supporters has been narrated. In the last part there is a translation text by Assassination of Hüssein' Also, a dictionary has been added to make be understatanable. With its content, it is a nonignorable precious work of art.

Keywords: Assassination, Kerbela, St. Hüssein, written translation, analysis.

Giriş

Bağdat'ın yaklaşık 100 km. güneybatısında yer alan Kerbelâ; düzlük, savunmaya elverişli olmayan ve sadece içecek suyun bulunduğu bir konaklama yeridir. Hz. Hüseyin'in şehâdetiyle önemli bir ziyaret mekânı haline gelmiş, şehitlerin mezarlarının var olduğu bir şehre dönüşmüştür.

Hz. Hüseyin ile ailesi fertlerinin 10 Muharrem 61 (10 Ekim 680) tarihinde Emevîler'ce acımasızca şehid edildikleri Kerbelâ hadisesi İslâm tarihinin en vahim ve en acı olaylarının başında yer alır. Kerbelâ hadisesinin meydana geldiği dönemden itibaren Hz. Hüseyin'in hayatı efsanevî ve menkıbevî bir hüviyet kazanmıştır. Dinî-tasavvufî Türk edebiyatında, özellikle de Alevilik-Bektaşılık gibi zümre edebiyatlarıyla dîvân, halk ve âşık edebiyatında Kerbelâ olayı ile ilgili müstakîl eserler, mersiye ve manzûmeler telif edilmiştir (Türkoğlu, 2016, s. 108). Bu tür eserlerde konunun ele alınışına bakıldığında genellikle olayın tarihsel boyutu, Hz. Hüseyin'in şehit edilmesinin anlatılması ve Yezid ile ilgili olumsuz duyguların aktarılması gibi kalıplaşmış bir yapı söz konusudur. Kerbelâ hadisesini anlatan eserlerden biri de Kemterî İbrâhîm'in yazmış olduğu 'Maktel-i İmâm Hüseyin' adlı mesnevidir.

1. Kemterî İbrâhîm'in Hayatı, Edebî Şahsiyeti ve Eseri

1.1 Hayatı

Kemterî İbrâhîm hakkında kaynaklarda herhangi bir bilgi mevcut değildir. Şairin asıl adı İbrâhîm ve mahlası Kemter'dir. Kemter, kelime olarak "daha aşağı, aşağıda bulunan, hakîr, itibarsız; eksik, noksan" anlamlarına gelmektedir (Develilioğlu, 1997, s. 507). Buradan hareketle şairin mütevâziliğinden dolayı bu mahlası kullandığı söylenebilir. Milli Kütüphane'de bulunan 'Maktel-i İmâm Hüseyin' adlı mesnevide şairin ismi Kemterî İbrâhîm olarak geçmektedir.

Mesnevinin müstensihisi olan İbrâhîm b. Kazzaz Hamid Gergerî'nin eseri istinsah ettiği tarih H. 1022/1023 M. 1614'tür. Buradan yola çıkarak şairin 16-17. yüzyılda yaşadığını söylemek mümkündür.

1.2. Edebî Şahsiyet

Kemterî İbrâhîm hakkında bilgi edindiğimiz tek kaynak Kemterî İbrâhîm'in *Maktel-i İmâm Hüseyin* adlı mesnevisidir.

Asıl ismi İbrâhîm olan şair Kemter mahlasını kullanır. Kemterî İbrâhîm Arapça ve Farsça kelimeleri kullanmada oldukça başarılıdır. Kemterî İbrâhîm eserinin bazı yerlerinde Kur'an âyetlerine yer vermiştir. Buradan hareketle şairin dinî bilgiye sahip olduğunu söylemek mümkündür. Ayrıca şair aruz veznini kullanmakta çok başarılıdır (Menteş, 2013, s. 2).

Kemterî İbrâhîm eserinde konuşma dilinden yararlanmasının yanı sıra edebî sanatlara, atasözü ve deyimlere de yer vermiştir.

1.3. Maktel-i İmâm Hüseyin

Kemterî İbrâhîm eserine Maktel-i İmâm Hüseyin adını vermemiştir; ama maktel sözü eserde sıkça geçmektedir. Buradan yola çıkarak eserin adının Maktel-i İmâm Hüseyin olma ihtimalinin kuvvetli olduğu söylenebilir.

Kemterî İbrâhîm'in bilinen tek eseri Maktel-i İmâm Hüseyin'dir. Yapılan araştırmalarda Maktel-i İmâm Hüseyin'in dört nüshası olduğu tespit edilmiştir. Tespit edilen nüshaların tamamı Milli Kütüphanede yer almaktadır. Bizim faydalandığımız nüsha Afyon Gedik Ahmet Paşa İl Halk Kütüphanesi'nde 03 Gedik 17179 numarasıyla kayıtlı olan nüshadır.

2. Maktel-i İmâm Hüseyin'de Şekil ve Muhteva

2.1. Şekil Özellikleri

2.1.1. Tertip Şekli

Giriş, konunun işlendiği bölüm ve bitiş bölümü olmak üzere Mesnevi üç bölümden oluşmaktadır.

2.1.1.1. Mesnevinin Giriş Bölümü:

Mesnevinin giriş bölümü 1-23. beyitler arasını kapsar.

2.1.1.1.1. Besmele: Şair İslâmî geleneğe uygun olarak eserine besmele ile başlar:

Evvel Allâh adını zıkr idelüm
Kudretinden şun'ımı fikr idelüm (1)

2.1.1.1.2. Tevhîd: Mesnevinin ilk bölümü Allâh'ın birliğini anlatan tevhîd bölümüdür:

Oldur âhîr pâdişâh-ı Bîr ü Bâr
Evvelü âhîr Kerîm ü Kirdîgâr (2)

2.1.1.1.3. Münâcât (Allâh'a yakarış): Kemterî İbrâhîm mesnevi tertibine uygun olarak bu bölümde Allâh'a yakarmıştır. Besmele ile başladıktan sonra Allâh'ın sıfatlarından bahsetmiştir. Yeri, göğü, arşı, ferşi, insi, cinsi yaratan Allâh tektir:

Yir ü gögi 'arş u ferş ü ins ü cân
Ol yaratdı ay u kün hürî cinân (3)

2.1.1.1.4. Na'at (Hz. Peygamber'e övgü): Kemterî İbrâhîm mesnevi tertibine uygun olarak tevhîdden sonra na'at bölümüne yer vermiştir. Hz. Peygamber'in bütün enbiyânın şâhı, enbiyânın sonuncusu olduğunu söylemiştir. Ayrıca Hz. Peygamber'in yüzünü "Yasin"e saçını "Ve'l-leyl'e benzetmiştir:

Evliyânun enbiyânun serveri
Hağ Çalabun sevgülü peygamberi (11)

Enbiyânuñ şâhı hâtem-i Rüsûl
Ol Muhammed Muştafâ mâh-ı uşûl (12)

Şaçıdur “ve'l-leyli” anuñ bil kirâm
“Raḥmetenli'l-‘âlemîn” “nûn ve'l-ķalem” (13)

Hız. Peygamber, Allâh'ın sevgili kuludur; hatta habîbidir. “Sen olmasaydın âlemleri yaratmazdım.” sözünün muhâtabıdır:

Çün aña “Levlāk” gelmişdür şıfât
Yir ü gögi ‘arş u ferş ü kâi’ nât (16)

2.1.1.1.5. Mu‘cizât (Hız. Peygamber’in mucizeleri): Allâhu Teâlâ insanları doğru yola sevk etmek için birçok kez peygamber göndermiştir. Bu peygamberleri yeryüzündeki elçiler olarak görevlendirmiştir. Her peygambere de bazı mucizeler vermiştir. Âlemlere rahmet olan Hız. Muhammed’e de birçok mucize vermiştir. Hız. Peygamber’in mucizelerinden olan taşların konuşması, kuru ağacın hurma vermesi, elinden pınarların akması, ayı ikiye bölmesi gibi hadiselere Kemterî İbrâhîm mesnevisinde yer vermiştir:

Mu‘cizât-ı tşa dil virdi ‘ayân
Taş içinde eyledi çeşme revân (18)

Ayı iki pâre kıldı Muştafâ
Kıyı ağaç hurma virdi ey safâ (19)

Hız. Peygamber enbiyânın şâhı, evliyânın başıdır:

Ol Muhammeddür ki şâh-ı enbiyâ
Ol ‘âl-i serdâr-ı cümle evliyâ (22)

Hem vaşıyy ü Muştafâ vü hem imâm
Muķtedâdur her dü-‘âlem ve’s-selâm (23)

2.1.1.1.6. Sebeb-i te‘lif: Bu bölüme “sebeb-i terceme” de denilebilir. Bu bölümde eserin yazılış ya da çevriliş amacı üzerinde durulur. Kemterî İbrâhîm, Hız. Hüseyin’in katledilişine çok üzüldüğü için bu eseri oluşturmuştur. Kemterî İbrâhîm eserini Sünnîlerin okuması için yazmıştır. Sünnîlerin eseri okurken kendilerinden geçmelerini, inlemelerini, derd ile gözyaşı dökmelerini istemiştir. Kemterî İbrâhîm eseri okuyanların Hız. Hüseyin için can u gönülden ağlayacaklarını düşünmekte ve bunun sonucunda günâhlarının afv olup cennete gireceklerini umut etmektedir. Ayrıca Kemterî İbrâhîm mesnevisini Hız. Hüseyin hürmetine kendi günâhlarının affı için yazmıştır:

Ya ilâhi ol Hüseynüñ ‘ışkına
Yazmışam ben Muştafânuñ şevķine (2680)

2.1.1.2. Konunun İşlendiği Bölüm:

Kemterî İbrâhîm'in Maktel-i İmâm Hüseyin adlı eseri dinî bir mesnevi olup bu bölümde Hız. Hüseyin'in Kerbelâ'da şehit edilmesi anlatılmaktadır.

Bu bölüm 24–2686. beyitleri arasını kapsamaktadır.

2.1.1.3. Mesnevinin Bitiş Bölümü:

Mesnevinin bitiş bölümü 2687-2700. beyitler arasını kapsamaktadır.

2.1.1.3.1. Allâh'a "hamd ü sena" ve dua: Kemterî İbrâhîm Allâh'tan Hz. Hüseyin hürmetine günâhlarının bağışlanmasını istemektedir:

Ol Hüseynüñ hürmetiçün yâ İlâh
'Afv kıl günâhlarum ey pâdişâh (2687)

2.1.1.3.2. Okuyucudan hayır dua isteme: Kemterî İbrâhîm mesnevisinin bu bölümünde eseri okuyanların dualarının kabul olmasını, Allâh'ın o kişilere rahmet etmesini istemektedir:

Sizlerüñ du'aları maqbûl ola
Okuyup dinleyene rahmet kıla (2698)

2.1.2. Nazım Şekilleri ve Türleri

Mesnevi maktel türündedir. Eser, değişik zamanlarda okunmak üzere on meclise bölünmüştür ve meclisler sırasıyla şu beyitler arasındadır:

1. Meclis, 33-342. beyitleri arasındadır.
2. Meclis, 320-563. beyitler arasındadır.
3. Meclis, 564-830. beyitler arasındadır.
4. Meclis, 831-1116. beyitler arasındadır.
5. Meclis, 1117-1352. beyitler arasındadır.
6. Meclis, 1353-1635. beyitler arasındadır.
7. Meclis, 1636-1895. beyitler arasındadır.
8. Meclis, 1896-2177. beyitler arasındadır.
9. Meclis, 2178-2436. beyitler arasındadır.
10. Meclis, 2436-2700. beyitler arasındadır.

2.1.3. Beyit sayısı: Eser 2700 beyitten oluşmaktadır.

2.1.4. Vezin

Mesnevinin vezni son iki beyitten anladığımız kadarıyla fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilât'tır.

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilât
Söz tamâm oldu bâ- kıyatüşâlihât (2699)

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilât
Vir Muhammed Muştafâya şalavât (2700)

2.1.5. Kafiye

Kemterî eserinde yarım ve zengin kafiyeyi kullanmış olsa da en çok tam kafiyeye yer vermiştir.

Anı yirinden çün idesiz cüdâ
Kavlünüze kılmaya 'ahd-ü vefâ' (89)

İki oğlu pehlevânidi be- nām
Sünnîdi şâdık idi ol imām (63)

Girü size ben bağışlayam günāh
Ger Yezîde siz getüresiz penāh (269)

2.1.6. Redif

Kemterî, şiirde ahengi sağlamada önemli bir yeri olan redifin tek bir heceden cümleye kadar her çeşidini kullanmıştır. Beyitlerin büyük çoğunluğu rediflidir. Rediflerin genellikle fiil ve isim çekimleri şeklinde kullanıldığı görülmektedir. Dolayısıyla redifler daha çok Türkçe kelimeler üzerine yoğunlaşmıştır. Eserin çoğunluğunda redif kullanılmasına rağmen kullanılmayan beyitler de vardır.

Yitmiş iki pehlevânlar geldiler
Kâdı eviñde kamu cem' oldılar (64)

Bunda değül Müslim ger olsa idi
Virmeyedüm biñ Yezîd olsa idi (289)

2.2. Dil ve İfade Özellikleri

Kemterî İbrâhîm, mesnevisinde çok ağır bir dil kullanmamakla beraber Arapça ve Farsça kelimelere sıkça yer vermiştir. Bu da onun bu dillere ne kadar hâkim olduğunu göstermektedir. Şairin kullandığı kelimelerin Eski Anadolu Türkçesi özelliklerini taşıdığı görülür. Özellikle yuvarlaklaşma çok yaygındır.

Bekler ol leşker eytdi bilün
Altı günden şehri araya aluñ (230)

Eserde Eski Anadolu Türkçesinde görülen e/i değişimine mesnevide sıkça rastlanmaktadır.

Geldi kaşid yüz yire urdı revān
Nāme(y)i şundı emire der- zamān (109)

Eserde kullanılan III. tekil iyelik ekleri "u" yerine "ı" kullanılarak sağlanmıştır.

Rāvisi eyle rivāyet eyledi
Lût oğlı ibn-i Maḥnef söyledi (105)

Eserde III. tekil kişi zamiri "ol" olarak kullanılmıştır.

Ol Muhammeddür ki şāh-ı enbiyā
Ol 'āl- i serdār-ı cümle evliyā (22)

Eserde "onun" zamiri "anun" şeklinde kullanılmıştır.

Anlaruñ ol kavline inanma sen
Bunlaruñ sözini girçek şanma sen (119)

II. çoğul şahıs "sınız" değil de "sız" olarak kullanılmıştır.

Bir işi işleñ ki burhân **bulasız**
Olmasun ki soñra pişmân **olasız** (87)

Eserde “ger” edatı kullanılmıştır.

Bâki bunda hâzır olmuşdur çeri
Hağ Te‘âlâ **ger** bize kılsa yârî (102)

Eserde “ile” bağlacı “birle” şeklinde kullanılmıştır.

Sa‘d u Müslim yola girüp gittiler
Kûfe yolu **birle** işit n’itdiler (139)

2.2.2. Deyimler

Kemterî İbrâhîm’in mesnevisinde tespit ettiğimiz bazı deyimler şunlardır:

‘Ahd-i peymân itmek: Sözleşmek, söz vermek.

El tutuşup ‘ahd u peymân itdiler
Terk-i han u māl u hem cān itdiler (82)

İki pâre eylemek: İki parça etmek.

Her kime kim tığ-i bürrân indürür
Ortadan çalup iki pâre kılar (1016)

Mübâriz dilemek: Kavga istemek.

Şi‘r okıdı vü mübâriz diledi
İşid imdi şîrizâde n’eyledi (1461)

Nutkı bağlanmak: Korkudan, üzüntüden, heyecandan konuşamaz olmak.

Çün Yezîd ol nâmeden bildi haber
Nuğkı bağlandı ölüben görüner (216)

Ta‘zim ü ‘izzet kılmak: Ulu ve yüce kılmak.

Ol vilâyet halkı karşı geldiler
Anlara ta‘zîm ü ‘izzet kıldılar (2253)

Yâd eylemek: Anmak.

Na‘ra urdı ve mübâriz diledi
âba vü ecdâdını yâd eyledi (1178)

Yüregın tağlamak: Üzülmek.

Ol cemâ‘at zârî kıldı ağladı
Ağlamağıla yüregın tağladı (1294)

3. Maktel-i İmâm Hüseyin’de Muhtevâ

3.1. Dinî ve Tasavvufî Unsurlar

Kemterî İbrâhîm mesnevisinde Allâh’a, meleklere, peygamberlere, Ehl-i beyt’e, halifelere, on iki İmâma, dinî ve itikadî unsurlara yer vermiştir. Örneğin eserde yer alan Allâh’ın isim ve sıfatlar şunlardır:

Allâh, Bîr u Bâr, Kird-gâr, Kâdir, Âlimü'l-gayb, Perverdigâr, Basîr, Semi', Hak, Hak Teâ'lâ, Çalab, Kirâm, Tanrı, Kerem, Latîf, Şerîf, Rabbü'l-âlemîn, Rabb, Rabbü'l-enâm, Zü'l-celâl, Azîm, Gaffâr, Ferd, İlâh, Hû, Kadîm, Hüdavend, Rabbenâ, Ganî, Rabbü'l-kibâr, Hüdâ, Zü'l-fenün, Rabbü'l-ibâd, Ferd u Rabb, Allâh Ekber, Ferdü's-samed, Kudret.

Kemterî İbrâhîm, mesnevisine mesnevi terkibine uyarak Allâh'ı zikretmek ile başlamıştır.

Evvel Allah adını zîkr idelüm
Kudretinden şun'ımı fikr idelüm (1)

Mesnevide melek olarak yalnız Cebrâil zikredilmiştir. Mesnevide Cebrâil sadece bir beyitte zikredilmiştir.

Cebre'il size [mi] geldi yâ bize
Vahyi bize [mi] olupdur yâ size (2515)

Mesnevide kitap olarak yalnız Kur'ân-ı Kerîm zikredilmiştir.

İlm-i Kurân u ferayiz sünneti
Bizde buldılar Muhammed ümmeti (2526)

Mesnevide Kalem suresi ismen geçmiştir.

Şaçıdur "ve'l-leyli" anuñ bi'l-kirâm
"Raḥmetenli'l- 'âlemîn" "nün ve'l-ḳalem" (13)

Yâsîn sûresi Hz. Peygamber'i öven bir sûre olduğu için Kemterî İbrâhîm, Hz. Peygamber için Yâsîn ifadesini kullanmıştır.

Kendüsi "Yâsîn" yüzidür "Ve'd-dühâ"
Gözi "mâzağa'l-başar" alnı ziyâ (14)

Mesnevide, Hz. Peygamber'in ayı iki parçaya bölmesi hadisesi ele alınmıştır.

Ayı iki pâre kıldı Muştafâ
Ḳurı ağaç ḥurmâ virdi ey şafâ (19)

Mesnevide ihlâs sûresine yer verilmiştir.

Ol Ḳadîm ü Ḳâdir ü ferdü's-şamed
Kim şifâtu "ḳul huvâ'llâhu eḫad" (4)

Şair mesnevide Hz. Peygamber'in âlemlere rahmet olarak gönderildiğini ifade etmektedir.

Şaçıdur "ve'l-leyli" anuñ bil kirâm
"Raḥmetenli'l- 'âlemîn" "nün ve'l-ḳalem" (13)

Levlâk: "Sen olmasaydın, kâinâtı yaratmazdım." Tamamı "**Levlâke levlâk lemâ halaktü'eflâk**" olan ve hadîs-i kudsi olduğu rivâyet edilen bu sözde, kâinâtın yaratılışındaki yegâne maksadın Hz. Muhammed'in yüce varlığı olduğu ifade edilmektedir (Yeniterzi, 1993, s. 155-157). Mesnevide hadîs bahsedilen mânâda zikredilmektedir.

Çün aña "Levlâk" gelmişdür şifât
Yir ü gögi 'ârş u ferş ü kâi'nât (16)

Peygamberler, Allâh tarafından haber getiren, Allâh'ın emirlerini insanlara haber veren elçilerdir. Onlar Allâh'ın insanlar arasından seçerek görevlendirdiği yüce kimselerdir. Kemterî'nin mesnevisinde zikrettiği peygamberler; Hz. Mûsâ, Hz. İsâ, Hz. İbrâhîm, Hz. İsmâîl, Hz. Hızır ve Hz. Muhammed'dir.

Mûsâ andandur Kelimu'llâh olan
İsâ andandur Ruḥu'llâh olan (20)

Biri İbrâhîm İsmâ'il biri
Muştafâdur enbiyâlar serveri (1971)

Eytdi ey mel'un benüm Hızır Nebî
Ol birisi bu'l-beşer Âdem Şafî (1970)

Mesnevide ehl-i beyt olarak Hz. Peygamber'in torunu olan Hz. Hüseyin'in şehîd oluşu anlatıldığı için Hz. Hüseyin'e sıkça yer verilmiştir. Bunun yanı sıra Hz. Ali, Hz. Hasan ve Hz. Fatma da beyitlerde sıkça geçen ehl-i beyttir.

Çün Züheyri gördi ol dîn serveri
Ol Hüseyin 'Ali Resûl dîn rehberi (572)

Fâtımadur atam anası bilün
Atam atası 'Aliyyü'l-Murtazâ (2586)

Hasan ol ibn-i 'Alidür ırtaşum
Ol "şebâbü'l cennet"e ol nâmutâr (1739)

Hz. Ebûbekir Hz. Peygamber'in dostu olması münâsebetiyle mesnevide anılmıştır.

Biri Muhammed biri Ebûbekir 'Ömr
Biri 'Avfu biri 'Avni ey nâmutâr (175)

Mesnevide dört halifeden bahsedilirken Hz. Osman'ın adı geçmektedir. Ayrıca O'nun hayâ emsâli olduğuna da vurgu yapılmıştır.

Hem üçünci yârî 'Oşman ba- hayâ
Câmi '-i Qur'an u sultân-ı taḳâ (1091)

Mesnevide dört halifeden bahsedilirken Hz. Ömer'in de adı geçmektedir.

Ya Ebâbekir 'Ömer 'Oşmân 'Ali
Birbirinden niçe ayrılır velî (823)

Bayan kahramanlardan Hz. Aişe, Hz. Fatma, Hz. Hatice, Hz. Asiye, Hz. Zeynep, Hz. Ümmü Gülsüm, Hz. Rukiye ve Hz. Hacer'e yer verilmiştir.

İkrâm itdüm tuḥfe ḳodum önine
'Ai'şe dirler imiş ḫârunna (2365)

Eytdi biri Ḥadicedür birisi
Faḫimâdur biri Hüseynüñ anası (2022)

Asiyeyem ben saña ḳıldum ḫitâp
Ol biri merhem durur budur cevâp (2023)

Ol Hacer ibn-i Hacer ol nâ-be-kâr
Hamle kıldı on biñ-ile hakisâr (894)

Ümmü Gülşümle Ruqıyye geldiler
Zeyneb-ile çün Yezîdi gördiler (2455)

On İki İmâm / İsnâ Aşeriye: Şiilerce dini korumak ve hükümlerini yerine getirmek için Hz. Peygamber'e halife ve vâris olduklarına inanılan on iki kişidir. On iki imâm sırasıyla şunlardır:

1. Hz. Ali
2. Hz. Hasan
3. Hz. Hüseyin
4. Ali Zeynelâbidîn
5. Muhammed Bakır
6. Caferü's-Sâdık
7. Musâ Kâzım
8. Aliyyu'r-Rızâ
9. Muhammed Takiyüddîn
10. Aliyyü'n-Nakiyü'l-Hâdî
11. Hasanü'l-Askerî
12. Mehdî

Kemter-i İbrâhîm On İki İmâm'ı mesnevisinin 25, 26, 27 ve 28. beyitlerinde anmıştır.

Kemteri İbrâhîm, *Maktel-i İmâm Hüseyin* adlı mesnevisinde 'cennet, uçmağ, behişt' adlarıyla cenneti zikrederken cehennemi ise 'cehennem ve tamû' adları ile zikretmiştir.

Seyyid iydür ben kabul itdüm hele
Elüñ alup uçmağa girem bile (680)

Ahîretde tamû odına gire
Kim buları birbirinden ayıra (30)

Mesnevide arş, dokuzuncu felektir. Arş, yer, gök, ins, cins, melek hepsi Şehîd-i Kerbelâ'ya ağlamaktadır.

'Arş u kürsî yir ü gök ü ins melek
Anlaruñla ağladı çerh u felek (874)

Bu dünyada ne yapılırsa ahîrette karşılığı vardır. Dünyanın geçici, ahîretin kalıcı olduğu beyitlerde yer almıştır.

Ey dirîgâ dünyada kılduğ hatâ
Ahîretde n'eyleyiserler cezâ (686)

Din, Allâh tarafından peygamberler aracılığı ile insanlara ulaştırılan ilahî bir kanundur. Dinin kurucusu Allâh, muhâtabı insanlardır. Mesnevide Hz. Peygamber'in dinin sultanı olduğu belirtilmiştir.

Enbiyānuñ hatmidür sultān-ı dīn
Evliyānuñ pādīşāhidur yakīn (17)

Allāh'a yalvarma, niyâz; birini çağırma, bir yere gönderme (Develilioğlu, 1997, s. 189) anlamlara gelen duâ; Kur'ân-ı Kerîm'in kimi âyetlerinde ibâdet, kimi âyetlerinde yardım istemek, kimilerinde ise talep mânâlarında kullanılmaktadır. Kerbelâ'da Hz. Hüseyin'in yoldaşları duâ ederek, Kur'ân okumaktadırlar.

'Avrat oğlan ulu kici haş u ām
Yüz yire urdı du'ā kıldı tamām (248)

Kur'ân'da geçen Allāh'ın güzel isimlerinden olan mü'min kelimesi mesnevide Hz. Hüseyin'in yoldaşları için kullanılmıştır. Hz. Hüseyin için ise Emire'l-Mümin ifadesi kullanılmıştır.

Mahtelinden ol Emirü'-l-mü'min
İnşallāhu biñde birin eydeyin (36)

Ölüm teması mesnevide çok işlenmesine rağmen çok az beyitte direk geçmektedir. Dünyada ne yapılırsa ölümün ardından insanla beraber geleceği beyitlerde yer almaktadır.

Bellüdür kim ne kılasız dünyede
Arduñuzdan uş geliyür ölüm (886)

Mesnevide Hz. Hüseyin'e zulmedenlerin kıyâmet günü Hz. Ali'nin yüzüne nasıl bakacağı sorulmuştur.

Halk-ı 'ālem eyle şandılar meğer
Kim kıyâmetim kopdı nedür haber (535)

Ol kıyâmet günü olmışdur 'ayān
Sen 'Aliye ne diyesin ey la'īn (818)

Eserde Hz. Hüseyin'in karşısında olan kişilerin şeytana uyduğu ve bunun onlar için felaket olduğu belirtilmiştir. Şeytana uyanlar Hz. Hüseyin ve yoldaşlarına büyük haksızlık etmişlerdir.

Bir kez eytdi utanmaz halk-ı dūn
Uyduñuz şeytāna ey kavm-i zebūn (1271)

Şehitlik İslâm dininde önemli bir makâmdır. Allāh yolunda canını fedâ eden Müslümanlar için kullanılan bu mertebe mesnevide "şehîd-i Kerbelâ" tamlamasıyla sadece Hz. Hüseyin için kullanılmıştır.

Zehri nūş iden Hāsan hulķı rizā
Hem İmām Hüseyn şehîd-i Kerbelā (26)

Mesnevide, Hz. Hüseyin ve taraftarlarının işlerine varmadan önce hem namaz kıldıklarına hem de hutbe dinlediklerine dair bazı beyitler de bulunmaktadır.

İkisinūñ anda sinin kazdılar
Yarağın kıilup namāzın kıldılar (1726)

Ḥutbe okımağa destūr eylemem
Namâzı kıılmağa destūr viremem (2555)

Mesnevîde müezzînin namaz kıılmak için kâmet okuduğundan bahsedilmektedir.

Na'ra urdı ol müe'zzin ki ṭur
Ṭur oturma işbu dem kâmet getir (2624)

Mesnevîde hoca gerçek anlamıyla kullanılmıştır.

İlla senden bir daḥi ḥacet gerek
Ḥoca eytdi buyuruñuz tîz yirek (2289)

Hâtîm, Mesnevîde bitirme, son mânâsıyla kullanılmasının yanı sıra Hz. Peygamber'in, peygamberlerin sonuncusu olduğu mânâsıyla da kullanılmıştır. Ayrıca bölümlerin tamamlanması mânâsı ile de kullanılmıştır.

Enbiyânuñ ḥatmidür sulṭan-ı dîn
Evliyânuñ pâdişâhidur yaḳîn (17)

Ḥâtîm oldı bu ikinci dâsitân
Yarın ikindin gelesiz dūsitân (563)

3.2. Dinî ve Tasavvufî Olmayan Unsurlar

Mesnevîde Medine, Mekke, Küfe, Halep, Şam, Rum, Nizip, Kerbelâ gibi şehirlere; mescid, câmi, saray, ev gibi mekânlar; lâle, zakkûm, servi/selvi gibi bitkilere; bülbül, güvercin gibi kuşlara; Zülfikâr, Zülcenâh, Edhem gibi atlara; arslan, eşek, deve, murg, mûr, canavar, domuz gibi hayvanlara; müşk, anber gibi güzel kokulara da yer verilmiştir.

Çün Halep şehrine geldiler yaḳîn
Bildiler ehl-i Halep cümle yaḳîn (2221)

Eyttiler imdi bize n'itmek gerek
Nâme yazup Mekkeye gitmek gerek (83)

Yine geldüñ biz Ḥüseynüñ sözine
Kim ne geldi Kerbelâda başına (1810)

Geldi evine la'în-ü bî- vefâ
Ḥüseyn başın almışdı bî- ḥayâ (2004)

Ḳaşî ḳara gözi nergis yüzi gül
Boy uzun serviden yoldan uşûl (1135)

Saldı göğercin Dımışka ol pelîd
Tâ ki işbu ḥâli anlasa Yezîd (214)

Hem Ḥüseynüñ iki atı var-idi
Zü'l-cenâh idi biri Edhem idi (876)

Sonuç

Kerbelâ olayından sonra, Hz. Hüseyin'in öldürülmesi, Arap edebiyatı başta olmak üzere İran ve Türk edebiyatlarında birçok esere konu teşkil etmiştir. Bu tür eserler, Türk edebiyatında genel olarak 'Maktel-i Hüseyin' adıyla anılmaktadır. Bu eserlerden biri de Kemterî İbrâhîm'in *Maktel-i İmâm Hüseyin* adlı mesnevisidir. Bu mesnevide yaptığımız tespitler şunlardır:

Kemterî İbrâhîm'in asıl adı İbrâhîm'dir. Kemter kelime anlamıyla değersiz demektir. Şair bu mahlası, mütevaziliğinden ötürü kullanmıştır.

Kemterî İbrâhîm'in edebî şahsiyeti hakkında varılan en önemli sonuç, mutasavvıf kişiliğinin şairliğine etki etmesidir. Eserde din ve tasavvuf ile ilgili mefhumların çok fazla olduğu tespit edilmiştir. Bunlara dönük inceleme sonucu şairin dinî-tasavvufî terminolojiye vâkıf olduğu söylenebilir. O şiiri dinî-tasavvufî konuları anlatmak için araç olarak kullanmıştır. Kemterî İbrâhîm, İslamî değerlere sahip ve saygılı bir şairdir. Mesnevisinde Hz. Peygamber'e muhabbetini açık olarak ifade etmektedir. Bununla birlikte şair, Hz. Ali, Ehl-i Beyt ve On İki İmâm'a da muhabbet beslemektedir. Şair onlara bağlılığını eserinde ifade etmektedir.

Kemterî İbrâhîm'in bu mesnevisi dışında başka bir eserine rastlanmamıştır. Bu mesnevinin dört nüshası bulunmaktadır. Tespit edilen nüshaların tamamı Milli Kütüphane'dedir. Bizim incelediğimiz nüsha Afyon Gedik Ahmet Paşa İl Halk Kütüphanesi'nde 03 Gedik 17179 numarasıyla kayıtlı olan nüshadır.

Mesnevi, maktel türündedir. Kemterî İbrâhîm mesnevisini "fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilât" kalıbını kullanarak oluşturmuştur. Eser, 2700 beyitten müteşekkil olup klasik mesnevi tarzına uygun olarak besmele ile başlamıştır. Eserde hadiseler kronolojik olarak anlatılmaktadır.

Eski Anadolu Türkçesine ait kelimelerin oldukça fazla olduğu eserde, Arapça ve Farsça kelimeler var olmakla birlikte eserin dili sadedir. Eserde zaman zaman atasözü ve deyimlere de yer vermiştir.

Mesnevinin şahıs kadrosunu Yezîd ve askerleri, Hz. Hüseyin ve yoldaşları olarak iki ana gruba ayırabiliriz. Şair Hz. Hüseyin taraftarlarını övmekte ve onlar için "Sünnî" kavramını kullanmaktadır. Yezîd ve onun taraftarlarına "Hâricî" demektedir.

Şairin bazı beyitlerde âyet ve hadislerden iktibâslar yapması tasavvufî sözcüklere yer vermesi ve her şeyden önce Hz. Hüseyin'in şehîd edilmesini ifade eden vahim ve önemli bir konuyu kaleme alması onun dinî ve tasavvufî yönden yetkin bir şahsiyet olduğunu göstermektedir.

Kaynakça

- Alıcı, L. (2010). *Halîl-i Mar'aşî divançe ve Etvâr-ı Seb'a- tenkitli metin- tıpkıbasım*. Kahramanmaraş: Ukde Yayınları.
- Alıcı, L. (2010). *Divan-ı Hâfız-ı Mar'aşî inceleme-tenkitli metin*. Kahramanmaraş: Ukde Yayınları.
- Arslan, H. (2001). *Kitâb-ı Maktel-i Âl-i Resûl (giriş-metin-inceleme-sözlük-adlar dizini)*. [Yüksek Lisans Tezi]. İstanbul: İstanbul Üniversitesi.
- Köksal, A. (1987). *Peygamberler tarihi*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Azizova, E. (2001). *Kerbelâ vak'ası*. [Yüksek Lisans Tezi]. İstanbul: Marmara Üniversitesi.

- Boztosun, D. (1973). *Kastamonulu Şâzi'nin Maktel-i Hüseyin'i (28b-57a) metin ve indeks*. [Mezuniyet Tezi]. İstanbul: İstanbul Üniversitesi.
- Çağlayan, B. (1997). *Kerbela Mersiyeleri*. [Doktora Tezi]. Ankara: Gazi Üniversitesi.
- Devellioğlu, F. (2007). *Osmanlıca-Türkçe ansiklopedik Lûgat*. Ankara: Aydın Kitabevi.
- Ebû, M. (1977). *Maktelü'l- Huseyn*. Bağdad.
- Eroğlu, S. (2010). Yahya Bin Bahşi ve Maktel-i Hüseyin'i. *Çeşitli Yönleriyle Kerbela*. C. II, Sivas: 525.
- Ertekin, E. (2006). Arapça, Farsça ve Türkçe Maktel-i Hüseyin'ler. *Âşinâ*, VIII-23-24, 79-107.
- Fırlıklı, E. (1998). *Hüseyin*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Fuzulî, (1987). *Hadîkatü's-Süedâ*. (Ş. Güngör, Haz.). Ankara: Kültür ve Turizm Bak. Yay.
- Güder, N. (1997). *Kastamonulu Şâzî Maktel-i Hüseyin (inceleme, metin, sözlük, adlar dizini)*. [Doktora Tezi]. İstanbul: İstanbul Üniversitesi.
- Hamidullah, M. (1993). *İslam peygamberi (hayatı ve faaliyeti) I-II*. (S. Tug, Çev.). İstanbul: İrfan Yayıncılık.
- İslamoğlu, A. (2010). Hacı Nurettin Efendi ve Hüseyin makteli adlı eseri. *Çeşitli Yönleriyle Kerbela*. C. II. Sivas, Türkiye.
- İstanbul Kütüphaneleri Türkçe Yazma Divanlar Kataloğu* (1967). İstanbul: MEB Yayınları.
- Kanar, M. (2011). *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*. İstanbul: Say Yayınları.
- Kandemir, M. Y. (1995). *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. C. 12. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları
- Karahan, A. (1939). *Anadolu Türk Edebiyatında Maktel-i Hüseyinler*, ÜEF Türkoloji Disiplini. [Mezuniyet Tezi]. İstanbul: İstanbul Üniv.
- Köksal, M. (2008). *Hüseyin ve Kerbelâ faciası*. İstanbul: Köksal Yayınları.
- Menteş, Z. J. (2013). *Kemterî İbrâhîm Maktel-i İmâm Hüseyin (inceleme- çeviri yazı-sözlük)*. [Yüksek Lisans Tezi]. Kahramanmaraş: KSÜ.
- Menteş, Z. J. (2024). *Kemterî İbrâhîm. Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/TEIS-2024-99> [Erişim tarihi: 13.09.2024].
- Menteş, Z. J. (2024). *Maktel-i İmâm Hüseyin. Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü*. <https://tees.yesevi.edu.tr/madde-detay/makteli-imam-huseyin> [Erişim tarihi: 12.09.2024].
- Özçelik, K. (2008). *Yusuf-ı Meddah ve Maktel-i Hüseyin (inceleme-metin-sözlük)*. [Yüksek Lisans Tezi]. Ankara: Ankara Üniversitesi.
- Özçelik, K. (2010). Türk edebiyatında yazılmış ilk Maktel-i Hüseyin kimin eseridir? (Sözlü sunum). *Çeşitli Yönleriyle Kerbela*. Mayıs 20-22. Sivas: Türkiye.
- Pala, İ. (2012). *Ansiklopedik divan şiiri sözlüğü*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Türkoğlu, S. (2017). Türk Edebiyatında Maktel-i Hüseyinler ve Bekâî'nin Kitâb-ı Kerbelâ Mesnevisi. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 58, 107-128.
- Yılmaz, M. (1992). *Edebiyatımızda İslami kaynaklı sözler*. İstanbul: Enderun Kitabevi.

KORKUT ATA TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Uluslararası Dil, Edebiyat, Kültür, Tarih, Sanat ve Eğitim Araştırmaları Dergisi

The Journal of International Language, Literature, Culture, History, Art and Education Research

Sayı/Issue 18 (Ekim/October 2024), s. 145-163.

Geliş Tarihi-Received: 19.10.2024

Kabul Tarihi-Accepted: 28.10.2024

Araştırma Makalesi-Research Article

ISSN: 2687-5675

DOI: 10.51531/korkutataturkiyat.242

Türkçe Öğretimine Yönelik Kaynak Kitaplarda Ölçme ve Değerlendirme Yaklaşımları*

Measurement and Evaluation Approaches in Resource Books for Turkish Language Teaching

Fatma Nur DOĞAN**
Ahmet Turan SİNAN***

Öz

Türkçe öğretimi; dinleme, konuşma, okuma ve yazma temel dil becerilerinden oluşan çok boyutlu bir alandır. Bu beceriler birbiriyle sıkı ilişki içerisindedir. Dinleme becerisi gelişmeden konuşmanın, okuma öğrenilmeden yazmanın öğrenilememesi bu ilişkinin niteliğini somutlaştırmaktadır. Beceriler arasındaki bu çok yönlü ilişki Türkçe öğretiminde ölçme ve değerlendirme uygulamalarını çeşitlendirmeyi de zorunlu kılmaktadır. Bu noktada karşımıza farklı bakış açıların ürünü olan Türkçe öğretimi kitapları ve bu kitaplarda yer alan ölçme ve değerlendirme uygulamaları çıkmaktadır. Bu araştırmanın amacı doğrudan Türkçe öğretimi üzerine yazılmış 12 kaynak kitabı ölçme ve değerlendirme yaklaşımları bakımından incelemektir. Araştırmada ele alınan 12 kitap nitel araştırma desenlerinden doküman analizi yöntemiyle ölçme ve değerlendirme yaklaşımları bakımından çözümlenmiştir. Bu bağlamda öncelikle kitaplardaki ölçme ve değerlendirme bölümü ele alınan konu başlıkları açısından sınıflandırılmıştır. Konuların dağılımı belirlenmiş, ortak bir biçimde ele alınan başlıklar bir araya getirilmiş ve tablo hâlinde sunulmuştur. Daha sonra bu konu başlıklarının kitaplar arasında içerik bakımından farklılık gösterip göstermediği incelenmiştir. Böylece hem kitaplarda benimsenen ölçme ve değerlendirme yaklaşımları hem de bunların benzerlik ve farklılıkları ortaya konulmaya çalışılmıştır. Araştırma dil eğitiminde önemli bir yeri olan Türkçe öğretimi kaynak kitaplarının ölçme ve değerlendirme yaklaşımları hakkında bir çerçeve belirlemesi bakımından önemlidir.

Anahtar Sözcükler: Türkçe, Türkçe öğretimi, ölçme ve değerlendirme, kaynak kitap.

Abstract

Turkish language teaching is a multidimensional field consisting of basic language skills of listening, speaking, reading and writing. These skills are in close relationship with each other. The fact that speaking cannot be learned without the development of listening skills and writing cannot be learned without learning to read concretizes the nature of this relationship.

* Bu çalışma, ikinci yazar danışmanlığında hazırlanmış olan "Türkçe Öğretimi Üzerine Yazılan Kaynak Kitaplardaki Ölçme ve Değerlendirme Yaklaşımları" adlı doktora seminerinden üretilmiştir.

** Dr., e-posta: fatmadgn1414@gmail.com, ORCID: 0000-0001-7933-9741.

*** Dr. Öğr. Üyesi, Fırat Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, e-posta: atsinan35@gmail.com, ORCID: 0000-0003-1208-7724.

This multifaceted relationship between skills makes it necessary to diversify measurement and evaluation practices in Turkish language teaching. At this point, we come across Turkish language teaching books, which are the product of different perspectives, and the measurement and evaluation practices in these books. The aim of this study is to analyze 12 sourcebooks written directly on Turkish language teaching in terms of measurement and evaluation approaches. The 12 books were analyzed in terms of measurement and evaluation approaches by document analysis method, one of the qualitative research designs. In this context, first of all, the measurement and evaluation sections in the books were classified in terms of the topics covered. The distribution of the topics was determined, the common topics were brought together and presented in a table. Then, it was examined whether the content of these topics differed between the books. Then, it was examined whether the content of these topics differed between the books. Thus, both the measurement and evaluation approaches adopted in the books and their similarities and differences were tried to be revealed. The research is important in terms of determining a framework about the measurement and evaluation approaches of Turkish language teaching resource books, which have an important place in language education.

Keywords: Turkish, teaching Turkish, measurement and evaluation, course book

1. Giriş

Dil; insanlar arasında iletişim kurmayı sağlayan, göstergeler dizgesinden oluşmuş doğal bir sistemdir. Ana dili ise bireylerin öncelikle anne karnında, dünyaya geldikten sonra da içinde buldukları yakın çevrede edindikleri ilk dildir. Dilin en önemli niteliklerinden biri insana özgü bir yeti olmasıdır. Bu yeti sağlıklı her bireyde doğuştan bulunmakta ve ona hayatı boyunca eşlik etmektedir.

Ülkeler, devamlılıklarını sağlayabilmek adına hem dil öğretimine hem de ana dillerinin etkili ve verimli bir biçimde öğretilmesine oldukça önem vermektedirler. Dil öğretimi; her seviyede dinleme, konuşma, okuma, yazma ve dil bilgisi etkinliklerini kapsayan çok yönlü bir süreçtir (Ateş, 2019, s. 3). Bu süreç, adı geçen temel dil becerilerinin bireylere kazandırılması amacıyla yürütülmektedir. Dil öğretimi ile okuduklarını ve dinlediklerini anlayabilen, anladıklarını doğru bir biçimde başkalarına aktarabilen, sağlıklı iletişim kurabilen, dilinin inceliklerinin ve kullanım olanaklarının farkında olan bireyler yetiştirmek amaçlanır. Bu amaçların bireylerde gerçekleşme düzeyini tespit etmek için ise verilen eğitimin ölçülmesine ve değerlendirilmesine ihtiyaç vardır. Çünkü eğitim alanındaki ölçme ve değerlendirme uygulamalarıyla öğrenmelerin niteliği ölçülür, değerlendirilir ve eğitim paydaşlarına anlamlı geri bildirimler verilir (Demirtaşlı, 2017, s. 13). Bu durum eğitimin belirlenen amaçlarına ulaşılıp ulaşılmadığını somut bir biçimde görmeye olanak tanır.

Ülkemizde dil öğretimi kapsamında Türkçe dersi işlevsel bir role sahiptir. Türkçe dersinin amaçlarını öğrencilerin anlama ve anlatma ile dil bilgisi güçlerini geliştirmek, öğrencilere okuma ve dinleme zevki ve alışkanlığı kazandırmak, öğrencilerin zengin sözcük hazinesine sahip olmalarını sağlamak; Türkçeyi doğru, etkili ve güzel kullanma becerisi kazandırmak, Türkçeyi sevdirmek şeklinde özetlemek mümkündür (Öz, 2011, s. 2). Bu beceriler gerek dil öğretiminin gerekse de bütün öğrenmelerin temelidir. Bu öğrenmelerin gerçekleştirilebilmesi için de Türkçe öğretimi alanında hazırlanmış kaynak kitaplara ihtiyaç duyulur. Kaynak; bir şeyin çıktığı yer, araştırma ve incelemede yararlanılan belge şeklinde çeşitli biçimlerde tanımlanmaktadır (*Türkçe Sözlük*, 2005, s. 1118). Türkçe öğretimi kitapları da bilgiye birinci elden ulaşmayı kolaylaştırmaları bakımından başat kaynaklardandır. Bu kaynaklar aynı zamanda farklı çalışmalara da dayanak olmaları bakımından Türkçe öğretimi alanında oldukça önemli bir yere sahiptir. Bununla birlikte Türkçe öğretiminde etkili bir öğrenme ortamı oluşturmak ve hedeflere erişim seviyesini tespit etmek için ise belirli zamanlarda uygulanması gereken ölçme ve değerlendirme uygulamalarına ihtiyaç vardır (Göçer, 2018). Çünkü belirlenen hedeflere

ne düzeyde ulaşıldığının tespit edilmesi, yeni öğretim uygulamalarının da yönünü belirleyecektir. Bu konunun en geniş biçimde yer bulduğu kaynaklar ise doğrudan Türkçe öğretimine yönelik hazırlanmış kitaplardır. Öyle ki bu kitaplar aracılığıyla Türkçe öğretiminde benimsenen ölçme ve değerlendirme yaklaşımlarına, ölçme ve değerlendirme araçlarına, ölçme ve değerlendirmenin nasıl olması gerektiğine ilişkin belli başlı bilgilere ulaşmak mümkündür.

1.1. Ölçme ve Değerlendirme

Ölçme, bir özelliğin gözlemlenerek gözlem sonuçlarının sayı veya başka sembollerle ifade edilmesidir (Özer Özkan, 2019, s. 3-12). Başka bir deyişle bir şeyin herhangi bir özelliğinin veya bir niteliğinin belirlenmesi, tespit edilmesine ölçme denmektedir (Semerci, 2009, s. 2). Bir duvarın yüksekliğinin 300 cm olarak belirlenmesi, sınıftaki öğrencilerin sayısının 35 bulunması, oda sıcaklığının 20°C'yi göstermesi gibi işlemler birer ölçme işlemidir. Görüldüğü üzere ölçme, bir varlığı veya bir varlığa ait özellikleri uygun araçlar kullanarak tespit etmek ve elde edilen sonuçları bir birim cinsinden ifade etmektir (Gümüş, 1976, s. 21). Herhangi bir şeyin derecesini veya miktarını saptama yoludur. Bu ölçme işlemi ile birçok şeyin sayısal büyüklüğü hakkında fikir sahibi olmak ve kesinlik taşıdığı için bunlar üzerinde anlaşmak kolaylaşmaktadır.

Değerlendirme ise ölçümlerden karşılaştırmalar yaparak bir anlam çıkarmak, ölçülen nesnelere hakkında bir değer yargısına ulaşmak, bir yargılamada bulunmaktır (Tekin, 2007, s. 39). Ölçme işlemi olmadan değerlendirmenin varlığından söz edilemez. Ancak değerlendirme, ölçme sonucu hakkında bir karara varabilmek için tek başına yeterli değildir. Ölçmede var olan bir durum ortaya çıkarılır, değerlendirmede var olan bu durumun yeterli olup olmadığı ile ilgili bir karar verilir (Tüysüz, 2018, s. 12). Bu sebeple eğitim sisteminde değerlendirme oldukça önemlidir. Çünkü eğitim ve öğretim programlarıyla ulaşılması hedeflenen amaçlara ulaşıp ulaşılmadığı ancak öğrencilerin başarılarının değerlendirilmesiyle mümkündür. Eğitimde yapılan değerlendirmeler de ya öğrenmelerin ya da öğretimlerin değerlendirilmesi gibi belli amaçlar için yapılır (Atılğan, 2009, s. 351). Böylelikle öğrencilerin ne derece öğrendikleri, nasıl öğrendikleri, nasıl daha iyi öğrenebilecekleri; eksik kalan ya da aksayan öğrenmeleri ve aksayan öğretim uygulamaları tespit edilmiş olunur. Bu durum bir nevi eğiticiye eğitim sürecinde bulunulan yeri göstermeye yarar.

1.2. Türkçe Öğretiminde Ölçme ve Değerlendirme

Her alanda olduğu gibi eğitim alanında da ölçme ve değerlendirme uygulamalarından sıklıkla faydalanılmaktadır. Hatta ölçme ve değerlendirme, eğitim ve öğretimin ayrılmaz bir parçası olarak kabul edilmektedir. Eğitimdeki ölçme ve değerlendirme uygulamalarıyla hem eğitimin eksik ve aksayan yönleri belirlenir hem de bunların giderilmesine yönelik çalışmalar yapılır. Bu da daha etkili ve verimli öğretimlerin ve öğrenmelerin gerçekleştirilmesini sağlar.

Türkçe dersi bilindiği üzere programın belirlediği amaçlara ulaşmak için öğrenciye çeşitli bilgi, beceri ve davranışları kazandıran ve bu sebeple çeşitli etkinlikleri içeren çok boyutlu bir derstir (Calp ve Calp, 2016, s. 230). Bu etkinliklerin uygulanma biçimi sınıftan sınıfa, okuldan okula hatta bölgeden bölgeye değişiklikler gösterebilmektedir. Bu durum öğrenme yaşantılarında farklılıkların oluşmasını da beraberinde getirmektedir. Çünkü her derste olduğu gibi Türkçe dersinde de ulaşılmak istenen hedefleri bir öğrenciye veya bütün öğrencilere aynı düzeyde edindirmek mümkün değildir. Bireysel farklılıklardan ötürü her öğrencinin hazır bulunuşluk düzeyi, ilgi ve yeteneği, öğrenme ihtiyacı ve hevesi birbirinden farklıdır. Bu da öğrencinin belirlenen

hedefler karşısındaki durumunun belirli zamanlarda belirli ölçme işlemleriyle tespit edilmesi, alınan sonuçlardan hareketle birtakım kararlar verilmesi ve yeni düzenlemelere gidilmesi gereğini ortaya çıkarmıştır. Bu kapsamda Türkçe öğretiminde de ölçme ve değerlendirme uygulamalarından yararlanılmaktadır.

Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda (2019) bireysel farklılıkları dikkate alan öğrenci merkezli bir ölçme ve değerlendirme anlayışı benimsenmektedir. Programın bu anlayışı öğrencilerin bilgi ve becerilerini ölçmede farklı ölçme ve değerlendirme yöntemlerini kullanmayı gerekli kılmaktadır (Kavcar, Oğuzkan ve Hasırcı, 2016, s. 132). Bu sebeple Programda (2019) değerlendirme sürecinde azami çeşitlilik ve esneklik anlayışıyla hareket edilmesi gerektiği belirtilmiştir. Bu doğrultuda programda Türkçe dersindeki ölçme ve değerlendirme uygulamalarının sürecin başında, süreçte ve sürecin sonunda olmak üzere sürekli bir biçimde gerçekleştirilmesi gerektiğinin altı çizilmektedir. Sürecin yanında sonuç odaklı ölçme ve değerlendirme anlayışının da benimsenmesi gerektiği belirtilmiştir.

Alan yazında Türkçe öğretimine ilişkin birçok kaynak kitap bulunmaktadır. Bu kaynak kitaplar; temel dil becerilerinden öğrenme-öğretme süreci uygulamalarına, öğrenme etkinliklerinden ölçme ve değerlendirmeye değin geniş bir konu alanına sahiptir. Bu konu alanlarından ölçme ve değerlendirme ise geçmişten günümüze kadar hemen hemen bütün Türkçe öğretimi kitaplarında en sık ele alınan konulardan biridir. Bu kitaplarda çoğunlukla benzer, yer yer de farklı uygulama yollarıyla Türkçe öğretiminde ölçme ve değerlendirme konusu işlenir. Türkçe dersinin ölçme ve değerlendirmesinde de farklı bakış açılarını yansıtan bu kitaplara başvurmak gerekmektedir. Çünkü Türkçe öğretimi çok boyutlu bir alan olduğu için ölçme ve değerlendirmede çeşitli uygulamalara başvurmayı ve çoklu bir değerlendirme yapmayı zorunlu kılmaktadır. Bu kapsamda alan yazında bulunan kaynak kitapların ölçme ve değerlendirme yaklaşımları bakımından analiz edilmesi, Türkçe öğretimi uygulamalarına yön vermesi açısından önemli bir durumdur. Alan yazında Türkçe öğretimi kaynak kitaplarındaki ölçme ve değerlendirme yaklaşımlarının analizine yönelik herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu eksikliğin Türkçe öğretimi kaynak kitaplarındaki ölçme ve değerlendirme konusunun incelenmesi ile giderilebileceği düşünülmektedir. Bununla birlikte çalışmanın Türkçe öğretmenleri, Türkçe öğretmeni adayları ve Türkçe öğrencilerine ölçme ve değerlendirme uygulamaları açısından yol göstermesi beklenmektedir.

1.3. Araştırmanın Amacı

Araştırmanın genel amacı Türkçe öğretimi alanında yazılmış kaynak kitapların ölçme ve değerlendirme bölümlerini incelemek ve karşılaştırmaktır. Bu genel amaçtan yola çıkılarak aşağıdaki alt amaçlar oluşturulmuştur:

1.3.1. Alt Amaçlar

1. Kitaplar, bölümlendirme veya konu başlıkları açısından nasıl bir görünüm sergilemektedir?
2. Kitaplar arasında bölümlerin ve konuların içerikleri bakımından farklılıklar bulunmakta mıdır?

2. Yöntem

2.1. Araştırmanın Modeli

Araştırmada Türkçe öğretimi kitaplarındaki ölçme ve değerlendirme bölümü incelendiği için nitel araştırma desenlerinden doküman incelemesi yöntemi kullanılmıştır.

Yazılı ve görsel malzemenin toplanıp incelenmesi olarak da tanımlanan doküman incelemesi, araştırmaya konu olan olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı kaynakların analizini kapsamaktadır (Sönmez ve Alacapınar, 2018, s. 108; Yıldırım ve Şimşek, 2016, s. 189). Kaynak kitapların “ölçme ve değerlendirme” bölüm başlıkları ele aldıkları konular ve içerikleri bakımından çözümlenmiş ve karşılaştırılmıştır.

2.2. Çalışma Materyali

Araştırmanın çalışma materyali olarak aşağıdaki kitaplar belirlenmiştir:

- Cemiloğlu, M. (1998). *İlköğretim okullarında Türkçe öğretimi*. Bursa: Vipaş Yayınları.
- Ünalın, Ş. (2001). *Türkçe öğretimi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Demirel, Ö. (2003). *Türkçe ve sınıf öğretmenleri için Türkçe öğretimi*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Nas, R. (2003). *Eğitim fakültesi öğrencileri ve sınıf öğretmenleri için Türkçe öğretimi*. Bursa: Ezgi Kitabevi Yayınları.
- Yıldız, C., Okur, A., Arı, G. ve Yılmaz, Y. (2006). *Yeni öğretim programına göre kuramdan uygulamaya Türkçe öğretimi*. (C. Yıldız, Yay. Haz.), Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Nuhoğlu, M. M., Başoğlu, N. ve Kayganacıoğlu, S. (2008). *Türkçe öğretiminde ölçme ve değerlendirme*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Güzel, A. ve Karatay, H. (2014). *Türkçe öğretimi el kitabı*. Ankara: Pegem Akademi.
- Kavcar, C., Oğuzkan, F. ve Hasırcı, S. (2016). *Türkçe öğretimi*. Ankara: Anı Yay.
- Calp, M. ve Calp, Ş. (2016). *Özel eğitim alanı olarak Türkçe öğretimi-Cilt I-II*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Güneş, F. (2017). *Türkçe öğretimi yaklaşımlar ve modeller*. Ankara: Pegem Akademi.
- Göçer, A. (2018). *Türkçe eğitiminde ölçme ve değerlendirme*. Ankara: Pegem Akademi.

2.3. Verilerin Analizi

Nitel araştırma deseninde yürütülen bu çalışmada içerik analizi yöntemiyle veriler analiz edilmiştir. Bilimsel çalışmalarda ham verilerin belli tekniklerle işlenerek çözümlenmesi ve yorumlanması gerekir (Karasar, 2015). İçerik analizi, metin veya metinlerde belli kelimelerin veya kavramların varlığını belirleyerek metindeki mesajın özelliklerini objektif ve sistematik olarak tanımaya yönelik çıkarımlar yapmaktır (Büyüköztürk vd., 2016, s. 250). İçerik analizinde tema ve kodlar okunur, ardından tema ve kodlar arasındaki kalıpları tespit etmek amacıyla daha sistemli bir okuma yapılır (Balci, 2016). Bu analizin temelinde benzer verileri belirli kavramlar ve temalar etrafında bir araya getirmek, bunları anlamlı bir biçimde organize edip yorumlamak vardır (Yıldırım ve Şimşek, 2018). Bu yolla nitel veriler kısmen nicel olarak ifade edilmekte, veriler çözümlenmekte ve karşılaştırılmaktadır.

Bu kapsamda bulgular kısmı iki aşamada incelenmiştir. İlk olarak kitapların “ölçme ve değerlendirme” bölüm başlığı altında değindikleri alt başlıklar ve bunların kitaplarda bulunma sıklığı tespit edilmiştir. Böylelikle kitaplarda yer alan ölçme ve değerlendirmeye ait konu başlıkları belirlenmiş, konular en sık ele alındıktan en az ele alınana doğru sıralanmıştır. Bulgular kısmının ikinci aşamasında, ölçme ve değerlendirme başlığı altındaki konu başlıklarının kitaplar arasında içerik açısından farklılık gösterip

göstermediği belirlenmeye çalışılmıştır. Sonuç olarak ele alınan Türkçe öğretimi kitaplarında ölçme ve değerlendirme yaklaşımları ortaya konulmaya çalışılmıştır.

3. Bulgular

Araştırmanın ilk amacı doğrultusunda kaynak kitaplardaki ölçme ve değerlendirmeye ilişkin bölüm/konu başlıklarının neler olduğu sorusuna yanıt aranmıştır:

3.1. Türkçe Öğretimi Konusunda Yazılan Kaynak Kitaplarda Ölçme ve Değerlendirmeye İlişkin Bölümlendirmeler ve Konu Başlıkları

İncelenen kitaplarda bazı konuların, bölüm veya bölüm altında alt başlık olarak yer aldığı gözlenmiştir. Bu nedenle dağılıma ilişkin sınıflandırma yapılırken konular, kitaplarda yer alma durumuna göre bölüm ve konu başlığı adı altında birlikte ele alınmıştır. Bu kapsamda Tablo 1’de kitaplarda yer alan ölçme ve değerlendirmeye ilişkin bölüm ve konu başlıklarına yer verilmiştir.

Tablo 1. İncelenen kitaplarda yer alan ölçme ve değerlendirmeye ilişkin bölüm ve konu başlıkları

Bölüm/Konu Başlıkları	Kitaplarda Bulunma Sıklığı
Ölçme ve Değerlendirme	8
Türkçe Öğretiminde Kullanılan Ölçme Teknikleri	5
Türkçe Öğretiminde Ölçme ve Değerlendirme	4
Değerlendirme Yaklaşım ve Türleri	4
Türkçe Öğretiminde Kullanılan Sorular, Soru Çeşitleri ve Özellikleri	4
Dinleme Becerisinin Gelişim ve Kullanım Durumunun Ölçülmesi ve Değerlendirilmesi	3
Konuşma Becerisinin Gelişim ve Kullanım Durumunun Ölçülmesi ve Değerlendirilmesi	3
Okuma Becerisinin Gelişim ve Kullanım Durumunun Ölçülmesi ve Değerlendirilmesi	3
Yazma Becerisinin Gelişim ve Kullanım Durumunun Ölçülmesi ve Değerlendirilmesi	3
Ölçme ve Değerlendirmenin Önemi, İçeriği ve Niteliği	2
Türkçe Öğretiminde Kullanılan Formlar ve Ölçekler	2
Türkçe Eğitiminde Ölçme ve Değerlendirme Uygulamalarının Genel Görünümü	2
Türkçe Eğitiminde Süreç Odaklı Ölçme ve Değerlendirme Uygulamaları	1
Yazım ve Noktalama Kurallarını Uygulayabilme Becerisini Ölçme ve Değerlendirme	1
Dil Bilgisi Öğretiminde Ölçme ve Değerlendirme	1
İlk Okuma ve Yazma Öğretiminde Ölçme ve Değerlendirme	1
Ölçme Tipleri	1
Değerlendirmenin Yararları	1
Birinci Sınıfta Değerlendirme	1
İkinci ve Üçüncü Sınıflarda Değerlendirme	1
Dördüncü ve Beşinci Sınıflarda Değerlendirme	1

Ödevler ve Değerlendirilmesi	1
Düzeltilme Sembolleri ve Anlamları	1
Başarıyı Ölçmenin Gerekliliği	1
Çocukları Tanıma Teknikleri	1
Geçmişten Günümüze Ölçme ve Değerlendirmenin Genel Görünümü	1

Tablo 1'e göre kitaplarda bazı bölüm veya konuların ortak bir biçimde ele alındığı tespit edilmiştir. İncelenen kitaplarda en sık ele alınan konu başlığı *ölçme ve değerlendirilmedir*. Bu başlık ile ölçme ve değerlendirmeye ilişkin bazı kavramlar açıklanmış, okuyucuda konu hakkında bir temel oluşturulmaya çalışılmıştır. Türkçe öğretiminde kullanılan *ölçme teknikleri veya araçları* başlığı da en çok ele alınan konular arasındadır. Bununla birlikte *Türkçe öğretiminde ölçme ve değerlendirme* başlığının da bazı kitaplarda bağımsız bir şekilde yer bulduğu görülmektedir. Bu kitaplarda ölçme ve değerlendirmenin dışında özellikle Türkçe öğretiminde ölçme ve değerlendirme üzerinde durulduğu belirlenmiştir. Dikkat çeken başlıklardan biri de *Türkçe öğretiminde kullanılan sorular, çeşitleri ve özellikleridir*. Ancak Türkçe eğitiminde süreç odaklı ölçme ve değerlendirme uygulamaları, yazım ve noktalama kurallarının uygulanabilme becerisini ölçme ve değerlendirme, dil bilgisi öğretiminde ölçme ve değerlendirme, ilk okuma ve yazma öğretiminde ölçme ve değerlendirme, geçmişten günümüze ölçme ve değerlendirmenin genel görünümü, 1-5. sınıflarda değerlendirme, düzeltme sembolleri ve anlamları, ödevlerin değerlendirilmesi, çocukları tanıma teknikleri ise en az ele alınan konular arasındadır.

Araştırmanın ikinci amacına yönelik olarak ise bu bölüm/konu başlıklarının içerik bakımından kitaplarda farklılık gösterip göstermediği incelenmeye çalışılmıştır. Bu kısımda özellikle görülme sıklığı belirgin olan başlıkların içeriklerine yer verilmiştir.

3.2. Türkçe Öğretimine Yönelik Kitaplarda Bölümlerin ve Konuların İçerik Bakımından İncelenmesi

Bu probleme ilişkin soruya ele alınan her bir bölüm/konu başlığına ve bu başlıklara yer veren kitaplara göre cevap aranmıştır.

3.2.1. Ölçme ve Değerlendirme

İncelenen kitaplarda en çok ele alınan başlık ölçme ve değerlendirme başlığıdır. Bu başlık bazı kitaplarda "ölçme ve değerlendirme" olarak birlikte ele alınırken bazılarında "ölçme" ve "değerlendirme" şeklinde ayrı başlıklar altında açıklanmış, bazılarında ise yalnızca "değerlendirme" başlığı altında iki kavram birlikte sunulmuştur. Nas (2003), Yıldız (2006), Nuhoğlu, Başoğlu ve Kayganacıoğlu (2008), Calp ve Calp (2016)-II, Güneş (2017), Göçer (2018) doğrudan "ölçme ve değerlendirme" başlığına yer verirken Demirel (2003) "değerlendirme", Cemiloğlu (1998) "ölçme" ve "değerlendirme" başlıklarına ayrı ayrı değinmiştir. Hepsinin ortak noktası okuyucunun zihninde ölçme ve değerlendirme kavramlarının içeriğine ilişkin birtakım şemalar oluşturabilmeleridir.

Ünal (2001), Kavcar, Oğuzkan ve Hasırcı (2016), Calp ve Calp (2016)-I ve Güzel ve Karatay (2019) editörlüğünde hazırlanan kitapta ise bu konuya ayrı bir başlık altında yer verilmediği görülmüştür. Ünal (2001), Calp ve Calp (2016)-I., Güzel ve Karatay (2019)'ın değinmediği bu başlığa Kavcar, Oğuzkan ve Hasırcı (2016) "giriş" adı altında Türkçe Öğretim Programı'ndan hareketle yer vermiştir. Bu kapsamda ayrı bir bölüm/konu başlığı olarak geçmeyenlerle birlikte çoğu kitapta ölçme ve değerlendirme ile ilgili bazı kuramsal bilgilere yer verildiği tespit edilmiştir.

3.2.2. Türkçe Öğretiminde Kullanılan Ölçme Araçları

İncelenen bazı kitaplarda Türkçe öğretiminde kullanılan ölçme ve değerlendirme araçlarının ayrı başlık altında açıklandığı görülmüştür. Cemiloğlu (1998), Demirel (2003), Nas (2003), Yıldız (2006) ve Göçer (2018) çalışmalarında ayrı başlık altında Türkçe öğretiminde kullanılan ölçme tekniklerinden söz etmişlerdir. Bu başlıkta Türkçe öğretiminde kullanılan ölçme araçlarının önemi, işlevleri, nasıl kullanıldıkları, avantaj ve dezavantajları teorik olarak açıklanmıştır. Diğer çalışmalarda ise ya ölçme tekniklerine doğrudan yer verilmemiş ya da bu konuya diğer konularla birlikte kısaca değinilmiştir. Ancak ölçme araçları başlığının kitaplarda doğrudan bulunup bulunmaması dikkate alınmadan bütün kitaplar, bu doğrultuda incelenerek Türkçe öğretiminde kullanılan ölçme araçlarının kitaplarda yer bulma sıklığı belirlenmeye çalışılmıştır. Buna göre tespit edilen araçlar ve kitaplarda bulunma sıklığı Tablo 2’de şu şekilde sunulmuştur:

Tablo 2. İncelenen kitaplarda yer alan ölçme ve değerlendirme teknikleri

Ölçme ve Değerlendirme Teknikleri		Kitaplarda Bulunma Sıklığı
Geleneksel Ölçme ve Değerlendirme Araçları	Yazılı Sınavlar-Açık Uçlu Sorular	10
	Çoktan Seçmeli Testler	7
	Eşleştirme Maddeleri	6
	Kısa Cevaplı Maddeler	6
	Doğru Yanlış Maddeleri	6
	Sözlü Sınavlar	3
	Gözlem	8
	Performans Ödevi	5
	Öğrenci Ürün Dosyası (Portfolyo)	5
	Öz Değerlendirme	5
Alternatif Ölçme ve Değerlendirme Araçları	Akran Değerlendirme	4
	Görüşme	4
	Proje	4
	Tutum Ölçekleri	3
	Ödevler	2
	Okutma	2
	Anlatırma	2
	Anektodlar	2
	Kavram Haritaları	2
	Grup Değerlendirme Formu	2
	Dereceli Puanlama Anahtarı	2
	Tanılayıcı Dallenmiş Ağaç	1
	Yapılandırılmış Grid	1
	Çalışma Yaprakları	1
	Kontrol Listeleri	1
	Öğrenci Öğrenme Günlükleri	1
	Drama	1
Sözlü Sunum	1	
Sergileme	1	

Cemiloğlu (1998) tarafından hazırlanan kitapta ölçme araçları olarak *gözlem, okutma, anlatırma, yazdırma, yazılı sınav* ve *ödevler*den bahsedilmiştir. Demirel (2003) ve Nas (2003) ise bu başlık altında yalnızca *sözlü sınav, yazılı sınav* ve *gözleme* değinmişlerdir. Ünalın (2001) ile Nuhoğlu, Başoğlu ve Kayganacıoğlu (2008) ise çalışmalarında ölçme tekniklerine ayrı bir başlık altında yer vermemiş, farklı bir başlık altında bu konuya kısaca

değinmişlerdir. Ünalın (2001) ölçme tekniklerini gözlemler, okutma, sözlü ve yazılı yoklamalar, testler, anlattırma, kısa cevaplı sorular, çok sorulu sınavlar, ödevler şeklinde sınıflandırarak açıklarken Nuhoğlu, Başoğlu ve Kayganacıoğlu (2008) soru çeşitleri başlığı altında kısa cevaplı, çoktan seçmeli sorular, eşleştirmeli sorular, doğru-yanlış soruları, açık uçlu sorular şeklinde ölçme araçlarını incelemiştir. Görüldüğü üzere eski program anlayışıyla oluşturulmuş kitaplarda daha çok geleneksel ölçme ve değerlendirme araçları ele alınmıştır.

2005 ve sonrasında hazırlanan Türkçe dersi öğretim programlarından hareketle oluşturulmuş Yıldız vd. (2006), Calp ve Calp (2016)-I-II, Güneş (2017), Göçer (2018) tarafından hazırlanan kitaplarda ise ölçme araçlarının diğer kitaplara göre daha fazla ayrıntılandırıldığı gözlenmiştir. Bu kitaplarda yeni programa bağlı kalınarak öğrenciyi merkeze alan ölçme araçlarına yer verilmiştir. Bu kitaplarda; açık uçlu, kısa cevaplı, çoktan seçmeli vb. geleneksel ölçme ve değerlendirme araçlarının yanında özellikle öz değerlendirme, akran değerlendirme, proje ödevi, performans ödevi gibi alternatif ölçme ve değerlendirme araçları üzerinde durulmuştur. Özellikle Göçer (2018) hazırladığı kitapta yapılandırılmış grid, tanılayıcı dallandırılmış ağaç, çalışma yaprakları, kavram haritaları, kontrol listeleri, dereceli puanlama anahtarları, drama gibi tekniklerin Türkçe öğretimindeki işlevlerine daha detaylı bir biçimde yer vermiştir.

3.2.3. Türkçe Öğretiminde Ölçme ve Değerlendirme

Yıldız vd. (2006), Nuhoğlu, Başoğlu ve Kayganacıoğlu (2008), Calp ve Calp (2016)-II tarafından hazırlanan kitaplarda *Türkçe öğretiminde ölçme ve değerlendirme* adı altında ayrı bir başlığın olduğu görülmüştür. Bu başlık altında ölçme ve değerlendirmenin Türkçe öğretimindeki yerine ilişkin kuramsal birtakım bilgilere yer verilmiştir. Ancak hepsinin konuya farklı açılardan yaklaştıkları da görülmüştür.

Yıldız vd. (2006) tarafından hazırlanan çalışmada bu başlık altında Türkçe dersindeki ölçme ve değerlendirme uygulamalarının türlerinden bahsedilmiştir. Bu doğrultuda yeni programdan hareketle Türkçe öğretim sürecinin başında, süreçte ve sonuçta yapılan değerlendirme çalışmalarının önemi ve bu uygulamaların Türkçe öğretimine katkıları açıklanmıştır. Nuhoğlu, Başoğlu ve Kayganacıoğlu (2008) tarafından hazırlanan kitap ise *Türkçe öğretiminde ölçme ve değerlendirme* başlığını taşımasına rağmen bu konuya kitapta çok az yer verildiği tespit edilmiştir. Calp ve Calp (2016)-II tarafından hazırlanan kitapta ise bu başlık altında Türkçe dersinde kullanılan ölçme ve değerlendirme araçlarının açıklandığı görülmüştür. Görüldüğü üzere kitaplarda aynı başlık yer alsada hepsinin konuya bakış açıları birbirinden farklılık göstermektedir.

3.2.4. Değerlendirme Yaklaşım ve Türleri

İncelenen kitapların bazılarında değerlendirme yaklaşımlarına bazılarında ise değerlendirme türlerine yer verildiği görülmüştür. Bu bakımdan değerlendirmenin farklı kitaplarda farklı bakış açılarıyla ele alındığı tespit edilmiştir.

Bu başlık Nas (2003), Calp ve Calp (2016), Güneş (2017) ve Göçer (2018) tarafından hazırlanan kitaplarda ayrı olarak incelenmiştir. Nas (2003), Calp ve Calp (2016)-II ve Güneş (2017) değerlendirme türleri adı altında *tanıma-yerleştirmeye yönelik değerlendirme, biçimlendirme-yetistirmeye yönelik değerlendirme, sonucu görmeye yönelik değerlendirme* şeklinde bir sınıflandırmanın varlığından söz etmiş; bunların kullanım yollarını açıklamışlardır. Göçer (2018) ise değerlendirme yaklaşımları başlığı altında sonuç odaklı değerlendirme ve süreç odaklı değerlendirme yaklaşımlarını ortaya koymuştur. Diğer çalışmaların aksine yeni programa uygun bir biçimde ayrı başlıklar olarak sunduğu bu yaklaşımları nitelikleri, uygulama alanları ve araçları bakımından karşılaştırmıştır.

Diğer kitaplarda ise değerlendirme yaklaşımları ve türlerine yönelik herhangi bir başlığın olmadığı görülmüştür. Ancak diğer konuların içerisinde yüzeysel bir biçimde Türkçe öğretiminde tanıma-yerleştirmeye yönelik değerlendirme, biçimlendirme-yetiştirmeye yönelik değerlendirme, sonucu görmeye yönelik değerlendirme şeklinde üç aşamalı bir değerlendirme anlayışının benimsenmesi gerektiği vurgulanmıştır.

3.2.5. Türkçe Öğretiminde Kullanılan Sorular, Soru Çeşitleri ve Özellikleri

Bu başlığa Nuhoglu, Başoğlu ve Kayganacıoğlu (2008), Güneş (2017) ve Göçer (2018) tarafından hazırlanan kitaplarda rastlanmıştır. Demirel (2003) ise çalışmasında sorularla ilgili olarak "madde" yazımına dönük bilgilere yer vermiştir. Bu kitapların tamamında soruların kullanım amaçları, işlevleri, özellikleri ve çeşitleri üzerinde ayrıntılı bir biçimde açıklamalar yapılmıştır.

Demirel (2003), çalışmasında yazılı yoklamalar başlığı altında soru türlerine ve soruların hazırlanma aşamalarına değinmiştir. Nuhoglu, Başoğlu ve Kayganacıoğlu (2008), Türkçe öğretiminde ölçme ve değerlendirme başlığı altında yoğun olarak "soru" alt başlığına yer vermişlerdir. Öncelikle Türkçe öğretiminde sözlü ya da yazılı metinlere ihtiyaç duyulduğundan söz eden yazarlar, bir ifade dersi olan Türkçe dersinin de metinler aracılığıyla gerçekleştirildiğini belirtmiş ve daha çok metinler üzerinde durmuşlardır. Onlara göre Türkçe dersinin öncelikli amacı metinlerin doğru bir şekilde anlamlandırılmasını ve metinlerin çok anlamlı yapısının fark edilmesini sağlamaktır. Bu kapsamda Türkçe dersinin metni anlamlandırmaya yönelik sorularla yürütülmesinin Türkçe öğretimine katkı sağlayacağını vurgulamışlardır.

Nuhoglu, Başoğlu ve Kayganacıoğlu'na (2008) göre metinlerle işlenen Türkçe dersinde metin altı sorular öğrencilerin anlama nüfuz etmesini; değerlendirmeler, karşılaştırmalar ve çıkarımlar yapmasını kolaylaştırmayı amaçlamalıdır. Bu noktada çoktan seçmeli, doğru/yanlış, eşleştirme maddeleri gibi bilgiyi ezberlemeye yönlendiren sorulardan ziyade açık uçlu sorulardan yararlanmayı doğru bulmuşlardır. Güneş (2017) tarafından hazırlanan kitapta da sorular önemli bir ölçme ve değerlendirme aracı olarak ele alınmıştır. Güneş (2017) soruların öğrencileri güdüleme, anlama düzeyini yükseltme, dil ve zihinsel becerileri geliştirme, öğrenme ve öğretme sürecini etkili yürütme ve değerlendirme şeklinde amaçları olduğundan söz etmiştir.

Göçer (2018) de çalışmasında bir ölçme aracı olan sorulara ayrı bir başlık altında değinmiştir. Öncelikle soruların en eski öğrenme-öğretme yolu olduğundan bahseden Göçer, bu doğrultuda soruların eğitim ve öğretim açısından önemini ortaya koymuştur. Açık uçlu, çoktan seçmeli, kısa cevaplı, boşluk doldurmalı, doğru/yanlış, eşleştirme soruları şeklinde sınıflandırdığı sorulardan en çok açık uçlu yani yazılı sınavların yaygın olarak kullanılması gerektiğini belirtmiştir. Ayrıca sorular hazırlanırken düzeye hitap etmenin önemli olduğunu vurgulamıştır. Yalnızca bilişsel değil duyuşsal, devinışsel ve sezgisel alanlara da uygun soruların hazırlanması gerektiğini belirtmiştir. Örnek sorulara da yer vererek verdiği bilgileri somutlaştırmıştır.

3.2.6. Dinleme Becerisinin Gelişim ve Kullanım Durumunun Ölçülmesi ve Değerlendirilmesi

Bu başlığa doğrudan Calp ve Calp (2016)-I, Göçer (2018) ve Güzel ve Karatay (2019) editörlüğünde hazırlanan çalışmalarda yer verilmiştir. Bu kitaplarda diğer çalışmaların aksine dinleme, konuşma, okuma ve yazma becerilerinin ölçme ve değerlendirmesinin ayrı başlık altında detaylı bir biçimde incelendiğini görülmüştür.

Calp ve Calp (2016)-I tarafından hazırlanan kitapta “Dinleme Eğitimi” bölüm başlığı altında “dinleme becerisini ölçme ve değerlendirme” alt başlığına yer verilmiştir. Bu çalışmada dinleme becerisini ölçmek ve değerlendirmek için öğrencilerden anlatılanları özetlemelerini istemek, bir yazıyı okutup ana fikri sormak, bir fıkra anlatıp öğrencilerden anladıklarını kendi cümleleriyle anlatmalarını istemek şeklinde çeşitli uygulamalar yapılabileceğinden söz edilmiştir.

Göçer (2018) de dinleme becerisinin değerlendirilmesi başlığı altında öncelikle Türkçe öğretim programında yer alan dinleme amaç ve kazanımlarına yer vermiştir. Sonrasında ise dinleme öncesi, dinleme süreci ve dinleme sonrası içine alan üç aşamaya yönelik etkinliklerden söz etmiştir. Sürecin tamamının ise süreç değerlendirme uygulamalarıyla birlikte ele alınması gerektiğini vurgulamıştır. Bunların ölçülüp değerlendirilmesinde ise öz değerlendirme, akran değerlendirme gibi alternatif ölçme araçlarından yararlanılması gerektiğini ifade etmiştir.

Güzel ve Karatay (2019) editörlüğünde hazırlanan kitapta ise “dinlemede ölçme ve değerlendirme” başlığı altında öncelikle ölçme ve değerlendirme kavramlarının açıklaması yapılmıştır. Sonrasında dinleme becerisine yönelik öğrencilerin tutumlarının, bilgi ve becerilerinin belirlenmesinin dersin amaç ve kazanımlarına ulaşmak için bir ön koşul olduğundan söz edilmiştir. Dinleme becerisini ölçmek ve değerlendirmek için etkili yolun bu beceriye sınavlarda yer verilmesi olduğunun da altı çizilmiştir. Bir Türkçe öğretmenin Türkçe sınavını yapmadan önce dinleme becerisiyle ilgili bir uygulama yapmasının bu beceriye kıymet kazandıracağına, aksi durumda bu becerinin ihmâl edilen bir beceri olmaya devam edeceğinin vurgulandığı görülmüştür.

3.2.7. Konuşma Becerisinin Gelişim ve Kullanım Durumunun Ölçülmesi ve Değerlendirilmesi

“Konuşma Eğitimi” bölümü altında konuşma becerisini ölçme ve değerlendirmeye değinen Calp ve Calp (2016)-I, bu başlık altında hazırlıklı ve hazırlıksız konuşmalar yaptırmanın öneminden bahsetmiştir. Konuşma becerisini değerlendirmek için de gözlem formlarından yararlanmak gerektiğini ifade etmiştir. Göçer (2018) de çalışmasında konuşma becerisini ölçme ve değerlendirmeye ayrı başlık altında yer vermiştir. Konuşma becerisinin insan hayatındaki önemine değinerek konuya giriş yapan Göçer, öncelikle Türkçe öğretim programında yer alan konuşma amaç ve kazanımlarını vermiştir. Bu kazanımlardan yola çıkarak konuşma becerisinin değerlendirilmesinde bilişsel, duyuşsal ve psikomotor davranışların göz önünde bulundurulması gerektiğini belirtmiştir. Yine konuşma becerisini ölçme ve değerlendirmenin bir süreç hâlinde gerçekleştirilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Bu sebeple ölçme ve değerlendirmede dereceli puanlama anahtarı, etkili konuşma rubriği, konuşma becerisi kontrol listesi gibi alternatif ölçme ve değerlendirme araçlarından yararlanılması gerektiğini belirtmiştir.

Güzel ve Karatay (2019) editörlüğünde hazırlanan kitapta da konuşma becerisinin ölçme ve değerlendirmesi yine ayrı bölüm başlığı olarak verilmiştir. Ancak bu bölüm altında daha çok konuşmanın niteliklerine, fiziksel unsurlarına, kekemelik, afazi, dizartri gibi konuşma bozukluklarına yer verilmiştir.

3.2.8. Okuma Becerisinin Gelişim ve Kullanım Durumunun Ölçülmesi ve Değerlendirilmesi

“Okuma Eğitimi” bölümü altında okuma becerisinin ölçme ve değerlendirmesine değinen Calp ve Calp (2016)-I, okuma becerisinde özellikle nelerin ölçülmesi gerektiği üzerinde durmuşlardır. Örneğin sesli ve sessiz okuma kurallarına uyma, hızlı okuma ve

okuduğunu anlama, vurgu ve duraklara dikkat etme gibi becerilerin ölçülmesi ve değerlendirilmesi gerektiğini belirtmişlerdir.

Göçer (2018) ise öncelikle okumaya yönelik Türkçe öğretim programında yer alan amaç ve kazanımlara yer vermiş, okuma becerisinin değerlendirilmesinde okuduğunu anlamaya yönelik sorular üzerinde durmuştur. Anlayarak okumak için metni sorulara bağlayarak incelemenin önemli bir değerlendirme uygulaması olduğundan söz etmiştir. Okuma becerisinin gelişim durumunun belirlenmesinde ise çeşitli alternatif değerlendirme araçlarını kullanmanın faydalarından bahsetmiştir.

Güzel ve Karatay (2019) editörlüğünde hazırlanan kitapta ise okuma eğitimi başlığında daha çok okuduğu metnin konu ve ana düşüncesini bulma üzerinde durulmuştur. Bunun yanında okuma eğitiminde kullanılabilecek kavram haritalarından söz edilmiştir. Kavram haritalarının kullanımı ile öğrenciler, okunan metnin olayı veya konusunu oluşturan unsurlar arasındaki ilişkileri toplu bir biçimde görme fırsatı yakalarlar. Bu durumun okunanların anlamlandırılmasını kolaylaştırdığı ifade edilir.

3.2.9. Yazma Becerisinin Gelişim ve Kullanım Durumunun Ölçülmesi ve Değerlendirilmesi

Calp ve Calp (2016)-I, "Yazma Eğitimi" bölümü altında ise "yazılı anlatım etkinliklerini ölçme ve değerlendirme" alt başlığına değinmişlerdir. Bu başlık altında yazılı anlatımları değerlendirme yollarından ve bunların güçlüğünden bahsetmişlerdir. Yazılı anlatım etkinliklerinde kâğıda dökülen öğrenci tepkileri bilişsel alandan daha çok duyuşsal ve devinişsel alanlarla ilgilidir. Bu da yazılı anlatım etkinliklerini değerlendirmenin ustalık gerektirdiğini ortaya koymaktadır. Bu noktada kitapta objektifliği sağlamak adına yazılı anlatımları değerlendirirken hangi ölçütleri kullanmak gerektiği konusunda yol gösterilmektedir. İmlâ ve noktalama, plan gibi çeşitli değişkenlerin baz alındığı birkaç yazılı anlatım değerlendirme ölçeğine de yer verilmiştir.

Yazma becerisinin değerlendirilmesi başlığı altında Göçer (2018), öncelikle yazma becerisinin gelişiminde değerlendirmenin işlev ve önemine değinmiştir. Yazma becerilerinin ölçülmesinde kompozisyon sorusunun önemli bir yeri olduğundan söz eden yazar, bu başlık altında özellikle yazılı sınavları ve bunların içeriklerini aydınlatmıştır. Bununla birlikte süreç boyunca çoklu değerlendirme yöntem ve araçlarından da yararlanılması gerektiğini önemle vurgulamıştır. Yine yazma becerisi için öz değerlendirme, akran değerlendirme gibi ölçek örneklerine yer vermiştir.

Güzel ve Karatay (2019) editörlüğünde hazırlanan kitapta ise yazma becerisinin ölçme ve değerlendirmesinde süreç odaklı bir değerlendirme anlayışının belirlenmesi gerekli görülmüştür. Yalnızca yazılı yoklamalardan hareket edilmemesi, süreç içinde bireysel yazma etkinlikleri yaptırılması gerektiği vurgulanmıştır. Yazma etkinlikleri sonucunda öğretmenlerin objektif olma, düzeltme için ortak ölçütler belirleme gibi noktalara dikkat etmeleri gerektiği belirtilmiştir. Son olarak örnek yazma becerisi değerlendirme formlarına yer verilmiştir.

3.2.10. Ölçme ve Değerlendirmenin Önemi, İçeriği ve Niteliği

Bu başlığa kısmen bütün kitaplarda değinilmiştir. Ancak ayrı bir başlık olarak yalnızca Calp ve Calp (2016)-II ile Göçer (2018)'in çalışmalarında rastlanmıştır. Diğer çalışmalarda tek paragrafta özetlenen bu konu, adı geçen kitaplarda detaylı bir biçimde açıklanmıştır.

Calp ve Calp (2016)-II bu başlık altında ölçme ve değerlendirmenin eğitim ve öğretimin ayrılmaz bir parçası olduğundan, öğrencilerin mevcut durumlarının tespit

etmeyi kolaylaştırdığından, başarılı öğrencileri güdülediğinden, öğrenci hakkında verilen kararlara dayanak olduğundan ayrıntılı bir biçimde söz etmiştir. Yazarlar böylelikle okuyucuyu ölçme ve değerlendirmenin işlevi ve önemine dair bilgilendirmeyi amaçlamıştır. Göçer (2018) ise kitabında bu konuyu ayrı bir bölüm hâlinde incelemiştir. Bu bölümü de “Ölçme ve değerlendirme nedir?”, “ölçme”, “ölçme aracında bulunması gereken nitelikler”, “değerlendirme”, “öğretim etkinliğinin değerlendirilmesi”, “ölçme ve değerlendirme arasındaki ilişki”, “öğretmenlerin göz önünde bulundurmaları gereken ölçme ve değerlendirme ilkeleri” şeklinde alt başlıklarla detaylandırmıştır.

3.2.11. Türkçe Öğretiminde Kullanılan Formlar ve Ölçekler

Bu başlığa Yıldız vd. (2006) ve Kavcar, Oğuzkan, Hasırcı (2016) tarafından oluşturulan kitaplarda rastlanmaktadır. Ancak diğer çalışmalarda ayrı başlık altında sunulmasa da farklı başlıklar içerisinde kısmen bazı form ve ölçek örneklerine yer verildiği tespit edilmiştir. Bu bakımdan bu bölümde bütün kitaplarda ele alınan form ve ölçeklerin dağılımına şu şekilde yer verilmiştir:

Tablo 3. İncelenen kitaplarda yer alan değerlendirme ölçekleri

Değerlendirme Form ve Ölçekleri	Kitaplarda Bulunma Sıklığı
Yazma Becerisini Değerlendirme Ölçeği	7
Okuma Becerisini Değerlendirme Ölçeği	6
Konuşma Becerisini Değerlendirme Ölçeği	4
Dinleme Becerisini Değerlendirme Ölçeği	4
Öğrenci Ürün Dosyası Değerlendirme Ölçeği	4
Ölçme ve Değerlendirme Fişi	3
Dereceli Puanlama Anahtarı	3
Öz Değerlendirme Formu	3
Akran Değerlendirme Formu	3
Hikâye Anlatımı Kendini Değerlendirme Ölçeği	3
Öğrenci Tanıma ve Gözlem Formu	3
Grup Değerlendirme Formu	2
Proje Değerlendirme Formu	2
Öğrenme-Öğretme Sürecini Gözlem Ölçeği	2
Öğrenme Alanlarını Değerlendirme Ölçeği	2
Sözlü Sınav Değerlendirme Formu	1
Kompozisyon Değerlendirme Ölçeği	1
Denetleme Dizejisi	1
Sormaca Ölçeği	1
Türkçe Dersine Yönelik Tutum Ölçeği	1
Öğrenci Dil Değerlendirme Formu	1
Öğrenci Günlükleri Değerlendirme Gözlem Formu	1
Genel Değerlendirme Formu	1

Tablo 4 incelendiğinde ele alınan kitaplarda birtakım form ve ölçek örneklerine yer verildiği tespit edilmiştir. Ancak bu ölçek ve form örneklerinin büyük çoğunluğu yeni programlardan hareketle oluşturulmuş kitaplarda yer almaktadır. Eski programa uygun olarak Cemiloğlu (1998), Ünalın (2001), Nas (2003), Demirel (2003) tarafından hazırlanan kitaplarda ise ölçek örneklerine çok fazla rastlanmamıştır.

Bununla birlikte “formlar ve ölçekler” başlığına Yıldız (2006) editörlüğündeki kitap ile Kavcar, Oğuzkan ve Hasırcı (2016) tarafından yazılan kitaplarda rastlanmıştır. Bu kitaplarda neredeyse bütün form ve ölçek türleri genel hatları ve kullanım alanlarıyla tanıtılmıştır. Calp ve Calp (2016)-I-II, Güneş (2017) ve Göçer (2018)’in eserlerinde ise ilgili

konu sonlarında form ve ölçekler örneklendirilmiştir. Görüldüğü üzere yeni programdan hareketle hazırlanmış kitaplarda form ve ölçek türleri ve örneklerine daha fazla rastlanmıştır. En çok yer bulan ölçek ve form türleri ise *dinleme, konuşma, okuma ve yazma* gibi temel öğrenme alanlarının öğretmen tarafından değerlendirilmesine yönelik olarak hazırlanmış gözlem formlarıdır. Bunun dışında öğrenenlerin merkeze alındığı öz ve akran değerlendirme formları, grup değerlendirme formları, öğrenci tanıma ve gözlem formları, proje değerlendirme, öğrenci ürün dosyası değerlendirme formlarına tutum ölçeklerine daha az sıklıkla yer verilmiştir.

3.2.12. Türkçe Eğitiminde Ölçme ve Değerlendirme Uygulamalarının Genel Görünümü

Bu başlığın Güneş (2017) ve Göçer (2018) tarafından hazırlanan kitaplarda ele alındığı görülmüştür. Güneş (2017) Türkçe öğretimindeki uygulamalar başlığında Türkçe öğretiminin geçmişten günümüze geçirdiği değişimleri aydınlatmaya çalışmıştır. Uzun yıllar davranışçı yaklaşımın ülkemizde nasıl uygulandığını açıklayan Güneş, bu yaklaşımda Bloom taksonomisinden hareket edildiğini belirtmiştir. Yine bu yaklaşımdan hareketle ülkemizde uzun yıllar kısa cevaplı ve çoktan seçmeli testler ile soru bankalarının yaygın olarak kullanıldığını öne sürmüştür. Bununla birlikte yeni programlarla öğrencilerin dil, zihinsel ve sosyal becerilerinin gelişimini belirlemeye yönelik bir değerlendirme anlayışının benimsendiğini belirtmiştir. Bu kapsamda süreci gözlemlemeye, öğrenci merkezli etkinliklere yer vermeye dikkat çekildiğini vurgulamıştır.

Bu konuya Göçer (2018) çalışmasında da rastlanmaktadır. Öncelikle Türkçe öğretmenlerinin ölçme ve değerlendirme yaklaşım ve uygulamalarına değinen Göçer, bu başlık altında geçmişten günümüze Türkçe öğretmenlerinin değerlendirme uygulamalarından bahsetmiştir. Derslerin ve ölçme değerlendirme uygulamalarının etkili olabilmesi için bir plan dâhilinde yürütülmesi gerektiğini belirten Göçer, bu konu başlığında Türkçe öğretmenlerinin görüşlerini de aktarmıştır. Son olarak Türkçe öğretmenlerinin ölçme ve değerlendirme uygulamalarına katkı sağlayabilecek bazı önerilere değinmiştir.

3.2.13. Türkçe Eğitiminde Süreç Odaklı Ölçme ve Değerlendirme Uygulamaları

Bu başlık incelenen kitaplardan yalnızca Göçer (2018)'in çalışmasında ele alınmıştır. Göçer çalışmasında süreç değerlendirmeye ayrı bir özen göstermiştir. Diğer çalışmalarda bu biçimde ele alınmayan süreç odaklı değerlendirme günümüzde kullanılan ölçme ve değerlendirme anlayışıdır.

Göçer (2018), süreç odaklı değerlendirme anlayışının uygulama ayaklarını ders, metin, tema ve dönem bazında olmak üzere ön, ara ve son değerlendirmeleri kapsayacak şekilde gerçekleştirilmesi gerektiğini belirtmiştir. Göçer; bir uygulama basamağını kendi içinde ön, ara ve son şeklinde değerlendirmenin belirli bir süreç gerektirdiğini ifade etmiştir. Bu süreç neticesinde öğrencilerin sürekli olarak ölçme ve değerlendirme uygulamalarına maruz kalarak daha etkili öğrenmeler gerçekleştirebileceklerini detaylı bir biçimde açıklamıştır.

3.2.14. Yazım ve Noktalama Kurallarını Uygulayabilme Becerisini Ölçme ve Değerlendirme

Yalnızca Güzel ve Karatay (2019) editörlüğünde hazırlanan kitapta rastlanan bu başlık, yazma eğitiminden ayrı olarak ele alınmıştır. Yazım ve noktalama kuralları da üzerinde durulması gereken bir alandır. Bu bakımdan bu becerileri kullanabilme

durumunun belirli aralıklarla ölçülmesi, değerlendirilmesi ve eksikliklerin giderilmesi gerekmektedir. Kitapta öğretmenlerin yazılı anlatımları düzeltme aşamasında yol gösterici bir tutum benimsemesi, gerekli yerlerde dönütler vererek öğrencilerin yazım ve noktalama konusunda bilinçlenmesini sağlaması gerektiği vurgulanmıştır. Bu kapsamda alternatif araçlardan yararlanılmalıdır. Yine bu bölümde yazım ve noktalama kurallarını uygulayabilme becerisine yönelik yapılmış çalışmalar ve sonuçları hakkında bilgi verilmiştir.

3.2.15. Dil Bilgisi Öğretiminde Ölçme ve Değerlendirme

Bu başlığa yalnızca Güzel ve Karatay (2019) editörlüğünde hazırlanan çalışmada rastlanmıştır. Dil bilgisi öğretiminin etkili ve verimli olabilmesi için ölçme ve değerlendirme uygulamalarına ihtiyaç vardır. Bu kapsamda kitapta dil bilgisi öğretimi sürecinin başında, süreçte ve sonuçta değerlendirme yapılması gerektiği belirtilmiştir. Hem süreç hem de ürün değerlendirmesi birlikte yapılmalıdır. Dil bilgisi öğretiminin ölçme ve değerlendirmesinde kısa cevaplı, doğru-yanlış, çoktan seçmeli, eşleştirmeli, açık uçlu sorulardan ve sözlü sınavlardan yararlanılması gerektiği vurgulanmıştır.

3.2.16. İlk Okuma ve Yazma Öğretiminde Ölçme ve Değerlendirme

Bu başlığa da yalnızca Güzel ve Karatay (2019) editörlüğünde hazırlanan çalışmada rastlanmıştır. Öncelikle ilk okuma ve yazma ile ilgili kazanımlara değinilmiştir. Sonrasında ise ilk okuma yazmaya yönelik yazma ve okuma becerilerini değerlendirme formlarına yer verilmiştir. Böylelikle her öğrencinin gelişim durumunun ayrıntılı bir biçimde ortaya çıkarılacağı vurgulanmıştır.

Tüm bu başlıkların dışında Ünalın (2001) tarafından hazırlanmış çalışmada değerlendirmenin yararları, kitaplarda tek tek değerlendirmenin yararları, 1-5. Sınıflarda değerlendirme, ödevler ve değerlendirilmesi, düzeltme sembolleri ve anlamları şeklinde başlıkların olduğu da belirlenmiştir. Yine Cemiloğlu'nun (1998) çalışmasında ölçme tiplerinden bahsedildiği, Nas (2003) tarafından hazırlanan çalışmada çocukları tanıma tekniklerinin anlatıldığı görülmüştür.

Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Türkçe öğretiminin etkili ve verimli bir biçimde gerçekleştirilebilmesi için bu alanda yazılmış kaynak kitaplar en temel materyallerdir. Yine Türkçe öğretiminin bilimsel ve sistematik bir şekilde gerçekleştirilebilmesi için bu kitaplardan faydalanmak gereklidir. Bununla birlikte sağlıklı bir Türkçe öğretimi için ölçme ve değerlendirme uygulamalarına ihtiyaç vardır. Çalışmanın bu bölümünde 12 Türkçe öğretimi kitabındaki ölçme ve değerlendirme bölümünün analizinden elde edilen sonuçlara yer verilmiştir. Bu sonuçlardan yola çıkılarak kitaplardaki ölçme ve değerlendirme yaklaşımları aydınlatılmaya çalışılmıştır.

Araştırma kapsamında Cemiloğlu (1998), Ünalın (2001), Demirel (2003), Nas (2003), Yıldız vd. (2006), Nuhoğlu, Başoğlu ve Kayganacıoğlu (2008), Kavcar, Oğuzkan ve Hasırcı (2016), Calp ve Calp (2016)-I-II, Güneş (2017), Göçer (2018) yazarlığında ve Güzel ve Karatay (2019) editörlüğünde hazırlanan toplamda 12 kitap "ölçme ve değerlendirme" bölümleri açısından incelenmiştir. İnceleme sonucunda aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır:

İncelenen Türkçe öğretimi üzerine yazılmış kaynak kitaplarda en sık ele alınan konu başlıklarının ölçme ve değerlendirme, Türkçe öğretiminde ölçme ve değerlendirme, Türkçe öğretiminde kullanılan ölçme teknikleri, değerlendirme yaklaşım ve türleri, Türkçe öğretiminde kullanılan sorular, soru çeşitleri ve özellikleri, dinleme becerisinin ölçme ve değerlendirmesi, konuşma becerisinin ölçme ve değerlendirmesi, okuma

becerisinin ölçme ve değerlendirmesi, yazma becerisinin ölçme ve değerlendirmesi olduğu söylenebilir. Ancak bu konu başlıklarının ortak olması içeriklendirmenin de aynı olduğu anlamına gelmemektedir. Her kitap farklı bakış açılarının ürünü olduğu için konu başlıkları aynı olsa bile bu konulara farklı noktalardan yaklaşıldığı görülmüştür.

Hemen hemen bütün kitaplarda ölçme ve değerlendirme ile ilgili tanımlara, içerik problemlerine, eğitim alanındaki kullanım şekillerine değinildiği görülmüştür. İncelenen kitaplarda ölçme ve değerlendirme kavramları ayrı başlık altında açıklandığı gibi bazı kitaplarda bu kavramlara diğer başlıklar altında yer verildiği de tespit edilmiştir. Ancak bu durum kavramların içeriklerini etkilememiştir. Bu sonuç doğrultusunda ölçme ve değerlendirme kavramlarının incelenen kaynak kitaplarda tam bir netlik kazandığını söylemek mümkündür. İncelenen kitaplarda en sık ele alınan konulardan bir diğeri Türkçe öğretiminde ölçme ve değerlendirmedir. Aslında genel olarak bütün kitaplar bu başlığa sahiptir. Ancak içerik olarak yalnızca dört kitapta (Yıldız vd., 2006; Nuhoglu, Başoğlu ve Kayganacıoğlu, 2008; Calp ve Calp, 2016-II; Göçer, 2018) Türkçe öğretimindeki ölçme ve değerlendirme anlayışına kapsamlı bir biçimde değinilmiştir. Türkçe dersi öğretim programlarından hareketle ölçme ve değerlendirmenin nasıl olması gerektiği açıklanmıştır.

Kitaplarda Türkçe öğretiminde kullanılan ölçme teknikleri de en sık ele alınan konulardan biridir. Eski program doğrultusunda oluşturulmuş kitaplarda ölçme tekniklerinin az sayıda ve sınırlı olduğu görülmüştür. Bu kitaplarda daha çok *yazılı ve sözlü sınavlar*, *çoktan seçmeli sınavlar* şeklinde geleneksel; *gözlem*, *görüşme* ve *ödev* şeklinde tamamlayıcı ölçme araçları üzerinde durulmuştur. Ancak bu durumun yeni anlayışla oluşturulmuş bazı kitaplarda da devam ettiğini söylemek mümkündür. Yeni programdan hareketle oluşturulmuş kitaplarda ölçme teknikleri sayıca artmış; geleneksel araçların yanında özellikle *proje*, *performans*, *öğrenci ürün dosyası*, *kavram haritaları*, *tanılayıcı dallanmış ağaç*, *yapılandırılmış grid*, *çalışma yaprakları*, *öğrenme günlükleri* gibi tamamlayıcı ölçme araçlarının işlevlerinden söz edildiği görülmüştür. Bu durum Türkçe öğretiminin ölçme ve değerlendirmesinde kullanılacak araçlar konusunda yetersizlikler olabileceğine işaret etmektedir.

Çalışmadan elde edilen bir başka sonuç değerlendirme yaklaşım ve türleriyle ilgilidir. İncelenen kitapların hemen hepsinde değerlendirme türlerinden *amaca yönelik değerlendirme* üzerinde durulmuştur. Türkçe öğretiminde daha çok amaca yönelik değerlendirme yaklaşımından hareketle değerlendirmenin *tanılayıcı*, *biçimlendirici* ve *değer biçmeye* yönelik olarak bir süreç içerisinde yapılması gerektiği ifade edilmiştir. Ancak süreç ve sonuç odaklı değerlendirme anlayışının yalnızca Göçer (2018)'in çalışmasında değerlendirme aşamaları, hangi araçlardan yararlanılması gerektiği vb. gibi eksiksiz bir biçimde yer aldığı gözlenmiştir. Diğer çalışmalarda ise bu değerlendirme türleri kısaca tanımlanmıştır. Bu sonuç eski ya da yeni anlayışla oluşturulması fark etmeden çoğu kitapta değerlendirme anlayışının geleneksel bir çizgide ilerlediğini, belirli çerçevelerin dışına çıkmadığını göstermektedir.

İncelenen kitaplarda dikkat çeken diğer sonuç Türkçe öğretiminde kullanılan sorular, soru çeşitleri ve özelliklerine yöneliktir. Bu başlık yalnızca üç kitapta yer alsa da diğer kitaplarda da yer yer değinildiği görülmüştür. Bu sonuca göre Türkçe öğretiminde ölçme ve değerlendirmede geçmişten günümüze sorular önemli bir araçtır. Özellikle öğrenciyi eleştirel ve yaratıcı düşünmeye yönlendiren açık uçlu sorular, Türkçe öğretiminin olmazsa olmazıdır. Gerek eski gerekse de yeni anlayışla oluşturulmuş bütün kitaplarda bu doğrultuda yazılı sınavlardan yararlanılması gerektiği ifade edilmiştir. Görüldüğü üzere hangi anlayışın ürünü olursa olsun açık uçlu sorular Türkçe öğretiminin en temel soru çeşidi olarak kabul edilmektedir.

Bir diğer sonuç da dinleme, konuşma, okuma, yazma, dil bilgisi gibi dil becerilerinin ölçme ve değerlendirmesiyle ilgilidir. Bu becerilerin ölçme ve değerlendirmesine yalnızca Calp ve Calp (2016)-I, Göçer (2018) yazarlığında ve Güzel ve Karatay (2019) editörlüğündeki üç kitapta detaylı bir biçimde yer verilmiştir. Diğer kitaplarda ise böyle bir ayrıma gidilmemiş, herhangi bir sınıflandırmada bulunulmamış, öğrenme alanlarına değinilmemiş; bütüncül bir anlayışla ölçme ve değerlendirme uygulamalarına yer verilmiştir. Bu doğrultuda kitaplar arasında bu konuda bir ortaklığın olmadığı görülmüştür. Elde edilen bu sonuç Türkçe öğretiminde temel dil becerilerinin ölçme ve değerlendirmesinde bir sınıflandırma veya adlandırma sorunu olduğuna işaret etmektedir.

İncelemeler sonucunda ulaşılan bir diğer sonuç ise kitapların çoğunda konunun içeriğine uygun olarak ölçek örneklendirmelerine başvurulmasıdır. Eski programdan hareketle oluşturulan kitaplarda daha çok *ölçme ve değerlendirme fişi* adı altında genel bir değerlendirmenin yapıldığı ölçek örneğine yer verilmiştir. Bununla birlikte *yazılı anlatım değerlendirme formu*, *öz değerlendirme formu* şeklinde birkaç ölçek türünden söz edilmiştir. Yeni programdan hareketle oluşturulmuş kitaplarda ise bu ölçeklerin sayıca fazlaştığı görülmüştür. Örneğin *temel dil becerilerinin değerlendirilmesine yönelik ölçekler*, *kontrol listeleri*, *dereceli puanlama anahtarları*, *proje veya performans değerlendirme formu*, *öz ve akran değerlendirme formları*, *grup değerlendirme*, *kompozisyon değerlendirme*, *hikâye anlatımı değerlendirme formu* gibi çeşitli içeriklere göre oluşturulmuş ölçek örnekleri sunulmuştur. Bununla birlikte bazı kitaplarda ölçek örneklerine yoğun bir biçimde yer verilirken bazılarında bunun birkaç örnekle sınırlandırıldığı görülmüştür.

Tüm bunlarla birlikte Güzel ve Karatay (2019) editörlüğünde hazırlanan kaynak kitapta *yazım ve noktalama kurallarını uygulayabilme becerisini ölçme ve değerlendirme*, *dil bilgisi öğretiminde ölçme ve değerlendirme*, *ilk okuma ve yazma öğretiminde ölçme ve değerlendirme*, *geçmişten günümüze ölçme ve değerlendirmenin görünümü* şeklinde diğer kitaplarda rastlanmayan bazı başlıkların olduğu da tespit edilmiştir. Diğer kitaplar bu başlıklara yer vermediği gibi içeriklerinde de bu konulara önemli ölçüde değinmemişlerdir. Bu durum dil bilgisinin, yazım ve noktalama kurallarını uygulayabilme becerilerinin, ilk okuma yazma öğretimindeki ölçme ve değerlendirme uygulamalarının ihmâl edilen alanlar olduğunu ortaya çıkarmaktadır.

Genel olarak bakıldığında incelenen kitaplarda ölçme ve değerlendirme konusunun yerleşmiş birtakım uygulamalar çerçevesinde şekillendiği görülür. Geleneksel çizgiye dayananların dışında çağdaş bir anlayışla oluşturulan bazı kitaplarda bile bu yerleşmiş uygulamalara bağlı kalınmıştır. İncelenen kitaplarda ölçme teknikleri adı altında daha çok bilişsel alanla ilişkili olarak bilgi, kavrama ve uygulama düzeyine yönelik yazılı ve sözlü sınavlar, proje ve performans görevlerine ağırlık verilmiş; analiz, sentez ve değerlendirme düzeyindeki davranışları ölçen ölçme araçlarına daha az değinilmiştir. Yer yer öz ve akran değerlendirmeden bahsedilerek değerlendirme düzeyindeki davranışların ölçülmesi vurgulanmıştır. Ancak genel itibarıyla bilgi, kavrama ve kısmen de uygulama becerileri üzerinde durulmuştur.

Yine kitaplarda daha çok bilişsel alanın ölçme ve değerlendirmesi üzerinde durulmuş, duyuşsal ve devinişsel alanların bu kapsamda ihmâl edildiği görülmüştür. Daha çok okuduğunu veya dinlediğini kavramaya yönelik ölçme ve değerlendirme uygulamalarından bahsedilmiştir. Yazılı yoklamaların, sözlü yoklamaların, çoktan seçmeli testlerin, doğru yanlış testlerinin kullanım olanaklarından söz edilmiştir. Bununla birlikte tutumların, ilgilerin, güdülerin ölçülmesini kapsayan duyuşsal ölçmelerden ve bunların Türkçe öğretimine katkılarından genel olarak daha az söz edilmiştir. Bu alanların ölçülmesi yalnızca tutum ölçeği örnekleri ile ilişkili olarak verilmiştir. Yine

devinışsel alanın ölçme ve değerlendirmesi için dereceli puanlama anahtarları, kontrol listeleri, gözlem fişlerine bazı kitaplarda değinilmiştir. Tüm bunlar genel olarak bilişsel alan becerilerinin ön planda tutulduğunu göstermektedir.

Ana dili eğitiminin amaç ve kazanımlarına ulaşılmasında doğrudan Türkçe öğretimine yönelik hazırlanan kaynak kitaplar önemli bir işlevi karşılamaktadır. Bu kapsamda geleneksel yöntemlerin ötesinde günümüz bireyinin ihtiyaçlarına cevap veren, çoklu değerlendirmeyi esas alan ortak bir ölçme ve değerlendirme anlayışının oluşturulması gerekmektedir. Yine öğrenciye geri bildirim sağlama anlayışı üzerine temellendirilmiş, eğitim öğretim sürecinin tamamına yayılmış, bütün beceri alanlarını eşit derecede önceleyen, bilgi basamağından sentez basamağına değin bütün davranışları ölçme ve değerlendirmeye imkân sunan kaynak kitaplara ihtiyaç vardır. Bu araştırmada 12 kaynak kitabın ölçme ve değerlendirme yaklaşımlarını ortaya çıkarmayı amaçlamıştır. Bu tür çalışmalar farklı araştırma yöntemleriyle de desteklenmelidir. Örneğın daha büyük örneklemeler üzerinde daha derinlemesine bilgi edinilebilir, daha genellenebilir sonuçlara ulaşılabilir. Böylelikle çeşitli yollarla yapılan araştırmaların alana katkı sağlayacağı düşünölmektedir.

Kaynakça

- Ateş, A. (2019). *Dil öğretimi*. H. Kavruk, H. Kurnaz (Ed.). Türkçe öğretimi içinde (s. 1-13). Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Atılğan, H. (2009). *Değerlendirme ve not verme*. H. Atılğan (Ed.), Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme içinde (s. 350-39). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Balcı, A. (2016). *Sosyal bilimlerde araştırma: yöntem, teknik ve ilkeler*. Ankara: Pegem Akademi.
- Büyüköztürk, Ş.; Kılıç Çakmak, E.; Akgün, Ö. E.; Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2016). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Calp, M. ve Calp, Ş. (2016). *Özel eğitim alanı olarak Türkçe öğretimi-Cilt I-II*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Cemiloğlu, M. (1998). *İlköğretim okullarında Türkçe öğretimi*. Bursa: Vipaş Yayınları.
- Demirel, Ö. (2003). *Türkçe ve sınıf öğretmenleri için Türkçe öğretimi*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Demirtaşlı, R. N. (2017). *Ölçmede güvenirlik*. R. N. Demirtaşlı (Ed.). Eğitimde ölçme ve değerlendirme içinde (s. 77-100). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Göçer, A. (2018). *Türkçe eğitiminde ölçme ve değerlendirme*. Ankara: Pegem Akademi.
- Gümüş, B. (1976). *Eğitimde ölçme ve değerlendirme*. Erzurum.
- Güneş, F. (2017). *Türkçe öğretimi yaklaşımlar ve modeller*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Güzel, A. ve Karatay, H. (2014). *Türkçe öğretimi el kitabı*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Karasar, N. (2015). *Araştırmalarda rapor hazırlama*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Kavcar, C., Oğuzkan, F. ve Hasırcı, S. (2016). *Türkçe öğretimi*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- MEB (2019). *Türkçe dersi öğretim programı*. <http://mufredat.meb.gov.tr/Dosyalar/20195716392253-02-T%C3%BCrk%C3%A7e%20%C3%96%C4%9Fretim%20Program%C4%B1%202019.pdf> [Erişim tarihi: 14.08.2024].

- Nas, R. (2003). *Eğitim fakültesi öğrencileri ve sınıf öğretmenleri için Türkçe öğretimi*. Bursa: Ezgi Kitabevi Yayınları.
- Nuhoğlu, M. M., Başoğlu, N. ve Kayganacıoğlu, S. (2008). *Türkçe öğretiminde ölçme ve değerlendirme*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Öz, F. (2011). *Uygulamalı Türkçe öğretimi*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Özer Özkan, Y. (2019). *Ölçme ve değerlendirme ile ilgili kavramlar*. B. Çetin (Ed.). Eğitimde ölçme ve değerlendirme içinde (s. 1-22). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Semerci, Ç. (2009). *Eğitimde ölçme ve değerlendirme*. E. Karip (Ed.), Ölçme ve değerlendirme içinde (s. 2-15). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Sönmez, V. ve Alacapınar, F. G. (2018). *Örneklendirilmiş bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Tekin, H. (2007). *Eğitimde ölçme ve değerlendirme*. Ankara: Yargı Yayınevi.
- Türkçe Sözlük* (2005). Ankara: TDK Yayınları.
- Tüysüz, C. (2018). *Ölçme ve değerlendirmede temel kavramlar ve eğitim sistemindeki uygulamaları*. S. Baştürk (Ed.), Eğitimde ölçme ve değerlendirme içinde (s. 3-20). Ankara: Nobel Akademi Yayıncılık.
- Ünalın, Ş. (2001). *Türkçe öğretimi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2016). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldız, C., Okur, A., Arı, G. ve Yılmaz, Y. (2006). *Yeni öğretim programına göre kuramdan uygulamaya Türkçe öğretimi*. (C. Yıldız, Yay. Haz.), Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

KORKUT ATA TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Uluslararası Dil, Edebiyat, Kültür, Tarih, Sanat ve Eğitim Araştırmaları Dergisi

The Journal of International Language, Literature, Culture, History, Art and Education Research

Sayı/Issue 18 (Ekim/October 2024), s. 180-195.

Geliş Tarihi-Received: 00.00.2024

Kabul Tarihi-Accepted: 00.00.2024

Araştırma Makalesi-Research Article

ISSN: 2687-5675

DOI: 10.51531/korkutataturkiyat.240

Kral Şakir Resimli Kitap Serisinin Söz Varlığı*

Vocabulary in the Kral Şakir Picture Book Series

Bilal UYSAL*
Hakan AKTAŞ**

Öz

Bir dilin söz varlığı; o dilin ne ölçüde güçlü ve zengin olduğunun göstergesidir. Kişisel söz varlığı zengin bireyler; anlama, anlatma, kendini ifade edebilme, sosyal iletişim, akademik ve bilimsel yetkinlik gibi alanlarda daha başarılıdırlar. Bir dilin söz varlığı, bireylere dinleme, konuşma, okuma ve yazma becerileri vasıtasıyla aktarılmaktadır. Bu doğrultuda Türkçe öğretiminde söz varlığı çalışmaları; belirli hedeflere yönelik ve planlı bir şekilde yapılmalıdır. Türkçe öğretiminin özel amaçlarından biri olan söz varlığını zenginleştirme çalışmalarında yazılı metinlerin de önemli rolü bulunmaktadır. Farklı yazarlar tarafından yazılmış kitapların söz varlığının tespit edilmesi, bulguların yorumlanması önemlidir. Bu çalışmada Varol Yaşaroğlu'nun 13 kitaptan oluşan Kral Şakir resimli kitap serisinin söz varlığını tespit etmek ve serideki söz varlığının Türkçe öğretime katkısını belirlemek amaçlanmıştır. Bu amaçla araştırmada nitel araştırma yöntemi kullanılmış; çalışmada kitaplarda yer alan deyimler, atasözleri, ilişki sözleri, kalıplaşmış sözler, ikilemeler, terimler, yabancı sözcükler, yansıma sözcükler, argo sözler ve özel adlar tespit edilmiştir. 13 kitaptan 1340 deyim, 9 atasözü, 627 ilişki sözü, 4 kalıplaşmış söz, 480 ikileme, 1269 terim, 3036 yabancı sözcük, 78 yansıma sözcük, 13 argo söz ve 3457 özel ad tespit edilmiştir. Yapılan tespitler sonucu elde edilen sayısal veriler yorumlanmış ve kitapların Türkçe öğretime sunduğu katkı söz varlığı özelinde değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Dil, dil becerisi, Türkçe öğretimi, söz varlığı, Kral Şakir.

Abstract

The vocabulary of a language is an indicator of how strong and rich that language is. Individuals with rich personal vocabulary are more successful in areas such as understanding, expression, self-expression, social communication, academic and scientific competence. The vocabulary of a language is transferred to individuals through listening, speaking, reading and writing skills. In this direction, vocabulary studies in Turkish language teaching should be carried out in a planned and targeted manner. Written texts have an important role in enriching vocabulary, which is one of the special aims of Turkish teaching. It is important to determine the vocabulary of books written by different authors and to interpret the findings.

* Bu makale, ikinci yazarın birinci yazar danışmanlığında hazırladığı "Kral Şakir Resimli Kitap Serisinin Söz Varlığının Türkçe Öğretime Katkısının İncelenmesi" başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

* Dr. Öğr. Üyesi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe Eğitimi, buysal@aku.edu.tr, ORCID: 0000-0002-7198-8760.

** Uzman, MEB Öğretmen, e-posta: hakanhoca07@outlook.com, ORCID: 0000-0002-3852-2395.

In this study, it was aimed to determine the vocabulary of Varol Yaşaroğlu's Kral Şakir picture book series consisting of 13 books and to determine the contribution of the vocabulary in the series to Turkish language teaching. For this purpose, qualitative research method was used in the study and the idioms, proverbs, relationship words, stereotypes, dilemmas, terms, foreign words, mirror words, slang words and proper names in the books were determined. From 13 books, 1340 idioms, 9 proverbs, 627 relationship words, 4 stereotyped words, 480 dilemmas, 1269 terms, 3036 foreign words, 78 reflection words, 13 slang words and 3457 proper names were identified. The numerical data obtained as a result of the determinations made were interpreted and the contribution of the books to Turkish language teaching was evaluated in terms of vocabulary.

Keywords: Language, language skills, Turkish teaching, vocabulary, Kral Şakir.

Giriş

İnsan, sosyal bir varlıktır ve bu nedenle çevresiyle iletişim kurma çabası içerisinde. İletişimin en temel, yaygın ve gelişmiş aracı ise dildir. Dil, bireyin kendini ifade edebilmesi, çevresiyle iletişim kurabilmesi ve sosyal ortamlarda var olabilmesi için en elzem araçtır. Duygu ve düşüncelerini etkili bir biçimde ifade edebilen bireyler daha sağlıklı bir yaşam sürdürebilir. Bireyin iletişim ve sosyalleşme ihtiyacını karşılayan dil; aynı zamanda milletlerin varlık göstergesi, bağımsızlık sembolü ve önemli kültür ögesidir. Her millet dilini korumayı, zenginleştirmeyi ve gelecek nesillere aktarmayı hedefler.

Söz varlığı, dilin yapısındaki temel unsurlardan biridir. “Bir dilin bütün sözcükleri, bir kişinin veya topluluğun söz dağarcığında yer alan kelimeler toplamı” (Korkmaz, 1992) olarak tanımlanmaktadır. Deyimler, atasözleri, ilişki sözleri (kalıp sözler), terimler, ikilemeler, yansıma sözler, yabancı sözcükler, kalıplaşmış sözler, argo sözler ve özel adlar söz varlığı unsurları olarak gösterilmektedir. Aksan’a göre “Söz varlığı sadece bir dilde birtakım seslerin bir araya gelmesiyle kurulmuş simgeler, kodlara da dilbilimdeki terimiyle göstergeler- olarak değil aynı zamanda o dili konuşan toplumun kavramlar dünyası, maddi ve manevi kültürünün yansıtıcısı, dünya görüşünün bir kesiti olarak düşünülmelidir” (2021, s. 15).

Dilin varlığını sürdürebilmesi ve nesilden nesile aktarılabilmesi söz varlığı ile mümkündür. Söz varlığı, bir dilin hazinesi olarak nitelendirilebilir. Söz varlığı bakımından zengin bir dili konuşan milletlerin etkili iletişim becerilerine sahip olması beklenir, milletlerin kültürü ile doğrudan ilişkilidir. Söz varlığı araştırmaları yapılarak milletlerin tarihsel süreçleri hakkında bilgi edinilebilir. “Bir toplumun nelere değer verdiğini, yaşam biçimini ve inançlarını anlayabilmek adına o toplumun dilinin söz varlığını incelemek önemlidir” (Aksan, 2021, s. 15).

Söz varlığı, bir ülkenin eğitim sisteminde de etkili bir unsurdur. Eğitim sisteminin temel öğeleri öğrenci ve öğretmen arasındaki iletişimin kalitesi, öğretmen ve öğrencinin sahip olduğu söz varlığının yansımasıdır. Zengin bir kişisel söz varlığına sahip olan öğretmenin anlatma becerisi daha kuvvetli olacaktır. Kişisel söz varlığını zenginleştirmiş öğrencinin de anlama becerisinin daha gelişmiş olduğu düşünüldüğünde dil becerilerinin eğitimdeki önemi ortaya çıkmaktadır. Verilen eğitimin kalitesini artırmak için dil becerilerinin etkili bir şekilde kullanılması, etkin bir dil becerisi için de zengin bir söz varlığına sahip olunması gerekmektedir. Dil becerisi ve söz varlığı ilişkisi konusunda Demirci & Baş şöyle demektedir: “Dil becerisinin geliştirilmesi ve daha iyi zengin bir dile sahip olunması için söz varlığının iyileştirilmesi, yeni kelimeler ile sözcüklerin zenginleştirilmesi önemlidir. Söz varlığı ile dil becerisi arasında güçlü bir bağ bulunmaktadır” (2016, s. 217).

Ülkemizde Türkçe ve sınıf öğretmenlerinin Türkçe öğretiminde önemli görev ve sorumlulukları bulunmaktadır. Türkçe ve sınıf öğretmenlerinin öğrencilerin mevcut söz varlıklarının düzeyini tespit etme, öğrencilerin hangi düzeyde söz varlığına sahip olmaları gerektiğini bilme ve bu hedef doğrultusunda çalışmalar yapma sorumluluğu vardır.

Türkçe öğretiminin en temel materyali olan metinler, rastgele değil kullanılacağı sınıf seviyesindeki öğrencilerin sahip olduğu ve olması gereken söz varlığı dikkate alınarak bilinçli bir şekilde seçilmelidir. Türkçe ders kitapları ve diğer çocuk kitapları zengin bir söz varlığına sahip olmalı, dilimizin zenginliklerinin çocuklara aktarılmasında etkin olmalıdır. Bu bakımdan çocuklara hitap eden kitapların söz varlığının incelenip tespit edilmesi, kitaplarla ilgili eleştiri ve önerilerde bulunulması gereklidir.

Çalışmada Varol Yaşaroğlu tarafından kaleme alınmış 13 kitaplık Kral Şakir resimli kitap serisinin söz varlığı nitel araştırma yöntemine göre incelenmiştir. “Nitel araştırma yaklaşımı, gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama tekniklerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırmadır” (Yıldırım & Şimşek, 2003, s. 19). Çalışma sonunda seriden elde edilen söz varlığı unsurları tespit edilmiş, sınıflandırılmış, alıntı cümlelerle örneklendirilmiştir.

Çalışma Kral Şakir resimli kitap serisinde yer alan söz varlığı unsurlarının tespiti (deyim, atasözü, ilişki sözü, kalıplaşmış söz, ikileme, terim, yabancı sözcük, yansıma sözcük, argo söz ve özel ad) ile sınırlandırılmıştır.

1. Kral Şakir Resimli Kitap Serisinin Söz Varlığı

Bu bölümde Kral Şakir resimli kitap serisini oluşturan 13 kitap; Kral Şakir Tek Kişilik Dev Orkestra, Kral Şakir Macera Devam Ediyor, Kral Şakir Anlatsam Film Olur, Kral Şakir Hayat Kısa Filler Uçuyor, Kral Şakir Dostum Bu Çok Havalı, Kral Şakir Dürümler Karışık, Kral Şakir Mor Bir Fil Gördüm Sanki, Kral Şakir Macera Adası, Kral Şakir Muhtişim Dedektifler, Kral Şakir On Numara Macera, Kral Şakir Çok Bekledim Seni Yaz Tatili, Kral Şakir Dikkat Kaygan Zemin, Kral Şakir Cilala Parlat Bi Dürüm Patlat'ta yer alan söz varlığı unsurlarına ait bulgulara yer verilmiştir.

Kitaplarda, taranan 10 söz varlığı unsurunun (deyim, atasözü, ilişki sözü, kalıplaşmış söz, ikileme, terim, yabancı sözcük, yansıma sözcük, argo söz ve özel ad) tamamına dair bulgu elde edilmiştir. Bulguların tespitinde Türk Dil Kurumu tarafından hazırlanan Güncel Türkçe Sözlük (GTS), Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü (Aksoy, 1993), Türkçenin Büyük Argo Sözlüğü (Aktunç, 1998), Şiirde ve Halk Dilinde Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü (Eyüboğlu, 1973) ile Sınıflandırılmış Türk Atasözleri'nden (Yurtbaşı, 1994) faydalanılmıştır.

Kitaplardan 15'in altında söz varlığı unsuru tespit edilen argo söz (13), atasözü (9) ve kalıplaşmış söz (4) bulgularının tamamı kitaplardaki kullanımlarıyla örneklenmiştir. 15'in üzerinde bulgu tespit edilen diğer söz varlığı unsurlarından ise her kitaptan rastgele seçilen 1 örnek (toplam 13) gösterilmiştir.

1.1. Deyimler

Deyimler, bir araya gelen sözcüklerin çoğunlukla mecaz anlamla bir durumu, duyguyu, kavramı ya da düşünceyi karşılmasıyla oluşan söz gruplarıdır. Başka bir tanımla deyimler “Genellikle bir durumu, karşılaşılan olayların özelliklerini, insanların karakterlerini ve çeşitli davranışlarını, insanların fiziksel ve ruhsal niteliklerini betimlemek üzere, birden çok sözcükle oluşturulan kalıplardır” (Aksan, 2014, s. 95).

Deyimler, az sayıda sözcükten oluşan fakat yoğun bir anlatım özelliği gösteren sözcük gruplarıdır. Deyim kullanılarak dilde az sözcükle fazla anlam ifade edilebilmektedir. İncelen 13 kitaptan 908 farklı, toplam 1340 deyim tespit edilmiştir.

Göz ardı etmek:

“Bu rekorda Fil'in katkılarını göz ardı edemeyiz tabii...” (TDO - 91)

Bıyık altından gülmek:

“Trafik o kadar yavaşlamıştı ki yolun kenarında yürüyen karınca sürüleri bizi geçiyor, arabalara bakıp bıyık altından gülüyorlardı.” (MDE - 184)

Dibe vurmak:

“Kalan paramızın miktarı biraz arttı ancak akşam olup eve gittiğimizde, ihtiyaçlar sıralanınca bütçe yine dibe vurdu.” (AFO - 51)

Söz vermek:

“Deneme yaparken 19 tane yatak kırınca esnaflar birleşip bana bu yatağı yaptılar, ben de bir daha çarşıya adım atmayaçağıma dair onlara söz verdim.” (HKFU -112)

Şapka çıkarmak:

“Beyin yakan bu mantık kurgusuna şapka çıkardım.” (DBÇH - 84)

İki gözü iki çeşme:

“Bizimkinin üzüntüsü anında paniğe dönüştü, iki gözü iki çeşme dürümcüyle sarılıp ağlamaya başladılar.” (DK - 184)

Kulak misafiri olmak:

“O sırada Tanju ağabey gişenin arkasından çıkıverdi. Bizi çok daha hızlı ve muhteşem bir trene bindirebilirmiş. Konuşmalarımıza kulak misafiri olmuş.” (MBFGS - 79)

Gözünü seveyim:

“Bizim altı ayda gittiğimiz yolu, altı saniyede hallettiler. Teknolojinin gözünü seveyim.” (MA - 97)

Kısa kesmek:

“Yakalayacağımız kişinin kurt adam olması gerektiğini anlatmayı denedik ama en az anneminki kadar boş bir çabaydı, kısa kestik.” (MD - 56)

Kafa kafaya vermek:

“Babamla Necati ağabey böyle durumlarda kafa kafaya verip düşünürler.” (ONM - 149)

Gıkını çıkarmamak:

“Daha ne olsun! Kumpir, bu haksızlığa gıkını çıkarmadı. Ben duruma hemen el attım.” (ÇBSYT - 114)

Leb demeden leblebiyi anlamak:

“Mirket ağabey ‘Bu bebek büyüyünce bilim insanı olacak herhalde. Baksanıza leb demeden leblebiyi anlıyor.’ diye gülerken aracın içine girdi.” (DKZ - 134)

Elinden geleni ardına koymamak:

“Kazanamadığını kabullenmeyen Necati ağabeyi bozguna uğratmak için *elinden geleni ardına koymayacaktı.*” (CPBDP - 39).

1.2. Atasözleri

Atasözü; “Anonim karakter taşıyan, atalardan kaldığı kabul edilen ve toplumun yüzyıllar boyunca geçirdiği denemelerden, ortak düşünce, tutum ve davranışlarıyla dünya görüşünden oluşan, genel kural niteliğindeki kısa, özlü, kalıplaşmış söz” (Korkmaz, 1992, s. 15) şeklinde tanımlanmaktadır. Gözlem, tecrübe, alışkanlık ve inanç kaynaklı üretilen kalıplaşmış sözler olarak nitelendirilen atasözleri, ait olduğu milletin kültürünün önemli bir parçası olan dil unsurlarıdır. İncelenen 13 kitaptan 9 farklı atasözü tespit edilmiştir. Tespit edilen atasözlerinin tamamı aşağıda örneklendirilmiştir.

Altta kalanın canı çıksın:

“*Altta kalanın canı çıksın.*’ tadında eller, ayaklar, kafalar ve karışmış bedenlerden oluşan bir kütleyle dönüştük.” (MDE - 177)

Beterin beteri var:

“Bu kadarına dayanamam, kaçırım bu mahalleden. Ama işte *beterin beteri var.* Başına gelenleri olgunlukla kabullenmek lâzım.” (TKDO - 132)

Bilmemek değil öğrenmemek ayıp:

“Bu kelimeyi bilmiyordum, anlamını sordum, Fil Necati her şeyi çok iyi bilen adam edasıyla sifon olduğunu söyledi. Ya *bilmemek değil öğrenmemek ayıp* değil mi?” (DBÇH - 42)

Çivi çiviye söker:

“*Çivi çiviye söker,* bir maceranın travması ancak yeni macerayla atlatılır, sizce de öyle değil mi?” (DK - 160)

Davulun sesi uzaktan hoş gelir:

“Normalde *davulun sesi uzaktan hoş gelir* ama bu yaptığı hiç hoş değildi.” (MA - 77)

Dilini eşek arısı soksun:

“*Dilimi eşek arısı soksun benim.* Nereden çıkardım bu araba işini?” (MA - 83)

Hatasız kul olmaz:

“Bu da Fil Necati ile arkadaş olmanın bedeli ne yazık ki... Ne yapalım? *Hatasız kul olmaz,* seven katlanır.” (TKDO - 205)

Köpek suya düşmeyince yüzmeyi öğrenemez:

“‘Unutma evlat, *köpek suya düşmeyince yüzmeyi öğrenemez.*’ dedi.” (MA - 149)

Sona kalan dona kalır

“Necati ağabeyin umurunda mı? Paytak paytak koşmaya başladı. Bekle diyorum, ‘*sona kalan dona kalır.*’ diyor.” (MA - 101)

1.3. İlişki Sözleri (Kalıp Sözler)

İlişki sözleri, “Bir toplumun bireyleri arasındaki ilişkiler sırasında kullanılması âdet olan birtakım sözlerdir” (Aksan, 2021, s. 42). Günlük konuşma dilinde sıklıkla başvurulan ilişki sözleri, toplumun tüm kesimlerinde yaygın olarak kullanılmaktadır. İyi dilekte bulunmak, selamlaşmak, vedalaşmak, dua ve beddua etmek vb. amaçlarla ilişki

sözleri kullanılmaktadır. İncelenen 13 kitaptan 362 farklı, toplam 627 ilişki sözü tespit edilmiştir.

Çok şükür:

“Çok şükür, sağ salim arka bahçeye iniş yaptık.” (TKDO - 92)

Lütfen:

“Lütfen normalleşelim, dayanamam ben buna.” (MDE - 46)

Allah'tan ümit kesilmez:

“Babam, ‘Allah'tan ümit kesilmez, biz yine de kapı açılınca içeri girip şansımızı deneriz.’ dedi.” (AFO - 92)

Güle güle:

“Güle güle Pudi! Seni özleyeceğiz, güle güle!” (HKFU - 206)

Yemin ederim:

“Kuş tüylerine veya silikon sünger parçalarına bulanmış kıymalı karnıyarık filan gibi bir şeye diye bir an aklıma geldi, *yemin ederim* yemekten soğudum.” (DBÇH - 190)

Özür dilerim:

“Herkesten çok özür dilerim. Yuvamdan ayrıldım, buradaki sıcak havaya bir türlü alışamadım.” (DK - 200)

Övünmek gibi olmasın:

“Övünmek gibi olmasın, öyle bir oyun hazırladım ki gerçekten hiç bitmiyor.” (MBFGS - 7)

Geçmiş olsun:

“Ama geçmiş olsun, bana söz vermiş oldu. Babalar çocuklarına verdikleri sözleri tutmak zorunda.” (MA - 132)

İyi geceler:

“Oh, uyudum bile, hem de çok derin gittim, kalkamam artık, bak nasıl horlayacağım şimdi, *iyi geceler.*’ deyip anında gök gürültüsü gibi homurtular çıkarmaya başladı.” (MD - 53)

Hoş geldiniz:

“Neyse efendim, hoş geldiniz, sefalar getirdiniz. Ne bakmıştınız?” (ONM - 95)

Ayıp oluyor ama:

“Hoop! Ayıp oluyor ama. Ben sana dürbünle bakıyor muyum?” (ÇBSYT - 27)

Elveda:

“‘Telefonuna da *elveda* de!’ diyerek beni kolumdan tutup götürmeye başladı.” (DKZ - 129)

Günaydın:

“Canazor ise yeni uyanmış olmanın sersemliğiyle ‘Bir *günaydın* yok mu?’ diye söylenmişti.” (CPBDP - 197)

1.4. Kalıplaşmış Sözler

Kalıplaşmış sözler, çoğunlukla liderler, devlet adamları ve bilge kişiler tarafından söylenmiş özlü sözlerdir. “Her dilde rastlanan kalıplaşmış sözler; ünlü kişilerin, hükümdarların, düşünürlerin, sanatçıların, belli bir durumda, belli bir olay karşısında söyledikleri, evrenselleşmiş sözlerdir” (Aksan, 2021, s. 43). Bu sözlerin nesiller arası hatta diller arası aktarımı sayesinde tüm topluma ve dünyaya mâl olabilmesi mümkündür. İncelenen 13 kitaptan 4 farklı, toplam 4 kalıplaşmış söz tespit edilmiştir.

Benim için küçük ama insanlık için büyük bir adım:

“Necati Ağabey mekiğin kapısından fırlayıp havada uçmaya başlamış. Sonra da karşılardaki bir kum tepesine çarparak ancak durabilmiş. Sonra da Ay'a ayak basmış. ‘Bu benim için küçük ama insanlık için büyük bir adım.’ diye söyleniyormuş.” (DKZ - 39)

Bindik bir alamete gidiyoruz kıyamete:

“Hoş bir görüntü veriyoruzdur kesin. Ama yıldızın içinde olmak yeterince korkutucu bence, *bindik bir alamete, gidiyoruz kıyamete mi acaba?*” (MA - 91)

Bir dil bir insan, iki dil iki insan:

“Bu işin altından kazasız belasız kalkabilirsem yemin ediyorum bir dahakine yurt dışından özel eğitilmiş bakıcı getireceğim. Hem yabancı dilleri de gelişir, *bir dil bir insan, iki dil iki insan*, eee üç civciv, altı civciv, hem de acayip büyümüşünden...” (DBÇH - 140)

Hepimiz birimiz, birimiz hepimiz için:

“Ama bir faydası olmadı. Sonuçta biz bir grupmuşuz, buraya gelerek şehri karıştırmışız, o yüzden hepimiz suçluymuşuz. Bir tür *hepimiz birimiz, birimiz hepimiz için* durumu yani...” (DK - 98)

1.5. İkilemeler

İkilemeler, dilde sözü pekiştirmek, vurgulamak, ahenk oluşturmak vb. maksatlarla kullanılmaktadır. “Aynı, yakın ya da zıt anlamlı iki veya daha çok kelimenin bir tek kelime gibi anlam göstermek üzere yan yana gelmesi” (Korkmaz, 1992, s. 82) şeklinde tanımlanan ikileme, başka bir tanımlamaya göre “Bir sözcüğün ya da yansımali bir birimin tamamının ya da bir kısmının yinelenmesi; ya da sözcüğün anlam özellikleri açısından eş anlamlı, zıt anlamlı, anlam açısından ilişkili olabileceği başka bir sözcükle birlikte kullanılmasıyla oluşturulan bir anlatım biçimidir” (Aksan, 2014, s. 115). İncelenen 13 kitaptan 390 farklı, toplam 480 ikileme tespit edilmiştir.

Allak bullak:

“Pazarı *allak bullak* edip ortalığı birbirine kattıktan sonra Ayı Polat, bir ağaca toslayıp durdu.” (TKDO - 42)

Süklüm püklüm:

“Tuvalete gidip karizmayı düzeltmem lazımdı, *süklüm püklüm* sınıftan çıktım.” (MDE - 26)

Arada sırada:

“Remzi, televizyonda izlemiştim. Bir psikolog, küçük çocuklara *arada sırada* büyük sorumluluklar verin ki kendilerine güvenleri artsın diyordu.” (AFO - 28)

Kazasız belasız:

“Annemden izni koparınca ikisi de çocuklar gibi sevinip zıplamaya başladılar. İyi hoş da adamlar hâlâ bize bakıyor. Bu işten *kazasız belasız* sıyrılmamız zor olacak.” (HKFU - 142)

Aşağı yukarı:

“Onlarla *aşağı yukarı* aynı boyutta olmasına rağmen görüşlerinden Necati Ağabey bile ürktü.” (DBÇH - 139)

Boş boş:

“Babam bu cevaba çok sinirlendi ama adam ısrarcıydı. *Boş boş* ekrana bakacağımıza hiç değilse karnımız doyardı.” (DK - 126)

Gizli saklı:

“Çok zengin olunca hepsine birer oyun hediye edeceğim, böylece sabah erken *gizli saklı* bir şeyler yaparsak bizi göremesinler.” (MBFGS - 187)

Yarım yamalak:

“O andan beri Necati ağabey kapris yapıp benimle *yarım yamalak* konuşuyor.” (MA - 112)

Demet demet:

“Ama mahallenin her yerine *demet demet* sarımsakları asmaya başlayınca seçtiğimiz yolun sakıncaları da ortaya çıktı.” (MD - 58)

Hepi topu:

“Annem *hepi topu* birkaç saat kalacağımızı söyleyip bizi rahatlatmaya çalışıyordu.” (ONM - 174)

Derme çatma:

“İkizleri *derme çatma* barakalarına koymak üzereydi.” (ÇBSYT - 197)

Zırt pırt:

“Muzaffer de ‘Aaa bi karar verin siz de! *Zırt pırt* çay mı demlenirmiş? Çayın kilosu kaç lira biliyor musunuz?’ diyerek sinirle kapıdan geri çıkıp gitti.” (DKZ - 200)

Ufak ufak:

“Çünkü bu heykel pastırma kokuyordu. Şu heykelin kazağından *ufak ufak* yesem kimsecikler anlamaz.” (CPBDP - 180)

1.6. Terimler

Terim, “Bir bilim, sanat, meslek dalıyla veya bir konu ile ilgili özel ve belirli bir kavramı karşılayan kelime; ıstılah” (GTS) anlamına gelmektedir. Terimler ait olduğu bilim, sanat, spor ya da meslek alanlarına özgü sözcüklerdir. Bu nedenle bazı terimlerin toplumun geneli tarafından anlaşılması beklenmez. Bazı terimlerin günlük konuşma dilinde karşılığı bulunurken bazılarının ise günlük konuşma dilinde karşılığı yoktur. Kültürel, terimleri “Bilim, sanat ve meslek dallarının mensupları arasında anlaşmayı sağlayan, ait olduğu alanın özel kavramlarını karşılayan kelimeler” (2019, s. 389) şeklinde tanımlamıştır. İncelenen 13 kitaptan 488 farklı toplam 1269 terim tespit edilmiştir.

Özne:

“Canan; durumumuzu güzel kurulmuş, *öznesi* ile yüklemi yerli gerinde cümlelerle çabucak anlatıverdi. Kızın okudukları gerçekten işe yarıyor.” (TKDO - 152)

Gol:

“Benim yüksek frekanslı maç sunumum, konsantrasyon, babamın *golü* derken maç bitti.” (MDO, 161)

Akrofobi:

“Bilim İnsanları böyle oluyor, yükseklik korkusu yerine *akrofobi* diyorlar. Zaten bu kadar havalı bir hastalığınız olduğunu duyunca yüzde elli iyileşiyorsunuz.” (AFO - 122)

Elektromanyetik:

"Efendim, *elektromanyetik* bir şey bizi çekiyor!" (HKFU - 198)

Mikroorganizma:

“Bu sepeti uzay aracına koyup Mars'a göndersek oradaki *mikroorganizmalar* Satürn'e göç edip yeni bir yaşam formu yaratmaktan hiç çekinmezler bence.” (DBÇH - 30)

Koronavirüs:

“Selam arkadaşlar, dünyaya nasıl yayılmaya başladığı halen belli olmayan *Koronavirüs* yüzünden macera yaşamaya halimiz kalmadı.” (DK - 67)

Koordinat:

“Şimdi kâğıt kalem alıp yazmaya başlayın. Buranın *koordinatlarını* veriyorum.” (MBFGS - 39)

Uranüs:

“Çünkü Samanyolu Galaksisi’ndeki en soğuk gezegen *Uranüs* idi.” (MA - 202)

Basınç:

“Mirket ağabey elimize bir tablet tutuşturdu, bununla balonu takip edebilecektik ama fazla yüksekte gittiğini, beş yüz metre daha yükselirse azalan *basınçla* daha fazla şişeceğini ve patlayacağını söyledi.” (MD - 187)

Karantina:

“Mekanik ses, kâğıt para mikrobunun imha edildiğini ve *karantina* modundan çıktığımızı söyledi.” (ONM - 188)

Molekül:

“Hecati Ağabey buraya gelene kadar *moleküllerden* dolayı türlü türlü şekillere girdi.” (ÇBSYT - 107)

Bobin:

“Üstündeki çarklardan ve elektrik *bobinlerinden* kıvılcımlar geliyordu.” (DKZ - 72)

Güneş tutulması:

“Derken, bir *güneş tutulması* kadar az rastlanan bir olay gerçekleşti.” (CPBDP - 97)

1.7. Yabancı Sözcükler

Diller arası etkileşim doğal bir süreç ve olası bir durumdur. Gerek bilim ve teknoloji gerek tarihi, siyasi ve ekonomik birtakım sebepler nedeniyle diller birbirlerinden etkilenmektedir. Bu etkileşim sonucunda alıntı kavramı ortaya çıkmaktadır. Alıntı sözcükler bilgi alıntıları ve özentî alıntıları olmak üzere iki şekilde değerlendirilebilir. “Bireyler öğrenmek ve bilgilenmek amacıyla bilgi alıntıları, moda ya da özentî yolu ile dil

dışı konuları alıcı dile geçirdikleri özentî alıntılarını yaparlar. Bilgi alıntılarını dili özentî alıntılarını kadar tehlikeye sokmazlar” (Karaağaç, 2014, s. 137). İncelenen 13 kitaptan 1205 farklı, toplam 3036 yabancı sözcük tespit edilmiştir.

Aktivite:

“Köylere bayılırım ben! Havuzlar, spor *aktiviteleri*, su oyunları ve en önemlisi sürekli açık büfe yiimeeeekkk!” (TKDO - 179)

Final:

“Önümüzde Galata Kulesi yani *final* çizgisi vardı.” (MDE - 50)

Ültimatom:

“Babam Necati ağabeyin bırak istediğini almak, söylediklerini bile dinlememek konusunda sert bir *ültimatom* verdi.” (AFO - 47)

Süper:

“Dürümcü usta, *süper* acılı Adana ve ciğer şiş yapar.” (HKFU - 168)

Panik:

“Arabadan *panikle* indik.” (DBÇH - 163)

Vana:

“Bir martı ne olduğuna bakmadan havada yakaladığı *vanayla* olay yerinden uzaklaştı.” (DK - 176)

Lider:

“Çok büyük bir alanda toplanmış yüzlerce beyin, kürsüde konuşan *liderlerini* dinliyordu.” (MBFGS - 41)

Sandviç:

“Ya tavuklu *sandviç* görüntüsünde aklıktan deliye dönmüş Fil Necati ağabeyin midesine gideceğim ya da hafif kızılımtırak Mars'a ineceğim.” (MA - 97)

Kaotik:

“Bütün mahalleli bu çığılı duyunca irkildi ve yukarı baktı. Bütün bu *kaotik* seslerin kaynağı Necati ağabeyin evinin açık penceresiydi.” (MD - 79)

Fayton:

“Nasıl oldu anlamadım ama hepimiz sanki *faytonu* kiralamışız da ilk duraktan binmişiz gibi doğrudan koltuklara oturduk.” (ONM - 27)

Espri:

“Kasadayken *espri* yaptığımızda keşke indirim olsa... Ne güzel olurdu.” (ÇBSYT - 168)

Buton:

“Canan da annemin arkasından hayret içinde bakarken kâğıtta yazdığı gibi kırmızı *butona* hızlıca basmaya başlamış.” (DKZ - 69)

Absürt:

“Bazıları komik, bazıları macera dolu, en önemlisi de alabildiğine *absürt*.” (CPBDP - 190)

1.8. Yansıma Sözcükler

Yansıma sözcükler, “Tabiat seslerini tasvir veya kabataslak taklit ederek meydana gelmiş ses topluluklarıdır” (Banguoğlu, 1974, s. 402). Yansıma sözcüklerin, doğadaki seslerin ana hatlarıyla taklidi veya ayrıntılı bir şekilde betimlenmesi yoluyla ortaya çıktığı söylenebilir. Korkmaz’a göre yansıma sözcükler “Tabiattaki sesleri yansıtmaya yönelik, bu bakımdan dilin kabul ettiği ses birleşimiyle, gösterilen arasında yakın bir bağ bulunan, dolayısıyla oluşturulması bir sebebe bağlanan dil birlikleri” (1992, s. 170) anlamına gelmektedir. Vardar ise yansıma sözcükler için “Dış gerçeklik düzleminde var olan bir ses ya da görüntüyü, işitsel izlemi yansıtacak biçimde aktaran, adlandırılan gerçeği ses öykünmesi yoluyla belirten dilsel öge” (2007, s. 216) tanımlamasını yapmıştır. İncelenen 13 kitaptan 52 farklı, toplam 78 yansıma sözcük tespit edilmiştir.

Hapşırma:

“Necati'ye telsizle ulaştık, *hapşırma*yı başarırsa ortaya çıkan kasırga kıvamlı hava akımı bizi dışarı çıkarabilirdi.”

Horultu:

“O, takkesi başında battaniyesi üzerinde fil *horultusu* çıkarmakla meşguldü.” (MDE - 186)

Agu:

“Öncesinde yemek yemek, uyumak *agu* yapmak gibi daha bebeksi işlerle uğraşıyordum.” (AFO - 19)

Homurtu:

“Bu arada su ısıtıcı, buzdolabı, faks makinası üzerimize doğru *homurtular* çıkararak ilerliyordular.” (HKFU - 60)

Gıcırıtı:

“İşte yine başımız beladaydı, teleferiğin bağlantılarından birkaç tanesi koptu, kabin *gıcırıtılar* çıkararak dengersiz ve korkutucu şekilde sallanmaya başladı.” (DBÇH - 100)

Hüpletmek:

“Annemin yaptığı sıcak çikolatadan ikram edecektim ama ne mümkün, Necati ağabey anında son kalan bardağı *hüplettili*.” (DK - 28)

Fısıltı:

“Bu Gürol makinist mi falcı mı anlamadım, Tanju ağabeyin duymadığı *fısıltı*yı o duydu.” (MBFGS - 84)

Çınlamak:

“Etraf sarsılmaya başladı, fırtınanın sesi kulaklarımı *çınlattı* ve en sonunda hortum bizi içine sürükledi.” (MA - 54)

Gurultu:

“Karın *gurultusuna* benzeyen bu korkutucu sesi nerede olsa tanırım.” (MD - 78)

Horlamak:

“Fazla derin uyudu sanırım çünkü *horluyor* ve açık kalan ağzına tavandan damlayan suların farkında bile değil.” (ONM - 71)

Fısıldamak:

“Hemen babamı uyardım. Babam da musluğu aradı ve *fısıldadı*.” (ÇBSYT - 84)

Vızlamak:

“Sabahtan beri *vızlıyorum*. Biriniz duymadınız’ diye vızıldamasını iyice artırdı.” (DKZ - 79)

Gıdıklamak:

“Tavuklar dinozorlara çok benzemiyor mu? Acaba dinozorlar da *gıdaklarlar* mı? deyince küratörün kafası karıştı ve bir adım geriye çekildi.” (CPBDP - 194)

1.9. Argo Sözcükler

Diğer söz varlığı unsurlarına göre daha özel ve kısıtlı bir kullanım alanına sahip olan argo sözcükler, “Her yerde ve her zaman kullanılmayan, kullanılmaması gereken, çoğunlukla eğitimsiz kişilerin kullandığı söz veya deyim” (GTS) şeklinde tanımlanmıştır. Korkmaz’a göre argo, “Farklı bir anlaşma biçimi sağlamak üzere aynı meslek veya topluluktaki insanların ortak dildeki kelimelere özel anlamlar vermek, bazı kelimelerde değişiklik yapmak, dilin lehçelerinden, eskimiş unsurlarından ve yabancı kökenli şekillerinden de yararlanmak suretiyle oluşturdukları herkesçe anlaşılmayan kelime ve deyimlerden oluşan, gereğinde mecazlı anlamlara da yer veren özel dil veya söz dağarcığı” (1992, s. 13) anlamına gelmektedir. İncelenen 13 kitaptan 9 farklı, toplam 13 argo söz tespit edilmiştir.

Çakma:

“Biraz örnek alın beni yahu! Bunlar kötü kopya... *Çakmasınız* oğlum siz...” (MDE - 130)

Çakmak:

“Akli lazerde kalan fil, önce babama onsuz lazer oynadığı için bir tane *çaktı*, sonra da aracın üzerine fırlayıp, ‘Aman, yapma, dur!’ dememize bile fırsat vermeden düğmeye basıverdi.” (TKDO - 167)

Erkete:

“Uyuz Tanju ağabey de konuştuğumuzu görüp yanımıza geldi, istersek bir gofret karşılığında *erketelik* yapabilirmiş.” (DBÇH - 42)

Gıcır:

“Aslan yelesi saçlarım yeni yıkanmış köpeğe, *gıcır* kıyafetlerim de makineden alıp kurutmadan giymişim gibi bir hâle dönüştü.” (MDE - 26)

Hikâye:

“Süperman, Batman, Spiderman... Yok canım hepsi bizim yanımızda *hikâye* kalır.” (DBÇH - 106)

Karavana:

“Gerçekten aradan geçen zaman işe yaramıştı, askerde sürekli *karavana* atan adam, tek vuruşta köfteyi yok etti.” (TKDO - 162)

Keklemek:

“Necati ağabey bana dönerek sessizce, ‘Şakir bu adam şaşırmış, bizi *kekledi*’ dedi ve hemen üstüne korkudan bağırdı.” (MA - 40)

Saftirik:

“Bizim *saftirik* ağabeyimiz Necati, kafasına gece takkesini geçirip anında uyumaya karar verdi.” (MDE - 167)

Volta atmak:

“Odadaki her şey siyah beyaz ve eski teknoloji. Tanju ağabey ise elleri arkasında odada *volta atıyor.*” (DKZ - 142)

1.10. Özel Adlar

Özel adlar “Tek olan, diğer varlıklar içinde tam bir benzeri olmayan varlıkların hususi adları” (Ergin, 2004, s. 218) anlamına gelmektedir. Vardar & Güz ise özel adları “Ayrı olarak ele alınan bir tek varlık ya da nesneyi belirten ad” (1980) şeklinde tanımlamıştır. Bu tanımlardan hareketle özel adlar için bir varlığı diğerlerinden ayıran, onun tek olma özelliğini ön plana çıkaran, sonradan yakıştırılmış ad denilebilir. İncelenen 13 kitaptan 403 farklı, toplam 3457 özel ad tespit edilmiştir.

Fil Necati:

“TV bağlantısını yapıp oyunu kurmaya çatışırken günün ilk saçma cümlesi *Fil Necati'den* geldi: ‘Canım doğum günü pastası istiyor.’” (TKDO - 7)

Konya:

“Onun yerine seni *Konya'ya* götüreyim Şeb-i Aruz törenlerini izlersin.” (MDE - 176)

Orhan Veli:

“Babam Remzi, ‘Hey! Sen ne yapıyorsun orada?’ diye New York Polis Departmanı’nın kıdemli bir üyesi gibi bağırınca adamcağız ürktü: ‘Eskiler alıyorum, alıp musiki yapıyorum.’ diye *Orhan Veli'den* bir dize söyledi.” (AFO - 78)

Osmanlı:

“Deniz kıyısında, *Osmanlı* saltanat kayıklarına benzeyen büyük kayıklar iskeleye bağlanmış.” (HKFU - 69)

Nobel Ödülü:

“Sanki çok önemli bir buluş yapmışlar da *Nobel Ödülü'nü* alacaklarmış edasında...” (DBÇH - 65)

Hızır Reis Denizaltısı:

“1944 yapımı *Hızır Reis Denizaltısı'nın* içinde koşturup duruyoruz, herkes bulduğu bütün butonlara basıyor, kolları çekiyor.” (DK - 74)

Türkçe:

“Olmadı bu, bey ile beyin karıştı. *Türkçe* çok imkânlı dildir aslında, niye böyle yetersiz oldu şimdi?” (MBFGS - 65)

Zafer Öğretmen:

“*Zafer öğretmen*, bulabildiği en iyi ödevi verdi.” (MA - 126)

İtalya:

“Söylediğine göre bu ağı örebilmek için *İtalya'da* sanat eğitimi almış.” (MD - 137)

Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı:

“Bizim evin AFAD görevlisi babam -*Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı* demek bu, belki bilmezsiniz- küvete binmiş, elinde duş fırçasından yaptığı kürek, evin içindeki suyun üzerinde geziyordu.” (ONM - 74)

Galata Kulesi:

“Necati Ağabey kuleden uçuş izni istedi. Bize cevabı kim verir? Elbette *Galata Kulesi...*” (ÇBSYT - 144)

Marmaris:

“Rüyamda Necati ağabey ve babam birlikte *Marmaris, İçmeler'* deki sahil kıyısında idik.” (DKZ - 134)

Taş Devri:

“Ama babam *Taş Devri'nden* kalma biri değil. Sadece eskiden internetsiz yaşamak normalmiş.” (CPBDP - 117)

Sonuç

Kral Şakir resimli kitap serisinde taranan 10 söz varlığı unsurunun (deyim, atasözü, ilişki sözü, kalıplaşmış söz, ikileme, terim, yabancı sözcük, yansıma sözcük, argo söz ve özel ad) tamamına dair bulgu elde edilmiş, 13 kitaptan toplam 10313 söz varlığı unsuru tespit edilmiştir. Bu verilerden hareketle *Kral Şakir* resimli kitap serisi söz varlığı çeşitliliği ve sayısı bakımından zengindir. Tespit edilen söz varlığı unsurlarının 3457'si özel ad, 3036'sı yabancı sözcük, 1269'u terim, 1340'ı deyim, 627'si ilişki sözü (kalıp söz), 480'i ikileme, 78'i yansıma sözcük, 13'ü argo söz, 9'u atasözü ve 4'ü kalıplaşmış sözdür.

Kral Şakir resimli kitap serisinde en fazla tespit edilen söz varlığı unsuru 3457 kez ile özel adlardır. Hikâyelerde en sık rastlanan özel ad, 13 kitapta 1457 kez kullanılan başkahraman *Necati (Fil Necati)*dir. Özel ad kullanımının fazla olması, anlatımı olumsuz yönde etkilemiştir. Aynı adların sık kullanımı, tekrara düşülmesine sebep olması nedeniyle anlatımın akıcılığını bozmaktadır. Bu nedenle kitaplarda özel ad kullanımında aynı adların sık tekrarlanmaması tavsiye edilmektedir.

Seride özel adlardan sonra en fazla rastlanan söz varlığı unsuru 3036 kez ile yabancı sözcüklerdir. En sık rastlanan yabancı sözcük 41 kez ile *lider* sözcüğüdür. Seride yabancı sözcük kullanımının fazla olması, kitapların Türkçe öğretimine sunduğu katkıyı azaltmıştır. Kitaplarda kullanılan yabancı sözcüklerin yerine mümkün olduğunca Türkçelerinin tercih edilmesi (lider/önder, absürt/saçma, final/son, selfie/özçekim, sponsor/destekleyici, esrarengiz/gizemli, agresif/saldırgan gibi) kitapların Türkçe öğretimine sunduğu katkıyı arttıracaktır.

Seri, terim kullanımı açısından oldukça zengindir. İncelenen 13 kitapta 1269 terim tespit edilmiştir. En sık kullanılan terim 41 kez ile *Dünya* terimidir. Serinin terim varlığı bakımından zengin olmasında yazarın daha çok bilim, teknoloji ve uzay konularını tercih etmesi etkili olmuştur. İncelenen kitap serisinin, öğrencilerin terimlerle ilgili kişisel söz varlığını artırması konusunda faydalı olacağı tespit edilmiştir.

Kral Şakir resimli kitap serisinin 13 kitabında da deyim tespit edilmiştir. 1340 kez deyim kullanılması ve kitapların tamamında deyimlere sıkça yer verilmesi, kitapların deyim varlığı açısından zengin olduğunu göstermektedir. Kitaplarda en sık rastlanan deyim 94 kez kullanılan “*karar vermek*”tir. Yazarın, serinin tüm kitaplarında 1340 kez deyim kullanması Türkçe öğretimine olumlu katkı sağlamıştır. Öğrencilerin etkili konuşma becerisinin gelişimi ve kendi kültürümüzün genç kuşaklara aktarılması için

kitaplarda deyimlere yer verilmelidir. İncelenen kitap serisi öğrencilerin deyim varlığını artırma noktasında başarılıdır.

Seride 627 ilişki sözü (kalıp söz) kullanılmıştır, en sık rastlanan ilişki sözü 78 kez geçen *evet* sözcüğüdür. Serinin ilişki sözü varlığı açısından yeterli düzeyde olduğu görülmüştür. Türkçenin öğretiminin daha verimli yapılabilmesi ve yeni yetişen kuşakların sosyalleşmede kullanabilecekleri ilişki sözlerinin öğretilmesi için kitaplarda bu tür sözlerin daha sık kullanılması faydalı olacaktır.

Seride 480 ikileme yer almaktadır. En sık rastlanan ikileme 28 kez ile *kendi kendine* söz grubudur. Serinin ikileme varlığı açısından yeterli düzeyde olduğu tespit edilmiştir.

Seride 78 kez yansıma sözcüğe rastlanmıştır, bunlar içerisinde 11 kez kullanılan *hapşırmaq* sözcüğü en sık kullanılan yansıma sözcüktür. Seride yeterli düzeyde yansıma sözcüğe yer verildiği görülmüştür.

Seride toplamda 13 argo söz bulunmaktadır. En fazla tekrarlanan argo söz 3 kez ile *erkete* sözcüğüdür. Seride az da olsa argo söz kullanıldığı tespit edilmiştir.

İncelenen kitapların atasözü varlığı bakımından yeterli düzeyde olmadığı tespit edilmiştir. Seride tespit edilen 10313 söz varlığı unsurundan sadece 9'u atasözüdür. Bu atasözleri seride birer kez geçmektedir. Dilimizin zenginliklerini Türkçe öğretimi sürecine yansıtmak, atasözlerimizi öğrencilerle buluşturmak, az sözle daha etkili konuşabilmek, yerli düşünce sistemi ile birleştirilmiş hayat tecrübelerinden istifade edebilmek ve öğrencilerin atasözü kullanımını yaygınlaştırmak için kitaplarda atasözlerine daha sık yer verilmesi tavsiye edilmektedir.

Kalıplaşmış sözler seride yeterli düzeyde kullanılmamıştır. Seride toplam 4 kalıplaşmış söz tespit edilmiştir. Tanınmış, bilgin ve tecrübeli şahsiyetlerin söylemiş olduğu özlü sözlerin kitaplarda daha sık kullanılması, Türkçenin öğretimine ve kültür aktarımına katkı sağlayacaktır. Öğrencilere kalıplaşmış sözler aracılığıyla saygın, bilgili ve örnek şahsiyetlerin tanıtılması ve onların hayat tecrübelerinden yeni yetişen kuşakların daha fazla istifade etmesi amacıyla kitaplarda kalıplaşmış sözlere daha sık yer verilmesi tavsiye edilmektedir.

Söz varlığı özelinde incelenen *Kral Şakir* resimli kitap serisine ait 13 kitabın deyim, terim, ilişki sözü, ikileme ve yansıma sözcük varlığı bakımından zengin; atasözü ve kalıplaşmış söz varlığı bakımından ise yetersiz olduğu görülmüştür. Ayrıca kitaplarda yabancı sözcüklerin yerine Türkçe karşılıklarının kullanımına özen gösterilmediği, tekrarlayan özel ad kullanımının anlatımın akıcılığını olumsuz yönde etkilediği, argo sözlere ise fazla yer verilmediği tespit edilmiştir. Genel anlamda *Kral Şakir* resimli kitap serisinin söz varlığının Türkçe öğretimine olumlu katkı sunacağı, öğrencilerin söz varlığını zenginleştirme noktasında faydalı olacağı düşünülmektedir.

Kaynakça

- Aksan, D. (2014). *Anadilimizin söz denizinde*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Aksan, D. (2021). *Türkçenin sözvarlığı*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Aksoy, Ö. A. (1993). *Atasözleri ve deyimler sözlüğü 1*. İstanbul: İnkılap Yayınları.
- Aktunç, H. (1998). *Türkçenin büyük argo sözlüğü*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Banguoğlu, T. (1974). *Türk grameri: ses bilgisi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Demirci, S. & Baş, B. (2016). İlkokul 3. sınıflarda söz varlığının geliştirilmesi üzerine bir eylem araştırması. *Millî Eğitim*, 45(210), 215-235.

- Ergin, M. (2004). *Türk dil bilgisi*. İstanbul: Bayrak Yayıncılık
- Eyüboğlu, K. (1973). *Şiirde ve halk dilinde atasözleri ve deyimler 1-2*. İstanbul: Doğan Kardeş Matbaacılık.
- Karaağaç, G. (2014). *Dil tarih ve insan*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Korkmaz, Z. (1992). *Gramer terimleri sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Kültüral, Z. (2019). Dil bilgisi terimleri sözlükleri ve terimlerin kullanımında görülen aksaklıklar. *Turkish Studies* 4 (8), 383-394.
- TDK Güncel Türkçe Sözlük. (2024). <https://sozluk.gov.tr/> [Erişim Tarihi: 26.08.2024].
- Vardar, B. (2007). *Açıklamalı dilbilim terimleri sözlüğü*. İstanbul: Multilingual Yabancı Dil Yayınları.
- Vardar, B. & Güz, N. (1980). *Dilbilim ve dilbilgisi terimleri sözlüğü*. Ankara: TDK Yayınları.
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2003). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin.
- Yurtbaşı, M. (1994). *Sınıflandırılmış Türk atasözleri*. Ankara: Özdemir Yayıncılık.

KORKUT ATA TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Uluslararası Dil, Edebiyat, Kültür, Tarih, Sanat ve Eğitim Araştırmaları Dergisi

The Journal of International Language, Literature, Culture, History, Art and Education Research

Sayı/Issue 18 (Ekim/October 2024), s. 164-179.

Geliş Tarihi-Received: 20.09.2024

Kabul Tarihi-Accepted: 29.10.2024

Araştırma Makalesi-Research Article

ISSN: 2687-5675

DOI: 10.51531/korkutataturkiyat.235

İngilizce Bölümü Öğrencilerinin Türkçe Öğrenme Sürecinde Karşılaştığı Zorluklar

Challenges Faced by English Department Students in the Process of Learning Turkish

Kawar Maasom ABDULQADER*

Öz

Küresel eğitim ortamında çok dilli ve çok kültürlü süreçlerin yaygınlaşması, öğrencilerin farklı dillerle karşılaşmasını ve busüreçte çeşitli zorluklarla yüzleşmelerini beraberinde getirmektedir. Irak'ın Duhok kentinde bulunan Cihan Üniversitesi İngilizce Bölümü öğrencileri de Türkçeyi ikinci bir dil olarak öğrenirken fonetik, dil bilgisi ve ses uyumu gibi birçok alanda zorlanmaktadır. Bu araştırma, öğrencilerin Türkçe öğrenim süreçlerindeki deneyimlerini derinlemesine anlamak amacıyla nitel araştırma yöntemleri kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Veriler, öğrencilerle yapılan anketler, ses kayıtları ve yarı yapılandırılmış görüşmeler aracılığıyla toplanmış; içerik analizi tekniği ile değerlendirilmiştir. Araştırmanın bulguları, öğrencilerin en çok Türkçenin fonetik özellikleri (ğ, ı, o-ö, u-ü) ve İngilizceden kaynaklanan ses karışıklıkları (i, a, c, e) nedeniyle zorlandıklarını göstermektedir. Öğrenciler, özellikle bu sesleri doğru telaffuz etmekte zorluk çekmekte ve ses karışıklıklarından dolayı yanlış anlamalar yaşamaktadır. Ayrıca, dil bilgisi kurallarını öğrenirken zaman kipleri, cümle yapısı ve sözcük türleri gibi konularda da güçlüklerle karşılaştıkları tespit edilmiştir. Bu zorluklar, öğrencilerin Türkçe öğrenme sürecini yavaşlatmakta ve motivasyonlarını olumsuz etkileyebilmektedir.

Araştırma, öğrencilerin Türkçe öğreniminde karşılaştıkları sorunları çözmeyi amaçlamaktadır. Bu bağlamda, dil eğitiminde fonetik eğitime daha fazla önem verilmesi, gramer konularında ek destek sağlanması ve öğrencilere daha fazla konuşma pratiği imkânı sunulması önerilmektedir. Bu çalışmanın, öğrencilerin dil yeterliliklerini artırmak ve dil öğrenme sürecini daha etkili hale getirmek için eğitimcilere rehberlik etmesi amaçlanmaktadır.

Anahtar kelimeler: Türkçe öğrenimi, çok dilli eğitim, dil öğrenme stratejileri, fonetik özellikler.

Abstract

The spread of multilingual and multicultural processes in the global educational environment has led to students encountering different languages and facing various challenges in this

* Öğr. Görevlisi, Zaho Üniversitesi, İnsani Bilimler Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Duhok/İrak, e-posta: kawar.abdulqader@uoaz.edu.krd, ORCID: 0009-0002-5956-142X.

process. Students in the English Department of Cihan University, located in Duhok, Iraq, also encounter multiple difficulties, such as phonetics, grammar, and sound harmony, while learning Turkish as a second language. This study was conducted using qualitative research methods to gain an in-depth understanding of students' experiences in learning Turkish. Data were collected through surveys, audio recordings, and semi-structured interviews with students and analyzed using content analysis techniques.

The findings indicate that students primarily struggle with the phonetic features of Turkish (ğ, ı, o-ö, u-ü) and sound confusions originating from English (i, a, c, e). Students find it particularly challenging to pronounce these sounds correctly, which often leads to misunderstandings. Additionally, they face difficulties in learning grammar rules, especially in areas such as tense forms, sentence structure, and parts of speech. These challenges slow down their process of learning Turkish and may negatively affect their motivation.

The research aims to address the issues students face in learning Turkish. In this context, it is recommended to place greater emphasis on phonetic training in language education, provide additional support in grammar, and offer students more opportunities for speaking practice. This study aims to guide educators in enhancing students' language proficiency and making the language learning process more effective.

Keywords: Turkish language learning, multilingual education, language learning strategies, phonetic features.

Giriş

Dil, bireyler arasındaki iletişimi sağlayan temel bir araçtır. Ancak, küreselleşen dünyada yalnızca ana dil ile iletişim kurmak yetersiz kalmaktadır (Şahin, Çelik ve Gök Çatal, 2018). Küresel ölçekte İngilizce yaygın bir yabancı dil olarak önem kazanırken, son yıllarda Türkçe de dikkat çeken bir yabancı dil haline gelmiştir (Chang ve Kalenderoğlu, 2017). Bununla birlikte, Türkçenin yapısal ve fonetik farklılıkları, yabancı öğrenciler için bazı zorluklar yaratmaktadır. Özellikle İngilizce konuşulan bir ortamda eğitim gören öğrenciler, Türkçenin kendine özgü sesleri ve dil bilgisi kurallarına uyum sağlamakta zorlanabilmektedir.

Bir dili etkili bir şekilde konuşabilmek için o dilin dil bilgisi kurallarını bilmek gereklidir; ancak bu, tek başına yeterli değildir. Gramer kuralları genellikle dil öğretiminde önceliklidir; ancak, günlük hayatta kullanılmayan birçok kural, öğrencilerde motivasyon kaybına yol açabilmektedir. Bu durum, öğrencilerin öğrendikleri bilgileri pratikte nasıl kullanacaklarını sorgulamalarına ve dil öğretiminin etkisizleşmesine sebep olabilmektedir. Solak ve Yılmaz'a (2020) göre, dil öğrenen bireylerin etkili bir şekilde konuşabilmeleri için dili aktif olarak kullanabilecekleri ortamlar oluşturulmalıdır.

Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde karşılaşılan zorluklar, çeşitli boyutlarıyla ele alınmalıdır. Şengül (2014), bu zorluklar arasında program eksiklikleri, öğretim elemanı yetersizliği, kullanılan kaynakların sınırlılığı, ana dilden kaynaklanan farklılıklar ve alfabe uyumsuzluklarının yer aldığını vurgulamaktadır. Durmuş (2013) ise, bir dili yabancı dil olarak öğrenme isteğinin, hedef dilin kültürel ve ekonomik etkileriyle şekillendiğini ifade etmekte ve bu bağlamda öğrencilerin ihtiyaçlarına uygun öğretim programları ve materyallerin geliştirilmesi gerektiğini belirtmektedir. Ayrıca, Karaman ve Yılar (2023), ana dili Türkçe olmayan öğrencilerin görüşlerini değerlendirmek için özel ölçüm araçlarının geliştirilmesi gerekliliğine dikkat çekmektedir. Türkçe öğreniminde karşılaşılan bu zorluklar, çok boyutlu bir analiz gerektiren karmaşık süreçlerdir (Hoşça, 2020).

Türkçenin yapısal ve fonetik özellikleri, özellikle İngilizce konuşan öğrenciler için belirgin engeller yaratmaktadır. Türkçenin fonetik özellikleri (örneğin, “ğ”, “ı”, “o-ö”, “u-ü” sesleri) ve dil bilgisi yapısı (örneğin, zaman kipleri, cümle yapısı, eklerin kullanımı), bu öğrenciler için önemli zorluklar oluşturmaktadır. Çalışır Zenci (2013), dil bilgisine aşırı ağırlık verilmesinin ve dinleme ile okuma metinlerinin zorluğunun öğrencilerin öğrenme sürecini olumsuz etkilediğini vurgulamaktadır. Fonetik farkındalık, öğrencilerin dildeki sesleri doğru algılayıp telaffuz etmeleri açısından kritik bir öneme sahiptir (Koç, 2020). Dil bilgisi kuralları ise, anlamlı cümleler kurma ve dilin kavramsal yapısını öğrenme süreçlerinde temel rol oynamaktadır. Türkçedeki dil bilgisi kurallarının İngilizceye göre farklılık göstermesi, öğrenciler için ek zorluklar yaratmaktadır (Durnagöl ve Altan, 2024).

Yurt dışında ve yurt içinde Türkçe öğretiminde karşılaşılan zorluklar benzerlik göstermektedir. Bu zorluklar arasında program eksiklikleri, materyal yetersizliği, kullanılan öğretim yöntemlerindeki sorunlar, alfabe farklılıkları ve dilin yapısal özelliklerinden kaynaklanan güçlükler yer alır (Alan, 2021). Yabancı öğrenciler, Türkiye Türkçesini öğrenirken alfabe, fonetik ve morfolojik farklılıklarla karşılaşmakta ve bu zorlukları aşmak zorundadırlar (Derman, 2010).

Türkçeyi öğrenmek, dört temel dil becerisinin (dinleme, konuşma, okuma ve yazma) birlikte değerlendirilmesini gerektirir (Sallabaş ve Kiler, 2024). Bu becerilerin etkili bir şekilde geliştirilmesi, öğrencilerin iki kültürde de yetkinlik kazanmalarına yardımcı olur. Turan ve Polat’a (2017) göre, iki kültürlülük, bireylerin kendi kültürel kimliklerini koruyarak bu becerileri edinmelerini sağlar.

Dil öğrenme stratejileri, öğrencilerin dört temel dil becerisini geliştirmede önemli bir rol oynamaktadır (Tunç ve Kozikoğlu, 2022). Stratejilerin etkili kullanımı, öğrenme sürecinde karşılaşılan zorlukları hafifletmeye yardımcı olabilir. Yapılan araştırmalar, stratejilerin etkin kullanımının, öğrencilerin dil başarısını doğrudan etkilediğini göstermektedir. Gömleksiz’in (2013) çalışması, Türkçe öğretmen adaylarının İngilizce öğrenme stratejilerini etkili kullanmakta zorlandığını ortaya koymuştur.

Geri bildirim süreçleri de dil öğreniminde önemli bir rol oynamaktadır. Türkçeyi öğrenen öğrenciler için geri bildirim uygulamaları, öğrenme sürecine katkı sağlar ve öğrencilere doğru yönlendirme fırsatı sunar. Bu süreçlerin etkili kullanılması, öğrencilerin dil öğrenimindeki başarılarını artırırken aynı zamanda çok yönlü bir kültürel kimlik geliştirmelerine yardımcı olabilir (Çakır, 2023). Özellikle yabancı dil öğreniminde, motivasyon ve stratejik öğrenme süreçleri büyük bir rol oynamaktadır (Gök Çatal, Şahin ve Çelik, 2018). Öğrencilere sunulan dil öğrenme materyallerinin kalitesi ve uygulanan öğretim stratejileri, dil öğrenme süreçlerinde belirleyici bir rol oynamaktadır.

Bu zorluklar sadece Türkçe öğrenen öğrencilerle sınırlı değildir; Türkiye’de İngilizce öğrenen öğrenciler de benzer sorunlarla karşılaşmaktadır (Özer & Akay, 2022). Bu bağlamda, araştırmanın amacı, Irak’ın Duhok şehrindeki Cihan Üniversitesi İngilizce bölümü öğrencilerinin Türkçe derslerinde karşılaştıkları zorlukları sistematik olarak belirlemek ve bu zorluklara yönelik çözüm önerileri geliştirmektir. Araştırmanın, öğrencilerin Türkçe öğrenme sürecinde yaşadıkları zorlukları tanımlayıp bu zorlukların üstesinden gelmek için etkili çözüm stratejileri sunarak eğitimcilerin öğretim stratejilerini geliştirmelerine katkı sağlaması beklenmektedir.

Bu hedeflere ulaşabilmek amacıyla, araştırma sürecinde aşağıdaki temel sorulara yanıt aranmıştır:

1. İngilizce ile birlikte Türkçe öğrenmenin olumlu ve olumsuz etkileri nelerdir?
2. Türkçe öğrenirken İngilizceden kaynaklanan ses karışıklıkları yaşıyor mu? Eğer yaşıyorsa, bu karışıklıklara neden olan sesler hangileridir?
3. Öğrenciler, fonetik açıdan Türkçedeki hangi sesleri (örneğin, a, e, i, ı, o-ö, u-ü) çıkarmakta zorluk yaşıyorlar?
4. Öğrenciler, Türkçe dil bilgisi kurallarını öğrenirken hangi zorluklarla karşılaşılıyorlar?
5. Türkçede dinleme ve konuşma becerilerini geliştirmede yeterli etkinlik yapılmakta mıdır?
6. Öğrenciler, Türkçe öğrenirken karşılaştıkları en büyük zorluk nedir?
7. Öğrenciler, Türkçe derslerinde hangi becerilere (dinleme, konuşma, okuma, yazma) daha fazla odaklanması gerektiğini düşünüyorlar?

1. Yöntem

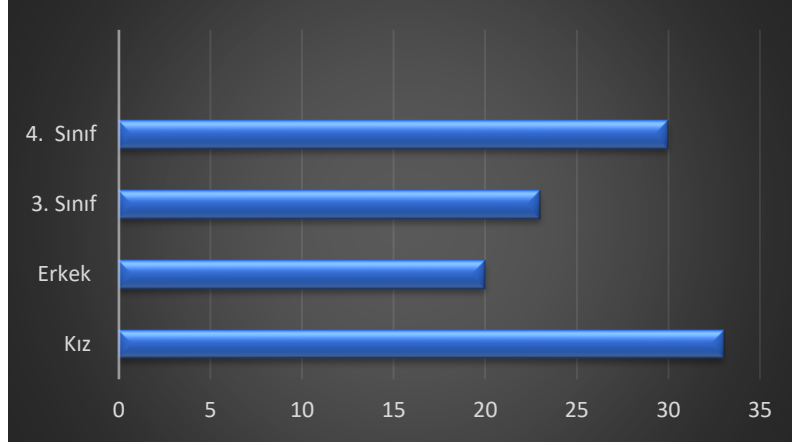
2. Araştırma Modeli

Bu çalışma, öğrencilerin Türkçe öğrenme sürecinde karşılaştıkları sorunları derinlemesine incelemeyi amaçlayan bir nitel araştırmadır ve olgubilimsel bir yaklaşımı benimsemektedir. Araştırmada, nitel veri toplama yöntemlerinden biri olan yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Bu yöntem, belirli konular etrafında derinlemesine bilgi toplamak için, önceden belirlenmiş soruların yanı sıra öğrencilerin kişisel görüşlerine de yer vermektedir. Böylece, öğrencilerin Türkçe öğrenirken karşılaştıkları zorluklar daha kapsamlı bir biçimde anlaşılabilmiştir.

3. Araştırmanın Çalışma Grubu

Çalışmada, öğrenciler nitel araştırma yöntemlerinden olan kolay ulaşılabılır durum örnekleme ile seçilmiştir. Bu yöntem, araştırmacının erişiminin kolay olduğu ve çalışmanın amacı için uygun olan bir örneklem seçilmesini sağlamıştır. Araştırma, Irak'ın Duhok şehrinde bulunan Cihan Üniversitesi İngilizce Bölümü'nde öğrenim gören 3. ve 4. sınıf öğrencileri arasında gerçekleştirilmiştir. Bu bölümde Türkçe dersleri yalnızca 3. ve 4. sınıflarda verildiği için, araştırmaya toplam 53 öğrenci dahil edilmiştir. Araştırmaya katılan öğrencilerin özellikleri, Grafik 1 ve Tablo 1'de detaylı olarak sunulmuştur. Grafik 1, öğrencilerin cinsiyet ve sınıf düzeyine göre dağılımını görsel olarak göstermektedir. Tablo 1 ise Öğrencilerin özelliklerini frekans ve yüzde olarak detaylandırmaktadır. Bu öğrenciler, İngilizce bölümünde eğitim almakta ve son iki sınıfta Türkçe dersleri almaktadırlar.

Öğrencilerin özelliklerine dair veriler Grafik 1'de sunulmuştur. Bu grafik, öğrencilerin cinsiyet ve sınıf düzeyine göre dağılımını göstermektedir. Detaylı frekans bilgileri ise Tablo 1'de verilmiştir.

Grafik 1. Öğrencilerin Özellikleri**Tablo 1. Öğrencilerin Özelliklerine Dair Frekans Tablosu**

Kategori	Frekans	Yüzde (%)
4. Sınıf	30	56.6%
3. Sınıf	20	43.4%
Erkek	15	43.4%
Kız	30	56.6%

4. Veri Toplama Yöntemleri

Veri toplama sürecinde hem anketlerden hem de yarı yapılandırılmış görüşmelerden yararlanılmıştır. Anketler, öğrencilerin genel zorluklarını nicel verilerle belirlemek için uygulanmış ve bu veriler görüşmelerin daha derinlemesine yapılmasında yol gösterici olmuştur. Anket sonuçları doğrultusunda belirlenen temalar üzerine yapılan görüşmeler ise, öğrencilerin bireysel deneyimlerini nitel olarak anlamak amacıyla kullanılmıştır. Anket ve görüşme verileri, içerik analizi yöntemiyle bütünleştirilmiş; nicel verilerle elde edilen genel bulgular, nitel verilerle derinlemesine analiz edilmiştir. Bu sayede, öğrencilerin Türkçe öğrenme sürecindeki zorluklar hem geniş bir perspektiften hem de bireysel deneyimlerle desteklenerek değerlendirilmiştir.

5. Veri Analizi

Veri analizi sürecinde içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. Görüşmelerden elde edilen veriler önce sistematik bir şekilde kodlanmış, daha sonra benzer kodlar bir araya getirilerek temalar oluşturulmuştur. Kodlama sürecinin güvenilirliğini artırmak amacıyla, kodlamalar Zaho Üniversitesi Türk Dili Bölümü'nden 3 hoca tarafından gözden geçirilmiş ve kodlayıcılar arasında tutarlılık sağlanmıştır. Bu analiz, öğrencilerin Türkçe öğrenirken karşılaştıkları zorlukları ve İngilizce ile Türkçeyi aynı anda öğrenmenin olumlu ve olumsuz etkilerini incelemiştir.

6. Görüşme Soruları

Görüşme form soruları, Türkçe öğrenme sürecindeki zorlukları ve elde edilen kazanımları belirlemek amacıyla hazırlanmış yedi sorudan oluşmaktadır. Bu sorular,

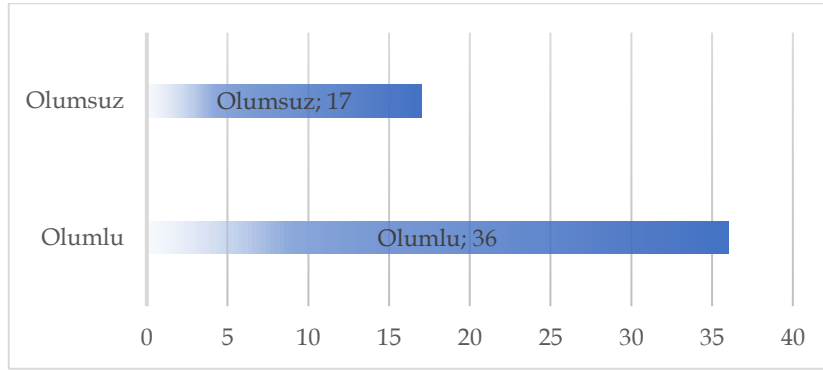
Zaho Üniversitesi Türk Dili Bölümü hocalarına danışılarak oluşturulmuştur. Öğrenci ifadeleri, temaların belirlenmesinde önemli bir kaynak olmuştur. Görüşmelerde öğrenciler Ö1, Ö2 şeklinde kodlanmıştır.

Bulgular ve Yorum

Bulgular bölümünde, öğrencilerin İngilizce ile birlikte Türkçe öğrenme sürecinde karşılaştıkları zorluklar ve bu iki dili öğrenmenin olumlu ve olumsuz etkileri araştırılmıştır. Görüşmelerden elde edilen veriler içerik analizi yöntemi kullanılarak değerlendirilmiş ve öğrencilerin bu süreçte yaşadıkları deneyimlere dair önemli temalar ortaya çıkarılmıştır. Aşağıda grafik ve tablo yardımıyla bu temalar daha ayrıntılı bir şekilde sunulmuştur.

İngilizce ve Türkçe öğrenmenin olumlu ve olumsuz etkileri, Grafik 2’de verilmiştir.

Grafik 2: İngilizce ile birlikte Türkçe öğrenmenin olumlu ve olumsuz etkilerine dair bulgular.

Tablo 2’de İngilizce ile Türkçe öğrenmenin etkileri, tema, kategori ve kodlar başlıkları altında sınıflandırılmıştır.

Tablo 2: İngilizce ile Birlikte Türkçe Öğrenmenin Etkileri

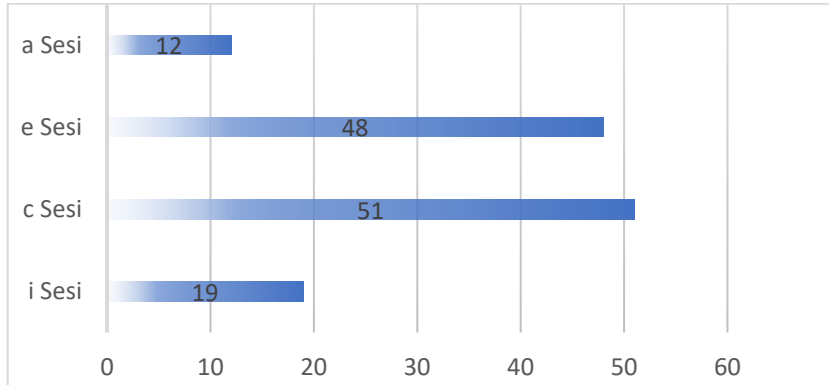
Tema	Kategori	Kodlar	Öğrenci İfadeleri
İngilizce ile Türkçe Öğrenimi	Olumlu Etkiler	-Çok dillilik avantajı - Dil öğrenme motivasyonu -Kültürel zenginlik	Ö1: “İki dili birlikte öğrenmek benim için bir avantajdır ve Türkçeyi de seviyorum.” Ö20: “Birden fazla dil öğrenmek, birden fazla insan olmaktır.” Ö35: “Türkçe öğrenmek, gelecekteki kariyerimde bana yardımcı olacak.” Ö47: “İngilizce ve Türkçeyi aynı anda öğrenmek, dil becerilerimi geliştiriyor.”

	Olumsuz Etkiler	- Dil karışıklığı -Öğrenme gücü	Ö18: "Türkçe ve İngilizce ayrı dillerdir ve ikisini bir anda öğrenirken karıştırıyorum." Ö29: "İki dili aynı anda öğrenmek bazen kafa karıştırıcı olabiliyor." Ö42: "Dil yapıları farklı olduğu için hatalar yapıyorum." Ö53: "İngilizceye odaklanmak isterken Türkçe dersleri zamanımı alıyor."
--	-----------------	------------------------------------	---

Grafik 2 ve Tablo 2’de yer alan veriler, öğrencilerin İngilizce ile birlikte Türkçe öğrenme sürecindeki olumlu ve olumsuz deneyimlerini ortaya koymaktadır. Öğrencilerin çoğunluğu, iki dili aynı anda öğrenmenin çok dillilik avantajı, motivasyon artışı ve kültürel zenginlik gibi olumlu etkilerinden bahsetmiştir. Ancak, bazı öğrenciler dil yapılarındaki farklılıklar nedeniyle karışıklık yaşadıklarını ve iki dili bir arada öğrenmenin zorluklarını dile getirmiştir. Genel olarak, iki dil öğrenmenin avantajları öne çıkarken, dil karışıklığı ve zaman yönetimi gibi zorlukların da öğrencilerin bir kısmı üzerinde olumsuz etkileri olduğu görülmektedir.

İngilizce ve Türkçe arasındaki ses karışıklıklarına neden olan seslerle ilgili bulgular, Grafik 3’te verilmiştir.

Grafik 3: İngilizce ve Türkçe arasındaki ses karışıklıklarına neden olan seslerle ilgili bulgular.

İngilizce ve Türkçe arasındaki ses karışıklıkları, Tablo 3’te detaylandırılmıştır.

Tablo 3: İngilizce ve Türkçe Arasındaki Ses Karışıklıkları

Tema	Kategori	Kodlar	Öğrenci İfadeleri
Ses Karışıklıkları	Harf Bazlı Karışıklıklar	- 'C' harfi - 'E' harfi - 'İ' harfi - 'A' harfi	Ö18: "En çok 'c' harfini karıştırıyorum; çünkü bu harf İngilizcede 'si' sesiyle okunurken, Türkçede 'j' sesi verir." Ö3: "Bazı harfler her iki dilde aynı olsa da farklı seslerle okunur; bunlardan biri 'e' sesidir. Örneğin, 'each' kelimesindeki 'e' sesi Türkçede farklı, İngilizcede ise 'i' sesiyle okunur."

			<p>Ö50: "Çoğu zaman 'i' sesini karıştırıyorum ve aklım İngilizceye gidiyor. Örneğin buz anlamına gelen 'ice' sözcüğünü okurken Türkçede tamamen farklı bir şekilde okunuyor."</p> <p>Ö27: "'A' harfi Türkçede farklı telaffuz ediliyor, bu da bazen karışıklığa neden oluyor."</p>
--	--	--	--

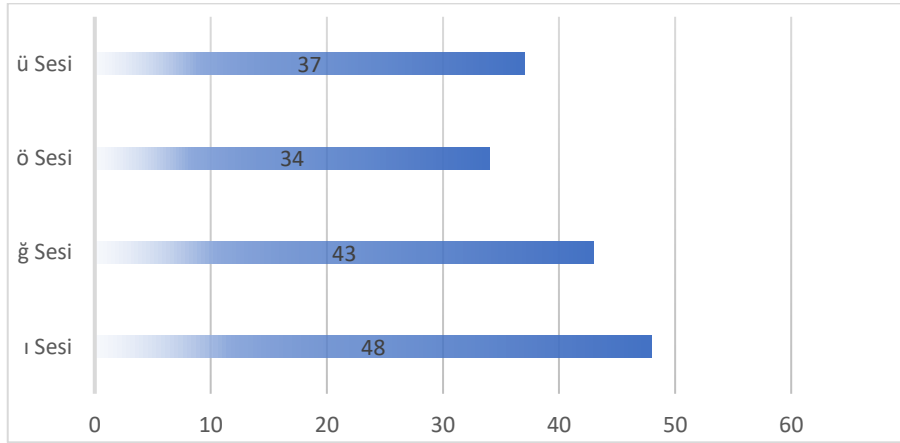
Grafik 3'te, İngilizce ve Türkçe arasındaki ses karışıklıklarıyla ilgili bulgular sunulmaktadır. Öğrencilerin en çok "C", "E", "İ" ve "A" harflerinde karışıklık yaşadıkları görülmektedir. Tablo 3, bu karışıklıkları daha ayrıntılı bir şekilde açıklamakta ve öğrencilerin ifadeleriyle desteklemektedir.

Öğrenciler, "C" harfinin İngilizce ve Türkçedeki farklı telaffuzlarını vurgulayarak karışıklıklara neden olduğunu belirtmişlerdir. "E" sesinin her iki dilde farklı okunduğu, "İ" sesinin karıştırılması ve "A" harfinin Türkçedeki farklı telaffuzunun da zorluklar yarattığı ifade edilmiştir.

Bu bulgular, Türkçe öğrenen öğrencilerin fonetik farklılıklarla başa çıkmada zorluk yaşadığını ve dil öğretiminde fonetik farkındalığın artırılmasının önemini ortaya koymaktadır.

Öğrencilerin çıkarmakta zorlandıkları Türkçe seslere ilişkin veriler, Grafik 4'te sunulmuştur.

Grafik 4: Öğrencilerin çıkarmakta zorlandıkları Türkçe seslere ilişkin veriler Grafik 4'te sunulmuştur.

Türkçede çıkarmakta zorlanılan sesler, Tablo 4'te detaylandırılmıştır.

Tablo 4: Türkçede Çıkarmakta Zorlanılan Sesler

Tema	Kategori	Kodlar	Öğrenci İfadeleri
Fonetik Zorluklar	Zorlanılan Sesler	- 'ı' sesi - 'ğ' sesi - 'ö' ve 'ü' sesleri	<p>Ö3: "Ben 'ı' sesini çıkarmaya hala alışamadım çünkü bu sesi dinlerken kulağıma çok kısık ya da neredeyse hiç gelmiyor."</p> <p>Ö38: "Bence 'ö', 'o' ve 'ü', 'u' seslerinin hepsi</p>

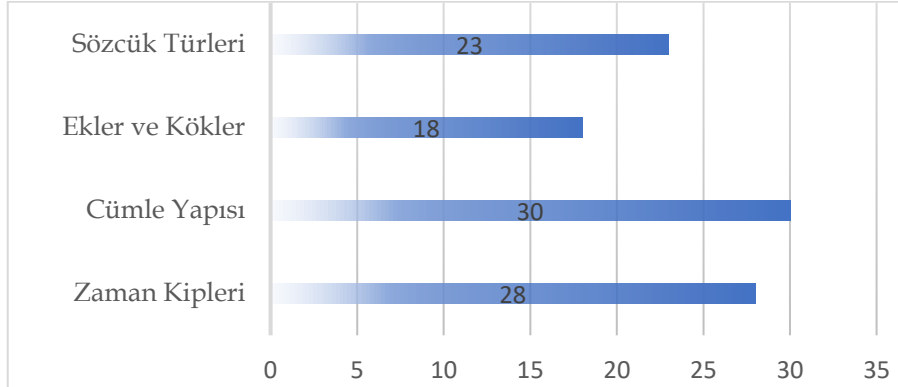
			<p>birbirine benziyor ve alışamadık.”</p> <p>Ö20: “Telaffuz konusunda bazen İngilizce ile karıştırma dışında pek sorun yaşamıyorum, ancak bazı seslerde zorlanıyorum.”</p> <p>Ö45: “‘Ğ’ harfi nasıl telaffuz edilir tam anlayamadım, sessiz gibi geliyor.”</p>
--	--	--	--

Grafik 4, öğrencilerin Türkçede çıkarmakta zorlandıkları sesleri göstermektedir. Öğrencilerin en çok zorluk yaşadığı sesler “I”, “Ğ”, “Ö” ve “Ü” olarak belirlenmiştir. “I” sesi, 48 öğrenci tarafından zorlanılan ses olarak öne çıkarken, “Ğ” 43, “Ü” 37 ve “Ö” sesi 34 öğrenci tarafından sorun olarak tanımlanmıştır.

Tablo 4, bu seslerin detaylarını ve öğrenci ifadelerini içermektedir. Öğrenciler, “I” sesinin zorluğunu, “Ğ” sesinin telaffuzunun zor olduğunu ve “Ö” ile “Ü” seslerinin benzerliklerinden kaynaklanan karışıklıkları dile getirmişlerdir. Bu bulgular, Türkçe öğreniminde fonetik eğitime daha fazla önem verilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Özellikle öğrencilerin belirli sesleri çıkarırken yaşadığı zorluklar, dil öğretiminde pratik fırsatlarının artırılması gerektiğini göstermektedir.

Öğrencilerin Türkçe dil bilgisi kurallarını öğrenirken karşılaştıkları zorluklara dair bulgular, Grafik 5’te verilmiştir.

Grafik 5: Öğrencilerin Türkçe dil bilgisi kurallarını öğrenirken karşılaştıkları zorluklara dair bulgular.

Dil bilgisi kurallarını öğrenirken karşılaşılan zorluklar, Tablo 5’te detaylandırılmıştır.

Tablo 5: Dil Bilgisi Kurallarını Öğrenirken Karşılaşılan Zorluklar

Tema	Kategori	Kodlar	Öğrenci İfadeleri
Dilbilgisi Zorlukları	Zorlanılan Konular	- Zaman kipleri - Cümle yapısı -Sözcük türleri	<p>Ö33: “Zamanlar konusunda daha fazla ders almamız gerekiyor; özellikle istek ve emir kiplerinde çok yanlışlık yapıyorum.”</p> <p>Ö23: “Türkçe cümle yapısı ile İngilizce cümle yapısı birbirinden farklıdır. Bazen bu yapılar karışıyor ve anlamakta güçlük çekiyorum.”</p> <p>Ö1: “Türkçe zengin bir dildir; birçok sözcük var ve bunların hepsini bilmek zaman alıyor.”</p> <p>Ö37: “Eklerin kullanımı ve sözcük köklerini ayırt</p>

			etmek zor oluyor.”
--	--	--	--------------------

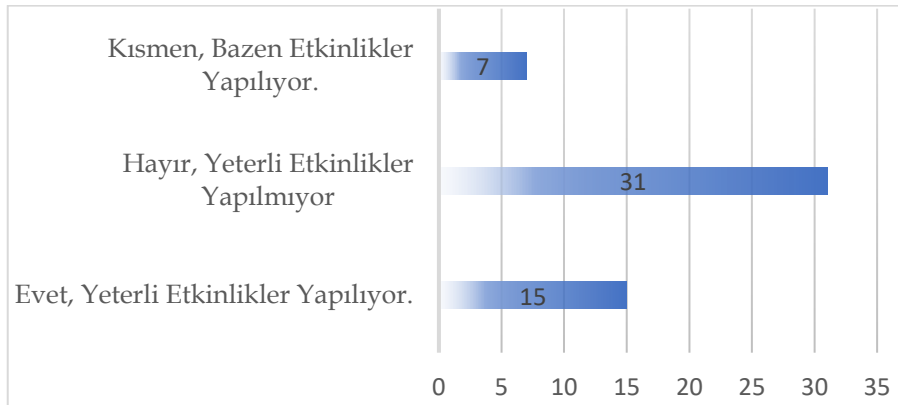
Grafik 5, öğrencilerin Türkçe dil bilgisi kurallarını öğrenirken yaşadıkları zorlukları göstermektedir. En çok zorlanılan konular arasında cümle yapısı (30 öğrenci), zaman kipleri (28 öğrenci) ve sözcük türleri (23 öğrenci) yer almaktadır. Ekler ve kökler konusunda ise 18 öğrenci zorluk bildirmiştir.

Tablo 5, bu zorlukları detaylandırarak öğrencilerin ifadelerini içermektedir. Öğrenciler, zaman kipleri konusunda daha fazla ders almaları gerektiğini, Türkçe ve İngilizce cümle yapısının farklılıklarının karışıklık yarattığını ve Türkçede çok sayıda kelime olduğu için öğrenmenin zaman aldığını belirtmişlerdir. Ayrıca, eklerin kullanımı ve sözcük köklerini ayırt etmenin zor olduğu ifade edilmiştir.

Bu bulgular, Türkçe dil bilgisi öğretiminde daha fazla odaklanılması gereken alanların olduğunu ve öğrencilerin öğrenme süreçlerinin desteklenmesi için ek dersler ve farklı öğretim yöntemlerinin gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Öğrencilerin dört temel dil becerisini geliştirmeye yönelik etkinliklere dair bulgular, Grafik 6’da verilmiştir.

Grafik 6: Öğrencilerin dört temel dil becerisini geliştirmeye yönelik etkinliklere dair bulgular.

Dört temel dil becerisini geliştirmeye yönelik etkinlikler, Tablo 6’da detaylandırılmıştır.

Tablo 6: Dört Temel Dil Becerisini Geliştirmeye Yönelik Etkinlikler

Tema	Kategori	Kodlar	Öğrenci İfadeleri
------	----------	--------	-------------------

Dil Becerileri Etkinlikleri	Etkinliklerin Yeterliliği	- Etkinlik eksikliği - Süre yetersizliği	Ö52: "Derslerimizin az olması ve sürenin kısıtlı olması nedeniyle etkinliklere yeterince yer veremiyoruz." Ö27: "Bu tür etkinlikleri çok nadiren yapıyoruz. Dört temel beceriyi geliştirmek için bu etkinlikler gerekli." Ö40: "Etkinlikler daha eğlenceli ve interaktif olursa daha iyi öğrenebiliriz." Ö15: "Grup çalışmaları ve pratikler yapmayı isterdim, bu sayede daha iyi öğreniyoruz."
-----------------------------	---------------------------	---	--

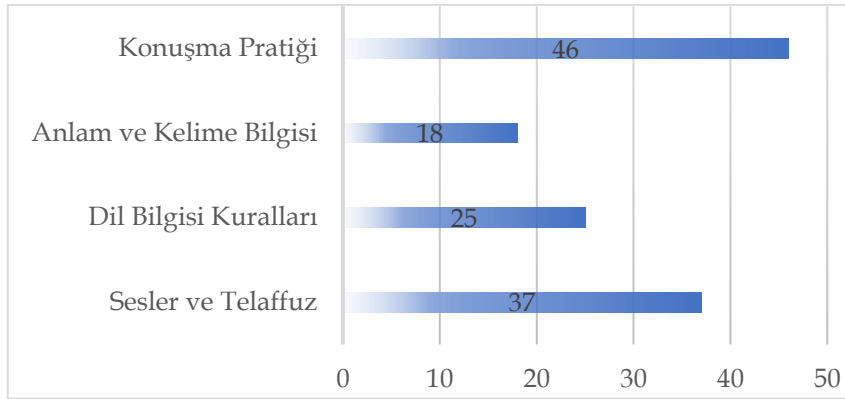
Grafik 6, öğrencilerin dört temel dil becerisini geliştirmeye yönelik etkinliklerin yetersiz olduğunu göstermektedir. Öğrencilerin %15'i etkinliklerin yeterli olduğunu belirtirken, %31'i yetersiz olduğunu ifade etmiş, %7'lik bir grup ise etkinliklerin kısmen yapıldığını söylemiştir.

Tablo 6, etkinliklerin yeterliliğini daha ayrıntılı şekilde ele almakta ve öğrenci ifadeleri, etkinlik eksikliği ve süre yetersizliğine dikkat çekmektedir. Öğrenciler, ders sürelerinin kısıtlı olması nedeniyle yeterli etkinlik yapılamadığını, etkinliklerin nadir gerçekleştirildiğini ve daha eğlenceli, interaktif hale getirilmesi gerektiğini vurgulamaktadır.

Sonuç olarak, bu bulgular Türkçe öğretiminde öğrencilerin dil becerilerini geliştirmek için daha fazla ve etkili etkinlik düzenlenmesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

Öğrencilerin Türkçe öğrenirken karşılaştıkları en büyük zorluklara dair bulgular, Grafik 7'de verilmiştir.

Grafik 7: Öğrencilerin Türkçe öğrenirken karşılaştıkları en büyük zorluklara dair bulgular.

Türkçe öğrenirken karşılaşılan en büyük zorluklar, Tablo 7'de detaylandırılmıştır.

Tablo 7: Türkçe Öğrenirken Karşılaşılan En Büyük Zorluklar

Tema	Kodlar	Öğrenci İfadeleri
En Büyük Zorluklar	- Konuşma pratiği eksikliği	Ö15: "Pratik konusunda neredeyse konuşacak kimse yok; Türkçeyi sadece dizi ve filmlerden öğrenmeye çalışıyorum."
	- Dil bilgisi zorlukları	Ö26: "Konuşma pratiği açısından yalnızca ders zamanlarında hocalarla konuşabiliyoruz; ders dışında pratik yapma"

		fırsatımız olmuyor.”
	- Anlam ve kelime bilgisi sorunları	Ö48: “Yeni kelimeleri akılda tutmakta zorlanıyorum, kelime ezberi için daha fazla çalışmalıyım.”
	- Sesler ve telaffuz zorlukları	Ö50: “Türkçe sesleri telaffuz etmekte zorlanıyorum, özellikle ‘ğ’ ve ‘ı’ sesleri kulağıma alışık gelmiyor.”

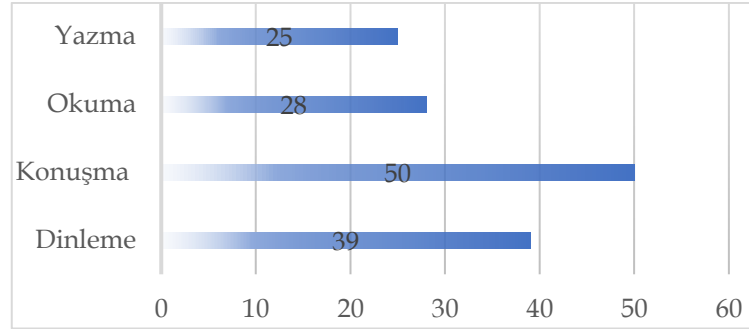
Grafik 7 ve Tablo 7, öğrencilerin Türkçe öğrenirken karşılaştıkları en büyük zorlukları göstermektedir. Grafikte en fazla zorluk konuşma pratiği alanında yaşanmakta ve 46 öğrenci bu konuda sorun bildirmektedir. Sesler ve telaffuz zorlukları 37 öğrenci, dil bilgisi kuralları 25 öğrenci ve anlam ve kelime bilgisi sorunları ise 18 öğrenci tarafından ifade edilmektedir.

Tablo 7, bu zorlukların ayrıntılarını sunmaktadır. Öğrenciler, yeterli pratik yapacak bir ortam bulamadıklarını, dil bilgisi kurallarını öğrenmede güçlük çektiklerini ve Türkçe'nin bazı seslerini telaffuz etmekte zorlandıklarını belirtmektedir. Özellikle Türkçe'deki bazı seslerin alışık olmadıkları sesler olması, telaffuz zorluklarına neden olmaktadır.

Sonuç olarak, bu bulgular, Türkçe öğreniminde karşılaşılan zorlukları açıkça ortaya koymakta ve öğretim stratejilerinin geliştirilmesi için önemli bilgiler sunmaktadır. Öğrencilerin zorluklarını aşabilmeleri için daha fazla pratik imkânı ve etkileşimli öğrenme yöntemlerine ihtiyaç olduğu vurgulanmaktadır.

Dört temel beceriye (dinleme, konuşma, okuma, yazma) dair odaklanma isteğine ilişkin bulgular, Grafik 8'de verilmiştir.

Grafik 8: Dört temel beceriye (dinleme, konuşma, okuma, yazma) dair odaklanma isteğine ilişkin bulgular.

Dört temel beceride odaklanılması istenen alanlar, Tablo 8'de detaylandırılmıştır.

Tablo 8: Dört Temel Beceride Odaklanılması İstlenen Alanlar

Tema	Kategori	Kodlar	Öğrenci İfadeleri
Beceri Odakları	Öncelik Verilen Beceriler	- Konuşma becerisi - Dinleme becerisi	Ö33: “Geçen yıllarda sınıfta dinleme etkinlikleri yapılmıyordu; şu an dinleme becerimizi yeni yeni geliştirmeye başlıyoruz. Ancak, konuşma becerisi de sadece öğretmen ve öğrenciler arasında sınırlı kalıyor.” Ö23: “Yazma ve okuma becerilerini geliştirirken, dinleme ve konuşma becerilerini neredeyse hiç geliştirmiyoruz.”

			Ö41: "Konuşma becerisi benim için en önemli olanı, bu yüzden daha fazla pratik yapmak istiyorum." Ö54: "Dinleme becerilerimizi geliştirmek için daha fazla Türkçe sesli materyal kullanmalıyız."
--	--	--	---

Grafik 8 ve Tablo 8, öğrencilerin Türkçe öğrenirken dört temel dil becerisine (dinleme, konuşma, okuma, yazma) dair odaklanma isteklerini göstermektedir. Konuşma becerisi, 50 öğrenci ile en fazla öncelik verilen alan olarak öne çıkarken, dinleme 39, okuma 28 ve yazma 25 öğrenci tarafından önemsenmektedir. Öğrenciler, konuşma ve dinleme becerilerinin geliştirilmesine vurgu yaparken, yazma ve okuma becerilerinin yeterince dikkate alınmadığını ifade etmektedirler. Dinleme etkinliklerinin artırılması ve Türkçe sesli materyallerin kullanılması gerektiği yönündeki talepler, dil öğreniminde bu becerilerin geliştirilmesi için bir ihtiyaç olduğunu göstermektedir. Sonuç olarak, öğretim stratejilerinin bu becerilere daha fazla odaklanması, öğrencilerin dil yeterliliklerini artırmak açısından önemlidir.

Sonuç

Bu araştırmanın amacı, Irak'taki Cihan Üniversitesi İngilizce bölümünde öğrenim gören öğrencilerin 2024-2025 eğitim yılında Türkçe derslerinde karşılaştıkları zorlukları belirlemek ve bu zorluklara yönelik çözüm önerileri sunmaktır.

Elde edilen veriler doğrultusunda aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır:

Öğrencilerin çoğu, anadilinden farklı olan iki dilin birlikte öğrenilmesine olumlu bakarken, verilerde her iki dildeki (i, a, c, e) seslerin karışıklığa neden olduğu ve bu durumun dil öğrenme sürecini olumsuz etkilediği tespit edilmiştir, Türkçe öğretimini zorlayan bazı nedenler ise öğrenilen dilin ve mevcut anadilin söylemsel farklılıklarından kaynaklanmaktadır (Ünal vd., 2028, s. 136).

Bulgulara göre, öğrencilerin en çok zorlandığı alanlar fonetik sesler olmuştur (ğ, ı, o-ö, u-ü). Bu nedenle fonetik eğitime daha fazla ağırlık verilmesi ve öğrencilerin bu sesleri doğru şekilde öğrenmeleri için pratik yapılması önerilmektedir. Bu öneri, özellikle öğrencilerin Türkçe sesleri çıkaramama konusundaki ifadelerine (Ö3, Ö38) dayanmaktadır. Türkçede farklı sesler vardır bu nedenle de öğrenciler bazı harfleri yanlış bir şekilde telaffuz edebilmektedir (Yıldız ve Kahhaleh, 2022, s. 86).

Zaman kipleri ve cümle yapısı konularındaki zorluklar, öğrencilerin dil bilgisi kurallarını öğrenme sürecini olumsuz etkilemektedir. Bu nedenle, dil bilgisi kurallarının öğretimine daha fazla zaman ayrılması ve ek derslerle desteklenmesi önerilmektedir. Özellikle öğrencilerin Türkçe ve İngilizce cümle yapılarının farklılığından kaynaklanan zorlukları (Ö23) göz önünde bulundurulmalıdır.

Öğrenciler dil bilgisi kurallarının öğrenilmesinde ve uygulanmasında da güçlük çekmektedirler. Özellikle zaman kipleri, cümle yapısı ve sözcük türleri gibi konularda yaşanan zorluklar, Türkçe dil bilgisi kurallarının anlaşılmasını ve uygulanmasını zorlaştırmaktadır. Dil bilgisi kurallarına uygunluk, doğru ve etkili bir cümlenin temelidir (İşcan, 2010, s. 256).

Öğrencilerin en büyük zorluklarından biri, konuşma pratiği yapacak ortamların eksik olmasıdır. Bu bulgular doğrultusunda, sınıf içi ve dışı dinleme ve konuşma etkinliklerinin artırılması ve Türkçe konuşulan çevrelerde pratik yapma imkanları sağlanması gerektiği önerilmektedir. Öğrencilerin ifadeleri (Ö15, Ö26) bu önerileri desteklemektedir. Durmuşçelebi'ye göre dört temel beceriye ilişkin olarak, beceri düzeyi zorlaştıkça öğrencilerin performans ortalamaları da düşmektedir. Yani, dinleme, konuşma, okuma ve yazma gibi becerilerde zorluk arttıkça, öğrencilerin bu becerilerdeki başarıları genel olarak azalmaktadır (2015, s. 265).

Öğrencilerin en büyük sorunlarından biri, Türkçe konuşma pratiği yapamamaları. Türkçe konuşulan bir çevrede bulunamamak, öğrencilerin dil becerilerini geliştirmelerini zorlaştırmakta ve gerçek hayatta dil pratiği yapmalarına engel olmaktadır. Türkçeyi öğrenen yabancıların Türk kültürüne uzak olmaları; Türkçenin yabancı dil olarak öğretilmesinin ana dili olarak öğretilmesinden farklı ve zor yönünü oluşturmaktadır (Sur ve Çalışkan, 2021, s. 30)

"Öğrenciler genellikle Türkçeyi bölümün son üç ve dört sınıfında öğrenmeye başlarlar. Bu durum, dil öğrenimi için yeterli zamanın olmayabileceğini göstermektedir.

Öneriler

1. Fonetik ve Ses Eğitimi Önem Verilmesi:

Öğrencilerin Türkçe fonetik konusunda yaşadıkları zorlukları aşabilmeleri için fonetik çalışmalara ağırlık verilmelidir. Özellikle (ğ, ı, o-ö, u-ü) seslerinin doğru telaffuzu üzerinde durulmalı ve pratik alıştırmalar yapılmalıdır.

Ses karışıklıklarını önlemek için, İngilizce ve Türkçe sesleri karşılaştıran özel alıştırmalar ve uygulamalar hazırlanmalıdır.

2. Dil Bilgisi Eğitiminin Güçlendirilmesi:

Türkçe dil bilgisi kuralları konusunda öğrencilere daha fazla pratik yapma fırsatı sunulmalıdır. Özellikle zaman kipleri ve cümle yapısı konularında eksikliği gideren ek dersler ve alıştırmalar düzenlenmelidir.

Dil bilgisi kurallarının anlaşılmasını kolaylaştırmak için görsel ve işitsel materyaller kullanılmalıdır.

3. Dinleme ve Konuşma Pratiği:

Dinleme ve konuşma becerilerinin geliştirilmesi için sınıf içi ve dışı etkinlikler artırılmalıdır. Öğrencilere, dinleme ve konuşma pratiği yapabilecekleri Türkçe konuşulan çevreler oluşturulmalı, dil laboratuvarları ve etkileşimli konuşma seansları gibi uygulamalı yöntemler kullanılmalıdır.

4. Türkçe Konuşulan Çevre ve Kültürel Etkileşim:

Öğrencilerin Türkçe konuşulan ortamlarda bulunabilmeleri için değişim programları ve kültürel etkinlikler düzenlenmelidir. Türk kültürüne daha yakın olmaları için öğrencilere Türk kültürünü tanıtan seminerler, kültürel geziler ve sosyal etkinlikler önerilmelidir.

5. Erken Başlangıç:

Türkçe öğrenme sürecine erken başlanması, dil öğreniminde başarıyı artırır. Programın ilk yıllarından itibaren Türkçe eğitimi verilmelidir. Bu, öğrencilerin dil becerilerini erken aşamalarda geliştirmelerini sağlar ve İngilizceden kaynaklanan ses karışıklıklarını önlemeye yardımcı olabilir.

Kaynakça

- Alan, Y. (2021). İlgili çalışmalardan hareketle Suriyelilere Türkçe öğretiminde karşılaşılan sorunlar. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 52, 119-146.
- Başar, B., ve Demir, M. K. (2023). Sınıf öğretmenlerinin geri bildirim kullanım durumlarının incelenmesi. *Uluslararası Bilim ve Eğitim Dergisi*, 6(3), 321-346.
- Chang, W.-C. (2017). Taiwanlı öğrencilerin Türkçe öğrenirken karşılaştıkları sorunlar ve çözüm önerileri. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 21(2), 497-511.
- Çakır, M. H. (2023). Yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde düzeltici geri bildirim etkisi. *Bezgeç Yabancılar Türkçe Öğretimi Dergisi*, 2(3), 209-221.
- Çalışır Zenci, S. (2013). Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde karşılaşılan sorunlar. *Muhafazakar Düşünce Dergisi*, 10(38), 211-218.
- Derman, S. (2010). Yabancı uyruklu öğrencilerin Türkiye Türkçesi öğreniminde karşılaştıkları sorunlar. *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 29(29), 227-247.
- Durmuş, M. (2013). Türkçenin yabancılar için öğretimi: Sorunlar, çözüm önerileri ve yabancılar için Türkçe öğretiminin geleceğiyle ilgili görüşler. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11, 207-228.
- Durmuşçelebi, M. (2015). Effectiveness of a Turkish as a foreign language teaching program. *Journal of Teacher Education and Educators*, 4(2), 247-273.
- Durnagöl, F., ve Altan, Z. (2024). Türkçe dilbilgisi kurallarının sözdizimsel analiz çerçevesinde incelenmesi. *Veri Bilimi*, 7(1), 1-15.
- Gömleksiz, M. N. (2013). Türkçe öğretmeni adaylarının İngilizce dil öğrenme stratejilerine ilişkin görüşlerinin incelenmesi (Fırat Üniversitesi örneği). *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11, 573-601.
- Hoşça, F. (2020). Sudan'da Türkçe öğretiminde karşılaşılan zorluklar. *Sosyal Bilimler Akademi Dergisi*, 3(1), 77-87.
- İşcan, A. (2010). İşlevsel dil bilgisinin Türkçe öğretimindeki yeri. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(1), 253-258.
- Karaman, H., ve Yılar, Ö. (2023). Ana dili Türkçe olmayan öğrencilerin ve velilerinin ilkökuma yazma öğretiminde karşılaştıkları sorunlarla ilgili görüşleri. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(87), 1112-1126.
- Koç, F. (2020). Karışık dilli eserlerin fonetik özellikleri üzerine bir değerlendirme. *Milli Kültür Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 55-68.
- Özer, S., ve Akay, C. (2022). Ortaokul öğrencilerinin İngilizce öğrenme zorlukları: Bir durum çalışması. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 42(1), 711-747.

- Sallabaş, M. E., ve Kiler, B. (2024). Dil becerilerini ölçme ve değerlendirme sürecinde Türkçe öğretmenlerinin karşılaştıkları sorunlar ve çözüm önerileri. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 12(3), 650-666.
- Solak, E. M., ve Yılmaz, F. (2020). Türkçeyi ikinci dil olarak öğrenen uluslararası öğrencilerin konuşma kaygıları üzerine bir inceleme. *International Journal of Languages' Education and Teaching*, 8(1), 112-123.
- Sur, E., ve Çalışkan, G. (2021). Suriyeli göçmenlerin yabancı dil olarak Türkçe öğreniminde karşılaştıkları sorunlar. *Milli Eğitim Dergisi*, 50(1), 27-49.
- Şahin, H., Çelik, F., & Gök Çatal, Ö. (2018). 6, 7 ve 8. sınıflarda İngilizce öğrenme sürecinde karşılaşılan sorunların incelenmesi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 47, 123-136.
- Şahin, H., Çelik, F., ve Gök Çatal, Ö. (2018). 6, 7 ve 8. sınıflarda İngilizce öğrenme sürecinde karşılaşılan sorunların incelenmesi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 47, 123-136.
- Şengül, K. (2014). Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde alfabe sorunu. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi*, 3(1), 325-339.
- Tunç, M., ve Kozikoğlu, İ. (2022). İngilizce öğrenmeyi zorlaştıran faktörlere ilişkin öğretmen görüşleri. *Adıyaman Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 40, 37-71.
- Turan, M., ve Polat, F. (2017). Türkiye'de öğrenim gören yabancı uyruklu ilköğretim öğrencilerinin karşılaştıkları sorunlar ve çözüm önerileri. *Qualitative Studies*, 12(4), 31-60.
- Uzdu Yıldız, F., ve Kahhaleh, H. (2022). Yurt dışında Türkçe öğrenen yabancıların konuşma becerisinde karşılaştıkları zorlukların analizi (sistemik derleme). *Uluslararası Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi Dergisi*, 5(2), 76-91.
- Ünal, K., Taşkaya, S. M., ve Ersoy, G. (2018). Suriyeli göçmenlerin yabancı dil olarak Türkçe öğrenirken karşılaştıkları sorunlar ve çözüm önerileri. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4(2), 134-149.

KORKUT ATA TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Uluslararası Dil, Edebiyat, Kültür, Tarih, Sanat ve Eğitim Araştırmaları Dergisi

The Journal of International Language, Literature, Culture, History, Art and Education Research

Sayı/Issue 18 (Ekim/October 2024), s. 196-219.

Geliş Tarihi-Received: 00.00.2024

Kabul Tarihi-Accepted: 00.00.2024

Araştırma Makalesi-Research Article

ISSN: 2687-5675

DOI: 10.51531/korkutataturkiyat.237

Ortaokul Türkçe Ders Kitaplarının Söz Varlığı Unsurları Açısından İncelenmesi*

Analysis of Secondary School Turkish Coursebooks in Terms of Vocabulary Elements

Adem USDA**
Mustafa ULUOCAK***

Öz

Nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizinin kullanıldığı bu araştırmanın amacı, 2022-2023 eğitim-öğretim yılında okutulmakta olan ortaokul 5, 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki metinleri söz varlığı bakımından incelemek ve değerlendirmektir. Bu amaç doğrultusunda Türkçe ders kitaplarındaki okuma ve dinleme/izleme metinlerinin tamamı, word dosyalarına aktarılmış ve Cibakaya 2.0 izin programı kullanılarak metinlerde yer alan bütün sözcükler dizinlenmiştir. Ardından bu sözcükler Aksan'ın (2004) söz varlığı sınıflandırması, Türkçe Dersi Öğretim Programı (2019) söz varlığı kazanımları ile Türkçe ders kitaplarındaki etkinlik ve uygulamalarda yer alan söz varlığı unsurları değerlendirilerek sınıflandırılmıştır. Buna göre araştırmamıza konu olan Türkçe ders kitaplarının söz varlığı, "deyimler, atasözleri, özdeyişler, kalıp sözler, terimler, kalıplaşmış sözler, ikilemeler, özel isimler, yerel söylemler ve konuşma dili unsurları, yabancı sözcükler ve kısaltmalar" şeklinde sınıflandırılmıştır. Bu unsurların kullanım sıklıkları belirlenmiştir. Elde edilen bulgular word ve excel programında düzenlenerek tablo ve grafikler eşliğinde çözümlenmiştir. Söz varlığı unsurları bakımından en zengin ders kitabının 8. sınıf Türkçe ders kitabı olduğu belirlenmiştir. Bu sınıf düzeyini sırası ile 6. sınıf, 7. sınıf ve 5. sınıf Türkçe ders kitapları takip etmektedir. Türkçe ders kitaplarının söz varlığı bakımından sınıf düzeyi ilerledikçe zenginleştiği görülmüştür. Fakat bu durum 7. sınıf Türkçe ders kitabında tespit edilememiştir.

Anahtar Kelimeler: Türkçe eğitimi, ortaokul Türkçe ders kitapları, söz varlığı unsurları, sıklık analizi.

Abstract

The aim of this research, in which document analysis, one of the qualitative research methods, was used, is to examine and evaluate the texts in the 5th, 6th, 7th and 8th grade Turkish textbooks being taught in the 2022-2023 academic year in terms of vocabulary. For this

* Bu makale, Adem USDA tarafından 2024 yılında hazırlanan "Ortaokul Türkçe Ders Kitaplarının Türkçe Programı (2019) Söz Varlığı Unsurları ve Kazanımları Açısından İncelenmesi" adlı yüksek lisans tezinden türetilmiştir.

** Türkçe Öğretmeni, Milli Eğitim Bakanlığı, e-posta: ademusda@yahoo.com, ORCID: 0009-0005-0449-0945.

*** Doç. Dr., Bursa Uludağ Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Fakültesi, Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı, e-posta: muluocak@uludag.edu.tr, ORCID: 0000-0002-9446-453X.

purpose, all of the reading and listening/watching texts in the Turkish textbooks were transferred to Word files and all the words in the texts were indexed using the Cibakaya 2.0 index program. Then, these words were classified by evaluating Aksan's (2004) vocabulary classification, the Turkish Course Curriculum (2019) vocabulary achievements, and the vocabulary elements in the activities and practices in the Turkish textbooks. Accordingly, the vocabulary of the Turkish textbooks that are the subject of our research was classified as "idioms, proverbs, aphorisms, formulaic words, terms, formulaic words, reduplications, proper names, local discourses and colloquial elements, foreign words and abbreviations". The frequency of use of these elements was determined. The findings obtained were organized in word and excel programs and analyzed with tables and graphs. It was determined that the 8th grade Turkish textbook was the richest textbook in terms of vocabulary elements. This grade level is followed by 6th grade, 7th grade and 5th grade Turkish textbooks, respectively. It was observed that Turkish textbooks became richer in terms of vocabulary as the grade level progressed. However, this situation could not be determined in the 7th grade Turkish textbook.

Keywords: Turkish education, secondary school Turkish textbooks, vocabulary elements, frequency analysis.

Giriş

Konuşma ve yazı dili ile iletişimin temelinde sözcükler bulunmaktadır. Bireyler, ana dili edinimi sürecinde çocuk yaşta söz dağarcıklarını geliştirmeye başlasalar da bu, bir sistemden uzak ve gelişigüzel bir şekilde ilerlemektedir. Ayrıca çeşitli değişkenlere göre de şekillenebilmektedir. Söz varlığının sistemli ve düzenli bir şekilde gelişerek şekillendiği ortam okullardır. Okullarda ise özellikle Türkçe derslerinde söz varlığı öğretimi bir süreç dâhilinde ve belirli bir plan çerçevesinde gerçekleşmekte olup yaşa göre de gelişerek kalıcı hâle gelmektedir.

Okullarda öğrencilerin; kişisel, sosyal, akademik vb. birçok açıdan gelişebilmesini hedefleyen eğitim sisteminde belirli yetkinlikler belirlenmiş ve bu doğrultuda eğitim-öğretim süreçleri planlanmıştır. Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda (2019) ifade edilen bu yetkinliklerden biri de "ana dilde ve yabancı dillerde iletişimin geliştirilmesi" olarak görülmektedir (MEB, 2019, s. 4). Ana dilde ve yabancı dillerde iletişimin temelinde söz varlığı unsurlarının yattığı bir gerçektir. Bireyler sahip oldukları söz varlıkları ile dinleneni ve okunanı anlayabilmekte, kendilerini konuşarak ve yazarak ifade edebilmektedir. İletişim sürecinin oluşabilmesi için bireylerin söz varlığı bakımından yeterli düzeyde olması gerekmektedir (Demir, 2006).

Bir dilin söz varlığı, o dili konuşan birey ve toplumların yaşam tarzını, hayata bakışını, maddi ve manevi kültürel unsurlarını bünyesinde barındırmaktadır. Aksan (2004, s. 7) "Söz varlığı, sadece bir dilde birtakım seslerin bir araya gelmesiyle kurulmuş simgeler, kodlar olarak değil, aynı zamanda o dili konuşan toplumun kavramlar dünyası, maddi ve manevi kültürünün yansıtıcısı, dünya görüşünün bir kesiti olarak düşünülmelidir" diyerek söz varlığının önemini dile getirmiştir. Söz varlığı, içerik bakımından aktif ve pasif söz varlığı olarak değerlendirilmektedir. Beyreli vd. (2017, s. 143), aktif söz varlığını "anlamını bilip aynı zamanda kullandığımız sözcükler" pasif söz varlığı ise "anlamını bilip ancak kullanmadığımız sözcükler" biçiminde tanımlamaktadır. Eğitim-öğretim sürecinden beklenen, bireylerin aktif ve pasif söz varlıkları arasındaki farkın azaltılması, daha doğrusu bireylerin sahip olduğu pasif söz varlıklarının aktif hâle getirilmesidir. Aktif ve pasif söz varlığı arasındaki farkın artması bireyler ve toplumlar için çeşitli problemlere yol açabilmektedir. Pasif söz varlığının aktifleştirilemediği bir ortamda anlama kapasitesi bakımından yeterli olan ancak anlatma becerisi yetersiz kalan bireylerin yetişmesi kaçınılmazdır (Demir, 2006).

Bireylerin söz dağarcığının zenginleşmesinde Türkçe ders kitaplarının önemli bir yeri vardır. Çünkü söz varlığı edinim süreci Türkçe ders kitaplarındaki metinler vasıtası

ile gerçekleşmektedir. Bu nedenle ders kitaplarına alınacak metinlerin söz varlığı açısından zengin bir içeriğe sahip olması beklenir. Ayrıca bu içeriğin süreç içerisinde gelişen, aktif bir pozisyonda ve geleneksel yöntemlerin dışında işlevsel öğrenme ortamlarında gerçekleştirilmesi gerekir (Göçer, 2009). Ancak yapılan bazı araştırmalar, Türkçe ders kitaplarının söz varlığı bakımından yetersiz olduğunu ortaya koymaktadır (Apaydın, 2010; Karagöl ve Tarakçı, 2019; Uluçay, 2016). Bu yetersizliklerin başında Türkçede hangi sözcüğün ne sıklıkta ve hangi yaş grubunda öğretileceğinin belirsiz olması gelmektedir. Türkçe ders kitaplarında kullanılacak sözcüklerin seçimi ders kitabı yazarlarının kişisel tecrübelerine bırakıldığından bu durum sözcük öğretimi açısından çeşitli sorunlara yol açmaktadır (Pehlivan, 2003). Nitekim Karadağ (2019), iki farklı yayınevi tarafından hazırlanan 6. sınıf Türkçe ders kitabının %55'in üzerinde farklı söz varlığı içerdiğini ortaya koyarak bu durumun özellikle fırsat eşitliğini zedelediğini ifade etmektedir. Yine Kurudayıoğlu ve Karadağ'ın (2006) çalışmasında da benzer sonuçlar görülmüş ve 8. sınıfa yönelik hazırlanan iki farklı yayınevine ait Türkçe ders kitabının söz varlığı bakımından değişkenlikler içerdiği tespit edilmiştir. Her iki araştırmadan da anlaşılacağı üzere yıllar geçse de benzer durum devam etmektedir.

Ders kitaplarında yaşanan bu sorun aynı zamanda çocuk edebiyatı ürünlerinde de görülmektedir. Baş (2006) 1985-2005 yılları arasında çocuklar için hazırlanan kitaplar üzerine yaptığı çalışmada bu kitapların söz varlığı bakımından yetersiz olduğunu tespit etmiştir. Ayrıca çocuk kitaplarının hazırlanmasında yaş, sınıf gibi unsurların dikkate alınmadığını ve kitaplardaki kelime hazinesinin oluşturulmasında belli bir ölçütün kullanılmadığını ifade etmektedir. Fakat "Yurt dışındaki söz varlığı araştırmaları sözlü ve yazılı dili ayrı ayrı ve bir arada içerecek biçimde, çok farklı seviyedeki gruplar üzerinde ve eğitim sürecine doğrudan aktarılabilir tarzda yapılmaktadır." (Baş ve Karadağ, 2012, s. 100)."

Türkçenin söz varlığı çalışmaları uzun yıllar öncesine dayanmaktadır. Bu konudaki yurtdışı kaynaklarının ilki 1921 yılında Edvard L. Thorndike'a ait olan *Teacher's Word Book* (Öğretmenin Kelime Kitabı) adıyla basılan kitaptır. Türkçenin söz varlığı alanındaki ilk çalışmanın ise 1926 yılında Maarif Vekâleti Talim ve Terbiye Dairesinin hazırladığı, *İlk Mektep Kitapları Tetkik Komisyonunun Elifba Kitapları Hakkındaki Rapor'*udur. Türkçenin ilk kapsamlı söz varlığı sıklık çalışması ise ancak 1962 yılında J.E. Pierce (1962) tarafından yapılmıştır. Bu çalışmada konuşulan ve yazılan Türkçenin kelime sıklığı tespit edilmiştir. Bu çalışmadan sonra Türkçenin söz varlığı ve kullanım sıklığı üzerine birçok çalışma daha yapılmıştır. Bu çalışmaların en kapsamlı olanı Göz'ün (2003) çalışmasıdır. Göz, bu çalışmada 1995-2000 yılları arasında yayımlanmış olan "*basın kaynakları, roman, hikâye, bilim, popüler bilim, güzel sanat, biyografi, hobi, din ve muhtelif, okul kitapları vs.*" gibi çeşitli kaynaklardan elde ettiği metinlerden hareketle yaklaşık 1 milyon sözcükten oluşan bir havuz oluşturmuştur (Baş ve Karadağ, 2012). Göz bu çalışması ile oluşturduğu havuzda yer alan sözcüklerin sıklıklarını belirlemiştir. Bu çalışmaların yanısıra ilkökul ve ortaokul Türkçe ders kitaplarının sözcük sıklığı üzerine yapılan lisansüstü çalışmalarından bazıları şunlardır: "*Karatay (2004), Karadağ (2005), Kurudayıoğlu (2005), Yalçın (2005), Kutlu (2006), Erkul (2008), Kaya (2008), Açıköz (2008), Ekmen (2009), Baldan (2009), Uludağ (2010), Turhan (2010), Apaydın (2010), Daharlı (2012), Öz (2012), Uyar (2012), Büyükhellaç (2014), Kargın (2019), Yavuz (2020), Arslan (2023), Altaş (2023)*".

Bir dilin söz varlığının ortaya konması ve bilimsel anlamda sözcük öğretiminin niteliğinin geliştirilmesi bakımından sıklık çalışmalarının önemi yadsınamaz. Söz varlığı sıklık konusunda yapılan çalışmalara katkı sağlamak amacıyla bu araştırmada, 2022-2023 eğitim-öğretim yılında Millî Eğitim Bakanlığına bağlı okullarda okutulan 5, 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe ders kitaplarının söz varlığı unsurları tespit edilerek Türkçe ders kitaplarındaki

sözcüklerin sayısı ve kullanım sıklıkları belirlenmiştir. Ayrıca bu kullanım sıklıkları sınıf düzeyleri bakımından karşılaştırılarak ortaokul öğrencilerine Türkçe ders kitapları aracılığıyla kazandırılması amaçlanan söz varlığı unsurlarının nitelikleri ayrıntılı olarak betimlenmiştir.

Yöntem

Araştırmanın Modeli

Ortaokul Türkçe ders kitaplarındaki metinlerin söz varlığı bakımından görünümünün elde edildiği bu çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden faydalanılmıştır. Nitel araştırma, “gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma” biçiminde tanımlanmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2016, s. 41). Nitel araştırmalarda belgelerin yeri ve işlevleri, doğası ve biçimleri, belge analizinin güçlü ve zayıf yönleri ve araştırma sürecinde belgelerin kullanımı örnekleriyle Bowen (2009) tarafından ifade edilmektedir.

Bu çalışmada doküman incelemesi kullanılmıştır. Doküman incelemesi, araştırmaya konu olan olgu ve olayların incelenmesini kapsamaktadır. Ayrıca doküman analizinde bir durum analizi yapılmaktadır. Yani olay ya da olguların geniş betimlemelerinin yapıldığı bu süreçte araştırmacılar olay veya olgulara herhangi bir müdahalede bulunmamakta, var olan durumun adeta fotoğrafını çekmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2016; Ekiz, 2009). Bu bakımdan bu çalışmaya en uygun olan yöntemin doküman incelemesi olduğuna karar verilmiş ve buna yönelik süreç izlenmiştir.

İncelenen Dokümanlar

Bu araştırmanın dokümanlarını, MEB tarafından onaylanmış 2022-2023 eğitim-öğretim yılında okutulan 5, 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe ders kitapları oluşturmaktadır. Bu ders kitapları Tablo 1’de belirtilmiştir:

Tablo 1. Araştırma Kapsamındaki İnceleme Nesneleri

Ders Kitapları	Yayınevi	Yazar/Yazarlar	Yayın Yılı
5. Sınıf Türkçe Ders Kitabı	Anıttepe Yayıncılık	Şule Çapraz BARAN / Elif DİREN	2022
6. Sınıf Türkçe Ders Kitabı	Ata Yayıncılık	Mehmet Ozan SARIBOYACI	2022
7. Sınıf Türkçe Ders Kitabı	Özgün Yayıncılık	Hilal ERKAL / Mehmet ERKAL	2022
8. Sınıf Türkçe Ders Kitabı	MEB Yayınları	Hilal ESENLİOĞLU / Sıdıka SET/ Ayşe YÜCE	2022

Verilerin Toplanması ve Çözümlemesi

Bu süreçte araştırmaya konu olan Türkçe ders kitaplarında yer alan 32 tanesi dinleme/izleme metni olmak üzere toplam 128 metin, doküman incelemesi tekniği ile incelenmiş ve çözümlenmiştir. Bu inceleme ve çözümlenmelerde izlenen yol şu şekildedir:

Öncelikle araştırma kapsamına alınacak olan Türkçe ders kitapları -her sınıf düzeyinde bir kitap olacak şekilde- rastgele olarak seçilerek belirlenmiştir. Ardından bu ders kitaplarının içerisindeki metinlerin söz varlığı bakımından nasıl bir görünüme sahip olduğunu belirlemek için bu ders kitaplarında yer alan okuma ve dinleme/izleme metinlerinin tamamı (serbest okuma metinleri hariç) word dosyasına aktarılmıştır. Böylelikle her sınıf düzeyinde 8’i dinleme/izleme metni olmak üzere toplam 32 metin ve

bütün sınıf düzeyleri değerlendirildiğinde ise 32'si dinleme/izleme metni olmak üzere toplam 128 metinden oluşan bir havuz ortaya çıkmıştır. Ardından Türkçe ders kitaplarının içerisindeki okuma ve dinleme/izleme metinlerinin toplam sözcük sayısı Cibakaya 2.0 dizin programı ile belirlenerek dizinlenmiştir. Bu aşamada özellikle metinlerdeki söz varlığını oluşturan sözcüklerin yapım eki ve çekim ekleri atılmayarak türetme ve çekimlenme biçimleri ve tamlama oluşturma durumları korunmuştur. Böylece bu söz varlığı unsurlarının Türkçe Dersi Öğretim Programı (2019) söz varlığı kazanımları ile ilişkilerinin ve Türkçe ders kitaplarındaki etkinliklerde kullanılma durumlarının daha net bir şekilde ortaya konulacağı düşünülmüştür. Toplam sözcük sayılarına dair elde edilen bulguların sonuçları tablo ve grafikler kullanılarak yorumlanmıştır. Bu çalışmada sözcüklerin sınıflandırılmasında Aksan'ın (2004) söz varlığı sınıflandırması, Türkçe Dersi Öğretim Programı (2019) söz varlığı kazanımları ile Türkçe ders kitaplarındaki etkinlik ve uygulamalarda yer alan söz varlığı unsurları değerlendirilmiş ve aşağıdaki sınıflandırmadan yararlanılmıştır.

- Deyimler
- Atasözleri
- İlişki sözleri (kalıp sözler)
- Kalıplaşmış sözler
- Terimler
- Çeviri sözcükler
- Yabancı kökenli sözcükler
- İkilemeler
- Yerel söylemler ve konuşma dili unsurları
- Özel isimler
- Kısaltmalar

Yukarıdaki sınıflandırmada "ikilemeler, yerel söylemler ve konuşma dili unsurları, özel isimler ve kısaltmalar" Aksan'ın (2004) sınıflandırmasında ve Türkçe Dersi Öğretim Programı (2019) söz varlığı kazanımlarında yer almamaktadır. Bu unsurlar, ders kitaplarındaki söz varlığı etkinlik ve uygulamalarında kullanıldığı için bu çalışmada söz varlığı sınıflamasına dahil edilmiştir.

Türkçe ders kitaplarındaki deyimlerin ve atasözlerinin tespitinde kullanılan sözlükler şunlardır: Aksoy'un (1998) "Deyimler Sözlüğü", Çotuksöken'in (2004) "Türkçe Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü", Parlatur'un (2007) "Deyimler sözlüğü" ve TDK (2002) tarafından hazırlanan "Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü".

Türkçe ders kitaplarındaki ikilemelerin kontrolleri, Akyalçın'ın (2007) Türkçe "İkilemeler Sözlüğü" ve Hatiboğlu'nun (1981) "Türk Dilinde İkileme" eserinden yapılmıştır. Kalıp sözlerin tespitinde ise Türkçe Sözlük'ün (2002) yanında Canbulat ve Dilekçi (2013), Gökdayı (2008, 2016) ve Bayraktar'ın (2022) araştırmalarından da yararlanılmıştır.

Hem ikileme hem deyim özelliği gösteren söz varlığı unsurlarını örneklendirirken örneklerin daha iyi anlaşılması için ders kitaplarında yer almayan, tarafımızca ilave edilen sözcükler yay ayrıç içerisinde alınmıştır.

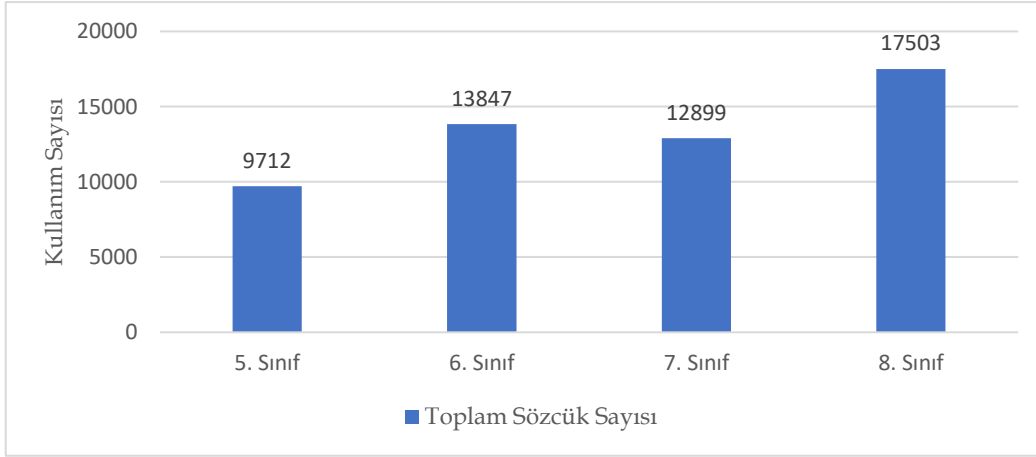
Bulgular

Bu araştırmada Türkçe ders kitaplarındaki söz varlığı unsurlarından “deyimler, atasözleri, özdeyişler, kalıp sözler, ikilemeler, terimler, özel isimler, yöresel söylemler ve konuşma dili unsurları, yabancı sözcükler ve kısaltmalar”ın kullanım sıklıkları tespit edilmiş, aşağıdaki grafik ve tablolarda sunulmuştur.

5, 6, 7 ve 8. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarında Yer Alan Metinlerdeki Söz Varlığı Unsurları

5, 6, 7 ve 8. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarındaki Metinlerin Toplam Sözcük Sayıları

5, 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe ders kitapları, toplam sözcük sayısı bakımından incelenmiş ve Şekil 1’deki sonuçlar elde edilmiştir:

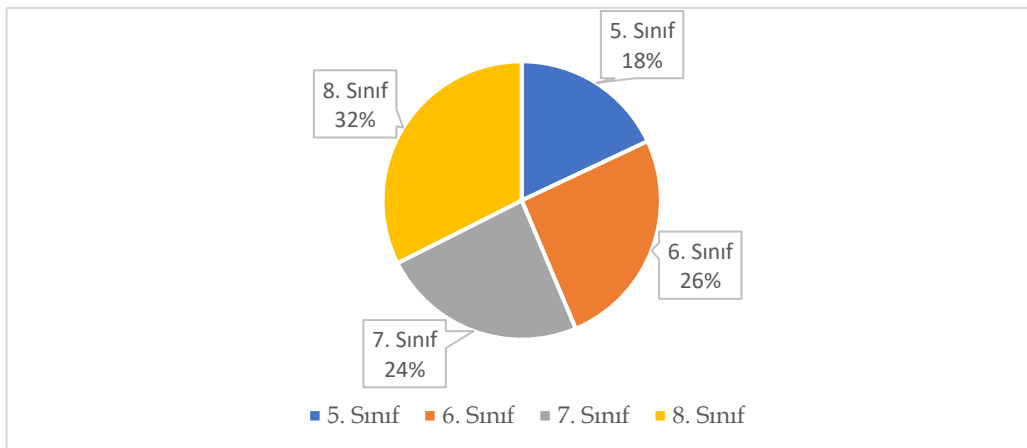

Şekil 1. 5, 6, 7 ve 8. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarındaki Metinlerde Yer Alan Toplam Sözcük Sayısı

Şekil 1 incelendiğinde toplam sözcük sayısı bakımından en yoğun olan ders kitabının toplam 17.503 sözcük ile 8. sınıf Türkçe ders kitabı olduğu görülmektedir. Bu sınıfı sırası ile 13.847 sözcük ile 6. sınıf, 12.899 sözcük ile 7. sınıf ve 9.712 sözcük ile 5. sınıf Türkçe ders kitapları takip etmektedir.

Şekil 1’de de görüldüğü üzere ders kitaplarında yer alan toplam sözcük sayılarının sınıf düzeyinin ilerlemesi ile beraber genel olarak arttığı gözlenmektedir. Öğrencilerin bilgi ve birikimlerinin her geçen yıl arttığı göz önünde bulundurulduğunda metinlerde kullanılan sözcük sayılarının da artması beklenen bir durumdur. Ancak 7. sınıf Türkçe ders kitabındaki toplam sözcük sayısının (12.899) 6. sınıf Türkçe ders kitabındaki toplam sözcük sayısına oranla (13.847) düşük kaldığı görülmektedir.

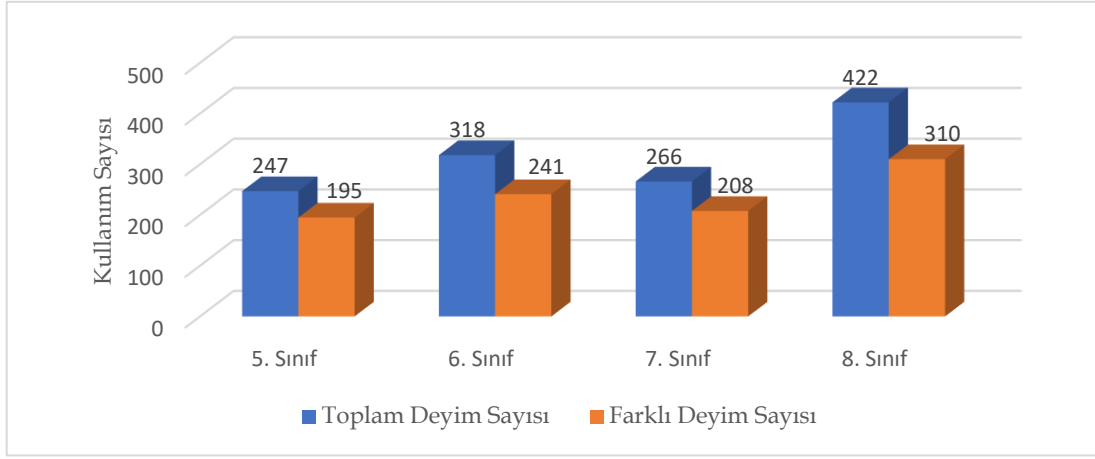
Toplam sözcük sayılarının sınıf düzeylerine göre dağılımı yüzdesel olarak Şekil 2’de gösterilmiştir.

Şekil 2. 5, 6, 7 ve 8. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarındaki Metinlerde Yer Alan Toplam Sözcük Sayılarının Sınıf Düzeylerine Göre Oransal Dağılımı

Deyimlere Ait Bulgular

5, 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe ders kitaplarında yer alan deyimlerin toplam ve farklı (madde başı) kullanım sayıları Şekil 3'te sunulmuştur.

Şekil 3. 5, 6, 7 ve 8. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarındaki Deyimlerin Toplam ve Farklı (Madde Başı) Kullanım Sayıları

Şekil 3 incelendiğinde deyimlerin en fazla yer aldığı Türkçe ders kitabının toplam 422 deyim ile 8. sınıf Türkçe ders kitabı olduğu görülmektedir. Bu sınıf düzeyini toplam 318 deyim ile 6. sınıf, toplam 266 deyim ile 7. sınıf ve toplam 247 deyim ile 5. sınıf Türkçe ders kitapları izlemektedir. Toplam deyim sayısındaki sıralama farklı deyim sayısında da değişmemiştir ve farklı 310 deyim yer aldığı 8. sınıf Türkçe ders kitabı ilk sırada yer almaktadır. Bu sınıf düzeyini 241 farklı deyim ile 6. sınıf, 208 farklı deyim ile 7. sınıf ve 195 farklı deyim ile 5. sınıf Türkçe ders kitapları izlemektedir.

Sınıf düzeylerindeki toplam ve farklı deyim sayıları incelendiğinde, sınıf düzeyinin ilerlemesi ile beraber toplam ve farklı deyim sayılarında da genel bir artışın olduğu görülmektedir.

Sınıf düzeyi ilerledikçe deyim sayısının artması beklenen bir durumdur. Ancak 7. sınıf Türkçe ders kitabında 6. sınıfa oranla daha az deyim yer aldığı görülmektedir. Buna benzer bir durum kullanılan toplam sözcük ve farklı sözcük sayılarında da tespit edilmiştir.

Sınıf düzeylerinde kullanım sıklığı 3 ve üzeri olan deyimler ise şu şekildedir:

5. sınıf: *Kıyamet kopmak* (7), *karar vermek* (4), *ortaya çıkmak* (4), *saygı duymak* (beslemek) (4), *(bir şeye) imza atmak* (3), *değer vermek* (3), *haber vermek* (3), *imza toplamak* (3), *türkü söylemek* (3) ve *yanı sıra* (3).

6. sınıf: *Davet etmek* (4), *el ele vermek* (4), *geri dönmek* (4), *ortaya çıkmak* (4), *yer almak* (4), *cevap vermek* (bir şeye) (3), *eskisi kadar (gibi)* (3), *hak etmek* (3), *hoşa gitmek* (3), *ısrar etmek* (3), *neden olmak* (3), *yanıt vermek* (3), *yok etmek* (3) ve *yola çıkmak* (3).

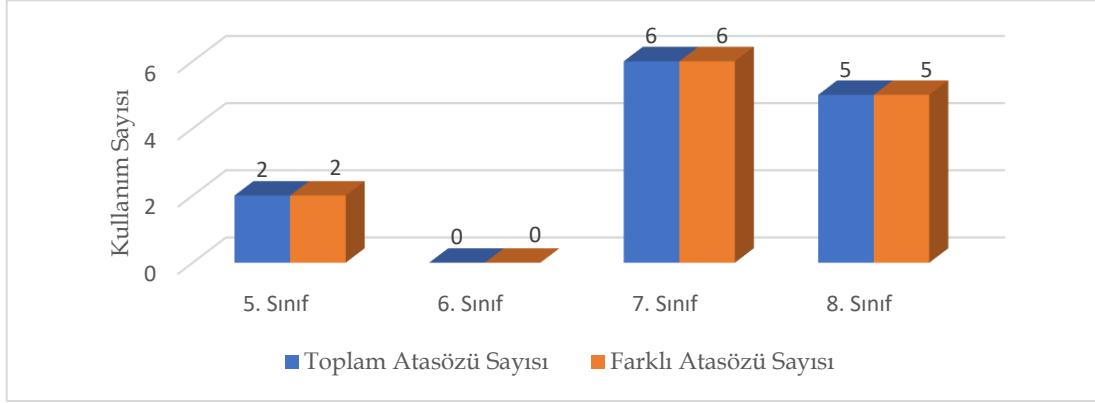
7. sınıf: *Cevap vermek* (bir şeye) (9), *karar vermek* (6), *ıslık çalmak* (5), *fark etmek* (4), *ortaya çıkmak* (4), *(birine) yük olmak* (3), *ara vermek* (3), *var olmak* (3).

8. sınıf: *Eşref saati* (20), *neden olmak* (7), *var olmak* (5), *zarar vermek* (5), *dalga geçmek* (4), *dört bir taraf (yan)* (4), *elde etmek* (4), *karar vermek* (4), *kına (kınalar) yakmak* (koymak, sürmek, vurmak, yakınmak, yakılmak) (4), *yer almak* (4), *(birinin veya bir şeyin) kurbanı olmak*

(3), ciddiye almak (3), fark etmek (3), göğüs germek (3), haber vermek (3), nefes almak (3), o denli (o kadar) (3), önüne geçmek (3), yok etmek (3).

Atasözlerine Ait Bulgular

5, 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe ders kitaplarında yer alan atasözlerinin toplam ve farklı (madde başı) kullanım sayıları Şekil 4'te sunulmuştur.

Şekil 4. 5, 6, 7 ve 8. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarındaki Atasözlerinin Toplam ve Farklı (Madde Başı) Kullanım Sayıları

Şekil 4 incelendiğinde atasözlerinin en fazla yer aldığı Türkçe ders kitabının toplam 6 atasözü ile 7. sınıf Türkçe ders kitabı olduğu görülmektedir. Bu sınıf düzeyini toplam 5 atasözü ile 8. sınıf, toplam 2 atasözü ile 5. sınıf Türkçe ders kitapları izlemektedir. 6. sınıf Türkçe ders kitabında ise atasözüne rastlanmamıştır. Toplam atasözü sayısındaki sıralama, farklı atasözü sayısında da değişmemiştir.

Araştırmaya konu olan 5 ve 6. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki atasözü sayısının diğer sınıf düzeylerine oranla düşük kaldığı görülmekte ve 6. sınıf Türkçe ders kitabında atasözüne rastlanılmaması dikkat çekmektedir. Ayrıca 5, 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki atasözü sayısının ve sıklığının ders kitaplarında yer alan diğer söz varlığı unsurlarına oranla düşük kaldığı ve yetersiz olduğu da tespit edilmiştir.

Araştırma kapsamında tespit edilen atasözleri sınıf düzeylerine göre şu şekildedir:

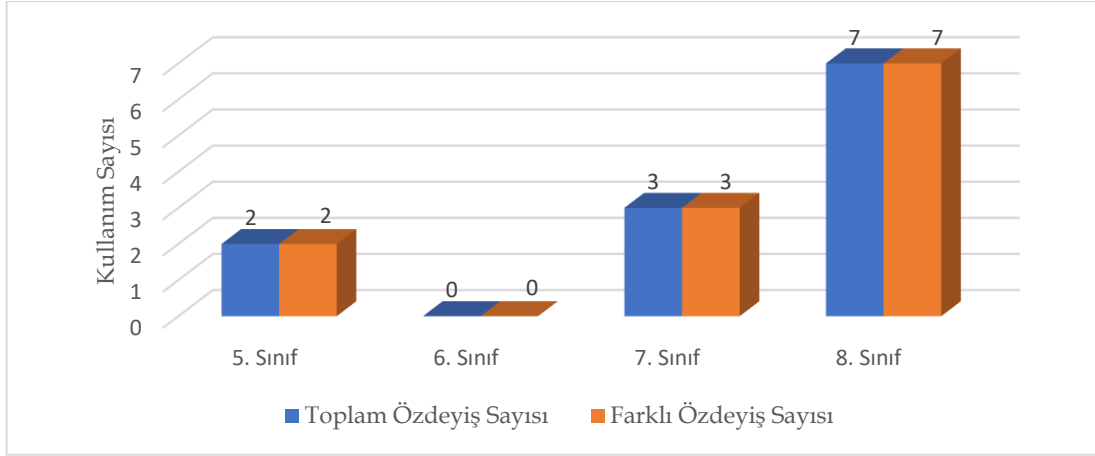
5. sınıf: *Bir elin nesi var, iki elin sesi var. Yalnız taş, duvar olmaz.*

7. sınıf: *Arı kovanı oğulsuz olmaz, düğün dernek davulsuz olmaz. Bakarsan bağ olur, bakmazsan dağ (olur). Birisini tanımak için ya seyahate gideceksin ya yemek yiyeceksin. Davulun sesi uzaktan hoş gelir. İnsan insanı alışverişte görsün. Uykusuz düş, davulsuz cümbüş olmaz.*

8. sınıf: *Acele işe şeytan karışır. Ağızına vur, lokmasını al. Bir fincan kahvenin kırk yıl hatırı (hakkı) vardır. Olacakla öleceğe çare bulunmaz. Tatlı dil yılanı deliğinden çıkarır.*

Özdeyişlere Ait Bulgular

Araştırma kapsamında incelenen 5, 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe ders kitaplarında yer alan özdeyişlerin toplam ve farklı (madde başı) kullanım sayıları Şekil 5'te sunulmuştur.

Şekil 5. 5, 6, 7 ve 8. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarındaki Özdeyişlerin Toplam ve Farklı (Madde Başı) Kullanım Sayıları

Şekil 5 incelendiğinde özdeyişlerin en fazla yer aldığı Türkçe ders kitabının toplam 7 özdeyiş ile 8. sınıf Türkçe ders kitabı olduğu görülmektedir. Bu sınıf düzeyini toplam 3 özdeyiş ile 7. sınıf, toplam 2 özdeyiş ile 5. sınıf Türkçe ders kitapları izlemektedir. 6. sınıf Türkçe ders kitabında ise özdeyişe rastlanmamıştır. Toplam özdeyiş sayısındaki sıralama farklı özdeyiş sayısında da değişmemiştir.

6. sınıf Türkçe ders kitabında özdeyişe rastlanılmaması dikkat çekicidir. Ayrıca “Millî Mücadele ve Atatürk” teması, bütün sınıf düzeylerinde yer alan zorunlu temalardan olmasına rağmen 6 ve 7. sınıf Türkçe ders kitaplarında Atatürk’e ait bir özdeyişin bulunmaması da dikkat çekmektedir.

Araştırma kapsamında tespit edilen özdeyişler sınıf düzeylerine göre şu şekildedir:

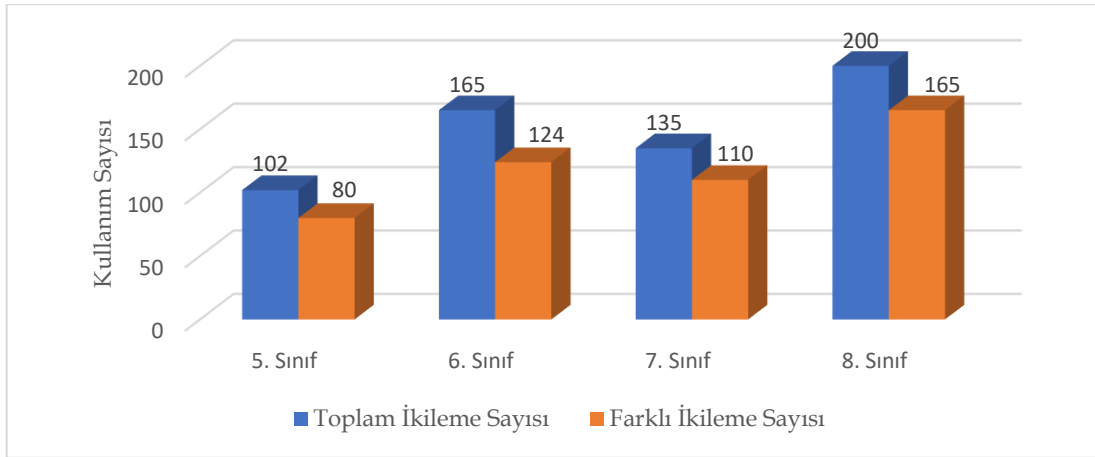
5. sınıf: *Ancak altı ayda aşılabılır “İngiliz Subay”. Ordular, ilk hedefiniz Akdeniz’dir. İleri! “Atatürk”.*

7. sınıf: *Âlemin gözündeki çöpü görürsün, kendi gözündeki merteğe baksana “Mevlâna”. Kusursuz dost arayan dostsuz kalır “Mevlâna”. Ya olduğun gibi görün ya görüldüğün gibi ol “Mevlâna”.*

8. sınıf: *Af dileyene haksızlık eden kişi onun şahsında tüm insanlığa haksızlık etmiştir “Beydeba”. Akıl dibi görünmez bir deniz gibidir “Beydeba”. Bela, bilge insanlara felaket getirmez “Beydeba”. Bir ulusun yeni değişikliğinde ölçü; musikide değişikliği alabilmesi, kavrayabilmesidir “Atatürk”. Güçlü düşmandan sakınan zayıf, zayıfa aldanan güçlü düşmandan daha akıllıdır “Beydeba”. Hayatta musiki lazım değildir. Çünkü hayat musikidir “Atatürk”. Toplumumuza iyimserler de kötümserler de katkıda bulunurlar. İyimser uçak yapar, kötümser ise paraşüt “Gil Stern”.*

İkilemelere Ait Bulgular

Araştırma kapsamında incelenen 5, 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe ders kitaplarında yer alan ikilemelerin toplam ve farklı (madde başı) kullanım sayıları Şekil 6’da sunulmuştur.

Şekil 6. 5, 6, 7 ve 8. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarındaki İkilimelerin Toplam ve Farklı (Madde Başı) Kullanım Sayıları

Şekil 6 incelendiğinde ikilemelerin en fazla yer aldığı Türkçe ders kitabının toplam 200 ikileme ile 8. sınıf Türkçe ders kitabı olduğu görülmektedir. Bu sınıf düzeyini toplam 165 ikileme ile 6. sınıf, toplam 135 ikileme ile 7. sınıf ve toplam 102 ikileme ile 5. sınıf Türkçe ders kitapları izlemektedir. Toplam ikileme sayısındaki sıralama, farklı ikileme sayısında da değişmemiştir. Farklı 165 ikileme ile 8. sınıf Türkçe ders kitabı ilk sırada yer almaktadır. Bu sınıf düzeyini 124 farklı ikileme ile 6. sınıf, 110 farklı ikileme ile 7. sınıf ve 80 farklı ikileme ile 5. sınıf Türkçe ders kitapları izlemektedir.

Sınıf düzeylerinde yer alan toplam ve farklı ikileme sayıları incelendiğinde, sınıf düzeyinin ilerlemesi ile beraber toplam ve farklı ikileme sayılarında da genel bir artışın olduğu tespit edilmiştir. Bu beklenen bir durumdur. Ancak 7. sınıf Türkçe ders kitabındaki ikileme sayısının 6. sınıf düzeyine oranla daha az olduğu tespit edilmiştir.

Sınıf düzeylerinde kullanım sıklığı 3 ve üzeri olan ikilemeler ise şu şekildedir:

5. sınıf: *Arada sırada* (9), *kendi kendine* (4), *göz göze* (3), *yanı sıra* (3).

6. sınıf: *El ele* (8), *görür görmez* (4), *oyunaya oyunaya* (4), *beş on* (3), *olup biten* (3), *üç beş* (3).

7. sınıf: *Sık sık* (5), *güle güle* (3), *sağa sola* (3), *uçsuz bucaksız* (3), *yavaş yavaş* (3).

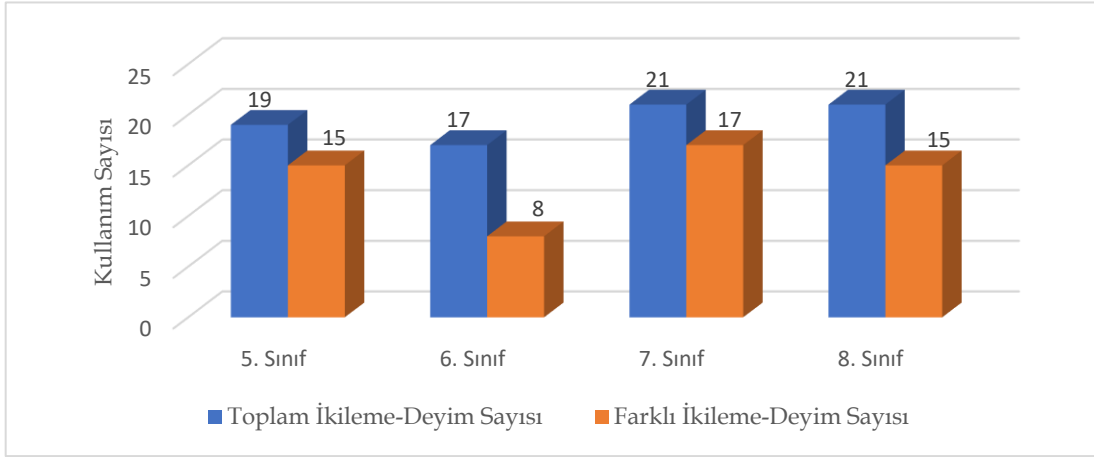
8. sınıf: *Hemen her* (4), *yavaş yavaş* (4), *zaman zaman* (4), *ağır ağır* (3), *pırl pırl* (3), *sık sık* (3), *yanı sıra* (3).

5, 6, 7 ve 8. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarındaki Hem İkilime Hem Deyim Özelliği Gösteren Sözcükler

İncelenen ders kitaplarındaki bazı ikilemelerin aynı zamanda yapısal olarak içinde yer aldığı deyimlerin bir parçasını veya tamamını oluşturduğu görülmektedir. Bu tür ikilemelerin sınıf düzeylerindeki farklı (madde başı) kullanım sayısının 41 olduğu tespit edilmiştir. Yine bu ikilemelerin toplam kullanım sıklığının 78 olduğu da görülmüştür. Bu tür ikilemeler şunlardır: *Anlata anlata* (bitirememek), *arada bir*, *ayrısı gayrısı*, *baş başa*, *bir aşağı bir yukarı*, *bir iki*, *dalıp çıkmak*, *dere tepe* (düz gitmek), *düğün bayram*, *düğün dernek*, *düşünmek taşınmak*, *ele avuca* (sığmamak), *el ele* (vermek), *el ense çekmek*, *gel zaman git zaman*, *gezip tozmak*, *göçüp gitmek*, *görmüş geçirmiş*, *göz göze* (gelmek), *göz gözü* (görmemek), *güm güm*, *hop oturup hop kalkmak*, *kâğıt kaleme* (sarılmak), *kara kara* (düşünmek), *karşı karşıya* (olmak), *kaşla göz* (arasında), *kırıp dökmek*, *kimi kimsesi* (olmamak), *kulaktan kulağa*, *ne olur ne olmaz*, *ne olursa olsun*, *ölüm kalım* (meselesi), *seni gidi seni*, *ter ter* (tepinmek), *tıka basa* (doldurmak), *uçsuz*

bucaksız, uzun boylu (uzun uzadıya), üç aşağı beş yukarı, yakıp yıkmak, yanı sıra, yunmuş yıkanmış.

Bu unsurların sınıf düzeylerine göre dağılımı ise Şekil 7’de gösterilmiştir.

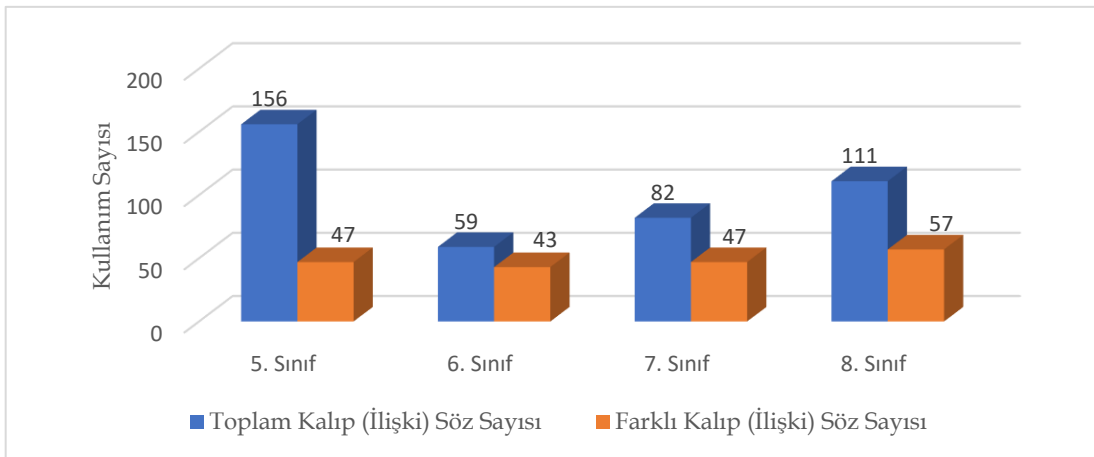
Şekil 7. 5, 6, 7 ve 8. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarındaki Hem İkileme Hem Deyim Özelliği Gösteren Sözcüklerin Toplam ve Farklı (Madde Başı) Kullanım Sayıları

Şekil 7 incelendiğinde bu tür ikilemelerin en fazla yer aldığı Türkçe ders kitabının toplam 21 kullanım sıklığı ile 7 ve 8. sınıf Türkçe ders kitapları olduğu görülmektedir. Bu sınıf düzeylerini toplam 19 kullanım ile 5. sınıf ve toplam 17 kullanım ile 6. sınıf Türkçe ders kitapları izlemektedir. Bu tür ikilemelerin farklı (madde başı) kullanım sıklığına göre sıralaması ise şu şekildedir:

Kullanılan farklı 17 deyim-ikileme özelliği gösteren söz varlığı unsuru ile 7. sınıf Türkçe ders kitabı ilk sırada yer almaktadır. Bu sınıf düzeyini 15 farklı kullanım ile 5 ve 8. sınıf Türkçe ders kitapları ve 8 farklı kullanım ile 6. sınıf Türkçe ders kitabı izlemektedir.

Kalıp Sözlere (İlişki Sözlere) Ait Bulgular

5, 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe ders kitaplarında yer alan kalıp (ilişki) sözlerin toplam ve farklı (madde başı) kullanım sayıları Şekil 8’de sunulmuştur.

Şekil 8. 5, 6, 7 ve 8. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarındaki Kalıp (İlişki) Sözlerin Toplam ve Farklı (Madde Başı) Kullanım Sayıları

Şekil 8 incelendiğinde kalıp (ilişki) sözlerin en fazla yer aldığı Türkçe ders kitabının toplam 156 kalıp (ilişki) söz ile 5. sınıf Türkçe ders kitabı olduğu görülmektedir.

Bu sınıf düzeyini toplam 111 kalıp (ilişki) söz ile 8. sınıf, toplam 82 kalıp (ilişki) söz ile 7. sınıf ve toplam 59 kalıp (ilişki) söz ile 6. sınıf Türkçe ders kitapları izlemektedir.

Farklı kalıp (ilişki) söz sayısının en fazla yer aldığı Türkçe ders kitabı 57 farklı kalıp (ilişki) söz ile 8. sınıf Türkçe ders kitabıdır. Bu sınıf düzeyini 47 farklı kalıp (ilişki) sözle 5. sınıf ve 7. sınıf, 43 farklı kalıp (ilişki) söz ile 6. sınıf Türkçe ders kitapları izlemektedir.

Sınıf düzeylerinde yer alan toplam ve farklı kalıp (ilişki) söz sayıları incelendiğinde sınıf düzeyi ilerledikçe kullanılan toplam ve farklı kalıp (ilişki) söz sayılarında da genel bir artışın olduğu görülmektedir.

Sınıf düzeylerinde kullanım sıklığı 3 ve üzeri olan kalıp (ilişki) sözler ise şu şekildedir:

5. sınıf: *Efendim* (54), *güle güle* (9), *ne buyurursunuz?* (7), *hoşça kal!* (6), *teşekkür et-* (6), *sakın!* (4), *yani* (4), *aferin* (3), *elbette* (3), *imdat!* (3), *iyi akşamlar* (3), *merhaba* (3).

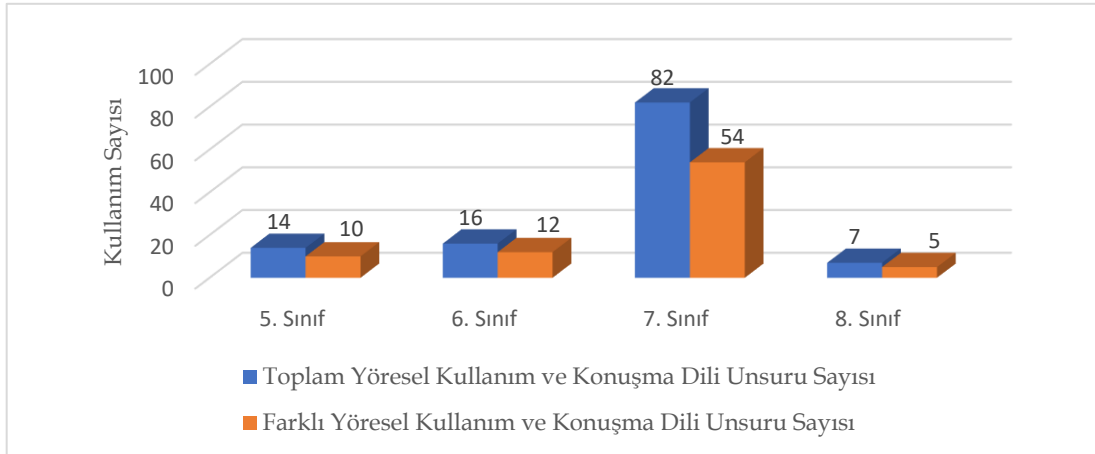
6. sınıf: *Efendim* (6), *teşekkür et-* (6), *örneğin* (4), *hoş geldiniz* (3), *lütfen* (3).

7. sınıf: *Peki* (10), *yani* (6), *yahu* (5), *hadi* (4), *ne yazık ki* (3), *tamam* (3).

8. sınıf: *Yani* (16), *peki* (8), *ne yazık ki* (6), *nitekim* (6), *tabi* (6), *daha doğrusu* (4), *hadi* (3), *mesela* (3), *pekâlâ* (3), *yahu* (3).

Yöresel Kullanım ve Konuşma Diline Ait Bulgular

5, 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe ders kitaplarında yer alan yöresel kullanım ve konuşma diline ait unsurların toplam ve farklı (madde başı) kullanım sayıları Şekil 9'da sunulmuştur.

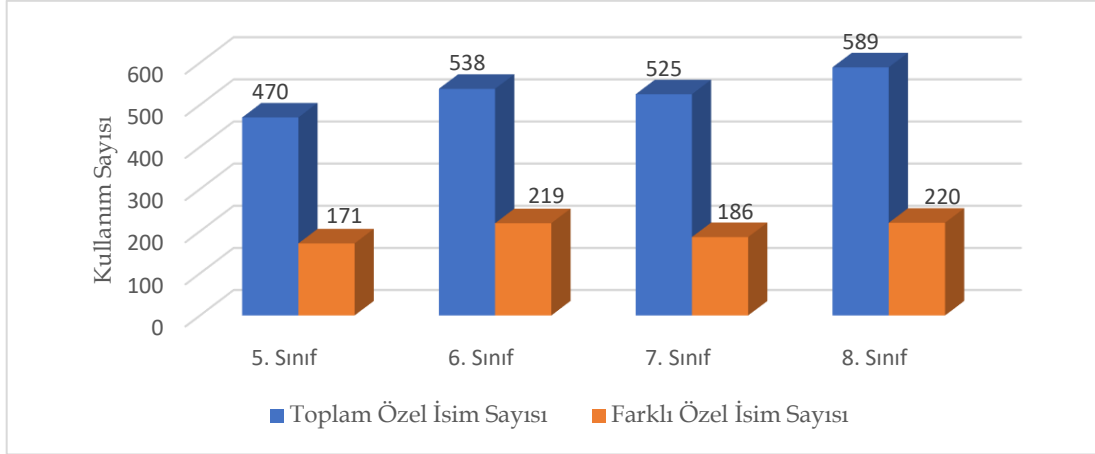
Şekil 9. 5, 6, 7 ve 8. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarındaki Yöresel Kullanım ve Konuşma Diline Ait Unsurun Toplam ve Farklı (Madde Başı) Kullanım Sayıları

Şekil 9 incelendiğinde yöresel kullanım ve konuşma diline ait unsurun en fazla yer aldığı Türkçe ders kitabının toplam 82 unsur ile 7. sınıf Türkçe ders kitabı olduğu görülmektedir. Bu sınıf düzeyini toplam 16 unsur ile 6. sınıf, toplam 14 unsur ile 5. sınıf ve toplam 7 unsur ile 8. sınıf Türkçe ders kitapları izlemektedir. Toplam yöresel kullanım ve konuşma diline ait unsur sayısındaki sıralama, farklı kullanım sayısında da değişmemiştir. Farklı 54 yöresel kullanım ve konuşma diline ait unsur ile 7. sınıf Türkçe ders kitabı ilk sırada yer almaktadır. Bu sınıf düzeyini 12 farklı kullanım ile 6. sınıf, 10 farklı kullanım ile 5. sınıf ve 5 farklı kullanım ile 8. sınıf Türkçe ders kitapları izlemektedir.

Yöresel kullanım ve konuşma diline ait unsurların tamamı, “amma” haricinde farklı sınıf düzeylerinde görülmektedir. 5. sınıf düzeyindeki *Hocanım (Hoca Hanım)* (4) ve 7. sınıf düzeyindeki *yoh (yok)* (10), *bakaysun (bakıyorsun)* (4), *dersiiz (dersiniz)* (4), *neyiz (falan)* (4), *yoh mi? (yok mu?)* (4), *men (ben)* (3) en sık kullanılan yöresel kullanım ve konuşma dili unsurlarıdır.

Özel İsimlere Ait Bulgular

5, 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe ders kitaplarında yer alan özel isimlerin toplam ve farklı (madde başı) kullanım sayıları Şekil 10’da sunulmuştur.

Şekil 10. 5, 6, 7 ve 8. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarındaki Özel İsimlerin Toplam ve Farklı (Madde Başı) Kullanım Sayıları

Şekil 10 incelendiğinde özel isimlerin en fazla yer aldığı Türkçe ders kitabının kullanılan toplam 589 özel isim ile 8. sınıf Türkçe ders kitabı olduğu görülmektedir. Bu sınıf düzeyini toplam 538 özel isim ile 6. sınıf, toplam 525 özel isim ile 7. sınıf ve toplam 470 özel isim ile 5. sınıf Türkçe ders kitapları izlemektedir. Toplam özel isim sayısındaki sıralama, farklı özel isim sayısında da değişmemiştir. Farklı 220 özel isim ile 8. sınıf Türkçe ders kitabı ilk sırada yer almaktadır. Bu sınıf düzeyini 219 farklı özel isim ile 6. sınıf, 186 farklı özel isim ile 7. sınıf ve 171 farklı özel isim ile 5. sınıf Türkçe ders kitapları izlemektedir.

Sınıf düzeylerindeki toplam ve farklı özel isim sayıları incelendiğinde, sınıf düzeyinin ilerlemesi ile beraber toplam ve farklı özel isim sayılarında da genel bir artışın olduğu tespit edilmiştir. Bu beklenen bir durumdur. Ancak 7. sınıf Türkçe ders kitabında 6. sınıf Türkçe ders kitabına göre daha az özel isim kullanıldığı görülmektedir. Buna benzer bir durum toplam sözcük ve madde başı sözcük sayıları ile ikilemeler ve deyimlerde de söz konusudur.

Sınıf düzeylerinde kullanım sıklığı 3 ve üzeri olan özel isimler ise şu şekildedir:

5. sınıf: *Karagöz* (40), *Hacivat* (34), *Furkan* (21), *Zekiye* (16), *Sıtkı Bey* (15), *Oakland* (14), *Anadolu* (13), *Sinan Bey* (12), *Allah* (11), *Hasan* (10), *Ömer* (9), *Münevver* (8), *Abdullah Çavuş* (7), *Ali Kuşçu* (7), *Uluğbey* (7), *Aziz Sancar* (6), *Ercan* (6), *Kocabaş (inek)* (6), *Nusrat* (6), *İslam Bey* (5), *Munise (kişi)* (5), *Mustafa Kemal* (5), *Dirse Han* (4), *İngiliz* (4), *İstanbul* (4), *İzmir* (4), *SemerKent* (4), *Ahi* (3), *Ali* (3), *Bayındır Han* (3), *Elif* (3), *Elifçik* (3), *Hakkı Bey* (3), *Nusrat Gemisi* (3), *Yunan* (3).

6. sınıf: *Karagöz* (43), *Hacivat* (36), *Pufi (kişi)* (28), *Nilüfer* (23), *Sufi (kişi)* (21), *Harran* (15), *Mercan (köpek)* (13), *Atatürk* (12), *Edison* (9), *Mustafa Kemal* (9), *Allah* (8), *Aziz* (8), *Gazi Paşa* (7), *İstanbul* (7), *Türk* (7), *Anadolu* (6), *Edremit* (6), *Ada* (5), *Pasteur* (5), *Ak Sakallı* (4), *Ak*

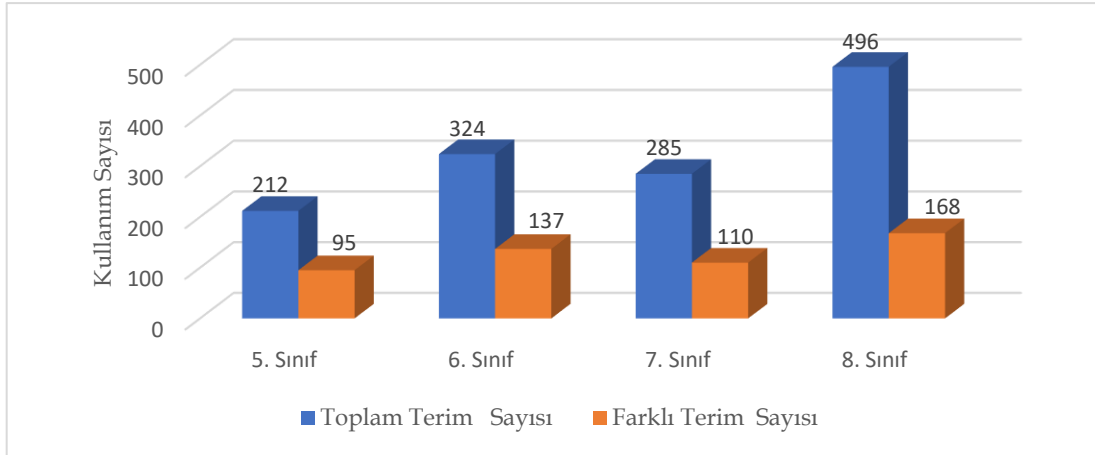
Sakallı Bilge Dede (4), Ankara (4), Ayvalık (4), Filiz (4), Hz. İbrahim (4), İslam (4), Joseph (4), Konstantin Efendi (4), Amerika (3), Ata (Atatürk) (3), Aziz Sançar (3), Emin Efendi (3), Fin (3), Gazi (3), Harran Üniversitesi (3), İzmir (3), Louis Pasteur (Lui Pastör) (3), Mustafa (3), Paşa (3), Piri Reis (3).

7. sınıf: Karagöz (63), Hacivat (36), Anadolu (32), Sinan (20), Atatürk (18), İcabettin dayı (15), Edison (9), Mustafa (9), Temel (kişi) (9), Azeri (8), Hat sanatı (8), Tuzsuz (kişi) (8), İstanbul (7), Koca Seyit (7), Mehmet Âkif (7), Mustafa Kemal (7), Sarı Bay (6), Ankara (5), Ebru (sanat) (5), İbni Sina (5), İstiklâl Marşı (5), Silbo Gomera (5), Toraman (hayvan) (5), Avrupa (4), Kör Mustafa (4), Kuşköy (4), Selçuklular (4), Aksakal (3), Ebru sanatı (3), Hacı Cavcav (3), Hatice Nine (3), İdris (3), Kanuni Sultan Süleyman (3), Kayseri (3), Meclis (TBMM) (3), Meyer (3), Niğdeli Ali (3), Salihli (3).

8. sınıf: Atatürk (52), Türkiye (21), Hasan (20), Dadaruh (19), İstanbul (19), Aygır (At) (13), Elif (12), Kınalı Ali (12), Zehra (12), Çılkır (At) (10), Anadolu (9), Aziz Sançar (9), İngilizce (9), Ankara (8), Türkçe (8), Pervin (7), Ali (6), Arif (6), Aziz (6), Hacı Süleyman (6), Kerim (6), Kız Kulesi (6), Muzaffer (6), Rumeli (6), Ata (Atatürk) (5), Robinson Crouse (5), Simit (karakter) (5), Türk müziği (5), Zehra Hanım (5), Zeytingöz (Eşek) (5), Ahmet Çavuş (4), Allah (4), Çinliler (4), Dorukısrak (At) (4), Göreme (4), Türk (4), Adana (3), Afrika (3), Buca (3), Bursa (3), Çin (3), Hatice Nine (3), İngiliz (3), Maçan (3), Mardin (3), Mehmet (3), Montesquieu (Monteskü) (3), Peynir (karakter) (3), Portekizce (3), Salihli (3), Türk dili (3), Uygurlar (3), Zeliha (3).

Terimlere Ait Bulgular

5, 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe ders kitaplarında yer alan terimlerin toplam ve farklı (madde başı) kullanım sayıları Şekil 11'de sunulmuştur.

Şekil 11. 5, 6, 7 ve 8. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarındaki Terimlerin Toplam ve Farklı (Madde Başı) Kullanım Sayıları

Şekil 11 incelendiğinde terimlerin en fazla yer aldığı Türkçe ders kitabının toplam 496 terim ile 8. sınıf Türkçe ders kitabı olduğu görülmektedir. Bu sınıf düzeyini toplam 324 terim ile 6. sınıf, toplam 285 terim ile 7. sınıf ve toplam 212 terim ile 5. sınıf Türkçe ders kitapları izlemektedir. Toplam terim sayısındaki sıralama, farklı terim sayısında da değişmiştir.

Sınıf düzeylerindeki toplam ve farklı terim sayıları incelendiğinde sınıf düzeyinin ilerlemesi ile beraber toplam ve farklı terim sayılarında da genel bir artışın olduğu görülmektedir. Bu artış beklenen bir durumdur. Ancak 7. sınıf Türkçe ders kitabında 6. sınıf düzeyine oranla daha az terimin kullanıldığı görülmektedir. Buna benzer bir durum toplam sözcük ve madde başı sözcük sayıları ile ikilemeler, özel isimler ve deyimlerde de söz konusudur.

Sınıf düzeylerinde kullanım sıklığı 3 ve üzeri olan terimler ve ilişkili oldukları alanlar şu şekildedir:

5. sınıf: Asker (askeri) (27), barkod (ticari) (16), postacı (postacılık) (10), mektup (postacılık) (8), depresyon (coğrafi) (7), güreşçi (spor) (7), mayın (askeri) (7), ordu (askeri) (6), doktor (tıp) (4), ışın (fizik) (4), dna (biyoloji -kimya) (3), hücre (biyoloji) (3), kanser (tıp) (3), komutan (askeri) (3), rasathane (astronomi) (3), savaş (askeri) (3), televizyoncu (medya) (3), türkü (müzik) (3), yıldız haritası (astronomi) (3).

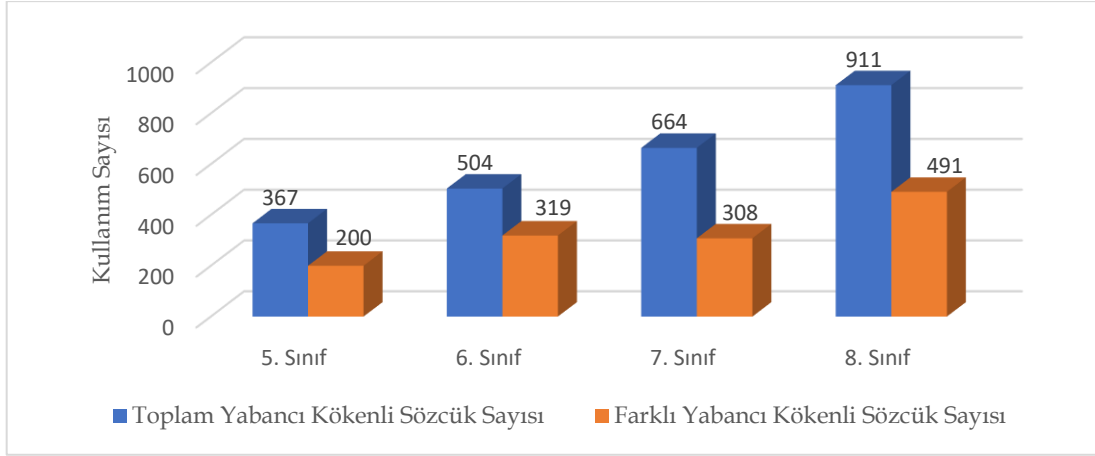
6. sınıf: Resim (sanat -resim) (39), ay (coğrafi-astronomi) (15), talebe (eğitim) (12), doktor (tıp) (10), dna (biyoloji -kimya) (8), aşı (tıp) (7), yargıç (hukuk) (7), büyüme hormonu (biyoloji) (6), portre (resim) (6), roman (edebiyat) (6), aşçı (aşçılık) (5), bakteri (biyoloji) (5), basketbol (spor) (5), bekçi (mesleki) (5), kuduz (tıp) (5), medrese (eğitim) (5), okur (edebiyat) (5), paşa (askeri) (5), eser (edebiyat) (4), fotoliz (biyoloji - kimya) (4), güneş (coğrafi - astronomi) (4), postane (postacılık) (4), protein (biyoloji) (4), ressam (resim) (4), vapur (denizcilik) (4), bitki (biyoloji) (3), enzim (biyoloji) (3), fotosentez (biyoloji) (3), gazı (askeri) (3), karbonhidrat (3), mâni (edebiyat) (3), öykü (edebiyat) (3), postacı (postacılık) (3), tuval (resim) (3).

7. sınıf: Davul (müzik) (25), öğretmen (eğitim) (23), avukat (hukuk) (15), hat (sanat) (10), mermi (askeri) (10), hastalık (tıp) (9), ebru (sanat) (8), doktor (tıp) (7), verem (tıp) (7), mimar (mimarlık) (6), asker (askeri) (5), rüzgâr (coğrafi) (5), davulcu (müzik) (4), karayel (coğrafya) (4), kitre (sanat -ebru) (4), savaş (askeri) (4), tıp (tıp) (4), türkü (müzik) (4), batarya (askeri) (3), biyolojik (biyoloji) (3), duvarcı (mesleki) (3), gemi (denizcilik) (3), hokka (sanat-hat) (3), kalsiyum (biyoloji - kimya) (3), marangoz (mesleki) (3), mimarbaşı (mimarlık) (3), topçu (askeri) (3), yıldız (coğrafi - astronomi) (3), zırhlı (savaş gemisi) (askeri) (3).

8. sınıf: Müzik (müzik) (36), gemi (31), uzay (uzay -bilim) (20), astronot (uzay-bilim) (14), dil (lisan) (edebiyat - Türkçe) (13), asker (askeri) (12), komutan (askeri) (11), sal (denizcilik) (11), cephe (askeri) (10), musiki (müzik) (10), e-hastalık (tıp) (9), ordu (askeri) (9), fırtına (coğrafi) (8), fizik (bilim -fizik) (8), kuvvet (fizik) (8), peri bacası (coğrafi) (8), DNA (biyoloji -kimya) (7), enerji (fizik) (7), sürtünme (fizik) (7), potansiyel enerji (fizik) (6), doktor (tıp) (5), kayak (denizcilik) (5), lise (eğitim) (5), oksijen (kimya) (5), reklam (medya) (5), rüzgâr (coğrafi) (5), sandal (denizcilik) (5), tayfa (denizcilik) (5), enzim (biyoloji) (4), fotoliz enzimi (biyoloji) (4), hücre (biyoloji) (4), kaptan (denizcilik) (4), kinetik enerji (fizik) (4), liman (denizcilik) (4), phubbing (fabbing) (tıp) (4), rehabilitasyon (tıp) (4), türkü (müzik) (4), atmosfer (coğrafya) (3), deniz feneri (denizcilik) (3), direnç (fizik) (3), eğik düzlem (fizik) (3), fasıl (müzik) (3), hareket enerjisi (fizik) (3), hastalık (tıp) (3), hukuk (hukuk) (3), reis (denizcilik) (3), roman (edebiyat) (3), salınım (fizik) (3), sarkaç (fizik) (3), şarkı (müzik) (3), tıp (tıp) (3).

Yabancı Kökenli Sözcüklere Ait Bulgular

Araştırma kapsamında incelenen 5, 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe ders kitaplarında yer alan yabancı kökenli sözcüklerin toplam ve farklı (madde başı) kullanım sayıları Şekil 12'de sunulmuştur.

Şekil 12. 5, 6, 7 ve 8. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarındaki Yabancı Kökenli Sözcüklerin Toplam ve Farklı (Madde Başı) Kullanım Sayıları

Şekil 12 incelendiğinde yabancı kökenli sözcüklerin en fazla yer aldığı Türkçe ders kitabının toplam 911 yabancı kökenli sözcük ile 8. sınıf Türkçe ders kitabı olduğu görülmektedir. Bu sınıf düzeyini toplam 664 yabancı kökenli sözcük ile 7. sınıf, toplam 504 yabancı kökenli sözcük ile 6. sınıf ve toplam 367 yabancı kökenli sözcük ile 5. sınıf Türkçe ders kitapları izlemektedir. Farklı yabancı kökenli sözcük sayısındaki sıralama ise şu şekildedir:

Farklı yabancı kökenli sözcük sayısının en fazla yer aldığı Türkçe ders kitabı 491 farklı yabancı kökenli sözcük ile 8. sınıf Türkçe ders kitabıdır. Bu sınıf düzeyini 319 farklı yabancı kökenli sözcük ile 6. sınıf, 308 farklı yabancı kökenli sözcük ile 7. sınıf ve 200 farklı yabancı kökenli sözcük ile 5. sınıf Türkçe ders kitapları izlemektedir.

Sınıf düzeylerinde yer alan toplam ve farklı yabancı kökenli sözcük sayıları incelendiğinde sınıf düzeyinin ilerlemesi ile beraber toplam ve farklı yabancı kökenli sözcük sayılarında da genel bir artışın olduğu görülmektedir.

5, 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe ders kitabında tespit edilen yabancı kökenli sözcüklerin daha çok Arapça, Farsça ve Fransızca dillerine ait olduğu tespit edilmiştir. Bu dillerin yanı sıra İtalyanca, İngilizce, Rumca, Soğdca, Rusça, Moğolca, Sırpça, Almanca, Latince ve Yunanca dillerine ait sözcükler de bulunmaktadır. Ayrıca bazı sözcüklerin iki dilin birleşimi ile oluştuğu da görülmüştür.

Tablo 2'de 5, 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe ders kitaplarında tespit edilen yabancı kökenli sözcüklerin ait oldukları dile göre toplam (madde başı) kullanım sayıları gösterilmiştir.

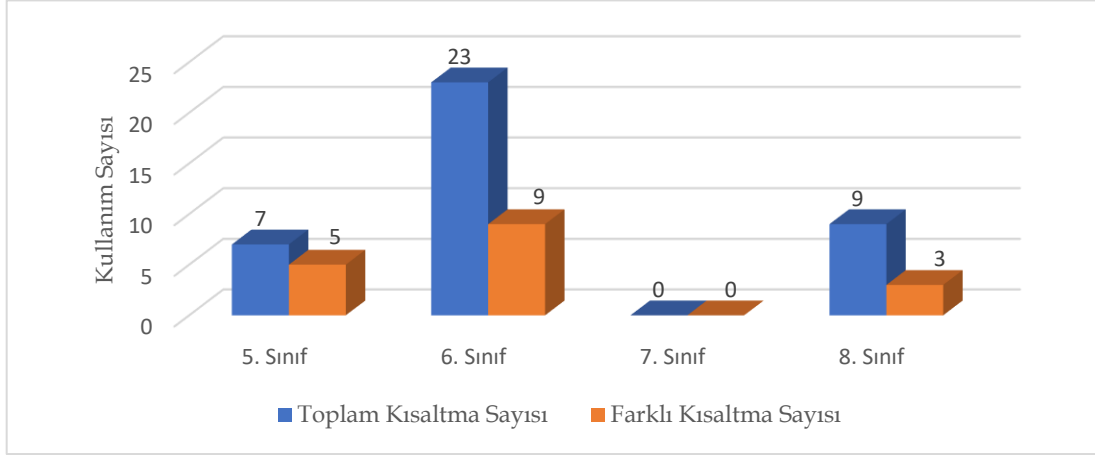
Tablo 2. 5, 6, 7 ve 8. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarındaki Yabancı Kökenli Sözcüklerin Ait oldukları Diller

Dil	Toplam Farklı Sözcük Sayısı
Arapça	571
Fransızca	253
Farsça	135
İtalyanca	35
Rumca	24
İngilizce	14
Almanca	4
Soğdca	2
Rusça	1
Moğolca	1

Sırpça	1
Latince	1
Yunanca	1
Karışık kökenli sözcükler	27
TOPLAM	1.056

Kısaltmalara Ait Bulgular

5, 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe ders kitaplarında yer alan kısaltmaların toplam ve farklı (madde başı) kullanım sayıları Şekil 13'te sunulmuştur.

Şekil 13. 5, 6, 7 ve 8. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarındaki Kısaltmaların Toplam ve Farklı (Madde Başı) Kullanım Sayıları

Şekil 13 incelendiğinde kısaltmaların en fazla yer aldığı Türkçe ders kitabının toplam 23 kısaltma ile 6. sınıf Türkçe ders kitabı olduğu görülmektedir. Bu sınıf düzeyini toplam 9 kısaltma ile 8. sınıf, toplam 7 kısaltma ile 5. sınıf Türkçe ders kitapları izlemektedir. 7. sınıf Türkçe ders kitabında ise kısaltmaya rastlanmamıştır.

Kısaltmaların farklı kullanım sayısındaki sıralamada ise 9 kısaltma ile 6. sınıf Türkçe ders kitabı ilk sırada yer almaktadır. Bu sınıf düzeyini 5 farklı kısaltma ile 5. sınıf, 3 farklı kısaltma ile 8. sınıf Türkçe ders kitapları izlemektedir. 7. sınıf Türkçe ders kitabında ise farklı kısaltmaya rastlanmamıştır. Sınıf düzeylerinde yer alan kısaltmalar ve bu kısaltmaların kullanım sıklıkları Tablo 3'te gösterilmiştir.

Tablo 3. Sınıf Düzeylerindeki Kısaltmalar ve Kullanım Sıklıkları

KISALTMA	SINIF DÜZEYLERİ			
	5	6	7	8
ABD	*	*		
DNA	*(3)	*(8)		*(7)
FOMA (kaygı bozukluğu)	*			
FOMO (Fear Of Missing Out)				*
Hız. (hazreti)		*(3)		
ISSN (Uluslararası Standart Süreli Yayın Dergi Numarası)	*			
İÖ (İsa'dan Önce)		*(2)		
km (kilometre)		*(3)		
Mr. (Mistır)		*(3)		
N'olacak (Ne olacak)		*		
NATO		*		
TÜBİTAK		*		

TV (Televizyon)				*
USMED (Uluslararası Sosyal Medya Derneği)	*			
Toplam kısaltma sayısı	7	23	0	9
Farklı kısaltma sayısı	5	9	0	3

5, 6, 7 ve 8. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarındaki Metinlerde Yer Alan Söz Varlığı Unsurlarının Sayısal Görünümü

Tablo 4'te araştırmaya konu olan Türkçe ders kitaplarındaki söz varlığı unsurlarının toplam sayıları ve kullanım sıklıkları toplu bir şekilde görülmektedir.

Tablo 4. 5, 6, 7 ve 8. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarındaki Söz Varlığı Unsurlarının Sayısal Görünümü

Söz Varlığı Unsurları	Farklı Söz Varlığı Sayısı (f)				Toplam Söz Varlığı Sayısı (f)			
	5. Sınıf	6. Sınıf	7. Sınıf	8. Sınıf	5. Sınıf	6. Sınıf	7. Sınıf	8. Sınıf
Deyimler	195	241	208	310	247	318	266	422
Atasözleri	2	0	6	5	2	0	6	5
İkilemeler	80	124	110	165	102	165	135	200
Özdeyişler	2	0	3	7	2	0	3	7
Kalıp Sözler/ İlişki Sözler	47	43	47	57	156	59	82	111
Konuşma Dili/ Yerel Sözlemler	10	12	54	5	14	16	82	7
Özel İsimler	171	219	186	220	470	538	525	589
Terimler	95	137	110	168	212	324	285	496
Yabancı Kökenli Sözcükler	200	319	308	491	367	504	664	911
Kısaltmalar	5	9	0	3	7	23	0	9
TOPLAM	807	1.104	1.032	1.431	1.579	1.947	2.048	2.757

Sonuç, Tartışma ve Öneriler

2022-2023 eğitim-öğretim yılından itibaren okutulmakta olan 5, 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe ders kitapları içerdiği söz varlığı unsurları bakımından incelenmiş ve şu sonuçlara ulaşılmıştır:

5, 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe ders kitaplarında tekrarlar da dahil toplam 53.961 sözcük bulunmaktadır. Buna göre,

5. sınıf (Anıttepe Yayıncılık) Türkçe ders kitabında toplam 9.712 sözcük bulunmaktadır. Bu sınıf düzeyinde en sık tekrar eden sözcüklerin "bir" (234 kullanım), "de/da" [163 kullanım (*de*: 89, *da*: 74)], "ve" (138 kullanım), "bu" (114 kullanım) sözcükleri olduğu görülmüştür. Ayrıca "ne (66), için (65), çok (57), efendim (54), o (49), her (47), ama (40), diye (39), kadar (39), sonra (37), daha (36), gibi (36), Hacıvat (33), Karagöz (33), ben (zamir) (30), ile (30)" sözcükleri de sıklıkla kullanılan sözcüklerdir.

6. sınıf (Ata Yayıncılık) Türkçe ders kitabında toplam 13.847 sözcük bulunmaktadır. Bu sınıf düzeyinde en sık tekrar eden sözcüklerin "bir" (506 kullanım), "de/da" [247 kullanım (*de*: 128, *da*: 119)], "bu" (196 kullanım), "ve" (163 kullanım)

sözcükleri olduğu görülmüştür. Ayrıca “için (90), ne (84), o (83), ama (77), daha (70), sonra (63), her (56), kadar (53), ben (zamir) (52), dedi (46), ki (45), ile (43), var (42), en (40), şey (40), gibi (30), hiç (30)” sözcükleri de sıklıkla kullanılan sözcüklerdir.

7. sınıf (Özgün Yayıncılık) Türkçe ders kitabında toplam 12.899 sözcük bulunmaktadır. Bu sınıf düzeyinde en sık tekrar eden sözcüklerin “bir” (451 kullanım), “de/da” [216 kullanım (*de*: 107, *da*: 109)], “ve” (202 kullanım), “bu” (176 kullanım) sözcükleri olduğu görülmüştür. Ayrıca “ne (84), çok (81), kadar (66), ama (65), için (65), daha (61), her (59), sonra (56), ben (zamir) (53), Karagöz (51), gün (48), gibi (43), küçük (43), dedi (38), en (37), ile (37)” sözcükleri de sıklıkla kullanılan sözcüklerdir.

8. sınıf (MEB Yayınları) Türkçe ders kitabında toplam 17.503 sözcük bulunmaktadır. Bu sınıf düzeyinde en sık tekrar eden sözcüklerin “bir” (547 kullanım), “de/da” [303 kullanım (*de*: 168, *da*: 135)], “ve” (270 kullanım), “bu” (223 kullanım) sözcükleri olduğu görülmüştür. Ayrıca “için (97), o (97), gibi (92), ne (88), sonra (87), daha (81), çok (77), ki (69), her (68), en (64), ben (zamir) (57), kadar (56), ama (54), diye (37), gün (36), olan (36)” sözcükleri de sıklıkla kullanılan sözcüklerdir.

5, 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki en sık kullanılan (20 sözcük) sözcükler incelendiğinde, bu sözcüklerin Pierce’nin (1962) ve Göz’ ün (2003) sıklık çalışmaları ile büyük oranda benzerlik gösterdiği söylenebilir. Nitekim Pierce’nin (1962) çalışmasındaki en sık kullanılan sözcükler, “konuşulan Türkçede: *demek, bir, bu, o, ben, ne, olmak, gelmek, gitmek, sen, var, şey, almak, yapmak, vermek ora-, yok, etmek, bakmak, kız*. Yazılan Türkçede: *bir, bu, olmak, etmek, ve, demek, o, ne, baş, yapmak, için, ben, görmek, gelmek, iki, vermek, gibi, bulmak, hareket, almak*”, Göz’ ün (2003) çalışmasında ise “*bir, ve, olmak, bu, için, o, ben, demek, çok, yapmak, ne, gibi, daha, almak, var, kendi, gelmek, ile, vermek, ama*”dır.

Toplam sözcük sayısının sırası ile %32’si 8. sınıf, %26’sı 6. sınıf, %24’ü 7. sınıf ve %18’i 5. sınıf Türkçe ders kitaplarında yer almaktadır. Buradan da görüldüğü üzere sınıf düzeyindeki ilerleme ile beraber ders kitaplarındaki toplam sözcük sayısında da genel bir artışın olduğu söylenebilir. Ancak bu durum 6 ve 7. sınıf Türkçe ders kitapları için geçerli değildir. Yani 7. sınıf düzeyindeki sözcük yoğunluğu 6. sınıf düzeyinin gerisinde kalmıştır. Bu durum 6. sınıf Türkçe ders kitabının olması gerekenden daha yoğun sözcük içerdiğinden mi yoksa 7. sınıf düzeyindeki Türkçe ders kitabının yoğunluk bakımından eksikliğinden mi kaynaklandığı ayrıca bir araştırma konusu olabilir.

Türkçe ders kitaplarının söz varlığı üzerine yapılan araştırmalar incelendiğinde bu araştırmaların bazılarında sınıf düzeyinin ilerlemesi ile beraber ders kitaplarında yer alan toplam sözcük sayılarının da kademeli olarak arttığı görülmektedir (Kurudayıoğlu, 2005; Kutlu, 2006). Bazı çalışmalarda ise Türkçe ders kitaplarında yer alan toplam sözcük sayılarının sınıf seviyesinin ilerlemesi ile beraber kademeli olarak artmadığı, bazen üst sınıftaki ders kitabının içerdiği toplam sözcük sayısının alt sınıf düzeyine göre daha düşük kaldığı görülmüştür (Uluçay, 2011; Büyükhellaç, 2014; Kargın, 2019). Öğrencilerin yaşları ilerledikçe hayat tecrübeleri de artacaktır. Dolayısı ile yaştaki ilerleme ile beraber derslerin içerikleri de zenginleşmelidir. Bu bütün derslerde olduğu gibi Türkçe dersi için de söz konusu olmalıdır. Ancak gerek bazı araştırmalar gerekse bu araştırmada da görüldüğü üzere sınıf düzeyinin ilerlemesi ile beraber ders kitaplarında yer alan toplam sözcük sayısının artması konusu ders kitabı yazarları tarafından gerektiği kadar dikkate alınmamıştır.

5, 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe ders kitaplarında toplam 1.253 deyim tespit edilmiştir. Bu deyimlerin 741’i madde başıdır. Toplam ve madde başı deyim sayısı bakımından 8. sınıf (422 toplam ve 310 farklı deyim) Türkçe ders kitabı ilk sırada yer almaktadır. Sınıf düzeylerindeki ilerlemeye paralel olarak toplam ve madde başı deyimlerin sayısında da

genel bir artışın olduğu tespit edilmiştir. Ancak 7. sınıf Türkçe ders kitabında bu artış görülmemiş, hatta bir önceki sınıf düzeyine göre deyim sayısı bakımından ciddi bir düşüşün olduğu gözlemlenmiştir.

5, 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe ders kitaplarında toplam 13 atasözü tespit edilmiştir. Bu atasözlerinin 6'sı 7. sınıf, 5'i 8. sınıf ve 2'si 5. sınıf Türkçe ders kitaplarında yer almaktadır.

Atasözleri geçmişte yaşamış bireylerin uzun yıllar boyunca oluşturduğu bilgi ve birikimlerini gelecek nesillere aktaran, eğitici ve öğretici yanı olan önemli bir söz varlığı unsurudur. Ayrıca atasözleri, Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda kazanım olarak yer alması bakımından da önemlidir (*Deyim ve atasözlerinin metne katkısını belirler*). Ancak söz varlığı üzerine yapılan çalışmalar ve bu çalışmadan da görüleceği üzere atasözleri ders kitaplarında diğer söz varlığı unsurlarına oranla az sayıda bulunmakla birlikte bazı Türkçe ders kitaplarında atasözlerine hiç yer verilmediği görülmüştür (Erkul, 2008; Apaydın, 2010; Uluçay, 2011; Öz, 2012; Büyükhellaç, 2014; Kargın, 2019; Yavuz, 2020). Gerek bu çalışma gerekse de yapılan diğer çalışmalarda elde edilen sonuçlar dikkate alındığında atasözlerinin Türkçe ders kitaplarında daha sık yer alması gereği ortadadır.

5, 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe ders kitaplarında toplam 12 özdeyiş bulunmaktadır. Bu özdeyişlerin 7'si 8. sınıf, 3'ü 7. sınıf ve 2'si 5. sınıf Türkçe ders kitaplarında yer almaktadır. Ayrıca 6. sınıf Türkçe ders kitabında özdeyişe rastlanmaması dikkat çekicidir. Tıpkı atasözleri gibi özdeyişler de uzun yıllarda oluşan bilgi ve birikimi gelecek nesillere aktaran, eğitici ve öğretici yanı olan önemli bir söz varlığı unsurudur. Bu nedenle özdeyişlere Türkçe ders kitaplarında sıkça yer verilmesi gerekmektedir. Ancak gerek alanda yapılan çalışmalar gerekse de bu çalışmadan elde edilen bulgulara bakıldığında Türkçe ders kitaplarında özdeyişlere yeterince yer verilmediğini ifade etmek mümkündür (Kutlu, 2006; Öz, 2012; Kargın, 2019; Yavuz, 2020).

5, 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe ders kitaplarında toplam 602 ikileme bulunmaktadır. Bu ikilemelerin 380'i madde başıdır. Toplam ve madde başı ikileme sayısı bakımından 8. sınıf (200 toplam ve 165 farklı ikileme) Türkçe ders kitabı ilk sırada yer almaktadır. Sınıf düzeylerindeki ilerlemeye paralel olarak toplam ve madde başı ikileme sayısında genel bir artışın olduğu tespit edilmiştir. Ancak bu durum diğer birçok söz varlığı unsurunda da olduğu gibi 7. sınıf Türkçe ders kitabında gözlemlenmemiştir. Buna benzer bir durum Kutlu'nun (2006) çalışmasında da görülmektedir. Bu çalışmaya göre de 7. sınıf seviyesinde azalan ikileme sayısı 8. sınıf seviyesinde artmıştır.

5, 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe ders kitaplarında yer alan 41 farklı ikileme yapısal olarak deyimlerin bünyesinde yer alan ikilemelerdir. Bu tür ikilemelerin en fazla yer aldığı Türkçe ders kitabı/kitapları toplam 21 kullanım sıklığı ile 7 ve 8. sınıf Türkçe ders kitaplarıdır.

5, 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe ders kitaplarında toplam 408 kalıp söz (ilişki söz) bulunmaktadır. Bu kalıp sözlerin 195'i madde başıdır. Toplam kalıp söz sayısı bakımından 5. sınıf (156 toplam kalıp söz) Türkçe ders kitabı, madde başı kalıp söz sayısı bakımından ise 8. sınıf (57 madde başı kalıp söz) Türkçe ders kitabı ilk sırada yer almaktadır. Ayrıca kalıp sözlerin sınıf düzeylerine göre dağılımının düzensiz olduğu görülmüştür. Kalıp sözler, Türkçenin söz varlığında önemli bir yere sahiptir. Dolayısı ile Türkçe ders kitaplarındaki metinlerde kalıp sözlerin sıklıkla kullanılması doğaldır. Bu konudaki araştırmalar incelendiğinde, sayı ve sıklık bakımından değişkenlikler bulunsa da Türkçe ders kitaplarında kalıp sözlerin önemli bir konumda yer aldığı görülmektedir (Apaydın, 2010; Daharlı, 2012; Öz, 2012; Uyar, 2012; Yavuz, 2020).

5, 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe ders kitaplarında toplam 119 yöresel kullanım ve konuşma diline ait söz varlığı unsuru bulunmaktadır. Bu unsurların 81'i madde başıdır. Toplam ve

madde başı yöresel kullanım ve konuşma diline ait söz varlığı unsuru bakımından 7. sınıf (82 toplam ve 54 farklı unsur) Türkçe ders kitabı ilk sırada yer almaktadır.

Yöresel kullanım ve konuşma diline ait unsurların ders kitaplarında yer alması dilin zenginliğini göstermesi bakımından önem arz etmektedir. Ancak bu unsurlar metnin bütünlüğünü ve özgünlüğünü bozmamalıdır. Bu nedenle bu unsurlara ders kitaplarında mümkün olduğunca az yer verilmelidir. Bu çalışmada tespit edilen yöresel kullanım ve konuşma dili unsurlarının 5, 6 ve 8. sınıf Türkçe ders kitaplarında makul bir dağılım gösterdiği düşünülebilir. Ancak 7. sınıf Türkçe ders kitabında yer alan 54'ü farklı olmak üzere toplam 82 yöresel kullanım ve konuşma dili unsuru sayısı diğer sınıf düzeyleri ile karşılaştırıldığında dikkat çekicidir.

5, 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe ders kitaplarında toplam 2.120 özel isim bulunmaktadır. Bu özel isimlerin 795'i madde başıdır. Toplam ve madde başı özel isim sayısı bakımından 8. sınıf (589 toplam ve 220 farklı özel isim) Türkçe ders kitabı ilk sırada yer almaktadır. Özel isimler, Türkçe ders kitaplarında en sık kullanılan söz varlığı öğelerindedir. Bu durum benzer bazı çalışmalarda da göze çarpmaktadır (Altaş, 2023; Daharlı, 2012; Kargın, 2019; Yavuz, 2020).

5, 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe ders kitaplarında toplam 1.317 terim bulunmaktadır. Bu terimlerin 510'u madde başıdır. Toplam ve madde başı terim sayısı bakımından 8. sınıf (496 toplam ve 168 farklı terim) Türkçe ders kitabı ilk sırada yer almaktadır. Sınıf düzeylerindeki ilerlemeye paralel olarak toplam ve madde başı terim sayısında da genel bir artışın olduğu tespit edilmiştir. Ancak bu durum 7. sınıf Türkçe ders kitabında gözlemlenmemiştir. Sıklık sayıları karşılaştırıldığında terimler, yüksek kullanım sıklığına sahip söz varlığı unsurları arasında yer almaktadır. Benzer bir durum Yavuz'un (2020) çalışmasında da görülebilmektedir. Yavuz (2020), iki farklı yayına ait 6. sınıf Türkçe ders kitapları üzerine yaptığı çalışmasında, terimlerin sıklıkla kullanılan söz varlığı unsurlarından olduğunu tespit etmiştir.

Terimler gerek bir dilin zenginliğini göstermesi gerekse de eğitim-öğretim süreçlerindeki yeri bakımından önemli bir söz varlığı unsurudur (Pilav, 2008). Terimlerin özellikle Türkçe ders kitaplarındaki metinlerde yer bulması, söz varlığı bakımından ders kitaplarının içeriğini zenginleştirecektir. Ancak terimlerin Türkçe ders kitaplarındaki yoğunluğuna dikkat edilmelidir. Çünkü terimlerin yoğunluğu metnin anlaşılabilirliğini ve okuma zevkini azaltacağı gibi öğrenciler için yorucu da olabilir.

5, 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe ders kitaplarında toplam 2.446 yabancı kökenli sözcük tespit edilmiştir. Bu sözcüklerin 1.082'si madde başıdır. Yabancı kökenli sözcüklerin en yoğun olduğu ders kitabı 8. sınıf Türkçe ders kitabıdır. Sınıf düzeylerindeki ilerlemeye paralel olarak ders kitaplarında yer alan toplam yabancı kökenli sözcük sayısında da genel bir artışın olduğu tespit edilmiştir.

Yavuz'un (2020) çalışmasında da görüleceği üzere Türkçe ders kitaplarında yer alan yabancı kökenli sözcüklerin pek çoğu günlük dilde anlamı bilinen ve kullanılan sözcüklerdir. Dolayısı ile bu sözcükler yabancılıklarını hissettirmezler. İncelenen ders kitaplarında da benzer bir durum söz konusudur. Bununla birlikte bu ders kitaplarındaki yabancı kökenli sözcüklerin daha çok Arapça, Fransızca ve Farsça kökenli sözcükler olduğu görülmüştür. Bu dillerin yanı sıra ders kitaplarında İtalyanca, Rumca, İngilizce, Almanca, Soğdca, Rusça, Moğolca, Sırpça, Latince ve Yunanca dillerine ait sözcüklere de rastlanmaktadır. Ayrıca tespit edilen 27 yabancı sözcüğün karışık kökenli olduğu da görülmüştür. Karışık kökenli sözcüklerin 3'ü Türkçe ile yabancı bir dilin birleşimi ile oluşmuştur [*addetmek (Arapça + Türkçe)*, *emektar (Türkçe + Farsça)*, *cezbetmek (Arapça + Türkçe)*]. Bunun dışında kalan 24 karışık kökenli sözcüğün ise Türkçe dışında farklı iki

dilin birleşimi ile oluştuğu tespit edilmiştir. Özellikle Arapça ve Farsça kökenli sözcüklerin birleşmesi ile oluşan sözcükler çoğunluktadır.

5, 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe ders kitaplarında toplam 39 kısaltma bulunmaktadır. Bu kısaltmaların 17'si madde başıdır. Kısaltmaların en yoğun olduğu ders kitabı 6. sınıf (23 toplam ve 9 farklı kısaltma) Türkçe ders kitabıdır. 7. sınıf Türkçe ders kitabında herhangi bir kısaltmaya yer verilmemiş olması dikkat çekicidir.

Kaynakça

- Açıkgöz, B. (2008). *İlköğretim 6. sınıf Türkçe ders kitaplarının kelime serveti bakımından değerlendirilmesi*. [yüksek lisans tezi]. Afyon: Afyon Kocatepe Üniversitesi.
- Aksan, D. (2004). *Türkçenin söz varlığı*. İstanbul: Engin Yayınevi.
- Aksoy, Ö. A. (1998). *Atasözleri ve deyimler sözlüğü*. İstanbul: İnkılap Yayınevi.
- Akyalçın, N. (2007). *Türkçe ikilemeler sözlüğü: Tanıklı*. İstanbul: Anı Yayıncılık.
- Altaş, Ö. (2023). *7. sınıf Türkçe ders kitaplarının söz varlığı açısından incelenmesi*. [yüksek lisans tezi]. Ağrı Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi.
- Apaydın, N. (2010). *6. sınıf Türkçe ders kitaplarının söz varlığı açısından incelenmesi*. [yüksek lisans tezi]. İstanbul: Marmara Üniversitesi,
- Arslan, K. (2023). *İlkokul Türkçe ders kitaplarının söz varlığı bakımından incelenmesi*. [yüksek lisans tezi]. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- Baldan, N. (2009). *Yeni program 6. sınıf Türkçe ders kitabındaki metinlerin kelime serveti ve güçlük seviyesi*. [yüksek lisans tezi]. Manisa: Celal Bayar Üniversitesi,
- Baran, Ş. Ç., ve Diren, E. (2022). *Ortaokul ve imam hatip ortaokulu Türkçe 5. sınıf ders kitabı*. Anıtepe Yayıncılık.
- Baş, B. (2006). *1985-2005 yılları arasında çocuk edebiyatı sahasında yazılmış tahkiyeli metinlerin söz varlığı üzerine bir araştırma*. [Doktora Tezi]. Ankara: Gazi Üniversitesi.
- Baş, B. ve Karadağ, Ö. (2012). Söz varlığı üzerine yurt dışında ve türkiye'de yapılan temel araştırmalar. *Milli Eğitim Dergisi*, 42(193), 81-105.
- Bayraktar, S. (2022). *Kalıp sözler (özellikleri, sınıflandırılması, kültürel göstergeleri, yabancı dil öğretimindeki yeri)*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Beyreli, L., Çetindağ, Z. ve Celepoğlu, A. (2017). *Yazılı ve sözlü anlatım*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Bowen, G. A. (2009). Document analysis as a qualitative research method. *Qualitative research journal*, 9(2), 27-40.
- Büyükhellaç, S. (2014). *Ortaokul Türkçe ders kitaplarındaki söz varlığının incelenmesi*. [yüksek lisans tezi]. Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi.
- Canbulat, M. ve Dilekçi, A. (2013). Türkçe ders kitaplarındaki kalıp sözler ve öğrencilerin kalıp sözleri kullanma düzeyleri. *Electronic Turkish Studies*, 8(9), 217-232.
- Çotuksöken, Y. (2004). *Türkçe atasözleri ve deyimler sözlüğü*. İstanbul: Toroslu Kitaplığı.
- Daharlı, G. (2012). *5. sınıf Türkçe ders kitaplarının söz varlığı açısından incelenmesi* [yüksek lisans tezi]. Erzurum: Atatürk Üniversitesi.
- Demir, C. (2006). Türkçe/edebiyat eğitimi ve kişisel kelime serveti. *Milli Eğitim Dergisi*, 34(169), 0-0.

- Ediskun, H. (1999). *Türk dilbilgisi (Altıncı basım)*. İstanbul: Remzi Yayınevi.
- Ekiz, D. (2009). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Anı Yayıncılık.
- Ekmen, H. (2009). *2005 programına göre hazırlanan 7. sınıf Türkçe ders kitabının söz varlığı bakımından incelenmesi*. [yüksek lisans tezi]. Afyon: Afyon Kocatepe Üniversitesi.
- Erkal, H., ve Erkal, M. (2022). *Ortaokul ve imam hatip ortaokulu Türkçe ders kitabı 7. sınıf*. İstanbul: Özgün Yayıncılık.
- Erkul, B. A. (2008). *İlköğretim 8. sınıf Türkçe kitaplarındaki olaya dayalı metinlerin öğrencilerin söz varlığını geliştirmedeki etkisi*. [yüksek lisans tezi]. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi.
- Esenlioğlu, H., Set, S. ve Yücel A. (2022). *Ortaokul ve imam hatip ortaokulu Türkçe 8 ders kitabı*. Ankara: MEB Yayınları.
- Göçer, A. (2009). Türkçe eğitiminde öğrencilerin söz varlığını geliştirme etkinlikleri ve sözlük kullanımı. *Turkish Studies (Sözlük Özel Sayısı)*, 4(4), 1025-1055.
- Gökdayı, H. (2008). Türkçede kalıp sözleri. *Bilig / Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, 0(44), 89-110.
- Gökdayı, H. (2016). Yabancılara Türkçe öğretiminde sözcük öğretimi ve kalıp sözler. *Journal of Turkish Studies*, 11(19) 379-394.
- Göz, İ. (2003). *Yazılı Türkçenin kelime sıklığı sözlüğü*. Ankara: TDK Yayınları.
- Hatiboğlu, V. (1973). *Cumhuriyetin ellinci yılında ölümsüz Atatürk ve dil devrimi*. TDK Yay.
- Hengirmen, M. (2006). *Türkçe temel dilbilgisi (5. baskı)*. İstanbul: Engin Yayınevi.
- Kaplan, M. (1983). *Kültür ve dil (2. basım)*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Karadağ, Ö (2019). Aynı sınıf düzeyi için hazırlanan Türkçe ders kitaplarının ortak söz varlığı açısından karşılaştırılması. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 7(4), 1130-1140.
- Karadağ, Ö. (2005). *İlköğretim I. kademe öğrencilerinin kelime hazinesi üzerine bir araştırma [doktora tezi]*. Ankara: Gazi Üniversitesi.
- Karagöl, E. ve Tarakçı, R. (2019). Söz varlığı öğretimi açısından ortaokul Türkçe ders kitapları. *Milli Eğitim Dergisi*, 48(222), 149-171.
- Karatay, H. (2004). *İlköğretim ikinci kademe Türkçe ders kitaplarının ortak kelime kazandırma yönünden değerlendirilmesi [yüksek lisans tezi]*. Ankara: Gazi Üniversitesi.
- Kargın, F. (2019). *6, 7 ve 8. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki söz varlığı öğeleri üzerine bir inceleme*. [yüksek lisans tezi]. Van: Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi.
- Kaya, E. (2008). *İlköğretim II. kademe Türkçe ders kitaplarında söz varlığı incelemesi [yüksek lisans tezi]*. Denizli: Pamukkale Üniversitesi.
- Kurudayıoğlu, M. (2005). *İlköğretim II. kademe öğrencilerinin kelime hazinesi üzerine bir araştırma*. [doktora tezi]. Ankara: Gazi Üniversitesi.
- Kurudayıoğlu, M. ve Karadağ, Ö. (2006). Ortak kelime hazinesi kazandırmada ilköğretim sekizinci sınıf Türkçe ders kitaplarının durumu. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 7(2), 335-343.
- Kutlu, H. A. (2006). *MEB ilköğretim 6, 7. ve 8. sınıf Türkçe ders kitaplarında yer alan metinlerin söz varlığı açısından değerlendirilmesi*. [yüksek lisans tezi]. İstanbul: Marmara Üniv.

- Millî Eğitim Bakanlığı. (2019). *Türkçe dersi öğretim programı (ilkokul ve ortaokul 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 ve 8. sınıflar)*. <https://mufredat.meb.gov.tr/ProgramDetay.aspx?PID=663>'ten alınmıştır.
- Öz, G. (2012). *İlköğretim sekizinci sınıf Türkçe ders kitaplarının söz varlığı bakımından incelenmesi*. [yüksek lisans tezi]. Malatya: İnönü Üniversitesi.
- Parlatır, İ. (2007). *Deyimler*. Ankara: Yargı Yayınevi.
- Pehlivan, A. (2003). Türkçe kitaplarında sözcük dağarcığını geliştirme sorunu ve çözüm yolları. *Dil Dergisi*, 0(122), 84-94.
- Pilav, S. (2008). Terim sorunu ve eğitim öğretimde terimlerin yeri ve önemi. *Kastamonu Education Journal*, 16(1), 267-276.
- Sarıboyacı, M. O. (2022). *Ortaokul ve imam hatip ortaokulu Türkçe 6 ders kitabı*. İstanbul: Ata Yayıncılık.
- Turhan, H. (2010). *6. sınıf Türkçe ders kitaplarının söz varlığı açısından incelenmesi*. [yüksek lisans tezi]. İstanbul: Marmara Üniversitesi.
- Türk Dil Kurumu (2002). *Türkçe sözlük*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Uluçay, M. (2011). *İlköğretim 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki söz varlığının ortaöğretim Türk Dili ve Edebiyatı ders kitaplarındaki metinlere altyapı oluşturmada yeterliliği*. [yüksek lisans tezi]. Erzincan: Erzincan Üniversitesi.
- Uluçay, M. (2016). *Etkinlik temelli kelime öğretiminin ortaokul öğrencilerinin söz varlığını geliştirme sürecine etkisi*. [doktora tezi]. Erzurum: Atatürk Üniversitesi.
- Uludağ, Ç. (2010). *7. sınıf Türkçe ders kitaplarının söz varlığı açısından incelenmesi*. [yüksek lisans tezi]. İstanbul: Marmara Üniversitesi.
- Usda, A. (2024). *Ortaokul Türkçe ders kitaplarının Türkçe programı (2019) söz varlığı unsurları ve kazanımları açısından incelenmesi*. [yüksek lisans tezi]. Bursa: Uludağ Üniversitesi.
- Uyar, B. Ö. (2012). *8. Sınıf Türkçe ders kitaplarındaki bilgilendirici metinlerin öğrencilerin söz varlığına katkısı*. [yüksek lisans tezi]. Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi.
- Yalçın, S. K. (2005). *İlköğretim 1. ve 5. sınıf ders kitaplarındaki söz varlığı unsurlarının eğitsel açıdan değerlendirilmesi*. [yüksek lisans tezi]. Elâzığ: Fırat Üniversitesi.
- Yavuz, M. (2020). *Türkçe dersi öğretim programı ve 6. sınıf Türkçe ders kitaplarının söz varlığı açısından incelenmesi*. [yüksek lisans tezi]. Antalya: Akdeniz Üniversitesi.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2016). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri (10. baskı)*. İstanbul: Seçkin Yayıncılık.

KORKUT ATA TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Uluslararası Dil, Edebiyat, Kültür, Tarih, Sanat ve Eğitim Araştırmaları Dergisi

The Journal of International Language, Literature, Culture, History, Art and Education Research

Sayı/Issue 18 (Ekim/October 2024), s. 220-234.

Geliş Tarihi-Received: 27.09.2024

Kabul Tarihi-Accepted: 29.10.2024

Araştırma Makalesi-Research Article

ISSN: 2687-5675

DOI: 10.51531/korkutataturkiyat.239

Toplum Bağlamında Değerler Eğitiminin Önemi

The Importance of Values Education in the Context of Society

Mustafa ASLAN*

Elvan GÖKÇEN**

Özlem KEKİL***

Öz

Değerler, bireylerin davranışlarını şekillendiren soyut kavramlar olup, toplumsal düzen ve huzurun sağlanmasında kritik bir rol oynamaktadır. Değerler eğitimi ise, çocukların sosyal, zihinsel ve ahlaki gelişimlerine katkı sağlayarak, iyi değerlere sahip bireylerin yetişmesini ve bu değerlerin gelecek nesillere aktarılmasını hedeflemektedir. Bu bağlamda araştırmanın amacı, toplumda değer kavramının yerini belirlemek ve katılımcılarla yapılan görüşmelerde en çok önemsenen değerler, en çok yitirilen değerler, bu kayıpların sebepleri ve değerlerin tekrar kazanılması için yapılması gerekenleri incelemektir.

Araştırma, Şanlıurfa'nın Eyyübiye, Haliliye ve Karaköprü ilçelerinde yaşayan 75 kişi ile yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın modeli nitel olup, olgu bilim deseni (fenomenolojik desen) kullanılmıştır. Katılımcılara, değer kavramı, en çok önemsedikleri değer, toplumda en çok yitirilen değer, bu kayıpların nedenleri ve yitirilen değerlerin nasıl tekrar kazanılabileceği sorulmuştur.

Araştırma sonuçları, toplum içinde değer kavramının "kıymet, öz-saygı, kural, duygu" olarak algılandığını ve en çok "saygı, adalet, dürüstlük" değerlerine önem verildiğini göstermiştir. En çok yitirilen değerler ise "adalet, sevgi, dürüstlük" olarak belirlenmiştir. Değerlerin yitirilmesinde en etkili faktörler "teknolojik gelişmeler ve iletişim araçları, çağın yaşam şartları, çevre" olarak bulunmuştur. Kaybedilen değerlerin kazanılmasında en etkili yöntemler "eğitim ve öğretim, bilinçli çocuk yetiştirme, model olma" olarak değerlendirilmiştir.

Anahtar kelimeler: Değer, toplum, birey.

Abstract

Values are abstract concepts that shape individuals' behaviors and play a critical role in maintaining social order and harmony. Values education aims to contribute to children's social, mental, and moral development, fostering individuals with strong values and ensuring these values are passed on to future generations. In this context, the purpose of this research is to determine the place of the concept of values in society and to examine the most valued and

* Dr. Öğr. Gör., Harran Üniversitesi, e-posta: mustafaaslan63@harran.edu.tr, ORCID: 0000-0003-2373-2768.

** Dr. Öğr. Gör., Harran Üniversitesi, e-posta: egokcen@harran.edu.tr, ORCID: 0000-0003-3542-6784.

*** Öğr. Gör., Harran Üniversitesi, e-posta: ozlemdirlik@harran.edu.tr, ORCID: 0000-0003-2516-5066.

most lost values, the reasons for these losses, and what needs to be done to regain these values through interviews with participants.

The research was conducted with 75 people living in the Eyyübiye, Haliliye, and Karaköprü districts of Şanlıurfa using a semi-structured interview form. The research model is qualitative, utilizing a phenomenological design. Participants were asked about the concept of values, the values they consider most important, the most lost values in society, the reasons for these losses, and how these lost values can be regained.

The research results show that the concept of values in society is perceived as "worth, self-respect, rule, emotion," and that the values of "respect, justice, honesty" are the most valued. The most lost values were identified as "justice, love, honesty." The most influential factors in the loss of values were found to be "technological developments and communication tools, living conditions of the era, environment." The most effective methods for regaining lost values were evaluated as "education and training, conscious child-rearing, being a role model." It was emphasized that schools should place more importance on values education and that families also have a significant role in values education by serving as role models for their children.

Keywords: Value, society, individual.

Giriş

Değerler bireyin davranışlarına şekil veren tutumlarını belirlemede etkili olan soyut bir kavramdır. Geniş çaplı bir tanıma sahiptir. Karakter eğitimi ile değerler eğitimi birbirinin yerine kullanılabilir. Türk Dil Kurumu tarafından değer kavramıyla ilgili tanımlar yapılmıştır. Değer "bir şeyin önemini belirlemeye yarayan soyut ölçü, bir şeyin değdiği karşılık; fehamet, kadir, kıymet veya bir ulusun sahip olduğu sosyal, kültürel, ekonomik ve bilimsel değerlerini kapsayan maddi ve manevi öğelerin bütünü" olarak ifade edilmektedir (TDK., 2022). Kan (2010), değeri kişinin yargısı veya ölçümü olarak tanımlamakta "örneğin, iyilik ve güzellik bir değer iken kötülük ve çirkinlik ise, kötü değerlerdir" ifadesini kullanmaktadır.

Değerler, sosyal yaşamın düzeni ve toplumsal yapının ayakta tutulması için gerekli ahlaki hislerden oluşmaktadır. Bu bağlamda değer, bireylerin ve kültürlerin bir problem durumunda veya günlük yaşamda karşılaştıkları durumlarda nasıl bir karşılık verileceğini belirleyebilir. Kulaksızoğlu ve Dilmaç (2000) bireylerin, grupların ve farklı kültürlerin değerlerini öğrenerek onların tutum ve davranışlarının büyük ölçüde tahmin edilebileceğini söylemişlerdir. Değerler bireylerin davranışlarını etkilediği gibi toplumun bir problem durumuna vereceği cevabı da etkileyebilir.

Altan (2011) değerler eğitimi için, uzun vadeli hedefin, toplumda gittikçe artan bir problem durumuna gelen ahlaki, etik ve akademik sorunların çözümüne yardımcı olmak, dünyamızın güvenilirliğine ve yaşanabilirliğine katkıda bulunmak olduğunu vurgulamaktadır. Bu bağlamda ileride toplumda söz sahibi olacak çocuklara kazandırılacak değerlerin toplumsal yapıyı etkileyebileceği, toplumda düzen, adalet ve huzurun oluşmasına katkı sağlayacağı söylenebilir.

Değerlerin özelliklerinden bazıları şu şekilde sıralanmaktadır (Kaltsounis, 1987; MEB, 2005; Quisumbing ve Leo, 2005; Kasapoğlu, 2015):

- 1-İçsel bir güç olarak bireyin davranışını etkiler.
- 2-Hayatın ikilemi karşısında karar vermeyi kolaylaştırabilir.
- 3-Toplumun veya bireylerin kabul ettiği birleştirici kavramlardır.
- 4-Bireysel gerçekliğin algılanmasını ve yorumlanmasını etkileyebilir.
- 5-Davranış kontrolünü etkinleştirir.

6-Çeşitli faktörlere ve kişilere bağlı olarak zamanla değişebilir.

7- Bireylerin veya toplumların istek ve hedeflerini temsil eder.

8-Duygu yüklü olup, düşünmeyi, anlayışı geliştirir ve davranışları yönlendirir.

9-İnsan kişiliğinin etik, sosyo-ekonomik, bilişsel, politik, fiziksel, dinsel, estetik gibi çeşitli boyutlarını içerir.

Toplum teknolojik anlamda ilerlemeler yaşanmaktadır fakat değerler konusunda aynı ölçüde ilerlemelerin gerçekleşmediği söylenebilir. "Modern Eğitimde Kaybolan Nokta: Değerler Eğitimi" başlıklı makalede modern eğitimin, özellikle internet teknolojisi gibi yeni gelişmelerin etkili olduğu alan müfredatında yapılan değişiklikler ve eklemelerin, teknoloji dünyasındaki teknolojik gelişmelere uyum sağladığı ancak günümüz toplumunda büyük çaplı sosyal değişimlerin ihmal edildiği belirtilmektedir (Kenan, 2004).

Toplum, değerler konusunda gerekli hassasiyeti gösteremez ve yok sayarsa zamanla değerler kaybolabilir. Gençlik eğilimlerinin kötüleşmesi: şiddet ve saldırganlık, hırsızlık, otoriteye saygının azalması, akran zulmü, kopya, kötü dil/argo kullanımı, erken cinsel gelişim ve cinselliğin kötüye kullanılması, önyargı, artan benmerkezcilik ve azalan sosyal sorumluluk, alkol ve uyuşturucu kullanımında artış, intihar davranışı, aile yapısının zayıflaması ve kitle iletişim araçlarının yıpratıcı faaliyetlerinden dolayı okulları ve ebeveynleri değerler eğitimi kabul etmeye zorlamaktadır (Lickona, 1991 akt; Meydan, 2014).

Değerler ancak yıllarca yaşatılarak ve insanlar tarafından korunarak sonraki nesillere aktarılabilir. Düzenli sosyal yapının sürekliliği, toplum üyelerinin iyi değerleri paylaşması ile ilgilidir (Kan, 2010). Bu bağlamda değerler okullarda eğitim olarak verilmekte, çocukların olumlu ve iyileştirici değerleri benimsemesi ile ileri nesillere aktarılması istenmektedir. Eğitim kurumlarının genel hedeflerine bakıldığında çoğunun vatanseverlik, temizlik, sağlık, organizasyon, adalet, yaratıcılık ve girişimcilik gibi birçok değeri bünyesinde barındırdığı belirtilmektedir (Akbaş, 2008).

Değerler bireyin temelde kimliğinin çekirdeğidir. Bireyin yaşamını etkilediği gibi toplumu da etkilemektedir. Toplumda rahat ve huzurlu bir yaşam için gelecek nesillere hoşgörü, dürüstlük, alçakgönüllülük, şefkat, saygı, sorumluluk, barış, sevgi, iş birliği gibi değerleri aktarmak gerekmektedir. Bu bağlamda değerler, bireyin ve toplumun ilerlemesini, insani ilişkilerin güçlenmesini ve devam etmesini sağlayabilir. Değerler ruhumuzun derinliklerinde yer alarak, geçmiş deneyimlerimizi yansıtır ve bundan dolayı hayat boyu davranışlarımızın, dünyaya ve çevremizdeki insanlara verdiğimiz yanıtın temelini oluşturabilmektedir (UNESCO, 2010).

Çocukların değerlerini kazandığı ilk süreçler genellikle ailesi ve okulda geçirdiği zaman diliminde gerçekleşmektedir. Okullarda eğitim sürecine dâhil edilen değerler eğitimi ile çocukların gelişimlerine ve topluma faydalı bireyler olmasına katkı sağlanacağı söylenebilir. Eğitimde olumlu değerlerin kazandırılması dünyada barış ve huzurun olduğu bir ortamın oluşması için önemlidir. Değerler, organize bir toplumsal yapının oluşturulmasında ve sürdürülmesinde önemli bir rol oynamaktadır (Kan, 2010). Değerler eğitiminin çocukların sosyal, zihinsel, duygusal ve ahlaki gelişimlerine etkileri üzerine çeşitli araştırmalar yapılmıştır. Okullarda yapılan değer eğitimi araştırmalarının en büyük etkiyi öğrencilerin sosyal ve duygusal gelişimleri üzerinde yaratması beklendiği ifade edilmektedir (Güçlü, 2015).

Eğitim boyunca; öğrencilerin yalnızca zihinsel ve psikomotor kazanımların verilmesi, toplumu oluşturan bireylerin değerlerini, tutumlarını vb. duyuşsal kazanımları

elde edememelerine neden olabileceği vurgulanmaktadır (Yazıcı, 2006). Bu bağlamda duyuşsal kazanımların elde edilmesi için okullarda değerler eğitime yönelik faaliyetlerin planlanması ve artırılması gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Türk Milli Eğitim Temel Kanunu başında Milli Eğitimin amaçları sayılırken ahlaki ve manevi değerlere sahip, dengeli ve sağlıklı bir kişilik ve beden, zihin, ahlâk, ruh ve duygu karakterine sahip insanların yetiştirilmesinden bahsedilmektedir (Ekşi, 2003: 80 akt; Yazıcı, 2006). Milli Eğitim Bakanlığı değerlerin anlamlı ve kalıcı olması için değerler eğitime yönelik ders müfredatlarının güncellemesine yer vermiştir.

Sosyal bilgiler dersi kapsamında 2005 yılında müfredatta kullanılan değerlerden bazıları; aile birliğine önem verme, adil olma, bağımsızlık, barış, özgürlük, bilimsellik, çalışkanlık, dayanışma, duyarlılık, dürüstlük, estetik, hoşgörü, misafirperverlik, sağlıklı olmaya önem verme, saygı, sevgi, sorumluluk, temizlik, vatanseverlik, yardımseverlik olarak belirlenmiştir (MEB, 2005, akt; Kan, 2010).

Tablo 1. İlköğretim 6. Sınıf Üniteleri ve Doğrudan Verilecek Değerler (Kan, 2010).

Üniteler	Doğrudan Verilecek Değer
Sosyal Bilgiler Öğreniyorum	Bilimsellik
Yeryüzünde Yaşam	Doğal Çevreye Duyarlılık
Ülkemizin Kaynakları	Sorumluluk
Ülkemiz ve Dünya	Yardımseverlik
İpek Yolunda Türkler	Kültürel Mirasa Duyarlılık
Demokrasinin Serüveni	Hak ve Özgürlüklere Saygı
Elektronik Yüzyıl	Çalışkanlık

Tüm insanlığın genel olarak temel değerleri paylaştığı tespit edilmiştir (UNESCO, 2010). Birçok toplumda kabul edilen ve yıllardır korunan genel (evrensel) değerlere baktığımızda sorumluluk, liderlik, dürüstlük, ahlak, yardımseverlik, adalet gibi bireyi ideal kişi olmaya yönlendiren değerlerle karşılaşa bilineceği söylenmektedir (Topal, 2019).

UNICEF, UNESCO gibi kuruluşların desteklediği Yaşayan Değerler Eğitimi platformu çalışmalarını 3-7 yaş, 8-14 yaş ve genç yetişkinler olarak yaş guruplarına ayırmıştır. Değerler eğitimi ile Vietnam Çalışma Bakanlığı Mart 2008'de Yaşayan Değerler Eğitimi'nin uyuşturucu rehabilitasyonu programının, devlet uyuşturucu iyileştirme kliniklerindeki en başarılı program olduğunu bildirmiştir. Ayrıca Tayland'da, Karen Kabilesi mülteci kampında verilen değerler eğitimi uygulanmalarından sonra, çocuklar ve gençler arasındaki sık sık yaşanan kavgaların tamamen sona erdiği onun yerini kendiliğinden oyun, yaratıcı oyun, ilgi, mutluluk ve iş birliği aldığı söylenmektedir. Bu kapsamda verilen değerlerin; barış, sevgi ve şefkat saygı, sorumluluk, hoşgörü, dürüstlük, alçakgönüllülük, mutluluk, iş birliği, sadelik, özgürlük ve birlik olduğu ifade edilmektedir (UNESCO, 2010).

18 Temmuz 2017 tarihli Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı tarafından hazırlanan çalışma sonunda öğrencilere benimsetilmek amacıyla "Değerler Eğitimi" çerçevesinde on kök değer belirlenmiştir. Bu değerlerin belirlenmesinde

UNESCO'nun yayınladığı çalışmalar, farklı ülke müfredatları, ulusal ve uluslararası akademik çalışmaların incelenerek hazırlandığı belirtilmektedir.

Bu değerler sırasıyla; "adalet, dostluk, dürüstlük, öz denetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik, yardımseverlik" olarak belirlenmiştir (MEB, 2017).

On kök değer ve kazandırılması beklenen tutum ve davranışlar şunlardır:

1-Sorumluluk;

Sorumluluk kök değeri ile kazandırılması beklenen tutum ve davranışlar;

- Bireyin kendi payına düşeni yapabilmesi,
- Gerekli olanı kabul etmek ve görevleri elinden gelen en iyi şekilde yerine getirebilmek,
- Kendisine verilen görevi amacına sadık kalarak dürüstlük duygusu ile yerine getirebilmektir.

2-Saygı;

Saygı kök değeri ile kazandırılması beklenen tutum ve davranışlar;

- Her bireyin doğuştan gelen bir değeri olduğunu bilmek,
- Kendine saygı duyabilmek,
- Öz saygının bir parçası olarak kendi niteliklerini tanıyabilmek,
- Birinin doğal değerini bilmek ve başkalarının değerini onurlandırabilmek.
- Saygı gösterenler saygı görecektir düşüncesini benimsemek.

3-Dürüstlük;

Dürüstlük kök değeri ile kazandırılması beklenen tutum ve davranışlar;

- Doğruyu söylemek, sözlerinde ve davranışlarında çelişki ve tutarsızlığın olmaması,
- Dürüst olduğu için, kendini rahat hissedebilmek,
- Dürüst düşünce, söz ve eylemler ile uyum yaratabilmek,
- Kişinin rolünde, davranışlarında ve ilişkilerinde neyin doğru ve uygun olduğunun farkındalığına sahip olabilmesi,
- Başkalarının zihinlerinde ve yaşamlarında kafa karışıklığı ve güvensizlik yaratan ikiyüzlülük veya yapaylığa yer vermemek.

4-Adalet;

Adalet kök değeri ile kazandırılması beklenen tutum ve davranışlar;

- Adil olabilmek,
- Yardımlaşması ve paylaşımcı davranışlar sergileyebilmek.

5-Sevgi;

Sevgi kök değeri ile kazandırılması beklenen tutum ve davranışlar;

- Aile birliğine değer verebilmek,
- Fedakârlık yapabilmek,
- Güven duyabilmek,

- Şefkatli olabilmek,
- Sadık olabilmek.

6-Yardımseverlik;

Yardımseverlik kök değeri ile kazandırılması beklenen tutum ve davranışlar;

- Cömert olabilmek,
- İşbirlikçi olabilmek,
- Şefkatli, misafirperver, paylaşımcı olabilmek.

7-Sabır;

Sabır kök değeri ile kazandırılması beklenen tutum ve davranışlar;

- Kararlı olabilmek,
- Hoşgörülü olabilmek,
- Bekleyebilen bir birey olabilmek.

8-Vatanseverlik;

Vatanseverlik kök değeri ile kazandırılması beklenen tutum ve davranışlar;

- Çalışkan, dayanışmacı olabilmek,
- Kurallara ve yasalara uyabilmek,
- Sadık olabilmek,
- Tarihi ve doğal mirasa duyarlı olabilmek,
- Topluma değer vermektir.

9-Dostluk;

Dostluk kök değeri ile kazandırılması beklenen tutum ve davranışlar;

- Fedakârlık, güven, anlayış, dayanışma, sadakat ve yardımseverliktir.

10-Öz denetim;

Öz denetim kök değeri ile kazandırılması beklenen tutum ve davranışlar;

- Davranışlarına yön verebilmek ve bunun sorumluluğunu alabilmek,
- Kendine güven duymak,
- Gerekirse özür dileyebilmek.

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı "Değer" kavramının toplum içinde yerini ve önemini belirlemektir. Bu amaç ile katılımcılar ile yapılan görüşmede aşağıdaki alt amaçlar da incelenmiştir;

1. Toplum içinde en kıymetli değer(ler) hangisidir?
2. Toplumda en çok yitirilen değer(ler) hangisidir?
3. Toplum içinde yitirilen değerlerin nedenleri nelerdir?
4. Toplum içinde yitirilen değerleri tekrar kazanmak adına ne tür çalışmalar yapılmalıdır?

Yöntem

Araştırmanın Modeli

Toplumda yer alan bireyler ile yapılan bu araştırma, olgu bilim deseniyle yapılan nitel bir araştırmadır. Olgu bilim deseni diğer bir ifade ile "Fenemolojik desen", olgu ve olgular ile yeni bilgiler sağlamak için kişinin tecrübelerinden yararlanan araştırma yöntemidir. Bu çalışma yönteminin birçok uygulama türü bulunmakta ve her bir türü bireysel deneyimlere dayanmaktadır (Jasper, 1994; Miller, 2003). Bu yöntem olgunun oluşmasına sebep olan durumları ortaya çıkarmak ve kişilerin deneyimlerinden yararlanarak olguyu ve olgunun özünü çıkarmayı amaçlamaktadır (Baker, Wuest ve Stern, 1992; Rose, Beeby ve Parker, 1995). Yaptığımız bu araştırmanın verileri, araştırmanın amacında bulunan olguyu deneyimlemiş ve hedefteki olguyu açıklayabilecek kitle birey ya da grup iken, veri toplama aracı ise görüşme olarak açıklanmıştır (Yıldırım ve Şimşek, 2016, s. 71). Çalışmamızda katılımcılara "Değer kavramının ne olduğu, en çok kıymet ve önem verdikleri değer ne olduğu, toplumda en çok yitirilen değer hangisi olduğu, değerlerin yitirilmesinde neden olan faktörlerin ne olduğu ve yitirilen değerlerin tekrar kazanılması için nelerin yapılması gerektiği" hakkında görüşleri görüşme yapılarak veriler elde edilmiştir.

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu Şanlıurfa ili merkez Eyyübiye, Haliliye ve Karaköprü ilçelerinde yaşayan farklı yaş ve meslek gruplarında bulunan kişiler oluşturmuştur. Araştırmanın örneklemini 75 kişi oluşturmuştur. Araştırma grubu oluşturulurken herhangi bir ölçüt belirlenmiştir. Araştırmaya gönüllük esası ile katılım sağlamak isteyen bireyler ile görüşme yapılmıştır. Araştırma grubunda yer alan katılımcıların 38'i kadın, 37'si erkektir. Katılımcıların yaş grubu 25 kişi 18-30 yaş, 25 kişi 30-50 yaş ve 25 kişi 50- 50 üstü yaş şeklinde olmuştur.

Veri Toplama Aracı

Araştırmadaki veriler, araştırmacılar tarafından hazırlanan beş soruluk "Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu" ile elde edilmiştir. Araştırmada kullanılan görüşme formu öncesi alan yazın taraması yapılmış ve sorular bu taramadan sonra hazırlanmıştır. Araştırmacılar tarafından hazırlanan yarı yapılandırılmış görüşme formu araştırma teknikleri alanında uzman kişilere gönderilmiştir. Hazırlanan form ile ilgili uzman kişilerden dönütler alınmış, form dönütlere uygun bir şekilde son şeklini almıştır. Görüşme formunda katılımcılara aşağıda yer alan sorular sorulmuştur:

1. Değer nedir?
2. Sizin için en kıymetli ve önemli değer hangisidir?
3. Toplumda yitirilen en önemli değer hangisidir?
4. Bu değerlerin yitirilmesinde en önemli faktör nedir?
5. Yitirilen bu değerleri tekrar kazanmak için neler yapılmalıdır?

Sorular katılımcılara sorulurken alınan cevaplar Milli Eğitim Bakanlığı'nın belirlemiş olduğu on kök değer ile sınırlandırılmıştır. Milli Eğitim Bakanlığı tarafından belirlenen on kök değer şunlardır: "adalet, dostluk, dürüstlük, öz denetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik, yardımseverlik."

Yapılan görüşmelerde her bir katılımcı ile görüşme süresi ortalama 20 dakika olmuştur. Katılımcılar ile yapılan görüşmelerdeki veriler, ses kayıt cihazı ve not etme

yöntemiyle kayda alınmıştır. Elde edilen veriler kayıt sonrasında bilgisayar ortamına aktararak transkript edilmiştir. Bilgisayara aktarılan veriler kontrol edildikten sonra çıktıları alınarak çözümlenmiştir.

Verilerin Çözümlemesi

Araştırmada elde edilen veriler, içerik analizi ile analiz edilmiştir. Veri analizi yapılmadan önce elde edilen veriler bilgisayar ortamına aktarılmış, yazıya geçirilmiş ve verilerin ham veri metinleri elde edilmiştir. Elde edilen ham veri metinleri, katılımcılara gönderilerek teyitleri alınmıştır. Katılımcı onayı sonrası elde edilen veriler, bütün katılımcıların her bir soruya verdiği cevaplar yan yana getirilerek çözümlenmeye hazır hale getirilmiştir. Metinlerde yer alan veriler birkaç kez okunmuş ve olası kodlar tespit edilmiştir. Araştırmanın analiz sürecinin diğer boyutunda olası kodların ortak noktaları dikkate alınarak aynı çatı altında yer alabilecek kodlar bir araya getirilmiş, tamamını temsil eden bir kavram oluşturulmuş ve bu kavramlar aracılığı ile araştırmanın temaları oluşturulmuştur.

Geçerlik ve Güvenirlik

Araştırmanın geçerlik ve güvenilirliğini saptamak adına aşağıda yer alan önlemler sıralanmıştır:

1. Görüşme öncesi katılımcılara yapılması planlanan araştırmanın amacı açıklanmıştır. Araştırmaya katılımın gönüllülük esasına dayalı olduğunu, araştırmaya katılım sağlamaları halinde adlarının hiçbir platformda yer verilmeyeceği ve açıklanmayacağı ifade edilmiştir. Katılımcılardan doğru cevaplar elde edilmesi hedeflenmiştir.
2. Görüşme sonrasında katılımcılardan elde edilen veriler, katılımcıların kendi görüşlerini bildiren ifadeler gönderilmiş ve katılımcılardan teyit alınmıştır.
3. Çalışmanın iç geçerliliğini sağlamak adına elde edilen bulgular araştırmacıların bireysel yorumlarından arındırılmış ve elde edilen bulgular katılımcıların ifadeleri ile doğrudan alıntılarla desteklenmiştir.
4. Görüşme sonunda elde edilen veriler araştırmacılar ve nitel araştırma alanında uzman akademisyenler tarafından ayrı ayrı kodlanmıştır. Elde edilen bu kodlamalar karşılaştırılmıştır. Güvenirlik = Görüş Birliği / Görüş ayrılığı + Görüş birliği x 100 (Miles ve Huberman, 1994) formülü kullanılarak hesaplanan uyuma oranı %92 şeklinde tespit edilmiştir.
5. Araştırmacılar araştırmanın dış geçerliliğini arttırmak adına araştırma sürecini ve süreç içerisinde yapılan çalışmaları ayrıntılı bir şekilde açıklamışlardır. Bu amaç ile araştırmanın modeli, çalışma grubu, veri toplama aracı, veri toplama süreci, bulgular, sonuç, tartışma ve öneriler her başlıkta genişçe açıklanmıştır.
6. Araştırmada çalışma katılım sağlayan katılımcıların gerçek kimlik bilgileri saklanmış ve her bir katılımcıya farklı kodlar verilmiştir. Araştırmaya katılan kadınlar için (K); Erkekler için ise (E) şeklinde kod verilmiştir. Örnek olarak ikinci erkek katılımcı (E2), yedinci kadın katılımcı için (K7) gösterilmiştir.

Bulgular

Katılımcıların "Değer" kavramına verdiği cevaplara ilişkin bulgular

Katılımcılara araştırmanın 1. sorusu olan "Değer Nedir?" sorusu sorulmuştur. Elde edilen bulgular Tablo 2' de yüzde olarak verilmiştir.

Tablo 2. Katılımcıların Değer Kavramına İlişkin Görüşleri

Tema	Kodlar	f	% (75 katılımcı üzerinden)
Değer	Kıymet	21	%28
	Öz-Saygı	13	%17
	Kural	11	%15
	Duygu	8	%11
	Davranış Biçimi	7	%9
	Ölçü	6	%8
	Olgu	6	%8
	İhtiyaç	3	%4

Tablo 2’de katılımcılar ile yapılan görüşmede “Değer” kavramının ne olduğu sorulmuştur. Katılımcıların %28’i “Kıymet”, %17’si “Öz-Saygı”, %15’i “Kural”, %11’i “Duygu”, %9’u “Davranış Biçimi”, %8’i “Ölçü”, %8’i “Olgu” ve %4’ü ise “İhtiyaç” olduğunu ifade etmişlerdir.

E7 “Kişinin kendine duyduğu öz-saygıdır.” dedi.

E20 “Kendimize ve sevdiğimizimize verdiğimiz kıymettir.” dedi.

K3 “İnsanda olması gereken en başat olgudur.” dedi.

K3 “Yaşamak için gerekli olan kurallar.” dedi.

Katılımcıların en çok kıymet ve önem verdiği cevaplara ilişkin bulgular

Katılımcılara araştırmanın 2. sorusu olan “Hayatta en çok kıymet ve önem verdiğiniz değer hangisidir?” sorusu sorulmuştur. Soruya ilişkin cevaplar aşağıda Tablo 3’te yüzde olarak verilmiştir.

Tablo 3. Katılımcıların En Çok Kıymet ve Önem Verdiği Değere İlişkin Bulgular

Tema	Kodlar	f	% (75 katılımcı üzerinden)
En çok kıymet ve önem verilen değer	Saygı	19	%25
	Adalet	16	%21
	Sevgi	13	%17
	Dürüstlük	8	%11
	Yardımseverlik	6	%8
	Sabır	5	%7
	Sorumluluk	3	%4
	Vatanseverlik	3	%4
	Dostluk	2	%3
	Öz-denetim	0	%0

Tablo 3’te katılımcıların en çok kıymet ve önem verdiği değerler sırası ile %25’i “Saygı”, %21’i “Adalet”, %17’si “Sevgi”, %11’i “Dürüstlük”, %8’i “Yardımseverlik”, %7’si

“Sabır”, %4’ü “Sorumluluk”, %4’ü “Vatanseverlik”, ve %3’ü “Dostluk” olmuştur. Kök değerlerden “Öz-denetim” ile ilgili herhangi bir cevap olmamıştır.

E4 “Benim için en önemlisi adalettir. Adalet tüm değerlerin başıdır. Toplumda değer olmazsa her şey boş.” dedi.

E16 “Tabi ki saygı. Saygı olmazsa diğerlerinin önemi yok.” dedi.

K5 “Hepsi çok önemli. Ayırt edecek olursam da yardımseverlik derim” dedi.

K17 “Benim açımdan dostluk. Çünkü toplumda güvenebileceğim bir dost kalmamış.” dedi.

Katılımcıların toplumda en çok yitirilen değerine ilişkin verdiği cevaplardan elde edilen bulgular

Katılımcılara araştırmanın 3. sorusu olan “Toplumda en çok yitirilen değer hangisidir?” sorusu sorulmuştur. Soruya ilişkin verilen cevaplar aşağıda Tablo 4’te yüzde olarak verilmiştir.

Tablo 4. Katılımcıların Toplumda En Çok Yitirilen Değere İlişkin Cevaplar

Tema	Kodlar	f	% (75 katılımcı üzerinden)
En çok yitirilen değer	Adalet	22	%29
	Saygı	20	%27
	Sevgi	9	%13
	Dürüstlük	9	%12
	Yardımseverlik	7	%9
	Sabır	3	%4
	Vatanseverlik	2	%3
	Dostluk	1	%1
	Sorumluluk	1	%1
	Öz-denetim	1	%1

Tablo 4’te katılımcıların toplumda en çok yitirilen değere ilişkin cevaplar sırası ile %29’u “Adalet”, %27’si “Saygı”, %13’ü “Sevgi”, %12’si “Dürüstlük”, %9’u “Yardımseverlik”, %4’ü “Sabır”, %3’ü “Vatanseverlik”, %1’i “Sorumluluk”, %1’i “Dostluk” ve % 1’i “Öz-Denetim” olmuştur.

E8 “Buna cevabım adalet olacak. Haberlerde onlarca hukuksuz, adaletsizliklerin olduğunu görüyoruz.” dedi.

E24 “Toplumda kimse kimseye saygı duymuyor. Sraya geçtiğimizde herkes diğerinin önüne geçmeye çalışıyor. Trafiğe çıktığımızda insanlar saygısız, kaba bir şekilde bir an önce kendilerine yol verilmesini istiyor. Bu yüzden saygı derim buna.” dedi.

K5 “Kadın olarak toplumda ihtiyaç duyduğumuzda kimse bize destek uzatmıyor. Otobüse bindiğimizde kimse yer vermiyor. Veya sıkıştığımızda kimse bize yardım etmiyor. Bence toplumda kaybolan değer yardımseverliktir.” dedi.

K15 “Dürüstlük. Çünkü herkes biri birini kandırmak için var gücü ile çaba sarf ediyor. Bir eşya aldığımızda acaba dolandırılıyor muyuz kaygısı yaşıyoruz. Dürüstlük bu toplumda en önemli sorun.” dedi.

Katılımcıların yitirilen değerlerin nedenlerine ilişkin bulgular

Katılımcılara araştırmanın 4. sorusu olan “Yitirilen değerlerin nedenleri sizce nedir?” sorusu olmuştur. Katılımcıların bu soruya cevapları aşağıda Tablo 5’te yüzde olarak verilmiştir.

Tablo 5. Katılımcıların Yitirilen Değerlerin Nedenlerine İlişkin Cevaplar

Tema	Kodlar	f	% (75 katılımcı üzerinden)
Nedenler	Teknolojik Gelişme ve İletişim Araçları	19	%25
	Çağın Yaşam Şartları	16	%21
	Sosyal	14	%19
	Aile	10	%13
	Ekonomik	8	%11
	Duygusal	8	%11

Tablo 5’te “Toplumda yitirilen değerlerin en önemli nedeni nedir?” sorusuna katılımcıların %25’i “Teknolojik Gelişme ve İletişim Araçlarından”, %21’i “Çağın Yaşam Şartları”, %19’u “Sosyal”, %13’ü “Aile”, %11’i “Ekonomik” ve %11’i “Duygusal” nedenlerden kaynaklı olduğunu ifade etmiştir.

E9 “Şöyle ifade edeyim. Ekonomik durum kötü olunca insanlar bu sefer birbirini kandırmaya başladı. Artık dürüstlük kalmadı.” dedi.

E17 “Bu telefonlar çıktı herkes herkesin ne yaptığını görüyor. Avrupa’daki kültürü bilinçli olarak buraya aşılamaya çalışıyorlar.” dedi.

K12 “Yaşadığımız dönemin yaşam şartlarından kaynaklı olduğunu düşünüyorum. Çünkü eskiden böyle bir ortam yoktu.” dedi.

K18 “Aileler eski aile değil. Eskiden baba çocuk yanlış yapınca hemen tepki gösterirdi. Fakat şimdiki babalar yanlış yapınca çocuk ona bakıp o da yanlış yapıyor.” dedi.

Katılımcıların yitirilen değerlerin tekrar nasıl kazanılabileceğine ilişkin bulgular

Katılımcılara araştırmanın 5. sorusu olan “Yitirilen değerlerin tekrar nasıl kazanabiliriz?” sorusu olmuştur. Katılımcıların bu soruya cevapları aşağıda Tablo 6’da yüzde olarak verilmiştir.

Tablo 6. Katılımcıların Yitirilen Değerlerin Tekrar Nasıl Kazanılabileceğine İlişkin Cevaplar

Tema	Kodlar	f	% (75 katılımcı üzerinden)
Çözüm Önerileri	Eğitim ve Öğretim	18	%24
	Bilinçli Çocuk Yetiştirme	17	%23
	Model Olma	13	%16
	Toplumsal Kurallara Bağlılık	7	%9
	Ekonomik Kalkınmanın	5	%7

Sağlanması		
Hukuki Düzenleme	5	%7
İletişim Araçlarının Bilinçli Kullanımı	5	%7
Toplumsal Farkındalık	5	%7

Tablo 6’da “Yitirilen değerleri tekrar nasıl kazanabiliriz?” sorusuna katılımcıların %24’ü “Eğitim ve Öğretim” %23’ü “Bilinçli Çocuk Yetiştirme”, %16’sı “Model Olma”, %9’u “Toplumsal Kurallara Bağlılık”, %7’si “Ekonomik Kalkınmanın Sağlanması”, %7’si “Hukuki Düzenleme”, %7’si “İletişim Araçlarının Bilinçli Kullanımı” ve %7’si “Toplumsal Farkındalık” ile çözülebileceğini ifade etmiştir.

E10 “Ben bu işin okullarda eğitim ile çözüleceğine inanıyorum. Bunun için okullar biçilmiş kaftan olarak görüyorum.” dedi.

E21 “Aile çok dikkat etmeli. Çünkü küçükler büyüklerin davranışlarına bakıyor. O yüzden ben bu işin küçük yaşta aileler tarafından verilmesi ve çocuklara model olması gerektiğine inanıyorum.” dedi.

K7 “Ağır yaptırımlar gelmeli. Dürüst olamayana, insanı dolandıran, rüşvet alıp verene ceza verilmeli. Toplumda yaptım yanıma kar kaldı olmamalı.” dedi.

K25 “Herkes örfüne, âdetine uysa bu problem çözülür diye düşünüyorum. Çünkü eskiden böyle bir sıkıntı yoktu.” dedi.

Tartışma ve Sonuç

Çalışmanın sonuçları incelendiğinde toplum içinde değer kavramının karşılığının karşımıza “kıymet, öz-saygı, kural, duygu” olarak çıkmıştır. Verilen bu cevaplar incelendiğinde değer kavramının eş anlamı olan “kıymet” kavramı çoğunluklu cevap olarak verilmiştir. Değer kavramı toplum arasında ve disiplinler arasında pek çok kez kullanılmasına rağmen kavramsal anlamda yeterince net olarak bir karşılığı bulunamamaktadır. Bu durum kavramın kullanıldığı yer, olay, durum ve disipline göre değişmektedir. Değer kavramının kıymeti, toplum içinde yer alan bireylere aktarımının hangi metotlar ve yöntemler ile ilgili tartışması henüz devam etmektedir. Gerçek olan şu ki değer kavramı toplumu disiplinize etme ve toplama yön verme noktasında önemli bir unsur olduğudur.

Araştırmada elde edilen sonuçlardan biri ise toplumun en çok kıymet verdiği değerler olmuştur. Elde edilen bulgular incelendiğinde toplumun on kök değer arasında “Saygı, Adalet, Dürüstlük” değerlerine daha çok önem verildiği görülmektedir. Toplumun değerlere vermiş olduğu kıymet sıralamasında, toplumun o dönem içinde yaşamış olduğu problemler, olaylar vb. faktörlerin varlığı düşünülebilir. Toplum arasında çoğunlukla “insanların artık birbirine saygısı kalmamış veya çok adaletsizlik var bu kişi bunun torpili ile işe yerleşmiş” haberleri gibi süreçler bu sonucun çıkmasına örnek olarak sunulabilir. Zamanın değişimi ile birlikte ilerleyen zaman diliminde toplum bu sıralamayı değiştirebilir. Ayrıca her toplumun kendi içindeki yargılarının farklı olduğu dikkate alındığında bu önem sıralaması farklı toplumlarda değişebilir. Bu sonucun çıkmasında toplumsal ve bireysel isteklerin önemli rol oynadığı düşünülmektedir.

Araştırmada en çok yitirilen değerlerin “Adalet, Sevgi, Dürüstlük” olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu durum araştırmanın bir önceki sonucuyla benzerlik gösterdiği görülmektedir. İnsanların en çok değer verdikleri şeyin yitirilmesinden yoğun kaygı ve

koru duydukları durumlar olduğu düşünülebilir. Her değer kendi içinde ve toplumda önemli kıymete sahiptir. Değerlerin her biri bir toplumsal yapıyı oluşturan zincirin birer halkası niteliğindedir. Birinin yozlaşması, kaybolması veya yitilmesi diğer değerleri de doğrudan etkilemektedir. Adaletin olmadığı toplumda saygıdan bahsedememek olmamız bu düşünceye örnek sunulabilir. Budak, (2000) bazı değerlerin değerler arasında başat değer niteliğini taşıdığını ifade etmiştir. Bahsedilen değerler genişçe düşünüldüğünde başat değerler arasında yer aldığı görülmektedir. Adaletin, dürüstlüğü, sevginin ve saygının olmadığı bir toplumda kaos, anarşi ve yaşanılmaz bir yaşamın olacağı aşikardır. Bu düşünce değerlerin toplumu düzenleyen kurallar olduğu da görülmektedir.

Değerlerin kendi toplumunda yitirilmesine, kaybolmasına veya yozlaşmasına sebep olan birçok parametre bulunmaktadır. Bu çalışmada katılımcılar değerlerin yitirilmesinde en çok "Teknolojik Gelişmeler ve İletişim Araçları, Çağın Yaşam Şartları, Çevre" faktörlerinin etkili olduğu bulgusu elde edilmiştir. Teknolojik gelişmeler ve iletişim araçları insan hayatında birçok değişime doğrudan veya dolaylı olarak yol açmıştır. Önceki zamanlarda diğer toplumlarda yer alan değişiklikler, gelişmeler uzun yıllar sonra toplumumuzda yer alırken teknolojik gelişmeler ve araçlar sayesinde çok kısa sürede önümüzde yer almaktadır. Bu durum toplum içinde istenmeyen durumların oluşmasına neden olabilir. Her toplumun değer yargılarının farklı olması sebebi diğer toplumlardan alınan gelişmelerin kendi toplumlarına entegre edilme durumu hoş karşılanmayabilir. Giyim tarzı, yaşam tarzı gibi örnekler her toplumda farklılık arz ettiği için kendi kültürel değerler buna direnç gösterebilir. Bu direncin şiddetinin düşük olduğu durumlarda gelen yeniliklere ve değişimlere karşı koyamayan toplumlar değerlerinin kaybolmasına, yozlaşmasına engel olamamaktadır (Altıntaş, 2006). Bu duruma engel olmanın zor olduğu düşünülmektedir. Bu zorluğu şöyle açıklayabiliriz; daha önceden iletişim ve ulaşım kanalları oldukça sınırlı olduğu düşünüldüğünde, şu an bir ülkeden diğer ülkeye geçme durumu oldukça kolay bir süreçtir. Diğer ülkeye kısa sürede geçen birey orada yer alan değişimleri, gelişimleri kolay bir şekilde görüp model alabilmektedir. Aile ortamında TV kanallarını açtığımız anda veya internete erişim sağladığımız tüm gelişmeleri anlık kolayca gözleyebiliriz. Düşünüldüğünde eski dönemlerde toplum içinde yaşayan bireyler bir ev, araba gibi menkul veya gayrimenkul aldığında kolaylıkla çevresinden yardım alarak kolayca finansmanı sağlayabilirken, bankacılık sektöründeki gelişmeler ile birlikte toplum içinde yer alan bireyler araba, ev gibi edinimleri sağlam istedikleri zaman kendilerini banka kuyruklarında görebilmektedir. Bu durum yardımlaşma değerine ket vurduğuna ilişkin açık bir örnek gösterilebilir.

Kaybedilen değerlerin kazanılmasında birden fazla yöntem bulunmaktadır. Toplumun devamını sağlamak adına kültürel değerleri korumak oldukça hayati bir durumdur. Bir önceki araştırma sonuçlarında görüldüğü üzere değerlerin yitirilmesine neden olan birçok etken bulunmaktadır. Bu durumun önüne geçmek adına sorulan soruya alınan cevaplar incelendiğinde yöntem olarak "Eğitim ve Öğretim, Bilinçli Çocuk Yetiştirme, Model Olma" değerlendirilmiştir. MEB tarafından hali hazırda okullarda değerler eğitimi adı altında eğitim ve öğretim verilmektedir. Önceki dönemler incelendiğinde bu isim ile herhangi bir ders öğretim programlarında yer almaz iken yukarıda açıklanan etkenlerden ötürü değerlerimizin kaybedilmemesi adına önlem alınmıştır. Bu bağlamda belirlenen on kök değer her dersin planında yer almış, der planlarında belirlenen yöntem ve teknikler ile değerler öğrencilere aktarılmaktadır. Toplum için bu kadar önemli olan bu kavramın toplumun tüm bileşenleri tarafından bireylere aktarılması gerektiği düşüncesi olsa da Yaşaroğlu (2013) tarafından yapılan araştırma sonucunda özellikle okullarda okutulan derslerin öğretim programlarında yeterince yer almadığıdır. Ayrıca Aslan ve Gökçen (2023) tarafından yapılan çalışmada Türkçe Öğretim programlarında değer eğitiminin öğrencilere aktarılmasının yetersiz

olduğu ve aktarma yöntemlerinin sınırlı olduğu görülmüştür. Bu sonuçlar ile toplum içinde çok önemli ve işlevsel bir kurum olan okulların değer eğitimine daha fazla önem vermesi gerektiği düşünülmektedir.

Her ne kadar değer eğitiminde okulların önemli bir görevi açıklanmış olsa da değer eğitiminde önemli bir görevde aileye düşmektedir. Bireyin sosyal bir varlık olduğu düşünüldüğünde ve ilk sosyal çevrinin de aile olduğu gerçeğini göz önüne aldığımızda aile büyüklerinin değer eğitimi kapsamında eylem ve söylemleri ile çocuklarına istedik rol model olması gerektiği düşünülmektedir.

Öneriler

1. Değerlerin kazandırılmasında daha işlevsel eğitim ve öğretim programları hazırlanmalıdır.
2. Değerlerin aktarılmasında öğretim programlarında farklı yöntem ve teknikler kullanılmalıdır.
3. Değer aktarımında ailelerin davranış ve söylemleri ile çocuklarına rol model olmalıdır.
4. Toplumunu oluşturan tüm bileşenler (kurum, kuruluş, okul vb.) değerlerin yitirilmesine karşı önlem almalıdır.
5. Değerlerin korunması, eğitimi ve yitirilmesine karşı her vatandaş üstüne düşen sorumlulukları yerine getirmelidir.

Kaynakça

- Akbaş, O. (2008). Değer eğitimi akımlarına genel bir bakış. *Değerler EĞİTİMİ DERGİSİ*, 6(16), 9-27.
- Altan, M. Z. (2011). Çoklu zekâ kuramı ve değerler eğitimi. *Pegem Eğitim ve Öğretim Dergisi*, 1(4), 53-57.
- Altıntaş, F. Ç. (2006). Bireysel değerlerin örgütsel adalet ve sonuçları ilişkisinde yönlendirici etkisi: akademik personel üzerinde bir analiz. *Dokuz Eylül Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*, 7(2), 72-84.
- Aslan, M. ve Gökçen, E. (2024). İlkokul Türkçe dersi öğretim programlarında değerler eğitiminin yeri. *Korkut Ata Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 14, 1094-1114.
- Baker, C., Wuest, J. ve Stern, P.N. (1992). Method slurring: the grounded theory/phenomenology example. *Journal of Advanced Nursing*, 17, 1355-1360.
- Budak, S. (2000). *Psikoloji sözlüğü*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Güçlü, M. (2015). Türkiye’de değerler eğitimi konusunda yapılan araştırmalar. *Journal of International Social Research*, 8(38), 720-732.
- Miles, M. B., ve Huberman, A. M. (1994). *Qualitative data analysis: An expanded Sourcebook*. (2nd ed). Thousand Oaks, CA: Sage Publication.
- Kan, Ç. (2010). Sosyal bilgiler dersi ve değerler eğitimi. *Milli Eğitim Dergisi*, 40(187), 138-145.
- Kasapoğlu, H. (2013). Okulda değer eğitimi ve hikâyeler. *Milli Eğitim Dergisi*, 43(198), 97-109.
- Kenan, S. (2009). Modern eğitimde kaybolan nokta: değerler eğitimi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 9(1), 259-295.

- Kulaksızoğlu, A., & Dilmaç, B. (2000). İnsani değerler eğitimi programı. *Marmara Üniversitesi, Atatürk Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Dergisi*, 12(12), 199-208.
- MEB (2017). https://kandira.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_09/04202207_18160003_basin_aciklamasi-program.pdf [Erişim tarihi: 22.04.2024].
- Meydan, H. (2014). Okulda değerler eğitiminin yeri ve değerler eğitimi yaklaşımları üzerine bir değerlendirme. *BEÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1(1), 93-108.
- Rose, P., Beeby, J. ve Parker, D. (1995). Academic rigour in the lived experience of researchers using phenomenological methods in nursing. *Journal of Advanced Nursing*, 21, 1123-1129.
- Topal, Y. (2019). Değerler eğitimi ve on kök değer. *Mavi Atlas*, 7(1), 245-254.
- Türk Dil Kurumu (2022). <https://sozluk.gov.tr/> [Erişim tarihi: 22.04.2024].
- UNESCO. *Living values education overview: 2010*, <https://www.livingvalues.net/> [Erişim tarihi: 22.04.2024].
- Yaşaroğlu, C. (2013). Türkiye'deki hayat bilgisi ile Singapur'daki Vatandaşlık ve ahlak eğitimi derslerinin değerler eğitimi bağlamında karşılaştırılması". *Turkish Studies*, 8(8), 1453-1461.
- Yazıcı, K. (2006). Değerler eğitimine genel bir bakış. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, (19), 499-522.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2016). *Nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

KORKUT ATA TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Uluslararası Dil, Edebiyat, Kültür, Tarih, Sanat ve Eğitim Araştırmaları Dergisi

The Journal of International Language, Literature, Culture, History, Art and Education Research

Sayı/Issue 18 (Ekim/October 2024), s. 235-244.

Geliş Tarihi-Received: 10.09.2024

Kabul Tarihi-Accepted: 30.10.2024

Araştırma Makalesi-Research Article

ISSN: 2687-5675

DOI: 10.51531/korkutataturkiyat.244

Hun Hükümdarlığı ile Roma İmparatorluğu Arasında Balkanlar

Balkans between the Huns and the Roman Empire

Abdullah ÜSTÜN*

Öz

Balkan dünyasının dönüşüm süreçlerinin katmanlarından birinin, IV. yüzyılın sonlarında Hunların Karadeniz'in kuzeyi boyunca batıya ilerlemesi sonucu çözülen German krallıklarının unsurlarının Balkanlara girişiyle meydana geldiği söylenebilir. Hunlar beşinci yüzyılın ilk yarısında itibaren Balkanlar üzerindeki etkilerini bölgenin bir kısmını ele geçirmek, geri kalan kısmında siyasi-askeri faaliyetler icra etmek suretiyle artıracaktırlar. Hunların karşısında artık, kadim ve bu coğrafyanın büyük kısmının hâkimi Roma İmparatorluğu vardı ve Romalılar temelde savunma durumunda kalacaklardı. Dolayısıyla bu dönemde Balkan siyasi-askeri tarihinin nesnesi konumundaydılar. Diğer taraftan ise döneme ışık tutan metinleri kaleme alanlar da lokasyonun bu devirdeki yegâne müellifleri olarak karşımıza çıkmaktadırlar. Dolayısıyla tarihyazımının öznesi konumundadırlar. Bu çalışma, Balkanlar ve özellikle de Hunlar düşünüldüğünde, kaleme aldığı eseriyle bu 'yegâne' veri havuzunun güzide bir yerini işgal eden *Paniumlu Priscus*'un perspektifinden Balkanlar'a ışık tutmaya çabalayacaktır. Zira Priscus, Hun hükümdarı Attila'ya gönderilen Doğu Roma elçilik heyetlerinden birinde yer alarak Balkan coğrafyasını bizzat gözlemleme imkanını yakalamıştır. Gerek seyahat ettiği kentler gerek güzergâhın kendisi gerekse güzergâh üzerindeki bölgeler hakkında bilgiler sunmuştur. Söz konusu bölgenin kuzeyini de kapsayan Roma coğrafyasının dışındaki yerler söz konusu olduğunda, dönem edebiyatında doğrudan gözleme dayalı metinler bulmak istisnai bir durumdur. Priscus tasvirine, sefaret güzergâhındaki Hun Hükümdarlığı topraklarını dahil etmesi, Balkan tarihçiliği adına Roma-Hun siyasal sınırlarını aşan bir gözlem alanına erişme imkânı sağlamaktadır. Dolayısıyla her ne kadar kısmen günümüze ulaşmış olsa da Priscus'un eseri, mevcut ve mahdut veri havuzundan ayrılmaktadır. Eserdeki Balkan tasvirine, değerlendirebilmek ve anlamlandırabilmek için metin dışı, metin içi ve metinler arası bağlam perspektifinden yaklaşılabilecektir. Elçilik heyetinin adımlarını takip edecek olan bu çalışmanın Balkan panoramasından bir kesite ve Hun tesirinin Balkanlarda bıraktığı izlere ulaşması beklenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Hunlar, Romalılar, V. yüzyıl, Priscus, Balkanlar, şehir.

Abstract

It can be said that one of the layers of the transformation processes of the Balkan world occurred with the entry of elements of the Germanic kingdoms, which had dissolved as a

result of the Huns advancing westward along the northern Black Sea in the late 4th century, into the Balkans. The Huns would increase their influence on the Balkans from the first half of the 5th century onwards by taking over a part of the region and carrying out political-military activities in the rest. The Huns were now faced with the ancient Roman Empire, which dominated most of this geography, and the Romans would essentially be on the defensive. Therefore, they were the object of Balkan political-military history during this period. On the other hand, those who penned the texts that shed light on the period also appear before us as the sole authors of the location during this period. Therefore, they are the subject of historiography. This study will attempt to shed light on the Balkans from the perspective of Priscus of Panium, whose work occupies a distinguished place in this 'sole' data pool when the Balkans and especially the Huns are considered. Because Priscus had the opportunity to observe the Balkan geography in person by taking part in one of the Eastern Roman embassy delegations sent to the Hun ruler Attila. He provided information about the cities he traveled to, the route itself and the regions on the route. When it comes to places outside the Roman geography, which also includes the north of the region in question, it is an exceptional situation to find texts based on direct observation in the literature of the period. Priscus's inclusion of the lands of the Hun Empire on the embassy route in his description provides the opportunity to access an observation area that exceeds the Roman-Hun political borders for Balkan historiography. Therefore, although it has partially survived to the present day, Priscus' work stands out from the existing and limited data pool. In order to evaluate and make sense of the Balkan description in the work, we will approach it from the perspective of extra-textual, intra-textual and inter-textual contexts. It is expected that this study, which will follow the steps of the embassy delegation, will reach a section from the Balkan panorama and the traces left by the Hun influence in the Balkans.

Keywords: Huns, the Romans, Vth century, Priscus, Balkans, urban history.

Giriş

Balkan kentlerinin Geç Antik/ Erken Ortaçağ dönemlerindeki durumunu, diğer bir ifadeyle günümüzün yaklaşık bir buçuk milenyum öncesini gözlemlemeye çalışmak, veri alanındaki nicel durumun bu gözlem üzerinde yarattığı sınırlılıkları beraberinde getirmektedir. Devlet, kent arşivleri gibi verilerin günümüze ulaşmadığı bu devir için edebi eserler yazılı veri alanının merkezindeki yerlerini güçlendirmektedirler. Lakin aradaki bin beş yüz yılı aşan zaman aralığı edebi eserlerin günümüze ulaşma ihtimali aleyhine çalışmaktadır. Bu süreç içinde kimi metinler tamamen kimi metinler kısmen kaybolabilmekte, günümüze ulaşmamaktadır. V. yüzyıl yazarlarından Priscus'un çalışması kısmen kaybolan eser örneklerinden biridir. Priscus'un yanı sıra aynı yüzyılı paylaştığı Olympiodorus, Malchus gibi yazarların eserlerinin de kısmen günümüze ulaşması nedeniyle V. yüzyıl tarihsel betimleme adına örneğin VI. yüzyıl ile karşılaştırıldığında, daha az sayıda metnin/kaynağın günümüze eriştiği bir dönem olarak belirlemektedir. Bu nedenle V. yüzyıl metinleri Priscus'un eseri gibi fragmanlar halinde günümüze ulaşmış olsalar bile dönemin gözlemlenmesi adına taşıdıkları önem azalmamaktadır.

Priscus'un çeşitli aracı metinler sayesinde günümüze ulaşan fragmanları arasında Doğu Roma İmparatorluğu'nun Constantinopolis'teki sarayından Hun Hükümdarlığında Attila'nın kullandığı Tuna nehrinin kuzeyindeki bir saraya 449 yılında gönderilen bir elçilik heyeti hakkındaki anlatı da yer almaktadır. Priscus'un kendisinin de üyesi olduğu bu elçilik heyetinin öyküsü, ayrıntıları korunmuş bir görünüm içinde günümüze ulaşmıştır. Söz konusu elçiliğin güzergâhı üzerindeki Balkan topraklarını Constantinopolis'ten Tuna Nehri'ne kat etmiş olması, Priscus'un eserinin doğrudan gözleme dayanan bir Balkan betimlemesi sunma potansiyeli sağlamakta ve kaynak kümesi içinde avantajlı yönüne işaret etmektedir. Diğer taraftan örneğin elçiliğin söz konusu seyahatini betimleyen 8. Fragman başta olmak üzere ilgili pasajlarda sunulan anlatının merkezinde elçilik heyeti hakkındaki konuların yer alması, diğer bir ifadeyle metniçi bağlam genel olarak Balkanları ve özel olarak Balkan kentlerini betimleme adına

sınırlı içerikler sunma durumunu oluşturmuş gibi görünmektedir. İlave olarak Priscus'un eserinin aslında bir Roma tarihi olması, (Baldwin, 1980) günümüze ulaşan başka pasajlarında da Balkan kentlerine dair -doğrudan gözleme dayanmasa da- verilerle karşılaşma olanağı tanımaktadır ve özellikle 440'lı yıllarda Hunların bölgede düzenledikleri askeri hareketler hakkında temel kaynak durumundadır. (Maenchen-Helfen, 1973, s. 118 vd.; Velkov, 1977, s. 12). Bu çalışma Hun-Roma mücadelesi sahnesinde, temelde doğrudan gözleme dayanan elçilik heyetinin seyri seferini merkeze alarak, Priscus anlatısında yer alan Balkanlarla ilgili verileri anlama ve değerlendirme çabasında olacaktır.

Serdica

Priscus, İstanbul'dan Tuna'ya Balkanları baştanbaşa kat edecek elçilik heyetinin söz konusu seyahatini betimlerken değindiği ilk şehir Serdica (Sofya) olmuştur. Constantinopolis'e on üç günlük yürüme mesafesinde olduğunu belirttiği bu şehir, metinde elçilik heyetinin Constantinopolis'ten ayrıldıktan sonra konakladığı ilk durak olarak yer alır.¹ Serdica ile Roma İmparatorluğu'nun Doğu'daki başkenti arasındaki mesafeyi yahut başka iki yer arasındaki mesafeyi, devrin ulaşım olanaklarını, kara ulaşım hızını değerlendirme imkânı sağlayan bu ve benzeri verilere eserinin diğer pasajlarında da yer verecektir. Antikçağda karayolu ulaşımını gözlemlemek adına veri bulma sorunuyla (New Pauly, C. 7, s. 200-2008) beraber değerlendirildiğinde Priscus'un söz konusu kayıtlarının önemi daha tespit edilebilir. Bir yayanın bir günde kat ettiği mesafe klasik yazarlardan örneğin Herodotus tarafından eserinin bir yerinde (V. 53) yüz elli, başka bir yerinde iki yüz stadium (IV. 101) olarak Geç Antikçağ yazarlarından örneğin Procopius tarafından (*de bellis* III.1.17) iki yüz on stadium olarak verildiği görülmektedir. (Blockley, 1983, s. 382, sn.29) Günümüz metrik sisteminde günde yaklaşık 25-35 kilo metreye karşılık gelen bu hesaplamanın yanı sıra Kaçar (2020, s. 313, sn.45), Eskiçağ'da ordularının günde ortalama 20-25 km yol alabildiğine dikkat çekerek elçilik heyetinin nispeten ağır bir hızla ilerlediğinin düşünülebileceğini ifade etmektedir.

Söz konusu verinin dışında Serdica'nın bu devirdeki durumunu tartışma ortamı sağlayacak aşağıda ele alınan kayıtları kaleme almıştır. Attila'nın, elçilik heyetini Serdica kentinde karşılama önerisi bağlamındaki sunumunda Roma tarafının kentin yağmaya uğraması nedeniyle söz konusu amaç için uygun olmadığını dile getirdiğini kaydetmektedir (Priscus, *Fragman* 8). Hun akınları Roma donanması Kuzey Afrika seferinden dönmeden, 442 yılında önce Serdica'ya ulaşmış olmalıydı lakin Priscus'un 449 yılında gözlemediği söz konusu tahribatın nedeni iki yıl önceki (447) sefer olmalıdır (Kelly, 2011, s. 128, 165). Böylelikle şehrin bu dönemdeki tarihsel kesiti adına değerlendirilmesi gereken yağma olayını, yağmanın şehirde meydana getirdiği tahribatı belirginleştiren bir içerikle birlikte sunmaktadır: Diplomatik olarak bir elçilik heyetinin karşılanması için elverişli olamama durumunu ifade etmenin gerekçesi olacak ölçüde tahribata uğrama. Sunum iki devletin birbirlerine ilettikleri diplomatik mesajlar çerçevesi içinde yer almaktadır. Aynı çerçeve içinde olmakla birlikte Hun tarafının dile getirdiği bir başka mesaj Romalılar adına Balkanlardaki güvenli alanın, Roma egemenliğinin iç güvenliği sağlayabildiği mekânsal kesit hakkında ip uçları taşıyor olabilir. Şöyle ki Attila Romalıların kendisine gönderecekleri elçilerin üst düzeyde olmasını talep etmekte, eğer Romalılar bu talebin karşılanmasının güvenlik açısından oluşturduğu riskler nedeniyle çekince yaşarlarsa, elçileri karşılamak için Serdica'ya kadar gelebileceğini ifade etmektedir.² Böylelikle yaklaşık olarak Tuna nehrinin oluşturduğu Roma-Hun siyasi

¹ Priscus *Fragman* 8 ἐξ Σερδικῆν ἀφικνούμεθα, τρισκαίδεκα ὁδὸν ἀνδρῶν εὐζώνων τῆς Κωνσταντινῆς ἀπέχουσαν.

² Priscus *Fragman* 7 "...τῶν ὑπατικῶν ἀνδρῶν τοὺς μείστους..."

sınırından bağımsız olarak Balkanlarda bu dönemdeki siyasi-askeri egemenlik/etkinlik alanları, Attila devrinde Hunların bölgedeki nüfuzunun sınırlarını tartışmak adına izler belirmektedir.

Elçilik heyeti Serdica'da konaklar, bu esnada yöre halkı onlara yemeleri için küçük ve büyük baş hayvan tedarik eder. Burada her iki taraf kendi hükümdarları şerefine kadeh kaldırır, iki heyet arasında kendi hükümdarlarına yönelik sarf ettikleri övgüler tartışmaya neden olur. Hun heyetindeki Orestes'in yine bu heyetteki Edoco ile rekabet içinde olduğu görüntüsü ve Romalıların ikisi arasında ayrımcılık yapması nedeniyle Orestes'in Romalılara dile getirdiği şikayetler de yine Serdica'daki konaklama esnasında gerçekleşir (Priscus, *Fragman* 8). Dolayısıyla Priscus'un elçilik heyetleri ve onlar üzerinden iki ülke arasındaki diplomatik temaslar hakkındaki anlatımında Serdica önemli bir sahne olarak belirir.

Naissus

Priscus elçilik heyetinin yolculuğunda Serdica'dan sonra andığı yer Naissus (Niş) olacaktır (Priscus, *Fragman* 8). Priscus'un bu sıralaması, elçilik heyetinin bu dönemde kullanımda olduğu değerlendirilen Serdica-Tures-Mediana-Naissus güzergâhı üzerinde ilerlediğini düşündürmektedir (Barrington, 2000, s. 237).³ Bu kentin Tuna Nehri (Danuba) kıyısında olduğunu (ἐπὶ Δανούβια κειμένη ποταμῷ.) ve idari olarak Illyricum'a bağlı olduğunu ifade eder. Lakin bu konumlandırmanın hatalı olduğu zira Naissus'un Danuba değil Antik Çağdaki adı bilinmeyen Nişeva Nehri kıyısında olduğuna işaret edilmiştir (Kaçar, 2020, s. 307, sn.14). Dönem edebiyatının kentlerin anlatımları söz konusu olduğu zaman ilgisinin yoğunlaştığı konulardan biri kuruluş hikayeleridir. Priscus'un günümüze ulaşan fragmanlarında değindiği Balkan kentleri arasında sadece Naissus için bir kuruluş öyküsüne yer verir. Bu öyküde şehrin kuruluşunu eseri kaleme aldığı dönemin yaklaşık bir buçuk yüzyıl öncesine götürerek, Constantinus tarafından bu kentin kurulduğunu belirtir.⁴ Constantinus'un esasen şehrin kurucusu değil doğduğu bu şehri güzelleştiren kişi olduğu dikkate alındığında (Blockley, 1983, s. 380, sn.12) Priscus'un Naissus anlatımında ikinci bir sorun belirmektedir. Aynı yüzyılda ve Priscus'dan önce yazan Olympiodorus'un (*Fragman* 39) Constantinus'un Naissus'ta doğduğunu ifade ettiği dikkate alındığında sorunun bir tarafında bilgiye erişim olanaklarının yer almadığı değerlendirilebilir.

Priscus Naissus'un düşman tarafından harabeye çevrilmiş olması nedeniyle bomboş durumda olduğunu kaydeder. Naissus hakkındaki bu olumsuz tabloya, Hıristiyanların barınaklarında hastalıktan eziyet çeken kimi insanların olduğunu ekler.⁵ Dahası nehir kenarında her yerin savaşta öldürülmüş insan kemikleriyle dolu olması nedeniyle kamp kurmak için nehir yakınlarında temiz bir yer aramak durumunda kaldıklarını belirtir. Kamp kurma hakkındaki betimlemenin şehrin bu devrine ait ampirik bir gözlem olmaktan ziyade Homeros'dan edebi bir esinlenme niteliğinde olduğu değerlendirilmiştir (Blockley, 1983, s. 382, sn.27).⁶ Diğer taraftan Naissus'un insan

³ Harita 21 F-E-D 7-6.

⁴ Priscus *Fragman* 1b. Κωνσταντῖνον αὐτῆς εἶναι οἰκιστὴν φασιν, ὅς καὶ τὴν ὁμώνυμον ἑαυτῷ πόλιν ἐπὶ τῷ Βυζαντίῳ ἔδειματο.

⁵ Priscus *Fragman* 8. Ἀφικόμενοι δὲ ἐς Ναῖσσόν, ἔρημον μὲν εὔρομεν ἀνθρώπων τὴν πόλιν, ὡς ὑπὸ τῶν πολεμίων ἀνατραπέισαν, ἐν δὲ τοῖς ἱεροῖς καταλύμασι τῶν ὑπὸ νόσων κατεχομένων τινὲς ἐτύχανον ὄντες.

⁶ "Μικρὸν δὲ ἄνω τοῦ ποταμοῦ ἐν καθαρῷ καταλύσαντες" Priscus *Fragman* 8=Blockley, 1083, s. 248, str. 53-54 krş. . "Τρώων αἰτ' ἀγορὴν ποιήσατο φαίδιμος Ἐκτωρ νόσφι νεῶν ἀγαγὼν ποταμῷ ἐπὶ δινῆεντι, ἐν καθαρῷ ὅθι δὴ νεκῶν διεφαινετο χῶρος. Yaman Hektor topladı Troyalıları bir araya - gemilerden uzak, anaforu ırmağın yanında - ölümsüz, kansız temiz bir yere topladı." Homeros *Ilias* VIII. 489-491. = ter. Erhat ve Kadir, 2009, s. 221.

kemikleri dolu olması ölçüsünde olmasa da tahrip olmasına sebep olacak saldırılar hakkında haberler verir. Bunların arasında dönemin kent kuşatmalarında kullanılan, şehri çevreleyen güvenlik önlemlerinden surların aşılmasına yardım eden askeri donanımlar ve genel olarak kuşatma sürecinin, Balkanların bu şehrindeki bir uygulaması örneğinin karşımıza çıktığı düşünülebilir (Priscus, *Fragman* 1b). Lakin Naissus'un Hunlar tarafından başarılı bir kuşatmadan sonra ele geçirilmesi hakkındaki bu Priscus anlatısının yine ampirik bir içerik değil Thucydides'den edebi bir esinlenme olma ihtimaline dikkat çekilmiştir.⁷

Priscus'un gerek Naissus'u lokalize etmesi gerek kentin Hunların eline geçmesi hakkındaki kayıtlarıyla ilgili sorunlar aslında metnin bütünselliği içinde de kendini hissettirmektedir. Zira Romalılar ile Hunlar arasında diplomatik müzakereler esnasında Hunların Romalılardan Illyricum'daki pazar yerinin Naissus olarak belirlenmesini talep ettiklerini kaydederken verdiği ayrıntılar yukarıda değinilenlerle uyumlu durmamaktadır. Bu ayrıntılarda şehrin Tuna kıyısıyla ilişkili konumlandırmasıyla uyumsuz gibi duran; Naissus'un Tuna (Ister) boyunca yüksüz bir insanın beş günde kat edebileceği bir mesafede olduğu, Hunlar tarafından iki ülke arasındaki pazarın Tuna kıyısındaki eski yerinin yerine Naissus'ta olmasının talep edildiği ve şehrin Romalılar ile Hunlar arasında sınır teşkil ettiği ifade edilmektedir.⁸

Bu uyumsuzluk Priscus'un eserine erişimi sağlayan metinlerin derlemecileri/yazarları yahut müstensihlerden kaynaklanan bir durum veya doğrudan Priscus'dan kaynaklanan bir dikkatsizlik değilse şehrin konumlandırılması konusunda gözden kaçırılmaması gereken bir diğer husus daha mevcuttur. Nehri, Naissus ile Tuna arasındaki konum ilişkisini sunarken *Danuba* olarak yukarıdaki değinilen kayıta ve ayrıca üyesi olduğu elçilik heyetinin Naissus'tan ayrılarak Tuna nehrine doğru ilerlediğini ifade ederken ise *Ister* olarak adlandırmaktadır (Priscus, *Fragman* 8). Priscus'un kendisinin de Balkan kökenli (Panium/Tekirdağ) ve daha önemlisi bahsettiği bu coğrafyayı bizzat gezmiş olması karıştırma/hata yapma ihtimalini azalttığı değerlendirilebilir. Priscus'un şehrin maruz kaldığı saldırılar hakkında başka bir fragmanda Attila tarafından Ratiaria, Philippopolis, Arcadiopolis, Constantia ve adını saymadığı daha pek çok şehirle birlikte zenginliklerinin ganimet ve sakinlerinin esir olarak alındığını kaydetmektedir (Priscus, *Fragman* 61).

Naissus'tan Tuna ve Ötesine

Priscus, elçilik heyetinin geceyi Naissus'ta geçirdikten sonra buradaki sınırdan Tuna nehrine doğru hareket ettiğini bildirir. Anlatının günümüze ulaşan pasajlarında elçiler artık bir şehir anılmaksızın Attila'nın sarayına kadar ilerleyeceklerdir. Diğer taraftan güzergâh ve etrafındaki bölgeler hakkında başka gözlemler aktarmaktadır. Batı

⁷ Kaçar (2020, s. 307, sn. 15.) bu ihtimal etrafında yürütülen tartışmayı şöyle özetler: "Thompson, filolojik bir karşılaştırmayla Priscus'un sunduğu anlatının, Peloponnesos savaşlarının başlangıcında Thebai kentinin müttefiki olan Plataia kuşatmasının hikâyesini anlatan Thucydides'ten esinlenerek oluşturulduğunu düşünmektedir. Ammianus'un ayak izini takip eden Thompson ise, Hunların kuşatma teknolojilerinin yetersizliğini savunmakta, mesela köprü kurma meselesinin Priscus'un uydurması olduğunu ileri sürmekte ve zaten kent önünde bir köprü olduğunu ifade etmektedir. Bkz. Thompson (1945a, s. 92-94); Gordon (1960, s. 200), not 19'da Thompson'u tekrar etmektedir. Gordon'un eserini yeni açıklamalarla tekrar yayımlayan Potter 2013: 211-2, not 19'da tartışmayı kısaca özetlemektedir. Ancak Blockley ve Baldwin edebi esinlenme ihtimalini reddetmemekle birlikte, Hunların kuşatma teknolojisine kendileri sahip olmasa da bunu tebaaları olan Romalılar vasıtasıyla elde edebileceklerini savunmaktadır Blockley (1972, s. 18-27), Baldwin (1980, s. 18-61) bilhassa 53-6. sayfalar arası.

⁸ Priscus *Fragman* 7: Καὶ τὴν ἀγορὰν τὴν ἐν Ἰλλυριοῖς μὴ πρὸς τῆ ὄχθη τοῦ Ἰστροῦ ποταμοῦ γίνεσθαι, ὡς περ καὶ πάλαι, ἀλλ' ἐν Ναῖσσῳ, ἣν ὄριον, ὡς ἐπ' αὐτοῦ δηλώθεισαν, τῆς Σκυθῶν καὶ Ῥωμαίων ἐτίθετο γῆς, πέντε ἡμερῶν ὁδὸν εὐζώνῳ ἀνδρὶ τοῦ Ἰστροῦ ἀπέχουσαν ποταμοῦ.

istikametinde ilerleyen elçilik heyeti yol ayrımlarının olduğu, yön duygusunu kaybolmasına neden olan bir güzergâhı takip etmektedirler. Zor yerleri geçtikten sonra ağaçlarla kaplı bir ovaya ulaşırlar ki burada “barbar” taşımacılar elçilik heyetini karşılar ve onları nehrin karşısına geçirir.⁹ Naissus’tan Tuna’ya uzan bu güzergahta bir şehir adı anılmadığı gibi başka bir toponomik ögeye de yer verilmemesi elçiliğin takip ettiği yol hakkında kimi tartışmaları da beraberinde getirmiştir. Lakin yukarıda değinildiği üzere Priscus’un Naissus’tan sonra Tuna (Ister) nehrine kadar beş günlük bir yolculuk mesafesinin olduğunu ifade etmektedir. Yine yukarıda belirtildiği gibi yaya olarak günde yaklaşık 25-35 kilo metreye yol alınmadığı ve yolculuğun batı istikametine doğru gerçekleştiği bilinmektedir. Bu durumda Naissus’un batısında ve ona yaklaşık sekiz yüz stadium uzaklıktaki Viminacium yahut Margus yakınlarından elçilik heyetinin nehri geçmiş olabileceği değerlendirilebilir. Zira elçilik heyetinin bölgedeki Roma komutanı ile görüştüğü kaydedildiğine göre bunun için de bir gün ayırdığı varsayılabilir (Blockley, 1983, s. 382, sn.29).

Priscus’un nehrin geçilmesi hakkında verdiği detaylarda sivil yahut askeri amaçlarla bu dönemde Balkanlar’da akarsuları geçme yahut akarsu ulaşımı için kullanılan araçlardan en azından biri hakkında veriler yer almaktadır. Anlatıda nehri geçerken “barbar” kullanıcıların kontrolündeki tek bir ağaç gövdesinden ve ağacın içi oyulmak suretiyle yapılmış kanolara binildiği ifade edilmektedir. Attila’nın Balkanlar’da faaliyet gösteren birlikleri de bu kanolar aracılığıyla nehrin bir yakasından diğerine taşınmaktadırlar. Bu ulaşım yöntemi, sanki avlanmaya gider gibi Roma topraklarına geçmek isteyen Attila’nın bu isteğini karşılayabilmek amacını güttüğü anlaşılmaktadır (Priscus, *Fragman* 8).

Tuna’nın (Ister’in) kuzeyine geçtikten sonra Attila’nın sarayına kadar giden Priscus, *unique* tanıklıklar niteliğindeki Hun Hükümdarlığı ve ahali hakkındaki gözlemlerini aktarmaktadır. Onların arasında çalışmanın kapsamına giren bir veride, Balkanlar’da konuşulan diller ve konuşulduğu bölgeler hakkında kimi ipuçları sunulmaktadır. Attila’nın sarayının önünde kendisini Yunanca selamlayan biri hakkındaki şaşkınlığını ifade ederken söz konusu değerlendirmesine yer verir. Buna göre Hun Hükümdarlığı ahali homojen olmadığı için Hunca, Gotça konuşulduğunu ayrıca Romalılarla ticaret yapanların Latin dilini de konuştuklarını lakin Thracia ve Illyricum kıyılarında esir alınanlar dışında kimsenin Yunanca konuşmadığını belirtir. Böylelikle Balkan coğrafyasının kıyılarında Yunancanın konuşulmakta olduğu ifade edilmektedir. Priscus muhatabının da yukarıda elçilik heyetinin yakınlarından nehri geçmiş olabileceğine değinilen, Tuna kıyısındaki bir Moesia şehri olarak tanımladığı Viminacium’dan esir alındığını kaydeder (Priscus, *Fragman* 8). Hun Hükümdarlığındaki Romalı esirler arasında Ratiaria’dan esir alınan Syllus adında birinin eşi ve çocuklarından, onların serbest bırakılması ricasında bulunulduğunu ifade ederken bahseder.

Margus, Asemus ve Diğer Şehirler

Yukarıda Hun Hükümdarlığındaki Balkan kökenli esirlerin memleketleri olması vesilesiyle anılan gerek Viminacium’dan gerek Ratiaria’dan esirler alınmasını sağlayacak olaylar da eserde kendine yer bulur. Bunlardan ilki muhtemelen Hunların Romalılar ile alışveriş yaptıkları bir pazar esnasında Hunların Romalılara saldırıp yermeleri, pek

⁹ Priscus *Fragman* 8. Διανοκτερεύσαντες δὲ καὶ ἀπὸ τῶν ὁρίων τῆς Ναϊσσοῦ τὴν πορείαν ποιησάμενοι ἐπὶ τὸν Ἰστρον ποταμὸν, ἔς τι χωρίον ἐσβάλλομεν σνηρεφές, κα- μπὰς δὲ καὶ ἐλιγμοὺς καὶ περιαγωγὰς πολλὰς ἔχον, ἐν ᾧ περ τῆς ἡμέρας διαφανούσης, οἰομένοις ἐπὶ δυσμὰς πορεύεσθαι, ἡ τοῦ ἡλίου ἀνατολὴ κατεναντίον ᾧφθη, ὥστε τοὺς ἀπειρώς ἔχοντας τῆς τοῦ χωρίου θέσεως ἀναβοῆσαι, οἷα δὴ τοῦ ἡλίου τὴν ἐναντίαν ποιουμέ- νου πορείαν καὶ ἕτερα παρὰ τὰ καθεστῶτα σημαίνον- τος ὑπὸ δὲ τῆς τοῦ τόπου ἀνωμαλίας ἐπὶ ἀνατολὰς ἐκεῖνο τὸ μέρος ἔβλεπε τῆς ὁδοῦ.

çoğunu öldürmeleri üzerine Romalıların Hunlara gönderdikleri elçiler aracılığıyla onları barışı bozmak ve kaleyi ele geçirmekle suçlamalarıyla başlayan süreçtir. Buna cevap olarak Hunlar amaçlarının barışı bozmak değil Margus piskoposunun kendi topraklarına girip hükümdarlarının mezarlarını bulması ve onlardaki değerli eşyaları çalmasına¹⁰ karşılık vermek olduğunu ifade ederler.¹¹ Piskoposu ve Hunlardan Romalıları sığınan kaçakları Romalılar teslim etmezse savaşa açacaklarını ilan ederler. Romalıların Hunların taleplerini doğru olmadığı için yerine getirmemesi üzerine Maenchen-Helfen'e (1973, s. 116) göre muhtemelen 441 yılında başlayan seferde Tuna'yı aşan Hunlar, nehir boyunca yer alan pek çok kentin yanında Viminacium'u¹² da ele geçirmektedir (Priscus, *Fragman* 2). İkinci olayın gelişmesinde Hunlar Romalılardan yine kaçakları kendilerine teslim etmelerini ve ayrıca ödemelerini gecikmeksizin yapmalarını talep ederler. Romalılar Hunlara topraklarındaki kaçakları teslim etmeyeceklerini bildirmeleriyle Hunlar savaş açar. Söz konusu savaşta Hunlar bazı Roma kalelerini tahrip etmelerinin ardından Priscus'un büyük ve kalabalık (μεγίστη καὶ πολυανθρώπων) bir şehir olarak andığı Ratiaria¹³ hedef alırlar ve Roma topraklarını yağmalarlar (Priscus *Fragman* 2 ve 3).¹⁴ Bu savaş, muhtemelen Attila'nın, kardeşi Bleda'nın ölümünün ardından tek hükümdar olduğu dönemin sonrasında 445 yılında gerçekleşmiştir (Maenchen-Helfen, 1973, s. 116).

Tuna kıyısında gerek diplomatik temaslar gerek sıcak çatışmalar bağlamında anılan bir başka kent Margus olmuştur. Priscus Illyricum bölgesinde bulunduğunu ve bir Moesia şehri olduğunu söylediği Margus'un karşısındaki uzak kıyısında Constantia adında bir kalenin olduğunu kaydetmektedir.¹⁵ Hunların Romalılardan Margus piskoposunu kendilerine teslim etmesi talebinde bulduklarına yukarıda değinilmişti. Bu talep üzerine kimileri tarafından bir adam uğruna Roma halkını Hunlar tarafından saldırıya uğrama tehlikesine atmamak gerektiğini dillendirmiştir. Hunlara teslim edileceği endişesine düşen Margus piskoposu, kenti Hunlara teslim etme vaadiyle Hunlara sığınmıştır. Şehrin teslimi üzerine anlaşmaya varılmış ve piskoposun yardım ettiği Hun birlikleri Margus'u ele geçirmişlerdir. Böylelikle Margus harabiyete maruz kalmış, "barbarlar"ın konumu ise daha da güçlenmiştir (Priscus, *Fragman* 2). Priscus güçlenmeyle Hunların Margus'u ele geçirerek Morava Vadisi'nin anahtarını da ele geçirmiş olmaları ve böylelikle Naissus'a kadar güneye ilerlemelerini kastediyor olabilir (Maenchen-Helfen, 1973, s. 116).

¹⁰ Maenchen-Helfen (1973, s. 110, dn. 508), 27 Mart 347 tarihli *Nov. Val. XXIII*, 1'a atf yaparak Hıristiyan mezarlarının soyulduğunu, başkalarının yanında din adamlarının da mezar hırsızlığı yaptığını ifade eder. Dolayısıyla burada bahsedilen bir Hıristiyan din adamının, Margus piskoposunun, pagan mezarlarını, Hunların önderlerinin mezarlarını soymasında sıra dışı bir durum olmadığını ima eder.

¹¹ Blockley (1983, s. 380, sn. 9) Priscus'un buradaki ifadesinin (Οἱ δὲ ἀπεκρίναντο ὡς οὐκ ἀρξάμενοι ἀλλ' ἀμυνομένοι ταῦτα δράσειαν· τὸν γὰρ τῆς Μάργου ἐπίσκοπον, εἰς τὴν αὐτῶν διαβεβηκότα γῆν καὶ διερευνησάμενον τὰς παρὰ σφι-σι βασιλείους θήκας, σεσληκέναι τοὺς ἀποκειμένους θησαυροὺς.) Thucydides I.144.2'yi (δικας τε ὅτι ἐθέλομεν δοῦναι κατὰ τὰς ξυθηκας, πολέμου δὲ οὐκ ἄρξομεν, ἀρχομένους δὲ ἀμυνοῦμεθα.) karşılaştırdığına dikkat çekmektedir.

¹² Singidunum'un doğusunda Sırbistan'daki modern Kostolac

¹³ Tuna nehrinin aşağı mecrasının sağ yakasında yer alan kent günümüz Bulgaristan'ında Archar ile özdeşleştirilmektedir. Diocletianus devrindeki idari düzenlemede Dacia Ripensis eyaletinin (provincia) başkenti yapılmış, imparatorluğun Tuna ordularının karargâhı olmuştur (ODLA, s. 1268).

¹⁴ Ratiaria ayıca kaynağı Theophanes olan (a.m. 5942) Priscus fragmanında (61) yukarıda Naissus'un da aralarında yer aldığı birçok Balkan kentini hedef aldığından bahsedilen Hun akının vurduğu şehirler arasında sıralanmaktadır.

¹⁵ Priscus *Fragman* 1. Μάργων. Ἡ δὲ πόλις τῶν ἐν Ἰλλυρία Μυσοῶν πρὸς τῷ Ἰστρῷ κειμένη ποταμῷ ἀντικρὺ Κωνσταντίας φρουρίου κατὰ τὴν ἐτέραν ὄχθην διακειμένου. Margus, Singidunum (Belgrad) ile Viminacium arasında Morava nehrinin ağzında yer almaktadır. Çağdaş Sırbistan'ın Pasarofça kentindeki Dubravica köyü olarak lokalize edilmektedir (ODLA, s. 963; Kaçar, 2020, s. 305, sn. 10).

Priscus'un Balkan şehirlerini konu alan anlatıları askeri faaliyetlerle kesişmesi durumunda görüldüğü üzere Hun akınları ve Hunlar tarafından şehirlerin kuşatılması, şehirlerin varsılıklarına el konulması ve ahalisinden esirler alınması şeklinde cereyan ettiği görülmektedir. Lakin metnin günümüze ulaşan fragmanlarında Balkan yerleşimlerinde gerçekleşmesine rağmen bu çerçeveye kimi yönleriyle aykırı iki olay daha kaydedilmiştir. Bunlardan ilkinde Illyricum ile Thracia sınırında yer alan Asemus kalesi Hunlar tarafından kuşatılır lakin Asemus'daki garnizon bu kuşatmayı kırar ve Asemus halkı cesaretleri ve güçleri sayesinde Hunları mağlup eder ve ganimetlerine el koyar (Priscus *Fragman* 5).¹⁶ Diğerinde ise Novidunum'u hedef alan akını Hunlar değil Rugiler icra ederler ve kenti ele geçirerek zenginliklerini ganimet olarak toplarlar (Priscus, *Fragman* 1a).¹⁷

Elçilik heyetinin Hun Hükümdarlığından Constantinopolis'e dönüşü için kullandığı güzergâh hakkında Priscus yine iki şehrin adını anmaktadır. Kuzeyden güneye hareket eden heyet Philippopolis (Filibe) üzerinden Hadrianopolis'e (Edirne) gelecek oradan ise Constantinopolis'e ulaşacaktır. Dönüş yolundaki bu iki şehir için gidiş güzergahı hakkındaki şehirlerin, Serdica ve Naissus, aksine isimlerini anmanın dışında bir içerik sunulmamıştır. Lakin bu şehirlerin dördü birlikte ele alındığında Constantinopolis'den Singidunum'a (Belgrad) uzanan aynı zamanda oradan da Emona üzerinden Aquileia kadar devam ederek İtalya'ya ulaşmak için kullanılacak en iyi ve en kısa karayolu olan (Menchen-Helfen, 1973, s. 460) Orta Yol güzergahı karşımıza çıkmaktadır (Velkov, 1977, s. 42).¹⁸ Böylelikle elçilik heyetinin görevi ve Priscus'un eserinin bütüncül Balkan ve Hun Hükümdarlığı anlatımı tamamlanmış olmaktadır.

Sonuç

Sonuç olarak Priscus'un Balkan şehirleri ve genel olarak balkanlardaki yaşamın kimi unsurlarına dair anlatımına bütünsel bakıldığında, şehirlerden Naissus'un, tema olarak ise Hunların icra ettiği askeri faaliyetlerin nicelik açısından diğerlerinden fazla yer aldığı görülmektedir. Arcadiopolis, Margus, Naissus, Novidunum, Philippopolis, Ratiaria, Sestos, Serdica ve Viminacium olmak üzere dokuz Balkan şehri anılmaktadır. Bunun yanında Constantia ve Asemus kale yerleşimlerine de yer verilmektedir. Genel olarak kentler Hun Hükümdarlığının 440'lı yıllardaki askeri faaliyetlerinin tesiri altındadır. Baskın bir nitelikteki bu tesir kentlerin tahrip olması, varsılıklarına el konması, ahalsinin köleleştirilmesi, kent nüfusunun azalması gibi durumlarla kendini göstermiştir. Diğer taraftan Hunların Romalılarla kurduğu diplomatik temaslarda devamlılık bir şekilde kaçakları talep etmesi, bu taleplerin karşılanmamasının savaş gerekçesine dönüşmesi anlatılmaktadır. Söz konusu süreçler, Balkanlardaki Hun popülasyonunun varlığının diplomatik görüşmelerin ana gündemlerinden birini belirleyecek oranda ve/veya nitelikte olmasının göstergesi olarak değerlendirilebilir. Diğer taraftan Balkan kökenli ahaliyle Hun hükümdarlığında karşılaşmak sıradan bir durum gibi görünmektedir. Böylelikle Hun Hükümdarlığındaki temelde esirlerden oluşmuş gibi görünen Balkan kökenli Roma popülasyonunun varlığı da ortaya çıkmaktadır. Priscus'un

¹⁶ Moesia Secunda eyaletinde (provincia), Ratiaria'nın yüz elli kilometre doğusunda yer alan Asemeus günümüz Bulgaristan'ındaki Muselievo ile özdeşleştirilmektedir (Given, 2014, s. 86, dn. 5. Burada ayrıca Kaçar'ın (2020, s. 307, sn.13) işaret ettiği gibi, IV. yüz yılın sonlarında Karpatların doğusundan Tuna havzasına göç eden Rugi topluluğunun esasen Hun Hükümdarlığının bir unsuru olduğunu dikkatten kaçırmamak gerekir.

¹⁷ Priscus *Fragman* 1a. Noviodunum yahut Noviodunum ad Istrum Tuna nehrinin aşağı mecrasında yer almaktadır. Çağdaş Romanya'daki Isakça (Isaccea) ile özdeşleştirilmektedir (Barrington Atlas, 2020, s. 338, Harita 22 F 3).

¹⁸ Askeri amaçlar için de kullanılan bu yol hattının *via militaris* tarihsel süreç içinde kullanımının Antikçağ kesiti için bkz. (İrecek, 1990, s. 1-64).

tasvirinde Hun tesiriyle meydana gelen söz konusu demografik hareketler, onlara ortam sağlayan askeri faaliyetlerle Balkanların istikrarsızlaşması ve Geç Antikçağ'da kentlerin çözülmesi süreçleriyle uyumlu bir manzarayla karşılaşılmaktadır.

Priscus'un anlatımında Balkanlarda V. yüzyılın ortalarındaki ulaşım olanakları, sivil amaçlarla Orta Yol güzergahının kullanımı örneğinde görülmektedir. Aynı kara yolunun askeri, ticari gibi amaçlarla da kullanım potansiyeli kendiliğinden ortaya çıkmaktadır. Sivil yahut askeri amaçlarla nehirleri aşmak için kullanılan araçlar, karayoluyla entegre su yolu taşıtlarını gözleme imkânı sunmaktadır. Priscus'un eserinde Kentler arasındaki mesafelerden kent kuşatma taktik ve araçları gibi hayatın farklı noktalarına dokunan izler yer almaktadır. Diğer taraftan bu izler ve başkaları için Priscus'un doğrudan gözlem imkanına sahip olmasına rağmen anlatımında Homeros, Herodotus gibi Antikçağ klasiklerini yeğleme eğilimi sergilediği örneklerle karşılaşılmaktadır. Bu örnekler yazarın doğrudan gözlem alanında kalmayan şehir kuşatması, diplomatik görüşmeler gibi olaylarda yoğunlaşmaktadır. Priscus'un kendisinin Naissus'a ulaştığı zaman şehir hakkındaki tasviri gibi örnekler doğrudan gözleme dayalı anlatılarda da klasiklere başvurma durumunu göstermektedir. Dolayısıyla metinlerarası bağlam yaklaşımının eserdeki tarihsel gerçeklik potansiyelini ortaya çıkarmak, tespit etmek adına değeri teyit edilmiş olmaktadır.

Kaynakça

- Baldwin, B. (1980). Priscus of Panium. *Byzantion*, 50, 18-61.
- Blockley, R. C. (1983). *The fragmentary classicising historians of the later Roman Empire, Eunapius, Olympiodorus, Priscus and Malchus II, text, translation and historiographical notes*. ARCA 10. Liverpool: Francis Cairns.
- Blockley, R. C. (1972). Dexippus and Priscus and the Thucydidean Account of the Siege of Platea. *Phoenix* 26(1), 18-27.
- Cancik, H.; Schneider, H. & F. Salazar, C. (2002-2010), *Brill's New Pauly: encyclopaedia of the ancient world: Antiquity*. Leiden-Boston: Brill.
- Carolla, P. (2008). *Priscus Panita, Excerpta et Fragmenta*. Berlin-New York: Walter De Gruyter.
- Erhat, A. ve A. Kadir (2009). *Homeros İlyada*. İstanbul: Can yayınları.
- Given, J. (2014). *The Fragmentary History of Priscus, Attila, the Huns and the Roman Empire, AD 430-76*. Christian Roman Empire Serisi Cilt 11. New Jersey: Evolution Publishing.
- Gordon, C. D. (2013). *The age of Attila, fifth-century Byzantium and the Barbarians, with a new introduction and notes by David S. Potter*. Ann Arbor: The University of Michigan Press.
- İreçek, K. Y. (1990). *Belgrad İstanbul Roma askeri yolu*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yay.
- Kaçar, T. (2020). *Priscus Attila ve Bizans tarihi*. İstanbul: Alfa Yay.
- Kelly, C. (2011). *Attila: Hunlar ve Roma İmparatorluğu'nun Çöküşü*. İstanbul: Turkuvaz Kitapçılık Yayıncılık.
- Maenchen-Helfen, O. J. (1973). *The world of the Huns, studies in their history and Culture*. Berkeley-Londra.
- Mango, C. & R. S. (1997). *Theophanes: The chronicle of theophanes confessor*. Oxford.

- Nicholson, O. (ed.) (2018). *The Oxford dictionary of late antiquity*. Oxford University Press.
- Ökmen, M. (1991). *Herodot tarihi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Talbert, R. J. A. (ed.) (2000), *Barrington Atlas of the Greek and Roman World*, Princeton.
- Thompson, E. A. (1945.) Priscus of panium, fragment 1b. *Classical Quarterly*, 39. 92-94.
- Thompson, E. A. (1948). *A history of Attila and the Huns*. Oxford.
- Velkov, V. (1977). *Cities in Thrace and Dacia in late antiquity: studies and materials*. Amsterdam: A.M. Hakkert.
- <https://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A1999.01.0134%3Abook%3D8%3Acard%3D469> (Eylül 2024) [Homeros]
- <https://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A1999.01.0125%3Abook%3D1%3Achapter%3D1%3Asection%3D0> (Eylül 2024) [Herodotus]
- <https://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A2008.01.0670%3Abook%3D3%3Achapter%3D1%3Asection%3D17> (Eylül 2024) [Procopius]

KORKUT ATA TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Uluslararası Dil, Edebiyat, Kültür, Tarih, Sanat ve Eğitim Araştırmaları Dergisi

The Journal of International Language, Literature, Culture, History, Art and Education Research

Sayı/Issue 18 (Ekim/October 2024), s. 245-260.
Geliş Tarihi-Received: 00.00.2024
Kabul Tarihi-Accepted: 00.00.2024
Araştırma Makalesi-Research Article
ISSN: 2687-5675
DOI: 10.51531/korkutataturkiyat.205

Bilecik İli Bindallı Giysi İşlemelerinin İncelenmesi

Examining Bindallı Clothing Embroideries in Bilecik Province

Tuba BAHAR*

Öz

Geleneksel Türk giyim kuşam kültürü içerisinde törensel bir giysi olarak tasarlanan bindallı; kadife ve atlas gibi kumaşlar üzerine metal ipliklerle işlenmiş, bitkisel bezemelerle donatılmış kadın elbisesidir. Tarama metodunun uygulandığı çalışma kapsamında, Bilecik il merkezinde ulaşılan 14 adet bindallı giysi işlemeleri örneklem olarak belirlenmiştir. Çalışmada bindallı giysi işlemelerinin biçimsel özelliklerinin analiz edilmesi ve işleme literatürüne kazandırılması amaçlanmıştır. Bindallı giysilerin tamamı 19. yüzyılda üretilmiş, ilgili koleksiyona aile büyüklerinden intikal veya satın alma suretiyle dâhil olmuştur. Koleksiyon sahibi kişiler bu giysileri düğün ve bayram gibi özel günlerde kullanmaktadır. Bindallıların zemin kumaşı ve kenar temizleme gereci olan fistoları solmuş ve yıpranmıştır. Yer yer işlemler sökülüştür. Zemin kumaşında çoğunlukla bordo renkli pamuklu kadife; işlemlerde altın renginde metal bükümlü ipek iplik tercih edilmiştir. Bindallı giysilerde çiçek buketi, gül dalı, gül buketi gibi bitkisel bezemeler; fiyonklu gül dalı, sepette çiçek, vazoda gül dalı gibi bitkisel-nesneli bezemeler gözlenmiştir. Mine, püskül, düz yaprak, dilimli yaprak, düz çizgi, C kıvrımlı dal, goncagül, eşkenar dörtgen, lale, S kıvrımlı dal, kordon, yabangülü, zincir, yıldız çiçeği, palmet ve güneş konuları kompozisyonlarla düzenlenmiştir. Bindallı giysilerdeki işleme kompozisyonları çoğunlukla birden fazla motifin yinelenmesiyle düzenlenmiştir. İncelenen bindallı giysilerin, Türk işleme sanatının Osmanlı İmparatorluğu dönemi bindallı işlemlerinin karakteristik özelliklerini taşıdığı sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Bilecik bindallıları, bindallı işlemleri, bindallı giysi.

Abstract

Designed as a ceremonial garment within the traditional Turkish clothing culture, bindallı is a women's dress decorated with plant ornaments and embroidered with metal threads on fabrics such as velvet and satin. Within the scope of the study in which the survey method was applied, 14 bindallı garment embroidery found in the city center of Bilecik were determined as samples. The study aimed to analyze the formal characteristics of bindallı garment embroidery and to add them to the embroidery literature. All bindallı garments were produced in the 19th century and were included in the relevant collection by inheritance from family elders or by purchase. The collectors use these garments on special occasions such as weddings and religious holidays. The ground fabric and the festoons, which are the edge cleaning tools of bindallı, have faded and worn out. The embroidery has been removed in some places. The ground fabric is mostly burgundy cotton velvet; gold-colored metal twisted silk thread was preferred in the embroidery. In bindallı garments, plant ornaments such as flower bouquet, rose branch, rose bouquet; plant-object ornaments such as rose branch with

* Doç. Dr., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Sanat ve Tasarım Fakültesi, El Sanatları Bölümü, Ankara/Türkiye, e-posta: tuba.bahar@hbv.edu.tr, ORCID: 0000-0003-4624-1814.

bow, flower in basket, rose branch in vase were observed. Enamel, tassel, flat leaf, segmented leaf, flat line, C curved branch, rosebud, rhombus, tulip, S curved branch, cord, wild rose, chain, dahlia, palmette and sun subjects are arranged in compositions. Embroidery compositions in bindallı clothes are mostly arranged by repeating more than one motif. It has been concluded that the examined bindallı clothes have the characteristic features of bindallı embroidery of the Ottoman Empire period of Turkish embroidery art.

Keywords: Bilecik bindallı, bindallı embroidery, bindallı clothing.

Giriş

Giyim-kuşam insan vücudunu dış etkenlerden korumak amacıyla ortaya çıkmış, topluluk halinde yaşamanın gereği örtünme ihtiyacına hizmet etmiştir. Yaşanan süreçte, güzel, estetik gibi kavramların yansımaları giyim kuşamda kullanılmış ve böylelikle giyim-kuşam sanat beğenisini de kazanarak önemli bir kültürel öge haline gelmiştir. Bu özellikleriyle giyim-kuşam, insanı doğanın tahrip edici özelliklerine karşı korumakta, toplumsal bir gereksinime hizmet etmekte ve sanatsal bir görünüm sergilemektedir. Giyim-kuşam, olduğu toplumun kültürel özelliklerinin bir sunumudur. Ait olduğu toplumun iklim ve doğa koşullarını, ekonomik yapı ve olanaklarını, gelenek ve törelerini, değer yargılarını, ahlaki değer sistemini, estetik ve sanatsal özelliklerini yansıtır. Böylelikle giyim-kuşam, kültürel ve ekonomik koşulların şekil verdiği, önemli bir kültür aktarım ögesidir. Giysi tasarımları kendi içinde dinamik bir süreci de yaşar. Farklı uygulama biçimleri aracılığıyla içinde olduğu dönemin moda eğilimlerini gösterir. Gelenek, görenek, moda gibi kaynaklardan beslenen işlemlerle bezenmiş giysiler, günlük ve özel günlerde kullanılmak için hazırlanmıştır. Anadolu kültüründe tören giysisi olarak tasarlanan bindallı, bitkisel motiflerden oluşan zengin kompozisyonlu işlemleriyle koleksiyonlarda yerini almıştır. Bu çalışmada, Bilecik il merkezinde tespit edilen, sandıklardan çıkarılan bir grup bindallı giysi işlemlerinin biçimsel özelliklerinin analiz edilmesi ve işleme literatürüne kazandırılması amaçlanmıştır.

Bindallı, *Türk Dil Kurumu Sözlüğü*'nde "Çoğunlukla mor kadife üzerine sırma ile kabartma dal, yaprak ve çiçek işlenmiş, uzun kollu, boyu yere kadar uzanan, önü açık giysi" (<https://sozluk.gov.tr/>); *Türk Giyim Kuşam ve Süslenme Sözlüğü*'nde "ipekli ve kadife kumaşların üzerine kılaptan ile işlenmiş iri yapraklar ve dallar" (Koçu, 2015, s. 45) olarak tanımlanmaktadır. Barışta'ya (1999, s. 200) göre bindallı "üzeri metal ya da metal bükümlü ipliklerle işlenmiş kadife ya da atlasan yapılmış, değişik beden ve modelde gelin elbisesidir." Söz konusu bu giysilerin en ayırt edici özelliği üzerindeki işleme tekniğidir. Bu işleme tekniği dokumanın ipliklerinin üzerini kapatma sistemine dayanan dival işi tekniğidir. Bu teknik Maraş işi, sırma işi, mihlama işi, bastırma işi, mukavva işi, tepebaşı gibi isimlerle de bilinmektedir. Dival işi teknik özellikleri itibarıyla "tersi ve yüzü farklı görüntüde olan, deseni kartondan özel bıçağı ile oyularak hazırlanıp kumaşa yapıştırılan ve kartona gerilen, cülde denilen özel tezgâhta üstten çok katlı sırma veya sim ile alttan mumlanmış iplikte karşılıklı tutturularak yapılan bir işleme türüdür" (Markaloğlu, 1996, s. 6)¹. Dival işinde işleme ipliği olan sim ve sırma kullanımı, Türk işlemlerinde oldukça eski bir uygulamadır. Uygurlar altın ve gümüş iplikleri, giysi ve ev eşyalarının yüzeylerinde uygulamışlardır. Uygur hanları, sırma işlemeli kaftanlar giyerek, konuklarını altın ve gümüş sırmalarla süslü örtüler üzerinde ağırlamışlardır (Yetimoğlu, 1992, s. 72). XI. yüzyıl Türkleri çikin veya çekin kelimelerini "İpek kumaşı altın sarılı ibrişimle, yani kılaptan ile dikmek" anlamında kullanmışlardır (Ögel, 1991, s. 410).

Osmanlı sarayına, Çelebi Mehmed'e gelin giden Dulkadir Prensesi Emine Hatun'un, çeyizleri arasında bulunan sırma işlemeli ürünler saray ve çevresinde beğeni toplamıştır. Fatih Sultan Mehmed'e gelin giden Dulkadir Prenseslerinden Siddi Hatun'un

¹ Dival işi yapımı için bakınız, <https://www.youtube.com/watch?v=C5zYjH9F8sI> [Erişim tarihi: 15.08.2024].

çeyizleri arasında 40 katır yükü çeşitli sırma işlemlerinin bulunması, sırma işleminin İstanbul'a geçmesini sağlamıştır. Osmanlı sarayına giden bu iki önemli gelinden sonra sırma işleri zengin aile kızlarının çeyizlerinde bulunmasının gelenek olduğu, sonraları bu geleneğin köylere ve aşiretlere kadar yayıldığı belirtilmiştir (Meriç, 1991, s. 23). Bu taşıma görevi farklı çevrelerinin birbirini beslemesini sağlamıştır. Barışta (1995, s. 19) bu konuyu şöyle açıklamıştır:

“Osmanlı İmparatorluğu döneminde işlemler, saray ve saray dışı olmak üzere iki ana çevrede üretilmiştir. Saray işlemleri, saraydaki atölyelerde değişik çevrelerden gelen yerli ve yabancı ustalar tarafından yapılmıştır. Bu dönemde saray dışı çevrede üretilen işlemler; ev ve çarşı işlemleri olmak üzere iki farklı kaynaktan gelmektedir. Ev ve çarşı gibi amatör ve profesyonel ustalar grubunda oluşan bu çevreler sarayın kaynağıydı. Saray atölyeleri, ihtiyaca cevap veremediği gerekli durumlarda bu kaynakları kullanmaktadır. Öte yandan saray hareminden ileri derecedeki memurlara gelin verilen sarayda eğitim görmüş kızlar, saray göreneklerini girdikleri çevrelerdeki evlere taşıyordu. Böylece saray evin kaynağı niteliğine bürünüyordu. Benzer durum çarşı için de söz konusuydu, sarayda izlediği yenilikleri eve ulaştırın ve bir tür portör işlevi gören çarşı hem evin hem sarayın kaynağı niteliğindedir.”

16. yüzyılda yaygınlaşan sırma işlemeciliği Osmanlı kadınlarının saray ve konaklarında giderek günlük uğraşları arasında yer almıştır. Özellikle çarşı işlemleri arasında yer alan sırma işi, daha çok profesyonel erkek ustalar tarafından desenleri oyulmuş ve işlenmiştir (Markaloğlu, 1991, s. 37). Sarayda ve saray dışı çevrede bilhassa, Ankara, Maraş, Kütahya, Bilecik, Kastamonu, Çankırı gibi kentlerde bu işleme çok yaygınlaşmıştır. Özellikle zengin ailelerin kızlarının çeyizlerinde dival işlemeli örtüler, giysiler moda olmuştur (Yener, 1955, s. 21). Anadolu'nun birçok yerinde “bindallı entari” adı verilen kadife ve atlastan yapılan işlemeli elbiselere, Ankara'da “kutu içi entari”, Konya'da “mıhlama” (Görünür, 2010, s. 51), “mıhlama entari” (Kılınç, 2008, s. 439), Giresun ve çevresinde “bindal” (Koca ve Kumaş, 2015, s. 90), Ankara ili Ayaş ilçesinde “baş entari” (Ülker, 2009, s. 132), Ankara ili Beypazarı ilçesinde “kuyruklu entari” (Yetim, 2009, s. 28) ya da “bindallı kuyruklu” (Gökçesu vd., 2008, s. 585), Kastamonu ili Safranbolu ilçesinde “tefebaş” (Çelebik ve Çengel, 2018, s. 171) adı verilmektedir.

19. yüzyılda çoğunlukla bir çarşı işlemesi olarak üretilen bindallıların kalitesini gösteren unsurlar, bindallı üzerindeki bezemelerin yoğunluğu, kullanılan malzemenin kalitesi ve işçiliğinin niteliğidir. Bu unsurlar bindallıların katma değerini artırmakta ve fiyatını belirlemektedir. Ülker (2008, s. 131) bu durumu “Ankara Ayaş'ta dival işi tekniği ile yapılan işlemler, her evin sandığında yer almamaktadır. Evinde ve sandıklarında dival işi işlemlerin bulunması ailelerin ekonomik durumlarını ortaya koymaktadır. Bu örneklerle Ayaş'ta daha çok **bey sülalesi** ya da **ağa sülalesi** diye adlandırılan ailelerde rastlanılmaktadır. Ayaş'ta özellikle evlilikler söz konusu olduğunda dival işi tekniğiyle işlenmiş giysiler sandıklardan çıkarılır, kına gecelerinde ve evlilik törenlerinde **baş entari** olarak giyilir” şeklinde bildirmektedir. Yener (1955, s. 21) Ankara bindallıları konusunu “Ankaralıların rivayetine göre **kutu içi bindallı** entariler aşağı yukarı bir asra yakın zamandan beri giyilmektedir. Umumiyetle kadife, nadiren de atlastan yapılır. Baştanbaşa bindallı tarzında sırma işli, düz, boy entarisi şeklinde olan bu elbiseler hazır olarak satıldıkları için Ankaralılar tarafından **kutu içi entari** olarak adlandırılmıştır. Topuklara kadar tamamıyla düz olarak inen bu entarilerde eteğe bolluk vermek maksadıyla koltuk altından itibaren yanlara birer veya ikişer peş konulmuştur. Yaka, bazılarında düz yuvarlak, bazılarında ise dört köşedir. Yuvarlak olanlar önden bele kadar, dört köşe olanlar ise yandan göğse kadar açık ve kopçalıdır. Kolları hafifçe bol ve uzundur. Kol yenleri bazılarında dilimli, bazılarının yaka, kol ve etek kenarları iki parmak genişliğinde

beyaz dantellidir. Bunlarla da başa yemeni veya krep örtülüp bele gümüş kemer bağlanır. Kışın ayrıca üstüne güzel süslü kürkler giyilir” şeklinde aktarmaktadır.

Materyal ve Yöntem

Tarama metodunun uygulandığı çalışmada, Bilecik il merkezindeki bindallı giysi işlemeleri çalışma evreni olarak kabul edilmiştir. Bilecik il merkezinde alan çalışması yapılmış, bindallı giysiye sahip kaynak kişilerle görüşülmüştür. Kaynak kişilerin özel koleksiyonlarından ulaşılan, 14 adet bindallı giysi örneklem olarak belirlenmiştir. Bindallı giysiler yerinde incelenmiş, fotoğrafları çekilmiş, gözlemler ve kaynak kişilerin beyanları yazılı olarak kaydedilmiştir. Bu veriler, Barışta (1984, 88) yayını referans alınarak düzenlenen eser inceleme formuna işlenmiştir. Toplanan verilerin analizinde frekans ve yüzde dağılımları alınmıştır. Yüzdeler hesaplaması $\% = f/n \cdot 100$ formülüyle yapılmıştır. Tablolarda, elde edilen veri sayısı frekans “f”, toplam eser sayısı “n” olarak belirtilmiştir. Çalışmanın kavramsal zemini için yazılı, basılı ve internet kaynaklarından faydalanılmıştır. Bilecik ili hakkında genel bilgi, bindallılarda işleme teknikleri, bindallılarda kullanılan gereçler, bindallı işlemelerde seçilen konular, bindallı işlemelerde kompozisyon başlıklarında sunulmuştur. İncelenen bindallı giysilerin hangi koleksiyona ait olduğu görsellerin açıklamasında verilmiştir.

Bulgular ve Yorumlar

Bilecik İli Hakkında Genel Bilgi

Bilecik, Marmara Bölgesi'nin güneydoğusunda; Marmara, Karadeniz, İç Anadolu ve Ege bölgelerinin kesişim noktası üzerinde yer alan bir Anadolu şehridir. İl doğusunda Bolu ve Eskişehir, batısında Bursa, kuzeyinde Sakarya ve güneyinde Kütahya illeriyle komşu durumundadır. İlin yüzölçümü 4.321 km'dir. Bilecik'te merkez ilçeyle birlikte 8 ilçe, 7 belde ve 243 köy bulunmaktadır. Bilecik antik çağlardan günümüze kadar tarihin her döneminden izler taşıyan eski bir yerleşim yeridir. Şehirdeki ilk yerleşim M.Ö. 3000 yılına kadar gitmektedir. İlk çağlarda Frig, Lidya ve Pers hakimiyeti altında olan yöre, Bithynia Krallığı'nın Roma İmparatorluğu'na katılması üzerine Romalıların idaresi altına girmiştir. Şehir, Selçuklu ve Osmanlı devletleri tarafından fethedilene kadar Bizans hakimiyetinde kalmıştır. Bilecik, Osmanlı İmparatorluğu'nun doğduğu topraklardır. Milli Mücadele döneminde Bilecik, birkaç kez düşman işgaline uğramış ve zarar görmüştür. İlin ekonomisinde tarım ve hayvancılığın yanı sıra madencilik, ormancılık, mermer, seramik ve tahta işlemeciliği önemli bir paya sahiptir. Bilecik gelişmekte olan sosyo-ekonomik yapısının yanı sıra tarihten gelen zengin bir kültürel birikime sahiptir. Osmanlı Devleti'nin kurucusu olan Ertuğrul Gazi ve manevi kurucusu olan Şeyh Edebali'nin mezarları Bilecik'te bulunmaktadır. Her yıl Ertuğrul Gazi'yi Anma ve Söğüt Şenliği, Bilecik'e bağlı Söğüt'te yapılmaktadır (<http://www.bilecik.gov.tr/gunumuzde-bilecik>).

Bindallılarda İşleme Teknikleri

Bindallılarda uygulanan işleme teknikleri, dokumanın üzeri kapatılarak yapılan işleme tekniklerindedir. Bindallılarda ana teknik dival işidir. Bu teknik özellikleri itibarıyla “tersi ve yüzü farklı görüntüde olan, deseni kartondan özel bıçağı ile oyularak hazırlanıp kumaşa yapıştırılan ve kartona gerilen, cülde denilen özel tezgâhta üstten çok katlı sırma veya sim ile alttan mumlanmış iplikle karşılıklı tutturularak yapılan bir işleme türüdür” (Markaloğlu, 1996, s. 6). Atma ve tutturma iğnelerinin birleşiminden oluşan bir çeşit yüzeysel sarma görüntüsünde olan bu teknik, bazı kaynaklarda Bursa işi, Zerdüz işi olarak geçmektedir (Barışta, 1999, s. 204). Sarma çeşitlemeleri olan düz sarma, verev sarma, yarma sarma, kabartma sarma, balıksırtı, hasır iğne vb. çeşitlemeleri, Jakobyen

atması, pul, boncuk, tırtıl tutturma gibi atma ve tutturma iğneleri bindallılarda uygulanmıştır (Markaloğlu, 1996, s. 6).

Bindallılarda Kullanılan Gereçler

Osmanlı İmparatorluğu döneminde bindallı işlemlerinde; altın veya gümüşten çekilen ve sim ya da sırma adı verilen metal iplik, altın karışımı metal iplik, kılaptan gibi metal iplikler kullanılmıştır (Barışta, 1999, s. 204). 19. yüzyılın sonlarına doğru özellikle çarşı kesiminde kalın, tek katlı metal iplik tercih edilmiştir (Barışta, 1999, s. 103). Ana motifleri süsleme amaçlı pul, tırtıl, inci, boncuk gibi gereçler bindallı işlemlerinde kullanılmıştır. Osmanlı İmparatorluğu dönemi dival işinde, kadife, atlas, organze, ipek, şifon, canfes, tafta gibi kumaşlar üzerine kartondan oyulmuş desen kalıplarının yapıştırılıp teyellenmesi ve işlenmesine çarşı işi denilmiştir. Daha eski işlemlerde desen karton kalıplardan çok, alt dolgusunun iplik, pamuk yardımıyla yapıldığı, bazen de ıhlamur ağacı, kalın çuha veya meşinin kullanıldığı belirtilmiştir (Markaloğlu, 1991, s. 38; Barışta, 1999, s. 204). Bindallılarda uygulanan dival işi, özellikle sık dokunuşlu dokumalar üzerine uygulanmıştır. Bordo, mor, lacivert, mavi renkli pamuklu kadife ve atlas işleme zemininde; natürel renkli pamuklu, keten dokuma bindallı giysilerin astarında kullanılmıştır. Yaka, etek ve kol kenarlarına fisto, hazır dantel, saçak, sutaşı gibi gereçlerin kullanımı tercih edilmiştir.

Bindallı İşlemlerinde Seçilen Konular

Bindallı işlemlerinde somut, soyut ve karma konular bazen tek başına bazen de bir arada yorumlanmıştır. Bindallı işlemlerinde karşımıza en sık çıkan somut konular çiçekler, yapraklar, S ve C kıvrımlı dallardır. Somut konular arasında gül, mine, boru çiçeği, bahar açmış ağaç gibi çeşitlenmelerle zenginleştiği; gül türlerinin çoğaldığı ve bahar açmış dallarda S ve C kıvrımlı dallar çevresine serpiştirilmiş sümbül, mine vb. küçük boyutlu çiçeklerle başka bir çiçekten oluşan motiflerin bindallıların ana konusunu oluşturduğu gözlemlenmiştir (**Görsel 1-7, 9, 10, 12, 14**). Biçimlendirmelerde birimler arasında oransızlıklardan kaçınılmış, birbirini tamamlayan bitkilerle, yer yer içi başka bitki formları ve sembolik çizgilerle donatılmış çiçekler ve yapraklarla düzenlemeler yapılmıştır (Barışta, 1995, s. 88). Bazı bindallı biçimlendirmelerinde birbirinden kopuk birbirini izlemeyen çizgilerle orantılı sayılacak birimlerle yüzeyde ritim sağlamaya çalışılmıştır (**Görsel 7**). Öte yandan küçük boyutlu, sembolik oluşturulmuş figürlerle dolgunuz birimler serbest çizgilerle hareketlendirilmiştir. Bir grupta birimlerin yavaş yavaş birbirini tamamladığı, daha oranlı birimleri C ve S kıvrımlı dallar çevresinde toplanmıştır. Bitkisel bezemelerle karışık olarak yansıtılan vazo, sepet, kurdele, fiyonk, püskül, kandil, zincir gibi nesneli bezemelerle bahçe manzaralarından bir kesit olarak tasarlanmış motifler, vazoda çiçeklerle oluşturulmuş natürmort görüntüler düzenlenmiştir (**Görsel 1, 2, 3, 6, 7, 8, 9, 11, 14**). Soyut biçimlendirmelerde, geometrik motifler bindallıların yaka, etek, kol ucu kenarlarını kuşatan bordürlerle yapılandırılmıştır (**Görsel 6, 8, 11**). Somut konular ile birlikte soyut konularının birlikte yorumlandığı düzenlemelerle karma konular oluşturulmuştur (Barışta, 1999, s. 132).

Bindallı İşlemlerinde Kompozisyon

Bindallılarda kompozisyon ya bütün yüzeyi ya da yüzeyin belirli bir ünitesini bezemek amacıyla tasarlanmıştır. Bindallıların kompozisyon düzenlemelerinde iki farklı yaklaşım vardır. Bunlardan biri neredeyse bütün yüzeyin bezendiği tek bir motif, hakim olan tek bir desenle yapılmış süslemelerle merkezden dağılan kompozisyonudur. Bir merkezden dışarı yönlendirilmiş kompozisyonlarda, bindallının merkezine bir motif oturtulmuştur ve diğer motifler bu merkezden çıkan dal, saplar üzerine yerleştirilmiştir

(Görsel 3). Bu grupta merkezdeki motifin tekrarlanmasının yanısıra merkezden farklı bir motif kullanılarak yapılmış çeşitlemeleri vardır (Görsel 7). Bindallıların etek kenarları, kol kenarları, yaka kenarları dar tutulmuş bordürlerle bazen motifin içindeki birimlerden alınarak bazen farklı bir motiften yola çıkarak tasarlanmıştır. En yaygın benimsenen yaklaşım, bindallının ön bedeninin merkez noktasında yer alan, saksı, vazod, fiyonk (Görsel 7) gibi nesnel bir bezemeden çıkan adeta bir sarmaşık gibi tüm yüzeyi saran ve ağaç dalları üzerinde yer alan gül ve yaprak çeşitlemesidir (Görsel 14). İkinci yaklaşım, birden fazla motifin tekrarlanmasıyla oluşan kompozisyonlardır. Ana ve yardımcı motiflerin tekrarlı sıralanmasıyla yapılmış düzenlemelerde, düzgün, atlamalı, bağlantılı, bir merkeze doğru yönlendirilmiş sıralamalar yapılmıştır (Görsel 1, 2, 4-13). Düzgün sıralamalarla yapılmış kompozisyon ana ve yardımcı motiflerin yatay ve dikey eksen üzerinde muntazam sıralarla yerleştirilmesiyle oluşturulmuştur. Atlamalı sıralamalarla yapılmış kompozisyonda kaydırılmış eksen üzerine bir biri üzerinden atlayarak sıralanan süslemeler yapılmıştır (Barışta, 1999, s. 38).

Bilecik'te Tespit Edilen Bindallı Giysi İşlemelerinin Biçimsel Özellikleri

Bindallı Giysilerin Yapılış Tarihi, Koleksiyona Giriş Türü ve Kullanım Alanı

Tablo 1. Bindallı Giysilerin Yapılış Tarihine Göre Dağılımları

Bindallı Giysilerin Yapılış Tarihi		
	f	%
19. Yüzyıl	14	100

n:14

Çalışma kapsamında incelenen bindallı giysilerin tamamı 19. yüzyıla aittir.

Tablo 2. Bindallı Giysilerin Koleksiyona Giriş Türlerinin Dağılımı

Bindallı Giysilerin Koleksiyona Giriş Türleri		
	f	%
Aileden Kalma	8	57,1
Satın Alma	6	42,9

n:14

Bindallı giysilerin %57,1'i, koleksiyona aile büyüklerinden intikal etmiştir. Bindallıların %42,9'u ise satın alma suretiyle koleksiyona dâhil olmuştur.

Tablo 3. Bindallı Giysilerin Kullanım Alanları Dağılımı

Bindallı Giysilerin Kullanım Alanları		
	f	%
Düğünlerde Giysi Olarak	9	64,3
Bayramlarda Giysi Olarak	5	35,7

n:14

Bindallı giysilerin %64,3'ü düğünlerde, %35,7'si bayramlarda özel gün giysisi olarak kullanılmaktadır.

Bindalı Giysilerin Model, Kesim ve Dikiş Teknikleri

Tablo 4. Bindalı Giysilerin Modellerine Göre Dağılımı

Bindalı Giysilerin Modellerine Göre Dağılımı		
	f	%
Tek Parçalı Bindalı Giysi	14	100

n:14

İncelenen bindalı giysilerin tamamı tek parçadan oluşan modele sahiptir. Omuz, göğüs ve bel çevresinde pens dikişleri mevcuttur. Ön bedende yaka açıklığı göğüs altına kadar açıktır. Giysilerin ön beden boy ölçüsü arka beden boy ölçüsünden kısadır. Takma ve uzun kol ünitelerine sahiptir. Giysilerin etek çevre genişliklerini artırmak için üçgen biçimli peşler eklenmiştir. Yakalar düz yuvarlak kesimlidir. Yaka, etek ve kol kenarları elde baskı dikişleriyle tutturulmuştur. Bindalı giysilerin yaka açıklık kenarları, kol ağızları, etek uçları fistoyla temizlenmiştir. Giysilerin tamamı astarlıdır, bindalı giysilerin kumaşları ile astarları makine dikişleriyle birleştirilmiştir.

Tablo 5. Bindalı Giysilerin Bugünkü Durumuna Göre Dağılımları

Bindalı Giysilerin Bugünkü Durumu		
	f	%
Sağlam	3	21,4
İşlemeler Sökülmüş	2	14,3
Kenar Temizleme Gereci Solmuş	4	28,6
Kenar Temizleme Gereci Yıpranmış	1	7,1
Zemin Kumaş Rengi Solmuş	6	42,9
Zemin Kumaşı Yıpranmış	2	14,3

n:14

Bindalı giysilerin %42,9'unun zemin kumaş rengi, %28,6'sının kenar temizleme gereci solmuştur. Bindalıların %21,4'ünün sağlam durumda olduğu, %14,3'ünün ise zemin kumaşının yıprandığı ve işlemlerinin yer yer söküldüğü tespit edilmiştir.

Bindalı Giysilerde Kullanılan Gereçler

Tablo 6. Bindalı Giysilerin Zemin, İşleme, Astarlama, Parça Birleştirme ve Kenar Temizlemede Kullanılan Gereçlere Göre Dağılımı

Bindalı Giysilerde, Zemin-İşleme-Kenar Temizleme-Astarda Kullanılan Gereçler			f	%
Zemin Gereçleri	Bitkisel Kaynaklı	Pamuklu Kadife	12	85,7
	Hayvansal Kaynaklı	İpek Kadife	2	14,3
İşleme Gereçleri	Bitkisel Kaynaklı	İşleme Karton	10	71,4
		Pamuklu İplik	4	28,6
	Madensel Kaynaklı	Metal Pul	12	85,7
		Tırtıl	3	21,4
	Hayvansal Kaynaklı	İpek İplik	1	7,1
Hayvansal ve Madensel Kaynaklı	Metal Bükümlü İpek İplik	14	100	
Astarlama	Bitkisel	İnce Keten Kumaş	4	28,6

Gereçleri	Kaynaklı	İnce Pamuklu Kumaş	10	71,4
Parça Birleştirme ve Kenar Temizleme Gereçleri	Bitkisel Kaynaklı	Pamuklu İplik	14	100
		Fisto	14	100

n:14

Tablo 6 incelendiğinde bindallı giysilerin işlemelerinin %85,7'sinde zeminde pamuklu kadife, %14,3'ünde ipek kadifenin tercih edildiği tespit edilmiştir. Bindallıların tamamının işleminde metal bükümlü ipek iplik, %85,7'sinde metal pul, %71,4'ünde işleme kartonu, %21,4'ünde tırtıl kullanıldığı belirlenmiştir. Bindallı giysilerin astarlanması işleminde %71,4'ünde ince pamuklu kumaş, %28,6'sında ince keten kumaş; parça birleştirme ve kenar temizleme işlemlerinin tamamında ise pamuk iplik ve fisto kullanıldığı tespit edilmiştir.

Bindallı Giysilerde Uygulanan Teknikler

Tablo 7. Bindallı Giysilerde Uygulanan Süsleme ve Parça Birleştirme-Kenar Temizleme Teknikleri Dağılımı

Uygulanan Teknikler				f	%		
Süsleme Teknikleri	İşleme Teknikleriyle Yapılan Süslemeler	Dokumanın İplikleri Kapatılarak Uygulanan Teknikler	Atma İğne Teknikleri	Jakobyen Atma İğne Tekniği	4	28,6	
			Kapama İğne Teknikleri	Sarma İğne Tekniği	Hasır İğne Tekniği	3	21,4
					Düz Sarma	14	100
					Yarmalı Sarma İğne Tekniği	14	100
					Kabartma Sarma İğne Tekniği	8	57,1
				Pul Tutturma İğne Tekniği	12	85,7	
			Tırtıl Tutturma İğne Tekniği	2	14,3		
		Dokumanın İplikleri Üzerinde Yürütülerek Uygulanan Teknikler	Serbest Stilde Uygulanan İğne Teknikleri	Suzeni	1	7,1	
Hazır Gereçlerle Yapılan Süslemeler	Fisto Dikişi			14	100		
Parça Birleştirme ve Kenar Temizleme	Makineyle Yapılan Dikiş Teknikleri	Makinada Düz Dikiş Tekniği			14	100	

	Elde Yapılan Dikiş Teknikleri	Elde Baskı Dikişi	14	100
--	-------------------------------	-------------------	----	-----

n: 14

Bindallı giysilerin tamamının işlemlerinde, dokumanın iplikleri kapatılarak yapılan iğne teknikleri çeşitlenmeleri olan düz sarma ve verev sarma teknikleri uygulanmıştır. İşlemlerin %57,1'inde kabartma sarma, %85,7'sinde pul tutturma tekniği, %21,4'ünde hasır iğne teknikleri kullanılmıştır. Bir çeşit atma iğne tekniği olan Jakobyen iğnesi işlemlerin %28,6'sında, serbest stilde uygulanan suzeni ise işlemlerin %7,1'inde tercih edilmiştir. Bindallı giysilerin tamamında yaka, kol ve etek uçları hazır gereç olan fisto dikişiyle süslenmiştir. Bindallıların tamamının ön, arka, kol ünite parçaları makinede düz dikiş tekniğiyle birleştirilmiş, kenar temizlemeleri ise elde baskı dikişi ile yapılmıştır.

Bindallı Giysilerde Seçilen Renkler

Tablo 8. Bindallı Giysilerin Zemin, İşleme, Astarlarında Seçilen Renklere Göre Dağılımı

Bindallı Giysilerde Seçilen Renkler		f	%
Zeminde Seçilen Renkler	Bordo	9	64,3
	Lacivert	4	28,6
	Mor	1	7,1
İşlemede Seçilen Renkler	Altın Rengi	14	100
	Pembe	1	7,1
	Mavi	1	7,1
	Yeşil	1	7,1
Astar ve Kenar Temizlemede Seçilen Renkler	Ekru	12	85,7
	Beyaz	2	14,3

n:14

İncelenen bindallı giysilerin zemin kumaşlarının %64,3'ünde bordo, %28,6'sında lacivert, %7,1'inde ise mor renklerinin seçildiği görülmüştür. Bindallı giysilerin işlemlerinin tamamında altın rengi, %7,1'inde pembe, mavi, yeşil renk kullanılmıştır. Giysilerin astarlarında ise %85,7'sinde ekru, %14,3'ünde beyaz renklerinin tercih edildiği belirlenmiştir.

Bindallı Giysilerin İşlemlerinde Seçilen Konu Adları

Tablo 9. Bindallı Giysi İşlemlerinde Seçilen Konu Adlarına Göre Dağılımı

Bindallı İşlemlerinde Seçilen Konu Adları		f	%	
Bitkisel Bezeme Konuları	Bitkisel Bezeme	Çiçek Buketi	13	92,7
		Çiçek Dalı	3	21,4
		Gül Buketi	4	28,6
		Gül Dalı	10	71,4
Karma Bezeme Konuları	Bitkisel-Nesneli Bezeme	Fiyonklu Gül Dalı	1	7,1
		Sepette Çiçek	1	7,1
		Vazoda Gül Dalı	2	14,3

n:14

Bindallı giysi işlemelerinin %92,7'sinde çiçek buketi, %28,6'sında gül buketi, %71,4'ünde gül dalı isimli bitkisel bezemeler seçilmiştir. İşlemelerin %7,1'inde fiyonklu gül dalı ve sepette çiçek, %14,3'ünde vazoda gül dalı konulu karma bezemelerin işlendiği anlaşılmaktadır.

Bindallı Giysilerin İşlemelerinde Seçilen Konular

Tablo 10. Bindallı Elbiselerin İşlemelerinde Seçilen Konu Adları Dağılımı

Bindallı İşlemelerinde Seçilen Konular		f	%	
Bitkisel Bezeme	Çiçek	Ay Çiçeği	3	21,4
		Gül	12	85,7
		Lotus	1	7,1
		Mine	13	92,9
		Palmet	3	21,4
		Sümbül	2	14,3
		Yabangülü	5	35,7
		Lale	6	42,9
		Yıldız Çiçeği	4	28,6
	Gonca	Goncagül	8	57,1
	Yaprak	Düz Yaprak	12	85,7
		Dilimli Yaprak	14	100
	Dal	'C' Kıvrımlı Dal	10	71,4
		'S' Kıvrımlı Dal	6	42,7
Filiz	Çiçek Filizi	14	100	
Geometrik Bezeme		Düz Çizgi	11	78,6
		C Kıvrımı	5	35,7
		V Biçimi	2	14,3
		Eşkenar Dörtgen	7	50
Nesneli Bezeme		Fiyonk	5	35,7
		Güneş	3	21,4
		Kordon	5	35,7
		Püskül	11	92,9
		Sepet	1	7,1
		Vazo	2	14,3
		Yıldız	2	14,3
		Zincir	4	28,6
		Kalp	1	7,1

n:14

İncelenen bindallı giysilerin tamamında dilimli yaprak, çiçek filizi, %92,9'unda mine, püskül, 85,7'sinde gül, düz yaprak, %78,6'sında düz çizgi, %71,4'ünde C kıvrımlı dal, %57,1'imde goncagül, %50'sinde eşkenar dörtgen, %42,7'sinde lale ve S kıvrımlı dal, %35,7'sinde kordon ve yabangülü, %28,6'sında zincir ve yıldız çiçeği, %21,4'ünde palmet ve güneş konularının seçildiği anlaşılmıştır.

Bindallı Giysilerin İşlemelerinde Düzenlenen Kompozisyonlar

Tablo 11. Bindallı Giysilerin İşlemelerinde Seçilen Konuların Kompozisyon Dağılımı

Seçilen Konuların Kompozisyonları		f	%	
Bir Motiften Oluşturulan Kompozisyonlar	Bir Merkeze Yerleştirilmiş Bir Motiften Oluşturulan Kompozisyonlar	Ön Beden	1	7,1
		Arka Beden	-	
		Kol	1	7,1
	Motiflerin Birleştirilmesiyle Tek Bir Birim Biçiminde Sunulan Kompozisyonlar	Ön Beden	11	78,6
		Arka Beden	10	71,4
		Kol	2	14,3
Birden Fazla Motifin Yinelenmesi ile Oluşturulmuş Kompozisyonlar	Atlamalı Sıralamayla Düzenlenmiş Kompozisyon	Ön Beden	10	71,4
		Arka Beden	9	64,3
		Kol	7	50
	Bağlantılı Sıralamayla Düzenlenmiş Kompozisyonlar	Ön Beden	12	85,7
		Arka Beden	11	78,6
		Kol	11	78,6
	Düzgün Sıralamayla Düzenlenmiş Kompozisyonlar	Ön Beden	5	35,7
		Arka Beden	5	35,7
		Kol	6	42,9

n:14

İncelenen bindallı giysilerin ön beden yüzeylerinin %78,6'sında motifler birleştirilmiş ve tek bir birim biçiminde sunulmuştur. Birden fazla motifin yinelenmesiyle oluşturulan kompozisyonlarda, bindallıların %85,7'sinde bağlantılı sıralamalı, %71,4'ünde atlamalı sıralamalı, %35,7'sinde düzgün sıralamalı kompozisyonlar şeklinde düzenlenmiştir.

Bindallı giysilerin arka beden yüzeylerinde seçilen konuların %71,4'ünde motifler birleştirilerek tek bir biçiminde sunulmuş, %78,6'sında bağlantılı, %64,3'ünde atlamalı, %35,7'sinde düzgün sıralamalı düzenlenen birden fazla motifin yinelenmesiyle oluşturulan kompozisyonlar şeklinde tercih edilmiştir.

Bindallı giysilerin kol yüzeylerinde seçilen konular, birden fazla motifin yinelenmesiyle oluşturulmuş olup bunların %78,6'sında bağlantılı sıralamalı, %50'sinde atlamalı sıralamalı, %42,9'unda ise düzgün sıralamalı düzenlemeler şeklindedir.

İncelenen Bindallıların Görselleri

Görsel 1. Asiye Şen Koleksiyonu

Görsel 2. Aysel Şentürk Koleksiyonu

Görsel 3. Ayşe İnan Koleksiyonu

Görsel 4. Cemile Doğru Koleksiyonu

Görsel 5. Emine Bardak Koleksiyonu

Görsel 6. Fatma Aslan Koleksiyonu

Görsel 7. Hatice Çetin Koleksiyonu

Görsel 8. Muhammer Bardak Koleksiyonu

Görsel 9. Refiye Emir Koleksiyonu

Görsel 10. Sadiye Aygün Koleksiyonu

Görsel 11. Sadiye Aygün Koleksiyonu

Görsel 12. Saniye Aslan Koleksiyonu

Görsel 13. Zekiye İpek Koleksiyonu Görsel 14. Zekiye İpek Koleksiyonu

Sonuç

Bu makalede incelenen bindallı giysilerin tamamı 19. yüzyılda yapılmıştır. Bindallı giysilerin aile büyüklerinden intikal veya satın alma suretiyle günümüze ulaştığı tespit edilmiştir. 19. yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu işlemelerinde dival işinin çoğunlukla çarşı atölyelerinde üretildiği ve piyasaya sunulduğu dikkate alındığında, incelenen bindallıların çarşı işlemeleri olarak yapıldığı ve piyasadaki satın alındığı düşünülmektedir. Bindallı giysiye sahip bireyler bu giysileri düğün ve bayram gibi özel günlerde kullanmaktadır. Bu sonuç, bindallıların özel günler için hazırlanan giysiler olduğu göstermekte ve gelin elbisesi olarak üretilmesi durumuyla uyum sağlamaktadır. Bu duruma dayalı olarak bindallı giysilerin bir kültürel miras aktarım ögesi olma pozisyonundan bahsetmek mümkündür.

İncelenen bindallıların tamamı tek parçadan oluşmuştur. Giysilerin ön beden boy ölçüsü arka beden boy ölçüsünden kısadır. Yaka açıklığı göğüs altına kadar açık bırakılmıştır. Giysilerin kol ağzları fistoyla temizlenmiştir. Takma ve uzun kol ünitelerine sahiptir. Giysilerin etek çevre genişliklerini artırmak için üçgen biçimli peşler eklenmiştir. Yakalar düz yuvarlak kesimli ve yaka açıklık kenar kısımları fistolarla temizlenmiştir. Giysilerin tamamı astarlıdır. Bu özellikler yayınlarda tespit edilen model bilgileriyle uyumludur.

Bindallıların zemin kumaşı ve kenar temizleme gereci olan fistoları solmuş ve yıpranmıştır. Yer yer işlemeler sökülüştür. Bindallıların 19. yüzyılda üretildiği düşünüldüğünde, bu gereçlerin evlerde depolama alanlarının ısı, ışık, hava gibi koşullardan etkilenmesi, saklama ve koruma koşullarının elverişsiz olması bu sonucu yaratmıştır. Koleksiyon sahibi kişilerin aile yadigarı bindallıların, uygun biçimde ve ortamlarında muhafaza etmemelerinin bir doğal sonucu olarak kültürel miras niteliği taşıyan bindallıların sağlıklı şekilde korunamadığı anlaşılmıştır.

İncelenen bindallıların zemin kumaşında çoğunlukla pamuklu kadife (Görsel 1, 2, 3, 4, 5, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13); işlemelerin tamamında metal bükümlü ipek iplik tercih edilmiştir. İşlemelerde üç boyutlu görüntü oluşturmak için çoğunlukla işleme kartonu kullanılmıştır. İşlemelerde süsleyici olarak metal pul, tırtıl gibi gereçler seçilmiştir. Bindallı giysilerin astarlanması işleminde çoğunlukla ekru renkli ince pamuklu kumaş, parça ve fisto tutturma işlemlerindeyse pamuk dikiş ipliği kullanılmıştır.

Bindallı giysilerin zemin kumaşlarında çoğunlukla bordo renk kullanılmıştır (Görsel 1, 2, 4, 6, 7, 8, 9, 10, 12). Bir grup bindallının zemininde lacivert rengin tercih edildiği görülmüştür (Görsel 3, 5, 8, 11). İşlemelerde ise bindallıların tamamında, altın rengi kullanılmıştır. Giysilerin kenar temizleme gereçleri, astarları ekru renk olarak gözlenmiştir. Ancak bu renk görünümünün kirlenme nedeniyle mi ekru renk olarak görüldüğü hususunda kesin bir yargıya varılamamıştır.

Bindallı giysilerin işlemelerinin tamamına yakın kısmında çiçek buketi vardır. Bindallı giysilerin bir kısmındaysa gül dalı, gül buketi gibi bitkisel bezemeler; fiyonklu gül dalı, sepette çiçek, vazoda gül dalı gibi bitkisel bezemelerin nesneli bezemelerle birlikte ele alındığı ve karma bezemeler şeklinde düzenlendiği görülmüştür (Görsel 2, 3, 7, 14).

Bütün bindallı işlemelerinde dilimli yaprak kullanılmıştır. Mine, püskül, düz yaprak, düz çizgi, C kıvrımlı dal, goncagül, eşkenar dörtgen, lale, S kıvrımlı dal, kordon, yabangülü, zincir, yıldız çiçeği, palmet ve güneş kullanılan diğer işleme konuları arasındadır.

Bindallı giysilerin ön beden yüzeyleri çoğunlukta, motifler birleştirilerek tek bir birim şeklinde tasarlanmıştır. Birden fazla motifin yinelenmesiyle oluşturulan kompozisyonlardan (Görsel 1, 2, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12), bağlantılı sıralamalı, atlamalı sıralamalı, düzgün sıralamalı düzenlemeler, ön beden yüzeylerine yerleştirilmiştir. Bindallı giysilerin arka beden yüzeylerinde seçilen konuların çoğunlukta motifler birleştirilerek tek bir birim biçiminde sunulmuştur. Birden fazla motifin yinelenmesiyle oluşturulan kompozisyonların büyük bir bölümünde bağlantılı sıralamalı düzenlemeler yapılmıştır. Arka bedenlerin bir kısmında düzgün sıralamalı düzenlemeler yer almıştır. Bindallı giysilerin kol yüzeylerinde seçilen konular, birden fazla motifin yinelenmesiyle oluşturulmuştur: Bunlar çoğunlukla bağlantılı sıralamalı, atlamalı sıralamalı ve düzgün sıralamalı düzenlemeler şeklindedir.

Bilecik ilinde tespit edilen 14 adet bindallı giysi, Türk işleme sanatının Osmanlı İmparatorluğu dönemi bindallı işlemelerinin karakteristik özelliklerini taşımaktadır. İncelenen bindallı giysilerde dikkat çeken husus, işleme kompozisyonlarının çoğunlukla sıralamalarla düzenlenmiş olmasıdır. Bir bindallıda da suzeni işlemeli çiçek buketinin dival işi motifleriyle yan yana sıralanması göze çarpmaktadır (Görsel 6). Bu durum, bindallı işlemelerinde sıklıkla karşılaşılan bir durum değildir. Suzeni tekniği kullanılarak pembe, mavi ve yeşil renk ipek iplikle işlenmiş çiçek demeti bezemesi, ana motifin yanında yardımcı motif olarak yerleştirilmiştir. Bu uygulamanın Bilecik ve yöresine ait bir uygulama olup olmadığı veya tekrarlanan bir yorumlama mı olduğu sorusunun, kapsamlı bir araştırmayla cevaplanabileceği düşünülmektedir.

Kaynakça

- Barışta, H. Ö. (1984). Türk işlemleri üzerinde yapılacak araştırmalarda izlenecek bilimsel yöntem. *I. Ulusal El Sanatları Sempozyumu Bildirileri* İzmir: 9 Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Yayınları, 86-96.
- Barışta, H. Ö. (1995). *Türk işleme sanatı tarihi*. Ankara: Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Basımevi.
- Barışta, H. Ö. (1999). *Osmanlı İmparatorluğu Dönemi Türk işlemleri*. Ankara: Tarih Kurumu Basımevi.

- Gökçesu Z. - vd. (2008). Beypazarı ilçesi geleneksel özel gün kıyafetleri. *ICANAS 38. Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi*, 10-15 Eylül 2007, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Ankara: 581-593.
- Görünür, L. (2010). *Osmanlı İmparatorluğu'nun son döneminden kadın giysileri sadberk hanım müzesi koleksiyonu*. İstanbul: Mas Matbaacılık.
- <https://sozluk.gov.tr/> [Erişim tarihi: 19.08.2024].
- <http://www.bilecik.gov.tr/gunumuzde-bilecik>. [Erişim tarihi: 14.08.2024].
- Kılınç, N. (2008). *Geleneksel Konya giysileri*. Konya: Selçuklu Belediyesi Kültür Yayınları.
- Koca, E. ve Kumaş N. (2015). Yitirilen kültürel değerler: Giresun ili yöresel gelin giysileri. *Türk & İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi (TİDSAD)*, 2, 84-95.
- Koçu, R. E. (2015). *Türk giyim kuşam ve süslenme sözlüğü*. İstanbul: Doğan Kitap.
- Markaloğlu, Ş. (1991). Kahraman Maraş'ta "Maraş işi" işlemler. *Kültür ve Sanat Dergisi*, Kahramanmaraş Özel Sayısı. 10, 37-40.
- Markaloğlu, Ş. (1996). *Dival işleme (sırma-Maraş işi)*. Ankara: Özkan Matbaacılık.
- Meriç, A. (1991). Kahraman Maraş altın- gümüş sırmalar içinde. *Kültür ve Sanat Dergisi*, (Kahramanmaraş Özel Sayısı). 10, 20-24.
- Ögel, B. (1991). *Türk kültür tarihine giriş*, C. V. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yay.
- Ülker, N. (2009). *Geleneksel ayaş dival işlemleri*. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/nwsavoca/issue/10918/130650>, [Erişim tarihi: 19.08.2024].
- Yener, E. (1955). Eski Ankara kadın kıyafetleri ve giyiniş tarzları. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/dtcfdergisi/issue/66724/1043542>, [Erişim tarihi: 19.08.2024].
- Yetim, F. (2009). Embroidered bindallı garments worn by women in the town of Beypazarı. *Folk Life: Journal of Ethnological Studies*, 47, 20-31.
- Yetimoğlu, P. (1992). Beypazarı'nda sırma işliği. *Kültür ve Sanat Dergisi*, (Kahramanmaraş Özel Sayısı), 10, 72-74.

KORKUT ATA TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Uluslararası Dil, Edebiyat, Kültür, Tarih, Sanat ve Eğitim Araştırmaları Dergisi

The Journal of International Language, Literature, Culture, History, Art and Education Research

Sayı/Issue 18 (Ekim/October 2024), s. 261-275.

Geliş Tarihi-Received: 00.00.2024

Kabul Tarihi-Accepted: 00.00.2024

Araştırma Makalesi-Research Article

ISSN: 2687-5675

DOI: 10.51531/korkutataturkiyat.230

Türk Kültüründe Yer Alan Kağrı İmgesinin Çağdaş Türk Resim Sanatına Yansımaları

Reflections of the Oxcart Image in Turkish Culture on Contemporary Turkish Painting

Sabriye ÖZTÜTÜNCÜ*

Öz

İnsanlar kağrıyı, yaşadıkları toplumun sanayi teknolojisi ve makineleşme yönünden ileri bir seviyede olmadığı yıllarda, bir taşıt olarak kullanmışlardır. Kültürel anlamda değerlendirildiğinde, özellikle eski Türk toplumlarında yük arabası ya da göç arabası olarak sıklıkla kullanılan kağrı, Anadolu toprakları üzerinde yaşayan Türk halkları için de aynı amaçlarla kullanılmıştır. Ancak kağrı Türkler için, özellikle de milli mücadele döneminde oldukça önem taşıyan bir role sahip olmuş ve manevi yönden olmakla birlikte, kültürel yönden de özel bir değer taşımaktadır. Kağrının yıllar içerisindeki kullanım amacı ve kullanım süreci, Batı toplumlarında görülen sanayi ve teknoloji bağlamındaki yeniliklerin, Türk halkları üzerinde bırakmış olduğu olumlu etkilerin sonucuna göre değişikliklere uğramıştır. Makineleşme süreci ile motorlu taşıt kullanımının artması, yavaş ve ağır hareket eden kağrıya olan ilgiyi azaltmıştır. Böylece kağrı yerini, makine motorunun hızına ve gücüne bırakmıştır. Günümüz modern çağında ise kullanım amacını oldukça yitiren kağrı, etnografya temalı müzelerde ya da çeşitli fuaye alanlarında kültürel bir miras değeri olarak sergilenmekte ve değerlendirilmektedir.

Araştırmanın birincil amacı; Türk kültüründe önemli bir yeri olan "kağrı" imgesinin kültürel ve sosyolojik yönden önemini vurgulanmasıdır. İkincil amacı ise; Çağdaş Türk resim sanatı içerisinde yer edinen, Cumhuriyet dönemi ressamı başta olmak üzere birbirinden farklı dönem ve üsluplarda eser üreten ressamların eserlerinde görülen "kağrı" imgesini resimsel bir dil yönüyle değerlendirmektir. Bu araştırma; İbrahim Çallı, Ali Sami Yetik, Hayri Çizel, Hüseyin Avni Lifij Neşet Günal, Kasım Koçak ve Fikret Otyam'ın birbirlerinden farklı üsluplarla üretmiş oldukları eserleri ile sınırlandırılmıştır. Öncelikle kağrı imgesinin Türk kültüründe var olan sembolik anlamları ile ilgili literatür taraması yapılmış, bir sonraki aşamada ise Çağdaş Türk resim sanatında kağrı imgesini içeren bazı eserler plastik sanatlar bağlamında analiz edilerek kavramsal sonuca gidilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türk kültürü, Millî Mücadele, çağdaş Türk resim sanatı, kağrı.

Abstract

People used ox carts as a vehicle in the years when the society they lived in was not at an advanced level in terms of industrial technology and mechanization. When considered in a cultural sense, ox carts, which were frequently used as a wagon or a migration wagon especially in ancient Turkish societies, were also used for the same purposes by the Turkish people living on Anatolian lands. However, ox carts had a very important role for Turks, especially during the national struggle period, and they have a special value both spiritually and culturally. The purpose of use and the process of use of ox carts over the years have changed according to the positive effects of the innovations in the industrial and technological context seen in Western societies on the Turkish people. The increase in the use of motor vehicles with the mechanization process reduced the interest in the slow and sluggish ox cart. Thus, the ox cart gave its way to the speed and power of the machine engine. In today's modern age, the ox cart, which has lost its purpose of use, is exhibited and used as a cultural heritage value in ethnography-themed museums or various foyer areas.

The primary purpose of the study is to emphasize the cultural and sociological importance of the "ox cart" image, which has an important place in Turkish culture. The secondary purpose of the study is to evaluate the "ox cart" image seen in the works of artists who produced works in different periods and styles, especially the painters of the Republican period, who took their place in Contemporary Turkish painting, from a pictorial language perspective. This study is limited to the works of İbrahim Çallı, Ali Sami Yetik, Hayri Çizel, Hüseyin Avni Lifij, Neşet Günal, Kasım Koçak and Fikret Otyam, who produced works in different styles. First of all, a literature review was conducted on the symbolic meanings of the ox cart image in Turkish culture, and in the next stage, some works containing the ox cart image in Contemporary Turkish painting were analysed in the context of plastic arts and a conceptual conclusion was reached.

Keywords: Turkish culture, National Struggle, contemporary Turkish painting, ox cart.

Giriş

İlk çağlardan günümüze kadar gelen süreçte, birbirinden farklı toplumlar, yaşam biçimlerini kolaylaştırabilmek adına yaşadıkları çağın getirdiği modern gelişimlere uyum sağlamışlardır. İnsanlar bu doğrultuda bilim, sanat, teknoloji, tarım ve hayvancılık gibi pek çok alandaki değişimlere de tanık olmuşlardır. Kökleri Orta Asya'dan Anadolu'ya uzanan bazen göçebe bazen de yerleşik olan yaşam biçimi süren Türk toplulukları ise hayvan ehlileştirilmesinde ve yetiştirilmesinde öne çıkmıştır. Anatomik ve biyolojik yapılarına göre ise, bazı hayvanlardan besin kaynağı olarak faydalanılırken, bazılarında kas gücü olarak faydalanılmıştır. Özellikle at, boğa ve öküz gibi büyükbaş hayvanlar, güçlü ve kaslı anatomik yapılarından dolayı zaman içerisinde binek hayvanı olmaları, yük taşımaları ve araç çekmeleri amacıyla özenle ehlileştirilerek, insanlara pek çok yönden fayda sağlamışlardır. İnsan gücünün yetersiz olduğu bazı durumlar ise; çeşitli icatların yapılmasını sağlamıştır. Gelişmekte olan toplumların, hayvan gücüyle ilerleyen araç vb. taşıtlarla tanışmaları bu oluşumların bir örneği durumundadır. Bu bağlamda, geçmiş dönemlerin en kıymetli araçlarından birisi olan kağnı, günümüz modern toplumlarına bırakmış olduğu kültürel imgeler yönünden oldukça önem taşımaktadır.

Sözlük anlamıyla kağnı, "Tek parça ağaçtan yapılmış iki tekerlekli, dingili tekerleklerle birlikte dönen öküz arabası" (Anonim, 1986, s. 6187) olarak tanımlanmaktadır. Bir başka ifade ile ise; Kağnı, yük taşımaya yarayan bir araçtır. Ot, saman, odun ve eşya vb. yükler taşınır. Köyler arası veya köyden kente taşıma aracı olarak da kullanılmaktadır. Düğünlerde ise gelini taşıyan araç rolünü üstlenir (Bozyiğit, 1991, s. 40). Zaman zaman kağnı ile benzer görevleri üstlenen at arabası ise sözlük ve ansiklopedi 'de; "atın çektiği dört tekerlekli, yaysız yük arabası 'Atların çektiği çeşitli türden arabalara da genel olarak bu ad verilir." (Anonim, 1986, s. 939) olarak tanımlanmaktadır. At arabası da tıpkı kağnı gibi, köyler arası ve köyden şehir'e ulaşımında yıllar kullanılan tek araç olmuştur. Öküzlerin çektiği kağnı ile kıyaslandığında ise,

kağnıya göre oldukça hızlı bir ulaşım aracıdır (Oğuz'dan akt.: Oğuz, 1994, s. 51). At'ın Türk toplumları için önem arz eden bir araç olmasının ötesinde, kültürel anlamda pek çok anlamı vardır.

At, Türk toplumu için, hem bir ulaşım ve yük aracı hem de etinden, sütünden vb.'den faydalanılan besi hayvanı ve aynı zamanda da savaş aracıdır. Türk halkları, savaşa hazırlık amacıyla at sürülerini de gütmekte ve yetiştirmektedirler. İnsanoğlu için bir at sürüsünü güderek yetiştirmek oldukça üstün ve yetkin bir ustalık gerektirdiği için, sığır ya da koyun yerine çoğunlukla at sürüleri güdülmüş ve yetiştirilmiştir. At, inek-sığır ve boğa'ya göre daha oldukça hızlı ve dinamik bir yapıya sahiptir (Gültepe, 2013, s. 590). Türkçe yer alan deyimlerde karşımıza çıkan bir anlamı ise, sözlük-ansiklopedisinde şu şekildedir; "Kağnı gibi, taşıtların çok ağır, çok yavaş gidişini betimlemek için kullanılır: Kağnı gibi giden hurda bir otobüsle yolda perişan oldular" (Anonim, 1986, s. 6187). Bütün bu bilgiler çerçevesinde, kağnının bir taşıt ya da yük aracı olmasının ötesinde, toplumsal ve kültürel anlamda taşınmış olduğu çeşitli öğelere de değinmek gerekmektedir.

Orta Anadolu bölgesindeki atlı tarımda görülen, en büyük gelişmelerden birisi, ata arabası kullanımının yaygınlaşmasıdır. Uzun yıllarca bir yerden başka bir yere ulaşmayı at sırtında sağlayan Türkler, at arabasının kullanımının yaygın hale gelmesi ile toplu taşıma oluşumunu gerçekleştirmiştir. Tekne ya da kasa bölümüne on kişinin yerleşebildiği tahta ve demirden malzemeler ile meydana getirilen bu araç, dört tekerlekli, atların başına geçirilen terbiye ve buna bağlı yaklaşık olarak 3-4 metre uzunluğundaki kayış ile atlı araba yönü tayin edilmektedir (Oğuz, 1994, s. 50). At'ın evcilleştirilme sürecinden sonra, ilk defa M.Ö yaklaşık olarak 2000 yıllarında Ön Asya Hint-Avrupa topluluklarından olan Hurriler'ce askeri anlamda kullanıldığı ve iki atın yan-yanaya bağlanarak iki tekerlekli atlı-arabalardan oluşan askeri ordu birliklerini meydana getirdikleri bilinmektedir (İstoriya Vostoka vd.'den akt.: Belek, 2015, s. 115). Altay-Karasuk dönemi yerleşimlerinde de hayvancılığın önemli bir yeri olduğu anlaşılmaktadır. S.V. Kiselev'e göre; yetiştirilen hayvanların %58,6'sı koyunlardan oluşmaktadır. Mezar kalıntılarında ise at, deve vb. hayvan kemiklerine rastlanmıştır. Yenisey-Znamenka adlı kaya üzerinde ise; dört tekerlekli bir araba tasviri bulunmaktadır. Bu tasvir hayvanların araba çekmek için kullanıldığının bir göstergesidir (Okladnikov'dan akt.: Çoruhlu, 2017, s. 47-48).

Günümüz bilgilerine göre ise kağnı, ilk olarak M.Ö. IV. binyıl ortalarında Sümer ülkelerinde Uruk döneminde görülmektedir. Tekerlekli araba öncelikle Anadolu üzerinden İtalya'ya, oradan da Doğu-Orta Avrupa'ya ve M.Ö. II. bin yıl' da İskandinavya topraklarına ulaşmıştır. Filistin ve Mısır bölgesine ise tekerlekli araç, M.Ö. XIX-XVIII. yy.larda Hyksoslar dolayısıyla getirilmiş, Anadolu topraklarında görülen bazı kabartma resimlere göre ise Hititler, Hyksoslar'lardan sonra iki tekerlekli savaş araçlarını kullanmaya başlamışlardır (Bozyiğit, s. 1991, s. 40). Dünyada oldukça önemli olan Pazırık kurganlarından, V. Pazırık kurganı kalıntılarında ise metal parçası olmayan, dört tekerlekli zarifçe işlenmiş ahşap bir araba ile atlar bulunmuştur. Tahta çubuklardan yapılmış arabanın üst kısmı keçe ile örtülmüştür (Çoruhlu, 2017, s. 98). Geçmişten günümüze ehlileştirilmiş hayvanlardan at veya öküz, halk yaşam biçimine sadece taşıt olarak değil, farklı kullanım amaçlarıyla da katkı sağlamışlardır.

Köylü halkı, iklim koşullarına dayanıklı, az yemek ve az su ile yetinen, yorgunluk karşısında dirençli ve ağır tarım işlerinde etkin olması sebebiyle, tarla ve arazi işlerinde öküzü-ata tercih etmişlerdir. Ayrıca öküz, yaşlanıp tarlada çalışamayacak durumda olduğu zaman kesilerek tüketilebilen önemli bir besin kaynağıydı. At ise, çeşitli hastalık türlerine yakalanabilen, narin bir hayvandır. Bu husulara rağmen etkili hız gücü ve güçlü enerjisinden dolayı, ulaşım sürecinde öküzden çok daha elverişli görülmekteydi. Bu

nedenle, çiftçiler birbirlerinden farklı işleri kimi zaman da aynı işleri yapmak için hem at hem de öküz sahipleniyorlardı. Geçmiş zaman ikonografilerinde sığır ile atın, katır ile eşeğin araçları birlikte çektikleri sözlük ve ansiklopedik bilgilerde anlatılmaktadır (Anonim, 1986, s. 941).

Yeryüzünde yaşam süren en eski kavimlerden birisi olan Türkler, yaklaşık 5 bin yıllık geçmişlerinde, Asya-Avrupa-Afrika kıtalarına kadar uzanmış bir ulustur. Tarihleri, belirli bir coğrafi bölgede geçen yayılcı ilerlemeleri, yaşadıkları vatan toprağı çevresinde olurken, Türkler yeni coğrafi iklim bölgeleri ve yurtlar arayarak köklerini çeşitli bölgelerde oluşturmuşlardır (Gültepe, 2013, s. 33). Göçebe yaşam biçimi, sonraki yaşam biçimlerinin aslıdır. Kentlerden uygarlığa geçiş ya da göçebelikten uygarlığa geçiş olsun, verileri alınmış bütün topluluklardaki yaşam biçimin ilk önceki hali göçebeliktir (Hassan, 2015, s. 41). Göçebe yaşam biçimi süren Uygurların göç destanında, kağrı aracının önemi oldukça büyüktü. "Göçe başlamadan eşyalar toplanır, bir kısmı atlara ve develere yüklenir, sonra çadırlar sökülerek kağnılar ve arabalar ile taşınacak şekilde katlanırdı" (Terzioğlu, 2016, s. 94-95). Hun dönemi, kurgan mezarlarından çıkarılan bazı buluntular ise, Türklerde yurt tipinde çadırın, kolay kurulup-sökülebilen, bir bölgeden başka bir bölgeye kolayca taşınabilen farklı bir mesken türü olarak, kıymetli olduğunu gösterir (Ögel'den akt.: Çoruhlu, 2017, s. 120).

Aynı bağlamda, yaylak-kışlak yaşam biçimine göre sökülerek yeniden kurulabilme imkânı olan çadırların yük çeken hayvanlarla çekildiği bilindiği üzere, tekerlekli taşıtlarla nakledildiğini yansıtan örnek bilgilerin olduğu da kanıtlanmıştır (Çoruhlu, 2017, s. 120).

Proto-Türklerden Afanasyevo'larla ilgili, çeşitli arkeolojik buluntular Afanasyevo döneminde, İç Asya'da sığır yetiştirmenin ilkel bir seviyede olduğunu göstermektedir. Sığırların etinden-derisinden fayda sağlanırken, sütünden ya da çekme hayvanı olarak gücünden yararlanılması amacıyla kullanımı yoktur (Okladnikov vd.'den akt.: Çoruhlu, 2013, s. 33). Geçmişten günümüze kadar bazı toplumların, avcılık yoluyla ya da hayvancılıkla geçim süren toplumlar olduğunu ifade etmek, hayvan temelli yaşam biçiminin onlar için ne kadar önemli olduğunu belirtmek manasına gelir (Roux, 2005, s. 15). Eski Türklerde büyük göç hazırlığı sürecinde ise hayvan gücünün önemi büyüktür. Büyük göç hazırlığı başlar, yüksek rütbeli askerlerin bir araya gelmelerinden sonra, görev dağılımı yapılmış ve kararlar alınmıştır. İlk önce en büyük servet olan sürülerin nasıl ilerleyeceği ile ilgili planlar yapılmış, sonra ise yiyecekler ve su için arabalar, kağnılar, variller hazırlanmıştır. Kağan için ise; otağ-çadır hazır edilecek ve 12 çift öküz çekecektir (Terzioğlu, 2016, s. 159-160). Çin kaynaklarında, 'atlı araba'nın M.Ö. 2000'lerde Türklerce kullanıldığı, 'oturma arabası' adında bir modelin de kullanıldığı bilinmektedir. Çin kaynaklarına göre 'keçe arabası' olarak bahsedilmektedir. Türk kabilelerinden 'Torbalar'da da ilahi bir arabanın varlığından bahsedilmektedir. Bu ifadelerle göre, Türk kabileleri için arabanın ilahi bir öneminin olduğu söylenebilmektedir. Çin kaynaklarındaki başka bir ifadeye göre ise, Hun topluluklarında araba yapabilecek ustalara ihtiyaç yoktur, çünkü her Hun'lu araba yapabilmektedir. Bu ifadeler, arabanın Türk toplumlarında varlığını göstermektedir (Türk Ansiklopedisi'nden akt.: Ulusan Şahin, 2005, s. 166).

İlk Türklerde görülen, boğa ve Kotuz sembolleri, sanat eserlerinde Kök Türk hükümdarlarının altın aralarının var olduğunu ve bu arabaların boğalar tarafından çekilmiş olduğu ihtimalini düşündürmektedir. Bu konudaki bir resimde, mitolojik karakterde bir hükümdar alayındaki bir araba, boğa başlı bir yaratık tarafından çekilmektedir (Chavannes & Grunvedel'den akt.: Esin, 2006, s. 181, 183). Oğuz destanının Uygurca anlatımlarda ise, Oğuz-Han'ın doğuşu, gençlik dönemi, akınları ve Türk

boylarının türeyişleri yer almaktadır. Bu bilgiler arasında kağrı ile ilgili anlatımlar da bulunmaktadır. Aşağıdaki görselde, Oğuz-Han'ın askerlerinin kağrı yapımı betimlenmektedir.

Resim 1. Oğuz-Han'ın askerleri kağrı yapıyorlar (Ögel, 2014, s. 142).

Kağrı Türk boylarının türeyişi ve Cürced akınında 'kağrı' ile ilgili bilgiler kısaca şu şekildedir;

"...Oğuz'da bir er vardı, akıllı tecrübeli,
Barmaklığ Çosun Billiğ, yatkındı işe eli.

Yapıp koydu içine, bir kağrı arabası,
Harpte ne almışsa, Oğuz'un bu ustası.

Kağrıyı çekmek için, canlı öne koşuldu,
Cansız ganimetler de, üzerine konuldu.

Oğuz'un beğleriyle, halkı şaşırıldı buna,
Onlar da kağrı yaptı, benzeterekten ona.

Kağrılar yürür iken, derlerdi: 'Kanga! Kanğa!',
Bunun için de dendi, bu halka artık 'Kanğa" (Ögel, 2014, s. 141).

Yakın tarihimizde yer alan Osmanlı dönemi İstanbul'unda hayvanların çektiği ilk araç, iki öküzün koşulduğu 'koçu araba'dır. 18. Yüzyıl Avrupası ile Osmanlı Devleti'nde de hissedilen modernleşme etkilerinin sonucunda taşıma arabalarında daha özgün, desenleri oldukça çeşitli araç: 'Kâtip Odası' toplumsal yaşamda yerini almıştır. 19. yüzyılın sonlarına doğru ise, Avrupa'dan ithal edilmiş, iki kişilik 'Faytonlar', onların daha gelişmiş modeli olan 'Landonlar' ve iki kişinin taşınabileceği atlı arabalardan olan 'Kupalar' kullanımda yer almıştır (Gülersoy'dan akt.: Uluşan Şahin, 2005, s. 170). İki atla çekilen, körüklü ve karşılıklı dört kişinin oturabileceği faytonlar, otomobil ve belediye otobüslerinin yaygınlaşmaya başladığı 1960'lı yıllara kadar kullanılmıştır (İpşirli'den akt.: Uluşan Şahin, 2005, s. 171). Son olarak kağrı ile ilgili Türk ulusunun büyük mücadelesi olan Kurtuluş Savaşının-millî mücadele döneminde kağrının Türk toplumu üzerindeki önemine kısaca değinecek olursak; Kağrı, Türk toplumları için göç zamanında veya sosyal yaşamında kullanabildiği bir yük aracı olmakla birlikte, Türk halkının maddi ve manevi yönden oldukça zor şartları yaşadığı bir dönem olan millî mücadele zamanında, göreve koşulan ve kendisinden en yüksek verimin alındığı bir dönem yaşamıştır.

Millî Mücadele döneminde Başkomutan Mustafa Kemal Paşa, kanun hükümlerinin kendisine vermiş olduğu yetkiye göre, 7-8.08.1921'de, Tekalif-i Milliye Emirlerini bildirilmiştir. Dünya üzerinde, ilk defa karşılaşılan bu doğrultuda bir emirle tüm ulusu ilgilendiren, ulusal bir savaşa girilmiştir. Türk ulusu maddi-manevi yönden tüm varlığıyla ordusunun ve askerinin yanında yer almıştır (Nutuk & Kutay'dan akt.: Kayıran, 1989, s. 649-650).

Birbirinden farklı 10 ayrı konuyu içeren Tekalif-i Milliye Emirlerinden kağnı ile ilgili maddeler 5 ve 10 numaralı emirlerdir:

5 Numaralı Emir; Ordu ve askerin ihtiyaçları için hazır bulundurulan araç ve gereçlerin dışında, halk kendinin malı olan araçları kullanarak, 100 km.'lik bir mesafeyi, ayda bir defa, gönüllülük esasıyla, ücret almadan askeri nakliyecilik yapmasıdır. 10 Numaralı Emir; Türk halkının kendisine ait dört tekerlekli-yaylı arabası, öküz arabası ve kağnı arabası tüm gerek duyulacak olan malzemeleri ve hayvanlarıyla, bütün yük çeker hayvanları, at-deve vb.'lerinin %20'si Ordu'ya alınmıştır (Nutuk & Kutay'dan akt.: Kayıran, 1989, s. 649-650).

Aynı bağlamda, Millî mücadele zamanında, İnebolu-Kastamonu yol güzergahı üzerinden, en önemli cepheleden birisi olan Sakarya Cephesi'ne erzak-cephane taşıma görevini üstlenen Kağnı Kolları'dan birisi Şapolyo'nun emri altına buyrulmuştur (Şapolyo 1968 vd.'den akt.: Yuca, 2013, s. 75).

Şapolyo, Kağnı Kolları hakkında şu bilgileri ifade eder:

Kumandanı olarak yürütmekte olduğum kağnılar, ağır ağır cepheye ilerliyordu. Ben ise, yanlarında yürüyerek ilerliyordum. 40 tane kağnım vardı, 40 tane de kağnıcı ve muzaharet bölüğünden Mustafa toplam 42 kişiydik. İki 60 yaşlarında erkek, 8 tanesi ise 15 yaşlarında veya daha büyük çocuklardı. Geri kalan 30 kişi ise, gencecik kadınlardı. Bazılarının kucaklarında ise bebekleri bulunmaktaydı (Şapolyo 1967'den akt.: Yuca, 2013, s. 75).

Konu kapsamında yapılan literatür araştırmalarından anlaşıldığı üzere kağnı, Türk ulusunun sadece kültürel destanlarında değil, çeşitli edebi metinlerinde de zaman zaman yer almaktadır. Bütün bu anlatımlardan yola çıkarak; kağnının Türkler için, özellikle de Türk ulusunun yaşamış olduğu millî mücadele dönemlerinde üstlenmiş olduğu çeşitli roller bakımından, büyük önem taşıdığı söylenebilmektedir.

Kağnı İmgesinin Çağdaş Türk Resim Sanatına Yansımaları

Çağdaş Türk resim sanatının tarihsel gelişimi incelendiğinde, Türk ulusunu kültürel ve siyasi yönden ilgilendiren çeşitli konuların, asker kökenli ressamlar başta olmak üzere, cumhuriyet döneminin ressamları tarafından yapılan eserlerde ele alındığı görülmektedir. Sanatçılar, Türk halkının günlük yaşamında araç ya da taşıt olarak kullandığı ve Türk ulusu için özellikle de Kurtuluş Savaşı mücadelesi döneminde büyük bir rolü olan kağnıyı resimsel bağlamda yorumlamışlardır. Sanatçıların bu yaklaşımı, millî mücadele döneminin siyasi döneminin ve manevi zorluklarının unutulmaması adına büyük önem taşımaktadır. Araştırma konusu çerçevesinde ele alınan "kağnı" imgesi, Cumhuriyet dönemi-sanatçı birlikleri üyelerinden İbrahim Çallı, Ali Sami Yetik, Hayri Çizel, Hüseyin Avni Lifij Neşet Günal'ın eserleri ve aynı temada buluşan Kasım Koçak ile Fikret Otyam'ın eserleri üzerinden irdelenecektir.

18. Yüzyıl Lale Devri ile ilk adımları atılan Batı'ya yönelme, Türk ulusunun kültür ve sanat alanında da belirgin bir değişim meydana getirmiştir (Gültekin, 1992, s. 11). Bu gelişmeler, III. Selim zamanında, 'Mühendishane-i Berri-i Hümayun' (1775) ders içeriklerine dahil edilen resim eğitimi dersi, doğa ve nesne etütlerinin doğru çizilebilmesi ile mühendislik alanına katkı sağlama amacındaydı (Cezar'dan akt.: Gültekin, 1992, s. 11). II. Mahmud döneminde ise, 'Askeri Tıbbiye ve Harp Okulu' ders programlarına dahil edilen, serbest-resim eğitimi dersleri ve Batı üslubunda resim eğitimi, belirli bir düzen içerisinde başlatılmıştır. Dönemin hükümdarı, 1829-1834 yıllarında askeri okul talebelerinde, 10 kişilik bir grubu resim eğitimi almaları amacıyla Avrupa'ya göndermiştir. 1837 yılında İspanyol ressam Chinaz'ın dönemin ilk yabancı sanatçısı olarak

askeri harp okulunda görev alması, Batı üslubunda resim anlayışına olan ilgiyi arttırmıştır (Gültekin, 1992, s. 11).

Osmanlı imparatorluğunu modern bir Türkiye Cumhuriyeti'ne dönüşüm sürecinde ordu askerlerinin resim sanatını, yeni tekniklere dayanarak geliştirme gayretleri, Dünya üzerinde eşi benzeri olmayan bir durumu gözler önüne sermektedir (Ögel'den akt.: Tansuğ, 2008, s. 55). 19. yüzyılın 2. yarısında, askeri eğitim veren liselere, resim öğretmeni yetiştirebilmek amacıyla kurulan Menşe-i Muallimin ve 1869 yılından itibaren, askeri eğitim veren ortaokul ders müfredatlarına da eklene resim dersleri, bu süreci desteklemektedir (Gültekin, 1992, s. 12). Askeri okullara, resim derslerinin dahil edilmesi ve resme kabiliyeti olan gençlerin, meslekleri olan subaylığın dışında resim uygulaması ile ilgili olmaları dünyada örneğine rastlanamayacak bir durumdur. Böylece, bir eli silah-diğer eli fırça tutan asker ressamlar kuşağı oluşmuştur. Batılı anlamda resim ekolünün yaygın hale gelmesi ve kabul edilmesinde asker ressamlar kuşağının katkısı çok fazla olmuştur (Ersoy, 1998, s. 14). 19. yüzyılda resim sanatı alanında önemli katkıları olan asker ressamların üzerinde durulmasının sebebi, cumhuriyet dönemi rejim anlayışına eğilimli olan Türk devletinin siyasal yönetim programında, askerlerin etken gücüdür. Dönemin asker ressamları, siyasal dönemin kültür ve sanat alanında yer alan hedeflerin temsilidirler (Ögel'den akt.: Tansuğ, 2008, s. 55). Kurtuluş mücadelesini konu edinen resimlerinin özelliği, savaş olgusuna eleştirel bir yönden değil dış siyasi güçlerle girilen siyasi mücadelenin nihayetinde kazanılan zaferin destanlaştırılmasıdır. Ülkenin içerisinde bulunduğu tüm maddi yetersizliklere rağmen, devam edilen istikrarlılığın önemi vurgulanır, nitelik yerine niceliğin ön planda olduğu maneviyatın ön planda olduğunun bir getirisi nihayetinde olduğu belirtilir (Ülken'den akt.: Öndin, 2022, s. 70). Osman Hamdi Bey tarafından, 1883 yılında 'Sanayi-i Nefise Mektebi'nin kurulma vaktine değin, resim askeriye temelli eğitim veren kurumlarda eğitilen asker-subayların eserlerinden olmuştur (Ersoy, 1998, s. 14). Sanayi-i Nefise Mektebi'nin atölyelerinde üretilen resimler, ülkemizde resim sanatı eğitiminin akademik bir anlayış içerisinde ilerlemesi yönünden bir aşamadır. Burada alınan eğitim ile figür ve portre ile ilgili sorunların üzerinde durulduğu dikkatleri çekmektedir (Çoker'den akt.: Tansuğ, 2008, s. 108). Meşrutiyet'in ilanının ardından, 1910 yılında Sanayi-i Nefise öğrencilerinden bir grup Avrupa'da eğitim sınavını kazanarak Paris'e resim eğitimi almaları amacıyla gönderilirler. İ. Çallı, H. Onat, R. Arel bu öğrenciler arasındadır. A. Lifij, Abdülmecit tarafından, F. Duran ise A. Halim Paşa desteğiyle gönderilmiştir. N. İsmail-N. Z. Güran, bu dönemde bireysel şartları altında Paris'e gitmişlerdir (Gültekin, 1992, s. 13). 4. Askeri temelli kuşak ise, 1912-1922 tarihlerinde gerçekleşen Balkan Harbi, I. Dünya Harbi ve Kurtuluş Savaşı'na tanıklık etmiştir. 1914 kuşağı ressamlarından Mehmet Nuri ve Sami Yetik gibi sanatçılar, askeriye mezunudur. Diğer sanatılar ise teğmen iken askeriye 'den ayrılarak ya Sanayi-i Nefise Mektebinde eğitim görmüş ya da Avrupa'da resim öğrenimi görmüşlerdir. Sami Yetik ve basıları da emekli olma zamanlarına kadar askeriyede kalmışlar ve savaşın ardından askeri eğitim veren okullarda resim öğretmenliği yapmışlardır (Tansuğ, 2008, s. 149). Türk resim sanatında izlenimcilik anlayışı, 1914 yılında I. Dünya Savaşı dolayısıyla Paris'ten ülkesine geri gelen ressam Çallı ve dönem arkadaşları ile vatana geri gelmiştir. Manzara vb. konularında görülen serbest-spontane fırça dokunuşlarıyla biçimlenen renk etkisinin görülmesi, Türk resminde olumlu gelişen süreci başlatmıştır (Ersoy, 1998, s. 14). Aynı bağlamda Çallı Kuşağı'nın Sanayi-i Nefise'de eğitim verdiği, yurt dışına göndermiş olduğu sanatçılar, Cumhuriyet döneminin başlarında, Avrupa'da etkin olan Kübizm, Ekspresyonizm vb. sanat akımlarını özümseyerek dönemin, çağdaşlaşma politikasına uygun bir biçimde, yurda taşımışlardır (Ersoy, 1998, s. 16). I. Dünya Harbi döneminde 1914-1918 yıllarında, İstanbul-Şişli'de askeri harp konulu resimlerin yapılması amacıyla bir atölyenin oluşturulması, Türk resim tarihinde en dikkat çekici oluşumlardan birisidir.

Atölyenin kurulma talebini, dönemin Harbiye Nazırı olan Enver Paşa belirtmiş, atölyelerde konuları savaştan görünüm ve askerler olan eserler üretmişlerdir (Tansuğ, 2008, s. 151).

1914 kuşağı ressamı arasında çeşitli sebeplerle en çok öne çıkan ressam İbrahim Çallı'dır. Eserlerinde kompozisyonun çizgiselliğine ve ahengine çok önem vermemiş. Renklerle bütünleşerek, renkçi yaklaşımı, eseri hızlıca boyaması ve seri-spontane sanatçı üslubunun göstergesi olarak, eserlerini etkilemiştir (Başkan, 1991, s. 24). Resme olan yeteneği dolayısıyla, muhtemelen 1904'te Sanayi-i Nefise Mektebi eğitimine başlamıştır. Sanayi-i Nefise'den 1910 yılında mezun olmuş, Osmanlı Ressamlar Cemiyeti kuruluşunda etkin olmuştur. Resim eğitimi için dönemin devlet bursuyla Paris'e gitmiş, 1914'te ise, 1. Dünya Harbi'nin başlaması ile ülkeye geri gelmiştir. Aynı dönemde Sanayi-i Nefise'de eğitmen olmuştur. 1914 Kuşağı olarak da adlandırılmıştır. Çallı hem sanatsal üslubu yönünden hem de hocalığı yönünden Türk resim sanatında önemli bir konuma sahiptir (Özsezgin & Gören'den akt.: Dastarlı, 2021, s. 316).

Resim 2. İbrahim Çallı, Demir Yolu ve Köylüler, T.ü.y.b, 63.5x80cm., İstanbul Resim ve Heykel Müzesi Koleksiyonu (Uğurlu, 1998, s. 20).

İbrahim Çallı'nın izlenimci bir üslup ile anlatmaya çalıştığı "Demir Yolu ve Köylüler" (Resim 2) isimli eserinde, kompozisyonun ön planında bir öküz ya da boğa tarafından çekilmekte olan kağnı arabası yer almaktadır. Kağnıyı çeken hayvanın tam arkasında onu iten bir kişi, ön ve yan tarafında ise onu çeken ve yönlendirmeye çalışan iki kişi yer almaktadır. Eserin adında anlaşıldığı üzere kağnı oldukça eğimli, toprak ve kayalarında bulunduğu bir demir yolunda ilerlemektedir. Resmin arka planında ise, dağların arasındaki tünele girmek üzere olan buharlı bir tren yer almaktadır. Kara trenin tüten buharından adeta hızı hissedilmektedir. Soğuk renklerin hâkim olduğu eserde, ressamın fırçası koyu tonlarındaki yeşil, mor ve kahverengilerinin üzerine yoğunlaşmıştır. Açık ve sıcak renkte olan öküzün gri-boz renkteki beyazlığı ise, resme yumuşak bir renk kontrastlığı kazandırmıştır. Sanatçı bu eseriyle, dağ yolunun engebeli durumu karşısında yükünü taşımakta zorluk çeken ve ilerlemekte zorlanan bir kağnı hayvanına, durmaması ya da devrilmemesi için yardım edilmesini gözler önüne sermektedir.

Avrupa'da eğitim alan diğer bir ressam, Sami Yetik'tir. Ressam Yetik'in Kara Harp Okulunu tamamlamış bir subay konumundayken Balkan Harbine katılmıştır. Bu sebeple 1914 yılından önce yurda dönmüştür (Tansuğ, 2008, s. 120). 1898 yılında Harbiye'yi bitiren Yetik, Subay olduğunda resim öğretmeni olarak, Eyüp Askeri Baytar Rüstiye'sine atanmıştır. Aynı sürede Sanayi-i Nefise Mektebi'nde görmüş olduğu eğitimini de sürdürmüş ve mezun olmuştur. 1910-1912 yıllarında Paris'te resim uygulamaları yapmış ve yurda döndükten sonra, Balkan Harbi'ne katılmış ve I. Dünya Harbi'nde görev almıştır. Resimlerinin çoğu Balkan Savaşı ve Millî Mücadele ile ilgilidir (Tansuğ, 2008, s. 372).

Resim 3. Ali Sami Yetik, Cephane Taşıyan Köylüler, T.ü.y.b., 91x131,5 cm., (Şişli Atölyesi Resimlerinden) (Yasa-Yaman, 2012, s. 144).

Sanatçı Ali Sami Yetik tarafından yapılmış olan “Cephane Taşıyan Köylüler” (Resim 3) isimli eser, oldukça engebeli bir yolda yüküyle ilerlemeye çalışan kağrı arabaları ve arabalara destek vermek amacıyla arkalarından iten kadınlar ve erkekler ile dikkat çekmektedir. Kompozisyonun ön planında yer alan okra, gri tonlarındaki taş ve toprak renkleri kadın ve erkek figürlerinin kıyafetleriyle uyum sağlamıştır. Kağrı arabasının soluk rengi ise, siyah-beyaz renk lekelerinin bulunduğu öküzlerin açık renkleriyle dengelenmektedir. Kompozisyonun arka planında yer alan dağların parlak sarı, turuncu, okra renkleri ise, esere göz alıcı bir renk zıtlığı kazandırmaktadır. Eserde görülen uzun ince bir dağ yolu üzerinde ilerleyen kağrı sürüleri, yolun başından sonuna kadar olan süreçte, cephane taşıyan köylüler, özverili bir şekilde yol almaktadırlar. Sanatçı burada Türk halkının, Anadolu’nun dağlık yollarında ilerlemekte zorluk çeken yük hayvanlarını bir an olsun yalnız bırakmadığını, tüm güçleriyle kağrılarına eşlik ettiğini ve cepheye yardım bekleyen askerler için var gücüyle seferber olduğunu yansıtmak istemektedir.

İzlenimci üsluba sahip diğer bir ressam Hayri Çizel’in eserlerinde, renkler parlak ve taze olmalarıyla, yeni tamamlanmış bir resim izlenimi kazandırmaktadır (Gültekin, 1992, s. 14). Sanatçı, 1918 yılında Sanayi-i Nefise’yi tamamlayarak, Münih’e gitmiştir (İslimyeli’den akt.: Gültekin, 1992, s. 44). Suluboya ve yağlıboya tekniklerinde meydana getirdiği eserleri olan sanatçı, empresyonist üslubu taşımaktadır. Resimlerinde, renk, ışık etkileri ve renk zıtlıklarını etkili bir şekilde kullanmasında teknik bilgisinin yeterliliği dikkat çekmektedir (Arseven’den akt.: Gültekin, 1992, s. 44).

Resim 4. Hayri Çizel, Millî Mücadele Serisinden, T.ü.y.b., 42x63 cm. Eski Türkçe İmzalı (“Sanal”, 2024).

Hayri Çizel’in “Millî Mücadele Serisinden” (Resim 4) isimli eserinde, iki öküz tarafından çekilmekte olan büyük bir kağrı arabası ve üzerinde oturmuş bir grup yaralı asker yer almaktadır. Kağrı arabasının yanında ise, atının üzerinde ona eşlik eden bir başka yaralı asker görülmektedir. Eserin isminden de anlaşıldığı üzere kağrı arabası, sadece yük değil gerektiği zaman cepheye yaralanan askerleri taşıyacak, bir nakliye aracı

görevini de üstlenmektedir. Yaralı askerleri, ilk yardım çadırına veya bir yerden başka bir yere taşıyan kağnı arabası, bu vazifesiyle ordunun çok önemli bir ihtiyacını karşılamaktadır. Eserin tamamına hâkim olan orta koyu tonlarındaki sıcak renk uyumu, kağnı arabasında, yaralı askerlerin üniformalarında ve hayvanların renklerinde görülmektedir. Lekeseli olarak, adeta iç içe geçmiş sıcak tonlar, kompozisyonda etkili bir gün ışığı etkisi bırakmıştır. Sıcak renklerin hâkim olduğu resimde, ön planından arka plana doğru açılan açık puslu griler, kahverengiler ve yeşiller ise kompozisyonun geneline hâkim olan renklerdir. Sanatçı bu eserinde, kağnı arabasının halkın zor durumda olduğu milli mücadelenin her anında, işe koşulduğunu ve ordunun kurtarıcı desteği olduğunu vurgulamaktadır.

Türk resmi, 1923 yılına kadar, naif, doğalcı ve izlenimci üsluplarla sanatsal ilerleyişini sürdürmüştür. 1928 kuşağı ressamlarının uygulamış olduğu kübizm ve ekspresyonizm-dışavurumcu anlayışları ise en önemli gelişim olmuştur. Türk resim sanatının çağdaş dönemi bu ressamlar ile başlar. Bu kuşağın ressamları Müstakil Ressamlar ve Heykeltraşlar Birliği ile Cumhuriyet döneminde görülen ilk sanatçılar birliğini oluşturmuşlardır. D grubu üyeleri ise, 1933 yılında kübist-fovist-realist vb. uygulamaları ile çağdaş sanatı ülkemizde kabul ettirmek ve tanınır hale getirmek için çaba sarfetmişlerdir (Gültekin, 1992, s. 14-15). 1933 yılında, Müstakiller sonra kurulan, grubun içerisinde müstakillere ait sanatçılarındaki yer aldığı ekip D Grubu'nu oluşturmuştur. D Grubu, kübist-soyut anlayışın genel kabulüne yatkın olan sanatçılar tarafından oluşturulmuştur (Başkan, 1991, s. 2).

Ressam Avni Lifij, alegorik tarzındaki kompozisyonlarıyla farklı bir üslubu ortaya koymuştur, kullanmış olduğu renklerle sembolik bir etkinin gücüyle, desenlerinde strüktürel bir çizgi düzenine özen göstermiştir (Gültekin, 1992, s. 14). Statik düzendeki figürleri ve yalın üslubu ile zamansız yapıtlar üreten ressam Lifij, sade görünümünü benimsemiş, ayrıntının az olduğu genel görünümlere önem vererek, naif bir sakinliğin hâkim olduğu kompozisyonlar meydana getirmiştir (Öndin 2019'dan akt.: Öndin, 2022, s. 16).

Resim 5. Hüseyin Avni Lifij, Kağnı ve Köylüler, M.ü.y.b., 17x27 cm., Ankara Devlet Resim ve Heykel Müzesi (Öndin, 2022, s. 31).

Ressam H. A. Lifij'in "Kağnı ve Köylüler" (Resim 5) eseri, sanatçının ekspresyonist üslupta kullanmış olduğu fırça darbeleri ve eserin tamamına hâkim olan yumuşak-puslu renk geçişleri ile dikkat çekmektedir. Kompozisyonun sol tarafında, yüksüz ve hayvansız olarak yere yaslanmış, geniş kasalı bir kağnı arabası görülmektedir. Eserin sağ tarafında ise, kağnının yanında elinde siyah-gri renklerinde bir şemsiye tutarak ayakta duran bir erkek, arka tarafında da sırtı dönük bir şekilde ayakta bekleyen bir kadın yer almaktadır. Figürlerin tamamı, hacimsiz ve lekeli formlarıyla dikkat çekmektedir. Eserde yer alan kağnı ve figürlerin adeta puslu bir şekilde birbirlerine karışmış renk lekeleri kompozisyonda var olan biçimleri belirsiz halde yumuşatarak yansıtmaktadır. Ressam bu

eseri ile yüksüz ve hayvansız olduğu için, çalışabilir durumda olmayan bir kağnyı aktarmaktadır.

1940'lı yıllarda Türkiye, toplumsal yapı bağlamında yeni bir iç-yapı göstermektedir. Bu yaklaşımın resim sanatına etkileri ise 1941 yılında kurulan Yeniler Grubu ile ortaya konmuştur. Grup kuruluş amaçlarında, resim sanatının Batı resminin etkisi altından çıkmasını, halkla iç içe bulunulması ve toplumsal bağlamdaki kültürel problemlerle ilgili olması gerektiğini ifade ediyorlardı (Gültekin, 1992, s. 16). Yeniler Grubundan sonra 1946 yılında ressam B. R. Eyüboğlu'nun on adet öğrencisi, '10'lar Grubu'nun oluşturmuştur. 10'lar Grubu, çağdaş Türk resmine farklı bir ifade dili ve renklilik kazandırmıştır. Grubun öne çıkan üyelerinden Nedim Günsur, Neşet Günal naif etkilerin olduğu eserlerinde ekspresyonist üslupları ile toplumsal bağlamdaki tezatlıkları eserlerine yansıtmuşlardır (Başkan, 1991, s. 2).

1950'li yıllardan sonra Türkiye'de görülen siyasal-ekonomik yöndeki yenilik ve gelişmeler, toplum yaşamında köyden-kente göçü hızlı bir şekilde başlatmıştır. Büyük şehirlerdeki sanayi kuruluşları, köylü insanına ekonomik yönden gelir kapısı olmuştur. Bu sebeple gurbetçi vb.'lerin ülkeye getirmiş olduğu çeşitli problemler ressamı da etkilemiştir. 1945 yılında Paris'ten dönüş yapan Neşet Günal, Anadolu halk insanını günlük yaşantısı içerisinde yansıtmış olduğu eserlerinde, biçim ve içeriği kendisine has bir üslupla eserlerinde betimlemiştir (Gültekin, 1992, s. 20). Eserlerinde, Anadolu insanı ve yaşamsal ilişkileri, koyu-puslu renklerle ve kısmen değiştirilerek yorumlanmış biçimlerle anlatılır. Bu yönüyle ressam, toplumcu-gerçekçi temaları ele alan, öncü sanatçılar arasında yer alır (Başkan, 1991, s. 83).

Resim 6. Neşet Günal, Bir Başka Yaşantı, Ön çalışma K.ü.k.t., 1970 ("Sanal", 2024).

Resimlerinde çoğunlukla, Anadolu insanının yaşam biçiminden konuları ele alan Neşet Günal'ın "Bir Başka Yaşantı" (Resim 6) isimli eserinin merkezinde iki öküzün çekmekte olduğu kağnyı arabası yer almaktadır. Kağnyı arabasının ön tarafında zayıf ve yorgun olduğu her halinden belli olan bir erkek yürümekte, arka tarafında ise kağnyı yine yürüyerek takip eden iki kadın yer almaktadır. Kağnyı arabasını çeken öküzlerin dış görüntülerinden, oldukça zayıf ve cılız oldukları fark edilmektedir. Arabanın kasasında ise, hasta ya da yaşlı olduğu düşünülen bir insan taşınmaktadır. Eserin tamamına hâkim olan soluk gri renk, yoksul görümlü insan yaşamının hüznünü yansıtmaktadır. Ressamın renk bağlamındaki üslubu ve eserinin dramatik konusu adeta bir bütünlük içerisinde aktarılmıştır. Sanatçı bu eseri ile, yoksullukla mücadele eden halk insanının durumunu gözler önüne sermektedir. Aynı bağlamda insanların yoksulluktan dolayı, ne kadar zayıf ya da yaşlı olurlarsa olsun bazı yük hayvanlarından vazgeçemediklerini ve içlerinde buldukları zorlu yaşam koşullarında, hayvanlarından güç almalarına vurgu yapmaktadır.

Resim 7. Kasım Koçak, Mustafa Kemal'in Kağnısı, 165x200 cm., 1981 (Özsezgin, 1997, s. 104).

Kasım Koçak, tarafından yapılan "Mustafa Kemal'in Kağnısı" (Resim 7) isimli resimde, üzeri yük dolu kağnı arabasını çekmeye çalışan bir öküz ve tek başına kalmış olan öküzüne yardım etmek için kağnıyı sırtlayarak çekmeye çalışan Türk kadını yer almaktadır. Eserde, milli mücadele döneminin zorlu şartlarında var gücüyle maddi ve manevi bütün zorluklara karşı ayakta durabilen Anadolu kadınının fedakarlığı gözler önüne serilmektedir. Erkekleri cephede mücadele eden Türk kadını varını yoğunu ortaya koymuş, tüm gücüyle milli mücadeleye destek olmaktadır. Kadının kendinden emin dik duruşu ve yüzünde beliren kararlılık ifadesi de bunu gözler önüne sermektedir. Sıcak renklerin hâkim olduğu eserde, sarı, kahverengi ve okra renkleri yoğunlukla kullanılmıştır. Öküzün, kağnı arabasının ve kadının ten rengi ile kıyafetinin renkleri birbirleriyle ahenkli bir uyum içerisindedir. Resmin arka planında ise sıcak renklere karşı yumuşak bir soğuk renk geçişiyle zıtlık kazandıran, koyu mavimsiyah yeşil ve koyu mavimsiyah yeşil renklere dönüşen ufuk ve gökyüzü yer almaktadır. Sanatçı burada zorluklar içerisinde kazanılmış olan bağımsızlık mücadelesine, tüm gücüyle destek veren köylü bir kadının yaşamından bir kesiti sunmaktadır.

Ressam Bedri Rahmi, Batı resim sanatının modern yönelimlerine açık bir ressam olmakla beraber, eserlerinde sıklıkla halk kültür öğelerini kullanmıştır. Batı-Doğu sentezine uygun bir anlayış sergilemiştir. Öğrencilik döneminde ise, Batı resim anlayışının üzerine yeteri derecede eğildikten sonra, halk sanatlarının köklerine inilmesini tavsiye etmiştir. 1946 yılında, onlar grubunu kuran atölye öğrencileri, Turan Erol, Orhan Peker, Fikre Otyam vb.'leridir. Bu gurubun sanatçılarının üslup yönünden ortaklıkları, yerel halk sanatı kaynakları üzerinde durmak, teknik yönden renkçi-lekesel anlatımı benimsemektir (Gültekin, 1992, s. 16).

Resim 8. Fikret Otyam, Kağnılı Kadın, T.ü.y.b., 85x125 cm. (Giray, 2010238).

Son olarak, Fikret Otyam'ın "Kağnılı Kadın" (Resim 8) isimli eserinde, kağnı arabasını tek başına çekmeye çalışan bir kadın yer almaktadır. Büyük baş hayvanı olmadığı düşünülen kadın, işinin başına geçmiş ve kağnıyı tek başına çekmeye çalışmaktadır. Kompozisyona hâkim olan sıcak tonlardaki sarı-okra ve kahverengi renkleri, kağnı ve dağlık bir arazi görünümündeki açık havanın tamamına dağılmıştır.

Başında koyu renk yazması olan, sürme gözlü köylü kadınının kıyafeti ise resmin en koyu renk değerini taşımaktadır. Eserde yer alan kadın, kağının kullanım amacı ne olursa olsun, onu tek başına çekmek zorunda kalmıştır. Bu bağlamda ressam burada, büyükbaş hayvanı olmadığı için, kağınını kendi başına çeken köylü kadınının yaşamış olduğu zorluklara dikkat çekmekte ve kadının sahip olduğu ulvi gücü gözler önüne sermektedir.

Sonuç

Çağdaş Türk resim sanatı içerisinde yer alan ressamlar Türk kültüründe görülen 'kağın' imgesine, dönemin sanayi-teknolojisi yönünden gelişmişlik seviyesine dikkatleri çekmek ve kağının sahip olduğu çeşitli kültürel olguları yansıtmak amacıyla eserlerinde yer vermişlerdir. Yapılan araştırma çerçevesinde, kağın ile ilgili olarak Türk kültüründe yer edinen mitoloji kökenli destanlar, edebi metinler ve şiirler etnografik bağlamda var olan detaylarıyla incelenmiştir. Araştırma konusu çerçevesinde eserleri irdelenen sanatçılar, kağın imgesini kültürel bağlamda resmetmiş ve özellikle de kağın arabasının milli mücadele döneminde üstlenmiş olduğu roller yönüyle yansıtmışlardır. Sanatçıların eserleri hem kültürel etkilerle değerlendirilmiş hem de plastik sanatlar yönünden irdelenmişlerdir. Araştırma sonucunda ise; kağının, günümüzde makine-sanayisi yönünden gelişmişlik seviyesi oldukça ileri bir seviyede olan günümüz araçları ile kıyaslandığında oldukça geri planda kaldığı fark edilmektedir. Ancak; bütün bu tezatlıklara rağmen Türk ulusunun, geçmiş zamanlarda köylüsünden şehirlisine kadar vazgeçilemez bir araç değerine sahip olduğu anlaşılmaktadır. Kağın, Türk halkı için sadece bir taşıt değil milli mücadelenin baş yardımcılarından biri olarak görülmektedir. Konu kapsamında seçilen sanatçılar tarafından üretilen eserlerin, yeni kuşak ressamları için adeta görsel ve kültürel birer kaynak oluşturacağı muhtemel görülmektedir.

Kaynakça

- Anonim (1986). *At. Büyük larousse, sözlük ve ansiklopedisi*, Cilt 2, s. 939-942. İstanbul: Milliyet Gazetecilik A.Ş.
- Anonim (1986). *Kağın. Büyük larousse, sözlük ve ansiklopedisi*, Cilt 12, s. 6187. İstanbul: Milliyet Gazetecilik A.Ş.
- Başkan, S. (1991). *On dokuzuncu yüzyıldan günümüze türk ressamları, contemporary turkish painters*, (Çev.: Alaeddin Gürtuna ve Fred Stark), Ankara: Kültür Bak. Yayınları.
- Belek, K. (2015). Eski Türklerde at ve at kültürü (dünden bugüne Kırgız kültürel hayatı örneği). *Gazi Türkiyat-Türkoloji Araştırmaları Dergisi*, 16, 11-128.
- Bozyiğit, A. E. (1991). *Kağın. Milli Folklor*, 2(9), 40-41.
- Çoruhlu, Y. (2013). *Erken devir Türk sanatı-iç Asya'da Türk sanatının doğuşu ve gelişimi*. İstanbul: Kabalıcı Yayıncılık.
- Dastarlı, E. (2021). *Yan kapıdan girenler-modern Türk resminin analizi*. İstanbul: Hayalperest Yayınevi.
- Ersoy, A. (1998). *Günümüz Türk resim sanatı (1950'den 2000'e)*. İstanbul: Bilim Sanat Galerisi Yayınları.
- Esin, E. (2006). *Türklerde maddi kültürün oluşumu*. İstanbul: Kabalıcı Yayınevi.
- Gültepe, N. (2013). *Türk mitolojisi-yeni araştırmalar ışığında*. İstanbul: Resse Yayınları.
- Gültekin, G. (1992). *Batı anlayışında Türk resim sanatı*. Ankara: T.C. Ziraat Bankası, Kültür-Sanat Etkinlikleri Yayınları.

- Hassan, Ü. (2015). *Eski Türk toplumu üzerine incelemeler*. Ankara: Doğu Batı. Yayınları.
- Kayıran, M. (1989). Tekâlif-i milliye emirleri ve uygulanışı. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 5(15), 639-664.
- Oğuz, M. Ö. (1994-Yaz). Anadolu'da atın yeniden keşfi veya atlı tarım hakkında Yozgat'tan bir kesit. *Milli Folklor*, 22, 49-52.
- Ögel, B. (2014). *Türk mitolojisi-I.Cilt, (kaynakları ve açıklamaları ile destanlar)*. Ankara: Gazi Yayıncılık A.Ş.-Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Öndin, N. (2022). *Türk sanatının büyük ustaları-9, Hüseyin Avni Lifij*. İstanbul: Hayalperest Yayınevi.
- Roux, J. P. (2005). *Orta Asya'da kutsal bitkiler ve hayvanlar*, (Çev.: A. Kazancıgil ve L. Arslan). İstanbul: Kabalıcı Yayınevi.
- Tansuğ, S. (2008). *Çağdaş Türk sanatı*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Terzioğlu, A. H. (2016). *Gök-Tanrı'nın çocukları-şaman, kam, baksı, derviş-mitolojinin masalı*. Ankara: Yurt Kitap-Yayın.
- Uluslan Şahin, Ş. (2005). Türk kültüründe at arabası (at arabalarının dili), *Bilig*, (32), 165-178.
- Yuca, İrşad Sami (2013-Aralık). Millî mücadele'de Enver Behnan Şapolyo'nun izlenimleri ve kağnı kolları. *Anemon-Muş Alparslan Üniv. Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(2), 69-81.

Görsel Kaynaklar

Resim 1: Oğuz-Han'ın Askerleri Kağnı Yapıyorlar

Ögel, B. (2014). *Türk mitolojisi-I.Cilt, (kaynakları ve açıklamaları ile destanlar)*. Ankara: Gazi Yayıncılık A.Ş.-Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Resim 2: İbrahim Çallı, Demir Yolu ve Köylüler

Uğurlu, V. (1998). *Savaş ve barış-kurtuluş savaşından Cumhuriyet'in ilk yıllarına Türk resminden kesitler*, (Çev. Robert Bragner). İstanbul: Yapı Kredi Kültür Sanat Yay.

Resim 3: Ali Sami Yetik, Cephane Taşıyan Köylüler

Yasa-Yaman, Z. (2012). *"İmparatorluk'tan Cumhuriyet'e sanat" / "fotoğraftan izlenimciliğe: 1908-1930"*, Ankara resim ve heykel müzesi, (Ed.: Zeynep Yasa-Yaman). Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayını, 138-220.

Resim 4: Hayri Çizel, Milli Mücadele Serisinden

Erişim adresi: <https://www.arthill.com.tr/urun/4456550/hayri-cizel-1891-1950-millimucadele-serisi-nden-eski-turkce-imzali-tuva> [Erişim tarihi: 22.06.2024].

Resim 5: Hüseyin Avni Lifij, Kağnı ve Köylüler

Öndin, N. (2022). *Türk sanatının büyük ustaları-9, Hüseyin Avni Lifij*. İstanbul: Hayalperest Yayınevi.

Resim 6: Neşet Günal, Bir Başka Yaşantı

Erişim adresi: <https://nesetgunal.org/tr/portfolio/on-calismalar-desenler/> [Erişim tarihi: 22.06.2024].

Resim 7: Kasım Koçak, Mustafa Kemal'in Kağnısı

Özsezgin, K. (1997). *DYO resim yarışmalarının katkısı ile Türk resim sanatında 30 yıl*, (Çev.: Kemal Çakman). Ankara: Ajans Türk Matbaacılık, Yaşar Eğitim ve Kültür Vakfı Yayını.

Resim 8: Fikret Otyam, Kağnılı Kadın

Giray, K. (2010). *Ziraat bankası yüzyılın sergisi, katalog (25 Ekim 2010-25 Nisan 2011)*. Ankara: Başak Matbaacılık, Ziraat Bankası Yayınları.

KORKUT ATA TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Uluslararası Dil, Edebiyat, Kültür, Tarih, Sanat ve Eğitim Araştırmaları Dergisi

The Journal of International Language, Literature, Culture, History, Art and Education Research

Sayı/Issue 18 (Ekim/October 2024), s. 276-293.

Geliş Tarihi-Received: 00.00.2024

Kabul Tarihi-Accepted: 00.00.2024

Araştırma Makalesi-Research Article

ISSN: 2687-5675

DOI: 10.51531/korkutataturkiyat.231

Dede Korkut Karakterleri Görsel Temsillerinin Yapay Zekâ ile Yeniden Üretimi

Reproduction of Visual Representations of Dede Korkut Characters with Artificial Intelligence

Ayşegül GÜRDAL PAMUKLU*

Mehmet ÖZKARTAL**

Emrah PAMUKLU***

Öz

Dedem Korkut, Dede Korkut ya da Korkut Ata, Oğuz Türklerinin yazınsal metinlerden oluşan, bilinen en eski epik destansı hikâyeleridir. Hikâyeler çoğunlukla çocuk kitapları olarak basılıp okunsa da Dede Korkut hikâye anlatımları yetişkinlere yönelik göçebe Türk halklarının İslam öncesi ve sonrası dönemin sosyal yaşam biçimlerini ahlak ve değerlerini içermektedir. Hikâyelerde mekân ve olaylar gerçeği yansıtmaktadır. Fakat, özellikle, mekân temsilleri ve mitolojik karakterleri metinsel betimlemelerden yola çıkarak hayal ürünü şeklinde resmedilmiştir. Dolayısıyla sanatçılar ve çizerler aracılığı ile metinlerden üretilen görsel temsiller sanatçının özgün karakterlerini taşımakta, dönemine göre farklılık göstermekte ve döneminin Dede Korkut kitaplarına görsel temsil oluşturmaktadır. Dede Korkut kitaplarında (nüshalarında) insan ve hayvan silüetinde görsel temsillerine rastlanmamaktadır. Sonrasında bu yazmalardan çoğaltılan ve müzelere bağışlanan yazmaların restorasyonları sırasında basılan kitaplara görseller eklenmiştir. Teknoloji çağı olan 21.yy. da ise bilgisayar aracılığı ile yeni dijital çizimler üretilmektedir. Bu araştırmada *Dede Korkut Hikâyelerinde* geçen karakter ve olayların yüzyıllar boyunca hatırlatıcısı olarak kullanılan el çizimi minyatürlerinden bilgisayar programlarına kadar yapılan görsel temsillerden örnekler verilmiş ve metinsel hikâyelerin görselleştirilmesinde modern çağın bize sunduğu yapay zekâ teknolojisi kullanılmıştır. İnsan ve teknoloji kesişimi olan yapay zekâ üretimlerinde tüm yönleri ile görsel temsiller incelenmiştir. Araştırmanın amacı *Dede Korkut Hikâyeleri* görsel temsillerinin metinsel bilgiler ışığında aslına bağlı kalarak yapay zekâ teknoloji ile üretilmesidir. Araştırmada yapay zekanın geniş araştırma ağı ile metinsel bilgilere bağlı kaldığı ve kısa sürede seçenekli görsel temsiller sunduğu sonucuna ulaşılmıştır. Fakat görsel temsillerin metinlerin istenilen sonuçlara ulaşılması için yapay zekaya yöneltilen talimat veya soruların (prompt) genişletilmesine ve kullanılan programların Özellikle Dede Korkut gibi Türk Kültürünü açık bir şekilde anlatan hikâyelerin veri kaynaklarının çoğaltılmasına ihtiyaç duyulmaktadır.

* Doç. Dr., Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi Grafik Sanatlar Bölümü, e-posta: oztaban@gmail.com, ORCID: 0000-0001-9045-0248.

** Prof. Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi Resim Bölümü, e-posta: oztaban@gmail.com, ORCID: 0000-0001-9045-0248.

*** Öğretmen, Millî Eğitim Bakanlığı, e-posta: oztaban@gmail.com, ORCID: 0000-0001-9045-0248.

Anahtar Kelime: Dede Korkut, yapay zekâ, görsel temsil.

Abstract

Dedem Korkut, Dede Korkut or Korkut Ata are the oldest known epic stories of the Oghuz Turks, consisting of literary texts. Although the stories are mostly printed and read as children's books, the Dede Korkut storytelling includes the social life styles, morals and values of the pre-Islamic and post-Islamic period of the nomadic Turkish peoples. The places and events in the stories reflect reality. However, especially the place representations and mythological characters are depicted as imaginary products based on textual descriptions. Therefore, the visual representations produced from the texts by artists and illustrators carry the original characters of the artist, differ according to the period and constitute a visual representation for the Dede Korkut books of the period. There are no visual representations of human and animal silhouettes in the Dede Korkut books (copies). Later, during the restoration of the manuscripts that were reproduced from these manuscripts and donated to museums, visuals were added to the printed books. In the 21st century, which is the age of technology, new digital drawings are produced via computers. In this study, examples of visual representations ranging from hand-drawn miniatures to computer programs that have been used for centuries as reminders of the characters and events in the Dede Korkut stories were given, and the artificial intelligence technology offered to us by the modern age was used in the visualization of textual stories. Visual representations were examined in all aspects in artificial intelligence productions, which are the intersection of humans and technology. The aim of the study is to produce visual representations of Dede Korkut Stories with artificial intelligence technology, in light of textual information, while remaining faithful to the original. In the study, it was concluded that artificial intelligence adheres to textual information with its wide research network and offers optional visual representations in a short time. However, in order for the visual representations to reach the desired results, the instructions or questions (prompts) directed to the artificial intelligence need to be expanded and the data sources of the programs used, especially stories such as Dede Korkut that clearly describe Turkish Culture, need to be increased.

Keywords: Dede Korkut, artificial intelligence, visual representation.

Giriş

Dede Korkut dönemi, Türk edebiyat tarihinde önemli bir yere sahip olan ve Türk halk kültürünün önemli bir parçası olan destanlar dönemidir. Dede Korkut destanları, Oğuz Türklerinin yaşam tarzını, geleneklerini, inançlarını ve kahramanlık öykülerini anlatmaktadır (Doğan, 2023, s. 248). Bu destanlar, sözlü edebiyat geleneği içinde nesilden nesile aktarılacak günümüze kadar gelmiştir. Dede Korkut dönemi kültürel yapısı, Oğuz Türklerinin sosyal yapısını, ahlaki değerlerini ve dünya görüşünü yansıtmaktadır. Bu dönemdeki destanlar, kahramanlık, sadakat, cesaret, adalet gibi temaları işlemekte ve Türk toplumunun değerlerini yansıtmaktadır.

Destanlar ve destansı öyküler ilkçağlardan beri dünyanın her yerinde gelenekleri sonraki kuşaklara aktarmak için kollektif olarak yaratılmış edebi biçimlerdir. Milletleri derinden etkileyen, eski zamanlarda başından geçen tarihi ve sosyal olayları anlatan manzum edebi eserlere destan adı verildiği bilinmektedir. Bu tür edebi eserler tabii afetler (deprem, bulaşıcı hastalık, kuraklık, kıtlık, yangın vb.), göçler, savaşlar ve istilalar, halk kahramanları, devletlerin kurulması, inançlar (o dönem toplumunca inanılan Tanrıların hikâyeleri vb.) gibi önemli toplumsal ve doğal olayların çağdan çağa aktarılmış, aktarılırken de hayal unsurları katılarak oluşturulmuş, süslenmiş, değiştirilmiş manzum söylenceler, anlatımlardır (Özkartal, 2009, s. 47). Efsaneler ise halkın hayal gücünden esinlenerek gelişen olayların hikâye edildiği bir halk edebiyatı türüdür (Özkartal, 2009, s. 47).

Dede Korkut Hikayeleri masal niteliği taşımamaktadır, gerçek olduğu düşünülen karakterlerin olayların mekanların yanı sıra tepegöz gibi arketip unsurlarda bulunmaktadır. Arketip, Jungian psikoloji ve mitolojide kullanılan bir kavramdır. Arketipler, insanların kolektif bilinçaltında bulunan temel semboller, motifler ve

karakterlerdir (Göçer, 2022, s. 22). Bu araştırma görsel temsilleri az bulunan ve arketip özellik taşıyan karakterlerin yapay zekâ ile üretilmesi ve yorumlanması temeline dayanmaktadır. Örnek olarak *Dede Korkut Hikayeleri* seçilmiştir. Bu çalışmada, *Dede Korkut Hikayelerinde* görsel temsiller literatür taraması ile araştırılıp bu görsel temsillerin ışığında yapay zekâ ile yeniden üretilen görsel temsillerin sorunları incelenecek, yapay zekâ yeterince ihtiyacı karşılayabiliyor mu sorularına çözüm önerileri getirilecektir. Araştırmada Dede Korkut karakteri ve *Dede Korkut Hikayeleri* içerisinde bulunan Dirse Han Oğlu Boğaç Han ve Basat'ın Tepegöz'ü Öldürmesi Hikayeleri ile sınırlı tutulmuş ve bu hikayelerin görsel temsilleri işlenmiştir. Bu çalışmada *Dede Korkut Hikayelerinde* geçen karakter ve olayların yüzyıllar boyunca hatırlatıcısı olarak kullanılan el çizimi minyatürlerinden bilgisayar programlarına kadar yapılan görsel temsillerden örnekler verilmiş ve metinsel hikayelerin görselleştirilmesinde modern çağın bize sunduğu yapay zekâ teknolojisi kullanılmıştır. İnsan ve teknoloji kesişimi olan yapay zekâ üretimlerinde görsel temsiller incelenmiştir.

Araştırmada “Dede Korkut karakterleri görsel temsillerinin yapay zekâ ile yeniden üretimi mümkün müdür?” problem cümlesi olarak belirlenmiştir. Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden betimsel yöntem kullanılmıştır. Araştırmanın bulgularına yazılı ve görsel kaynaklar taranarak ulaşılmış ve literatür ve görsel taramanın doğru bilgiyi içerdiği varsayılmıştır. Araştırma; Dede Korkut ve benzeri hikayelerin bilgiye bağlı kalınarak oluşturulması açısından yapay zekâ ile görsel temsillerin amacına uygun oluşturulması açısından önem arz etmektedir. Ayrıca yapay zekâ teknolojisi yenilikler getirmektedir bu gelişmelerin görsel temsillerde kullanılmasının önemine vurgu yapmaktadır.

Dede Korkut/ Dedem Korkut / Korkut Ata Kimdir ?

Adı, tarihî kaynaklarda ve çeşitli Oğuz rivayetlerinde kimi zaman sadece “Korkut”, kimi zaman “Korkut Ata” olarak geçmekte; Batı Türkçesinde “Dede Korkut” olarak da anılmaktadır (Ergin, 2009, s. 21). Sirderya havzasında tespit edilmiş halk anlatıları onu bir baksı (Şaman) olarak tanıtırken yazılı kaynaklarda hükümdarlara vezirlik, müşavirlik yapmış bir Müslüman Türk velisi olarak tanıtılmıştır (Özdemir, 2018, s. 25). *Dede Korkut Hikayeleri* ise, Oğuz Türklerinin bilinen en eski epik destansı hikâyeleridir. *Dede Korkut Hikayeleri* yazınsal metinlerden oluşmaktadır. Hikâyeler çoğunlukla çocuk kitapları olarak basılıp okunsa da Dede Korkut hikâye anlatımları yetişkinlere yönelik göçebe Türk halklarının İslam öncesi inançlarının yanı sıra İslami inancında en temiz haliyle anlatıldığı ve sosyal yaşam biçimlerini ahlak ve değerlerini içermektedir. Hikâyelerde mekân ve olaylar gerçeği yansıtmaktadır. Fakat, özellikle, mekân temsilleri ve mitolojik karakterleri metinsel betimlemelerden yola çıkarak hayal ürünü şeklinde resmedilmiştir.

UNESCO'nun Dünya Somut Olmayan Kültür Mirası Temsili Listesi'nde yer alan *Dede Korkut Hikayeleri*, Türk edebiyatının en önemli eserlerinden biridir. Anonim olarak kaleme alınan bu eser Oğuz Türklerinin boylar arası mücadelelerini anlatmıştır. Birçok ülkede bilinen hikayelerin ana kahramanı Dede Korkut'un heykel, resim, minyatür, illüstrasyon, rölyef olarak birçok görsel temsilleri bulunmaktadır.

Görsel 1. (Soldaki) Dede Korkut Heykeli. Türkmenistan. <https://124.im/RSIT>, (sağdaki) Türkmenistan 50 Manat'ı. <https://124.im/5Mym>

Dedem Korkut Kahramanları, Anlatıları ve Mekanları

Dede Korkut Kitabı, Oğuz Türklerinin kültür ve geleneklerini yansıtan karakterlerin kahramanlıklarını anlatan öyküler dizisidir. Oğuz Türkleri, Türk tarihinin ve kültürünün şekillenmesinde kilit rol oynayan, günümüz Türk dünyasının temel taşlarından birisidir. Oğuzların destanları, edebi eserleri ve tarihleri, Türk milletinin kolektif hafızasında önemli bir yer tutmaktadır. Eser, 15. yüzyılda yazıya geçirilmiş olsa da kökleri daha eski dönemlere dayanmaktadır (Kaya, 2012, s. 365). Dede Korkut'un kahramanları, genellikle cesur, adaletli ve kahramanlık nitelikleri taşıyan figürlerdir. Dede Korkut'un öykülerinde Türk kültürünün ve değerlerinin temsili olarak önemli rol oynamaktadır. Her biri, kahramanlık, adalet, sadakat gibi değerleri temsil etmekte ve Dede Korkut'un anlatı dünyasında farklı roller üstlenmektedir.

Dedem Korkut hikayeleri, 12 bölüm yazıldığı bilinmektedir. Bu hikayeler, genellikle 11. ve 13. yüzyıllar arasında oluşmuş ve derlenmiştir (Celil, 2022, s. 65). Bu hikayelerde, Oğuz Türklerinin günlük yaşamı, savaşları, inançları ve kültürel ritüelleri anlatılmaktadır. Her hikâye, bir olay etrafında şekillenir ve genellikle bir kahramanın yiğitlik hikayesini deşinmektedir. Hikayelerde, İslam öncesi Türk inançları, töreler ve destan unsurları büyük yer tutmaktadır.

Oğuz Türkleri 24 boydan oluşsa da *Dede Korkut Hikayeleri* 12 Oğuz Türklerinin boyları arasındaki mücadeleleri anlatmaktadır. Dedem Korkut hikayelerinde birçok kahraman yer almaktadır. Bu kahramanlar, Oğuz Türklerinin cesaretini ve değerlerini temsil etmektedir. Öne çıkan kahramanlar arasında Salur Kazan, Bamsı Beyrek, Deli Dumrul, Uruz Bey ve Dirse Han gibi isimler bulunmaktadır (Ekici, 1995, s. 105). Bu kahramanlar, Türk mitolojisi ve kültürel değerlerini yansıtan önemli figürlerdir. Hikayelerin baş kahramanı ise Boğaç Han'dır. Boğaç Han, Dede Korkut Hikâyeleri'nde cesareti ve gücü ile öne çıkan bir kahramandır. En bilinen hikâyesi, Dirse Han Oğlu Boğaç Han adlı hikâyedir. Bu hikâyede, Boğaç Han'ın doğumu, ismini kazanması ve sosyal yaşama katılması anlatılmıştır (Ercilasun, 1994, s. 87). Boğaç Han, genç yaşta gösterdiği kahramanlıklarla dikkat çeker ve ismini bir boğayı yenerek kazanmıştır (Tezcan & Boeschoten, 2001, s. 38-39). Boğaç Han'ın hikâyesi, aynı zamanda aile içi ilişkileri ve iktidar mücadelelerini de yansıtmıştır. Hikâyede, Boğaç Han'ın babası Dirse Han ile olan ilişkisi ve bu ilişkinin getirdiği zorluklar ele alınmıştır. Boğaç Han, babasının düşmanları tarafından tuzağa düşürülmüş ve bu süreçte büyük bir mücadele vermiştir. Onun hikâyesi, cesaretini, sadakatini ve aile bağlarına olan bağlılığını gözler önüne sermektedir (Topçu, 2024, s. 570).

Görsel temsillerinde Boğaç Han kılıçla boğayı öldürürken resmedilir. Kılıç tutan kişi gücü elinde tutandır. Ayrıca boğa, güç ve yeniden doğuşun simgesidir (Özkartal, 2012, s. 69). Boğaç Han anlatısı göksel simgeler olan Güneş, Ay ve yıldızlar ile hayvanlar

âleminin simgeleri olan aslan, boğa, deve ve diğer hayvanlar ile sosyolojik yapının çekirdeği olan baba, anne ve çocuklardan oluşan aile ilişkileri; yöneten ile yönetilen ilişkileri bağlamında devlet işleyişi, tebaa, halk ve vatan arasında benzerlikler kurularak anlatılmaktadır (Topcu, 2024, s. 562).

*Dede Korkut Hikayeleri'*nde anlatılan mekanlar, genellikle Oğuz Türklerinin yaşadığı coğrafyaları yansıtmaktadır. Oğuz Obaları, Oğuz Türklerinin yaşadığı yerlerdir. Çadırlardan oluşan bu yerleşim yerleri, hikayelerde sıkça anılmakta ve toplumsal yaşamın merkezi olarak kabul edilmektedir. Oğuz kahramanlarının sık sık fethetmek zorunda kaldıkları düşman kaleleri, hikayelerde önemli bir yer tutmaktadır. Bu kaleler, genellikle kahramanların gücünü ve cesaretini göstermek için birer sınav alanı olarak kullanılmaktadır (Uçkun, 2015, s. 33). Hikayelerde geçen dağlar ve ovalar, Oğuz Türklerinin savaş alanları ve göç güzergahları olarak betimlenmektedir. Bu mekanlar, hikayelerin geçtiği doğal ortamı oluşturmaktadır.

Dresden Yazması (Dresden Nüshası)

Dresden yazması, Dede Korkut Kitabı'nın iki önemli el yazmasından biridir ve on iki destansı hikâye ile bir önsöz içermektedir (Ekici, 2019, s. 6). Bu yazma, 1815 yılında Almanya'nın Dresden şehrindeki Kraliyet Kütüphanesi'nde bulunmuştur (Pehlivan, 2015, s. 148).

Dresden yazması, dil, edebiyat, halk bilimi, sanat ve kültür tarihi alanlarında yapılan birçok bilimsel incelemenin konusu olmuştur. Bu yazma, Oğuz Türklerinin sosyal yaşamlarını ve kahramanlıklarını anlamak için önemli bir kaynaktır (Ekici, 2019, s. 7). Dresden yazmalarının yayımlanması, Kilisli Rifat (1916) ve Orhan Şaik Gökyay (1938) tarafından yapılmıştır.

Dresden yazmasında yer alan hikâyeler, Oğuz Türklerinin yaşam tarzlarını, inançlarını ve değerlerini anlatan epik destanlardır. Bu hikâyeler arasında "Dirse Han Oğlu Boğaç Han", "Salur Kazan'ın Evi Yağmalanması", "Kam Büre Bey Oğlu Bamsı Beyrek" gibi önemli destanlar bulunmaktadır. Yazma, giriş bölümü ile on iki destandan oluşmaktadır. (Pehlivan, 2015, s. 150). Giriş, Korkut Ata, Dirse Han Oğlu Boğaç Han, Salur Kazan'ın Evi yağmalanması, Kam Büre Bey Oğlu Bamsı Beyrek, Kazan Bey Oğlu Uruz'un tutsak olması, Duha Koca Oğlu Deli Dumrul, Kanlı Koca Oğlu Kanturalı (Kan Turalı), Kazılık Koca Oğlu Yegenek, Basat'ın Tepegöz'ü Öldürmesi, Begün (Begel) Oğlu Emren, Uşun Koca Oğlu Seyrek, Salur Kazan'ın Tutsak Olup Oğlu Uruz'un çıkarılması, İç Oğuz'a Taş Oğuz Asi Olup Beyrek Öldüğü (Dış Oğuz'un iç Oğuz'a İsyanı) olarak sıralanmaktadır.

Vatikan Yazması (Vatikan Nüshası)

Vatikan nüshası, Dede Korkut Kitabı'nın iki önemli el yazmasından biridir ve altı destan içerir. Dresden yazmalarına kıyasla Vatikan yazmalarının diğer 6 nüshası bulunamamıştır. Bu nüsha, Vatikan Kütüphanesi'nde bulunur ve Dresden nüshası ile birlikte Oğuz Türklerinin kültürel mirasını anlamak için önemli bir kaynaktır (Yetkin, 2022, s. 257). Vatikan'da bulunan yazmaların yayınlanmasını, Ettore Rossi (1952) yapmıştır. Muharrem Ergin (1958) ise son çalışmalarını tamamlamıştır. El yazmasındaki destanlar 6 başlıktan oluşmaktadır. Giriş, Hikâyet-i Han Oğlu Boğaç Han, Hikâyet-i Bamsı Beyrek, Hikâyet-i Salur Kazan'ın Evi Yağmalanması, Hikâyet-i Kazan Begün Oğlu Uruz Han Tutsak olduğudur, Hikâyet-i Kazılık Koca Oğlu Yegenek Bey, Hikâyet-i Taş Oğuz İç Oğuz'a Asi Olup Beyrek Vefatı olarak sıralanmaktadır.

Dresden ve Vatikan nüshaları arasındaki farklar, içerik ve yazım tarzı açısından dikkat çekicidir. Dresden nüshasında on iki destan bulunurken, Vatikan nüshasında sadece altı destan yer almaktadır. Dresden nüshasında kullanılan dil ve üslup, Vatikan nüshasına göre daha ayrıntılı ve süslüdür. Dresden nüshasında daha fazla İslami terim ve ayrıntılı betimlemeler kullanılmıştır (Özçelik, 2017, s. 97). Her iki nüshanın da ortak bir dip nüshaya dayandığı kabul edilse de müstensihlerin metinler üzerinde yaptıkları düzenlemeler farklılık göstermektedir. Dresden nüshasında müstensihler, metinleri daha ayrıntılı ve anlamı açacak şekilde düzenlemişlerdir. Dresden nüshasında hikayelerin kurgusu daha dikkatli bir şekilde ele alınmış ve eksiklikler tamamlanmıştır. Vatikan nüshasında ise bu tür düzenlemeler daha azdır (Pehlivan, 2015, s. 22). Bu farklar, Dede Korkut Kitabı'nın iki nüshasının da kendine özgü özelliklere sahip olduğunu ve her iki nüshanın da Oğuz Türklerinin kültürel mirasını anlamak için önemli kaynaklar olduğunu göstermektedir. Her iki yazmada da Azerî Türkçesinin özelliklerini taşır. Yer yer belirli bir vezni olmayan ve kafiyesiz, fakat ahenkli nazım parçalarıyla örülen üslûbu hareketli ve etkilidir (Yıldırım, 2022, s. 191).

Türkistan Yazması (Türkistan Nüshası)

Dede Korkut Kitabı'nın Türkistan nüshası, Dede Korkut hikâyelerinin bilinen üçüncü el yazmasıdır. Bu nüsha, 2019 yılında Türkolog Prof. Dr. Metin Ekici tarafından keşfedilmiştir (Genç, 2020, s. 89). Türkistan nüshası, Dresden ve Vatikan nüshalarından farklı olarak, kayıp 13. destanı da içermektedir. Bu nüshada yer alan hikâyeler, Oğuz Türklerinin gelenek ve göreneklerini, sosyal ve ekonomik yaşamlarını, dil ve edebiyatlarını detaylı bir şekilde yansıtmaktadır. Özellikle "Salur Kazan'ın Yedi Başlı Ejderhayı Öldürmesi" hikâyesi, bu nüshanın önemli bir parçasıdır (Genç, 2020, s. 89).

Bursa Yazması (Bursa Nüshası)

Bilinen son nüsha olan Bursa nüshası 2019 yılında (2018 yılında bağışlanmış) Bursa'da sergilenmeye başlanmıştır. Bursa nüshası sayfaları karışık bir halde 120 yaprak ve 12 hikâyeden oluşuyor. Diğer nüshalardan farklı olarak 13.nüsha olduğu düşünülen hikâyede Salur Kazan'ın Yedi Başlı Ejderhayı Öldürmesi (Gülensoy, 2019, s. 1) anlatılır. 1610-1640 yılları arasında yazıldığı bilinen *Dede Korkut Hikayeleri*'nin Bursa Nüshası'nın tıpkıbasımı gerçekleştirilmiş ve Muradiye Kur'an ve El Yazmaları Müzesi'nde düzenlenen törenle kamuoyuna tanıtılmıştır.

Dede Korkut Çocuk ve Yetişkin Sadeleştirilmiş Hikâye Kitapları Görselleri

Dede Korkut hikâyeleri, çocuklar ve yetişkinler için farklı görsel ve içerik düzenlemeleriyle sunulmaktadır. Çocuk kitaplarında genellikle daha renkli ve dikkat çekici görseller kullanılırken, yetişkin kitaplarında daha klasik ve detaylı illüstrasyonlar tercih edilmektedir. Çalışmalarda, Dede Korkut hikâyelerinin eğitimde nasıl kullanılabilceği ve çocukların eğitimine nasıl katkı sağladığı tartışılmaktadır. Ayrıca hikayelerdeki çocuk kahramanların gelişimsel özellikleri ve bu hikâyelerin çocuk edebiyatına katkıları ele alınmaktadır (Hakkoymaz & Uygun, 2017, s. 24).

Nitekim TOBB'un yaptırdığı ve son Dede Korkut yayını olarak göz dolduran Ha'nım Hey'in Mart 2015'teki tanıtım toplantısında konuşan başkan Rifat Hisarcıklıoğlu, Dede Korkut anlatılarının "çocuk hikâyesi" olarak düşünülmesine itiraz etmiş ve "Dede Korkut'a bu şekilde bakmak, zihnimizi ve fikrimizi küçük bir alana sıkıştırıp bırakır. Bilakis, Dede Korkut, büyükler için, hatta yöneticiler için, millet ve ülkesi için mücadele etmeyi hayat tarzı olarak benimseyenler için, son derece faydalı ve değerli bir başvuru kitabıdır" demiştir (Pelvanoğlu, 2016, s. 29).

Görsel 3. Dede Korkut Hikayeleri elektronik kitap örneği – Ekrem Bektaş. <https://l24.im/qJE7tVO>

Görsel 4. Dede Korkut minyatür, Dede Korkut Kitabı Han'ım Hey, Resimleyen: Gonca Küçüksaraç.

Yapay Zekâ, Bilgisayar Etkileşimi ve İnsan

Görsel Temsil

Görsel temsil, bir konsepti veya fikri resim, grafik veya diğer görsel öğeler aracılığıyla ifade etmeyi sağlayan bir sanat ve iletişim yöntemidir. Görsel temsil genellikle daha etkili ve anlaşılır bir iletişim için sıklıkla tercih edilir ve insanların daha hızlı ve kolay bir şekilde metinsel bilgilerin okunurluğunu sağlar. Görsel temsil, görsel iletişim yoluyla bilgi, düşünce veya duyguları aktarma sürecidir.

Görsel Tarama

Görsel tarama farkında olmadan birçok alanda etkili kullanılmaktadır. Temel anlamı ile çevrede olup bitenleri hızlı, doğru ve etkin bir şekilde arama, anlama ve algılama kabiliyetidir. Göz beyin ve görsel algı dinamiklerinin hızı ile alakalıdır. Yapay zekâ sürecince arayüzleri iyi kodlanmış bir programda bu hız çok çok kısa sürede iyi sonuçlar vermektedir.

İnsanın bilgisayar ile iletişimi kullanılan arayüzlerin çeşidine göre yapay zekaya yakınlaşmasını, zor bulup uzaklaşmasını ya da orta seviyede kalmasını belirlemektedir. Araştırmacılar yapay zekanın bilgisayar etkileşimi ile benzer mi farklı mı konusunda ikiye ayrılmış durumdadır. Her ikisinde hedefi arayüzlerin daha faydalı ve kolay

kullanılmasıdır. Yapay zekâ bilgisayar kullanımını (insan bilgisayar etkileşimini) kolaylaştırma üzerine işlemektedir (Arslan, 2017, s. 78). Fakat araştırmalar sonucunda bu etkileşim kullanıcılar tarafından tedirginliğe sebep olmaktadır.

1956 yılında Yapay zekâ kavramını ilk kullanan kişi Amerikalı bilgisayar bilimci ve bilişsel bilimci John McCarthy'dır. Yapay zekâ terimini ve Lisp programlama dilini icat edenlerden biridir. McCarthy (2004, s. 7) zekayı, "Dünyada hedeflere ulaşma yeteneğinin hesaplayıcı bir parçasıdır. Değişen türde ve derecede zekâ insanlarda, birçok hayvanda ve bazı makinelerde görülür" şeklinde tanımlarken, yapay zekayı, "insan benzeri zeki makineler özellikle de zeki bilgisayar programları yapma bilimi ve mühendisliği" olarak ifade etmiştir.

Görsel üreten yapay zekalar, belirli algoritmalar ve sinir ağları kullanarak sıfırdan görseller üretebilen teknolojilerdir. Bu yapay zekâ modelleri, büyük veri kümeleri üzerinde eğitilmekte ve öğrendikleri desenler, renkler ve şekiller sayesinde yeni ve orijinal görseller oluşturabilirler. Bu tür yapay zekalar, özellikle tasarımcılar, sanatçılar ve içerik üreticileri için oldukça faydalıdır. Midjourney ve DALL-E gibi araçlar, yüksek çözünürlüklü ve detaylı görseller üretebilir. Bu araçlar, metin girdilerini analiz ederek, kullanıcıların hayal gücünü sınırsızca kullanmalarına olanak tanımaktadır (Yıldırım, 2024, s. 296). Görsel Üreten Yapay Zekalar (en sık kullanılanlar), Midjourney (fotogerçekçilik en yüksek), Sider - ChatGPT Image Editor (Painter), Craiyon, Jasper Art, NightCafe, DeepAI, Runway, Microsoft Bing, Hotpot.ai, Playground AI..

Görsel üreten yapay zekalar, sadece sanat ve tasarım alanında değil, aynı zamanda medya, oyun geliştirme ve dijital pazarlama gibi birçok sektörde de kullanılmaktadır. Stable Diffusion gibi açık kaynaklı modeller, kullanıcılara özelleştirme ve esneklik sağlarken, Luma AI gibi araçlar fotoğraf ve video düzenleme, efekt ekleme ve görsel iyileştirme gibi özellikler sunmaktadır.

Midjourney

Yapay zekâ (AI), hayvanların ve insanların gösterdiği doğal zekanın aksine, makinelerin gösterdiği zekadır. Yapay zekâ araştırması, çevresini algılayan ve hedeflerine ulaşma şansını en üst düzeye çıkaracak eylemlerde bulunan herhangi bir sistemi ifade eden akıllı etmenlerin çalışma alanı olarak tanımlanmaktadır. Prompt yazmak, yapay zekâ'da anahtar bir kavramdır ve bir yapay zekâ modeline karar verme sürecini yönlendirmek için ipuçları veya öneriler sağlamayı ifade etmektedir (Russell & Norvig, 2021, s. 36).

Prompt kısaca yapay zekaya yöneltilen bir talimat veya sorudur. Bu, bir yapay zekâ modeline, belirli bir görevi nasıl yerine getireceğini veya hangi türde bir çıktı üreteceğini söyleyen bir metin parçası olabilir. Örneğin, bir hikâyeye yazma uygulamasında "Bir uzay macerası hikayesi yaz" ifadesi bir prompt'tur. Bu basit talimat, yapay zekâ teknolojilerinin olağanüstü sonuçlar üretmesini sağlayabilir.

Ortaya çıkan ve kullanıcıların kullanımına sunulan yeni teknolojiler arasında, Midjourney adı verilen, herkesin İngilizce basit kelimeler ile yazdığı ve bu kelimeler aracılığıyla bilgisayarın dakikalar içinde sizin yazdığınız kelimelerden türetilmiş tam bir tablo çizdiği bir teknolojidir. Teknoloji, görüntülerin bir araya getirilmesi değil, bilgisayarın kelimeleri hayal etmesi ve bunları gerçeğe dönüştürmesidir (David, 2024).

Midjourney, Discord sunucusundaki giriş promptlarına dayalı olarak yapay zekâ tarafından oluşturulan görüntülerin oluşturulmasına olanak tanıyan bir yapay zekâ sanat hizmetidir. Midjourney, sanatçılar, tasarımcılar, illüstratörler ve diğer pek çok kişi için sanatın gelişmişliğini artırmak için tamamen yeni ve çok ilginç bir yazılımdır. Bu yazılım,

en iyi fikirlerin yalnızca birkaç saniye içinde hayata geçirilmesine yardımcı olmaktadır (Brown vd. 2020, s. 29).

Görüntü oluşturmanın yanı sıra Discord sunucusu, dünyanın her yerinden benzer düşüncelere sahip sanatçılarla etkileşim kurmak için kullanılan bir uygulamadır. İçeride üyeler sanat eserlerini paylaşmakta ve temaya dayalı resim galerilerinde diğer üyelerin eserlerini keşfetmektedir. Ayrıca tasarımcılar yalnızca yapay zekâ konularıyla ilgili değil aynı zamanda felsefe ve genel olarak gelecekle ilgili canlı tartışmalar da bulabilirler (Unita, 2024).

Hizmeti kullanmak için öncelikle Midjourney'in Discord sunucusuna katılım sağlanmalıdır. Daha sonra "newbie" bot kanallarından biri kullanılmalı ve ekranın alt tarafındaki mesaj kutusuna "/imagine" yazılmalıdır. Devamına bir metin prompt'u girerek İngilizce istenen özellikler yazılmalıdır. Yapay zekâ yaklaşık 60 saniyede 4 görüntü vermekte ve daha sonra bu görüntülerin ölçeklerini veya varyasyonlarını oluşturmaktadır (Benj, 2024). Resimler bittiğinde, bazı ek seçeneklerin yanı sıra yeni bir mesajda görüntüleneceklerdir. Seçenekler aşağıda belirtilmiştir (David, 2024):

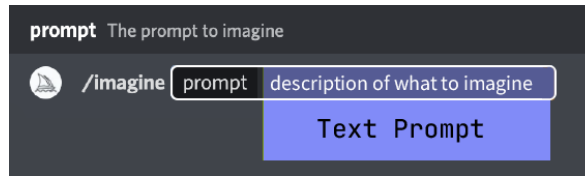
U = Upscale (Geliştir): Görüntünün daha büyük bir versiyonunu oluşturur.

V = Variation (Varyasyon): Seçtiğinize göre yeni bir görüntü oluşturur.

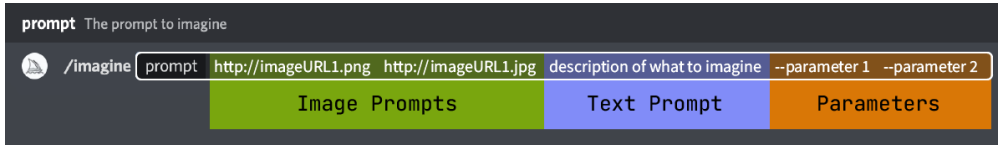
Refresh (Yenile): Aynı prompt'tan dört yeni resim alın.

Temel Komutlar

/imagine, sınırsız hayal gücüne bağlı fikir ve kavramlar ile istenilen resmin oluşmasını sağlar.

Görsel 5. Temel prompt görseli. <https://docs.midjourney.com/docs/prompts-2>.

Görsel 6. Gelişmiş prompt görseli. <https://docs.midjourney.com/docs/prompts-2>.

/info, Abonelik süresi için ne kadar süre kaldığı, kullanım ömrü istatistikleri, sırada bekleyen veya çalışan işlerin sayısı ve abonelik yenileme tarihi dahil olmak üzere hesabınızla ilgili bilgileri görüntülemek için kullanılan komuttur.

/subscribe, abonelik sayfasına kişisel bir bağlantı oluşturmak için kullanılan komuttur.

/fast, GPU'ya anında erişim sağlar, böylece görüntünüz hemen üretilmeye başlar. Görüntü oluşturma arasındaki sürenin kısalması, komuttaki belirli yönleri veya terimleri ayarlamak için daha fazla zaman kazandırır.

/relax, GPU tüketmez, bu yüzden sonsuz resim üretilir. Bu modda bekleme süreleri genellikle komut başına 1-10 dakika arasında değişmektedir.

/show, Bir işi başka bir sunucuya veya kanala taşımak, eski bir işi yeni varyasyonlar yapmak, büyütme veya daha yeni parametreler ve özellikler kullanmak için yenilemek için komutu kullanılmaktadır.

/stealth ve /public, Stealth Mod, başkalarının Midjourney.com'daki görsellerinizi görmesini engellemektedir. Public ise genel mod olup isteyen kullanıcıların görsellerinizi görmesini sağlamaktadır.

/shorten, prompt'u analiz eder, en etkili kelimelerinden bazılarını vurgular ve gereksiz kelimeleri kaldırmayı önerir. Bu komutla, temel terimlere odaklanarak prompt optimize edilebilir.

Temel Parametreler

Aspect Ratios (*--aspect veya -ar*), Bir görselin en boy oranını değiştirir.

--ar 1:1 Varsayılan en boy oranı.

--ar 5:4 Ortak çerçeve ve baskı oranı.

--ar 3:2 Baskı fotoğrafçılığında ortak.

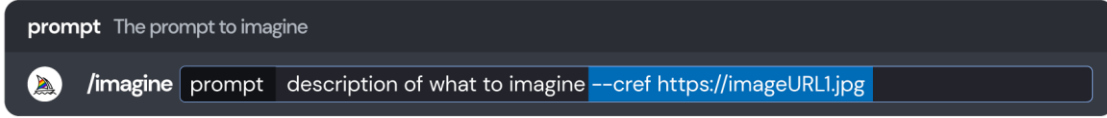
--ar 7:4 HD TV ekranlarına ve akıllı telefon ekranlarına yakın.

Örnek: */imagine prompt vibrant İstanbul poppies --ar 7:4*

Chaos (*--chaos <sayı 0-100>*), Sonuçların ne kadar çeşitli olacağını belirler.

Örnek: */imagine prompt: a yellow seashell inlaid with red and black accents --c 0*

Character Reference (*--cref URL*) Aynı karakterin farklı durumlardaki görüntülerini oluşturmak için karakter referansları olarak görseller kullanılabilir. Bir prompt'ta karakter referansları eklemek için, görüntünün çevrimiçi olarak depolandığı web adresiyle (URL) -*cref* parametresini kullanılır.

Resim 7. Character Reference Kullanılarak Görsel Ekleme
<https://docs.midjourney.com/docs/character-reference>.

Image Weight (*--iw <0-3>*), Resim prompt değerini ayarlar. Varsayılan değer 1'dir.

Quality (*--quality <.25, .5, or 1>*, veya *--q <.25, .5, or 1>*), Görselin kalitesini artırmaya ya da azalmak için kullanılmaktadır. Varsayılan değer 1'dir. Daha yüksek değerler daha fazla GPU kullanır; daha düşük değerler daha az kullanır.

Örnek: */imagine prompt plain engraving of a violet --q .25*

Repeat (*--repeat <1-40>*, veya *--r <1-40>*), Tek bir komuttan birden fazla İş oluşturmak için kullanılmaktadır.

Stylize (*--stylize <sayı>*, veya *--s <sayı>*), parametresi Midjourney'nin varsayılan estetik stiline ne kadar güçlü bir şekilde uygulanacağını göstermektedir.

Örnek: */imagine prompt girl's drawing of a flower --s 100*

Weird (*--weird veya -w*), bu parametre, oluşturulan görüntülere tuhaf ve sıra dışı nitelikler katarak benzersiz ve beklenmedik sonuçlar elde etmeyi sağlamaktadır. 0-3000 değerleri arasındadır.

Örnek: */imagine prompt lithograph tomato --weird 500*

Sonuçlar, daha önce olduğu gibi yeni bir mesajla iletilmiş ve daha fazla varyasyon yapmak veya mesajı maksimum seviyeye yükseltmek için bazı yeni seçeneklere sahip olmaktadır. Görüntüleri kaydetmek için görüntüyü seçilir ve mobil cihazda indirme

simgesine veya masaüstünde “Orijinali Aç (Open Original)”a dokunarak yapılabilmektedir. Bu işlem resmi tam boyutlu olarak görünmesine olanak sağlamaktadır (Nidhin, 2024).

Midjourney programını kullanan yapay zekâ, tasarımcının tasarlamak istediği kelimeleri girerken her alanda farklı ve etkileyici sonuçlar vermekte, böylece program, tasarımcının üretmesi zor olan birçok etkileyici tasarım çözümünü çok kısa sürede üretmektedir. Yapay zekâyı kullanan tasarım, mimarlık, tasarım, sanat, bilim kurgu, anatomi, heykel gibi her alanda birçok tasarım çözümü üretebilir. Yapay zekâ programlarını kullanarak tasarım yapmak, kullanıcıların tasarımcıları ve tasarımcı olmayanlar için zamandan ve emekten tasarruf sağlamaktadır (Unita, 2024).

Yapay Zekâ Uygulama Çalışmaları

Araştırmanın uygulama hikayesi olarak “Dede Korkut”, “Basat’ın tepegözü öldürmesi” ve “Boğaç Han’ın boğayı öldürmesi” hikayeleri ele alınmaktadır. Görsel çalışmalarda Midjourney, Sider / Painter ve Bing Image Creator programları kullanılmaktadır.

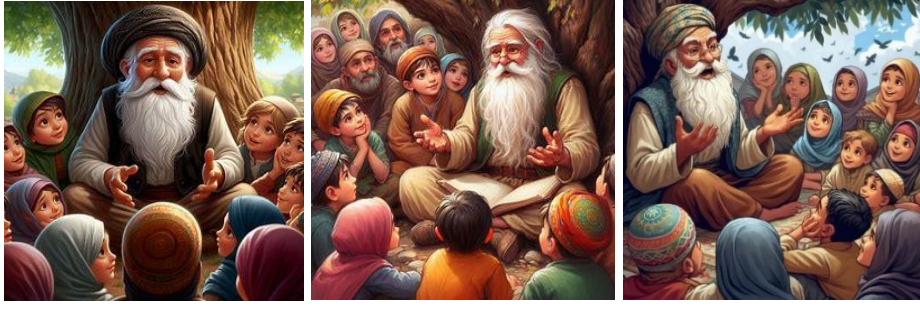
Dede Korkut Karakteri Yapay Zekâ Temsilleri:

Dede Korkut destanları, Oğuz Türkleri’nin yaşam tarzını, geleneklerini, inançlarını ve kahramanlık öykülerini anlatmaktadır ve yazınsal metinlerden oluşmaktadır. Mekân ve olaylar gerçeği yansıtsa da özellikle mekân olgusu hayal ürünü olmaktadır. Bu yüzden metinlerden üretilen görsel temsiller çeşitli sanatçılar ve çizerler aracılığı ile üretilip Dede Korkut kitabına görsel temsil oluşturmaktadır. Bu çalışmada modern çağın bize sunduğu yapay teknolojisi kullanılmaktadır. Görsel temsiller konusunda geniş araştırma ağı ile Dede Korkut görsellerini metinlere bağlı kalarak üretmektedir.

Görsel 8. Dede Korkut. Sider / painter, yapay zekâ çalışması
Prompt: Dede Korkut, long white beard, Portrait, drawing, Turk

Dede Korkut’un Sider / Painter, yapay zekâ ile üretilmiş portrelerinde “Dede Korkut, long white beard, Portrait, drawing, Turk” propları girilmiştir. Yapay zekâ, Dede Korkut’un sakallı ve sarıklı bilge kişi olarak temsillerini üretmiştir. Kıyafetler o döneme ait temsillerdir. Erkeklerde giyimin önemli kısımlarını gömlek, cübbe ve çuha oluşturmaktadır. Bunun yanında başa takılan şapka çeşitleri ile ayağa giyilen çizmeler Oğuzların giyim-kuşam kültürünü en güzel nitelikte tamamlamaktadırlar (Meydan & Guliyeva, 2020, s. 177). Bu temsillerde de sarık ve cübbe bulunmaktadır.

Görsel 9: Dede Korkut, Microsoft Bing Image Creator yapay zekâ çalışması
Prompt: Dede Korkut Portre

Basat'ın Tepegözü Öldürmesi Yapay Zekâ Temsilleri:

“Basat'ın Tepegöz'ü Öldürmesi” hikayesi, *Dede Korkut Hikayeleri*'nin en bilinenlerinden biridir. Hikâye, Oğuz Türkleri'nin yaşadığı dönemde geçmiştir ve aslanların büyüttüğü Basat adında bir kahramanın, babası insan ile annesi periden doğma Tepegöz adındaki bir devi öldürmesini anlatmıştır. Hikâyeye göre, Tepegöz, bir çoban ile peri kızının çocuğu olarak doğmuştur. Ancak, Tepegöz doğduğunda bir canavar olarak dünyaya gelir ve büyüdükçe devasa bir yaratık haline gelir. Tepegöz'ün kafasında sadece bir göz vardır ve bu yüzden ona “Tepegöz” denir (Genç, Kılıç vd., 2014:498). Tepegöz, Oğuz Türkleri'ne büyük zararlar vermiş, her gün birçok hayvan ve insanı yemiştir. Basat, Tepegöz'ün bu zulmüne son vermek için harekete geçmiştir. Tepegöz ile savaşmış ve sonunda onu öldürmeyi başarmıştır. Basat, Tepegöz'ün gözüne kızgın bir şiş saplayarak onu öldürmüş ve halkını bu beladan kurtarmıştır (Genç, Kılıç vd., 2014, s. 498).

Görsel 10. Basat'ın Tepegöz'ü Öldürmesi, Dede Korkut Minyatür, Dede Korkut Kitabı Han'ım Hey, Resimleyen: Bilgehan Kaya.

Görsel 11. Basat'ın Tepegöz'ü öldürmesi, yapay zeka çalışması.

Prompt: Dede Korkut, Basat's fight with Tepegöz, Oghuz Turk, Mythology, (Dede Korkut, Basat'ın Tepegöz ile dövüşmesi, Oğuz Türkü, Mitoloji)

Oluşturulan görsel temsillerde Tepegözün Türk kültür hikayelerinde/efsanelerinde/ mitlerinde yer alan unsurları barındırmadığı görülmektedir. Tepegöz dünya mitolojisinde olduğu gibi Türk mitolojisinde de tek gözlü olarak görsellenir ve sadece vücut yapısındaki farklılıklar temsilleri birbirinden ayırır. Promptlarda tepegözün "Cyclops" olarak girilmesine rağmen hikaye metinlerine bağlı kalınmadığı görülmektedir. Görseller daha çok mitolojik sentorların (Görsel 11, soldaki görsel) etkisinde kalmıştır. Dede korkut hikayesinde mağarada yaşayan halktan kopmuş dev bir tepegöz söz konusudur. Her ne kadar dede korkut kahramanlarından Azur'un yetiştirmesine rağmen Tepegöz anlatılarda vahşi olarak betimlenmektedir.

Görsel 12. Basat'ın Tepegöz'ü öldürmesi, Sider/ Painter yapay zeka çalışması.

Prompt: Dede Korkut, Basat's Basat fights and kills Cyclops. Oghuz Turk, Mythology, (Dede Korkut, Basat'ın Tepegöz ile dövüşmesi ve onu öldürmesi, Oğuz Türkü, Mitoloji)

Sider/ Painter yapay zeka çalışmasında (Görsel 12) Tepegöz vahşi bir dev olarak üretilmiştir fakat yine Mythology üretiminde olduğu gibi tüylü ve tek gözlü değildir. Ayrıca Basat'ın tepegözü kızgın şiş ile öldürüldüğü anlatılmaktadır. Bu görsellerde ise Basatın elinde kılıç bulunmaktadır. Uç kısmı Türk kılıçlarını anımsatmaktadır fakat kabza kısmı benzememektedir.

Boğaç Han'ın Boğa'yı Öldürmesi Yapay Zekâ Temsilleri

Dirse Han karısından çocuk istemiştir. Karısı da öncelikle sosyal hayatta zorda olanlara iyilik yapılmasını istemiştir ve kocası bu teklifi kabul etmiştir. Zorda olanlara yardım ettikten sonra ellerini havaya kaldırarak dua ederek Tanrı'dan bir çocuk isterler. İstekleri kabul olur ve bir oğlan çocuğu dünyaya gelir (Genç, Kılıç vd., 2014, s. 418).

Dirse Han'ın oğlu 15 yaşına gelir ama törene göre adını alabilmesi için kahramanlık göstermesi gerekmektedir. Bayındır Han'ın adeti üzerine boğayı meydana getirdiler. Üç kişi sağ yanından, üç kişi sol yanından demir zincir ile boğayı tutmuşlardı. Gelip meydanın ortasında koyu verdiler. Dirse Han'ın oğlu ve üç arkadaşı meydana oyun oynuyorlardı. Boğayı saldırdı; çocuklara kaçın dediler. O üç oğlan kaçtı. Dirse Han'ın oğlu kaçmadı (Genç, Kılıç vd., 2014, s. 418). O meydanın ortasında durdu. Boğa da çocuğa doğru koşmaya başladı. Çocuk kaçamayacağını anlayınca boğa ile dövüşe başlar, boğayı gücüyle yenemeyeceğini anlayınca aklını kullanarak bir oyun ile boğayı yener. Oğlan boğanın alnından yumruğunu kafasına vurdu ve boğa sersemledi. Boğa ayak üstünde duramadı, yere yıkıldı. Oğlan bıçağına el attı ve boğanın başını kesti. Oğuz beyleri gelip oğlanın başına toplandılar, onu kutladılar. Dede Korkut gelir, Dirse Han'a

hitaben “senin oğlunun adı Boğaç olsun, adını ben verdim, yaşını Allah versin” der (Genç, Kılıç vd., 2014, s. 419).

Görsel 12. “Boğaç Han’ın boğayı yenmesi” Yapay zekâ görsel temsiller. (Soldaki: sider/ painter, sağdaki : Midjourney)

Prompt: Bogac khan, punched the huge bull, kills the bull, animated (Boğaç Han, dev boğayı yumrukladı, boğayı öldürdü).

Boğaç Han’ın Boğayı tek yumruğu ile sersemletmesi ve sonra bıçağı ile öldürmesi anlatılmıştır. Kahramanlık hikayesi zekasını kullanan kahramanın yumruğu ile sersemletmesi üzerinedir. Bu bilgilere bağlı kalması beklenen yapay zekâ temsillerinde birçok eski hikayelerde görsel temsil oluşturmuş kılıç ile öldürme sahnesini canlandırmaktadır. Kılıç ise Türk kültüründe kullanılan temsillerden değildir. Sider/ Painter ile oluşturulan görsel temsilde üç boyut ile desteklenememiştir. Görsellerde yapı bozulmaları bulunmaktadır. Mekân aslına uygundur. Midjourney ile oluşturulan temsilde ise yapı bozumu bulunmamaktadır ve görsel kahraman düşmanını yener temsiline uymaktadır. Fakat mekân açısından Dede Korkut anlatımından uzaktır. Buradan şu sonuç çıkartılabilir. Promtların sade anlaşılır ve net olması gerekmektedir. İstenilenler sıra ile girilmelidir. Dede korkut verilerini gireken mekânsal özellikler girilmediği için temsiller tamamen yapay zekanın üretim sürecine bırakılmıştır.

Görsel 13. “Boğaç Han’ın boğayı yenmesi” yapay zekâ görsel temsiller Microsoft Bing Image Creator.

Prompt: Bogac khan, punched the huge bull, kills the bull, animated (Boğaç Han, dev boğayı yumrukladı, boğayı öldürdü).

Görsel 13’te ise Microsoft Bing Image Creator aracılığı ile oluşturulan görseller DALL·E 3 ile güçlendirilmiştir. Böylelikle tasarımlar daha az hata ile oluşturulmuştur. Görseller fantastik ve ayrıntı konusunda daha ilgi çekicidir. Boğaç Han’ın boğayla olan oarntısal durusu boğaya yumruğu ile vuruşu (görsel 13) boğanın arkaya sendelemesi anlatımlara uymaktadır. Fakat Boğaç Han’ın kıyafeti dönme ve kültüre uymamaktadır. *Dede Korkut Hikayelerinde* kıyafetler genellikle o dönemin Türk toplumunun giyim tarzını yansıtır. Bu giyim tarzı genellikle Orta Asya Türk kültürüne dayanmaktadır. Dede Korkut Kitabı’nda;

cübbe, al kaftan, kömlek, şalvar, sarı tonlu, kürk, kepeneg, cevşen, pilon, atlas, dülbend, yaşmak, nikab, duvak, kuşak, külah, börk, yapuk, küpe, yüzük giyim kuşam isim ve terimleri tespit edilmiştir (Meydan & Guliyeva, 2020, s. 172). Bu kıyafetlerin tasviri yer yer anlatımlarda geçmektedir. Bu anlatımlara bağlı kalarak kahramanın ya da söz edilen bireyin statüsünde belirlenmektedir. Giyim bir yönüyle bireyin yaptığı işi (savaşçı, din adamı, tacir, çoban vs.) dolayısıyla statüsünü, diğer yanı sıra da ekonomik durumunu ve cinsiyetini ortaya koymaktadır (Meydan & Guliyeva, 2020, s. 170).

Avantaj ve Dezavantajlar

Yapay zekâ ile üretilen görsellerde otomasyon avantajı vardır; tekrarlayan görevleri otomatikleştirebilir ve zamandan tasarruf sağlar, gerçek (ya da gerçeğe yakın) metinsel bilgiye veri ağları sayesinde ulaşılabilir ve tasarımcısı olmasa bile görseli elde edilebilir. Ayrıca insan hatasını azaltır ya da insan hatalarını tekrarlamaz. İnsan maliyetlerini ortadan kaldırdığı için karlıdır, operasyonel maliyetleri azaltabilir. Farklı dilleri sentezlediği için uluslararası çalışması verileri görsele dökülebildiği için avantajlıdır. Karar verme yeteneği hızlıdır, büyük miktarda veriyi hızlı bir şekilde analiz edebilir ve veri odaklı kararları verimli bir şekilde verebilir. Yapay zekâ sistemleri, ara vermeden sürekli olarak (7/24) çalışabilir ve bu da üretkenliğin artmasına yol açar. Problem çözme konusunda insandan daha hızlıdır. İnsanların çözmesi zor olabilecek karmaşık sorunları ele alabilir.

Dezavantajı ise kişi görselleri oluşturmak için genellikle büyük miktarda veriyi analiz eder ve işler. Bu veriler, kullanıcıların veya toplumun kişisel bilgilerini içerebilir, ciddi telif hakları oluşturabilir. Yapay zekâ sistemleri genellikle büyük miktarda veriye erişim gerektirir ve bu da gizlilik ve veri güvenliği konusunda endişelere yol açabilir. Anonim bilgiler ve hikayelerin geliş sürecini incelemek zordur. Tasarımcının görsele katacağı estetik kaygı göz ardı edilmiş olacaktır. Yaratıcılık yapay zekâda ikinci plandadır. Sanat ve tasarım ürünlerinde insan düşüncesi daha tercih edilir. Yapay zekâ aynı tekrarları yaptığı için zaman içinde monoton yapıda iş üretir. Yaratıcılık eksikliğine yol açabilir. Yapay zekâda bilgilerin bir araya getirilmesi söz konusu olduğu için özgünlük ve yenilik gerektiren görevlerde zorlanabilir. Yapay zekâyı dolayısıyla teknolojiye güvenme (aşırı güvenmek), insanların yapay zekâ yardımı olmadan görevleri yerine getirmekte zorlanabileceği bağımlılık sorunlarına yol açabilir. Yapay zekâ kararları, algoritmalarındaki önyargılar veya yapay zekâ eylemlerinin beklenmeyen sonuçları gibi etik ikilemlere ve etik sorunlara yol açabilir. Genel olarak, yapay zekâ verimlilik ve karar alma açısından önemli faydalar sunarken, yaygın olarak benimsenmesinde olası dezavantajlarını ve etik etkilerini ele almak için dikkatli bir değerlendirme yapılması gerekir. Yapay zekânın uygulamasında yeterince veri yoksa iyi sonuç alınamayabilir.

Sonuç ve Öneriler

Araştırma yapılacak metinler İngilizce gibi evrensel dillerde yazıldı ise ve veri tabanı geniş bir yapay zekâ uygulamasında taratıldı ise sonuç gerçeğe yakın çıkmaktadır. Araştırmada yapay zekânın geniş araştırma ağı ile metinsel bilgilere bağlı kaldığı ve kısa sürede seçenekli görsel temsiller sunduğu sonucuna ulaşılmıştır. Sadece bazı yöresel yerler ve nesnelere (kıyafet isimleri, yer isimleri, deyimler...) veri tabanında tanımlı olmadığı için daha modern objeler ile görselleştirilmiştir. Örneğin; Basat'ın tepegözü öldürmesi hikayesinde "basat ateşli şişi tepegöze saplar" cümlesinde şiş kelimesinin yerine ince bir kılıç görselini getirmiştir. Bir diğer unsur yaratıcılık ve eser kalitesindeki etik sorundur. Yapay zekâ temsilleri sanat eseri niteliği taşıyan alanlarda kullanımı avantaj ve dezavantaj kısmında iletildiği gibi etik sorunlar vermektedir. Örneğin dönemin kıyafetleri Türk Kültürü örf ve adetlerine göre olması beklenmektedir. Bu giyim tarzları,

Dede Korkut Hikayelerinde geçen karakterlerin ve olayların geçtiği dönemin ve coğrafyanın kültürel özelliklerini yansıtmak için önemli bir rol oynar. Fakat yine iyi tasarlanmamış promtlar dönemin akışını ve mekân- zaman ilişkisinde sapmalar yaratabilir. Kullanım alanlarına göre değişiklik yapılmak istense de Dede Korkut gibi spesifik özellikler taşıyan hikayeler değiştirilemeyecek unsurlar barındırır. Araştırmada Boğaç Han'ın boğayı yenmesi hikayesinde, promtlar yapay zekada oluşturulurken “Bogac khan, punched the huge bull, kills the bull, animated (Boğaç Han, dev boğayı yumrukladı, boğayı öldürdü)” olarak net bir bilgi girilmesine karşı, Boğaç Han'ın elinde kılıç tutan görsel temsil (bk. görsel 12) üretilmiştir. Boğaç Han'ın hikâyeye konu olan kahramanlığı boğayı yumruğu ile sersemletmesidir. Kahramanların öldürme eylemlerini kılıç ile yapar genellemsini yapay zekâ temsillerinde de görmekteyiz. Verilen promtların yapay zekâ ile oluşturulmasında alınan bilgi havuzunda benzer hikayelere sahip metinlerden beslenmesi olarak bunu açıklayabiliriz. Sonuç olarak önemli değere sahip metinlere yapay zekâ üretilirken ve temsilleri kullılırken hikâyenin/metnin yapısını bozmamak gerekmektedir. Kullanım alanı metinlere ek olarak blog, dergi, broşür gibi görselin sadece dekoratif kullanıldığı temsiller şeklinde ise yapay zekanın maliyet ve zaman açısından katkısı iyi yönde düşünülebilir. Fakat “Dede Korkut” kitaplarında metinsel bilgilerin desteği hatta anlatımda hataları kabul edemeyecek unsurları betimleyecek ise yapay zekanın promtlarının iyi tasarlanması gerekmektedir. Titizlikle yapılmamış yapay zekâ uygulamaları metinsel bilgide sapmalara neden olabilir. Yapay zekanın hızla geliştiği düşünülürse, kullanımındaki avantaj ve dezavantajlarını zaman gösterecektir.

Kaynakça

- Arslan, K. (2020). Eğitimde yapay zekâ ve uygulamaları. *Batı Anadolu Eğitim Bilimleri Dergisi*, 11(1), 71-88.
- Benj, E. (2024), *How to create synthetic ai art with midjourney*. Available at: <https://topteknews.net/how-tocreate-synthetic-ai-art-with-midjourneys148779.html>. [Erişim Tarihi: 2.07.2024]
- Brown, T. B., Mann, B., Ryder, N., Subbiah, M., Kaplan, J., Dhariwal, P. ve Amodei, D. (2020). *Language models are few-shot learners*. arXiv preprint arXiv:2005.14165.
- Celil, F. (2022). Potestar ve törensel imago: Kitap-ı Dede Korkut metninin araştırılması üzerine. *Trk Dergisi*, 3(1), 58-71.
- Character Reference (2024). <https://docs.midjourney.com/docs/character-reference>. [Erişim Tarihi: 1.07.2024].
- David H, (2024). *Midjourney*. <https://www.midjourney.com/> [Erişim Tarihi: 1.07.2024].
- Dede Korkut Heykeli. *Tarih ve arkeoloji: Türkmenistan'dan Atalarımızın heykelleri (Tarihvearkeoloji.Blogspot.Com)*. [Erişim Tarihi: 26.08.2024].
- Dede Korkut Hikayeleri. https://books.google.com.tr/books/about/Dede_Korkut_Hikayeleri.html?id=WhReDwAAQBAJ&redir_esc=y. [Erişim Tarihi: 26.08.2024].
- Doğan, Ö. (2023). Dede Korkut hikâyeleri ve Oğuz Kağan destanlarında geçen tabiatüstü unsurların mukeyesli incelenmesi. *Bayterek Uluslararası Akademik Araştırmalar Dergisi*, 6(1), 245-262.
- Ekici, M. (1995). *Dede Korkut hikâyeleri tesiri ile teşekkül eden halk hikâyeleri*. Ankara: AKM Yayınları.

- Ekici, M. (2019). 13. Dede Korkut destanı: Salur Kazan'ın yedi başlı ejderhayı öldürmesi boyunu beyan eder hanım hey!. *Milli Folklor*, 16 (122), 5-13.
- Ergin, M. (2009). *Dede Korkut kitabı-1*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Genç, D. (2020). Dede Korkut'un Türkistan/ Türkmen sahra nüshasında yer alan kültürel unsurlar. *Çeşm-i Cihan: Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi*, 7(1), 88-100.
- Genç, İ., Kılıç A. ve Aksoyak, İ. H. (2014). *Dede Korkut kitabı han'ım hey*. C.1. Ankara: TOBB Özyurt Matbaacılık.
- Göçer, F. (2022). Kültürün iletişimsel arketipleri olarak mitler ve sembollerin toplumsal büyüğü üzerine bir değerlendirme. *Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(1), 21-31.
- Grimley, B. (2015). *What is neurolinguistics programming, (NLP)? The development of a grounded theory of neuro-linguistic programming within an action research journey*. http://www.achieving-lives.co.uk/files/Files/final%20dissertation%20v66%2012_12_2015%20for%20Viva%20on%2021_12_2015%20with%20corrections%20v66.pdf [Erişim Tarihi: 1.07.2024].
- Gülensoy, T. (2019). *Dede Korkut Kitabı. Dil Araştırmaları*, 13(25), 230-260.
- Hakkoymaz, S., ve Uygun, N. (2017). *Dede Korkut Hikâyelerindeki üstün yetenekli çocuklar. Eğitim Kuram ve Uygulama Araştırmaları Dergisi*, 3(2), 22-34.
- Kaya, F. (2013). Kamal Abdulla mitten yazıya veya Gizli Dede Korkut aktaran: Dr. Ali Duymaz. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16(29), 365-368.
- Meydan C., ve Guliyeva, M., (2020). Oğuz Türklerinde giyim kuşam: Dede Korkut örneği. *Uluslararası Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*, 3(5), 169-191.
- Nidhin K, (2024). *Midjournery - ai art generator*. <https://levelup.gitconnected.com/midjourneryai-art-generator-a73eb8188a8c>, [Erişim Tarihi:1.07.2024].
- Özdemir, H. (2003). Dede Korkut'un kişiliği ile ilgili efsaneler. *Türkoloji Dergisi*, 16(2), 23-33.
- Özçelik, S. (2017). Sözlü edebiyat ürünü yazmaların edisyon kritik yöntemi ile okunması: Dede Korkut örneği. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten*, 65(1), 91-104.
- Özkartal, M. (2009). *İlköğretim sanat etkinlikleri dersinde Dede Korkut Destanı'nın milli değerlerin kazanılmasına etkisi*. [doktora tezi]. Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Özkartal, M. (2012). Türk destanlarında hayvan sembolizmine genel bir bakış (Dede Korkut kitabı'ndan örnekler). *Milli Folklor*, 24(94), 58-71.
- Pehlivan, G. (2015). Dede Korkut Kitabı'nın Dresden ve Vatikan nüshalarının müstensihlerinin karşılaştırılması. *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, (40), 147-171.
- Pehlivan, G. (2015). *Dede Korkut Kitabı'nda yapı, ideoloji ve yaratım*. Ankara: Ötüken Neşriyat.
- Pelvanoğlu, E. (2016). Dede Korkut Kitabı'nda yapı, ideoloji ve yaratım: Dresden ve Vatikan nüshalarının mukayeseli bir incelemesi. *Yeditepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 5(7), 29-32.

- Prompt'lar (2024). <https://docs.midjourney.com/docs/prompts-2>. [Erişim Tarihi: 1.07.2024].
- Russell, S., J. & Norvig, P. (2021). *Artificial Intelligence: A Modern Approach* (4th ed.). Hoboken: Pearson.
- Topcu, M. (2024). Dirse Han Oğlu Boğaç Han hikâyesini sembolik yaklaşımla okuma. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 23(90), 561-578.
- Tezcan, S. ve Boeschoten, H. (2001). *Dede Korkut Oğuznameleri*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Topcu, M. (2024). Dirse Han Oğlu Boğaç Han Hikâyesini Sembolik Yaklaşımla Okuma. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 23(90), 561-578.
- Türkmenistan 50 Manat.
https://tr.m.wikipedia.org/wiki/Dosya:50_manat._T%C3%BCrkmenistan,_2009_a.jpg. [Erişim Tarihi: 26.08.2024]
- Uçkun, R. (2015). Dede Korkut Kitabında erginlenme ve bireyleşme sürecinde sınama motifinin işlevi. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 15(2), 29-42.
- Unita, (2024). *Midjourney*. <https://unita.co/communities/midjourney/>, [Erişim Tarihi: 1.07.2024].
- Yetkin, G. B. (2022). Rus araştırmalarında ve çalışmalarında Oğuzların kahramansı efsanesi Dedem Korkut destanı. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (48), 254-263.
- Yıldırım, B. (2024). Yapay zekâ sanatının doğal ve yapay kavramına tarihsel süreçte etkisi. *Felsefe Dünyası*, (79), 280-306.
- Yıldırım, D. (2022). Dede Korkut'un yeni kolaj tarzı yazması Hocali Molla'nın mıdır? *Journal of Old Turkic Studies*, 6(1), 158-208.